KOLONIALE STUDIËN

KOLONIALE STUDIËN

TIJDSCHRIFT VAN DE VEREENIGING
VOOR STUDIE VAN KOLONIAAL-
MAATSCHAPPELIJKE VRAAGSTUKKEN

1922

Zesde Jaargang
TWEEDE DEEL

G. Kolff & Co. Weltevreden.
1922

KOLONIALE STUDIËN

TIJDSCHRIFT VAN DE VEREENIGING
VOOR STUDIE VAN KOLONIAAL-
MAATSCHAPPELIJKE VRAAGSTUKKEN

1922

Zesde Jaargang
TWEEDE DEEL

INHOUD

van den 6den Jaargang (Tweede halfjaar).

Blz.

De Chetti door L. C. Westenenk. 1
Huwelijksgebruiken in Mandailing (Tapanoeli) door Ch. Loerhanoeddin 18
Indië en de wereldcrisis door W. Freundich. 34
De onafhankelijkheidskwestie in de Philippijnen door Dr. G. J. Nieuwenhuis 43
Persoverzicht.
De Indische Regeeringszorg voor den landbouw . . . 109
Artikel 61 van het Regeeringsreglement. 113
Het inwerken van Westersche krachten op een Indonesisch volk (de Karo Bataks) 113
Evolutie der moraliteit. 115
Socialisatie 117
Staatsexploitatie op particuliere leest 120
Wetgevende kroniek.
Volksraad, overzicht der behandelde onderwerpen . . . 122
Financieel-economische kroniek.
Het geschil tusschen de Regeering en de Javasche bank. 125
Britsch-Indische wisselkoersen 131
Inheemsche productie van tarwe 132
Boekbespreking 137
De rentabiliteit der overjarige cultures in de buitengewesten door Mr. J. F. A. M. Buffart 163
De komende bestuurshervorming I door N. W. van Hartingsveldt 172
Een Landsbedrijf en de Indische begrooting door R. J. Boers 208
Bevolkingsdichtheid en landbouw op Java (met een aanhangsel) door J. van Gelderen 225
Gedachtenwisseling.
Gouvernementsbedrijven 248

Uitvoer van Java-suiker naar Europa 253
Persoverzicht.
Het ontstaan van het Engelsche Parlement 256
In- en uitvoer. 260
Mijnbouw-politiek 261
De noodzakelijkheid van de bevordering van emigratie . 264
Wetgevende kroniek.
Volksraad, overzicht der behandelde onderwerpen . . . 282
Financieel-economische kroniek.
De begrooting van Ceylon 283
Financiëele politiek van Sovjet-Rusland, vroeger en thans. 284
Boekbespreking 289
Erratum. 312
Decentralisatie bij administratieve rechtspraak door Mr. Dr. H Westra 313
De komende bestuurshervorming II door N. W. van Hartingsveldt 323
De pepercultuur ter Oostkust van Atjeh door K. A. James. 364
Indisch grondrecht en de stadsuitbreiding door Mr. A. J. G. Maclaine Pont 377
De verdediging van Nederlandsch-Indië in verband met den financiëelen nood der kolonie door Dr. W. Feuilletau de Bruyn 386
Persoverzicht.
De oorzaken van den ongunstigen toestand der Indische schatkist. 407
Het einde der ethische periode 409
De derde vergadering van den Volkenbond 409
Het Nabije Oosten. 410
Nationalisme en protectionisme in Britsch-Indië 412
De laatste wijziging van de locale raden-ordonnantie . . 413
De Nederlandsch-Indische spoorwegen 414
Mijnwezen 418
De haven van Semarang 420
Wetgevende Kroniek.
Volksraad, overzicht der behandelde onderwerpen . . . 422
Regularisatie 1921 428
Suppletoire begrooting 1923. 430
Uit het Staatsblad. 439
Boekbespreking 443

Chetti met helper.

De Chetti

door

L. C. WESTENENK.

> **The strength of a Bramin is Knowledge; the strength of a King (or Cultivator) is Revenue; the strength of a Chetti is Money,**
> **(Apophthegnus of Ceylon, tr. in Valentyn v. 390).**

In de oudste legenden betreffende de afstamming van de Maleische vorsten, wordt aan de eerste voorvaderen, de zoogenaamde „nakomelingen van Alexander den Groote", op hun tocht van Indië naar Sumatra medegegeven een man, die, in Midden-Sumatra vooral, in den volksmond met vereering wordt genoemd: Tjati Bilang Pandai; een Xatria, bekwaam spreker bovendien, ... zóó heeft men zich dien legendarischen persoon gedacht.

Maar na de kennismaking ter Sumatra's Oostkust met den Voor-Indischen „Chetti", is het mij duidelijk geworden, dat de ouden hun Tjati Bilang Pandai anders bedoelden, en wel als een Tjèti, bekwaam in het rekenen (bilang), de man, die de zaken deed, — in het legendarisch verhaal misschien „de minister van handel en financiën" der avontuurlijke „vorstenzonen".

De kennismaking met handel en wandel van den huidigen Chetti in het cultuurgebied als beroeps-geldleener, had namelijk een verder vorschen ten gevolge, waarbij elke twijfel omtrent „den knappen rekenaar" wegviel.

En de voorloopige resultaten van dit onderzoek naar de herkomst van de Chettis, die op het Maleische schiereiland algemeen, in Nederlandsch Indië alleen ter Oostkust van het eiland Sumatra hun werk verrichten, naar hun organisatie en werkwijze, zijn m.i. voldoende interessant, en verbetering van de toestanden, waarvan zij de spil uitmaken, is zoo dringend noodig en van zoo groot economisch belang voor de bevolking, dat een schets van den Chetti — gemakshalve zal ik deze schrijfwijze volgen — in dit tijdschrift een plaats moge vinden.

Hierbij zij op den voorgrond gesteld, dat dit artikel niet zoozeer bedoeld is als een proeve voor een afgeronde monographie, als wel een bijdrage tot de gegevens, welke de Regeering behoeft voor een doeltreffende werking van Regeeringszorg op dit gebied, zooals uiteen is gezet in: „De Indische woekerwet" van J.H. Boeke, in het April-nummer 1917 van dit tijdschrift.

Ofschoon ter Oostkust van Sumatra, tusschen Bengkalis en Lhok Seumawè in Atjeh, onder „Chetti" uitsluitend begrepen wordt: geldschieter, veelal synoniem met: woekeraar, wordt die titel ook hier wel gedragen door handelaren, die zich met den geldhandel niet inlaten.

Men is het in Voor-Indië niet eens over de herkomst en de juiste beteekenis van den naam (titel).

Enkelen meenen, dat de oorsprong moet gezocht worden in het Sanskr. *sreshti*, anderen verklaren het woord te zijn „plain Telegu" (shetti) met de beteekenis van : shop-keeper.

De „Cyclopaedia of India" (ed. by E. Balfour, vol. 1, 3d ed,. 1885, p. 676) vermeldt het volgende:

„Chetty pl. Chettiar, a titular distinction for the traders and financiers of the Peninsula of India under the forms of Seth, Sheth, Sethi, Chettiar. It is applied without any reference to caste or race, to the Zoroastrian Parsee engaged in trade, to the Mohamedan Borah, the Teling Komati, the Tamil Vellaler, the silk-weaver the Kavary, and amongst the Telugu races the title is conceded to the Gajoola balya banglen makers, the Vaniar oilpressers, the Elavamar cloth-merchants and the Komati (Comati) grocers and general dealers. In the Tamil country to the south it is allowed to the Nattookottiyar, keen, enterprising general merchants, and to the Kusavan potters. The Tulu race also take Chetty as a title" ..... etc.

In de eerste eeuwen van onze jaartelling reeds moeten Chettis zich in deze wateren hebben aangesloten bij de handelaren van Koromandel „(qui) doivent être ces Chalinges dont parle Pline, liv. VI ch. XVII". [1])

1) Malaca, l'Inde Méridionale et le Catay (Manuscrit originel autographe de Godinho de Eredia, reproduit en Fac-similé et traduit par M. Leon Janssen, Bruxelles 1882).

Plinius kan met „Chalinges" niet anders bedoeld hebben dan „Kalinga", het land en de stamnaam, waaraan de Kling's hun naam ontleenen; de Kling's, die den naam van hun oude hoofdstad: Sinhapura naar den zuidelijksten punt van het Maleische schiereiland zullen hebben overgebracht.

Van Tikoe, aan de Westkust van Sumatra, vertrokken die handelaren met stofgoud, specerijen, benzoë en andere geurige zaken, en die Oostersche goederen werden via Afrika's oostkust, dan langs den Nijl, en door Alexandrië, naar Europa gevoerd, waar zij in de eerste eeuwen van onze jaartelling op de markten aan de Middelandsche Zee werden verhandeld.

Eerst in 1552 vinden wij een van den Chetti gegeven beschrijving, welke den drager van dien titel uitbeeldt.

Barros zegt namelijk van hen, dat „Chatis" menschen waren, zoo slim en scherpzinnig in zaken, dat de Portugeezen van een man, dien zij om die eigenschappen wilden loven of laken, zeiden: hij is een „Chatim". De Portugeezen gingen zelfs te goed bij hen in de leer, zoodat in 1558 „the Souldiers give themselves more to be Chettyns var. Lect. Chatiins, and to deale in Marchandise, than to serve the King in his Armado" ! [2])

Pyrard de Laval verhaalt in 1610 van Indische vloten, welke uit 50 tot 60 oorlogs-galjoten bestonden, niet medegeteld de schepen van Chettis of handelaren. De handige rekenaar uit de oude Maleische legenden sloot zich op zee dus nog steeds aan bij de sterkeren, de gewapende macht.

Gegevens uit den lateren tijd brengen geen nieuws omtrent den naam Chetti. Hier wordt nog slechts gegeven, hetgeen Thurston [3]) aanhaalt uit de verslagen over de volkstellingen in 1891 en 1901: „It is noted in the Census Report, 1891: that „the name Chetti is used both to denote a distinct caste, and also a title, and people bearing this title describe themselves loosely as belonging to the Chetti caste, in the same way as a Vellala will say that he is a Mudali. This use of Chetti has caused some confusion in the returns, for the sub-divisions show that many other castes have been included as well as Chetti proper. Again, in the Census Report, 1901, it is recorded that „Chetti" means trader, and is one of those titular or occupational terms, which are often loosely employed as caste names. The weavers, oil-pressers, and other use it as a title and many more tack it on to their names , to denote that trade is their occupation. Strictly employed, it is nevertheless the name of a true caste".

2) Hobson-Jobson, A colloquial of colloquial Anglo-Indian words, London 1903, p. 189

3) E. Thurston, Castes and tribes of Southern India. p. 91.

Uit de gegevens kan blijken, dat men niet kan spreken van één afgerond land van Chettis, —zij wonen echter in het zuiden van Voor-Indië.

Daar, en wel in het distrikt Madoera van de provincie Madras, is de bakermat ook van de Chettis van Sumatra's Oostkust. En van de daar levende Béri-, Nagarattu-, Kasukkar-, en Nattukottai-Chettis vindt men hier vooral van de laatstgenoemde categorie vele leden, die uitsluitend leven van het uitleenen van geld.

Ginds, in het eigen land, zit het geldleenen den menschen zoo in het bloed, dat men iemand, die geen geld aan een ander schuldig is, aanwijst als een witte raaf.

„Debt is an almost universal condition. Landowners and cultivators, large and small, are in debt to one another and to Chettis (a merchants caste) in Villupwam. In some cases the debts are temporary, contracted afresh every year and liquidated when the crop is sold; in other cases they are permanent either because the debtor cannot pay, or because he prefers to go on buying land with borrowed money or incuring other capital expenditure, to paying off what he owes.

The rate of interest may be 24 or 36 per cent, i.e. 2 or 3 per cent per month.

It is note worthy that in many cases the ryots consider it worth while to hold up their crops for a while after harvesting, expecting the rise in price to more than counter-balance the extra interest. One was pointed out to me as an exception to the general rule of indebtedness, — a man who lives on his earnings and within his income.

He is a dhobi (washerman) and is said to have over 1.000 rupees saved". 1)

De Chettis van Deli vertellen hun tehuis te hebben in eenige van de 96 dorpen van hun distrikt, waarvan zij als de 9 belangrijkste opgeven: Ellayathakudi, Vairavan, Pulléwallé, Matur, Eran, Surakudi, Némen, Pallanjarwaté en Ellupakudi. Zij zouden er 9 groote Kovil's (tempels) hebben, welke zij „Tokong siwèn" noemen.

---

1) Economic Studies, ed. bij G latter, vol. I (Some south Indian villages London, 1918, p. 9).

Alleen mannen verlaten het land, daar dit aan vrouwen niet is toegestaan. Huwelijk met een dorpsgenoot zoude verboden zijn, terwijl een weduwe niet mag hertrouwen.

Indien civiele zaken in den familiekring niet kunnen bijgelegd worden, doet het dorp uitspraak, en leggen partijen zich niet hier bij neer, dan zoude de mogelijkheid openstaan het geschil te brengen voor de „adat-rechters" der groote dorpen, zelfs desnoods ten slotte voor een raad, uit vertegenwoordigers van alle 96 dorpen saamgesteld.

Of deze inlichtingen juist zijn, kan ik niet nagaan, doch hoe herinneren dit huwelijksverbod „in de soekoe", deze raad van rechters al wijder en wijder uitgestrekt, aan adat-bepalingen in Midden-Sumatra, Minangkabau.

In grooten getale zwermen de Chettis uit over het geheele Maleische schiereiland en deze kust.

In 1879 deed de eerste, Moenawian Chetti, hier zijn intrede, en vestigde zich in de eenige plaats van opkomend vertier: Laboehan Deli, de kampoeng waar de eerste tabakkers en de eerste bestuursambtenaren zich vestigden, waar trouwens de vorst van Deli woonde.

Nu is Medan het centrum, terwijl ook op alle andere eenigszins belangrijke plaatsen Chettis zijn ingeburgerd.

In Medan zelfs werken 70 Chettis, naast hen nog 32 Bengaleezen [1]) en zelfs eenige Chineezen hebben met succes de kunst afgezien, terwijl ook enkele Europeanen zich op dit gebied een beruchten naam hebben verworven. Deze laatste werken als overal elders in het geheim, de rasechte Chetti echter komt er openlijk voor uit en acht zijn goed georganiseerden arbeid geenszins oneervol.

De 70 Chettis van Medan zijn slechts zetbazen van firma's of principalen in hun vaderland, die hen hebben uitgezonden. Toch zijn ze dikwijls groote heeren, tenminste indien hun beginkapitaal meer dan f 25000.— bedraagt. Onder de hier gevestigde firma's worden hier speciaal vermeld: M.V. Wierappa Chetti, P.S. Raman Chetti, A.K.M.A. Ramesami Chetti, R.M. Moetoe Raman Chetti, A.L. Soma Sundaram Ch., P.L.S.A. Moetoepallaniappa Ch., N.M. Weerasami Ch., en W.A.M. Ramesami Ch.

1 Deze Bengaleezen komen niet, als de Chettis, voor drie jaren hier; zij handelen voor zichzelf en zijn hier gevestigd. Onder de Chettis vallen ook een aantal „Pillays", lieden eveneens uit Zuid-Indië en die als van eenigszins hoogeren stand worden beschouwd, doch die hier de minderheid vormen.

Groot heer of niet, de Chetti is zéér actief en overal ziet men hem, spiedend, waakzaam en met rustig zelfvertrouwen rondgaan. De Nattukottai'ers zijn dadelijk te herkennen aan de altijd ongedekte, kaalgeschoren hoofden en de van een groot gat voorziene oorlel, waarin geen sieraad wordt gedragen; zij houden geen honden.

Anderen dragen een kleine haarwrong, kudumi, en hebben een klein versiersel in het oor.

Evenals in het vaderland, bezigen zij onder elkaar een handels-„dievetaaltje", speciaal voor cijfers, geldstukken, kwaliteiten en dergelijke onderwerpen van het vak.

Zoo noemen zij b.v. een rupee: *Velle*, d.i. wit, een cent: *kambi*, d.i. brons.

Men vraagt zich af, hoe het komt, dat nu juist deze Chettis zich aan den geldhandel hebben gewijd; waarom de kantooroppassers en nachtwakers aan beide oevers van de straat Malaka uitsluitend Sikh's zijn, de bakkers lieden van Hindostan, de kleermakers menschen van Calcutta?

Maar dit is niet specifiek Voor-Indisch, maar een merkwaardig verschijnsel over de geheele wereld; men denke voor Sumatra eens aan de marskramers van Koemango, de koperbewerkers van Soengai-Poear, de goud- en zilversmeden van Kota Gadang. En voor Deli vergete men niet, dat hier voor de intrede van de auto alle koetsiers lieden waren van ..... Bawéan, waar niet één paard leeft!

In het vaderland begint de Chetti zijn beroep. Daar krijgt hij van zijn principaal de opdracht om voor drie jaren naar den Maleischen archipel te gaan, en hij teekent er een op palmblad keurig ingekerfde overeenkomst voor wat betreft zijn traktement.

Een vertaling van een dergelijk stuk luidt als volgt:

„Jaar Toenmathi maand Avani 5e dag.

„Ik Singaram Chetti te Karakudi verklaar het volgende te zijn „overeen gekomen met Siwalingam Chetti te Déwakottai. Ik „verklaar gedurende 3 jaar in uw winkel (zaak) te Medan, merk „(firmanaam) Tena Mewana, als hoofd te zullen arbeiden voor 600 „poe virahan of 2100 Madras-rupees over drie jaar. Bij aankomst „te Medan zal ik al dadelijk 1400 rupees over 2 jaren ontvangen, „de resteerende 700 rupees eerst na verloop van de drie jaren.

„Gedurende die drie jaren zal ik geheel volgens uwe opdrachten

„handelen, en na afloop van dien termijn zal ik alle boeken (ver-
„rekeningen) en al de geldzakken (het geld) aan u afdragen, en zal
„ik deze overeenkomst terug ontvangen".

Hoeveel bedrijfskapitaal wordt medegegeven, is niet vermeld. Dit is zeer verschillend. Credietwaardige Chettis, en zoo gelden zij vrijwel allen door hun soliditeit en hun solidariteit — de Chettis gelden bij Europeesche bankinstellingen en advokaten als betrouwbare menschen; onder elkaar moeten zij hoogen prijs stellen op betrouwbaarheid in zaken — leenen bij de verschillende groote banken te Medan. Ook particuliere personen zetten dikwijls gelden bij hen uit, en zien zich daarbij niet bedrogen.

Gewoonlijk geniet de zetbaas in Deli een traktement van hoogstens f 1000.— 's jaars; bovendien mag hij voeding, kleeding en huishuur in rekening brengen; en waar ook de passagekosten door den principaal worden gedragen, behoeven deze vrij sober levende zetbazen het traktement bijna niet aan te spreken.

Vrouwen komen niet mede, wij zagen dit boven: wettelijke huwelijken worden hier dus niet door de Chettis gesloten, wel leven zij in concubinaat met inheemsche vrouwen.

Zoons worden wel uit het vaderland medegenomen, en het zijn veelal de jongens, die overal heen worden gestuurd om dagelijksche afbetalingen op kleine leeningen te innen, of om kleine leeners te „vangen" in de kampoeng's en op de passer's. Die jongens genieten een traktement van f 6.— à f 7.— 's maands.

Het totaal kapitaal der 70 Chettis te Medan wordt door de Europeesche bankinstellingen geschat op niet minder dan 10 à 12 millioen.

Zij hebben hunne zaken gevestigd in slechts een achttal huizen. Verschillende firma's hebben in ééne ruimte hunne schrijvers (krani's) en brandkasten, geldkisten, enz.

Daardoor is onderlinge controle mogelijk, welke een belangrijke factor uitmaakt van de organisatie, een goed geziene maatregel van de heeren in Zuid-Indië, die de touwtjes in de hand houden. De kleine luyden hebben geen krani, Thiès Chetti heeft er niet minder dan vier.

Na de periode van drie jaar gaat de Chetti onherroepelijk naar zijn principaal terug, met de boeken en het geld, om persoonlijk rekening en verantwoording af te leggen.

Telkens wordt de zetbaas door een nieuwen man vervangen; nimmer komt de juist vertrokkene dadelijk terug. Wel echter worden tientallen Chettis na drie jaren tijdsverloop weder herwaarts uitgezonden.

Hoe wijs blijkt weder de organisatie der knappe rekenaars in het vaderland te zijn.

Van den door den Chetti naar huis gebrachten netto winst is in den regel 10% voor hem. Gewoonlijk bedraagt dit aandeel 2 tot 5 duizend gulden. Het is echter bekend, dat Baliappa Chetti onlangs f 9000 — uitbetaald kreeg, terwijl Mutayah Chetti bij terugkeer in het vaderland zich f 20.000.— toegewezen zag: zijn baas zoude dus over drie jaren een nettowinst hebben gemaakt van f 200.000.

Twee ton gouds, door één geldleeners-firma in drie jaren medegenomen uit Medan. En hoevele millioenen reeds in den loop der jaren, door alle deze donkerbronzen geldzuigers.

Alvorens dit kwaad in zijn vollen omvang te overzien, en tevens de bestrijding ervan in beschouwing te nemen, zullen wij den Chetti volgen in zijn dagelijksch werk en in zijn praktijken.

Hierbij moet weliswaar de scheiding worden gemaakt tusschen de groote en de kleine geldleeningen — welke laatste meer risico opleveren en waarbij eerst recht „gesneden" wordt — maar het algemeen beginsel bij des Chetti's werk is: het bij de hoofdsom dadelijk als schuld optellen van de over *twaalf maanden* verschuldigde rente, en het aanzuiveren onherroepelijk in tien maandelijksche betalingen.....met alle gevolgen van dezen „onschuldigen" opzet.

„Gij wilt geld leenen, f 1000.—? Best, ik reken u slechts $1^1/_2$% per maand of 18% per jaar. Gij hebt er zeker geen bezwaar tegen, dat ik die f 180.— maar bij de hoofdsom schrijf? Welnu, wilt ge dan dit schuldbewijs van f 1180.— teekenen, en gij zuivert in tien maanden uw schuld aan, zonder meer rente te betalen.

De gewoonlijk zeer willige, of tropisch-onverschillige klant vindt alles goed en teekent het gedrukte formulier; hij voelt niet, dat 12 maanden rente wordt berekend voor de in 10 maanden terug te betalen leening; evenmin begrijpt hij — of het laat hem „tropisch-koud" — dat hij, tot de afbetaling van den laatsten cent, rente betaalt over het geheele oorspronkelijke bedrag der leening in plaats van telkens over het nog verschuldigde!

„Maar" spreekt de Chetti weer, „tegenover zooveel faciliteiten van mijn kant behoort te staan: dat gij ook werkelijk elke maand uw „ansoeran" betaalt, anders lijd ik verlies; betaalt gij dus éénmaal niet op tijd, dan is uw geheele schuld invorderbaar, of gij betaalt 2% per maand over het achterstallige. Bovendien hebt gij natuurlijk alle kosten voor het gerecht, den advokaat enz."

De klant betaalt enkele maanden zijn „ansoeran", houdt dan op, het zij uit onvermogen, hetzij uit laksheid.

Is nu de door hem gestelde zekerheid (onroerend goed) [1]) rijkelijk waardevol, dan kan de Chetti een melkkoetje van hem maken. De 18% plus 24% boete maken het aanzuiveren bezwaarlijk. Maar de Chetti wil hem nog wel eenmaal uit de verlegenheid helpen ....." „hier hebt gij er nog f 1000.— bij; wij tellen dit bedrag nu maar op bij wat gij mij nog totaal schuldig zijt, maar..... *voor* 18% *kan ik het nu niet meer doen, gij betaalt mij dus over deze nieuwe leening* 2% *per maand.*"

Het is niet een *theoretisch mogelijk* geval, dat ik hier schets.

Soms maken de overeenkomsten wel een milderen indruk, soms echter zijn zij van dien aard, dat men niet begrijpt hoe een denkend wezen het hoofd zoo in den strik steekt.

Voor mij ligt een overeenkomst, waarbij twee Chineezen, die f 10.000— noodig hadden, bekenden te hebben ontvangen f 11250.— Negen malen moest maandelijks worden terugbetaald f 125.—, de tiende maand het overschot van f 10125.— De gewone bezwarende bepalingen bij niet geregelde betaling, als 2% boete per maand, alle gerechtskosten enz. komen ook in deze overeenkomst voor.

Men vergelijke deze nu, voor een woekeraar [2]) waarlijk milde overeenkomst met de volgende; ik geef haar geheel, ter kennismaking met een der gewone gedrukte en slechts voor de geldbedragen en data nog in te vullen formulieren van den Chetti. Het gaat hier om twee Bengaleezen, die waarschijnlijk om f 1000.— à f 1200.— verlegen waren, en aanklopten bij een mede-Indiër, om „hulp" .....

1) Gewoonlijk grants op gronden. Merkwaardig is, dat ook wel vergunningen tot het houden van voertuig verhuurderijen als „grant" worden aangenomen.

2) Hier moet op den voorgrond gesteld worden, dat men bij den Chetti eigenlijk pas van bepaalde woekerrente spreken kan, indien de leener zich niet aan de oorspronkelijke leeningsvoorwaarden houdt.

Soerat Oetang.

Jang bertanda tangan dibawah ini kami berdoea orang kesatoe, bernama Boegsingh dan jang kadoea bernama Saboensingh doea-doeanja tinggal di Medan soedah mengakoe dengan sasoenggoehnja beroetang tanggoeng menanggoeng fatsal pindjam oewang toenei boeat berniaga dari saorang bernama Ramah Chetti, orang berniaga tinggal di Medan dengan memakei merk ....., oewang itoe kami berdoea orang mengakoe soedah terima banjaknja f 1469.— (satoe riboe ampat ratoes anam poeloeh sembilan roepiah) oewang jang mana hendak dibajar kombali oleh kami berdoea orang didalam tempo 10 (sepoeloeh) boelan, bajar dengan ansoeran pada tiap-tiap satoe boelan banjaknja f 146.90 (satoe enz.) ansoeran jang pertama kami berdoea orang mengakoe moesti datang bajar di kantoor Ramah Chetti pada hari 28 Maart 19....., dan jang kadoea pada hari 28 April 19....., bertoeroet-toeroet sampei pada ansoeran jang penghabisan pada hari 28 December 19..... .Apakala satoe kali ansoeran tida dibajar oleh kami berdoea orang, ini oewang boleh dimintah samoea sekali berikoet dengan boenganja 2% satoe boelan didalam seratoes roepiah, liwat ansoerannja sampei habis ini oetang, bersama dengan sekalian ongkos kantoor dan lain ongkos djoega baik dari apa-apa sekali serta lagi 10% commissie didalam seratoes roepiah boeat koewasa Ramah Chetti kami berdoea orang menggakoe dengan tanggoeng menanggoeng akan membajarnja kalau didjadikan perkara.
Dan lagi djandji dari kami berdoea orang dengan siapa siapa jang bertanda tangan dibawah ini maka koewasalah Ramah Chetti atawa wakilnja poenja soeka boleh dimintakan ini oetang adanja.

Schuldbekentenis.

Beide ondergeteekenden, de eerste genaamd Boengsingh en de tweede, Saboensingh , beiden wonende te Medan, erkennen werkelijk schuldig te zijn, en daarbij borg voor elkaar te zijn wegens het leenen van contant geld om handel te drijven, aan Ramah Chetti, handelaar te Medan onder den firmanaam ....., wij beiden erkennen te hebben ontvangen f 1469.— (in letters), welk geld door ons beiden moet worden terugbetaald in den tijd van 10 (tien) maanden bij afbetaling van f 146.90 (i.l.) 's maands, zullende wij beiden moeten

komen voor de eerste afbetaling ten kantore van Ramah Chetti op den 28 sten Maart 19....., voor de tweede afbetaling op den 28sten April 19..... en zoo voort tot den laatsten termijndag van 28 December 19.....
Indien wij beiden éénmaal die afbetaling niet doen, dan mag de geheele schuld worden ingevorderd, vermeerderd met een rente van 2% per maand per honderd gulden van den dag der laatste afbetaling over hetgeen nog ter delging van de schuld te betalen was; vermeerderd nog met alle administratiekosten en alle andere onkosten op welken grond ook; en dan nog 10% „commissie" per honderd gulden voor Ramah Chetti, ook dat verklaren wij solidair te zullen betalen als het tot een rechtszaak komt.
Eindelijk verklaren wij, dat welke handteekeningen ook hier onder staan (nog zullen gesteld worden) Ramah Chetti of zijn vertegenwoordiger deze schuld zal kunnen invorderen.
Medan, 28 Februari 19.....

(volgen handteekeningen.)

Deze Bengaleezen waren voor den Chetti geen melkkoe, en toen hun handelszaakje mis ging, vervoegde de Chetti, nobel verontwaardigd over zulk een mentaliteit bij schuldenaars, zich tot een advokaat ..... die den strik stijf aantrok.

Maar ook Europeanen zijn, bij gebrek aan voldoende credietinstellingen in het gouvernement Sumatra's Oostkust, wel eens genoodzaakt zich te wenden tot den Chetti. Het volgende deed zich voor in een der groote plaatsen in dit gewest.

Een Europeaan A. leende onder solide borgstelling in April 1920 van een Chetti f 7000.—, terug te betalen na een jaar, maar moest een schuldbekentenis afgeven groot f 7000.— plus 18% rente = f 1260.— of totaal f 8260.— Gedurende een jaar betaalde hij maandelijks f 100.— als aanzuivering op de hoofdsom, en $^1/_{12}$ van f 1260.— of f 105.— als rente; hij betaalde dus in een jaar totaal terug f 2460.— zoodat het restant van de schuld was f 5800.—

Daar A. onmogelijk het geheele restant kon afdoen, werd door den Chetti goedmoedig beschikt, dat A. een nieuwe leening kon aangaan; hem zoude slechts 15% rente worden berekend, en zoo teekende A. een nieuw schuldbewijs van f 5800.— plus f 870.— rente, of f 6670.— hij moest wederom per maand f 100.— op de hoofdsom aanzuiveren en $^1/_{10}$ van f 870.— of f 87.— per maand aan rente.

In Augustus 1921 had A. 4 × f 187.— = f 748.— aangezuiverd, zoodat zijne schuld na 16 maanden nog bedroeg f 6670.— minus f 748.— = f 5922.—

Totaal had hij betaald f 3208.— doch de oorspronkelijke schuld van f 7000.— was slechts verminderd met f 1078.— [1])

En wat nog meer spreekt: toen A. het nieuwe schuldbewijs van f 6670.— teekende, had hij slechts f 330.— op de schuld van f 7000— ingehaald, en toch had de Chetti op dat oogenblik reeds f 2460.— van hem ontvangen!

Nu de kleine leeners. Het is bekend, dat overal ter wereld schandelijke woekerwinsten bij het kleine marktbedrijf voorkomen, terwijl de „Tjina Mindering" van Java, dank zij vooral het artikel in dit tijdschrift van 1919 No 1, bl. 106 (Tjina Mindering, door V.B. van Gutem) geen onbekende is. De Chetti doet weliswaar dikwijls niet voor hem onder, doch hij is geenszins een weerzinwekkend kruipend of gluipend wezen, maar een fier en zelfbewust optredend man, de hidalgo onder de woekeraars,

Met een gebaar van genade reikt hij den kleinen „Tjina kaki lima" [2]) een gedrukt formulier (accept) ter teekening, — het mannetje had f 25.— zoo dringend noodig:

Medan, 7 Januari 1922.

Goed voor Besarnja f 30.—

Bahoewa maka adalah saja Tjan Tjoe Tjin tinggal di Medan jang bertanda tangan dibawah ini, soedah mengakoe bajar dikantoornja dan kepada ordernja Mutharja Chetti merk A.M.Ch. tinggal di Medan, pada hari 7 boelan Februari 1921 oewang banjaknja f 30.— (tiga poeloeh roepiah).

Harganja soedah terima fatsal berniaga.

(handteekening op plakzegel.)

Voor „aval" (karna tanggoengan)

Het blikslagertje had f 25.— noodig. en erkende f 30.— te hebben ontvangen, af te betalen in 30 dagen ..... een winst voor den Chetti van 20% per maand.

1) Dit geval is voorgebracht ter vergadering te Medan op 16 Augustus 1921, gehouden ter bespreking van deze misstanden en van de maatregelen, ter bestrijding ervan te nemen, zie bl. 16.

2) „Kaki lima" is hier o. a. een overdekte overloop, ook de nog even overdekte rand van een marktloods, waar de kleine Chineesche blikslagers zitten.

Een accept is niet altijd noodig, wordt zelfs gewoonlijk voor leeningen beneden f 100.— niet gebruikt. In den regel komt de Chetti of een zijner jeugdige handlangers *dagelijks* zijn gulden halen, en indien het blikslagertje niet op tijd kan aanzuiveren, verbeurt hij maar één dubbeltje boete per gulden, dat is maar 10% per dag!

Ook de Javaansche verkoopsters van geurige bloesems, en de Minangkabausche venters, staan bij den Chetti in het krijt, en op diens rondgangen op de pasar's eerst tegen den middag, daarna tusschen 3 en 4, glijden hunne guldens en dubbeltjes in de zakken van den onaandoenlijken, bronzen hidalgo.

Zoo worden millioenen uit dit land weggezogen naar Voor-Indië.

Een drainage, welke geen voordeelen biedt of achterlaat in het land waar het arbeidsveld gelegen is.

Maar welke nadeelen heeft deze vrijwel volmaakte organisatie van geldleeners gebracht!

Hier moest de woeker wel gedijen; in dit land, waar geen adatverband de inheemsche bevolking solidair doet zijn, ook bij mindere welvaart; waar integendeel het individu, door rasvermenging en door de dagelijksche voeling met vreemdelingen van allerlei ras en godsdienst en gewoonten, veel losser is komen te staan dan elders; waar de basis van het bestaan niet is: rustige landbouw en veeteelt op eigen grond, maar geld maken op of door de honderde cultuurondernemingen; welk machtig cultuur-centrum allerlei vlottende, en moreel niet de beste elementen aantrekt uit verschillende eilanden van den Archipel en uit de Straits en Engelsch-Indië, omdat er gelegenheid is grof geld te verdienen op allerlei manieren.

De losheid van geld, het gehalte van hen, die er op af komen, hebben uiteraard verdorven toestanden geschapen.

Er wordt verkwist, zoowel door Europeanen als door Aziaten; men smijt dikwijls met geld, prostitutie tiert welig, er wordt overal zwaar gedobbeld, en de geldprotz heeft heel wat inheemschen het hoofd op hol gebracht.

Nergens op Sumatra is meer onfatsoen, minder schaamteloosheid onder de bevolking te constateeren, en dit uit zich vooral in zake geld leenen en het terug betalen ervan.

Dit is het troebele water, waarin de Chetti met groote zekerheid van goede vangst, vischt.

Het zijn droeve feiten, maar zij moeten gezegd worden: tal van zelfbestuurders-telgen staan bij Chettis voor het leven in het krijt; men begrijpt welk voorbeeld daardoor aan de inheemsche bevolking wordt gegeven, en hoe dergelijke toestanden de integriteit van de eerste lagen der bevolking in gevaar brengen.

De weg om verbetering in de geschetste toestanden te brengen ligt duidelijk voor ons: bestrijding van den woeker en het scheppen van de gelegenheid voor fatsoenlijke menschen om fatsoenlijk te kunnen leenen, de gelegenheid dus ook om fatsoenlijke menschen te kweeken.

En deze omschrijving, waarbij het woord fatsoenlijk tot vervelens toe wordt herhaald, moge aangeven van welke beteekenis de hier behandelde stof voor dit gewest is.

Wát is op dit gebied gedaan?

St. 1916 No. 643 schiep de gelegenheid om woekeraars op gevoelige wijze tot de orde te roepen. Toch maken benadeelden zéér zelden gebruik van deze woekerwet, omdat zij gevaar loopen daardoor het geheele corps van Chettis tegen zich in het harnas te jagen, zoodat zij en hunne familieleden geen crediet meer bij hen zouden hebben: de grootste ramp voor den Oostkustenaar! En ambtshalve mag de rechter niet ingrijpen.

Bovendien, het criterium voor het woekergeval is, in navolging van de Duitsche wetten, gezocht in het misbruik, gemaakt van de abnormale omstandigheden of den abnormalen geestestoestand van een ander, misbruik, zich uitende in buitensporige onevenredigheid van de wederzijdsche prestaties. Immers, geconstateerd moet worden, ten genoegen van den rechter, dat de benadeelde partij in *noodtoestand* verkeerde, dan wel *lichtzinnig* of onervaren was bij het aangaan van de overeenkomst, en dat deze abnormale gesteldheid of omstandigheden economisch zijn geexploiteerd door de andere partij (J.H. Boeke, bl. 63, 65).

Nu is een dergelijke onzedelijke exploitatie hier volstrekt niet altijd aanwezig, terwijl de bewijzen ertoe niet gemakkelijk te leveren zijn.Het nut van deze woekerwet, op zich zelf zonder samengaan met andere factoren, is dan ook nu nog zeer gering. Toch kan zij niet worden gemist, en zoo is dan ook een dezer dagen deze woekerwet door ieder der zelfbestuurders ter Sumatra's Oostkust toepasselijk verklaard voor hun landschap. Wel was bij besluit van

eenige zelfbesturen reeds eerder een zoogenaamde wettelijke rente bepaald, maar voor Batoe Bara b.v. was als oirbaar maximum toch nog $ 3.— per $ 100.— per maand gesteld, of 36%.

Men komt er echter niet, door de bestrijding van het kwaad voornamelijk te zoeken in ordonnanties en besluiten, waar het de bodem der dingen is welke verbeterd moet worden.

En al zijn de bestaande of geworden karaktereigenschappen van onfatsoen en schaamteloosheid zeer moeilijk te bestrijden, men overdenke de beste wijze van voorlichting op dit gebied op de scholen — dit zoude zeer goed kunnen aansluiten bij het voorgenomen elementair handelsonderwijs — en men beginne al dadelijk met het openen van de gelegenheid tot billijk crediet, opdat niet ook de fatsoenlijke man gedwongen is onfatsoenlijk te worden, omdat hij op behoorlijke wijze niet aan de behoefte aan crediet kan voldoen. Vroegere pogingen hiertoe gedaan, hebben niet geleid tot het gewenschte resultaat : de instelling van een gezond gewestelijk credietwezen, zooals dit in bijna alle gewesten van Sumatra reeds bestaat.

Het zoude te ver voeren den loop van onderzoekingen geheel te volgen; aangeteekend behoeft slechts te worden, dat, blijkbaar ook ingevolge plaatselijke inzichten, in 1919 nog vastgesteld werd, dat de meer welgestelde Inlanders in de gelegenheid zijn zich bij een der groote bankinstellingen te Medan bedrijfscrediet te verschaffen, terwijl de minder welgestelden overal op gemakkelijke wijze geld kunnen verdienen.

Het kan niet anders, of men heeft toen den Chetti over het hoofd gezien, of er bestonden plaatselijke invloeden, die een billijk crediet niet als ideaal beschouwden en die daarom de aandacht van een onderzoek dat zou uitloopen op de belichting van een goed georganiseerd drainagestelsel, dat millioenen doet vloeien naar Voor-Indië.

Op verschillende plaatsen bleek, dat men niet wenschte te wachten op de regelende hand der regeering, zoodat verscheidene kleinere plaatselijke bankinstellingen ontstonden.

Zoo is, behalve bij de Hypotheek-en Grantbank te Galang, welke in 1921 meer dan een half millioen aan aanvragen om crediet niet kon voldoen wegens gebrek aan kapitaal, bij verschillende particuliere of dorpsbankjes crediet te krijgen, doch ook bij de bloeiende laat het beheer dikwijls te wenschen over; of de bankjes labo-

reeren aan geldgebrek, alles als gevolg van fouten in den opzet, maar vooral: gebrek aan leiding. Overal blijkt zeer veel behoefte aan billijk crediet te bestaan, maar de organisatie ontbreekt nog.

Op den 16den Augustus 1921 is te Medan een vergadering belegd met diegenen onder de vooraanstaande personen in Medan, van wie kon worden verwacht, dat zij belangstelling koesterden voor deze dringende belangen der bevolking.

Bij die vergadering was aanwezig een ambtenaar bij het volkscredietwezen, op verzoek van het gewestelijk bestuur herwaarts gedirigeerd om zich nader op de hoogte te stellen.

En als resultaat van de gehouden besprekingen heeft de gouverneur van Sumatra's Oostkust den 8en September 1921 het voorstel aan de Regeering gedaan om steun te verleenen bij de oprichting van een gewestelijke volksbank, voorloopig werkend voor de afdeeling Deli en Serdang. Gewestelijke gelden zullen ongetwijfeld de oprichting ervan kunnen steunen, van andere zijde werd die steun in beginsel eveneens toegezegd, doch waar de hier behandelde aangelegenheden het onderwerp uitmaken van Staatszorg, is het wachten op het woord van de Regeering.

Wij zijn overtuigd, dat de volksbank de vast aaneengesloten gelederen der woekeraars niet gemakkelijk zal dunnen. Mochten wij daarvan nog niet nuchter en ten volle overtuigd zijn, die overtuiging zoude ons zijn opgedrongen door de volgende gebeurtenis:

Een tijd geleden bleek een slimme Chetti niet slim genoeg te zijn geweest, zoodat hij bij een bankinstelling een gat geslagen had van meer dan anderhalve ton gouds. Slechts kort duurde de onrust der bankdirectie, want reeds den volgenden dag kwamen telegrammen binnen, zelfs van *de* Chettis van Singapore en *de* Chettis van Penang: „Wees niet ongerust, ook wij staan borg!"

Er zullen tal van menschen zijn, die, lichtschuw, liever niet van openbare credietgelegenheden gebruik blijven maken.

Ook zijn er honderden, die zooveel bij Chettis hebben uitstaan, dat men voor hen alleen reeds een bank zoude moeten uitputten.

Hen allen zoeken wij niet te helpen. Wel echter alle fatsoenlijken en alle die kleine, waar ons werk niet alleen zal zijn in het stoffelijk belang van hen persoonlijk, maar vooral ook tot opvoeding in moraal, tot versterking van de volkskracht, waaraan het in dit gewest zoozeer ontbreekt.

En zal de strijd tegen den woeker een langzaam proces zijn, ongetwijfeld zal de aanwezigheid van een volksbank al dadelijk den rentevoet bij de Chettis drukken.

Moge deze nadere toelichting op de gedane voorstellen, in den vorm van deze publicatie, welke in het voorstel aan de Regeering reeds in het vooruitzicht werd gesteld, de overtuiging versterken, dat het hier groote economische belangen betreft.

Huwelijksrecht en huwelijksgebruiken in Mandailing (Tapanoeli)

door

BOERHANOEDDIN.

Inleiding

Nemen we het hedendaagsch huwelijkrecht van Mandailing in beschouwing, dan zien we in dit rechtsinstituut eenig dualisme. Aan den eenen kant hebben we bestanddeelen van het zuiver inheemsche recht, aan den anderen kant die van het Mohammedaansche recht. Het is een gelukkig verschijnsel, dat de eerste nog altijd overwegend zijn. Of dit in de toekomst zoo zal blijven, betwijfel ik ten zeerste. Want hoe hechter het Islamisme zich vastzet onder de inboorlingen, hoe eerder het inheemsche recht het veld zal ruimen. Zoo is tegenwoordig het inheemsche recht geheel verdrongen voorzoover betreft de huwelijkssluiting, welke geschiedt voor den kali; en de vraag of een huwelijk al dan niet wettig is, wordt natuurlijk door dezelfde autoriteit beantwoord. Bestaat er daarentegen kwestie over de *djoedjoer* (welke later verminkt is tot koopsom), dan moet deze beslist worden door de macht door de adat aangewezen, dus door personen, die hun bevoegdheid ontleenen aan het adatrecht.

Wanneer we den eenvoudigen kampongman b.v. vragen: „Hoe staat het met de financieele verhouding tusschen twee echtgenooten", dan zal hij probeeren ons tevreden te stellen met het antwoord: „Volgens de adat is het zus, en volgens het Moslimsch recht is het zoo". Maar nooit zal hij een rechtstreeksch antwoord op de vraag geven.

Ik stel me voor in dit artikel het zuiver inheemsche huwelijksrecht te behandelen. Voor het Mohammedaansche recht verwijs ik naar de bestaande leerboeken.

KARAKTER VAN HET HUWELIJK.

a. Verboden huwelijken. Er bestaat in Mandailing een zeer streng verbod van trouwen in de marga (stam). Hierbij is men niet verplicht buiten het dorp te gaan trouwen, immers de bewoners van een dorp vormen eenige marga's, zooals beneden zal blijken.

Strafrechtelijk bestaat er geen sanctie voor de eerbiediging van dit verbod. De naleving er van wordt gewaarborgd door den overtreder te verbannen uit de adat. Een zeer streng verbod m.i. en niet evenredig met het gekrenkte rechtsbelang. We kunnen ons voorstellen de hardheid van een straf, waarbij men uitgesloten wordt van elke aangelegenheid, welke op de adat berust. En als men dan nog bedenkt, dat men in een kleine gemeenschap als een dorp op elkander is aangewezen, als men bedenkt, dat de straf voor een klein vergrijp ons tot het graf vervolgt, dan is het niet meer dan een daad van billijkheid en recht als men deze uiterst harde straf zoo gauw mogelijk afschaft.

Mij is een geval bekend, waarbij iemand, die met een marga-genoot getrouwd was, het leven zoo moeilijk werd gemaakt, dat hij tenslotte zijn vrouw van zich liet scheiden. Zelfs de gezegende toestand, waarin zijn vrouw verkeerde, mocht hem niet van zijn daad weerhouden.

Of er verbodsbepalingen bestaan wegens te nauwen graad van bloedverwantschap is niet met zekerheid te zeggen. Een huwelijk tusschen broer en zuster is weliswaar verboden, maar daar deze ook margagenooten zijn, zou men kunnen zeggen, dat dit verbod gebaseerd is op het margagenootschap. Zuster's dochter daarentegen is van een andere marga, en toch is een huwelijk met zuster's dochter verboden. Waarom, weet men niet.

Men beweert, dat trouwen buiten de marga zeer aan te bevelen is; familiekwalen, zwakheden en gebreken worden er door geweerd. Zoo dit waar is, dan heeft men in Tapanoeli een ideaal huwelijkstelsel. In de gevallen, waarin men met zijn z.g. *baroe toelang* (d.i. dochter van moeder's broeder) trouwt, zijn de voordeelen, aan een exogaam stelsel verbonden, geheel illusoir gemaakt. Trouwen met een *baroe toelang* beoogt versterking der reeds bestaande bloedverwantschap door aanhuwelijking.

b. Is het huwelijk vaderrechtelijk? Het is m.i. twijfelachtig of het huwelijk in Mandailing wel vaderrechtelijk is. Er zijn zooveel factoren en aanwijzingen, waaruit blijkt, dat de vrouw op voet van gelijkheid staat met den man, dat twijfel over het vaderrechtelijk karakter niet ongerechtvaardigd is. Vermogensrechtelijk is de vrouw de gelijke van den man. De vrouw behoudt hetgeen zij in het huwelijk heeft aangebracht; de man blijft eigenaar van hetgeen hij bezit; wat staande het huwelijk verkregen is, wordt in geval van ontbinding van het huwelijk in gelijke helften verdeeld. Men volgt getrouw den adatrechtelijken regel: „Barang di baok di baok poelang, barang di dapek di tinggalkan, barang ditjari dibagi doeo".

c Alle kinderen uit het huwelijk geboren, behooren tot de marga van den vader. Is de vader b.v. van de marga Loebis, zoo zijn alle kinderen Loebis.

VORMEN VAN HET HUWELIJK.

Het huwelijk, zooals het zich in den loop der tijden heeft ontwikkeld, kunnen we verdeelen in: *a* het huwelijk in de oudheid, dat vormloos was, *b* het schaakhuwelijk, dat wel een vorm had, doch zeer primitief en *c* ons hedendaagsch stelsel.

a. Het huwelijk in de oudheid was geheel vormloos. Verplichting tot cohabitatie bestond er niet. De man was niet gebonden aan één vrouw, terwijl deze op haar beurt betrekkingen onderhield vandaag met den eenen man, morgen met den anderen al naar gelang van den persoon tot wien zij zich aangetrokken voelde. Het begrip vaderschap kende men niet, alleen 't moederschap was bekend.

b. Later had de maatschappij behoefte aan een huwelijksvorm, vooral ter wille van het vaderschap. Men kreeg het z.g. schaakhuwelijk. Deze vorm was tot voor kort in Mandailing nog bekend. Hierbij hebben we niet te denken aan schaking in den zin van ons wetboek van strafrecht. Wat men in Mandailing pleegt te betitelen met schaakhuwelijk was niet anders dan het halen der bruid met haar toestemming en die van haar ouders, doch zonder medeweten van de bloed- en aanverwanten. De jongelieden van het dorp plachten dan het wegloopen te verhinderen. Eerst na het ver-

vullen van een bepaalden eisch werd den bruidegom en bruid doortocht gelaten.

Men ziet, dat dit schaakhuwelijk niets uit te staan heeft met hetgeen men gewoonlijk onder schaakhuwelijk verstaat. Maar men mag aannemen, dat dit slechts een vervorming is; het schaakhuwelijk in zijn ware gedaante moet vroeger wel bestaan hebben.

HUWELIJKSAANZOEK.

Voor ik tot behandeling van dit onderwerp overga, gaat een korte schets van de inrichting van een dorp vooraf. De bewoners van een dorp worden gegroepeerd in: *1. Namora's, 2. Bajo bajo's, 3 Natoras, 4 Goroek goroek kapinis.*

1. Tot de Namora's behooren de Radja en diens bloedverwanten. Deze groep behoort tot die marga, welke in 't dorp de overwegende partij vormt. In Klein Mandailing, waar de hoofdmarga gevormd wordt door den stam *Loebis*, behooren de Namora's tot de marga *Loebis*. Enkele uitzonderingen zijn hierop bekend. Zoo behooren in het dorp Batoeng — een dorp gelegen in Klein Mandailing — de Namora's tot den stam der *Nasoetions*, niettegenstaande Klein Mandailing, zooals boven gezegd, overwegend Loebis is. De oorzaak hiervan is historisch te verklaren, maar behoort niet tot het bestek van dit artikel. In Groot Mandailing daarentegen is de marga Nasoetion overwegend, daar wordt derhalve de groep der Namora's gevormd door de marga Nasoetion.

2. De groep der Bajo bajo's bestaat uit die menschen, welke behooren tot een andere marga dan de Namora's en die adellijk genoeg zijn om in het huwelijk te kunnen treden met de dochters der Namora's. In Klein Mandailing behooren de Bajo bajo's derhalve — met uitzondering van het dorp Botoeng — hetzij tot de marga Dalimoente, hetzij tot eenige andere marga.

Van den kant der Namora's beschouwd, zijn de Bajo bajo's die menschen, aan wien hun dochters ten huwelijk mogen worden gegeven. Den Bajo bajo's pleegt men de benaming te geven van *pangalenan* of *paroetangan* (letterlijk: zij die ontvangen of zij die schuldig zijn). De naam *paroetangan* dankt zijn ontstaan aan het

feit, dat de *paroetangan* eenige verplichtingen heeft jegens zijn schoonouders, gelijk ik beneden zal uiteen zetten.

3. Natoras beteekent letterlijk oud, in ons geval beteekent het door de adat als oude aangemerkt (na di patobang ni adat). De Natoras is in adataangelegenheden de vertegenwoordiger van zijn groep, van zijn marga. Als regel zal men in een dorp net zooveel Natoras aantreffen als er marga's zijn.

In den tijd, toen het dorp nog een pagaran was, waren het die Natoras tezamen, die van ergens een Radja riepen om over hen te heerschen. De Natoras, die tot de marga van den Radja behoort, noemt men *Anggi ni Radja*, alle andere Natoras' zijn tevens Bajo bajo's.

4. De Goroek goroek kapinis zijn te vergelijken met wat men noemt adjudant van den een of ander hooggeplaatst persoon. Hun taak is om aan te kondigen, wanneer de bagas na godang (woning van den Radja) geopend is voor adataangelegenheden. Goroek goroek beteekent letterlijk sluiten, ontsluiten, dus de bagas na godang ontsluiten.

Deze inrichting van het dorp neemt in het adatrecht een zeer belangrijke plaats in. Men kan geen adatrechtelijke feestelijkheid, geen adataangelegenheid bedenken, of het margastelsel treedt in zijn volle beteekenis naar voren. In huwelijkszaken in 't bijzonder is de belangrijkheid van dit instituut niet te miskennen. Vandaar dan ook, dat, wie het huwelijksrecht van Mandailing behandelt, dit instituut niet onaangeroerd kan voorbijgaan.

Bij het huwelijksaanzoek onderscheidt men huwelijksaanzoek onder den adel en huwelijksaanzoek onder 't gewone volk (halak na bahat). Verschil in stand brengt geen verandering in het wezen van het huwelijksaanzoek. Alleen zijn onder den adel de plechtigheden veel grootscher, daarom zal ik de eerste tot onderwerp van bespreking nemen.

Bij het huwelijksaanzoek treden de ouders op den achtergrond, het margastelsel op den voorgrond. Het aanzoek begint met een z.g. *manjisik njisik*, d.w.z. men begint eerst poolshoogte te nemen, verkenning te doen om te zien of in 't naburige dorp een geschikt meisje is te vinden. Daartoe wenden eenige bajo bajo's van de

ouders van het jongmensch zich tot de bajo bajo's van de Namora van 't naburige dorp, waarop men het oog heeft. De bajo bajo's geven dan het doel van hun komst te kennen en verzoeken hun gastheeren de boodschap aan de ouders van het meisje over te brengen. Dit alles geschiedt in figuurlijke taal en de welsprekendheid, hierbij aan den dag gelegd, is soms bewonderenswaardig. Ook om grofheid en allen schijn van koophandel te vermijden, behoort het huwelijksaanzoek niet tot de zaak der ouders.

Is een toestemmend antwoord verkregen, dan volgt een tweede stadium van het huwelijksaanzoek, het zoogenaamde *patogoe habar* (hechter maken der besprekingen) en de bekende *martandang*. Het jongmensch volgt de bajo bajo's naar het huis van 't meisje, de bajo bajo's zetten de besprekingen voort. De huwelijkscandidaten krijgen hierbij gelegenheid elkaar te leeren kennen. Voor het huwelijk is noodzakelijk wederzijdsche genegenheid; een groot verschil dus met een Moslimsch huwelijk, waar de *wali moedzbir* alles beslist.

Bij de *martandang* zijn behalve de huwelijkscandidaten eenige zoons van de natoras van het dorp aanwezig. Ook andere jongelui maken van deze schoone gelegenheid dikwijls gebruik om er eenige gezellige en prettige uurtjes door te brengen. Als versnapering geldt bij deze martandang de *sirih*. Kunnen de huwelijkscandidaten het met elkaar eens worden, dan volgt de verloving,. De wederkeerige geschenken zijn evenredig aan de welgesteldheid der verloofden. Als geschenken door 't meisje aan het jongmensch aangeboden worden genoemd: armbanden, oorbellen, haarspelden enz.; van manszijde: een kris, een ring, kleedingstukken enz. De zoons der natoras zijn getuige van deze verloving.

De verloving bindt de jongelui geenszins. Ieder, zoowel jongeling als jonge dochter, is bevoegd de verloving te verbreken. Wie de schuld ervan draagt, verliest zijn geschenken. Kinderverloving is in Mandailing wel bekend. Doel is hierbij om een huwelijksaanzoek van elders te voorkomen. Deze kinderverloving staat bekend onder de term *habit parambit*. Het uitwendig teeken hiervan is het aanbieden van een *kain* van manszijde.

Het derde stadium van het huwelijksaanzoek is de publicatie, als men het zoo mag uitdrukken. De Radja en alle Namora's en

alle bloed- en aanverwanten komen tezamen ten huize der bruid. Van manszijde komen ook de ouders van het jongmensch en de bajo bajo's die alle voorbereidingen hebben verricht, benevens eenige bloedverwanten. Het is bekend, dat naar de opvatting der ouden bij samenkomsten veel gesproken moet worden. Maar zoo ooit, dan is het bij dit derde stadium van het huwelijksaanzoek, dat veel en goed gesproken wordt. Redenaarstalenten komen hierbij tot uiting, figuurlijke aanduiding der dingen wordt immer in acht genomen. Personen, die daarvoor in aanmerking komen, hebben een spreekbeurt te vervullen. Om een denkbeeld te hebben van de wijze, waarop die spreekbeurten worden vervuld en hoe de rollen worden verdeeld en om aan het geheel een levendig karakter te geven, zal ik aan dit onderdeel van het huwelijksrecht een apart hoofdstuk wijden, getiteld:

HOBAR BOROE DI SOPO GODANG,

hetgeen ongeveer huwelijksaanzoek beteekent. De welwillende lezer denkt zich geplaatst in een van de voornaamste vertrekken van het huis der bruid en ziet op den vloer gezeten en in de voorgeschreven volgorde de partij van den bruidegom en die der bruid, benevens een aantal toehoorders.

Sprekers behoorende tot de partij van de bruid.	Sprekers behoorende tot de partij van den bruidegom.
6. Dja Oloan (vader der bruid).	6a. Soetan Barani (vader van den bruidegom).
5. Dja Mangasa (bloedverwant).	5a. Soetan Toea (bloedverwant).
4. Mantari Soetan (anggi ni Radja).	4a. Pandikar Soetan (anggi ni Radja).
3. Dja Oeloebalang (soehoe).	3a. Tandoek ni Radja (soehoe).
2. Bolang Djopoen (natoras).	2a. Mangkampi Radja (natoras).
1. Dja Mangampoen (bajo bajo).	1a. Oente Maradjar (bajo bajo).

A. Dja Linggoman (alo alok).

B. Toengkot ni Radja (presenteerder van sirih).

Een persoon met een hoog nummer is voornamer dan een persoon met een lager nummer; ieder neemt plaats tegenover de persoon van hetzelfde nummer. Persoon A is iemand, die op gerekten toon zegt, wie aan de beurt is om te spreken; persoon B is iemand, die de sirih presenteert vóór den aanvang der redevoeringen.

Toengkot ni Radja presenteert de sirih aan 1a, 2a, 3a, 4a, 5a, 6a, 1, 2, 3, 4, 5, 6. en zegt: „Madoeng sampe boerangir ale panda nami." (bet.: de sirih is rond geweest).

Dja Linggoman: „Ima ni ompas kata toe Oente Maradjar". (bet.: het woord is aan Oente Maradjar).

Oente Maradjar: „Botima le pande nami. Natoeari on doma dokonon, markaroemboekan anak ni mora dokot boroe ni mora di bagas na godang on. Djadi mardjamita ia di kahanggi nia mandok na doeng sangkot hobar nia toe boroe namora di bagai na godang on. Dipalagoet kahanggi dohot kooem kooem anso rap roenggoe manjangkili hobar nia na sangkot i. Ima anso rap ro hami toeson bope mora markahamaranggi, soehoe soehoe, bajo bajo, natoras toras. Mangido hobar na denggan, hobar baroe, hobar maoeli asa magabe, soerat tombaga na so sasa, titian batoe na so boeroek panjale taroep. Nian mangido horas ni tondi ma hami soeri roha ni namora, santabi sapoeloe santabi, asa ibo rohana mangida pangidoan nami on. Ima le hobarkoe pande nami." (beteekenis: spreker brengt in herinnering, dat het jongmensch en de jonge dochter het met elkaar eens zijn om voortaan als man en vrouw te leven, en dat de vader van het jongmensch de wederzijdsche instemming aan bloed- en aanverwanten heeft medegedeeld. Spreker spreekt de hoop uit, dat de ouders van 't meisje geen bezwaar zullen hebben tegen een huwelijk).

Dja Linggoman: „Olo, ima Mangkampi Radja hobar." (bet.: het zij zoo, Mangkampi Radja heeft het woord.).

Mangkampi Radja: „Botima le pande nami ..... Nian leng mangido do di namora mora on sai ibo roha ni ibana mangalehen pangidoanta on. Ima hobarkoe pande nami."

(bet.: spreker herhaalt ongeveer de woorden van zijn voorganger en voegt er iets aan toe. Elke spreker moet vooral zorgen, dat hij niet te veel zegt. Hij mag zijn opvolger niet het gras voor de voeten wegmaaien.)

Tandoek ni Radja, Pandikar Soetan en Soetan Toea krijgen achtereenvolgens een beurt, terwijl *Soetan Barani* er aan toevoegt: „Botima le pande nami tamba ni hobar: Dibaon nada on sisik manampal, dangka manoelang, tai na doeng

marsoendoet do hakooeman ngada djadi soeada be ning roha ngada i di paila halai hita mangido, on pe sai harop godang godang ma iba di halai nangkan ni lehen ni halai di hita on hobar maoeli, hobar na denggan, anso adong haras ni tondinta on soedena. Ima hobar djolo le pande nami".

(bet.: de vader van het jongmensch voegt er aan toe, dat hij er zeker van is, dat de ouders van 't meisje zijn zoon de hand van hun dochter niet zullen weigeren. Voorts doet spreker een beroep op een reeds lang bestaande verwantschap).

Nu is het aan de partij van de ouders van het meisje om de verschillende sprekers te beantwoorden. De allerlaagste in stand krijgt het eerst het woord.

Dja Linggoman: „Hompaskon hobar toe Dja Mangampoen." (bet.: Dja Mangampoen heeft 't woord)

Dja Mangampoen: „Botima le pande nami. Olo ima toetoe. Intap songon pambandjarna na ni dokon Oente Maradjar i, nabaroeon na tama dokonon markaroemboean lakna anak ni mora dohot boroe ni mora di bagas na godang on, ima dalanna so rap ro halai toeson mangido hobar na denggan, hobar maoeli, hobar hata boroe; anggo songon ni rohangkoe ale pande nami, dibaon songon indokon i ngada on sisik manampal, dangka manoelang, na tama pangalehenan do, santabi hamoe namora mora on dohot natoras toras on, ngada be gakkoe na so tarolohon na didok ibana, tai aroepe songon i songon di sahali mai ning namora dohot natoras toras on. Ima djolo hobar ale pande nami."

(bet.: spreker antwoordt, dat hij niets tegen een huwelijk heeft. Overigens ligt het niet aan hem om daaromtrent een beslissing te geven. Beleefdheidshalve laat hij dat aan de andere sprekers over.)

Zoo krijgen *Bolang Djopoen, Dja Oeloebalang, Mantari Soetan* en *Dja Mangasa* achtereenvolgens gelegenheid om te spreken. *Dja Oloan*, de vader van het meisje, houdt een sluitingsrede, waarbij hij zijn toestemming tot het huwelijk geeft.

Hiermee heeft de publicatie van het huwelijksaanzoek plaats gehad. Hoewel de huwelijkssluiting later geschiedt, wordt vanaf dit

tijdstip de verloving rechtsgeldig; de gevolgen van een verbreking der verloving bestaan hierin, dat de vader van het meisje *maroetan* (schuldig) blijft om een passende plaatsvervangster te zoeken, indien het meisje weigert in het huwelijk te treden. Dwang tot trouwen is ten eenenmale uitgesloten.

Men ziet, dat hier gehuldigd wordt het beginsel der wederzijdsche goedkeuring. Onbegrijpelijk is het daarom, dat sommige schrijvers, die meenen als voorlichters van het publiek te moeten optreden, stoutweg beweren, dat de vrouw in Tapanoeli als koopwaar wordt beschouwd. Men kan toch moeilijk aannemen, dat een vrouw, die zelfs op het laatste moment nog het recht heeft om den huwelijksband van zich af te werpen, een willooze koopwaar is.

DJOEDJOER.

Hieronder verstaat men verplichtingen van den schoonzoon jegens zijn schoonouders, welke later kunstmatig tot *koopsom* zijn vervormd. Die verplichtingen zijn vervat in de 5 volgende artikelen:

Art. 1. Toeak na so matjom.
Art. 2. Indahan na so bari.
Art. 3. Na so martaoet di ari na golap.
Art. 4. Si alap na dao.
Art. 5. Si porsan na dokdok.

Toelichting op art. 1. Letterlijk beteekent het palmwijn, die niet verzuurt. Men moet weten, dat in Mandailing het sap van den arenboom als toeak (palmwijn) nog al gedronken wordt. De schoonzoon nu mag jegens zijn schoonouders nooit beweren, dat zijn palmwijn verzuurd is; hij moet hem ten allen tijde in voorraad hebben. Gaan we nu het begrip palmwijn uitbreiden tot elken anderen drank, dan kunnen we met een klein beetje goeden wil zeggen, dat de schoonzoon verplicht is de schoonouders te drinken te geven.

Toelichting op art. 2. Letterlijk beteekent het: rijst, die niet bederft. Dit art. verplicht den schoonzoon zoo noodig zijn schoonouders te eten te geven. Hij kan aan deze verplichting niet ontkomen door te zeggen, dat hij geen rijst heeft.

Toelichting op art. 3. Letterlijk beteekent het: geen vrees kennen in de duisternis Geven we hieraan een vrije interpretatie, dan kunnen we zeggen, dat de schoonouders op hun wenken bediend moeten worden. De schoonzoon vermag niet vrees voor te wenden, ook niet bij donkeren avond.

Toelichting op art. 4. Letterlijk beteekent het, dat de schoonzoon ver gelegen voorwerpen moet halen; hij is de looper, onverschillig waar het te halen voorwerp ook is.

Toelichting op art. 5. Letterlijk beteekent het: de drager van zware lasten. De schoonzoon mag niet zeggen, dat de een af andere last hem te zwaar is.

Zoo zien we, dat volgens het streng inheemsche recht de *djoedjoer* volstrekt geen koopsom is; zij bewijst ook, dat de Inlander wel abstract kan denken.

Ongeveer 80 jaar geleden nu heeft men bij een „Rapat Adat" deze verplichtingen gemakshalve omgezet in geldswaarde; men gaf er een tastbaren vorm aan. Zoo kan men alle verplichtingen afkoopen, hetzij door geld, hetzij door goud, hetzij door karbouwen of door iets anders. Volgens het streng inheemsche recht beteekent afkoop der verplichtingen *afbreking van alle familie betrekkingen;* in den afkoop schuilt iets beleedigends.

Deze verkrachting der adat nu heeft verschillende schrijvers op een dwaalspoor gebracht; ook de term *toeor boli* is zeer misleidend, omdat deze term uit de handelswereld te veel doet denken aan koopwaar.

De Europeesche waarnemer van uit de verte staat direct gereed met de gevolgtrekking, dat in Tapanoeli de vrouw gelijk staat met een werkbeest, immers koopsom veronderstelt koopwaar, zoo redeneert hij, en weet daarbij niet, dat de *djoedjoer* in zijn tegenwoordige gedaante op kunstmatige wijze tot inheemsch recht is gefabriceerd. Is het dus theoretisch reeds onjuist de vrouw als werkbeest aan te merken, ook de practijk logenstraft deze bewering. Want wie ooit in Tapanoeli is geweest en de feiten aldaar met eigen oogen heeft aanschouwd, zal van schaamte blozen, dat hij aan zulke phrase's geloof heeft geslagen.

BERÈ.

Naast de *djoedjoer* kent de adat nog eenige verplichte geschenken, welke bekend staan onder benaming *berè*. Voor de ouders der bruid bestaan ze in een paar mooie kains en zijn bekend onder de term *apoes iloe* (lett.: afdrogen der tranen; waarschijnlijk zoo genoemd om als herinnering te dienen aan de dochter, die straks weggaat). Voor andere, daarvoor in aanmerking komende personen bestaan die geschenken in kraaltjes. Ook bij het verlaten der dorpspoort dient de bruidegom eenige geschenken achter te laten, geheeten de *oengkap bona boeloe*.

AFHALEN DER BRUID.

Hierbij onderscheiden we:

a het afhalen der bruid volgens de adat, dus met medeweten van alle bloed- en aanverwanten der bruid en

b het afhalen der bruid niet volgens de adat (dit niet op te vatten als volgens het Moslimsch recht) of de z.g. schaking (inheemsche benaming is *tangko adat, tangko binoto*).

Uit den aard der zaak behandel ik hier alleen sub *a*, sub *b* ga ik onbesproken voorbij.

Dezelfde formaliteiten als bij het huwelijksaanzoek herhalen zich hier. De bajo bajo's vervullen hun taak als begeleiders van den bruidegom en diens ouders naar het huis der bruid, alwaar alle bloed- en aanverwanten zijn verzameld. Een karbouw van bruidegom's zijde afkomstig wordt geslacht en er wordt lang en breed gesproken over het aanstaande vertrek. Eventueele verplichtingen van den bruidegom worden in herinnering gebracht. *(di gantang roedji ,di soeat roedji)*.

Bij het verlaten der dorpspoort worden de boven reeds genoemde geschenken achtergelaten. Ook buiten het dorp wordt door jongelui pro forma de doortocht wel eens verhinderd. Een geschenkje verlost den bruidegom van alle hindernissen (een kris of een mes). Voor de poort van het dorp van den bruidegom wordt halt gehouden om een soort „visitatie" te doen plaats hebben. Het voorwerp van onderzoek zijn hierbij niet smokkelwaren, maar er moet onderzocht worden of wel volgens de adatrechtelijke regelen is gehandeld. Alsdan geschiedt de plechtige intocht.

Ten huize van den bruidegom worden drie dingen in acht genomen:

1e. de z.g. *pagoegoet sira pêgê*, waarbij bruid en bruidegom een beetje zout en een stukje pêgê te eten wordt gegeven. Pêgê is een kruidachtige plant, waarvan de wortelstok om zijn heerlijke geur en peperachtige smaak bij het eten wordt gebruikt.

2e. *padjoedjoeng danon*, waarbij de echtelieden eenige korreltjes rijst op het hoofd wordt gestrooid.

3e. *marboeri di sanggop*, waarbij de echtelieden de hand in hetzelfde deksel van de een of andere kookpan doopen; dit is noodig voor de huwelijkssluiting. Vanaf dit tijdstip wordt het huwelijk als geldig gesloten beschouwd.

PATAONKON.

Hieronder wordt verstaan de openlijke bekendmaking van het huwelijk aan alle bloed- en aanverwanten. Loopers gaan het dorp rond en noodigen alle familieleden uit ten huize van den bruidegom te komen. Deze uitnoodiging geschiedt in optima forma, ze wordt voorafgegaan door het aanbieden van sirih aan den uitgenoodigde. Vermeld dient te worden, dat de sirih in de Mandailingsche samenleving een belangrijke plaats inneemt. Wil men de beleefdheid in acht nemen, dan kan men geen enkele invitatie doen zonder sirih.

In streken, waar men moderne vervoermiddelen heeft, wordt een Inlandsche huwelijksplechtigheid besloten met een ritje of een toertje door de straten. Denk b.v. aan Batavia, waar het bruidspaar wel eens vergezeld wordt door een twintigtal auto's en rijtuigen. In Mandailing nu bestonden zulke vervoersmiddelen niet, toen het adatrecht nog in zijn volle kracht was; vandaar dat deze vervangen worden door een z.g. *patoeaek boroe*.

Patoeaek boroe is de plechtige optocht naar een badplaats, naar een *tapian*. Hierbij loopt de bruid vóór den bruidegom, aan wiens linker- en rechterkant een margagenoot loopt. Deze twee gezelschapshouders noemt men *pandongani;* de linksche is een dichte bloedverwant van den bruidegom, de rechtsche is een natoras. Voor de bruid loopen achter elkaar een rij jonge meisjes, in zoo-

danige volgorde, dat wie dichter bij de bruid is, van hooger afkomst is dan wie verder van haar verwijderd is. Aan het hoofd van de stoet loopt een oude vrouw. Vlak voor de bruid is ook een oude vrouw in z.g. *badjoe pata*. Een *badjoe pata* is een gesloten, lange kabaja, die bijna tot de kuiten reikt en zwart van kleur is. Overal zijn kruisgewijs kraaltjes vastgenaaid. Zoo'n *badjoe pata* wordt gedragen door iemand, van wien men beweert, dat hij met geesten, geheimzinnige machten in verbinding staat. De bruid zelf heeft een kokervormige bamboe in de hand, waarin een kris is gezet, met de scherpe punt op den bodem van de koker *(blandja boeloe)*. Bij de badplaats gekomen zoekt de bruid 7 kleine steentjes, welke zij in de koker doet. Het is niet de bedoeling, dat men bij de badplaats een bad neemt, zooals gezegd vervangt deze optocht het gemis aan vervoermiddelen.

Is de *patoeaek boroe* afgeloopen, dan wordt er een feestmaaltijd aangericht, waaraan alleen margagenooten mogen deelnemen. Niet-margagenooten krijgen in een tweede instantie een aparte bediening.

PATOEAEK DANAK.

Hoewel niet direct tot het huwelijksrecht behoorende, maar daarmee toch verband houdende, behandel ik in dit hoofstuk de *patoeaek danak*, welke kort na de geboorte van een kind geschiedt. Het doel hierbij is tweeërlei:

1e om de *tondi* van het kind terug te roepen, mocht deze ergens verwijlen.

2e om de booze en kwade *tondi* te verdrijven, zoo deze zich in het lichaam van het kind bevindt.

Omtrent het begrip *tondi* is zeer moeilijk een omschrijving te geven. Ziel of geest geeft het begrip niet volkomen weer. De *tondi* is het element, dat de mensch normaal houdt, gezond en krachtig doet blijven. Zonder *tondi* blijft de mensch wel in leven, maar is dan niet meer dan een machine. Het roepen van de *tondi* gaat gepaard met een plechtigheidje; het is het eerste gewichtige oogenblik, dat een kind meemaakt bij zijn intrede in de wereld.

Men neemt een groot bord en doet er zooveel rijst in, dat zij bolvormig boven het bord uitsteekt, liefst net zoo bol als het

bord hol is. Een heele kip wordt ontleed en zoodanig over den rijstbol gespreid, dat men den indruk krijgt, dat een kaalgeplukte kip den rijstbol omarmt. Een kippen-ei wordt midden op den top van den bol geplaatst. In een kring rondom den rijstbol op den rand van het bord worden geplaatst allerlei soorten kleine vischjes (b. v. garnalen, intjor, haporas) en *sira pêgê*. Naast het bord staat een vingerkom met water, waarop een stukje pisangblad drijft ter besprenkeling van de rijst. In plaats van een vingerkom neemt men bij voorkeur het deksel van de een of andere kookpan. De moeder houdt het kindje in de schoot, terwijl een oude vrouw of een oude man regelen reciteert volgens een vast formulier om den verdwaalden geest *(tondi)* terug te roepen en de slechte *tondi* te verdrijven. De woorden, welke de oude vrouw of de oude man uitspreekt, zal ik hier maar niet laten volgen, omdat ze haast onvertaalbaar zijn, zoowel om de oorspronkelijkheid der taal als om het feit, dat er woorden van Sanskrietsche afkomst in voorkomen.

Na het uitspreken der woorden van het tondi-formulier, wordt een naam voor het kind gekozen. In den regel wordt het eerste kind genoemd naar den vader of de moeder.

Bij de huwelijkssluiting komen het bord met de rijst en de vingerkom ook voor. De kip wordt echter vervangen, hetzij door een geit, hetzij door een karbouw, maar in geen geval door een koe. Naar de opvatting der Mandailingers zal een plechtigheid mislukken, wanneer men daarbij een koe slacht. Bij een sterfgeval daarentegen bestaat er geen voorkeur tusschen een koe en een karbouw, omdat een sterfgeval geen plechtigheid is.

Dit alles herinnert nog aan de Hindoe-overheersching. We weten, dat de Hindoe de koe als een heilig beest aanbidt; daarom waagt men het niet bij plechtigheden een koe te slachten.

Na de huwelijkssluiting krijgen bruid en bruidegom een anderen naam. De nieuwe naam van den bruidegom wordt geheeten de *haradjaän* of de *gorar sapandjang adat*. De haradjaän wordt dikwijls overgenomen van den grootvader; bloed- en aanverwanten moeten hierin hebben toegestemd. Niet een ieder is bevoegd een willekeurige haradjaän, die begint met een *Soetan* of *Radja* (dit laatste dikwijs afgekort tot *Dja*), mag alleen gevoerd worden door menschen van de hoogere standen. Een man uit het gewone

volk is b.v. niet bevoegd de haradjaän *Soetan Baringin* of *Radja Baringin* te voeren. Eindigt de naam daarentegen op een *Soetan*, zoo is dit een bewijs van lagere afkomst. De haradjaän *Marah Soetan* b.v. duidt geen hooge afkomst aan.

De bruid wordt gewoonlijk genoemd naar haar marga. Behoort ze tot de marga Nasoetion, zoo wordt zij genoemd *Boro Soeti;* is zij van de marga Loebis, zoo heet ze *Boroe Loebis.*

Weltevreden, Juli 1922.

Indië en de Wereldcrisis

door

W. FREUNDLICH.

Hoe langer hoe meer wordt het duidelijk, dat de groote oorlog en zijn gevolgen niet een einde, maar een phase vormden van de geweldige omwenteling op staatkundig en economisch gebied, waarin zich de geheele wereld thans bevindt. Waarheen deze omwenteling zal leiden, of en welke blijvende veranderingen het geheele maatschappelijke leven zal ondergaan, dat valt moeielijk te zeggen. Wij verwachten waarschijnlijk te gauw resultaten, die uit den aard der zaak zich slechts geleidelijk gedurende jaren kunnen vormen, zoodat tijden van overgang ons te verwachten staan, die daarom niet minder hooge eischen zullen stellen aan beheerder en koopman in een tropische kolonie.

Hier zal getracht worden de veelvuldige indrukken te schetsen, zooals die zich bij een opmerkzaam beschouwer als een geheel hebben gevormd, waarbij te bedenken valt, dat hij getracht heeft de gebeurtenissen vanuit een koloniaal- en wel Oostersch-standpunt gade te slaan.

I.

De wereld produceert te veel. Dit feit lijkt onzinnig in het aangezicht van zoo veel gebrek, duurte en nood aan den eenen kant en verkwisting van voedingsmiddelen, b.v. in Amerika en Zuid Afrika, aan den anderen kant, waar men mais gaat verbranden, omdat hooge vrachten en lage marktprijzen het niet de moeite waard maken den mais naar centra van consumptie te brengen. Dit is een voorbeeld uit vele. De internationale betrekkingen van vroeger zijn thans voor het meerendeel verbroken en, wat erger is, het fijn-vertakte credietstelsel, waarop deze grandiose wereldomspannende goederenruil berustte, bestaat niet meer. Zijn herstel hangt nauw samen

met den economischen wederopbouw der landen, die thans door hun financieele en economische débacle de Europeesche wereld in de war hebben gebracht. Duitschland's koopkracht is slechts een breukdeel van hetgeen zij vroeger was, maar zijn valuta-toestanden bedreigen welvaart, nijverheid en handel zijner vrienden en tegenstanders gelijk, en wel dermate, dat ook hun koopkracht begint te kwijnen. Dat doet zich niet het minst in de tropische koloniën gevoelen, waar de geweldig gestegen prijzen voor koloniale producten een stimulans vormden voor steeds verdere uitbreiding van het plant-areaal. De groote Europeesche handels-centra zijn om zoo te zeggen overvuld met voorraden van deze producten, welke voorraden slechts langzaam verminderen, te langzaam, om aanleiding tot de verwachting te geven, dat men te doen heeft met een slechts kortstondige „malaise", zooals wij die in normale tijden als gevolg van hoogconjunctuur om de paar jaren hebben beleefd. De normale afzet van hetgeen de tropische landen voor de Europeesche landen (incl. Amerika) produceeren is voorloopig niet verzekerd, omdat de geheele levensstandaard aldaar voortdurend aan het dalen is. Deze daling is een natuurlijk gevolg van stijgende prijzen in de landen met gedeprecieerde valuta, en van kwijnenden welstand, als gevolg van industrieelen achteruitgang, in de valuta-sterkte.

Men hoore eens de klachten van Zwitserland met zijn leege hotels, van Zweden, Holland, Denemarken met hun industrieele moeilijkheden. In Engeland worden geheele industrieën door de groote goedkoopte der Duitsche industrieën bedreigd: men laat in Duitschland het fijnste leer looien en verzorgt daarmede geheel Engeland. Het is een bekend feit dat de meeste schoenen in Holland thans uit Duitschland komen, waar zij voor Hollandsche rekening gemaakt zijn tegen betaling van slechts een breukdeel, van wat zij in Holland zouden kosten. Deze wanverhouding baat echter niemand, wel levert zij den kiem tot verdere complicaties. En zoo zijn er voorbeelden te over.

Een verandering hierin kan slechts komen, indien, hetgeen thans ieder verstandig mensch wenscht, op politiek en economisch gebied een basis voor geheel Europa wordt gevonden, waarop men, tenminste voor eenigen tijd, de vredelievende betrekkingen der

verschillende landen en werelddeelen weer kan opbouwen. Een van de meest gewichtige grondpeilers dezer nieuwe basis vormt het geweldige Russische Rijk. Het zal binnenkort weer aangesloten zijn aan het groote net van handel en nijverheid, dat de wereld verbindt. Hoe meer het gaat herleven, graan produceeren en zijn overschot aan voedingsmiddelen aan de industrielanden van Europa gaat ruilen tegen hun werk, des te meer zal Duitschland herstellen in zijn koopkracht en wederom de gewichtige afzetfactor worden, die het voor de tropische koloniën is geweest. En het herstel van deze beide landen beteekent opnieuw welstand in het overige Europa en Amerika.

Dit is de kringloop van gebeurtenissen, binnen welken zich de economische ontwikkeling der volgende jaren zal voltrekken. Wat valt hieruit voor Indië te leeren?

II.

Voor mij ligt een bericht over de oorzaken, die tot de ineenstorting van een Deensche maatschappij hebben geleid, die relatief klein begonnen, gedurende den oorlog tot een reuzen-onderneming uitgroeide, om vervolgens te niet te gaan. „Wij moeten tot de werkelijkheid terugkeeren en ons erop bezinnen dat wij niet het deurhengsel (Türangel) der wereldhuishouding zijn." Deze wijze woorden van den berichtgever laten zich veelvuldig toepassen. De uit de oevers getreden rivier begint thans weer kalm binnen zijn oeroud bed te vloeien. Verlaten ligt menig stuk land, dat plotseling en tijdelijk door zijn wateren werd overstroomd en vrucht droeg. Is de hoop, dat de stroom zal terugkomen, gewettigd? Is niet veel eerder te veronderstellen, dat de bloei op dat land slechts van tijdelijken aard was en voorbij is, zoodat men in andere richting moet werken, om nieuw terrein te winnen?

Het teveel aan tropische producten, dat thans tegen lage marktprijzen geen afzet vindt, zal geleidelijk moeten verdwijnen. De vrij wordende energie zal zich tot zulke industrieën in het eigen land moeten wenden, die, hetgeen in het land wordt gebruikt, onder *gunstiger* economische omstandigheden kunnen fabriceeren, dan het thans leverende buitenland. Deze economische wetten zullen

zich weer doen gelden, en zij zullen een ruim veld bieden voor de opkomende nijverheid in Indië. De stijgende duurte in Europa en de hooge werkloonen zullen een voelbaren factor moeten vormen in het voordeel van de verdere ontwikkeling van de Indische fabrieksnijverheid.

„Tot de werkelijkheid terugkeeren." Deze leuze geldt ook voor degenen, die in een tijd, welke door zijn groote veranderingen op politiek en economisch gebied hun geheele energie eischt, alles voor of tegen een theorie inzetten, welke thans het dogma van een verouderde huishoud-theorie genoemd mag worden, want zij heeft opgehouden practisch door haar meest vurige aanbidders te worden gehuldigd.

Het Marxisme heeft zijn oorsprong in een tijd genomen, die haast nog geen spoorwegen kende, noch ook een flauw begrip had van de verhoudingen der huidige wereldhuishouding met hun menschenmassa's. Men moet eens zien, hoe de door den oorlog geschapen familietoestanden nieuwe begrippen van moraal en zede hebben gevormd, die, uit noodtoestanden geboren, eerbiediging eischen. Men moet eens de zelfbewuste kinderen zien en hooren, die in deze atmosfeer zijn groot geworden, en men beseft de economische invloeden, die van dergelijke veranderde ethische begrippen uit gaan.

Geen arbeider zou het ermede eens zijn, indien men van hem eischte bij zijn werk zich te beperken tot de technische hulpmiddelen, waarop men in de eerste helft van de verleden eeuw was aangewezen. Het oogpunt, waaruit de economische denker het sociale vraagstuk van dezen tijd beschouwde, was noodzakelijkerwijze beperkt door de onvolkomen werkmethodes van vroeger, terwijl de moderne economische strijd verkeerd zou doen om zich hieraan vast te klampen. Alle denkbeelden en vooral de economisch-wijsgeerige theorieën, zijn aan de verandering onderworpen, die de geest des tijds ondergaat, en deze verandering voltrekt zich daardoor, dat de practijk van het leven de theorieën van zelf corrigeert, zoodra zij over het wel en wee van millioenen willen decideeren.

Onze tijd, en vooral de gebeurtenissen in Rusland, hebben dit duidelijk aangetoond. Het lijkt ijdel, aan komende generaties den

weg voor hun geheele ontwikkeling voor te teekenen; een zekere mate van volkomen onbekendheid met het werkelijke leven geeft aan de groote theoretici den moed hiertoe. Slechts voor korten tijd van te voren laten zich de lijnen beramen, langs welke eene gezonde staatkundige ontwikkeling mogelijk is, en een succes is slechts dan gewaarborgd, indien zij gegrond zijn op feiten en werkelijkheid, geput uit het leven zelf.

Zoo moet ook het Marxisme beschouwd worden als een echt kind van een zuiver materialistisch tijdperk, dat in de tweede helft der 19e eeuw hoogtij vierde. Het onderschatte de geestelijke oorzaken, die aan de wording van alle staatsinstellingen en maatschappelijke vormen inhaerent zijn. Deze vormen zijn niet slechts een product van willekeur of toeval, zooals de materialistische leer het veronderstelt. In werkelijkheid zijn zij een spiegel van het stadium van maatschappelijke ontwikkeling van het volk, en zij veranderen, naarmate het peil van de beschaving van dat volk verandert. Dit proces nu van verandering kan zich slechts geleidelijk en organisch voltrekken, zoodat dan ook revolutionaire pogingen tot verandering op den duur niet den invloed hebben, dien men vermoedt. De Rus is Rus gebleven: lijdzaam en geduldig, Oostersch fatalistisch en een boek met zeven zegelen voor het meerendeel der West-Europeanen; Czarisme of practisch Marxisme, — in wezen zijn land en volk hetzelfde gebleven. De Duitscher is Duitscher gebleven. Nooit werd in het land meer geklaagd over de neiging, juist van minder beschaafde elementen, om het oude politie-régime in hun kring weer in eer te herstellen; de traditioneele onvrijheid van den enkeling uit zich ook thans, al heerscht thans het volk souverein.

De sociaal-democratische beweging, als arbeidersbeweging tot emancipatie van een bewust-wordende, meer en meer aan de beschaving deel nemende arbeidersklasse, was een normaal verschijnsel en beantwoordt nog steeds aan de politieke eischen der landen. Maar de eischen van het Marxisme, dat eenigen tijd de wereld te verslinden dreigde, en, naar de meening van velen, ook nog bedreigt, zijn gegrond op maximen, die niet meer van onzen tijd zijn, en zij zijn derhalve door hun machtigste aanhangers als verouderde theorieën erkend en verlaten.

III.

Indien men derhalve het staatkundig gebeuren in Europa beschouwt zooals het is, en indien men voeling heeft met menschen uit vele kringen en andere naties, dan die, binnen welke men leeft, dan komt men tot de conclusie, dat geen socialistische theorieën de gemoederen beheerschen en den gang van het gebeuren beinvloeden, maar dat Anangkè, de godin der noodzaak, de leiding in handen heeft.

Geen menschlievende motieven dreven de groote mogendheden naar Genua, noch ook zullen haat of liefde een groote rol spelen bij de financiëele en andere regelingen, die, met behulp van geven en nemen, ertoe zullen bijdragen om den grooten schuldenaar Duitschland tot eigen heil, en heil van zijn crediteuren, weer op de been te helpen. De nood heeft hun allen het eigen belang getoond, om aan een vlijtig en nijver volk weer vrijheid van beweging toe te staan; zij weten, dat allen ermee gebaat zullen zijn. Nog staan de nationale belangen der afzonderlijke naties lijnrecht tegenover elkaar; van aaneensluiting is weinig of geen sprake. Het probleem van een sociaal en economisch herstel in alle landen, die thans onder den druk der tijden lijden, dringt zich thans als bewijs van nuchter politiek denken op, los van nationalisme en van elke theorie. De grenzen, welke kunstmatig zijn getrokken, om groeiende volksmassa's in banden te houden, zullen moeten worden verwijderd, en pas dan zal de herwonnen bevrijding van knellende banden aan de wereld die rust en die mogelijkheid naar economische opleving geven, welke zij noodig heeft.

Veranderde tijden eischen nieuwe methodes. Indien men met gezaghebbende Russische staatslieden spreekt, treft dadelijk hun koele zakelijkheid, maar ook hun gehecht zijn aan bepaalde principes, welke een sterk altruïsme vooropstellen. Rusland monopoliseert in het belang van het land binnen- en buitenhandel. Groote winsten zullen worden voorkomen. Indien ik mij niet vergis, is er in Europa een tendenz tot aaneensluiting van belangengroepen, waarbij kooper en verkooper trachten elkaars belangen in behoorlijke en billijke verhoudingen te brengen.

Europa is, ook zonder het streven van den Volkenbond, thans

aan het bedaren; de terugkeer tot normale economische verhoudingen doet zich geleidelijk overal gelden. Het tijdperk van reuzenwinsten en weinig kunde nadert zijn einde. Na een moeilijk tijdperk van overgang en herstel zal weer degelijk kunnen en voorzichtig, doch doelbewust leiden tot zijn recht komen.

IV.

De welvaart van Indië zal ervan afhangen of zijn producten, die voor de Europeesche landen bestemd zijn, ook in de te verwachten jaren van economischen strijd voldoende gewild zullen zijn, om de koopkracht van zijn bewoners op een gezond peil te houden en het in Europeesche grootbedrijven in Indië belegde kapitaal rentegevend te maken. Ook zonder optimisme mag men hierop geruststellend en bevestigend antwoorden. Weliswaar zal de afzet in de landen van consumptie niet zoo gemakkelijk gaan, maar met energie en organisatie laat zich door een kundig koopman veel bereiken. Men moet zich gewoon aan de zich voortdurend veranderende toestanden trachten aan te passen.

Wat suiker aangaat, zoo vertelde mij een Sowjet-gedelegeerde te Berlijn dat zijn landslieden reeds groote contracten voor de levering van Javasuiker hadden afgesloten, en dat, niettegenstaande hun zuinigheid bij het inkoopen van genotmiddelen, suiker een artikel bleef, dat Rusland voortdurend noodig had. Vergis ik mij niet, dan zal binnenkort ook Duitschland een loonend afzetgebied voor suiker worden. Reeds zijn de prijzen voor geelachtige witsuiker tot 20 Mark per pond gestegen, dat is dus voor rietsuiker pl. m. 22 cent per half Kg. Daarbij is er zulk een suikergebrek, dat de Regeering eraan denkt om de grenzen voor den invoer van koloniale suiker te openen. Al is het mogelijk, dat op den duur Duitschland weer door eigen productie in zijn suikerbehoeften kan voorzien, toch kunnen voordien nog jaren verstrijken en inmiddels is een nieuw débouché voor de Java-suikerindustrie, waar het een zoo intensief verbruik als het Duitsche geldt, zeer zeker van belang.

De mogelijkheden voor den afzet van coprah en oliehoudende zaden zijn in niets veranderd. Dat, in het algemeen, bij de groote met den inkoop gemoeide sommen de voorraden van kunstboter en plantaardige vetten in Duitschland b.v. zoo laag mogelijk worden

gehouden, is te begrijpen, terwijl ook het contracteeren der groote verbruikers op aflading niet den zelfden omvang heeft als in veiliger tijden. Maar het half verhongerd Europa, en vooral het nieuw ontwaakte Rusland, hunkeren naar het plantenvet, dat de tropische zon heeft bereid, want de veestapel is zoo achteruitgegaan, dat van hem bij verre niet dezelfde prestaties te verwachten staan als voor den oorlog.

Dat ook een, op de meest moderne Westersche wetenschappelijke methodes berustende, Indische olie-industrie met succes haar producten rechtstreeks voor de consumptie zal kunnen bereiden, mag als zeker worden beschouwd, al blijft het een feit, dat de goede markt voor de bijproducten aan de Europeesche en Amerikaansche oliefabrieken een grooten voorsprong geeft boven hun Indische mededingers. Bij lage vrachten van uit Indië zou men echter boekil tegen zeer loonende prijzen naar Europa kunnen verschepen.

Rusland als theeverbruiker zal voorloopig nog geen groote rol spelen. De handelsdelegatie te Berlijn, die uitsluitend tot inkoopen gerechtigd is, koopt voorloopig geen thee, omdat volgens haar nog zeer groote theevoorraden in Siberië liggen. Het theeverbruik in Duitschland lijkt mij verminderd door de treurige kwaliteiten, die onder den druk der slechte valuta werden geimporteerd. Het koffie- en cacaoverbruik lijkt daarentegen toegenomen, vooral is de afzet van chocolade en suikerwerk opvallend groot geworden. Daar de koffie goedkoop moet zijn, gaat veel Robusta naar Duitschland, die met Santos gemengd in den handel wordt gebracht en niet slecht smaakt.

Het verbruik van kapok lijkt eveneens toegenomen, als gevolg van den verminderden pluimveestapel en den verminderden invoer van buitenlandsche veeren. Dat rubber voorloopig minder afzet in landen als Rusland en Duitschland zal hebben, is reeds hierom waarschijnlijk, omdat het automobielverkeer zoo zeer achteruit is gegaan. Het zal zeer zeker, als meest modern verkeersmiddel naast de vliegmachine, weer herleven, maar het zal een heelen tijd duren, voordat men weer, zooals in andere landen, de automobiel als normaal vehikel gaat beschouwen. In Duitschland is benzine haast niet te betalen, de „Ersatzbenzine" is zeer duur, de

rubberbanden slechts voor zeer welgestelden bereikbaar.

Peper en specerijen zijn schaarsche artikelen in Duitschland geworden. „Peperduur" is thans meer dan een gezegde. Men vindt volstrekt niet in elke huishouding peper, zooals dit toch de gewoonte is, en hetgeen men als peper in gemalen toestand krijgt, is een twijfelachtige compositie, waarvan de samenstelling zeer zeker niet boven twijfel verheven is. De behoefte aan peper zal steeds even sterk blijven, en op een gegeven oogenblik zullen misschien de stille voorraden in de landen van consumptie weer worden aangevuld. Want er heerscht gebrek aan voorraden, voorzooverre dat den handelaar geldt.

In het algemeen kan gezegd worden, dat geleidelijk de normale behoefte aan tropische producten zal terugkeeren, en dat als basis voor de hoeveelheid het vóór den oorlog bestaande peil met zijn prijzen beschouwd mag worden, uitgezonderd rubber. De overproductie hiervan lijkt te groot om eenige voorspelling toe te laten.

V.

De tijden van overweldigenden voorspoed zijn voorbij, de overgang tot het normale voltrekt zich niet zonder economische storingen. Maar men zal aan degelijkheid gaan winnen, wat aan schokkende opleving wordt ingeboet. „Wij moeten tot de werkelijkheid terugkeeren", en deze werkelijkheid biedt, zooals vroeger, ook voor Indië mooie kansen, al zal koopman, financier en industrieel in veel opzichten zijn bakens moeten verzetten. Den gang der gebeurtenissen in Duitschland en Rusland nauwlettend te volgen en de hem toevertrouwde belangen voorzichtig aan de zich biedende mogelijkheden aan te passen, lijkt mij de voornaamste taak der eerste toekomst.

De sleutel voor de economische herleving der wereld en ook van Indië ligt in Europa, en vooral in Duitschland en Rusland. Dit is een feit, dat men in Indië voor oogen moet hebben om behoorlijk aan de eischen des tijds te kunnen voldoen.

Oldenfelde b/Hamburg, Mei 1922.

De onafhankelijkheidskwestie in de Philippijnen[1]).

door

Dr. G. J. NIEUWENHUIS.

„En zijn de Philippino's rijp voor zelfbestuur?"

Dat is de gewone vraag, die iedereen doet, als hij hoort, dat iemand op de Philippijnen is geweest.

Op zich zelf is dat zoo erg niet. Het bedenkelijke is alleen, dat men er een antwoord op krijgt.

Wie een week in Manila is geweest en vijf Amerikanen en twee Philippino's heeft gesproken, heeft een oordeel klaar over de rijpheid van 't land en schrijft er een artikel over. Was hij die ééne week ook maar thuis gebleven, dan had hij met nog méér overtuiging geschreven.

Het is voor al wat groeit, niet makkelijk het rijpingspunt vast te stellen. In mijn tuin staan ananassen, die nog hard groen van buiten zijn als ze bijna rotten van binnen, en andere, die goudgeel glanzen en nog steenhard zijn. En hoe hebben wij ons allen zelf beklaagd als onze papa's ons voor groener aanzagen dan we waren. De strijd om den huissleutel kan van twee kanten uit bekeken worden. En ook voor een ananas moet het niet prettig zijn, miskend te worden: van binnen van ongeduld te verteren, of als oneetbaar te worden weggegooid.

De kwestie der onafhankelijkheid is pas een dertig jaren oud. Vóór 1892, toen El Katipunan werd opgericht, dacht nog niemand aan losscheuring van Spanja. Rizal zelf, de groote vrijheidsheld, heeft zich steeds de Philippijnen als provincie van Spanje gedacht, die alleen haar zwaartepunt in Manila, niet in Madrid had. En als de Spaansche politici en de Spaansche priesters wat minder bekrompen, egoistisch en zwak waren geweest, had dat heel goed

1). Uit: „Het Philipp. onderwijsstelsel", een vergelijkende koloniaal-paedagogische studie (1922), blz. 200 — 261.

kunnen gebeuren. De hoogere standen — die nog geheel den toon aangeven, — waren in doen en denken Spaansch. Taal, gewoonten, geloof, voor een percent zelfs het bloed, waren één: de Philippijnsche aristocratie en de mestiezen-maatschappij waren een koloniale variatie van het Spaansche leven.

Vooral de eenheid van geloof had den doorslag gegeven.

Wat bij conflicten in onze eilanden steeds de Indo's in de armen der totoks móét voeren, het geloof, heeft op de Philippijnen juist den afstand van overheerscher en overheerschte overbrugd. Bij verschil van geloof wordt in een vrijheidsstrijd dat geloof het albeheerschende punt.

In tijd van vrede mag een groep der Indo-Europeanen politieke munt slaan uit haar bedreiging met aansluiting bij de inlandsche beweging, als de nood aan den man kwam, zouden ze er eerder bij zijn dan de totoks.

Douwes Dekker schijnt bij zijn actie veel aan de Philippijnsche mestiezen-leiders gedacht te hebben, maar dit groote punt, het doorslaggevende, heeft hij vergeten. Het maakt de bedreiging tot een loos alarm. We zagen reeds, hoe Spanje geen enkele domheid heeft nagelaten, die tot losscheuring kon voeren, hoe in 1898 de onafhankelijkheid door Aguinaldo werd uitgeroepen, en hoe de Philippino's al een grondwet en een parlement hadden, toen de Amerikanen nog de Spanjaarden in Manila hielden opgesloten.

Dit heeft de Philippino's later het argument aan de hand gedaan, dat ze zich zelf de vrijheid bevochten hebben en al vrij waren vóór Amerika ingreep.

Wie het land kent, weet hoe valsch dat argument is. De Philippijnen zonder Manila, dat is een spin zonder lijf, een vlinder zonder vleugels. Manila is veel meer dan een van onze steden het centrum, de ziel, de culminatie van het Philippijnsche leven. Alle wetenschap, kunst, architectuur, alle groote stadsleven is in Manila saamgehoopt. En wie tusschen de hooge, aaneengesloten winkelvlakken der Escolta de rijen auto's en trams ziet voorbijschuiven en langs de schitterende étalages een dichten stroom van voetgangers ziet trekken, alles geheel zooals in een Westersche wereldstad, die vergeet heel licht, dat 3 K.M. verder alles nog alang-alang is en sawahs, en dit blijft tot waar de oerwouden beginnen.

Zoo opgevat, heeft Dewey met zijn paar schepen de Philippijnen veroverd, terwijl de 20 millioen dollar schadevergoeding, die Amerika aan Spanje betaald heeft, bovendien nog als koopsom opgevat kunnen worden. Of Dewey inderdaad de onafhankelijkheid aan de opstandelingen beloofd heeft, is een kwestie, die historici moeten uitmaken en aan de zaak zelve weinig afdoet. In elk geval heeft de Jones-Bill van 1916 zeer positief zich uitgelaten, — in zijn overwegingen althans:

....."Daar het nooit de bedoeling der U.S. is geweest, een veroverings-oorlog te voeren .....

„Daar het altijd het doel is geweest van het volk der U.S., hun souvereiniteit over de P. I. terug te trekken en de onafhankelijkheid te erkennen „as soon as a stable government can be establishhed there in".....

„Daar het wenschelijk is voor een spoedige vervulling van dat doel, in de handen der Philippijnsche bevolking het grootst mogelijk aandeel in hun eigen zaken te geven, dat vereenigbaar is met de Amerikaansche souvereiniteit .....,
..... en dan volgt de toezegging van een eigen gekozen Senaat naast het reeds bestaande gekozen Lagerhuis.

Meer naar den geest dan naar de letter der Jones-wet heeft Gouverneur-Generaal Harrison ook de uitvoerende macht geleidelijk in handen van Philippino's gelegd, zoodat de toestand even voor Harrison's vertrek deze ongeveer was: een land, dat alles zelf bereddert, dat van zijn beschermer een kostbare kustverdediging, een groot aantal handelsvoordeelen en een veelzijdige practische voorlichting krijgt — maar dat geen eigen vlag kan uitsteken en toch alleen dit begeert.

Op een haar na hadden ze die gehad. Harrison meende twee jaar geleden, dat hij naar Washington mocht seinen: „stable government established", waarop Wilson aan het congres voorstelde, de Philippijnen onafhankelijk te verklaren, omdat de voorwaarde, in de overwegingen der Jones-Bill genoemd, vervuld was.

Toen kwam de bestuurswisseling in de Vereenigde Staten: de democratische Wilson, die plaats moest maken voor den republikein Harding. En tevens de twijfel aan de juistheid van Harrison's

verklaring, althans aan de noodzakelijkheid om daar Wilson's conclusie uit te trekken.

En zoo werden twee der krachtigste figuren uit de oude dagen naar de Philippijnen gezonden, om te onderzoeken in hoeverre er een stabiele regeering heerscht: generaal Wood, die zoowel op Cuba als op de Philippijnen zich een goeden naam gemaakt had, en Forbes, de vroegere „wegen G. G.", de groote bevorderaar der economische ontwikkeling.

Generaal Wood is Gouverneur-Generaal geworden — en het lot der eilanden is inmiddels van andere dingen gaan afhangen dan van de vraag of er een „stable government" is of niet De *Pacific conferentie* zal over dat lot hebben te beslissen. [1]).

De onzekerheid der laatste jaren heeft het economische leven in de eilanden sterk geremd en ook in het particuliere leven van velen zenuwachtige spanning gebracht.

Op het onderwijs echter heeft ze een gunstige stimulans uitgeoefend, d.w.z. niet de onzekerheid, maar het vertrouwen in een spoedige onafhankelijkheid.

Ook deze factor mag in een parallel met Indië niet vergeten worden: ze zou bij een eventueele navolging van Philippijnsche methodes tot teleurstellingen kunnen voeren. De *verdere rijpheid als kolonie* — het dichter staan bij de autonomie blijkt duidelijk in het heele onderwijs. De drang naar onderwijs, de waardeering ervan is veel sterker dan bij ons en reeds in alle lagen van de bevolking doorgedrongen.

Daardoor kon met meer kracht worden opgetreden dan bij ons in de dagen van grooten ambtenarennood steeds mogelijk was. We hadden meer en meer onderwijzers, artsen, klerken noodig en het volk kwam niet in zulke drommen naar voren, dat scherpe selectie overal mogelijk was. Zoo moesten we meer door de vingers zien en meer helpen. Onze geheele opvoeding is er slapper door geworden.

Inplaats van hen zelf de kost te laten verdienen, hielden wij de jongens met beurzen zoet. Inplaats van hun zelf de dagelijksche verzorging van het materiaal op te dragen, lieten wij hen door

1). Dit werd geschreven vóór de uitslag der conferentie bekend was, vóór ook de politiek van Gen. Wood hier bleek.

bedienden naloopen. Inplaats van hen in gebouwen te brengen, die zich aansloten bij den grooten eenvoud van het eigen milieu, bouwden we schoolpaleizen, die stellig de politici konden imponeeren, onze goede bedoelingen in steen konden uitdrukken, maar die het karakter der jongens moesten helpen ontwrichten. Jongens, die thuis met hun drieën op de baleh-baleh lagen, kregen een eigen kamertje, waar ze zich vaak verveelden ook nog.

Dat heeft, hoezeer ook ten deele onvermijdelijk, tot groote slapheid en ontevredenheid gevoerd.

Een opgedrongen weldaad is nog overal met ondank beloond.

Het eenige, wat de Stovianen van hun prachtige nieuwe inrichting in hun blaadje wisten te zeggen, was, dat ze nu meer tramgeld moesten hebben. En met talrijke voorbeelden zou ik dat kunnen aanvullen. Men denke niet, dat het hier futiliteiten betreft, het gaat over de karakervorming van de jonge intellectueelen, over den geest in een toekomstig corps van hoogere werkers. Ook Dr. de Waart is in zijn rapport van hetzelfde oordeel. Hij roemt voortdurend de zelfwerkzaamheid, het voor zich zelf zorgen der studenten, de strengheid in de opvoeding. „Men is met financieële tegemoetkoming heel wat minder scheutig dan wij in Indië en de student, die een beurs wil krijgen, moet er inderdaad zijn allerbeste beentje voor voorzetten."

„Ons toelage-stelsel, waarbij alles en alles wordt gegeven, doch waardoor men geen karakter kweekt, kent men in de Philippijnen niet", zegt de directeur van onze grootste medische school. En niemand weet beter dan hij, welke gevolgen onze *wattenpolitiek* voor Jong-Indie gehad heeft.

„De studenten der veterinaire faculteit van Los Banos leven in groepen van 4 tot 8 in aparte huisje, voor het grootste deel door hen zelf gebouwd. Het college heeft niets anders gedaan dan den grond vrij van huur te geven: de bouwkosten zijn ongeveer 25 pesos per student."

„Deze zorgt zelf voor zijn meubilair; hij kan een kamer huren van de studentbody voor 2 pesos per maand. De andere huisjes zijn van nipa (atap) de nieuwere van hout....."

„Ze worden door de studenten zelf onderhouden; ik zag geen enkelen bediende en moest denken aan Booker Washington, die

zijn neger-studenten opvoedde door hen zelf hun internaat te laten bouwen en onderhouden, en aan ons Indië, waar wij veel te veel doen, en te weinig laten doen".

Dr. de Waart moet eens onze Chineesche kweekschool gaan bezoeken, waar 60 Chineesche jongens van eenvoudige afkomst — en heel wat minder ontwikkeld dan de Philippijnsche studenten — in een gebouw van 1¼ millioen wonen, over een eetzaal, een recreatiezaal, een muziekkamer en een biljartkamer beschikken, en zeer goed bediend worden.

Hoe had Prof. Worcester gelijk, toen hij de bekende, ook door Dr. de Waart geciteerde uitspraak deed: „De manier, om de Philippino's tot ontwikkeling te brengen, is: de appels hoog te laten hangen en hen er voor te laten klimmen, niet hun te leeren den hoed op te houden en aan den boom te schudden".

De leerlingen treft de schuld niet. Jongens zijn jongens, en verwende jongens worden over de heele wereld onhebbelijk.

Toch heeft ook de onderwijsleiding niet geheel schuld. De tijd, de rijpingsphase is mede oorzaak. Om der wille van ons geweten, ons gezag en onzen kolonialen naam was het toonen van een beetje goeden wil niet geheel overbodig, en elk „toonen" loopt licht op overdrijving uit.

Maar ook: het beheer in Indië is nog overheerschend koloniaal, terwijl de Philippino's eigenlijk zelf regeeren. Dat maakt de toepassing van hardheid zooveel gemakkelijker. Een vader kan zijn kinderen een pak slaag toedienen zonder verzet van het slachtoffer of critiek van de buurt; een stiefmoeder zal het wel laten. En niet ieder bestuurder heeft de kracht en de macht van graaf Terauchi, die als Gouverneur-Generaal van Korea de critiek op het eenvoudiger gemaakt onderwijs aldus beantwoordde: „Op gevaar af van onwelwillende critiek door menschen, die verkeerde denkbeelden over opvoeding hebben, zal de Regeering niet trachten onderwijs te geven, dat oppervlakkig mooi schijnt, compleet in vorm en systeem, maar onderwijs, dat in overeenstemming is met de behoeften van den tijd en den toestand van het volk. Het is slecht van een stiefmoeder, haar stiefkinderen wreed te behandelen, maar ze zou haar plichten als moeder verwaarloozen, wanneer ze, uit vrees voor critiek van de buren en kennissen, de kinderen hun

gang zou laten gaan en naliet hen onder rechte tucht op te voeden. [1]).

De groote drang naar onderwijs, naast de geringere materieele welvaart, maakt dat de heele opzet veel goedkooper werd dan bij ons, meer economisch, meer efficient.

En de verdere rijpheid, het inzicht, dat volk en Gouvernement één zijn, en dus de rijksgelden zelf worden opgebracht, maakt dat die meerdere zuinigheid verdragen wordt ook.

De eenige, die klaagt over het gebrek aan geld, is het departement van Onderwijs, dat zich een steeds zwaarder zorg ziet opdragen zonder evenredige fondsenvermeerdering.

Naar de financieering zijn de scholen ingedeeld in municipale, door de gemeente betaald, provinciale en insulaire scholen. De laatste worden geheel door het Gouvernement betaald, de eerste twee voor een deel. En de nood der gemeenten en der provincies is zoo groot, dat het Gouvernement steeds moet bijspringen.

Zoo was voor 1919 der verdeeling van aandeelen in de uitgaven voor het onderwijs:

't Rijk	10.087.449.92	pesos
Provincies	715.614.63	„
Gemeenten	4.098.808.01	„
Vrijwillige bijdragen	682.549.58	„
Totaal	15.584.422.14	pesos.

Dat wil dus zeggen, dat in een land met volledig doorgevoerde decentralisatie het Rijk $^2/_3$ van alle kosten betaalt. Hoe groot de nood in de barrio's moet zijn, blijkt het best als men nagaat hoe de toestand in Manila is.

Ook hier weer is het heele rapport van den gemeentelijken superintendent (1920) één smeekbede om geld, méér geld.

Want er is heel veel niet in orde bij het onderwijs van de „Pearl of the Orient".

De salarissen zijn veel te laag: gemiddeld 73 pesos per maand. Hoe onvoldoende dat is, blijkt uit de gegevens van het „Bureau of Labor" dat voor Manila opgeeft als minimum-leefkosten bijna 2

1). Education in Korea (1914).

pesos per dag voor een ongehuwden „skilled laborer", en 4 pesos voor een gehuwden met 3 kinderen.

De gebouwen zijn, op de nieuwe na, abominabel slecht. Een groot gedeelte ervan is gehuurd tegen abnormale prijzen, en allerminst voor school bestemd. Soms zijn ze vlak aan een drukke straat gelegen, zoodat we ons verwonderen, dat de kinderen nog één woord verstaan konden. Enkele scholen zijn nog steeds niet afgebouwd en missen deuren en vensters. Uit de Mabinischool werd daardoor een groot deel van den inventaris weggestolen. De verlichting is vaak heel treurig, en zelfs de faecaliën-afvoer is onvoldoende: er zijn scholen zonder W. C. Lekkende daken zijn soms al in geen jaren gerepareerd, en enkele terreinen zijn bij regen alleen blootsvoets te bereiken — wat in Manila meer beteekent dan bij ons. De Highschool bergt 2000 leerlingen in een oud, veel te klein Spaansch gebouw, half door witte mieren opgevreten.

Het werk is niet gemakkelijk. Waar het vervoer het even toelaat, wordt de enkele schooltijd door den dubbelen vervangen, zooals in de provincie, omdat men den éénen, langen schooltijd te weinig productief vindt.

Er is strenge controle: elke onderwijzer wordt eens per maand bezocht door een inspecteur. Elken Zaterdag, den vrijen dag, is er samenkomst met den supervisor, en ten allen tijde kan deze de onderwijzers voor een bespreking bijeenroepen. De eerste week van den nieuwen cursus houdt de supervisor elken avond besprekingen met nieuwe onderwijzers, om hen in te lichten. Het „lessonplan"-boek (ons preparatie-cahier) wordt streng gecontroleerd en is ook voor de leeraren van de High -school verplicht. Een nieuwigheid is de „visiting day", waarvan er dit jaar 40 gehouden zijn: onderwijzers, die voor zeker vak of onderdeel goed staan aangeschreven, ontvangen een 20-tal collega's in hun klasse en geven voor hen een modelles. *Ondanks al die bezwaren:* een *klein salaris, slechte gebouwen, druk werk, strenge controle, is de geest van het corps uitmuntend,* zoodat de (Amerikaansche) superintendent kan rapporteeren: „De Phil. onderwijzers zijn harde werkers en geven edelmoedig veel van hun eigen tijd. Ze stellen groot belang in hun werk, ontvangen suggesties „in a fine spirit", en werken nieuwe ideeën met enthusiasme uit. Hun orde is uitmuntend, ze houden

hun lokalen zindelijk en maken ze aantrekkelijk voor hun leerlingen. Ondanks de steeds stijgende moeilijkheden is hun dienen steeds gebleven „cheerful, steady and uncomplaining".

Onze indruk, na een bezoek aan tal van scholen twee maanden lang, was dan ook, dat Mr. Bordner in geen enkel opzicht overdreven had. Er wordt met enthusiasme gewerkt, ook in Manila, waar de opvoedende invloed van de school zooveel kleiner is dan buiten.

Als de onderwijzeres 's morgens de school binnen stapt, in de linkerhand haar stapeltje boeken, over de rechter haar sleep, dan schept ze dadelijk een spheer van huiselijkheid om zich heen. Een bloemetje op tafel, wel noodig in dit bloemenarme land, een aardige bonte krijtteekening op alle borden, een goedkoop kanten kleedje over de tafel, plaatjes aan de muur, in den hoek de gezellige zandbak met een heel Eskimodorp van witte watten. En met mooie letters op 't middelste bord de spreuk van de week: „nothing without labour", niets zonder inspanning.

En als we dan de les bijwoonden, waren we zeker niet verrukt van haar Engelsch, dat de kinderen beter schenen te verstaan dan wij, maar we konden waardeeren, hoe er door haar thuis gewerkt was. Hoe ze van het land, dat ze behandelde, een aantal boeken had geraadpleegd, en er uit voorlas of vertelde. Hoe ze overal papiertjes met aanteekeningen te voorschijn goochelde, uitknipsels en prentjes.

En ook buiten Manila was dat regel. Scholen van bilik en atap, waar een kip door de muur kon fladderen en de banken wiebelden op de bamboevloer. Maar waar evengoed met wat bloemen en met wat plaatjes, met portretten van Rizal en Wilson, een stemming bereikt was.

Als iets het Philiippijnsche onderwijs ons kan leeren, is het dit: *de geest, niet de materie, doet het:* Longfellow in een loods, zelfstudie onder een lekkend atap-dak, cultuurzendeling zijn met 50 pesos salaris.

En dat doet de meerdere rijpheid, de naderende autonomie. Voor het land wordt gewerkt, de onafhanklijkheid moet worden verdiend. Eïf men weet, dat de wereld wacht op den uitslag van een experiment.

Rizal's beeld is dieper geprent dan op postzegels en portretten: het zit in het hart van elk Philippijnsch onderwijzer. Hij is hun bezieler. De man uit hun kring, die medicus en filosoof werd, die zeven talen sprak en een kind bleef, die een rijke practijk ruilde met het zwerversleven van den apostel, die in al zijn boeken op onderwijs aandrong en in ballingschap op Mindanao zelf een school opende. De martelaar, die vrijwillig den dood inging met een bede voor het vaderland op de lippen en die ná zijn dood de profetie vervulde, in den nacht vóór zijn executie neergeschreven: „forever repeating my message".

Het was tijdens de *debatten van de Jones Bill* in het congres te Washington (1916). Er was heftig verzet van de zijde der republikeinen en één afgevaardigde, een beroemd staatsman, ging zoover, dat hij de Philippino's voor piraten en barbaren uitschold. Toen trad een democraat, Mr. Cooper, naar voren en las, onder toenemende stilte van het heele Huis, Rizal's „Laatste gedachte" voor. [1]).

Aanbeden Land, vaarwel, o, land van de zuidelijke zon.
Zoet is de eeuwige slaap in Uw schoot, land van bekoring.
Als in het wuivende gras, dat mijn rust aan uw boezem bedekt,
Eens ge ziet bloeien een kleine, schuchtere bloem,
Plaats daar uw lip op, want het is mijn ziel .....
En als 's avonds een eenzame ziel bidt voor de vree van mijn slaap,

Bid ook gij — mijn vaderland.
Bid voor hen, die den dood ingaan met onzegbare smarten.
Bid voor hen, die leven — gekweld in de kerker.
Bid voor het leed onzer moeders, onzer weduwen en weezen.
Bid — o, bid voor u zelf, gij op weg naar uw eind'lijke vrijheid.

Als mijn graf door geen steen en geen kruis wordt geteekend,
Zal de ploeg van den boer dáár de aarde doorklieven.
En mijn assche zal één zijn met uw heuvels en dalen.
Wat kan het deren, mijn Land, dat mijn naam wordt vergeten?
Want ik zal zijn: lúcht in uw straten, áarde in uw velden.
Trillend woórd in uw ooren, geur en kleur,

1). M. Kalaw: The Philippins Independence (1920).

En licht en klánk en lied — eeuwig herhalend mijn Boodschap.
Aanbeden vaderland..... lieflijke Philippijnen, vaarwel.

Onder doodsche stilte hield de lezer op. En in de oogen van hem, die den vorigen dag „wilden" had geroepen, blonken tranen. De Jones Wet werd aangenomen, de onafhankelijkheid was een nieuwe schrede genaderd.

Zijn de Philippino's rijp voor die onafhankelijkheid?

De republikeinen van thans doen evenveel moeite voor een ontkennend bewijs, als de democraten vroeger het deden in bevestigenden zin. En beiden zouden ze gelijk hebben, als ze niet overdreven, en objectief de feiten konden bekijken.

Toen ik vijf jaar geleden in Manila was tijdens de dagen, dat de autonomie juist luidruchtig haar glorieuse komst aankondigde, heb ik me vaak geërgerd over de houding van het Amerikaansche bewind. Daar was de Osmena Act, die op fatsoenlijke manier alle Amerikanen 't land wou uitzetten, door ze een gratificatie te beloven als ze maar vast gingen. Daar was het hospitaal-schandaal waarin de Gouverneur-Generaal openlijk erkende een bekwaam, maar gestreng geneesheer-directeur aan de inlandsche politici op te offeren. En daar was zooveel meer, dat goedwillende Amerikanen furieus maakte en „schande" deed roepen.

En nu is de overdrijving aan de andere zijde.

Het artikel van Miss Emerson, in Kol. Studiën vertaald [1]), levert daar een goed voorbeeld van.

Ze begint met te zeggen, dat de Amerikanen op de eilanden als één man het bestuur der Philippino's één treurige mislukking noemen. Wie het subjectieve element in dit oordeel niet geheel verwaarloost, zal het zeker niet onvoorwaardelijk voor juist aannemen. De Amerikaansche handelsmenschen zien nu eenmaal door een eigen bril, en de ambtenaren hebben alle redenen de dagen van Forbes — den glorietijd van den opvoeder — te betreuren. Achteraf te staan als men weet, dat men zelf alles toch beter zou doen, moet wel tot bitterheid stemmen. Lang niet elke moeder

1). M. Emerson: De Philippijnen binnenstbuiten. (Kol. Studiën 1921).

blijft rustig als haar dochter, die de huishouding leeren moet, eens de soep laat aanbranden. De critiek, die gehoord wordt, is al vaker gegeven, het best en het meest geargumenteerd door Prof. Worcester in den tweeden druk van zijn werk over de Philippijnen (1914).[1])

Miss Emerson tracht den toestand van nu te vergelijken met dien van voor enkele jaren, toen de philippinisatie nog niet zoover gevorderd was. Alleen dit al is een onjuistheid en voert tot een onrechtvaardig oordeel. Als Nederland in 1921 er in alles slechter aan toe is dan in 1912, mag men toch zeker daar de Regeering geen verwijt van maken.

De wereldoorlog en de gebeurtenissen daarna hebben zóó totaal de economische en de sociale structuur van de heele wereld door elkaar gegooid, dat bij een vergelijking van nu en voor 8 jaar alle andere factoren in 't niet vallen.

Die onjuistheid blijkt dan ook in bijna alle gevallen, die ze noemt, en die bewijzen moeten, hoe de Philippino's onder eigen bestuur achteruit gehold zijn.

In de bespreking der *gezondheidszorg* wijst ze, behalve op enkele nietszeggende afzonderlijke gevallen, op de meerdere sterfte aan kinderpokken en cholera. In 1904 hoog, in 1910 aan 't eind van Forbes' tijd heel laag, maar in 1919 na de philippinisatie enorm hoog, — 't volgend jaar verbazend verminderd. De vermeerdering is dan aan die philippinisatie te wijten, de vermindering aan de verkregen immuniteit en aan de vaccinatie.

Voor de cijfers van *kindersterfte* geeft ze dezelfde onbillijke en oppervlakkige uitlegging. Van 821 per duizend (1904) zijn die na 10 jaar arbeid op 322 gebracht, wat geheel aan het prachtige Amerikaansche werk mag te danken zijn. Dan blijft het lang daar op staan, tot het in 1920 daalt tot 213, wat nog voor dit land heel respectabel is. Maar de schrijfster springt dan opeens naar Japan met 170 en Amerika met 70 per mille kindersterfte, en vindt dan dat de Philippijnen den zuigelingen „een ver van behoorlijke kans geven". Wat daar de philippinisatie mee te maken heeft, is niet heel duidelijk.

Nog vreemder wordt het heele betoog, als ze dan in één adem alle verbeteringen der laatste jaren noemt. „Het is wel waar, dat

1). Dean C. Worcester: The Philippines past and present.

een aantal nieuwe hospitalen geopend zijn, dat uitgebreide vaccinatie-campagnes zijn gehouden, dat gratis klinieken en geneeskundige inspectie en behandeling op de scholen ter hand genomen, dat nieuwe artesische putten en inrichtingen voor het zuiveren van drinkwater zijn aangebracht, dat cursussen in het verzorgen van kinderen aangemoedigd zijn, met prijzenswaardige resultaten, maar terwijl het meeste van dit werk door de Amerikanen is begonnen, zijn de Philippino's niet in staat geweest 't peil te handhaven." Wat de schrijfster vergeet te bewijzen. Maar zelfs, al is de peilverlaging te constateeren — wat bewijst dit nog? Is met zeer beperkte middelen wel het peil van Dr. Heyser, den grooten hygiënist, vol te houden, als de verbreiding zoo enorm toeneemt?

Wat onze medische commissieleden zagen, geeft een heel anderen kijk op de zaken.

Dr. Von Römer vond de medische propaganda uitmuntend verzorgd en Dr. de Waart constateert in zijn rapport, dat het medisch onderwijs op hoog peil staat en in veel dingen navolging verdient. Hij roemt de breede en practische studie en zegt o.a. van het hospitaal: „alles glimt van zindelijkheid" (p. 84). En toch is de geheele medische studie — het hospitaal incluis — gephilippiniseerd: er zijn maar enkele Amerikaansche professoren. En van den eenigen Philippijnschen scheikunde-professor, Dr. Roeas, zegt Dr. de Waart, dat hij als een sieraad der veterinaire faculteit geldt, niet alleen wat kennis aangaat, doch ook wat karaktereigenschappen betreft.

Zoo is ook Miss Emerson's eindconclusie over den tegenwoordigen gezondheidsdienst niet te accepteeren: „afwezigheid van mannen met verantwoordelijkheidsgevoel, met wetenschappelijke opleiding, met een geest van zelfopoffering". Een harde beschuldiging van een geheelen dienst had toch zeker wel met tal van feiten bewezen mogen worden.

Over de *rechtspraak* geeft ze hetzelfde onbekookte oordeel. Ze heeft hooren zeggen, dat rechtszaken soms jaren lang onbeslist blijven. Komt dat in Europa niet voor? Ze wijst op het groote aantal onafgedane zaken. Is dat alleen zoo op de Philippijnen? En als elders de oorzaak wordt gezocht in onevenredigen groei der aantallen gevallen en rechters, van werk en werkers, waarom verwerpt

ze dan die verklaring voor de Philippijnen? En waarom gelooft ze het praatje van ..... rassenjustitie? Zou het — op zijn minst genomen — niet onnoozel zijn als de Philippino's door met twee maten te meten de ongenade van Washington zich op den hals gingen halen? Wanneer ze de taalpolitiek, die zoo diep ingrijpt, toelaten om der wille van de aan den horizon verschijnende autonomie, [1]) zouden ze dan niet bij de rechtspraak opkomende gevoelens van rassenhaat kunnen onderdrukken?

En komen corruptie van ambtenaren en knoeierijen bij die verkiezingen in andere autonome landen niet voor? In welk land werkt Tammany Hall? En zijn beide fouten niet eer kénmerken van een democratie?

Wat de schrijfster over het *financieël* beheer — vooral dat aan de „National Bank" — zegt, klopt met het oordeel, dat ik in Indië door bekwame financiers erover hoorde uitspreken, 't klopt ook met de vrij algemeene waarheid, dat financieel beleid bij een individu, een geslacht en een volk pas laat optreedt. Vooral het evenredig uitgeven is een kunst, die heel laat geleerd wordt: de meeste jongelui, de meeste parvenu-families, de meeste jonge volken kunnen het niet. Daar zijn jaren en generaties cultuur voor noodig. De Chineezen in Indië zijn daar een aardig voorbeeld van. Als energieke emigranten uit de volksklasse, of als nakomelingen in 't eerste of tweede geslacht daarvan, hebben ze leeren werken als geen bewoner van den archipel. Met een groot aantal economische deugden begaafd, hebben ze al gauw aanzienlijke fortuinen zich verworven. Maar hun afkomst leerde hun niet het elegant, sociaal nuttig gebruik van het geld. Van huis uit brachten ze hoogstens wat kleinburgerlijke begrippen van hun eigen cultuur mee, en in Indië leerden ze de Westersche alleen als lagere, als mestizocultuur kennen.

Zoo zijn ze — op enkele uitzonderingen na — in woning, kleeding, manieren en genietingen kleinburgerlijk gebleven. Hun eigen oude cultuur hebben ze niet zoeken te naderen en de Westersche hebben zij, die door hun geld Maecenen konden zijn, niet bevorderd. Wie in de Chineezen niet alleen economisch, maar ook cultureel krachtige bouwers van de Indische maatschappij hoopt te

---

1). Zie hierover het hoofdstuk: „De voertaalkwestie".

zien — wat ze beide door hun energie en intelligentie kunnen zijn — die moet hun enkele scholen geven, waar ze tot „gentlemen" worden gevormd. De verbreiding van kunsten en wetenschappen in Indië zal daar hoogelijk van profiteeren.

Dat de Philippino's de kunst van uitgeven nog niet verstaan, blijkt o.a. uit het onevenredig aandeel, dat de kleeding in het budget van velen inneemt. En ik herinner me nog hoe het in 't politieke leven bleek, de eerste weken nadat de volledige regeering in eigen handen gevallen was: de voorstellen tot „appropriations", begrootingsposten, regenden neer, en voor de malste dingen, die met geen mogelijkheid te betalen zouden zijn geweest.

Maar daar staat tegenover het feit, waaraan Prof. Kalaw een hoofdstuk wijdt, dat eerst in de philippinisatie-periode na 1913 eenheid en overzichtelijkheid in het budgetsysteem is gekomen. En ook het feit, dat in de hoogere kringen al enkele generaties lang uitmuntend en intensief gevoerde groote zaken voorkomen, waarin ook de vrouwen deelnemen. Het aandeel der Philippino's in de groote bedrijven op gebied van handel, nijverheid en cultures is oneindig veel grooter dan dat van de Inlanders bij ons.

In het voorbeeld van de genaaste Manila-railroad, dat Miss Emerson geeft als aanwijzing van gebrekkig financieel beleid, schrijft ze het aan knoeierijen van hooge ambtenaren toe, dat er dit jaar bijna geen winst is gemaakt, en dat er 200.000 reizigers minder vervoerd zijn dan 't vorig jaar. De officieele verklaring: malaise en concurrentie van autodiensten, accepteert ze niet, want: zakenmenschen hebben haar verteld, dat de oorzaak knoeierij is. En dan volgt als voorbeeld een verhaal, uit de dagen van grooter voorspoed, van omkooperij van spoorwegambtenaren om goederenwagens los te krijgen. Wat heeft dit, vragen we nog eens, met philippinisatie te maken? Kan de malaise niet werkelijk hier hoofdoorzaak zijn? Harrison's tegenovergestelde uitspraak uit de eerste jaren na de naasting, dat de spoorweg één millioen meer had opgebracht dan onder het particuliere Engelsche beheer [1]), bewijst evenmin iets voor de superioriteit der Philippijnsche leiding: de op- en neergang der tijden zijn van te grooten invloed,

1). Door Prof. Kalaw geciteerd in zijn reeds genoemd boek (1920).

om bijfactoren naar juiste waarde te kunnen schatten. Heeft in onze pers ook niet een aanklacht de ronde gedaan tegen ons — toch Europeesch — spoorwegbestuur? En zelfs al waren beide klachten gegrond — wat bewijzen ze? Dat in een periode van materiaaltekort bij snel wassende aanvraag de leiding niet deugde, omdat er wel eens een ambtenaartje knoeide? En is tijdens de O. W. jaren in de autonome landen van Europa niemand moreel verdronken in den stroom van kansen?

Van het *onderwijs* zegt ze: „De toestand van het onderwijs is nog wel niet volmaakt, waar slechts de helft der bevolking van schoolgaanden leeftijd als leerling ingeschreven is, maar hij is zóó veel vóór bij dien van andere Oostersche landen, dat men beter doet, niet al te critisch te zijn".

De schrijfster moest eens kunnen vatten, wat geweldig werk hier verricht is en volgehouden, en dit niet ondanks, maar voor een deel dóór de philippinisatie. En hier kan ik het resultaat van mijn eigen nauwkeurig onderzoek in de weegschaal gooien.

In 1916 was ik bijna drie maanden op de Philippijnen, in 1921 zat ik er weer twee maanden, die ik steeds met voortdurend, veelzijdig onderzoek doorbracht. Ik heb tientallen scholen dagenlang bezocht, honderden onderwijzers gesproken, de belangrijkste rapporten en alle jaarverslagen verwerkt, zelf veel lessen gegeven, alle soorten niet-onderwijsmenschen ondervraagd. En dan is mijn oordeel: *er wordt met hetzelfde enthusiasme, dezelfde plichtsgetrouwheid en doelbewustheid gewerkt als voor vijf jaar* [1]). Het onderwijs (behalve de uitspraak van het Engelsch naar ik me verbeeldde) is vóóruitgegaan. Ik zag Inlandsche inspecteurs met dezelfde opvatting van hun taak, maar met geringer ontwikkeling waarschijnlijk dan hun Amerikaansche voorgangers hadden. En een man als de onder-directeur Mr. Osias is in elk opzicht ebenbürtig aan een Westersch paedagoog.

Wat de voertaalkwestie betreft, heeft Miss Emerson hetzelfde oordeel als ik. Ook zij acht het onderwijs in alle opzichten productiever als het de eerste jaren in de landstaal gegeven wordt.

Maar ze is alweer onbillijk als ze nu de Philippijnsche natio-

1). Vooral deze laatste 5 jaren werd sterk het heele onderwijs gephilippiniseerd.

nalisten de schuld van alles geeft. Ik weet heel zeker uit een debatavond met de vooraanstaande jonge intellectueelen (en dat zijn in de Philippijnen geen schooljongens, maar geleerden en politici) dat de meesten tegen de verengelsching zijn, maar alleen om der wille van de toekomstige vrijheid met de Amerikaansche politiek meegaan. En niemand minder dan de directeur van Onderwijs zelf, Mr. Bewley, verklaarde aan pastoor Van Lith en mij, dat de taal-politiek door Washington was vastgesteld. Wat echter G. G. Harrison op een particuliere audientie tegensprak.

Na haar critiek spreekt Miss Emerson lof uit over enkele takken van regeeringszorg: B. O. W., die ze alleen verkwistend en langzaam vindt, het credietwezen en de coöperatiebeweging. En de conclusie van dit alles, boven reeds gegeven, luidt; „een treurige mislukking". Kan het oppervlakkiger? Of beter: eenzijdiger? Want dat hier een redeneering à priori gegeven wordt, blijkt uit het slot van het artikel, waarin schrijfster de internationale zijde aanroert.

„De werkelijke waarde der Philippijnen voor ons in dit verband „hangt van het al of niet bereid zijn van de Regeering der U. S. om steun te geven voor een behoorlijk voorraadstation hier voor de „marine, om de Pacific basis te ondersteunen, welke wij nu ver- „sterken op Hawai en omliggende eilanden, en die wij noodig „zouden hebben voor het geval er een oorlog met Japan mocht „uitbreken. De vlootpolitiek, welke door ons aangekondigd is, „beteekent niet een chauvinistisch geschreeuw om uitspreiding „van de adelaarsvleugels. Het beteekent eenvoudig, dat wij besloten zijn ons wettig deel in den wereldhandel te hebben en niets „meer. Azië vormt het veld voor de grootste ontwikkelingsmoge- „lijkheid in de twintigste eeuw. Als Japan of een andere natie op- „zettelijk de open deur in Azië sluit, dan zullen we ons zelf ten „oorlog zien trekken, juist zooals andere naties ten oorlog zijn „getrokken voor handelsbelangen van 't begin van de geschiede- „nis af aan".

Aan duidelijkheid laat deze verklaring even weinig te wenschen over als keizer Wilhelm's berucht woord over de „plaats onder de zon", waarmee nog elk imperialisme goedgepraat is. Maar is het daarvoor noodig de rijpheidskwestie uit te spinnen?.

Als Miss Emerson zegt, dat haar volk een half milliard aan de

Philippijnen heeft uitgegeven en er niets van weggehaald heeft, is dat nog heel bescheiden lof. Gelukkig hebben de Amerikanen heel wat meer met de eilanden gedaan dan „bought and paid for", — ze hebben er hun geest gebracht. En ze hebben aan de wereld getoond, dat onbaatzuchtige kolonisatie, cultuurverbreiding om de cultuur zelve, heel goed mogelijk is. De fundamenten van een democratie hebben de Amerikanen er niet gelegd. Dat hadden de Spanjaarden al eeuwen tevoren gedaan, toen ze de vrouw verhieven tot gelijke van den man, toen ze de opkomende vorstenmacht doodden en Westersche behoeften in de barrio brachten. En de „gronddenkbeelden van een democratischen regeeringsvorm", die de Amerikanen aan de bevolking bijgebracht hebben, zijn niet dieper doorgedrongen dan die oude Spaansche basis het mogelijk maakte. Ook hier bepaalt niet het weten, maar het aanhoudend dóen, de kracht van een gebruik [1]).

Waarlijke democratie eischt eeuwen van groei: een vergelijking van Frankrijk en Zwitserland toont dat het best. En daarom is ondanks de 20 jaren van bewuste democratische scholing, de groei der natie niet veel verder gekomen dan tot het niveau van een aristocratische republiek, zooals onze 17e eeuw die kende. Er is niet de minste twijfel aan, of een loslating der Philippijnen door Amerika beteekent: loslating van het democratische vernislaagje, dat de Amerikanen er over gesmeerd hebben, invoering van een aristocratische familieregeering. De pandhuisstaking op Java bewijst, hoe veel doorzichtiger nog bij ons het democratisch masker der aristocratie is.

Maar zelfs dat bewijst niet de onrijpheid voor zelfbestuur. In de meeste autonome democratieën zit het laagje er alleen wat vaster op, is er wat langer gebruik gemaakt van het bindmiddel der massasuggestie.

Alle fouten, welke men op rekening der philippinisatie schuift, kan men evengoed, hier meer, daar minder, in zelfstandige landen aanwijzen. Toen Tagore door Europa trok, zal hij heel wat gesterkt zijn geworden in zijn overtuiging van relatieve rijpheid voor de

---

1). Zie het hoofdstuk: „De ontwikkelingsgang der Phil. maatschappij".

Britsch-Indische autonómie. Is de afstand tusschen leiders en geleiden inderdaad wel zooveel grooter dan in Europa, of zou ook hierin evenredigheid heerschen met het heele ontwikkelingspeil? En heeft Amerika zelf wel, wat het in twee en twintig jaren aan de Philippino's niet leeren kon, „een onbaatzuchtig, op het belang van het algemeen gericht voeren der regeering?" Is er niet enkel een quantitatief verschil: een grooter onevenredigheid in den omvang der beide om hun belangen strijdende partijen?

„Liever alleen naar de hel, dan met Amerika naar den hemel", heeft de op een dictatoriaat hopende Mr. Quezon gezegd. En in dubbel opzicht terecht.

Er is niet de minste twijfel aan, of de Philippino's zúllen alleen „naar de hel" gaan. Niet omdat ze zoo onbekwaam zijn, maar omdat hun archipel nu eenmaal een deel van de wereld en een zeer woelig wordend stuk van de wereld is. Ze zullen met hun geringe middelen nooit de paar honderd millioen kunnen betalen, die een kustverdediging kost. Zoo zullen ze geheel aan de genade der groote maritieme machten van den Pacific zijn overgeleverd. En als ze den een loslaten, zullen ze den ander op den hals krijgen.

De Japansche kwestie wordt door Philippino's met kinderlijke naïveteit ontweken.

Evenmin als men in het huis van een gehangene over de galg spreekt, heeft men het in Manila over Japan. Ze voelen, dat de staart van den duivel, dien ze niet noemen durven, achter de deur ligt: *de internationale kwestie is het doorslaggevend element in de geheele onafhankelijkheidsvraag geworden.* En de nationale, de rijpheidskwestie kan alleen maar dienen om die andere te bedekken, om de diplomatie ter wille te zijn.

Voor de *rijpheid van een volk* zijn nog niet zooals die van een individu bepaalde tests aangelegd.

De ontwerpers van de Jones-wet hebben als criterium het al of niet bezitten van een stabiele regeering genoemd.

Maar als er iets weinig stabiel is, dan is het de definitie van „stabiel bestuur." G. G. Wood noemt het: „een bestuur, waaronder het kapitaal belegging zoekt tegen een normalen rente-standaard", G. G. Harrison: „een regeering, die men in vier jaar tijds nooit getracht heeft omver te werpen".

Hoe verschilt de uitlegging van den econoom met die van den politicus en hoe staan beiden eigenlijk buiten den geest, die de clausule der Jones Bill beheerschte: het pogen de rijpheid voor autonomie te formuleeren. Want de stabiliteit van bestuur heeft met de geschiktheid voor autonomie eigenlijk niets te maken. Een onder despotieke leiding staande negerstam kan stabiel bestuur hebben en dus het kapitaal lokken. Maar Amerika zou haar toch zeker niet rijp voor autonomie achten. En omgekeerd, om in Harrison's uitleg te blijven: de vastheid van deze regeering bewijst eer, dat een gezond politiek leven, een balans der partijen, zich nog niet ontwikkeld heeft, dat dus de rijpheid voor zelfbestuur nog niet aanwezig is.

Er zijn betere *tests* dan de Delphiniaansche uitspraak der Joneswet.

Om slechts enkele te noemen:

De *ontwikkelingsgraad*, in het percentage analphabeten uitgedrukt. En hierin steken de Philippijnen schitterend af tegen andere koloniën, en zelfs tegen vele autonome landen.

Volgens den census van 1918, die met verstand moet gesavoureerd worden, kunnen 70% der menschen boven 10 jaar lezen en schrijven, zoodat volgens Prof. Kalaw de Philippino's verder zijn dan de Zuid-Amerikaansche staten en Oost-Europa.

De *ontwikkelingsdrang* is voor een volk een even zekere rijpingstest als voor een individu. En bij beiden is die vooral hieraan te meten, of er offervaardigheid voor de bevrediging van dien drang bestaat. Geen waarachtige drang dus, als slechts het boek gelezen wordt, dat men den jongen in zijn handen stopt, wel als hij er zijn nachtrust en zijn zakgeld voor over heeft. Geen drang, als men de kinderen naar de scholen moet jagen, die de regeering laat bouwen, als men met beurzen en toelagen en mooie gebouwen de leerlingen moet lokken. Wel, als de bevolking zelve offers brengt, als de leertijd voor den student één harde, volgehouden strijd om het bestaan is. Geen beter middel om tot werkelijke rijpheid te komen dan deze offervaardigheid, die drang aanduidt, in de hand te werken.

En geen korter weg die tot rotheid voert, eer de rijpheid er is, dan verlangens te helpen bevredigen, vóór ze nog krachtig ge-

voeld zijn, vóór ze nog door opofferingen zich hebben geopenbaard.

Dat geldt voor een volk evenzeer als voor een individu: de strenge, maar begrijpende en meevoelende meester voedt op, de zwakke, onverschillige bederft.

De *gezinskracht* is een criterium, het aantal en de kwaliteit der eenheden, waaruit de maatschappij is opgebouwd.

En deze vindt een peilschaal in de positie, die de vrouw in dat gezin en in de maatschappij inneemt. Eveneens in de radius van wat tot gezin gerekend wordt: de „clan" of de kleinfamilie. We zagen reeds, in welke gunstige omstandigheden de Philippijnen hierin verkeeren.

Een voldoend *aantal inheemsche hoogere werkkrachten* is een der eerste eischen voor rijpheid tot zelfbestuur. En ook hier kunnen de Philippino's den toets doorstaan.

De reeds eeuwen bestaande universiteit en middelbare colleges, de aloude gewoonte der aristocraten om in Spanje te studeeren, heeft reeds enkele generaties van intellectueelen opgeleverd. [1]) Een der hoofdoorzaken van verzet tegen Spanje was juist het te veel aan intellectueelen. De Inlandsche jongelui konden elken graad behalen, maar ze werden niet geplaatst, wanneer er een Spanjaard beschikbaar was.

Nog één test willen we noemen: de kracht en de mate van algemeenheid van het *verlangen naar autonomie.* En die is voor iemand, die niet de Inlandsche talen spreekt, uiterst moeilijk na te gaan. Ik heb geweldige meetings gezien en massa-optochten, maar dat was in Manila. En wie ik buiten in de provincie naar de onafhankelijkheidskwestie vroeg, waren Engelsch opgevoede intellectueelen, of Spaansch sprekende oude aristocraten: het volk heb ik nooit kunnen bereiken.

Toch is één feit een aanwijzing voor den groei der beweging. Vóór vijf jaar verklaarden me tal van inlandsche onderwijzers, dat ze loslating van Amerika vreesden, omdat ze wel wisten, dat de conservatieve aristocraten zich van het land zouden meester maken. Nu — na vijf jaar gezwaai met de Philippijnsche vlag, na tallooze

---

1). Zie mijn studie „De opvoeding van leiders" (1922).

speeches over independence, vooral ook na de leuze van den wereldoorlog over het zelfbeschikkingsrecht, — nu vond ieder, dat de onafhankelijkheid moest komen. Prof. Kalaw toont in zijn reeds genoemd boek aan, dat de laatste jaren de decentralisatie veel gevorderd is. Het aantal gemeenten is toegenomen, wat als bewijs van socialen en economischen vooruitgang kan gelden, omdat de nieuwe bestuurseenheid aan bepaalde voorwaarden moet voldoen. In plaats van de verschillende bepalingen van vroeger, geldt thans de ééne „administrative code" van 1917. En sommige gemeentelijke en provinciale functies worden niet meer door benoeming, maar door verkiezing bereikt.

Prof. Kalaw toont dan verder aan, hoe het gehalte dier locale lichamen is vooruitgegaan, wat hij bewijst met het sterk afnemend aantal aanklachten tegen ambtenaren. Hij noemt economischen vooruitgang, vermeerdering van zorg voor onderwijs, sterke toename ook van de vrijwillige bijdragen voor onderwijs, in 1912 ± 200.000 p., in 1917 480.000 p. En hoe zeer ook de andere voorbeelden voor tweeërlei uitlegging vatbaar zijn, hier is in elk geval een ondubbelzinnig rijpingsbewijs: een vier maal zoo groote steun voor het onderwijs als vóór acht jaar.

Een teer punt in de onafhankelijkheidskwestie is de positie der 10% „Non Christians", de Mohammedanen in 't Zuiden en de heidensche stammen in 't Noorden. Dean Worcester, die de eilanden uit een lange en diepe ervaring kent, wijdt er enkele hoofdstukken aan en waarschuwt in hartstochtelijke taal ervoor, de niet-Christelijke stammen aan de genade der andere Philippino's over te leveren. Hij geeft voorbeelden van wat de Philippino's met de Amerikaansche beschermers der onbeschaafde stammen hebben gedaan en wat ze met het volk zouden doen als ze het heft in handen kregen. Hij voorziet een opstand, die pas met de totale uitroeiing zou eindigen, en noemt terugtrekking der Amerikaansche autoriteit een „misdaad tegen de beschaving".

Prof. Kalaw komt met het tegenbewijs. Hij toont aan den enormen vooruitgang van het onderwijs in de Mohammedaansche streken Mindanao en Soeloe, juist onder Philippijnsch beheer, elk onderwijsverslag doet dat met tal van cijfers eveneens.

Het aantal leerlingen is er van 1912 tot 1920 gebracht van 4000 op 72.000; het aantal en het percent der meisjes is enorm gestegen. Meer dan 200 settlement-farmschools met 700 leerlingen brengen nieuwe ideeën in deze achterlijke streken. En dat alles gebeurt vooral door Christelijke Philippino's, die zich op de zuidelijke eilanden vestigen. We zagen al welk geweldig aandeel de Munoz-boys hebben aan de ontginning van Mindanao [1]).

De materieele uitrusting van het land is sterk vooruitgegaan; de samenwerking van de beide soorten Philippino's wordt steeds beter, ook nu de priester- en vorstenmacht door 't gouvernement is gebroken, en Prof. Kalaw besluit dan ook: „bij de instelling van de Philippijnsche Republiek zal de wereld in de niet-Christelijke Philippino's even enthousiaste aanhangers der onafhankelijkheid erkennen als in de Christelijke".

Aan welke zijde men ook bij de rijpheidsvraag staat, men kan als niet-Philippino maar één ding zeggen, n.l. dat loslating van Amerika in elk opzicht funest zal worden — maar dat een blijvende „afhankelijkheid" even fataal zal blijken.

Zonder nog iets aan te nemen van de beschuldigingen, die de tegenstanders der onafhankelijkheid den Philippino's voor de voeten werpen, kan men er toch van overtuigd zijn, dat zonder het supreme Amerikaansche veto *alles achteruit* zal gaan. Maar dat is ook al weer geen bewijs van onrijpheid. Het geldt nog voor de groote meerderheid van alle menschen: vreemde oogen dwingen. En voor heel wat autonome landen zou een beetje controle van een vreemd machtig land of lichaam niet kwaad zijn.

Een ander gevolg van de loslating zal zijn: een *economische schok*, die den heelen archipel zal doen schudden.

De Philippijnsche kamer voor koophandel gaf, om vreemd kapitaal te lokken, in 1920 een „Yearbook" uit. De president van het Lagerhuis verklaart daarin, dat de grootste garantie voor 't Amerikaansche kapitaal onder autonoom bestuur zal zijn: de rechtvaardigheid der loslating en daardoor de dankbaarheid der Philippino's. De leden van de Amerikaansche kamer van koop-

1). In hoofdstuk: „De economische opvoeding."

handel waren echter minder optimistisch. Wat de Philippino's voelen en denken, scheen bij hen minder een punt van overweging uit te maken dan de mogelijkheid dat ánderen een woordje mee gaan praten. De titel alleen al van Osmena's artikel: „American capital and the Philippino's", is naief, evenals de verzekering, dat de vreemdelingen altijd op de oude gastvrijheid van de Philippino's kunnen rekenen. 't Is alsof de muis in de leeuwenkooi zegt: „kom maar binnen, je hoeft voor mij niet bang te zijn".

Een ander nadeel van de loslating wordt ook wel eens vergeten: het grootste gedeelte van den Philippijnschen *handel* is die met *Amerika*, dat aan de Philippino's de voordeelen van de eigen burgers heeft gegeven. Dat heeft een groot aantal industrieen, o.a. die van sigaren en suiker, een geweldige voorsprong gegeven en de opkomst ervan mogelijk gemaakt.

Loslating door het grootste afzetgebied kon met de handelspolitiek, die Amerika waarschijnlijk volgen gaat, voor de Philippino's wel eens een groote strop worden. We zagen al hoe weinig intensief nog de productie is: een beetje bescherming boven andere concureerende landen doet den Philippijnen geen kwaad.

En toch, ondanks de vermoedelijke achteruitgang in het beheer, ondanks de economische doodbloeding, ondanks de absolute onmogelijkheid vreemde begeerigheid af te wenden — ondanks al die nuchtere, voor de hand liggende feiten — toch is Quezons uitspraak zoo juist: „liever alleen naar de hel dan met Amerika naar den hemel".

Het is een scherpe formuleering van de waarheid, dat *in de geschiedenis der volken het sentiment en niet het verstand overheerscht.* Meer dan één vrijheidskrijg is verstandelijk een blunder geweest. En in de Philippijnen is dat sentiment al jaren lang gevoed.

Al in de 18e eeuw was er openlijk verzet tegen de oude overheersching.

In 1812 werd gelijkheid met Spanje en vertegenwoordiging in de Cortez beloofd. In 1890 hadden de Philippino's een eigen republiek en een eigen grondwet. En vanaf 1901 is hun steeds het woord „autonomie" voorgehouden. Zoo is er een klasse van hoo-

gere Philippino's gevormd, die, geheel rijp voor zelfbestuur, al een eeuw lang zich met de gedachte hieraan gekoesterd hebben. En de laatste acht jaren is hun ideaal ook naar beneden neergefilterd. De democraten hebben alle moeite gedaan, het sentiment in de breedste volkslagen door te doen dringen. Dagbladen worden in alle barrios gelezen, en al wordt de zaak zelve niet omvat, de geest van wat er gezegd is, dringt in de hardste boerenkoppen wel door. En die geest heeft zeer ondubbelzinnig zich geuit.

Elken dag zingt de Philippijnsche jeugd, dat de glorieuse dag spoedig moge komen, waarop ze zonder een zucht kunnen zeggen: „my Philippines". En Gouverneur-Generaal Harrison besloot zijn afscheidsrede voor de beide kamers met den wensch, dat hij later in zijn Malacanan paleis mocht terugkomen als gast van den eersten president der Philippijnsche republiek.

Een toeval scheen, nu vijf en twintig jaar geleden, de eilanden in de handen van Amerika te werpen.

Maar de loop der wereldgeschiedenis heeft getoond, dat hier naar vaste wetten een proces zich voltrekt: *Amerika en de Philippijnen zijn niet meer geheel te scheiden* — ondanks den geweldigen afstand in ruimte en cultuur.

Acht jaar geleden konden nog de democraten er voordeel in zien de eilanden los te laten. Een ongewenscht internationaal conflict meende men er door te vermijden.

Thans heeft de verlegging van het wereldcentrum naar den Pacific — een zeer recent proces — datzelfde belang in de andere schaal geplaatst.

De Philippijnen zijn nu voor Amerika even noodig als Hawaï en althans is de zekerheid gewenscht, dat er geen ander op komt.

Niet enkel echter alleen, zooals Miss Emerson zegt, om het „wettig aandeel in den wereldhandel" gaat het hier.

De Opperleider van het wereldbestuur heeft aan kolonisators de materieele expansiezucht in het hart gelegd, om geestelijke bezittingen te verbreiden. En dat zijn zich de moderne kolonisators al bewust.

Amerika wordt de groote opvoeder van Oost-Azië.

Al zou het er geen penny verdienen, dan nog zou het er heen gedreven worden. Azië gaf zijn cultuur aan Europa. Europa, haar

vervormend, zond ze door naar Amerika. Amerika, er zijn stempel op drukkend, reikt ze weer over aan Azië.

Handelsbelangen en politieke conflicten zijn slechts het materieele stramien, waarop de lijn van dit geestelijk gebeuren wordt uitgezet.

Amerika wordt de drager der democratische gedachte in Oost- en Zuid Azië, en hoe oppervlakkig ook nog die democratie er is doorgedrongen, ze wordt niettemin gebracht.

Amerika's houding tegenover de Philippino's beinvloedt de politieke ontwikkeling van alle landen om den Indischen Oceaan.

En *zijn onderwijssijsteem dringt door over geheel Oost- en Zuid-Azië.* China staat door zijn zendingscholen, zijn Y. M. C. A. en door de colleges der groote Amerikaansche paedagogen onder sterken rechtstreekschen Amerikaanschen invloed. En overal elders wordt het Philippijnsche systeem de bemiddelaar. Naar Siam, Malacca en Guam zijn Philippino's als onderwijzers in handenarbeid gegaan, commissies van alle landen aan deze zijde van den Pacific hebben het stelsel bestudeerd en veel er aan ontleend.

Het landbouwonderwijs begint de aandacht te trekken, de lichamelijke opvoeding is het model geworden voor tal van landen, de groote Aziatische sportbond — „the Far Eastern Athletic Association" — is van Manila uit georganiseerd, en voor de industrieele opvoeding in Britsch-Indië wordt naar de Philippijnen gekeken. En wat schrijver dezes vijf jaar lang voor ons Indië propageert in lezingen, nota's en artikelen is slechts: een aan onze omstandigheden critisch aangepaste navolging van wat de groote Amerikaansche paedagogen — vooral Dewey — in de Philippijnen tot stand brachten.

Niet over Europa, maar over Amerika komt de nieuwe school naar Indië. Amerika is thans voor millioenen jonge, strevende Aziaten het cultureele ideaal. Een paar honderd films met hardwerkende, inplaats van met inbrekende Amerikanen zou aan de arbeidsopvoeding in Indië reeds ten goede komen.

Zelfs het leger zal den nieuwen vorm van industrieel opvoedend instituut van Amerika ontvangen en zoo medewerken om technischen achterstand van dit deel der wereld in te halen. [1])

1). Zie mijn artikel „Het Indische leger als ambachtsschool", orgaan N. I. O. V., Dec. 1921.

En daarom, uit cultureele, commercieele en strategische redenen zal Amerika thans de eilanden niet geheel loslaten. En daarmee loopen de belangen, hoezeer verschillend, van Amerikanen en Philippino's toch thans in één richting. Zoo komt het conflict van het oude rijmpje:

Bij elkaar deugen ze niet.
Van elkaar meugen ze niet.
Convergeerende belangen en divergeerende verlangens.

Van de oplossingen, die voorgesteld zijn, zullen zeker die niet bevredigen, welke met het *sentiment* te weinig rekening houden. Zoo is dadelijk het voorstel onuitvoerbaar te rekenen, dat van de Philippijnen een nieuwen staat in de republiek der U. S. wil maken. Het Amerikaansche volkssentiment zal heel moeilijk in de Maleiers gelijkberechtigde „American citizens" willen erkennen. Wat, naar men zei, een Congreslid bij de behandeling der Jones-Bill smalend uitdrukte: „We have niggers enough in America".

Men heeft aan een protectoraat gedacht, maar daarbij wel wat te veel op de platonische liefde van Amerika gespeculeerd. Vóór wat hoort wat. En in tegenstelling met andere voorbeelden van protectoraten is er voor de U.S. op de Philippijnen niet zoo heel veel meer van waarde dan de vlaggestok op Corrigedor.

Generaal Wood zal zeker deze eerste tijden van internationale onzekerheid geen ingrijpende veranderingen aanbrengen, noch in de richting van autonomie, noch in die van overheersching. En enkele jaren kunnen de Philippino's nog wel wachten, ook al zeggen ze van niet. De naam van Generaal Wood zal het Amerikaansche element der eilanden tot rust en vertrouwen brengen, en het wachten op de ontwikkeling der internationale verhoudingen zal de Philippijnsche politici wel kalm houden. Maar heel lang zal dat niet kunnen duren. Een nieuw intredende Amerikanisatie zal van één kant nieuwe energie geven, ze zal aan de andere zijde groote demoralisatie brengen. Het sentiment, de geest van verzet zal groeien. En zooveel gemoedsmensch zijn de Philippino's wel,

dat ze een hopelooze guerilla zouden aanvangen, als dat sentiment te zeer werd gekwetst. Maar zóóveel Oosterling zijn toch de Philippino's ook nog, dat alles gered is, als de *schijn* het is. Er zijn misschien een aantal politici, die eigen voordeel zien in de aristocratische republiek, welke de Amerikanen zouden achterlaten. Maar bij verreweg de meesten is toch het verlangen sterk ideeël.

Geven wij, bewoners van vrije landen, ons er wel voldoende rekenschap van, wat het zeggen wil voor een man uit een oude, beschaafde familie, tot een „kolonie" te behooren? Wie zich even indenkt, hoe wij het zouden voelen, als er in Den Haag een Japansche Gouverneur-Generaal zat, kan dien sentimentsfactor beter schatten.

Vrij te zijn beteekent niet: te kunnen doen wat men wil, maar te meenen, dat men dat kan. En voor velen: te doen alsóf men het kan.

Er is een oplossing voorgesteld, die de nationale zaken geheel in handen van Philippino's wil leggen met een gekozen Gouverneur-Generaal aan het hoofd der regeering. Een president — onder dezelfde contróle gekozen, maar wiens naam niet de herinnering van eeuwenlange afhankelijkheid oproept, zou beter het sentiment bevredigen.

De Vereenigde Staten zouden dan de volledige beschikking over alle militaire punten kunnen krijgen. En naast de enkele „Stars and Stripes" boven wat forten, zou overal de Philippijnsche driekleur alleen moeten waaien.

Washington zou alle buitenlandsche zaken kunnen regelen, als maar Philippijnsche gezanten in de verschillende hoofdsteden in gala konden rondloopen.

Het bankwezen zou behoorlijk door Amerika gecontroleerd kunnen worden, als maar enkele Philippijnsche directeuren hun naam boven de leiding kunnen blijven zetten.

Alle diensten zouden geheel gephilippiniseerd worden, maar het aantal adviseerende Amerikanen zou toenenemen.

Twee illusies zullen de Amerikanen en de Philippino's zien verscheuren. Die van de *algemeene Engelsche omgangstaal* aan de eene zijde en die van de onmiddellijk intredende *democratie* aan de andere.

Toch overdrijft Kalaw niet als hij zegt, dat nergens in Azië beter materiaal kan worden gevonden voor de vorming van een democratischen staat dan in de Philippijnen. De unificatie (op die van talen na) is reeds ver gevorderd, en is al eeuwen aan den gang. Vorstenmacht, kastenwezen, en een machtige adel hebben er nooit geheerscht, maar er is een aristocratie van intellectueelen, die nochtans niet aan geboorte gebonden is. Een aantal der meest vooraanstaande mannen, die later in de betere families zijn ingetrouwd, hebben hun weg van onderen af begonnen.

De vrouw heeft de hoogste positie van alle vrouwen in Azië, [1]) een groote factor, en maatstaf tevens voor democratische ontwikkeling.

Onderwijs in Westerschen zin is er ouder dan in eenig Oostersch land; en de laatste twintig jaren geheel gebaseerd op de vorming van een democratie, waarvan al in Malolos dertig jaar geleden de beginselen werden geproclameerd: „de souvereiniteit berust uitsluitend bij het volk".

Ook de agrarische verhoudingen zijn voor een democratie gunstig: 45% van alle gebruikte grond wordt door de kleine eigenaars zelf bebouwd, 45% in pacht en maar 10% in betaalde loonarbeid.

Maar dat alles wil niet zeggen, dat die democratische staat nu al is gevormd en dat zonder het sterrebeeld der autonomie dezelfde koers zou gevolgd worden.

We zagen al hoe de voertaalkeuze — uit onmacht gedaan en uit politiek volgehouden — net het tegenovergestelde bereikt van wat er mee beoogd wordt: de vorming van een zelfdenkenden, meer economisch werkenden kleinen boer. Om de splitsing in Engelsch sprekenden en landstaal sprekenden te voorkomen, gaat men het volk in twee groepen brengen: zij, die met eenig succes onderwijs genoten en zij die weinig opstaken, in iets- en niets-weters dus. En dat beteekent op de Philippijnen versterking van het cociquisme (machtsmisbruik door landheeren), dat men juist bestrijden wil.

Ondanks eeuwen Christendom is de *slamatan-geest* nog niet dood, en één huwelijks- of begrafenis-fiesta maakt nog vaak

1). Zie 't hoofdstuk over de positie der vrouw.

een eind aan juist begonnen welstand. En eerst de jonge generatie raakt los van de oude volkszonden: dobbelzucht en indolentie. Toen onze commissie in Pagsahan aan den gids, een vijftienjarigen jongen, vroeg om ons de cockpit, de hanengevechtplaats, te laten zien, had hij daar weinig zin in, en eerst na aanhoudend aandringen bracht hij er ons heen. En toen hij — buiten boos wachtend — ons weer de banken af zag klimmen, riep hij hartstochtelijk uit: „It is bad! Als wij groot zijn, verbranden wij 't heele ding".

Dien afkeer had hem de school ingeprent.

Maar zoo denkt nog alleen de heel jonge generatie. In de groote hanengevechtplaatsen waar soms duizenden mannen — vrouwen komen er alleen om wat te verkoopen — den heelen dag door dobbelen, ziet men geen jongelui. De Amerikaansch opgevoede generatie heeft de cockpit voor het speelveld verruild.

Dat is misschien wel 't grootste succes van 't onderwijssysteem, dat het *andere genietingen* heeft gebracht, *betere behoeften* heeft leeren kennen. En die zullen stellig geleidelijk meewerken, een democratie op te bouwen, De tegenwoordige generatie echter — op de intellectueelen na — is nog niet zoover. En daar komt het op aan, niet voor de toekenning van autonomie, maar voor het bepalen van het karakter, dat dien autonomen staat zal dragen.

Ook de illusie der *algemeenheid van het Engelsch* zal verstoord worden. Als hoogere verkeerstaal zal het zeker het Spaansch voor goed verdringen: de Pacific is Engelsch, niet Spaansch. Maar volkstaal wordt het nooit, zelfs niet verbasterd.

Het Engelsch staat even ver van het Tagalog, als het Nederlandsch van het Maleisch: dat bevordert het snelle aanleeren niet. Het volk, dat de taal krijgt, ligt duizenden mijlen af van het volk, dat haar opdringt; zijn cultuur is nog overheerschend anders dan die der ontvangers, de gemiddelde mentaliteit eveneens. Een taal, hoe afgezaagd de uitdrukking ook moge zijn, is toch de ziel van een volk, de hoogste uitdrukking van zijn cultuur.

Wanneer het masker niet meer noodig zal zijn — na de vaststel-

ling dus van het lot der eilanden — zal dat vanzelf zich manifesteeren. En een reorganisatie van het onderwijs naar een school met nationalen onderbouw zal er het gevolg van zijn. Wanneer dan intusschen ook de zuidelijke archipel aan den bouw van den staat is gaan deelnemen, en met de ontginning van zijn rijke hulpbronnen steeds meer een overwegende rol gaat spelen, zal het *Maleisch* element, de autochtone laag, meer naar buiten treden.

Dan zal de tijd naderen, waarop naar de *zuidelijke rasgenooten* wordt uitgezien. De bloedverwantschap met den zoo anders opgevoeden broer zal dan gevoeld worden.

Er zijn teekenen, die er op wijzen, dat die toenadering reeds nu is begonnen. Philippijnsche ingenieurs hebben irrigatie-plannen op Luzon naar ons model uitgevoerd. En ons Indisch onderwijs zal sterk den invloed van het Amerikaansch systeem der Philippijnen gaan ondervinden. We zullen ons bij de Far Eastern Athletic Association moeten aansluiten [1]), al was het alleen maar om politieke redenen. En zoo zal vanzelf een stelsel van lichamelijke opvoeding ontstaan, dat zich naar Manila en niet naar Amsterdam richt.

De idee der arbeidsopvoeding zal binnen enkele jaren zoozeer zijn door gedrongen, dat we profijt kunnen gaan trekken van de ervaring, bij onze noordelijke buren opgedaan.

Het landbouwonderwijs zal na het bezoek van den directeur van Landbouw aan Manila van daar uit nieuwe stimulans ontvangen, en misschien ziet de directeur wel in, dat het zóózeer met de geheele volksopvoeding moet zijn saamgeweven, dat hij het beter aan zijn ambtgenoot voor Onderwijs overdraagt. De idee der *samenwerking van alle departementen, waar het de opvoeding betreft*, zal ook bij ons veld winnen, — móéten winnen. En het leger zal, even als daar, zijn aandeel krijgen in de technische vorming van een volk, mede dus sociaal instrument worden.

Maar ook van ons zullen de Philippino's leeren. Het werk van onzen oudheidkundigen dienst, onze volkslectuur, ons taalinstituut zal hen prikkelen tot ontwikkeling van de eenige eigen cul-

1). Zie mijn studie: „Sport en politiek."

tuurschat: de taal. En op velerlei gebied van economisch en technisch werk zal ons voorbeeld hun den weg wijzen.

De *wederzijdsche beinvloeding* moet niet enkel gebeuren door commissies. Vooral jonge, *aanstaande leiders* moeten we naar elkaar zenden. De Philippino's moeten zien, hoe veel intensiever bij ons het economisch leven is, hoe irrigatie, haven en verkeerswezen bij ons verder ontwikkeld zijn. En vooral: hoe hier een eigen kunst, een eigen cultuur is blijven voortleven, die leefkracht genoeg heeft om ook nieuwe gebieden te veroveren.

Wij van onzen kant moeten een troepje inlandsche jonge onderwijzers, medische en juridische studenten naar Manila zenden, die ten eerste met dans, muziek of sport Jong-Indië een goeden naam zullen bezorgen, maar die verder van een paarweeksch bezoek het levendig verlangen mee naar huis nemen, alle krachten te wijden aan den opbouw van het eigen land, Indië. En die, terugkomend, ontdekken, dat er toch nog wel wat goeds is in wat de Hollanders hier brachten. Niets prikkelt zoozeer als vergelijken. Het stemt tot dankbaarheid voor het eigen goede, tot inspanning om het kwade kwijt te raken. En het gezwaai met de Philippijnsche vlag, het gepraat over autonomie? Och, laten we geen struisvogels zijn. De *drang naar autonomie is een gezond levensteeken*, een verlangen, dat in het hart van elken flinken kerel moet opkomen, en dat bezieling geeft aan al zijn werk. Ouder geworden, zal hij zich dan neerleggen bij de noodzakelijkheid, nog wel heel lang met de vervulling te moeten wachten. Want ook dat — onze studie bewees het — leeren hem de Philippijnen.

De geschiedenis van het koloniaal beheer der Philippijnen is een uiterst nuttige studie voor onze regeerders en voor hen, die in woord en geschrift de gedachten in Indië beinvloeden.

Ze bewijst, dat die leider zijn macht verliest, die den geest van den tijd niet kan verstaan. En dat die geest zich meer uitdrukt in het *sentiment* dan in het verstand van een volk. *Het is de historische beteekenis van graaf en gravin van Limburg Stirum geweest, dit sentiment op een critiek moment der wereldgeschiedenis gepakt te hebben: het unanieme vertrouwen en de liefde te hebben verworven van een achterdochtig geworden* volk.

Men hoort soms, dat de Amerikanen geen eerbied hebben leeren

bijbrengen, zooals de Spanjaarden dat deden. Ik geloof niet, dat ze er veel prijs op gesteld hebben. Ze hebben méér verlangd: liefde en vertrouwen. En die hebben ze in de 25 jaren van hun beheer rijkelijker verworven dan de Spanjaarden met al hun prestige in vierhonderd jaren. En toch ook eerbied voor de begrippen „Amerika en Amerikaansch". Ik ben lang genoeg op de eilanden geweest, om dat met stelligheid te durven beweren. Wie het wagen zou, de „Stars and Stripes" door de modder te halen, zou van elken Philippijnschen jongen een bloedneus oploopen, en het vlot teekenen op de oorlogsleeningen, en het onmiddellijk bijeenbrengen van 25.000 man vrijwilligers had dieper grond dan politieke bedoelingen. Vooral de jonge generatie is in aanbidding voor al wat „American" is, en elk jaar neemt de nu nog vrij sterke Spaanschen invloed af. Een uitstel van de beslissing omtrent autonomie zal zeker de zegepraal van het Engelsch als hoogere verkeerstaal voor goed bevestigen. Zoo zal de geest van Amerika, door Spanje daartoe voorbereid, over dit deel van den Pacific blijven heerschen.

Een hooger ideaal kan zich geen kolonisator denken.

Eens zal de tijd komen, dat Holland — als de kip in de fabel — met schrik ontdekt, dat het eendekuiken te water gaat — en zwemmen kan. *Als dan een deel van zijn geest over dezen archipel blijft zweven, is zijn taak volbracht.* En ook hiervoor is alle kans. In havendammen en railbanen, kanalen en bruggen, rietvelden en rubbertuinen ligt die geest gematerialiseerd. Elke pas loopens herinnert er aan, elk schoolkind, elke spoorreiziger, elke genezen patient heeft aan Hollandsche energie en Hollandsch intellect, aan Hollandsche liefde zijn kennis, zijn gemak, zijn leven te danken. En als we zelf wat meer eerbied toonden voor ons nationale symbool, het wat minder in de diepte van ons hart hielden geplooid en wat meer in de lucht lieten wapperen, dan zou ook in Jong-Indië — ondanks het verlangen naar een eigen vlag, eerbied voor de onzen zijn op te wekken. Vooral als we ze *beide* — naast elkaar — boven elke school konden doen wapperen. [1])

1). Zie het hoofdstuk: „Sociale opvoeding".

Liefde en vertrouwen behoeven allerminst met zwakheid en toegevendheid samen te gaan. Ook daar is het Philippijnsche onderwijs-stelsel een voorbeeld van: er heerscht over de heele linie, een vrij wat strengere tucht — tegenover onderwijzers zoowel als leerlingen — dan bij ons. En toch is het vertrouwen er.

We zijn met ons opvoedingswerk pas aan het begin van directe bemoeienis. Tot dusver is het meeste wat we bereikten meer langs indirecten weg verkregen, een ongewild gevolg vaak van wat we voor ons zelf deden. Dat is aan het veranderen. En zoo verandert ook 't schoolsysteem mee: *een nieuwe periode in de koloniale evolutie brengt een nieuw onderwijsstelsel.*

Nu we niet meer in de eerste plaats *ambtenaren* willen kweeken voor ons beheer, maar *leiders* van een eigen maatschappij, nu moet het heele stelsel veranderen. Het geraamte, dat de laatste jaren zonder architecten-kennis is opgebouwd, zal deels weer moeten worden afgebroken en in elk geval van inhoud moeten worden voorzien.

En al kan een kortzichtige ambtenarij dat werk ophouden, beletten kan ze het niet, omdat de tijd, de wereldstroom — machtiger dan zij — het brengt.

Ons onderwijs zal eenvoudiger en dieper moeten worden, het zal meer op een harmonische opvoeding dan op eenzijdig intellectualisme moeten aansturen. Het zal korter moeten duren, meer zich moeten aansluiten bij de eigen maatschappij, meer de eindelijke vorming van zelfdenkende burgers moeten beoogen. De werkschool zal met haar geest het systeem moeten doordringen.

Het middelbaar onderwijs zal dan andere banen ingaan, de H.I.S. zal verdwijnen, omdat de volkskracht te kostbaar zal blijken voor verspilling. De versnippering van het Hollandsch onderwijs naar rassen en standen zal plaats maken voor centralisatie met splitsing naar de cultuurmilieus [1]) En bovenal, een warm gevoel van constructief verlangen zal elken werker doordringen. De naderende autonomie vraagt het en de tijd zal het geven.

---

1). Zie mijn studie: „Hervorming der lagere school" (Mei 1922).

Het standbeeld van *Rizal*, op de plaats waar hij werd gefusilleerd, is een bronzen symbool van de krachten, die een volk naar de vrijheid voeren.

Links aan den voet, de figuur van een vader, die zijn jongen leert lezen en het opschrift: „door onderwijs tot grootheid."

Achter: een ploeg en een patjol en een lofspreuk op den arbeid.

Rechts: een moeder met haar kind aan de borst en in gouden letters: „De moeder is de draagster van de toekomst."

Maar boven alles, in brons oprijzend: de slanke figuur van een jongen Maleier, Europeesch gekleed, maar met sterk Maleische trekken: Rizal, de idealist, die stierf en leefde voor zijn volk, die niet met een goedkoop martelaarschap hulde zocht, in toegejuichte speeches bevrediging vond van eigen ijdelheid, maar die in gestage negatie van eigen verlangens, in den arbeid van nacht en dag aan de toekomst werkte van zijn land .

Onderwijs, arbeid, eerbied voor de vrouw, maar boven alles: *idealisme*.

Evenals een individu toont ook een volk hierin evolutie: na de periode van louter materieele zelfzorg, de kinderjaren, komt die van het sociale gevoel en het ideaal: de jongelingsjaren.

En daarom kan het aantal idealisten onder een volk een peilschaal van zijn beschaving zijn.

Van onze Inlandsche maatschappij, die pas haar eerste schreden in een nieuwe richting zet, is groote toewijding voor een nieuw ideaal — dat buiten het religieuse ligt — niet te verwachten. En ons onderwijsstelsel heeft er niet meer op aangestuurd dan door de persoonlijkheid van een aantal uitvoerders, niet door den geest, den opzet van het stelsel zelf.

We hoeven ons dan ook niet te verwonderen, als we aan tallooze feiten kunnen waarnemen, dat het idealisme in de jonge generatie nog weinig verder gaat dan de mond, dat het nog niet vaak tot opoffering, tot zelfverloochening voert. De wereldgeest is hierin de puberteitsjaren van Indië trouwens niet gunstig.

Politiek is een slechte leerschool voor den idealist. Nu een deel der Inlandsche studeerende jongelui zich meer met cultureele dan politieke vragen gaat bezighouden — men vergelijke het Jong-Java-congres van 1918 met dat van Jong-Sumatra in 1921 — nu

is er alle hoop, dat een ander opvoedingsysteem ook in ons Jong-Indië het idealisme kan opwekken, dat de Philippino kent, en zonder welk geen volk naar de vrijheid gaat.

De conferentie van Washington brengt het vraagstuk naar voren van het evenwicht van den Pacific. Zal een Europeesche macht dat bewaren?

Hoe ook de oplossing der eerste tijden wordt, een nieuwe daagt aan den verren horizont op: het *Maleische* rijk als regelaar van dat evenwicht; de balans van den Pacific, rustend midden in de schaal, de sleutel van het probleem in het hart van het slot.

Over vele jaren zullen in Zuid-Azië en de beide archipels een aantal volken de gemeenschappelijkheid van taal en afkomst naar voren brengen: honderd millioen Maleiers, door Engeland, Amerika en Holland grootgebracht, zullen een eigen instrument willen bespelen in het Pacific-orkest. En elk dier volken zal zijn eigen aandeel meebrengen in de te smeden Unie. Wat dat aandeel zal zijn, wordt vooral door ons, de opvoeders, bepaald. En dit alleen wordt ons gewin, dat onze idealen, onze cultuur — onze belangen ook daarmee — in dit deel van de wereld voort zullen leven.

Vooral Amerika en Holland zullen de grondleggers zijn voor dat nieuwe rijk, ieder in een eigen stijl werkend.

Amerika zal zijn geest van democratie, van efficiency, activiteit en sociaal samenwerken door bemiddeling der Philippino's nalaten; het zal het cosmopolitsche vreemde element in de nieuwe Maleische cultuur hebben gebracht.

Holland zal veel van zijn eigen oude Europeesche cultuur hebben gegeven, zijn zin voor orde en regelmaat, zijn degelijkheid, zijn kunst, wetenschap en techniek.

Maar vooral: het zal er sterk toe hebben bijgedragen, dat de Maleische cultuur het eigene, het autochtone niet heeft verloren, maar ontwikkeld. Brengt Amerika in het spel der cultuurkrachten vooral het internationale element, aan Holland zal het behoud van het nationale zijn te danken. Onze geleerden hebben de In-

landsche talen helpen unifieeren, de studie ervan geopend, de ontwikkeling ervan geleid.

Onze kunstenaars hebben de nationale kunst, muziek, dans, tooneel en siertechniek helpen ontwikkelen tot — op den duur — internationalen omvang. Java zal hierin later de Philippijnen beinvloeden, en aan de Maleische cultuur daar in anderen, hoogeren vorm teruggeven, wat deze onder vreemden druk zelf verloor.

Toen ik enkele der hoogst geplaatste Philippino's op hun bezoek aan Java in een Soendaneesche school bracht, liet de onderwijzer door een kleinen jongen een Inlandsche melodie zingen. En terwijl ik op de gezichten ontroering las, zei de hoogste van hen zacht: „Ik ben toch ook een Maleier." De Javaansche muziek, de Sumatraansche bouwkunst, de Balineesche sierkunst zullen op den duur ook de andere Maleiers bereiken en aan hun verwesterde cultuur nieuw leven geven, omdat ze *van één wortel* zijn. Zoo zal ons aandeel dubbel zijn: nationale en cosmopolitische verrijking, het geven van één der oudste en hoogste Europeesche cultuur-vormen, en het helpen behouden en ontwikkelen van de eigen Maleische.

Dat alles is meer dan een idealistische fantasie: er zit een zeer zakelijke consequentie aan vast. *Cultureele en economische expansie volgen elkaar.* Want cultuur wekt belangstelling, en zoo drang naar nader contact. De Fransche opera kan het afzetgebied van den Franschen wijn vergrooten, en Mengelberg heeft aan den Hollandschen handel in Amerika evenveel goed gedaan als drie handelsattachés samen.

Er zit in Hoover's uitspraak tijdens de voedselvoorziening van Centraal Europa, hoe idealistisch bedoeld, toch een zeer practische tendenz: „Ik zie liever de Amerikaansche vlag geplant in de harten van millioenen Europeesche kinderen, dan waaien boven één veroverd fort." De millioenen Europeesche kinderen zullen later dankbaar denken bij al wat 't woord „Amerika" in hen oproept en de Amerikaansche handel van de volgende generatie zal er een voorsprong aan te danken hebben.

Het is een utopie, aan een eeuwigen band te denken tusschen twee landen, duizenden mijlen van elkaar verwijderd, met totaal

verschil in ras, godsdienst, milieu — en getalsterkte. Een gevaarlijke utopie bovendien, omdat ze de politiek in een verkeerden koers brengt.

De eenige band, die kan blijven, is de cultureele. Als de cosmopolitiseering over deze eilanden trekt, moet ze het *„tjap Blanda"* dragen. [1])

Onze kunst, onze wetenschap, onze techniek, ons Westersch cachet, moet voor dezen archipel de aansluiting met de groote wereld brengen. En onze industrieelen en handelaars van vele generaties na ons zullen er geen scha bij hebben als onze vlag niet meer waait boven een „veroverd fort", maar het hoofdornament is geworden in de constructie van een Indische republiek.

We moesten ons wat minder bezorgd maken over onze politieke en wat meer over onze cultureele toekomst in deze gewesten. Want we geven ons nog veel te weinig moeite om die te bestendigen.

Van de twee stroomingen, die de richting eener cultuur bepalen, de nationale en de internationale, is in heel Azië de laatste verreweg de meest toenemende in kracht. En dat is goed, — het is de eenige mogelijkheid, dat Oost en West op voet van gelijkheid tegenover elkaar komen te staan.

De beinvloeding is trouwens wederkeerig. De Oostersche godsdiensten maken grooten opgang in Europa. De literatuur, muziek en de schilderkunst komen steeds meer onder invloed van de Indische, Japansche en Chineesche (Debussy, Rackham, Borel).

Japan toonde de eerste jaren na de revolutie een overdreven toenadering tot al wat Westersch was, waarop al gauw een reactie in nationalen zin volgde. Maar onder kimono en hakama begint toch steeds sterker het Westersch hart te kloppen. De schilderkunst, die op het eigen spoor was doodgeloopen, zoekt nieuwe vormen in het Westen. En thans schept ze kunstwerken in internationale stijl, maar met sterk Japansch cachet. Ondanks de Westersche uitvoering is de opvatting een eigene. En dat zal over de heele wereld gebeuren. Meer nog dan Europa zal Azië in veel

1). Over 't conflict tusschen nationale en cosmopolitische stroomingen, zie hoofdst. voertaal.

cultuuruitingen gecosmopolitiseerd worden, omdat de strijd tusschen vreemd en eigen niet, als daar, al eeuwen oud is, en dus beide partijen gelijkelijk heeft sterker gemaakt. Het vreemde valt als een bandjir over de oude eigen cultuur heen, is materieel krachtiger en — heeft den tijdgeest zooveel meer met zich mee.
niet, als daar al eeuwen oud is, en dus beide partijen gelijkelijk heeft sterker gemaakt. Het vreemde valt als een bandjir over de oude eigen cultuur heen, is materieel krachtiger en — heeft den tijdgeest zooveel meer met zich mee.

Een groot artikel in de „Revue des Deux Mondes" (Aug. 1921) toont aan, hoe de geheele Mohammedaansche wereld internationaliseert, en de Islam alleen zijn religieuse taak zal blijven behouden.

Gandhi mag zich al een autonoom Indië droomen, dat binnen hooge muren het vreemde weert, er is veel pose en politieke bijbedoeling in zijn houding. Een der meest vooraanstaande nationalisten, dr. Lagpat Ray komt juist met kracht op voor het streven in internationale richting. En het is weer, als in heel Oost-Azië, vooral op het Amerikaansche voorbeeld dat hij wijst in zijn boek: „Education in India" (1920).

Alles wat met materieele belangen te maken heeft, handel, techniek en landbouw, zal volgens internationale algemeene beginselen worden uitgevoerd, omdat alleen zoo het meeste voordeel te verwachten is. Zonder nochtans het individueele, het locale en nationale te verwaarloozen. Wat in de moderne bedrijfsleiding voor menschen geldt — intensifieering door het rekening houden met individueelen aanleg — zal ook voor volken en landen gelden. En zoo zal zelfs in de materieele cultuur nog een eigen element naar voren treden.

Evengoed als het materieele zal ook het ideeële cultuurbezit door den wereldstroom van eigen kusten worden opgedreven. Doch hoe meer het aan emoties en hoe minder het aan verstand is gebonden, hoe meer het den eigen stempel zal bewaren.

De wetenschap zal meer dan de kunst internationale banen volgen, maar zelfs zij kan eigen elementen naar voren brengen. De Britsch-Indiërs, zooals Bose, hebben op zeer speciaal gebied de natuurwetenschappen verrijkt, n.l. op een gebied, zooals het

gevoelsleven der planten, dat tusschen exacte en occulte wetenschappen in ligt.

De kunst — literatuur, taal en beeldende kunst — zal het meest de nationale gedachte blijven bewaren, maar ook zij zal sterk den buitenstroom voelen.

Na sterke beinvloeding door de Westersche school begint de Britsch-Indische schilderkunst nu eigen wegen te betreden. Abanindra Nath Tagore heeft in zijn werk gebruik gemaakt van Westersche techniek in kleur en compositie, maar den echten Indischen geest heeft hij zuiver weten te bewaren (Rupam Jan. 1921). De Indische muziek is nog lang niet op die hoogte en pogingen om haar op te heffen en te verrijken zijn tot dusver nog mislukt.

Het schijnt, dat de Javaansche muziek hier een voorsprong heeft.

Evengoed als de studie der klassieken de Renaissance in Europa opriep, geeft de kennis van Westersche kunstuitingen nieuw leven aan de verstarde Oostersche kunst.

Onze literatuur brengt nieuwe vormen in de Maleische, zooals de jonge Menangkabauwer Jamin op het congres der Jong-Sumatranen heeft aangetoond. Onze muziekwetenschap wekt de gamelan uit haar feodalen slaap, en het streven van enkele Javaansche kunstenaars om haar aan te passen aan nieuwe tijden, zal zeker haar verbreiding over Zuid-Azië in de hand werken

De menschen van den onderstroom, de bewakers der nationale cultuurschatten, vergeten dat wel eens. Dr. Winstedt, de bekwame Orientalist, doet als directeur van Onderwijs in Malacca zijn uiterste best om alle vreemde elementen uit het Maleisch te bannen: hij bevordert de wetenschappelijk zuiverheid, maar werkt de practische bruikbaarheid en de snelle ontwikkeling van de taal ermee tegen.

Wie van wajang en gamelan meer wil maken dan museum-curiosa, die moet ze laten aanpassen aan den geest van den nieuwen tijd. Muziek uit een feodaal-agrarische periode vindt in een moderne geindustrialiseerde maatschappij even weinig voedselbodem als een Gregoriaansche melodie in Piccadilly.

Als de klassieke wajang nog in millioenen harten leeft, bewijst dat niet, dat de wajang groeikracht heeft, maar dat het volk die mist. Dat het nog feodaal gebleven is.

Esmoreit mag voor intellectueelen een groote bekoring hebben, voor het volk is het een bloedloos poppespel.

Wie het volk een tooneel wil geven, dat het nog zal genieten over enkele jaren als industrialisatie en onderwijs verder gevorderd zijn, die moet niet alleen naar de wajang kijken. Die moet vooral aan de meer Westersche, moderne, minder gestyleerde stamboel denken. De Hawaiische muziek, uit nieuwe Duitsche, oud-Portugeesche, neger- en Polynesische elementen opgebouwd, is een bewijs hoe goed zich Oostersche en Westersche elementen laten binden en tot volkskunst maken.

De Amerikanen geven aan Oost-Azië wat ze hebben aan cultuur: godsdienst, techniek, democratie, sport, hygiëne, opvoedkunde, methode van werken.

Laten wij geven wat wij heben: de cultuur van een der oudste, hoogst ontwikkelde volken van Europa. En laten we daarbij de Amerikaansche en niet de Spaansche methode volgen. *Geen mestizo-cultuur, maar volbloed,* geen „colonial" stijl, maar Europeesche, geen krontjong, maar het Nederlandsch lied, geen Indotaaltje, maar Hollandsch, geen wipstoelen, maar iets van onder den Sint Maarten.

En vooral: *laten we voor onze taal een onveroverbaar fort in den Pacific bouwen.* Laten we de materieele verlangens, die om haar vragen, bevredigen, om een toekomstig cultureel gewin. We kunnen nog oneindig veel meer Nederlandsch over deze eilanden laten stroomen en daarmee maken, dat na eeuwen de Hollandsche literatuur, kunst en wetenschap een even groot gebied hier vinden als vroeger de Fransche in Europa. Het Maleisch is nog lang niet zoover ontwikkeld, dat het een expressiemiddel voor hoogere cultuur kan zijn. Voor een vertaling van Shaw of Rathenau is een Europeesche taal nog noodig. Het zeer verdienstelijk werk der „volkslectuur" is dan ook alleen voor het vólk. Voor elken eenigszins hoogeren werker is Nederlandsch noodig; alle Inlandsche onderwijs, dat verder gaat dan de lagere school, moet ook kennis van onze taal bijbrengen. De normaalscholen kunnen het niet

missen. Een onderwijzer, die opvoeder wil zijn, moet met zijn tijd meegaan, en weten wat er op zijn vakgebied gebeurt. En dat krijgt hij niet uit het eene boek, dat de volkslectuur of een handleidingen commissie voor hem samenstelt, Daarom kan ook *het werk van het Algemeen Nederlandsch Verbond* — de cursussen-voor Nederlandsch — niet genoeg worden gesteund. 't Is invloedbevestiging van de eerste soort.

Men heeft wel eens de vrees uitgedrukt, dat verbreiding van het Nederlandsch de verbreiding van ongewenschte ideeën zou bevorderen. Het is dezelfde grond-gedachte als die, welke in een vroegere periode verlies van prestige deed vreezen als men Nederlandsch duldde. De Philippijnen leerden al weer welke gevolgen die kortzichtigheid daar heeft gehad.

Als de Spaansche regeering het Spaansch langer en meer verbreid had, had men de onthouding minder aan de friars verweten, was het conflict minder scherp geworden en — was Spaansch thans de heerschende taal geweest. Noch de friar, noch de regeeringsambtenaren hebben toch kunnen beletten, dat de nieuwe ideeën de eilanden bereikten. Het onthouden van een vreemde taal heeft alleen dit gevolg, dat de ongewenschte ideeën in gevaarlijker vorm in de eigen taal verschijnen.

En ook de andere gevaren, die men vreest van de verbreiding van het Nederlandsch, zijn vrij denkbeeldig. De afkeer voor handenarbeid berust op heel andere gronden, en moet door het heele schoolysteem worden tegengegaan. Topzwaarte komt niet, zooals Mr. Creutzberg in zijn boekje zegt, door kennis van het Nederlandsch, maar door het intellectualistische, onpractische onderwijs. En de salarisverandering, die de meerdere kennis zou veroorzaken, regelt zich vanzelf naar de arbeidsmarkt: al heel gauw is de phase bereikt, waarin de Philippijnen nu reeds verkeeren, dat een beetje kennis der vreemde taal geen voorsprong meer geeft.

Alleen één beperking moet bij de verspreiding van het Nederlandsch worden gemaakt, het moet worden toegediend naar de behoefte en het verteervermogen.

Voor de groote massa van het volk heeft het geen waarde en is het bovendien niet te geven. En evenmin mag een Inlandsch

kind — tenzij het Nederlandsch zijn moedertaal is — het in de eerste schooljaren leeren. De ontwikkeling van individu en van volk moet op een nationale fundeering berusten, wat in het hoofdstuk over de voertaal voldoende is aangetoond.

Een tweede laag, ook in het individu als ontwikkelingsperiode te onderscheiden, gaat niet verder dan de eerste phase van het vreemde talen leeren: de passieve beheersching. De eerste jaren van Nederlandsch onderwijs worden vooral besteed aan het leeren begrijpen. Het zelf spreken en het zelf stellen komt pas in de hoogere leerjaren.

En ook als volksgroep gaat deze tweede laag niet verder dan *de passieve*, de *receptieve taalbeheersching*, het kunnen lezen en verstaan van gesproken en geschreven Nederlandsch. Inlandsche onderwijzers, Inlandsche technici en klerken behooren wat Nederlandsch te kunnen lezen en begrijpen, niet te kunnen spreken en schrijven.

Alleen de derde laag: als individu het kind op de middelbare school en als volksgroep de hoogere werkers, moet onze taal *ook actief en creatief* beheerschen, haar kunnen spreken en erin zich schriftelijk kunnen uitdrukken.

Voor de verbreiding van onze taal en de doordringing van Westersche gedachten door middel van die taal, is het echter noodig, dat we enkele concessies doen.

De buigingsuitgangen, die een heele rompslop van grammaticale termen noodig maken, moeten voor Indië worden afgeschaft, ook al houdt Holland ze. De vrijgeworden tijd kan aan de eigenlijke taal — die gedachte is — worden besteed. En dan moeten onze leerboeken, onze brochures, onze bladen, voor Indische kinderen bestemd, in eenvoudiger Nederlandsch worden gegeven dan in het moederland. Ook hier weer is vormvereenvoudiging noodig, om den inhoud meer te laten gelden.

Al wat hier over taal-onderwijs gezegd werd, is geen afdwaling van 't chapiter der onafhankelijkheid.

De *economische en politieke belangen zijn ten nauwste aan de cultureele gebonden. En boven alle staat de verbreiding van onze taal, die weer niet mogelijk is, als niet een totale hervorming plaats heeft van het onderwijs erin,* als niet komt een andere methode,

een andere beginleeftijd, een andere waardeering van wat taalonderwijs beoogt, een iets vereenvoudigde spelling en anders geschreven lees- en leerboeken.

Een grooten steun kan onze taal- en cultuurverbreiding krijgen van de *propaganda van het Nederlandsch lied* en de Nederlandsche muziek. Een geheel arbeidsveld ligt hier nog voor ons. In een opstel over „het zevende leerjaar" toonde ik aan, wat het Nederlandsch lied voor den Indo-Europeaan kan beteekenen. Voor den Westersch opgevoeden Inlander zal meer en meer het zelfde gelden: zijn Westersche opleiding, de veranderde maatschappij om hem heen, de in bioscopen en elders voortdurend gehoorde Westersche muziek zal hem meer van de eigene afvoeren. Hij heeft, zooals een jonge Sumatraan me dat zei, wat anders noodig dan de „treurige muziek" der feodale tijden. Een Hollandsch lied is hier even goed zingbaar, als een Nederlandsche roman leesbaar. Fantasie en sentiment zijn niet uitsluitend aan het eigene gebonden: „Kentucky home" en „Santa Lucia" kunnen met gevoel worden voorgedragen, ook door wie nooit een negerplantage of een Italiaansche sterrenhemel zag.

Muziek — vooral zang — moet in de opvoeding van Jong-Indië — blank en bruin — een grooter rol gaan spelen dan tot dusver, ook al zou Holland hierin niet voorgaan. Als sociaal bindmiddel, als ontlaadster van hartstochten, als troosteres in de eenzaamheid, is ze zooveel meer nog noodig dan in Nederland.

Laten we, zonder de nationale muziek te verwaarloozen, ook aan al wat Westersch opgevoed wordt, onze muziek brengen. Dan zullen we vooral er ons al gauw niet meer over behoeven te ergeren, dat elke ronzebons van ons volkslied een caricatuur maakt. En — onzen invloed helpen we ermee bestendigen.

In het cosmopolitiseeringsproces, dat over de wereld trekt, blijven de onderste, de breede volkslagen het langst onberoerd, en streven de hoogere naar een algemeene wereldcultuur, die echter sterke locale, nationale nuances toont. Zoo in dien zin wordt Azië Westersch.

Laat dit stuk van Azië de Nederlandsche nuance krijgen.

Dit is al het minste *recht*, dat we op Indië hebben. Maar het hoogste tevens. Recht en tijd zijn niet de scheiden. Wat gisteren recht heette, noemt men morgen onrecht, en verjaard onrecht wordt recht.

Het heeft niet de minste waarde over ons recht of dat der Indiërs hier te spreken, omdat dit niet bepaalt wat er met ons gebeuren zal. Wat tijd betreft, winnen zij het. Tegenover de drie eeuwen van onze occupatie, kunnen ze er tientallen stellen, die verliepen sedert zij de vroegere negroide en Dravidische bewoners verdrongen.

Wat het gebruik van den veroverden oerbodem betreft, zijn wij in vele opzichten vóór. De beheersching van de natuur — cultuur genoemd — de verandering van oerbosch in akkerbodem, van boschpad in weg, van waterval in krachtbron, is voor een even groot deel aan onze energie en ons intellect, als aan hun arbeid te danken.

En naarmate de wereld één groote maatschappij wordt, bepaalt het gebruik van den grond de mate van recht. Wie aan de menschheid de schatten blijft onthouden, die ze voor haar bestaan behoeft, mist het recht van bezit der onbenutte gronden. Deli is productieland geworden door Hollandsche energie en Javaanschen en Chineeschen arbeid, en de bezitters der oorspronkelijke oerwouden hebben geenerlei moreel recht op het land, dat gemaakt is.

Zoo zullen we — vooral over enkele jaren als het onderwijs meer zal zijn doorgedrongen — vrijwel quitte staan in *recht* op een plaats onder de tropenzon.

Maar tegen dien tijd zal al lang de rechtsvraag voor de *machtskwestie* hebben plaats gemaakt.

Zoo onnoozel zal toch wel niemand meer zijn, dat hij meent met 7 millioen menschen over 50 millioen tegen hun wil eeuwig te kunnen heerschen. Vooral nog als die zeven millioen aan het andere eind van de wereld wonen en niet eens bijster gesteld zijn op hun heerschappij.

Alle voorbeelden van rijp geworden, maar met het moederland verbonden gebleven kolonies vertoonen een parallel, die voor ons niet opgaat.

Canada en Australië hebben een klimaat voor Westersche kolo-

nisators geschikt, en een bevolkingsdunheid, die voor de Westerlingen totale penetratie mogelijk maakt. Zuid-Afrika vertoont dat in mindere mate door zijn talrijker inheemsche bevolking. De eeuwige heerschappij van Engeland is dan ook hier veel minder verzekerd dan in Australië.

Als Britsch-Indië, na 't verkrijgen der autonomie, een dominion wordt en blijft, zal dat zijn, omdat het Britsche wereldrijk zijn aandeelhouders zeer positieve voordeelen kan aanbieden, en over de noodige machtsmiddelen beschikt, om niet al te nadeelig uit te komen.

Anam kan binnen het Fransche rijk dezelfde positie gaan inneman, als Indië in het Britsche.

Maar voor ons Indië is de verhouding anders.

Met recht heeft onze verhouding niets te maken.

Macht zullen we op den duur niet kunnen uitoefenen.

Een belangen-gemeenschap zal van Inlandsche zijde over enkele generaties niet meer gevoeld worden. Daarvoor kunnen we te weinig aanbrengen en bovendien, daarvoor is de tegenstelling: „Hollandsch en Inlandsch belang" te diep in de volksziel gegrift.

Voor zoover ze behoefte zullen hebben aan Westersche leiders, kunnen ze die evengoed van elders dan uit Holland betrekken. Het stijgend aantal buitenlandsche intellectueelen in onze diensten — gevolg van eigen impotentie — opent hun daartoe den weg, En de voortdurende terreinwinning van buitenlandsch kapitaal — gevolg van eigen lamlendigheid — werkt daartoe mee. Zoo blijft nog de hoop op *dankbaarheid*.

Maar waar komt die in de politiek voor? Is voor dankbaarheid geen hooger standpunt noodig dan het niveau, waarop politiek meestal staat? En vereischt ze geen dieper inzicht dan men van een jong volk mag verwachten? Bovendien: geven Hollanders niet evenveel reden tot haat als tot dankbaarheid? Het oordeel dat velen van ons over Inlanders uitspreken, mag vaak een kern van waarheid bevatten, het wordt met een overdrijving en in een vorm gegeven, die wel haat moet opwekken. Het „haat zaaien" gebeurt het sterkst door een deel der Europeesche pers. Ook het particulier geschetter, — dat even weinig zelfvertrouwen als nuchterheid bewijst, — is niet bevordelijk voor de wederzijdsche waar-

deering. En ook zij, die het wel meenen met de Inlandsche bevolking, begaan vaak onbewust fouten, die den afstand der rassen helpen vergrooten.

Aan beide zijden wordt door overdrijving de kans op dankbaarheid afgesneden. De blanke aanbidders van de hoofddoek, de dwepers met al wat Oostersch en Inlandsch, schelders op al wat Westersch en Hollandsch is, zullen het minst op dankbaarheid hoeven te rekenen. Zoo slim zijn de meeste Inlanders wel, dat ze een deel der enthousiasten niet vertrouwen, en een ander deel niet au sérieux nemen.

Maar zij, die hun waardeering nooit uiten en slechts vinnige critiek geven, die steeds den mond vol hebben van eeuwige onrijpheid en het liefste terug zouden willen naar de dagen van de Compagnie, zij zullen onze kansen op dankbaarheid wel 't meest tegenhouden. Als we nog hopen op dankbaarheid, is het noodig, dat we individueel en als groep wat meer objectief de dingen bekijken, en vooral wat breeder. *Wanneer we ervan overtuigd zijn, dat dit volk alle elementen voor een groot volk in zich draagt, en openlijk ons vertrouwen in den eindelijken eigen staat uitspreken, kunnen we gerust de vele groote fouten noemen, die we nu nog opmerken.* Als we minder aan raseigenschappen, meer aan eigenaardigheden van een bepaalde evolutiephase denken, zal ons oordeel zooveel billijker zijn — en beter verdragen worden. [1])

Geen recht, geen macht, geen belangengemeenschap, geen dankbaarheid ook zelfs. Wat blijft ons dan, waaraan we ons kunnen vastklampen? Wat wordt het loon van alle verrichte werk, alle gedragen opofferingen, alle geleden leed van Nederlanders in dit land? Alleen de Indische baten, een zeker percent van het nationale vermogen, wat villa's in Den Haag? En de herinnering aan een tweede gouden eeuw?

Er blijft ons tjap, ten minste, als we dit zoo diep indrukken, dat het wat krassen velen kan.

Dat tjap zal ons ideeël de bevrediging brengen, een grooter deel der wereldcultuur naar onze inzichten te hebben gevormd, aan onze cultureele expansie-zucht voldoen.

1) Zie mijn studie over het Indo-probleem.

En materieel zal het ons bevredigen, omdat het economische banden legt, *omdat elk Hollandsch boek aan Hollandsche barang een voorsprong geeft.* En met een gerust geweten mogen we dat tjap Blanda hier neerdrukken, omdat het een der oudste en beste merken ter wereld is.

Spanje kon aan de Philippijnen niet geven wat het zelf niet had: economische efficiency, werkkracht, materieele cultuur. Zijn taal heeft het niet willen geven, zijn kunst en levensstijl bracht het in mestizo-vorm, alleen zijn godsdienst — het internationale element — gaf het intensief. En zoo zal het Spaansch cachet op den duur geheel verdwijnen, tegelijk met de laatste Spaansche waren.

Nederland heeft zijn godsdienst niet gebracht en daardoor — onze studie bewees het — het evolutietempo in een zeer rustig adagio gehouden. Het heeft echter een economisch fundament gelegd, dat in onzen eigen degelijken stijl gebouwd, een soliede bovenstructuur toelaat.

En het *begint pas, ook zijn cultureele stempel hier neer te zetten* en daarmee aan de bestendiging van zijn invloed te werken. Naarmate het op politiek terrein verliest, zal het op het cultureel winnen. Als bewoners van een klein, centraal gelegen land zijn we meer cosmopolitisch, meer vatbaar voor vreemde invloeden dan onze groote buren. Als dragers van een hooge oude cultuur zijn we in vele dingen bij andere kolonisators vooruit. Als rustige, degelijke Hollandsche werkers kunnen we onze politieke pupillen waardevolle eigenschappen bijbrengen, die andere meesters missen.

Onze beinvloeding heeft voor de verschillende volkslagen in verschillende mate plaats en één soort invloed — de taal — is daar, zooals we reeds aantoonden, de manometer van.

De breede onderste volkslagen ondergaan haar hoofdzakelijk materieel: de eigen cultuur, het eigen karakter blijft vrijwel gelijk.

Een dunnere laag van middelsoort werkers raakt ze dieper. Hier brengt ze bij: eenig begrip van het vreemde, eenig verstaan der vreemde cultuur, kunnen volgen wat die wil, om daarmee de eigene te verrijken. In de dunste, maar invloedrijkste bovenlaag dringt ze het diepst door. De vreemde cultuur wordt hier niet

De drie spheren van beinvloeding

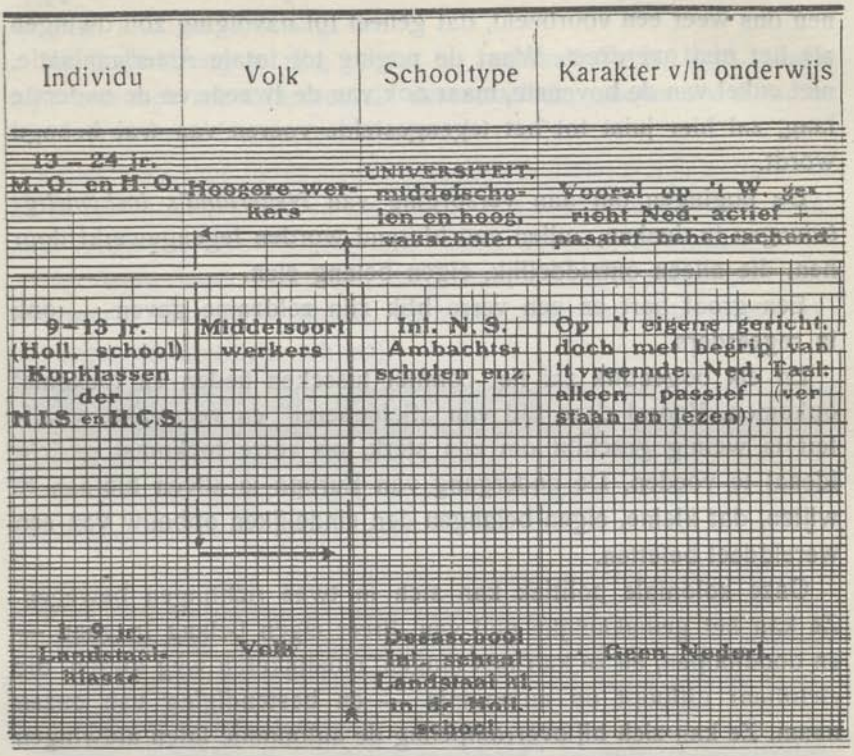

alleen gevolgd, maar ook toegepast, zonder den groei der eigene nochtans te storen. De vreemde taal wordt actief èn passief beheerscht naast de eigene, en in grafische kunst, in muziek en literatuur worden uit assimilatie nieuwe vormen geboren. En steeds heeft er circulatie plaats van de eene naar de andere laag, Uit de onderste — de nationale — stijgen stroomen op naar boven, die het eigene helpen sterken, en van de bovenste filteren krachten neer naar beneden, die het vreemde helpen verbreiden.

Alleen zoo is cultureel en materieel ons een eeuwige plaats verzekerd op de eilanden, waar zooveel Nederlanders hun hart en hun mannejaren gegeven hebben.

Ons eigen stempel, waarvan de flauwe omtrek reeds nu te bespeuren valt, maar dat moet neergezet worden met oneindig vaster hand en bewuster wil, dan we tot dusver deden.

En hierin is het Amerikaansche onderwijsstelsel der Philippijnen ons weer een voorbeeld, dat geheel tot navolging zou dwingen als het niet overdreef. Want de poging tot totale Americanisatie, niet enkel van de bovenste, maar ook van de tweede en de onderste laag, zal hier juist tot het tegengestelde voeren van wat beoogd wordt.

De pogingen om aan verzorging van *Nederland's toekomstige belangen* te denken, zullen voortdurend worden tegengewerkt door hen, die alleen onmiddellijk, eigen belang zien.

Een groot hart en een verre blik zijn zeldzame gaven — ook in regeerders.

En elk oogenblik zal het conflict tusschen heden en toekomst opkomen. Vooral deze tijd van „Schieberei" en verzwakte vitaliteit is weinig geschikt om een sterk, op verre toekomst gericht ideaal te voeden. De ondergang van Europa is alleen hieraan te wijten, dat kleine, eigen belangen den eindelijken opbouw van een werelddeel beletten.

Onze koloniale politiek kan zich in twee richtingen bewegen. Ze kan het gemakkelijke pad van direct eigen belang in gaan — en doodloopen, en ze kan den langen, moeilijkeren weg kiezen, die zichtbaar uitloopt op autonomie — en bestendiging van onzen naam. Ze kan zich bij overrompeling de autonomie laten afdwingen — en alles verliezen.

En ze kan bewust van den aanvang af naar die onafhankelijkheid heen werken, niet met den mond, maar met de daad.

De politiek op korten termijn wordt door 't eigenbelang, zoowel van inheemschen als van uitheemschen, bevorderd.

Kortzichtige werkgevers zullen de onderwijsverbreiding — voor autonomie en cultuurcachet onmisbaar — tegenhouden, omdat ze in hun korte tropenjaren wat meer moeite met werkvolk verwachten, en minder tantièmes vreezen te maken.

En even kortzichtige politici en regeerders zullen dwaze eischen van Inlandsche leiders bevredigen, die op den duur de volkskracht ondermijnen, maar op dit moment hun een politiek voordeeltje of een promotiekans bezorgen. De geschiedenis der laatste jaren levert daar van beide zijden voorbeelden van.

De ware democratische regeerder is aristocraat.

Hij voelt het volkssentiment mee in al zijn uitingen, maar wordt er geen moment door afgeleid.

Hij durft streng te zijn, omdat hij rechtvaardig is, hard, omdat hij warm mee voelt. In dien zin democratisch, moeten we de autonomie voorbereiden en onzen naam bevestigen.

En elke tak van dienst moet trachten in te halen wat er verloren is, moet zijn uiterste krachten inspannen, ons cachet hier neer te drukken: Holland's vereeuwiging aan Indie's opkomst te binden.

Het leger moet meer zijn dan enkel oorlogswapen, het moet instrument worden in dienst der volksopvoeding (zie hoofdstuk: het leger als ambachtsschool).

Het departement van Landbouw moet met een beter stelsel van landbouw-onderwijs toonen, waarachtig de economische verheffing van de Inlanders te bevorderen.

De geneeskundige dienst moet in stijgende mate zijn mooie paedagogische werk voortzetten.

En het onderwijs moet geheel veranderen. Het moet scherper dan nu de spheren van vreemde beinvloeding scheiden in schoolindeeling, leerplan en methode. Het moet van geheel andere doeleinden uitgaan, en die met methodes, tegenovergesteld aan de tegenwoordige, bereiken.

Tucht, arbeidslust, zelfwerkzaamheid, verantwoordelijkheidsgevoel, economisch inzicht, drang tot aanpakken, meegevoel, zin voor samenwerking, eenvoud, idealisme, dat alles moet het gevolg zijn, — niet het onbegrepen, ongevoeld nastamelen van wat gedrukte phrases.

Twee dingen zijn voor elk werkgebied noodig en teekenen wijzen er op, dat we ons in goede richting gaan bewegen: we hebben strenger tucht en krachtiger werkers noodig.

De Oostersche mentaliteit waardeert evenzeer tucht als rechtvaardigheid, strengheid als liefde. En aan tucht heeft het de laatste jaren wel eens ontbroken. We hebben geduld, dat schreeuwers dreigden, soldaten lummelden, schooljongens protesteerden.

We hebben den geest van Coen onder een sarong verstopt, omdat we te slap waren, in zijn kracht — onze Nederlandsche taak — te vertrouwen.

De tijdsomstandigheden — vooral de malaise — hebben hierin verandering gebracht. Maar we zijn nog niet half ver genoeg gegaan. Van het leger kon nog het dubbele werk worden geeischt, dat er nu wordt gedaan. En ook het onderwijs kan nog heel wat intensiever zijn.

Maar ook de werkers zelf kunnen van ander gehalte worden dan we tot dusver hier gezonden kregen.

We moeten ons verzekeren van het beste, dat Holland biedt. Steeds nieuwe stroomen jonge werkers moeten versch bloed brengen in ons anaemisch tropen-beleid.

Want aan tropenslijtage gaan we op den duur allen lijden: we worden indolent of ongeduldig, egoist of onverschillig. De carrière krijgt ons te pakken, en we onderdrukken vaak ons rechtsgevoel, ons nationale ideaal, onze menschenliefde, omdat we binnen de twintig jaren van ons Indisch bestaan er moeten komen. Wie slaagt verpaperast, wie mislukt verzuurt, en kankeren doen we nagenoeg allen.

Zoo drukken we geen ongeschonden stempel neer, zoo brengen we niet onzen geest, den geest van Coen, in den archipel.

Hier ligt de hoofdoorzaak van veel mislukkingen.

Elke phase van koloniale ontwikkeling vertoont haar eigen cachet in alle maatschappelijke uitingen, en alleen dan is het beleid juist, als het zich sociologisch daarbij aanpast. Onze studie bewees, hoe 't verschil in rijpingsphase tusschen de P.I. en N.I. een verschillend onderwijssysteem meebrengt.

Voor het *dienstverband der uitheemsche werkers* geldt hetzelfde. De periode der uitbuiting hield de blijvers een heel menschenleven hier. In die der krachtige voogdijschap ontstond het twintigjarig verband en nu de emancipatie opkomt, zal tien jaar geschikter blijken, daarna een algemeene toepassing van 't detacheersysteem — eindelijk met de autonomie de totale indonisatie en slechts het gebruik maken van adviseurs.

In de eerste periode, toen het materieele fundament gelegd werd, waren taaie, stoere kerels noodig, die hier alles vonden wat hun hart en hun lichaam vroegen. In onze phase van spiritueeler bovenbouw, van het fijnere werk der cultuurverbreiding, is een heel ander type van werkers noodig. Voor den kolonist in ouden stijl is

het leven onmogelijk geworden. De gouden jaren van overvloed en macht zijn voorbij: de woningnood, de vervoersmoeilijkheden, het bediendenvraagstuk — alles maakt het leven zooveel minder aantrekkelijk. En voor het grootste deel van Indië is de pionier niet meer noodig ook.

Het fijnere werk moet door anders aangelegde naturen worden verricht. Ze mogen minder taai, minder onverzettelijk, minder stoer zijn. En ze moeten minder grof, meer geest, minder lichaam zijn. Nu werkt het leven in een tropische kolonie juist op hen meer verwoestend in: natuur, klimaat en maatschappij vereenigen hun sloopingspogingen en juist de fijnere eigenschappen, die hun waarde bepaalden, lijden het eerst. Enthusiasme, stuwkracht, onbaatzuchtigheid, liefde voor een idee, roeping voor de Nederlandsche taak, — dat verdwijnt het eerst.

Men heeft te vechten tegen sleur, tegen ambtenarij, tegen belangenklieken. De laster en de geheime tegenwerking doorwroeten den bodem. En strijdensmoede laten zoo velen het hoofd zakken. „'t Zal mijn tijd wel duren", wordt de bittere troost, en kapitalen aan energie en toewijding gaan verloren, Indië tot nadeel, Nederland tot schande. Ik heb ze gesproken na mijn lezingen, honderden teleurgestelden van alle diensten, in wier oog zooveel van het oude enthusiasme smeulde, dat ze door een warm woord de oude liefde, het oude ideaal weer voelden opbranden. De koloniale maatschappij en de tropenzon hadden te lang op hen ingewerkt.

Laat los wat hier niet gelukkig is: geef na tien jaar een gedeeltelijk pensioen, zoodat iemand, die elders nog wil — en om jeugd kan —werken, daartoe gelegenheid krijgt. Dat zal een viervoudig voordeel brengen. Er zullen meer superieure krachten bereid zijn naar Indië te gaan. Wie hier zijn, zullen met grooter frischheid werken. De schatkist zal er voordeel bij hebben, omdat de hoogste pensioenen vervallen.

En Holland krijgt een voortdurende toestrooming van jonge, nog niet in tropendienst versleten werkers, die hun rijke Indische ervaring in Europa kunnen gebruiken. Die op een grooter gebied

---

1). Geschreven voor de dagen van werkeloosheid (eind 1921).

meer zelfstandig hebben gewerkt, en die door vergelijking van twee cultures breeder en soepeler van geest zijn geworden en zoo den *cultureelen band — tevens belangenband* — van Nederland en Indië helpen versterken.

En naarmate dat korter verband regel wordt, vinden twee der grootste tropenproblemen een oplossing. De Europeesche kinderen boven acht jaar gaan naar 't moederland terug, zooals dat in andere rijpere koloniën 't geval is.

Daardoor verdwijnt de tegenstelling: Europeesch en Inlandsch onderwijs, die nu ons heele schoolsysteem drukt. En de scheidingslijn in 't bezoldigingsstelsel kan vast en logisch getrokken worden: *wat vanaf het 8e jaar in Holland wordt opgevoed*, daar zijn jeugd en jongelingsjaren doorbrengt, daar banden legt met natuur en menschen, daar samen groeit met zijn omgeving, *dat alleen is importkracht*, van welk ras hij is, en welk pigmentgehalte zijn huid toont.

Hoe eerder dat korte dienstverband wordt ingevoerd, hoe grooter kans bestaat, dat de Nederlandsche cultureele invloed blijft.

De ontwikkeling van de toestanden in Europa is ons thans gunstig. Honderden frissche werkers zullen genegen zijn voor tien jaar het afgematte, ideaallooze Europa te verlaten. Vooral als de werving ideëele motieven — het mooie werk — en niet enkele de materiëele — het beter salaris — oproept, is er kans, dat ze slaagt. De diensten in Indië, die de werkers met drie detacheerjaren nog niet gebruiken kunnen, omdat ze te veel kennis van Indische toestanden vragen, die zullen van werkers met 10 jarig verband wel groot voordeel kunnen trekken. Mits men — wat waarschijnlijk mogelijk wordt — behoorlijk kan selecteeren. Naast vakkennis moet ook karakter en invloedskracht onze keuze bepalen.

En geen werker moet worden aangenomen, die niet is doordrongen van de hoogheid der taak, die hem in Indië wacht. Voor dat besef is kennis noodig van onze hoofdproblemen, te meer, nu hij niet op zijn sloffen in Indië die kennis zal kunnen opdoen.

Elke toekomstige werker in Indië moet een cursus doormaken in Indische sociale vraagstukken. En daar elke werker — evenals in de Philippijnen — ook voor een deel opvoeder moet worden, moet

hij althans begrijpen wat de volksopvoeding vraagt. Naast inzicht in tropenhygiëne, in Indische sociologie, moet hij eenig begrip van Indische sociaalpaedagogiek hebben.

Het werk, door het Koloniaal Instituut, en door de Koloniale School voor meisjes in Nederland begonnen, moet met koloniale paedagogiek worden uitgebreid en ieder aangaan, die hier hooger werk denkt te verrichten.

Zoo toegerust — met kennis van wat hem wacht in en buiten zijn werk, met toewijding, door selectie gegarandeerd — voor zijn aanstaande taak, met genoeg stuwkracht om twee maal vijf jaar niet uitgeput te raken, stapt hij op de boot. En hij heeft meer kans dan wij hadden om te slagen in zijn werk. Meer kans ook dan voor ons was weggelegd, om mee te werken aan de vorming van een Grooter Nederland, dan waarover onze vlag zal wapperen.

Naarmate zoo meer Hollandsche werkers met meerder enthusiasme en grootere frischheid hun krachten aan Indië zullen geven, zal het mogelijk worden aan datgene te beginnen wat de kern is van ons onderwijsprobleem: de *opvoeding der aanstaande voorgangers*. Want niet het onderwijs der massa, maar de opvoeding der leiders moet voorloopig nog onze hoofdzorg uitmaken.

Dit is evenzeer in het belang van Indië als van Holland.

Niet onze goede wil en ons beleid zullen het tijdstip bepalen, waarop Indië een of anderen vorm van autonomie zal krijgen. Dat hangt vooral van gebeurtenissen buiten onzen archipel af. Een eventueele autonomie van Britsch-Indië, een weer aan het roer komen der democraten in Amerika kan onze evolutie versnellen tot een niet bij te houden tempo. [1]).

We hebben er ons op voor te bereiden, dat dit oogenblik eerder komt dan de meesten van ons denken en dat de loslating voor geen van beide partijen voordeelig zal zijn. Daarom moeten we in den tijd, die ons rest, alles inspannen om de rijpheid

1). De houding der regeering tegenover de ambtenaren — en de daardoor gemaakte algemeene ontstemming — zal trouwens een groote factor blijken te zijn in het loslatingsproces.

te bevorderen, en de nadeelen voor Nederland en Indië te minimaliseeren.

Het is een even domme als gevaarlijke illusie, aan een weldra democratisch Indië te denken als aan een eeuwig afhankelijke kolonie, Chantecler of struisvogel te zijn. De vergelijking met de Philippijnen leerde, hoe langzaam daar de democratie aan het groeien is en hoe enorm ons Indië nog bij hen hierin achter blijft.

Welke ook de verhouding van Indië en Nederland binnen de eerste tijden wordt, de allereerste eisch voor Indië's ontwikkeling en Nederland's belangen is, dat hier een voldoend aantal leiders aanwezig is, met eigenschappen, die een zelfstandig beheer waarborgen.

Dat wil allerminst zeggen, dat de volksopvoeding moet verwaarloosd worden. Het beteekent alleen, dat, waar de tijdnood ons tot spoed dwingt, het belangrijkste de meeste aandacht vraagt.

De volksopvoeding laat zich geen tempo voorschrijven, de leider-opvoeding meer.

De groote, logge volksmassa is in haar ontwikkeling aan economische en sociologische wetten gebonden, die vrijwel onafhankelijk van onze beinvloeding door scholen werken.

De regeling van het grondbezit, de zorg voor veiligheid en voor hygiene, het irrigatie- en credietwezen bepalen meer dan het schoolstelsel de verheffing van de breede volkslagen. En de behoefte en de vatbaarheid voor onderwijs hangen meer van hen af dan van eenige propaganda tegen het analfabetisme. Onderwijsdrang wordt eer belet dan bevorderd door onderwijsdwang Niettegenstaande de Regeering elk jaar enkele honderden nieuwe desascholen opende en zeer directen dwang uitoefende, nam het totaal aantal leerlingen op Java van 1915 tot 1920 bijna niet toe. Anders staat het met de leideropvoeding. De elementen, waaruit de hoogere werkers voortkomen, zijn door selectie of geboorte minder gebonden aan oude wetten, meer vatbaar dus voor een ingrijpen van buiten. En door den veel langeren tijd van beinvloeding (van het 6e tot het 24e jaar) is het resultaat dubbel sterk.

Alle landen, die in de geschiedenis op één beschavingspeil stonden met het tegenwoordig Indië, of zelfs ver vooruit waren, hebben dan ook in de leideropvoeding hun kracht gezocht, en de nieuwe tijd mag voor ons alleen dit nieuwe element erbij brengen, dat het de volksopvoeding, zooals de moderne democratie die nu vraagt, niet verwaarloost. En althans de beste elementen uit alle lagen kans geeft naar boven op te stijgen. *En nu is Indië juist in die leideropvoeding geweldig ten achter*, wat een blik in de geschiedenis der opvoeding bewijst.

In de oude klassieke wereld, middeleeuwsch en modern Europa, oud Japan, China en Indië, overal heeft men aan de vorming der leiders geen moeite gespaard. Wie de leerplannen vergelijkt der vroegere en tegenwoordige leidersscholen, ziet een opvallende overeenkomst voor alle volken en alle tijden. In Oud-Hellas, Rome, de vorstenscholen der Renaissance, de Engelsche public schools, de Amerikaansche highschools, bij de Samurai-opvoeding in Japan, de opvoeding der aristocraten in Oud-Indië, *overal werd méér dan op kennis, op karakter en gezondheid gelet.*

Wie de ontwikkeling van Indië vergelijkt met de landen om ons heen, mag dan ook niet uit het oog verliezen hoezeer Indië in dit opzicht ten achter is. Japan kon na de Meiji revolutie het stuur in Westersch intensieve richting wenden, omdat een eeuwenlange leideropvoeding het moreele fundament gelegd had, waarop een intellectueele bovenbouw kon rusten.

Ook Britsch-Indië is ons daarin eeuwen voor, en zelfs de Philippijnen hadden al een academisch geschoolde, streng door Jezuieten opgevoede aristocratie, vóór hier nog één bamboeschooltje stond. Naar alle waarschijnlijkheid is in den bloeitijd van Java die leideropvoeding niet vergeten, maar de daarop volgende inzinking heeft haar althans de eeuwen doen verwaarloozen, die de landen om ons heen hebben benut. En zeker is de leideropvoeding niet in de richting gegaan, die een op 't Westen aansturende staat nu eischt.

Elk krantenbericht, elk rapport levert een nieuw bewijs, hoezeer Indië thans nog karaktervaste leiders mist.

De propagandisten van het anti-analfabetisme gaan van ge-

heel verkeerde parallellen uit en kijken bovendien weinig nuchter in het werkelijke leven.

Ze verwarren oorzaak en gevolg en hechten te veel waarde aan wat schoolkennis.

Een land bloeit niet, omdat het een laag percent analfabeten heeft, maar het krijgt minder analfabeten, omdat er welvaart heerscht. En die welvaart heeft het te danken aan het feit, dat het over een aantal leiders beschikt, die met hun wijze maatregelen alle hulpbronnen hebben weten te benutten. En verder aan de aanwezigheid in breedere volkslagen van karaktereigenschappen, die intensiviteit mogelijk maken. *Niet de kennis maar het karakter* — ook van het volk — *bepaalt de groeikracht en de welvaart van een natie.*

De waarlijk vrome, doch Westersch analfabete Inlanders zijn meestal de welvarendste, omdat hun sterker karakter — dat zich ook als vroomheid uit — hen economisch sterker maakt. En de bloeitijd van onze Republiek viel samen met een tijd van geringe volksontwikkeling, maar van sterk volkskarakter en krachtig leiderschap.

Als Indië den cultureelen achterstand wil inhalen, moet 't niet beginnen bij het punt waar de anderen geëindigd zijn, onderwijs aan de massa, maar bij de fundamenten, waarop elke staat is opgebouwd: de leider opvoeding. En juist die fundamenten ontbreken ons.

Men vergelijkt met landen om ons heen. Men wijst op de funeste gevolgen der „downward filtration" van het onderwijs in Britsch-Indië, maar men vergeet, dat dit land op heel wat hooger peil van eigen beschaving stond dan ons Indië, dat er al eeuwen lang een breede laag hoog ontwikkelde geestelijke leiders bestond, en dat dus de Engelschen met hun systeem geen enkele reden hadden het volksonderwijs uit te stellen tot de allerlaatste jaren. Er was zeer groote topzwaarte, vooral ook omdat de karaktervorming der leiders geheel werd verwaarloosd. Niet de zorg voor leidervorming is de oorzaak der topzwaarte — en volgens Lloyd George van de „unrest" — maar de eenzijdig intellectualistische vorming, en het verwaarloozen der andere onderwijsgebieden in een ontwikkelingphase, die al aan deze toe

was. Voor de Philippijnen geldt — onze studie bewees het — hetzelfde. Er was al van af 1611 een krachtige leiderstand gevormd, wat de revolutie heeft bewezen. En daarom kon Dr. Barrows in 1901 zijn systeem beginnen met zorg voor de groote massa. De onderwijsevolutie was er aan toe. Onze studie toonde aan, dat de heerschende standen zelf de democratiseering in hun hart niet begeeren; ze liet zien, hoe sterk aristocratisch zelfs de democratisch geschoolde Philippino's nog zijn.

Indië, dat na tijden van feodaal absolutisme eeuwen van vreemde voogdijschap onderging, heeft nog bijna geen leiders, die zelfstandig en in modernen trant een staat kunnen opbouwen. Daarom is hen te kweeken — leiders, geen ambtenaren — onze eerste, grootste taak.

Dat beteekent niet verwaarloozing van het volksonderwijs, alleen: een wat nuchterder beschouwing van de gevolgen hiervan voor de ontwikkeling van 't land.

Alleen hierom al is volksonderwijs noodig, omdat het de kans op betere leiders vergroot, omdat het uit krachtiger bodem dan vaak gedegenereerde aristocratie de opstijging naar het leiderschap mogelijk maakt. En daarom is de eerste waarlijk democratische eisch niet: snelle uitbreiding van het volksonderwijs, maar een trapverbinding van dit met de hoogere onderwijsétages. In mijn strijd tegen de H. I. S. was dit een krachtig argument en het departement van Onderwijs is eraan tegemoet gekomen door een proef met schakelscholen te nemen, die het Indisch volksonderwijs met de middelbare scholen moeten verbinden.

Doch niet alleen de Inlandsche maatschappij vraagt meerdere aandacht voor de leideropvoeding, ook ons Nederlandsch belang eischt het. Alleen de hoogere lagen zijn beinvloedbaar op een wijze als in deze studie werd aangegeven: het Nederlandsch cachet, dat ons voortbestaan hier waarborgt, kan alleen op die lagen neergedrukt worden.

Laat, nu de tijden dringen, Nederland zich spiegelen aan Spanje, dat vergat zijn cultuur-cachet neer te drukken in dezen archipel en daardoor naar Zuid-Amerika zich moest terugtrekken, waar het dat niet had verzuimd. En kijken naar Enge-

land, dat de wereld zal blijven beheerschen, niet met zijn vloot, maar met zijn taal. Nog is het niet te laat, nog is het „groote", waarvan Coen droomde, te verrichten. Maar op onze oude manier zal het niet gaan.

Er is heel wat meer uit onze jonge inlandsche generatie te halen dan een berg van diploma's. Schatten van werkkracht en toewijding liggen nog onbenut, bedolven onder dikke lagen boekenstof. En alleen dan is er kans op dankbaarheid en op doordringing van onzen geest, als die diepere ader, de ziel van Jong Indië, aangebroken is.

Onze studie wierp door vergelijking met Philippijnsche toestanden reeds enkele lichtbundels op een onderwijsstelsel, dat die waarlijke leider-vorming beoogt. Haar vervolg: „De grondslagen voor een Indisch onderwijsstelsel", zal uitvoerig den opzet schetsen, en tevens aangeven hoe de verhouding van leiders- en volksopvoeding moet zijn.

VERGELIJKING
TUSSCHEN:

	NEDERL.-INDIE	en	de	PHILIPPIJNEN
	I MAATSCHAPPELIJKE EVOLUTIE			
	A. Cultuur (Alg.)			
1.	Sterke beinvloeding door Hindoeisme en Islam.			Zwakke invloed
2.	Zwakke invloed van 't Christendom			Al eeuwen voor 91% gekerstend. (p. 6—10—25—25—28.)
3.	Daardoor: een sterke eigen cultuur in alle lagen van 't volk.			Weinig eigens: de hoogere standen deels met mestizo-Spaansche, deels met Amerikaansche beschaving; de lagere met primitief Maleische cultuur en enkele Spaansche elementen. (p. 16—23.)
	B. Talen.			
4	Door de vorming van machtige rijken en later door invloed van de Nederlandsche wetenschap al tamelijk vergevorderd op den weg der unificatie. Zoo een volledige lagere school in de landstaal mogelijk.			Geen groote staten vorming. Geen poging tot smeden van één taal. Zoo nog een groot aantal dialecten. (p. 182—184.) Invoering voor 't heele lager onderwijs nog niet mogelijk. (p. 170—180..)
	C. Gezinsleven.			
5.	Polygamie; lage positie der vrouw; overheersching van de „clan" (grootfamilie). Daardoor groote belemmering van de sociale evolutie.			Monogamie; zeer hooge positie van de vrouw; meer kracht van het enger gezin. Daardoor sneller, dieper ingrijpende sociale ontwikkeling. (p. 23—25.)

	NEDERL.-INDIE en	de PHILIPPIJNEN
	D. Economische ontwikkeling.	
6.	De Nederlandsche kolonisatie was vooral op materieeie belangen gericht. Daardoor nu een krachtig economisch fundament.	De Spaansche dacht vooral aan spiritueele beinvloeding. (p. 5.) Zwak economisch fundament (p. 102—108.)
	E. Politieke ontwikkeling.	
7.	a. Weinig gevorderd in democratiesche richting. Want:	a. Veel meer ontwikkeld in de richting der democratie. (p. 225.) Want:
	b. Vroeger groote feodale rijken	b. De vorming door Spanje belet. (p. 5.)
	c. Weinig invloed Christendom	c. Groote invloed.
	d. Lage positie der vrouw	d. Hooge positie
	e. Later optreden der centralisatie. Pas naderende decentralisatie.	e. Eeuwen-oude centralisatie Ook reeds langer decentralisatie. (p. 219.)
	f. Inlanders weinig aandeel in 't nationale vermogen.	f. Inlanders groot deel van 't nationale vermogen.
	g. Ongunstige bezitsregeling.	g. Veel klein individueel grondbezit, zelf bebouwd. (p. 102—225.)
	h. Overheerschend analfabetisme.	h. Weinig analfabetisme (p. 218.)
	i. Westersch onderwijs sedert kort doorgedrongen in de hoogere lagen.	i. Doordringing al sedert eeuwen.
	j. De heele maatschappij meer Oostersch, nationaal.	j. Meer Westersch, cosmopolitisch. (p. 16—23.)
	k. Het onderwijs kweekt vooral nog ambtenaren: weinig sturen in democratische richting.	k. Door het Amerikaansche onderwijssysteem een sterke democratiseering. Vooral door industrieele, lichamelijke en sociale opvoeding.
	l. Door dit alles: nog zeer geringe politieke rijping.	l. Vergevorderde rijping (p. 115.)

	NEDERL.-INDIE	en	de	PHILIPPIJNEN
	II. ONDERWIJS.			
	Ontstaan			
1.	Zorg voor Inlandsch onderwijs van recenten datum (1850);			Ook voor Inlanders al in de 16de eeuw onderwijs (door 't feit der geloofs gelijkheid, vergelijk Ambon).
2.	de Christen Inlanders eerder (1610).			Al eeuwen oud. (p. 88—91.)
3.	M.O. en H.O. (voor Inl.) heel jong.			Door 2 culturen, de Spaansche en de Amerikaansche, beinvloed. Daardoor meer soepelheid en makkelijker breken met het verleden.
	Door één cultuur, de Nederlandsche, beinvloed.			
4.	Moeilijk in internationale richting te krijgen.			Vlugge ingang van buitenlandsche ideeën (sport, sociale opv., enz.)
5.	Geen krachtige begin-periode: een noodgeboorte			Krachtige, door militairen aangepakte organisatie, door een sterk idealisme gedragen. (p. 32—40; 173.)
6.	Zoo steeds een slappe onderwijs-politiek van geven en nemen.			Sterke, bewuste, in één lijn werkende onderwijspolitiek. (p. 153.)
7.	Weinig samenwerking.			Groote samenwerking van alle krachten ook met andere departementen.
	Evolutie phase.			
8.	In de derde koloniale phase			In de vierde (zie p. 51.)
	Leiding.			
9.	Zuiver administratief met geringe invloed van de vakwetenschap, daardoor vooral politiek zich oriënteerend, en niet in een vaste lijn werkend; geen eenheid van systeem.			Geheel paedagogisch, daardoor bewust en van politiek weinig afhankelijk (met uitzondering der onvermijdelijke voertaalkeuze). Opbouw van een vast systeem daardoor mogelijk geworden. (p. 153.)

	NEDERL.-INDIE	en	de PHILIPPIJNEN
			Personeel
10.	Weinig gevorderde indonisatie in de hoogere rangen.		Bijna totale philippinisatie (p. 60—61.)
11.	In doorsnee nog weinig begrip van de sociale taak.		Diep besef van een sociale taak. Paed. beter geschoold.
12.	Paedagogisch ouderwetsch geschoold. Groote vrijheid; meer salaris, minder werk; zwakker tucht, minder idealisme. Lange diensttijd.		Grooter gebondenheid; minder salaris, meer werk; strenger tucht, veel meer idealisme. Korte diensttijd (gemiddeld 4 jaar) (p. 207—208.)
			Materiaal.
13.	Gevallen van vekrwisting, te veel zorg voor de materie, te weinig voor den geest: gebouwen beter dan de boeken.		Alles uiterst sober; vaak armelijk, alleen aan het **leerboek** zijn geen kosten gespaard: uitmuntend van opzet en uitvoering. (p. 126—127.)
			Systeem.
14.	Groote steun aan 't bijz. ónd.		Geen steun. (p. 62.)
15.	Splitsing in Europeesch en Inlandsch onderwijs. Groote paedagogische en financieele nadeelen door de parallel.		Eén soort onderwijs voor Philippino's. Daardoor mogelijk: grooter eenvoud; lager salaris Inl. onderwijzers; beter aangepast leerplan; betere dagregeling. (p. 63.)
16.	Vak-onderwijs en algemeen vormend onderwijs scherp gescheiden.		Meer inéénloopend; daardoor alles practischer. (p. 64—84.)
17.	Nog weinig decentralisatie.		Theoretisch decentralisatie, inderdaad echter financieel zoowel als organisatorisch-éénheid. (p. 84—207.)
18.	Lager % van het budget.		Grooter deel van de begrooting (15%); geringer uitgaven per kind; economischer systeem. (p. 202—206; p. 184.)

	NEDERL.-INDIE en	de PHILIPPIJNEN
19.	Lange duur van elke trap van onderwijs: H. I. 8 jaar M.O. 6 „ 14 jaar	Korte trappen: Prim. 4 jaar Int. 3 „ Sec. 4 „ 11 jaar
20.	Leerplan: eenzijdig intellectualistisch	Harmonisch.
21.	Bijna geen lich. opvoeding. Daardoor mede een matter geest. Weinig speelvelden	Uitmuntend georganiseerde lich. opvoeding: sport, hygiene en gymnastiek. Meer spirit in de jeugd. (p. 124—127.) 3000 speelvelden.
22.	Practisch ond. tegengehouden door: selectie der kinderen; aanleg v. d. Ned. Onderwijzer (theoretisch).	Bevorderd door: selectie: eerst de oudere l.l.; aanleg Amerik. ond. (practisch.) De gemiddelde leeftijd in 't 7de leerjaar nog in 1914 is: 17 jaar. (p. 44.)
23.	Fröbel-onderwijs al oud (door Eur. element).	Geen fröbel-onderwijs. (geen Europ. element). (p. 65.)
24.	Enkele schooltijd. (door invloed Eur. ond.).	Dubbele schooltijd; daardoor meer opvoedende kracht van het onderwijs.
25.	Alg. vormende school en ambachtsschool gescheiden; de eerste geheel leerschool, de laatste eenzijdig. Industrieele opvoeding daardoor moeilijk op school te krijgen. Dit ook door onze opvatting van ontwikkeling (toelatingseischen M.O. en H.O.). Alg. kennis en vakkennis niet gelijkwaardig geacht.	Verbonden en inéénloopend. Daardoor de eerste meer werkkarakter; de laatste meer veelzijdig. Industrieele opv. makkelijker algemeen te maken. Differentiering toegestaan, want meer op denkkracht dan op kennis gelet. Vakkennis als gelijkwaardig aan algemeene kennis geacht. (p. 80—81.)
26.	Onze opvatting van „ontwikkeling" (= kennis.)	Amerik. opvatting: geschiktheid tot verderen groei. (p. 83.)
27.	School en huis niet verbonden.	Nauw verbonden.
28	Zorg voor hygiene pas aan 't begin.	Verder doorgevoerd.

	NEDERL.-INDIE en	de PHILIPPIJNEN
29.	Sociale opvoeding nog afwezig.	Zeer intensief door leerplan, leervakken en methodes — door den geest van 't heele systeem.
30.	Zedelijke opvoeding niet opzettelijk.	Ook opzettelijke zedel. opv., niet religieus.
31.	Weinig zang.	Veel zang.
32.	Methodes: weinig zelfwerkzaamheid.	Streng doorgevoerde zelfwerkzaamheid.
33	Voertaal: veel meer de Inl. talen.	Uitsluitend Engelsch.
34.	Veel nationale elementen in het onderwijs: taal, teekenen, muziek.	Alleen een vreemde taal, vreemde kunst, vreemde muziek.
	Resultaat.	
35.	Klein % schoolgaande kinderen. 2% der bevolking.	Groot percent 6½% der bevolking.
	Volksonderwijs op nationale basis aansluitend bij de eigen cultuur. Daardoor sucesvol, ook bij korten studietijd.	Volksonderwijs op vreemde cultuur berustend. Daardoor veelal mislukking, ondanks de andere groote deugden.
	Onderwijs meer theoretisch. Onderwijs eenzijdig. Meer parate kennis	Meer practisch Harmonisch Meer lust voor verdere studie.

Weltevreden, Januari 1922.

Persoverzicht.

De Indische Regeeringszorg voor den landbouw.

In de Indische Gids van Juni 1922 wordt dit onderwerp door den heer J. S. van Braam behandeld.

De schr. begint met enkele historische bijzonderheden over de Regeeringszorg voor den landbouw hier te lande. Tot 1850 was deze van fiscale beteekenis (landrente, gedwongen diensten en cultuurstelsel). Later had deze zorg meer het belang der bevolking op het oog; stijgende rijstprijzen en misoogsten noopten tot pogingen om de productie te verhoogen en te beveiligen. De Regeering begon ook de exploitatie van den bodem door het Nederlandsch particulier initiatief te bevorderen door uitgifte in erfpacht. De maatregelen uit deze periode waren echter opportunistisch, vormden niet samen een systeem, waarvan opzet en omvang eenigszins in overeenstemming waren met de uitgebreidheid, de sterke gelding en de beteekenis van den inheemschen landbouw. Deze bemoeienis was te veel dilettantisch; men zocht zijn kracht in technische raadgevingen, zag te zeer in den landbouw een natuurkundig plantengroeiproces, verloor te zeer uit het oog, dat landbouw als volksproductiebedrijf in wezen is: een sociaal organisme, dat in zijn streven naar bereiking van het einddoel niet alléén afhankelijk is van het verloop der natuurprocessen, maar vooral ook van de maatschappelijke en de economische verhoudingen, zoowel in de naaste, als in de ruimere omgeving. De Regeering nam te zeer het standpunt in van den „Landsvader", die het geheele volksbedrijf in de hand meent te hebben. Deze feodale opvatting moest feilen, naarmate de Landsregeering meer gecentraliseerd werd en aan het productievermogen van den landbouw hoogere eischen moesten worden gesteld, ook al, omdat de bestuurder veel verder afstond van een juiste appreciatie van veel, wat op overlevering berustend, den Inlandschen landbouw beheerscht, dan de Inlandsche hoofden: verder omdat in verschillend opzicht de voorwaarden, waaronder de landbouw gedreven wordt, hier te lande zoo sterk verschillen van die in Nederland. Toen de Regeering begon in te zien, dat Haar zorg voor den landbouw niet meer alleen door administratieve bestuursambtenaren kon worden beoefend, schiep zij het departement van Landbouw (1905). Volgens den schr. had de straks gegeven omschrijving van den landbouw als volksproductiebedrijf daarbij het uitgangspunt moeten zijn en had men, om tot een doeltreffende inrichting voor Indië te geraken, het complex van agrarische verschijnselen in zijn hoofdcomponenten moeten ontleden; deze zijn: de grondbezit-verhoudingen, de gesteldheid en dichtheid van bevolking, het volkshuishoudkundig doel ervan en de natuurkundige

voorwaarden, waaronder de landbouw gedreven moet worden. De schr. bespreekt deze punten dan in 't kort. Zij behooren gezamenlijk en in gelijke mate de inrichting van het orgaan voor landbouwzorg te beheerschen. De schrijver zou daarin wenschen een goede landbouw-beheersorganisatie, welke toezicht uitoefent op de ontginning en agronomische exploitatie van den grond. De zorg voor een nationaal-economisch goede verdeeling tusschen voedingslandbouw en exportverbouw is voornl. van statistischen aard en vereischt een afzonderlijken dienst, anders en minder geleed, dan de vorige. Voor de derde groep verschijnselen is een Regeeringsapparaat noodig van beschrijvenden en onderzoeken aard om den landbouw in staat te stellen het meeste nut te trekken van de bijzondere natuurlijke voorwaarden.

De schr. behandelt dan het Indische landbouwdepartement. In de eerste vijfjarige periode, onder Treub, droeg dit een te natuurwetenschappelijk karakter, het had ten doel rechtstreeks op den afzonderlijken landbouwer in te werken, niet invloed uit te oefenen op de sociale minder gunstige voorwaarden voor den landbouw als versnipperd grondbezit en kapitaalarmoede. In de tweede periode sloeg men een meer doeltreffende richting in, niet blijkende uit de oprichting van afdeelingen voor nijverheid en voor handel, zooals de overzichtschrijver in het jaarboek van het departement 1914 betoogde, want dit is slechts als uitbreiding van de natuurwetenschappelijk-technische bemoeienissen te beschouwen, maar door het scheppen van een elementair landbouwonderwijs en de instelling van den landbouwvoorlichtingsdienst. Ook in andere opzichten werd veel goeds tot stand gebracht, maar dit alles had nog altijd niet de beteekenis van een systematische aanpassing aan de bijzondere constellatie van den Inlandschen landbouw. De schr. geeft dan een vergelijking van de begrootingscijfers van 1905, 1910, 1918 en 1919, door hem tot enkele groepen vereenigd. Hij leidt er uit af, hoe het karakter van het departement wel veranderde, minder academisch werd, een indeeling in grootere en meer homogene groepen tot stand kwam, maar toch principieel geen groote verschillen te bespeuren zijn tusschen de indeeling van 1910 en die van 1918.

Over de derde periode, met het optreden van den derden directeur, eind 1918 begonnen, is nog niet veel bekend. Op het begin ervan hebben de crisistijden al te zeer invloed uitgeoefend; als een gevolg van de laatste wordt het entameeren van een Landsrijstbedrijf beschouwd. Uiteraard staan deze bedrijven tamelijk los van de algemeene landbouwzorg. Uit vroegere publicaties van den heer Sibinga Mulder trekt de schr. de slotsom, dat hij beter gevoelt, dat de tegenwoordige Regeeringszorg voor den Inlandschen landbouw te weinig massaal gedreven wordt. Hij is verder een voorstander van de oprichting van waterschappen met landbouwkundig beheer.

In een derde hoofdstuk: „De sociaal-agrarische momenten en de agronomische ontwikkeling" vat de schr. nog eens de inrichting van het landbouwdepartement samen: een wetenschappelijk-experimenteel onderdeel; een tweede, over het geheele land uitgeplant, met een voorlichtende functie, het centrum echter nog onbestemd van vorm, bestaande uit de algemeene land-

bouw-inspectie, die voor landbouwonderwijs en enkele andere onderdeelen; voorts een opleiding in de cultuurtechniek, veeartsenijkundige dienst, visscherij, landbouweconomie , gouvernements-landbouwondernemingen en boschwezen. De natuurwetenschappelijke opvatting van de taak van het departement is vervangen door de cultuurtechnische, echter tracht men nog altijd op den afzonderlijken Inlandschen landbouwer invloed uit te oefenen, zonder rekening te houden met de bijzondere sociaal-agrarische verhoudingen, tot uiting komend in een heel geringe individueele bedrijfszelfstandigheid van den afzonderlijken landbouwer.

Het is bij eenig nadenken een sociaal-psychisch probleem, hoe het aan dit inheemsche volk jaar in jaar uit, zonder ander haperen dan bij natuurrampen, telkens weer gelukt (in groote trekken) die, in millioenen kleine en kleinste perceeltjes versnipperde, uitgestrekte terreinen op tijd, d.w.z. met de moessons, plantklaar en afgeplant — rijsthalmpje voor rijsthalmpje — en later geoogst, ook weer halmpje voor halmpje, te krijgen. De enorme arbeidseenheid van het volk, in die jaargetijden, verklaart dit niet alleen. Het desaverband speelt hierbij natuurlijk de organiseerende rol, terwijl de overgeleverde volkszeden deze organisatie completeeren en ondersteunen. Individueele technische voorlichting moet op deze aloude desa-volksgemeenschap destructief werken. Met de cultuur van handelsgewassen als suiker, tabak, aardnoten e.d. door uitheemsche ondernemers was dit ook wel het geval, maar wijze staatswetten verhinderen hier een al te groote destructie. Moge de overgang uit de desa-idylle naar een meer rumoerig, zelfbewust volksbestaan zekere voordeelen hebben, in andere agronomische opzichten zal zij schaduwzijden vertoonen. De democratische bestuurshervorming zal het desabestuur een minder feodale rol doen spelen; het is daarom ook van het hoogste belang de Indische Regeeringslandbouwzorg naast een cultuurtechnisch voorlichtingskarakter, ook een technisch-agronomisch organisatorisch karakter te geven. Voorziening van het irrigatiebeheer met landbouwkundig karakter zal daartoe niet voldoende zijn.

De sociaal-agronomische factoren, die in andere terreinen meestal samenhangen met bevloeiingsmogelijkheden in bepaalde jaargetijden, komen in de permanent bebouwde droge streken minder tot uiting; zij beheerschen hier minder de sociale psyche, de overgeleverde volkszeden en het desaverband, het individueele bezitsrecht houdt vermoedelijk ook hiermede verband. Hier zal cultuur-technische voorlichting meer goed kunnen doen.

Schr. wijst dan op de binnenlandsche kolonisatie, die door spontane uitstooting uit de akkergemeenschappen met overbevolking heeft plaats gevonden. Gedeeltelijk geschiedde die kolonisatie in groepen onder een hoofdman. Vooral in den bloeitijd van de gouvernements-koffiecultuur vond dit plaats. De stichting van koffietuinen was dan het punt van uitgang, deze tuinen vervulden min of meer de rol van credietbanken, om geleidelijk omgezet te worden in bloeiende Inlandsche landbouw-agglomeraties. Voor een ander deel heeft zij meer individueel plaats door afzonderlijke uittrekkende jonge mannen, die kleinere grondstukken, financieel dikwijls gesteund (of

uitgezonden) door gezetten andere desagenooten, hadji's of Chineezen, in bouwvelden herscheppen.

In meerdere streken vindt men een zwerflandbouw; door een toeneming der bevolking wordt deze tot een gezeten bedrijf verdicht. Over de binnenlandsche kolonisatie is weinig bekend; de Regeeringslandbouwzorg zal echter aan die kennis moeten vastgeknoopt worden om te komen tot een deugdelijk locaal terreinbeheer en om de ontginningspsyche van het landbouw-volk tot wijder kolonisatie te prikkelen.

De schr. wijdt een vierde hoofdstuk aan een bespreking van sociaal-agrarisch beheer, waarvan de wenschelijkheid bepleit wordt. Het departement van Landbouw heeft in de beide eerste stadia, dat van de natuurwetenschappelijke opzet en dat van den cultuur technischen grondslag, schatten gelds verslonden; door het ontbreken van een afdeeling voor sociaal-agrarisch beheer, die de kern ervan had moeten zijn, werd zijn invloed ten goede op dezen Inlandschen landbouw belemmerd. Hoe anders zou men er thans voorstaan, wanneer men in 1905 was uitgegaan van de sociaal-organische verhoudingen en een afdeeling bij het departement van Binnenlandsch Bestuur geschapen had, die belast was met de moderniseering van deze landbouwzorg binnen een bepaalde afgesloten landstreek. De leemte is nu slechts aan te vullen door een afdeeling voor sociaal-agrarisch beheer er aan toe te voegen, in drie takken te verdeelen:

a. de beheersafdeeling voor de permanent bebouwde terreinen, nl. de akkergemeenschappen;

b. de afdeeling van de afwisselend bebouwde terreinen;

c. de afdeeling voor de nieuwe ontginningen.

Alle drie zouden ten doel hebben de bevordering van een verfijnde landbouwexploitatie door het scheppen van gedecentraliseerd agronomisch beheer over bouwveldcomplexen, die agronomisch bijeenhooren. Dikwijls zal dit beheer kunnen worden afgewenteld op Indische corporatiën, als waterschappen. Voor de afwisselend bebouwde terreinen moet het beheer meer agronomisch-administratief ingericht worden, waarbij ertegen gewaakt moet worden, dat de ambtelijke leiding niet overgaat in het bedrijven van een overheidslandbouw. Zulk een beheer zal middelen moeten zoeken om tot spoediger herstel van afgeboerde terreinen te komen om meer zielen op eenzelfde oppervlak te kunnen voeden; verder een beter evenwicht moeten scheppen tusschen inheemschen landbouw en plantagebouw.

Wat de derde afdeeling betreft, schr. wijst op de emigratie-kolonisatie in de Lampongs, de klapperontginningen door Bandjareezen in Djambi, de sago-ontginningen in Bengkalis door Chineezen uit Singapore en betoogt dan, dat het welzijn van de inheemsche bevolking op Java in niet geringe mate gemoeid is met emigratie op groote schaal.

Ten slotte wijst schr. erop, dat de bestuurshervorming, die moderne desa- en regentschapsraden zal scheppen, een scherpe noodzaak tot een aanvulling van het landbouwdepartement in den boven aangeduiden zin zal doen ontstaan. Van oudsher zijn de desa- en regentschapsbesturen de organen ge-

weest, die bij uitnemendheid een beheerende rol in het aartsvaderlijke landbouwbedrijf hebben vervuld; daardoor konden vroeger contingenten- en cultuurstelsel zoo goed slagen; thans zullen zij de schakels moeten vormen, met dit departement en eerst daardoor het rechte leven schenken aan de landbouwzorg, die tot nu toe steeds min of meer kunstmatig is gebleken.

Artikel 61 van het Regeeringsreglement †

In Tectona, boschbouwkundig tijdschrift, deel XV, Augustus 1922, bespreekt de heer E. H. B. Brascamp het weglaten van het tegenwoordig artikel 61 R. R. over de djatibosschen uit het den Volksraad aangeboden voor-ontwerp van wet (1ste gew. zitt. 1922, Onderwerp 5) tot herziening van het Regeeringsreglement.

Schrijver meent, dat de Memorie van Toelichting, welke ter zake spreekt van het verwijderen van een verouderde bepaling, zich wel in anderen zin had kunnen uitlaten. Weliswaar geldt het hier een voor-ontwerp en is daarom natuurlijk niet te voorzien, welke de slotbeslissing hieromtrent zal zijn, doch beter ware geweest, indien de toelichting had vermeld, dat de zorg voor het behoud der bosschen (zoowel van djati als wildhout, welke laatste houtsoort het tegenwoordig artikel, eigenaardig genoeg, echter niet noemt) zoo vanzelf spreekt, dat het onnoodig is deze nog extra aan den Gouverneur-Generaal op te dragen.

Het verwijderen van het artikel zonder meer, acht de heer Brascamp eenigszins bedenkelijk: het gevaar is niet denkbeeldig, dat kortzichtige politici daaraan argumenten zouden kunnen ontleenen, om, b.v. wanneer de schatkist ledig is, 's Lands bosschen op grootere of kleinere schaal te vervreemden; in verschillende Europeesche landen en niet het minst in de Vereenigde Staten, nog in deze twintigste eeuw, heeft dit groote onheilen en onherstelbare nadeelen veroorzaakt.

Het inwerken van Westersche krachten op een Indonesisch volk (de Karo Bataks).

In *De Soc. Gids* van April/Mei j.l. wordt dit onderwerp door W. Middendorp behandeld. In het midden latend of de Westersche kapitalistische maatschappij voor haar groei inderdaad als voedingsbodem lager staande maatschappelijke complexen noodig heeft, meent hij toch wel te mogen constateeren, dat het Nederlandsche gezag zich over de Karo-hoogvlakte heeft uitgebreid, omdat de moderne verkeerstechniek het beleggen van Europeesch kapitaal in plantages enz. ten zeerste heeft bevorderd en de veiligheid van de ter Oostkust van Sumatra begonnen tabaksonderpemingen een inlijving van het Karo-gebied eischte. Een bondgenootschap met de Karo's zou voor het doel niet voldoende zijn geweest; de Karo-landen toch bestonden uit honderden dorpsrijkjes, onafhankelijk van elkaar, telkens in oorlog zoowel

onderling als met Karo's uit het laagland. Met 250 van zulke „staten", ieder van 250 inwoners, was het onmogelijk verdragen te sluiten.

Het gevolg van de inlijving is een ingrijpende vervorming van het bestuur geweest. De bestaande 15 dorpenbonden werden voortaan administratieve eenheden, schakels tusschen het Europeesche bestuur en het bestuur der vele dorpen, die aldus hun oude souvereiniteit verloren. Aan een vijftal hierboven naar een oude traditie ingestelde „viervorstendommen" werd bij korte verklaring het genot van zelfbestuur toegekend en een Europeesch bestuursambtenaar werd in het centrum te Kaban Djahe geplaatst. Op deze wijze werden de oude inzettingen „geknakt", móésten zij geknakt worden, wijl zonder meerdere centralisatie het bestuur niet zou zijn te voeren. De volkshoofden ontleenden vroeger hun (erfelijk) gezag mede aan erkenning door het volk, het kon gebreideld worden door de werking van volksgunst en wapengeweld; thans ontleenen zij het aan de boven hen gestelde macht. Bij klachten over de dorpshoofden wendt het volk zich tot de hooger geplaatsten; bij het overbrengen van bestuursopdrachten verstaan de Europeesche bestuurder en de hoogere hoofden zich gemakshalve voornamelijk met de dorpshoofden alleen, zonder rekening te houden met zijn traditioneele medebestuurders (anak beroe en senina). De invloed van de dorpelingen op het bestuur is verminderd, hun belangen loopen gevaar vergeten te worden.

„Hiermee heeft het begin van de bureaucratie zijn intrede gedaan. Doel van het Ned. Ind. bestuur moet dan ook zijn, om door zoo groot mogelijke democratie het nadeel van het bureaucratische machtsmisbruik op te heffen".

Met de intrede van dit nieuwe bestuur, dat veel meer kosten met zich meebracht, werden de belastingen zwaarder. Ten deele worden zij voldaan in den vorm van heerendiensten, die zeer ongelijk drukken, een enorme verspilling van arbeidsvermogen meebrengen en terecht zeer gehaat zijn.

Tal van andere gevolgen waren aan de bestuursverandering verbonden. Een nieuw transportwezen kwam op door den aanleg van den grooten weg Kaban Djahe-Medan; de Karobevolking legde zich nu toe op het kweeken van aardappelen en kool voor den uitvoer naar Medan, Penang en Singapore, de veeteelt ging vooruit door deskundig toezicht. Het bleek onmogelijk het strenge exclusivisme der grondrechten en de domineerende positie van de dorpsmachthebbers bij de exploitatie daarvan praktisch geheel ongewijzigd te laten, al werden de Karo-landen dan ook ter bescherming van de Inlandsche bevolking voor Europeesche grootcultures gesloten. Economische ongelijkheid begon zich onder de bevolking zelve echter al spoedig af te teekenen. De gezondheidstoestand ging ten deele vooruit door de uitroeiing van de pokken-epidemieën en door de vestiging van een asyl voor lepralijders. Daarentegen drongen met het verkeer de vroeger niet bekende geslachtsziekten binnen. Godsdienst, zede en kunst ondergingen eveneens den invloed der nieuwe verhoudingen.

Schrijvers conclusie is, dat door het ingrijpen van een technisch hoogstaand productieproces in de primitieve voortbrengingswijze der Karo's de oude simplistische maatschappij vorm is doodgedrukt, hetgeen tot gevolg heeft,

dat het Karovolk in alles meer één wordt met de groote massa van de wereld in haar huidig (kapitalistisch) stadium.

„Of dit beter is? Wie kan afwegen het nut, dat het Westen brengt door de pokkenepidemieën te doen verdwijnen, tegen het nadeel van de doordringende geslachtsziekten? Wie zal afmeten het voordeel van het eindigen der onderlinge oorlogen tegen het nadeel van het opkomen van een proleteriaat? Zoo zijn er vele pro's en contra's. Stellen wij dus niet de vraag of het nieuwe beter of slechter is dan het oude, het is gansch *anders*".

Schr. wenscht, dat Westerlingen en Karo's wederzijds elkaars productieproces nuchter zullen leeren kennen, „opdat, bouwend op die kennis der krachten, het raderwerk zoo goed mogelijk, zonder nadeelige schokken in elkaar kan grijpen".

Evolutie der moraliteit.

In *De Soc. Gids* (Juni-Juli 1922) verscheen de intreerede van Prof. Mr. W. A. Bonger over dit onderwerp. De hoogleeraar gaat daarin na, welke theorie het meest juist is: die van Rousseau, volgens wien den mensch van nature goed is, doch door de cultuur bedorven; die van sommige sociologen, volgens wie de primitieve mensch amoreel was en in het verloop der tijden de mensch moreel is geworden; of die van Hobbes en de theoretici der erfzonde-leer, volgens wie de mensch onveranderlijk egoistisch is.

Op grond van ethnografische gegevens komt Mr. Bonger tot de conclusie, dat door de verandering der maatschappelijke structuur de moraal sterk vervormd is, doch dat in het wezen van den menschelijken aard niet veel wijziging is gekomen. Het ongunstige oordeel over „wilde" volken wijst slechts op een conflict tusschen de moraal van twee op verschillend maatschappelijk niveau staande groepen. Bij dieper onderzoek moet erkend worden, dat bij de primitieven van een „moralité bestiale" geen sprake is. Het verschijnsel van kindermoord b.v. bij primitieve nomadische stammen kan verklaard worden uit den hier zoo vaak voorkomenden voedselnood en de moeilijkheid om bij het rondzwerven kinderen mee te dragen. Het staat vast, dat ouderliefde bij deze primitieven wel degelijk normaal aanwezig is; doch zij kunnen niet anders. Zoodra de landbouw beoefend en het productievermogen daardoor belangrijk verhoogd wordt, wordt de kindermoord overbodig en nu wordt hij ook moreel afgekeurd. Zelfs ontstaat nu behoefte aan werkkrachten en de groote gezinnen komen in tel. Zoo ook kan de aanhoudende oorlogstoestand, waarin jagersvolken leven, verklaard worden door het feit, dat zij ontzaglijk groote terreinen noodig hebben om in hun levensonderhoud te voorzien, zoodat zij geen anderen naast zich kunnen dulden. Binnen de groep zelf echter bestaat wel degelijk een moreele band.

Deze band is zelfs zóó sterk, dat daardoor de schijn gewekt wordt alsof Rousseau's theorie inderdaad juist is. Primitieve volken maken vaak een veel sympathieker indruk dan meer ontwikkelde. Doch, zooals gezegd, hun ethische gevoelens strekken zich alleen uit tot hun groepsgenooten en niet daarbuiten. En de verklaring van hun sterke solidariteit ligt hierin, dat de groepen, waarin

zij leven, *tezamen* den strijd om het bestaan voeren, die door hun technisch onvermogen tegen de overmachtige natuur vaak zeer zwaar is. Arbeidsverdeeling kennen de primitieve groepen nog nauwelijks, het verschil in maatschappelijke positie is onbeteekenend, mededinging en afgunst ontbreken nagenoeg. Heerschzucht en hebzucht vinden in dit milieu geen geschikten voedingsbodem. Privaat eigendom speelt een geringe rol; men deelt zoolang er iets te deelen valt.

Van deze primitieve gemeenschappen is de moderne maatschappij wel de antipode. Zij omvat meer individuen, in zoover valt vooruitgang te constateeren. Doch de onderlinge band is veel zwakker geworden. Ook doordat de moderne maatschappij niet meer, zooals de oude, homogeen en eenvoudig is; zij is heterogeen en samengesteld geworden; zij openbaart een pluralisme van ethiek. In haar midden kent zij de tegenstelling van overheerschers en overheerschten; zij is gesplitst in staten en verder in klassen, beroepen, politieke partijen en nog tal van andere groepen. Ethische conflicten ontstaan telkens, ook in de individuen zelf; de moreele krachten worden hierdoor noodzakelijk verminderd. Het individu is economisch geïsoleerd, de maatschappij geatomiseerd. De maatschappij staat voor een zeer groot deel op a-moreele basis, wat een verklaring geeft van het veel voorkomende pessimisme.

Bij dit alles mag niet uit het oog worden verloren, dat in zooverre de leer van Rousseau wel juist is, dat inderdaad in den menschelijken geest een factor aanwezig is, die maken kan, dat van handelingen, die anderen zouden benadeelen, wordt afgezien, respectievelijk handelingen tot stand komen, die anderer belangen dienen: de mensch is ongetwijfeld een sociaal wezen. De sociale gevoelens nemen in den menschelijken geest echter een variabele plaats in en het sociologische probleem is nu, te zoeken naar de oorzaken der verandering.

Reciprociteit blijkt de grondvoorwaarde voor de ontwikkeling van deze gevoelens. De ontwikkelingsgang wijst ten duidelijkste op een steeds verder gaande organisatie in de moderne maatschappij. Daaruit zal indirect zedelijke vooruitgang ontstaan. Men moet: „faire en sorte que l'homme ait toujours plus d'intérêt à être utile à sés semblables qu' à leur nuire, voilà la formule à appliquer". Tusschen egoïsme en altruïsme ligt een terrein van handelingen, waarbij de diverse belangen der menschen parallel loopen, waarbij het eigenbelang meebrengt, de belangen van anderen niet tegen te werken, resp. te bevorderen. Men kan door dit terrein — van solidarisme of mutualisme — te vergrooten de conflicten tusschen de menschen verminderen en daardoor de mogelijkheid verruimen, dat de werkelijk moreele factoren in den menschelijken aanleg zich ontplooien.

De weg zal lang zijn, veel ontbreekt nog. De organisaties staan nog scherp tegenover elkaar. De strijd der klassen is nog lang niet uitgestreden. De scherpte ervan zal echter verminderen en de duur zal verkort worden, naarmate naast het begrip „strijd" steeds meer het begrip „opbouw" van beteekenis zal worden. Het inzicht begint door te dringen dat samenwerking

beter is dan strijd. Zoo kan dan voor het tegenwoordige geslacht voldoening zijn gelegen in het streven, waar het besef leeft dat het gaat: voorwaarts en omhoog.

Socialisatie.

Over dit onderwerp levert Prof. Mr. D. van Blom een beschouwing in *De Economist* van 15 Juni j.l. Naar hij meent is het socialisatievraagstuk slechts in schijn ingeslapen. Het treedt geleidelijk voor het licht in een aantal onderling verwante splifs-vormen. Maar blijkbaar gaat het dien kant op, dat gestreefd wordt naar een betere bedrijfsorganisatie, ten einde òf de voortbrenging rationeeler te organiseeren òf aan de arbeiders medezeggenschap over het bedrijf te verschaffen òf beide. Minder vrijheid van de ondernemers en minder mededinging onder hen zal van deze ontwikkeling het gevolg zijn. Protesten tegen zulk een strooming zullen weinig baten.

In allerlei vormen openbaart zich het streven. Men kent het ouderwetsche publiekrechtelijke bedrijf, waarbij de bedrijfsleider onmiddellijk ondergeschikt is aan een minister of college van burgemeester en wethouders. Daarnaast wordt een naar het particuliere bedrijf georienteerd nieuwerwetsch publiekrechtelijk bedrijf aanbevolen, waarin de leider betrekkelijk onafhankelijk moet zijn van de politieke overheid. Is deze vorm, naar hij meent, nog theorie, anders is het met de „gemengde" bedrijven. Een publiekrechtelijke corporatie is hier grooter of kleiner aandeelhouder. Een theoretische vorm is weer het (inzonderheid Engelsche) gilden-socialisme, dat op zoo autonoom mogelijke organisatie der voortbrenging aanstuurt, in handen der werkers zelven, ook der intellectueele, maar met waarborgen tegen beknelling van de verbruikersbelangen. Niet aan den wetgever als van boven af dwingende macht is hier in de eerste plaats gedacht, doch aan een geleidelijke verwerving van contrôle en zeggenschap door de vakvereenigingen. Engelsche praktijk vertoonen de Whitley-raden der laatste jaren, niet te vereenzelvigen met de Duitsche bedrijfsraden der laatste jaren. In beider (beperkte) zeggenschap over bedrijfsaangelegenheden is overeenkomst; maar de Duitsche raden zijn er voor de afzonderlijke ondernemingen, de Engelsche voor gansche bedrijfstakken; de Duitsche zijn wettelijk opgelegd, de Engelsche vrijwillig onstaan en aanvaard. Hiermede is de sfeer der „economische bedrijfsorganisatie" en der roomsch-katholieke „bedrijfsraden" bereikt. De door Prof. Veraart begeerde publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie is er de voorshands nog theoretische uitbouw van.

Prof. Van Blom gaat nu na, wat de gevolgen van socialisatie in den een of anderen vorm zullen zijn voor de organisatie van de voortbrenging en voor de verdeeling.

Hij acht het niet wel mogelijk tot een bepaalde conclusie te komen ten gunste of ten ongunste van de socialisatie.

„Alleen dit staat vast, dat niets zoo noodzakelijk is als verbreiding onder de aanhangers der socialisatie van het inzicht, dat maatregelen van socialisatie het gemiddeld welvaartspeil zeker niet op korten termijn kunnen doen

rijzen en dat voorhands uit andere oorzaken — men kan ze samenvatten onder den verzamelterm van den wereldoorlog en zijn gevolgen — een betrekkelijk laag blijven van dit peil zoo goed als zeker is.

Mocht worden gesocialiseerd zonder dit inzicht, het bevolkingsvraagstuk — het vraagstuk immers van de verhouding der te voeden magen en der beschikbare bestaansmiddelen — zou op korten termijn bedenkelijk acuut worden.

Hiermede staat echter ook iets anders vast, ditmaal mede voor de tegenstanders van socialisatie.

Een „gemiddeld" peil laat afwijkingen naar boven en naar onder toe. En deze zijn er, aan weerskanten. Nu worden zuinigheid en versobering plicht. Ook aan weerskanten? Ja, maar het eerst en het meest aan den kant der afwijkingen naar boven.

Wat heden ten dage wordt aanbevolen, strookt hiermede slecht. De loonen, zegt men, moeten omlaag. De arbeiders hebben de natuurlijke neiging, hiertegen zich te verzetten. Dit verzet zal vergeefs zijn; ook onder de voormannen der arbeiders breekt dit inzicht door. Het loonpeil van tegenwoordig is veelzins niet te handhaven dan ten koste van werkloosheidsuitkeeringen op ongekende schaal. Dit beteekent: een voor de maatschappij uiterst duur onderhouden van haar arbeiders-stand, waarvan een belangrijk deel niet arbeidt. Uit algemeen welvaarts-oogpunt is deze toestand onverdedigbaar. De loonen moeten dus inderdaad omlaag.

De redenen evenwel, waarom deze leuze wordt aangeheven, zijn hoogst onzuiver.

Hoevelen van hen, die ze dagelijks op de lippen hebben, zijn bereid, ze aan te vullen met den eisch, dat in alle afwijkingen-naar boven van het gemiddeld welvaartspeil het snoeimes moet worden gezet met een onbarmhartigheid, die maar een ding ontziet: de eischen van versterkte kapitaalvorming? Dit beteekent: de particuliere beleggingen niet onmogelijk te maken door voortdurende verzwaring van vermogens- en inkomensheffingen, maar ze aan te moedigen door sterk verzwaarde verterings-belastingen, die alle niet-beleggend weeldeverbruik uitbranden.

Eerst dan is de leuze, waaraan onze tijd als een zijner richtsnoeren behoefte heeft, volledig. Eerst dan is zij economisch en moreel verdedigbaar. Economisch verdedigbaar, omdat zij dan de voorbrenging wil zien bevorderd langs twee wegen instede van maar één, niet enkel langs den weg van lagere loonen en minder niets-doen, maar tevens langs dien, waar „vermogen" gedwongen wordt, den „kapitaal"-vorm aan te nemen. Moreel verdedigbaar, omdat dan de last, dien de oorlog met zijn nasleep aan onze maatschappij te dragen gaf, over al de leden der maatschappij zoo gelijkmatig mogelijk wordt verdeeld.

De verteringsbelastingen, te heffen van alles wat, zij het aangename en onschuldige, overbodigheid is, behoeven ook volstrekt niet halt te houden voor die weelde, welke bescheidener beurzen zich plegen te veroorloven. Ook daarin kan veilig het mes worden gezet. De maatschappij zal er wel bij varen, als de wetgever dwingt tot besparing bijvoorbeeld op drank, tabak en bioscoopgenot, en aldus dringt tot besteding van een hooger inkomens-

percentage bijvoorbeeld voor woninghuur; staatsinkomsten, thans aan huurbijslagen deels noodeloos besteed, zouden dan vrijkomen voor iets anders dan wat in wezen bedeeling (van huurders of van werkgevers) is.

Worden de verteringsbelastingen in deze richting verscherpt, dan blijft nog de omvang van het thans in te halen welvaartstekort wel zoo groot, dat bestrijding ook langs den ander der beide aangewezen wegen, langs dien der loonsverlaging, noodzakelijk blijft. Maar dan staan die belastingen, waardoor iedereen zal worden genoopt zijn inkomen zoo gezond economisch mogelijk te besteden, voorop of op zijn minst als evenknie naast de loonsverlaging. Thans staan zij in het tweede of derde gelid. Een enkele maar — ik denk hier inzonderheid aan Mr. Van Gijn — neemt het voor ze op.

Loonsverlaging zonder zware verteringsbelastingen is een eenzijdige klassepolitiek, die eenzijdigen klasse-tegenstand onvermijdelijk oproept. Zij kan misschien wel tijdelijk worden doorgezet; dit is een vraag van machtsverhoudingen. Doch naarmate zij beter „slaagt", zal zij een samenleving, die voor lange tijden op intense samenwerking van al hare leden is aangewezen om in te halen wat verloren ging, voor even lange tijden in kampen hebben gesplitst, welker onderlinge vijandschap aldoor storend zal ingrijpen in het begeerlijk proces van kapitaalvorming en welvaartherstel. En in dezen zin zal deze kortzichtige, halfslachtige welvaartspolitiek geenerlei kans van slagen hebben. Ils n'ont rien appris, hare woordvoerders.

Deze, als gezegd ietwat mistroostig stemmende conclusie, moest worden getrokken, dat niet (op grond van te vreezen mindere kapitaalvorming) de socialisatie volstrekt kan worden ontraden, maar dat zij evenmin (op grond van te wachten meer kapitaalvorming) met beslistheid mag worden bepleit. Omdat meting en onderlinge afweging der gunstige en der ongunstige factoren onmogelijk zijn. Weshalve men ook niet zeggen kan, dat goede en kwade kansen tegen elkaar opwegen en de socialisatie dus in dit opzicht indifferent is te achten.

Alles zal afhangen van de concrete uitwerking en van geest en wil dergenen, die haar zullen uitvoeren.

Als de twee voorname bronnen der kapitaalvorming van tegenwoordig, t.w. de bedrijfsreserves en de particuliere beleggingen, zullen ophouden te vloeien, moet daarvoor vergoeding worden gevonden.

In minder kosten of in grooter opbrengst.

Minder kosten. Men zoeke het niet, met vele socialisten, in het wegvallen der kosten van concurrentie (handelsreizigers, reclame en dergelijks). Dit is eenzijdig en overdreven, want deze kosten zijn volstrekt niet in vollen omvang economisch verwerpelijk, zooals reeds Prof. Bordewijk te onzent met klaarheid betoogde.

Het is ook ietwat verwonderlijk, van socialistische zijde dit geluid te vernemen. Want dat het kapitalisme zelf de strekking heeft, de mededinging langzaam-aan op te heffen, is juist van dien kant ons honderdmaal voorgehouden. Maar dan vallen toch tevens de kosten der mededinging weg! In het algemeen: voor zoover rationalisatie van voortbrenging vermijding van

kosten inhoudt, wordt dit voordeel ook reeds bij niet gesocialiseerd grootbedrijf bereikt. Neen, de voornaamste kostenbesparing moet, bij gelijkmatiger inkomstenverdeeling, in het goeddeels wegvallen van de armenzorg gelegen zijn.

Grooter opbrengst. De gelijkmatiger voortbrenging in een maatschappij met geringer welvaartsverschillen, een voortbrenging, die in sterker verhouding zich op goederen richten zal, waaraan constante behoefte bestaat, en die minder stoornis van arbeidsconflicten zal ondervinden, deze gelijkmatiger voortbrenging belooft voor de kapitaalvorming goeds. Maar zij zal haar belofte alleen kunnen inlossen, als de maatschappelijke groepen, die haar doorzetten, deze overwinning op zich zelve weten te bevechten: haar bedrijfsleiders groote vrijheid te laten.

Ziehier nog eens al die factoren, waarop het hier aankomt, kort samengevat. Een andere conclusie dan die der ongewisheid laten zij niet toe."

De schrijver verwacht, dat de maatschappij het vraagstuk ter hand zal nemen, hetzij plotseling in zijn geheel onder den drang eener revolutie, hetzij geleidelijk en gedifferentieerd. Een der te overwinnen moeilijkheden ligt in de mogelijkheid, dat de arbeiders niet geneigd zullen zijn tot aanvaarding van de voorwaarden, die voor het welslagen gesteld moeten worden (stukloon, hooge leiders-salarissen, prijsgeving van het staakrecht enz.).

Voorts wijst schrijver op de moeilijkheid van het vraagstuk der schadeloosstelling bij onteigening. Noodig zal zijn een samenstel van hervormingen, waarin ook de onteigening tot gemeenschapsbedrijf een plaats vindt. Dit samenstel zullen de democratische partijen hebben uit te werken, terwijl de niet-democratische door kritiek de keerzijden zullen kunnen belichten.

Staatsexploitatie op particuliere leest.

In het *Indische Volk* bepleitte onlangs J. E. S. staatsexploitatie, op particuliere leest geschoeid, in een artikel, waaraan het volgende is ontleend:

„De door ons verdedigde vorm van staatsbedrijf kent reeds een voorbeeld, zij het incidenteel. In de reeks van toevalligheden, waaruit die Indische overheidsbedrijven zijn gesproten, staat ook 't toeval van 't gouvernementscaoutchoucbedrijf, dat aan de liefhebberij van een in vrijen tijd rubber-plantenden houtvester zijn vruchtbaar bestaan dankt. De resultaten, door dezen in rubber liefhebberenden djati-man verkregen, groeiden zoodanig, dat „Boschwezen" er niet blind voor kòn blijven en zoo ontstond tegen wil en dank van den djati-dienst, welke den rubber niet in zijn instructies droeg, een clandestien rubberbedrijf. Dat ging zoo: de bedrijfsleiders bleven houtvesters, op houtvesters-salaris, maar onder hun super-intendentie mocht er particulier bedrijfspersoneel op particuliere voorwaarden worden geworven, buiten de ambtelijke formatie. Die menschen waren afkomstig uit de planterswereld en verdienden al spoedig aan salaris met tantièmes meer dan hun super-intendenten, die in eer en deugd houtvesters „binnen de formatie" bleven. De strijd om wegneming van deze dwaze verhouding werd gevoerd met vol behoud van een toewijding en bezieling, welke een schitterend

voorbeeld blijven voor wat „ambtenaren" als bedrijfsleiders vermogen te geven. En het gouvernements-rubberbedrijf kwam tot bloei en handhaaft zich zelfs in deze voor het product benauwde tijden volkomen. De weg naar den juisten vorm voor het staatsbedrijf is hiermee gewezen — en beproefd.

't Staatsbedrijf moet dus worden bevrijd van den klem van de landsadministratie uit de simpele overweging, dat het nu eenmaal geen landsadministratie is. Het moet zelfstandig, lenig en commercieel worden gevoerd; ingeschakeld kunnen worden bij de bewegelijke bedrijfswereld. Voorwaarde blijft: toezicht van en open verantwoording jegens den staat-aandeelhouder en, natuurlijk, de winst in de schatkist."

Wetgevende Kroniek.

Volksraad.

Opgaaf van tijdens de (nog niet gesloten) 1ste gewone zitting 1922 door den Volksraad behandelde ontwerpen.

Onderwerp 1. Begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1922 (stukken B t/m E) met eerste nota van wijzigingen (stuk E 1), ingediend resp. 16 Mei en 1 Juli 1922.

Aangenomen werden de volgende amendementen:

a. het amendement-Cramer c.s. (Ond. 1-Afd. II: stuk 9), om onderafdeeling 229 A, Uitgaven ten behoeve van het Kantoor van Arbeid, te verhoogen met *f* 50.000 en mitsdien te brengen op *f* 100.000 (H 477, 513);
b. het amendement-Aay c.s. (Ond. 1-Afd. IV: stuk 9), om onderafdeeling 417, Personeel der politie, te verminderen met *f* 7.800 en mitsdien te brengen op *f* 12.557.843 (H 591-592);
c. het amendement-Djajadiningrat c.s. (Ond. 1-Afd. VI: stuk 9), om de voorgestelde vermindering van onderafdeeling 638, Visscherij, te niet te doen door deze onderafdeeling te verhoogen met *f* 90.000 en mitsdien te brengen op *f* 369.350 (H 706);
d. het amendement-Soetatmo Soeriokoesoemo c.s. (Ond. 1-Afd. VII: stuk 20) om onderafdeeling 704, Tweejarige avondleergang voor de opleiding van opzichters enz., te verhoogen met *f* 13.500 en mitsdien te brengen op *f* 30.000 (H 748);
e. het amendement-Burer c.s. (Ond. 1-Afd. VII: stuk 21), om onderafdeeling 706, Gebouwen voor den burgerlijken dienst enz., te verhoogen met *f* 2.910.000 en mitsdien te brengen op *f* 12.941.780 (H 748).

Het College verwierp in de vergadering van 12 Juli j.l. de bij de eerste nota van wijzigingen uitgetrokken verhooging van *f* 25.000 van onderafdeeling 114, Personeel van de Algemeene Rekenkamer (H 877).

De Regeering bracht in genoemde begrootingsstukken tijdens de behandeling in den Volksraad de volgende wijzigingen aan:

a. onderafdeeling 726, Uitgaven in zijdelingsch, verband staande met het havenbedrijf, werd, blijkens mededeelng van den directeur der Burgerlijke Openbare Werken in de vergadering van 6 Juli j.l., verminderd met *f* 750.000 (H 737);

Eindcijfers van de verschillende begrotingsafdeelingen (geheele dienst) betreffende de ontwerp-begrooting, eerste nota van wijzigingen en voorloopig vastgestelde begrooting voor **1923**.

Afdeeling	BENAMING	Uitgaven in Nederland					Uitgaven in Indië					**Totaal** der geraamde **Uitgaven** van den geheelen dienst
		Ontwerp-begrooting	Eerste nota van wijzigingen	Wijzigingen door de Regeering tijdens de behandeling aangebracht	Wijzigingen die de Volksraad voorstelde	Voorloopig vastgestelde begrooting	Ontwerp-begrooting	Eerste nota van wijzigingen	Wijzigingen door de Regeering tijdens de behandeling aangebracht	Wijzigingen die de Volksraad voorstelde	Voorloopig vastgestelde begrooting	
I	Regeering en Hooge Colleges	f 77 400				f 77 400	f 12 244 638	—f 10 095 000		—f 25 000	f 2 124 638	f 2 202 038
II	Justitie	337 500				337 500	16 079 482	— 722 794		+ 50 000	15 406 688	15 744 188
III	Financiën	28 051 015	—f 500 000			27 551 015	73 407 850	+ 28 321 880		—	101 729 730	129 280 745
IIIa	Indische Schuld	81 304 900				81 304 900	7 010 000	—		—	7 010 000	88 314 900
IV	Binnenlandsch Bestuur	924 300				924 300	60 836 084	— 3 377 890		— 7 800	57 450 394	58 374 694
V	Onderwijs en Eeredienst	1 853 000	+ 1 000			1 854 000	61 319 307	— 2 301 140	—f 9 500	—	59 008 667	60 862 667
VI	Landbouw, Nijverheid en Handel	307 218				307 218	21 434 055	— 766 475		+ 90 000	20 757 580	21 064 798
VII	Burgerlijke Openbare Werken	1 005 300				1 005 300	82 639 804	— 1 866 753	— 750 000	+ 2 923 500	82 946 551	83 951 851
VIII	Gouvernementsbedrijven	20 815 860	+ 160 000			20 975 860	173 618 163	— 5 175 750		—	168 442 413	189 418 273
IX	Oorlog	18 337 321	— 14 300	— f 1 430 076		16 892 945	69 521 929	— 3 144 363		—	66 377 566	83 270 511
X	Marine	23 653 207	— 4 680			23 648 527	32 192 148	— 1 900 300		—	30 291 848	53 940 375
XI	Plaatselijk en Gewestelijk Zelfbestuur	—	—			—	20 524 861	— 7 755		—	20 517 106	20 517 106
	Totaal	f176 667 031	—f 357 980	— f 1 430 076		f174 878 965	f 630 828 321	— f 1 036 340	—f 759 500	+f 3 030 700	f 632 063 181	f 806 942 146

Afdeeling	BENAMING	Middelen in Nederland					Middelen in Indië					**Totaal** der geraamde **Middelen** van den geheelen dienst.
		Ontwerp-begrooting	Eerste nota van wijzigingen	Wijzigingen door de Regeering tijdens de behandeling aangebracht	Wijzigingen die de Volksraad voorstelde	Voorloopig vastgestelde begrooting	Ontwerp-begrooting	Eerste nota van wijzigingen	Wijzigingen door de Regeering tijdens de behandeling aangebracht	Wijzigingen die de Volksraad voorstelde	Voorloopig vastgestelde begrooting	
I	Regeering en Hooge Colleges	—				—	f 11 000	—			f 11 000	f 11 000
II	Justitie	—				—	8 297 300	—			8 297 300	8 297 300
III	Financiën	f 1 577 200				f 1 577 200	263 435 238	+f 100 000			263 535 238	265 112 438
IIIa	Indische Schuld	—				—	—	—			—	—
IV	Binnenlandsch Bestuur	—				—	54 976 272	— 90 000			54 886 272	54 886 272
V	Onderwijs en Eeredienst	—				—	7 063 500	—			7 063 500	7 063 500
VI	Landbouw, Nijverheid en Handel	824 300				824 300	17 205 130	— 695 750			16 509 380	17 333 680
VII	Burgerlijke Openbare Werken	175 500				175 500	28 095 226	—			28 095 226	28 270 726
VIII	Gouvernementsbedrijven	1 300 000				1 300 000	211 027 300	—			211 027 300	212 327 300
IX	Oorlog	63 170				63 170	6 234 507	—			6 334 507	6 297 677
X	Marine	785 500				785 500	13 287 082	—			13 287 082	14 072 582
XI	Plaatselijk en Gewestelijk Zelfbestuur	—				—	408 420	—			408 420	408 420
	Totaaal	f 4 725 670				f 4 725 670	f 610 040 975	—f 685 750			f 609 355 225	f 614 080 895

b. onderafdeeling 1044C, Uitgaven ten behoeve van het dienstplicht-personeel bij de zeemacht in Nederlandsch-Indië, en onderafdeeling 1044D, Uitgaven ten behoeve van het reservepersoneel van de zeemacht in Nederlandsch-Indië, uitgetrokken voor memorie, werden, blijkens mededeeling van den commandant der zeemacht en hoofd van het departement der Marine in de vergadering van 8 Juli j.l., afgevoerd (H 805):
c. onderafdeeling 917, Materieel, werd, blijkens mededeeling van den commandant van het leger en hoofd van het departement van Oorlog, in de vergadering van 10 Juli j.l., verminderd met ƒ 1.430.076 (H 763, 825, 835).
d. de verhooging van onderafdeeling 528b, Opleiding van automonteurs, bij eerste nota van wijzigingen met ƒ 9.500, werd, blijkens mededeeling in de Memorie van Antwoord op het Afdeelingsverslag betreffende de eerste nota van wijzigingen, afgevoerd.

Een en ander is duidelijk te zien uit nevensgaanden staat.

Voorts werden de volgende moties door den Volksraad aangenomen:
a. de motie-Aay c.s. (Ond. 1-Afd. I: stuk 12), betreffende versobering van den staatsdienst (H 735);
b. de motie-Aay c.s. (Ond. 1-Afd. I: stuk) 13), betreffende vereeniging van verschillende inspecties (H 735);
c. de motie-Aay c.s. (Ond. 1-Afd. III: stuk 11), betreffende de gelijkstelling van de pensioenen der vóór en na 1 Januari 1920 gepensionneerde en gegageerde militairen (H 545);
d. de motie-Engelenberg c.s. (Ond. 1-Afd. IV: stuk 10), betreffende bevordering van gediplomeerde gezaghebbers tot assistent-resident en resident (H 590);
e. de motie-'s Jacob c.s. (Ond. 1-Afd. IV: stuk 13), betreffende omvorming der topografische inrichting tot een reproductiebedrijf (H 846).

Het College gaf den Gouverneur-Generaal in overweging de ontwerpen van besluit, zooals deze nader van Regeeringszijde werden gewijzigd en aangevuld, met inachtneming van de door den Volksraad aangenomen wijzigingen, voorloopig vast te stellen (H 916-917).

Bij Gouvernementsbesluiten van 14 Juli 1922 Nos. 1-5 (Jav. Crt. van 14 Juli 1922 No. 56) werden de ontwerpen daarop overeenkomstig het gevoelen van den Volksraad voorloopig vastgesteld.

Onderwerp 2. Nadere dienstplichtregeling, ingediend 3 Mei 1922.

Het betrekkelijke ontwerp-Koninklijk-besluit en ontwerp van wet werden reeds in de afdeelingen behandeld; het Afdeelingsverslag werd den 20sten Juli j.l. vastgesteld, terwijl de openbare behandeling na ontvangst van de Memorie van Antwoord, dus vermoedelijk in September, zal plaats hebben.

Onderwerp 3. Ontwerp-reglement weduwen- en weezenfonds der Europeesche-officieren van het Ned. Indische leger, ingediend 27 December 1921.

Bedoeld ontwerp werd reeds in de 2de gewone zitting 1921 in de afdeelingen behandeld.

De Memorie van Antwoord op het betrekkelijk Afdeelingsverslag werd door de Regeering den 4den Juni j.l. aangeboden, waarna de openbare behandeling op 10 en 11 Juli d.a.v. plaats had.

Het College vereenigde zich in laatstgenoemde vergadering met het ontwerp-reglement (H 867).

Onderwerp 4. Ontwerp-ordonnantie tot wijziging en aanvulling der locale-raden-ordonnantie, ingediend 11 Juni 1922.

Bedoeld ontwerp werd door den Volksraad reeds in de afdeelingen behandeld; het Afdeelingsverslag werd den 20sten Juli vastgesteld, terwijl de openbare behandeling na ontvangst van de Memorie van Antwoord, dus vermoedelijk in September, zal plaats hebben.

Onderwerp 5. Voor-ontwerp van wet tot herziening van het Regeeringsreglement, ingediend 18 Juni 1922.

Bedoeld voor-ontwerp werd reeds door een commissie van voorbereiding behandeld; het afdeelingsonderzoek zal in September aanvangen.

Onderwerp 6. Ontwerp-Koninklijk-besluit tot vaststelling van de regeling voor het Europeesch reservepersoneel van land- en zeemacht in Ned. Indië, ingediend 27 Juli 1922.

Bedoeld ontwerp werd reeds in de afdeelingen behandeld; het Afdeelingsverslag werd den 20sten Juli vastgesteld; terwijl de openbare behandeling na ontvangst der Memorie van Antwoord, dus vermoedelijk in September, zal plaats hebben.

Financieel-Economische Kroniek.

Het geschil tusschen de Regeering en de Javasche bank.

Aan het voor enkele weken verschenen verslag van de Javasche bank over het boekjaar 1921/1922 was het bericht toegevoegd, dat de Regeering, gebruik makende van het Haar bij artikel 15 lid 2 van het octrooi der Javasche bank toegekende recht, tegen de jaarbalans en de daarmede samenhangende winst- en verliesrekening van de Javasche bank over het boekjaar 1921/1922, zooals die door de directie zijn opgemaakt en door den raad van commissarissen werden goedgekeurd, de volgende bezwaren heeft ingebracht:

1o. Het wordt met het oog op het herstel van de goudpariteit van den Nederlandsch-Indischen gulden, waarvan de handhaving een natuurlijke en ook van de zijde der directie aanvaarde verplichting van de circulatiebank vormt, niet verantwoord geacht de te verdeelen winst op een zoodanig bedrag te stellen, dat de in het boekjaar 1921/1922 verkregen winsten uit koersverschillen ten bedrage van *f* 25.296.091.54 nagenoeg geheel aan de deelhebbers in de winst uitgekeerd zullen worden.

2o. Het wordt ongewenscht geacht, dat bij de opstelling van de jaarbalans aan het einde van het boekjaar 1921/1922 een andere wijze van waardebepaling voor de gebouwen der bank werd gevolgd dan bij de opstelling van de balansen bij het afsluiten der voorafgegane boekjaren werd gevolgd.

Verder werd medegedeeld, dat deze bezwaren door de directie en den raad van commissarissen van de Javasche bank ernstig onder de oogen zijn gezien, doch dat het hun, rekening houdende met de feiten, waarop de afsluiting der jaarrekeningen berust, niet mogelijk geweest is de juistheid dier bezwaren te erkennen. In de gecombineerde vergadering van directie en raad van commissarissen van 24 dezer, werd daarom met algemeene stemmen besloten der Regeering kennis te geven, dat de directie en de raad van commissarissen geen aanleidng kunnen vinden om eenige wijziging te brengen in de balans en winst- en verliesrekening over het boekjaar 1921/1922, zooals die rekeningen zijn opgemaakt en der Regeering werden aangeboden.

Alsdan merkt de directie op, dat door het niet aanvaarden der van Regeeringswege tegen de jaarrekeningen ingebrachte bezwaren de toestand is geschapen, die het voorschrift, vervat in het derde lid van artikel 15 van het octrooi van de Javasche bank, in werking doet treden, en die het thans noodzakelijk maakt om 3 scheidslieden te kiezen, die over genoemde bezwaren hebben te beslissen.

Door deze mededeeling werd openbaarheid gegeven aan het meeningsverschil, dat kort te voren tusschen de Regeering en de bankdirectie was gerezen en het kon niet uitblijven, dat in de dagbladen uitvoerige artikelen werden gewijd aan de belangwekkende vraagstukken, die tengevolge van het door de Regeering ingenomen standpunt van hooge actualiteit waren geworden.

Waar het hier de bedoeling is, deze persstemmen zeer in het kort weer te geven, moge vooreerst enkel aan het eerste bezwaar van de Regeering — dat de verdeeling van de uit koersverschillen verkregen winsten onverantwoordelijk moet worden geacht — aandacht worden geschonken. Hetgeen door de verschillende dagbladen, die verklaren het door de bank ingenomen standpunt juist te achten, daaromtrent wordt betoogd, komt in hoofdzaak overeen met de strekking van een artikel van den „*Indischen Financier*" van 1 Augustus, waaraan het volgende is ontleend.

Uit de formuleering van de bezwaren der Regeering leest de redactie van den *Ind. Financier*, dat het Gouvernement zich op het standpunt stelt, dat de handhaving der goudpariteit van den Indischen gulden niet dergelijke winstuitkeeringen gedoogt. In de formuleering van het bezwaar ligt, volgens die redactie, duidelijk afkeuring opgesloten van de gestie der circulatiebank in tweeërlei opzicht, *primo* dat de bank niet zorgt voor het behoud van den wisselkoers op Nederland *op* of onmiddellijk *bij* pari en voor de handhaving der andere wisselkoersen van Indië op het buitenland in verhouding tot de goudpariteit, en *secundo* dat de bank niet in staat was om den Indischen gulden absolute volwaardigheid in koopkracht in Indië te doen behouden.

Deze interpretatie van het door de Regeering kenbaar gemaakte bezwaar schijnt niet juist: de Regeering spreekt toch, zooals uit de hooger weergegeven formuleering Harer bezwaren blijkt, nergens van een wisselkoers op Nederland, spreekt evenmin afkeurend over eenig handelend of niet-handelend optreden van de bank in het heden of verleden, doch constateert alleen dat Zij de uitkeering van de thans becijferde winsten, met het oog op het *herstel* van de goudpariteit, niet verantwoord acht.

Door de aandacht af te leiden van het onweerlegbare feit, dat het Indische geld thans nog in belangrijke mate tegenover het goud, waarop zijn waarde wettelijk is gebaseerd, is gedeprecieerd, laat de *Ind. Financier* zich dan verleiden tot eene uitvoerige beschouwing over de taak van de bank tegenover seizoenfluctuaties; eene beschouwing, die voor het oogenblik niet ter zake kan dienen en verwarrend werkt.

De strekking van het betoog van het financieel orgaan blijkt duidelijk uit zijn these, dat „de Javasche bank dus gedaan (heeft) en doet wat zij „kan om de pariteit te handhaven, maar dat zij niet kan oproeien tegen „wereldproblemen, zooals het Gouvernement van haar schijnt te verwachten."

Door onjuiste interpretatie van de bezwaren der Regeering moest ook deze conclusie noodwendig den kern van het aanhangig vraagstuk niet raken.

Verder wijst de *Ind. Financier* — en meerdere dagbladen deden zulks

ongeveer te zelfder tijd — op de verklaringen, die de Minister van Financiën in zijn Memorie van Antwoord op het voorloopig verslag nopens de staatsbegrooting voor 1922 omtrent de goudpariteit der Nederlandsche bank aflegde, waaruit dan afgeleid wordt, dat de Indische Regeering zich op een ander standpunt plaatste, dan de moederlandsche Regeering onder geheele analoge omstandigheden innam.

Het moet betwijfeld worden of bij het neerschrijven dezer gevolgtrekking de genoemde redacties wel genoegzaam indachtig zijn geweest aan de oude waarheid, dat elke vergelijking mank gaat, want eene volstrekte analogie tusschen het geval van de Nederlandsche bank en dat, waarop hier gedoeld wordt, bestaat allerminst.

In een belangwekkend artikel, dat de heer E. Helfferich door „Aneta" in de meeste groote dagbladen van 7 Augustus deed opnemen, schaart ook deze auteur zich aan de zijde van de bankdirectie. Na er op te hebben gewezen, dat de door de Javasche bank gevolgde goudpolitiek de best denkbare is geweest en dat de uitkeering van de daardoor gemaakte winst geen invloed heeft op de goudwaarde van den gulden, erkent de heer Helfferich, dat, wanneer een deel van die winst in reserve wordt gehouden, daaruit in de toekomst natuurlijk eventueel verliezen goedgemaakt kunnen worden voor het geval de bank zich gedwongen zou zien, haar goudvoorraad ten koste van opofferingen weder te vermeerderen.

De sterke positie der bank, gevoegd bij het redelijk vermoeden, dat het totaal der obligo's in de eerstvolgende jaren lager zal zijn dan thans, maakt het echter — volgens dezen schrijver — niet waarschijnlijk, dat zoodanige opofferingen noodig zullen zijn.

Verder schrijft de heer Helfferich de bestaande depreciatie van het Indisch geld toe aan het feit, dat de betalingsbalans van Indië, ondanks een sterk actieve handelsbalans, in de laatste jaren sterk passief is geweest; om ten slotte nog te wijzen op het verband tusschen de groote credietbehoefte van de Regeering — gevolg van de chronische tekorten op het budget der laatste jaren — en de goudwaarde van den gulden.

Het uit gezonden wetenschappelijken geest gesproten betoog van den heer Helfferich geeft eenige waardevolle aanwijzingen hoe de questies, die onder de oogen gezien moeten worden, zuiver kunnen worden gesteld, doch een krachtige en overtuigende verdediging van de dividend-politiek der bankdirectie kan er helaas niet uit worden gelezen.

Anderzijds heeft ook het standpunt der Regeering bij de publieke opinie steun gevonden.

In een tweetal artikelen in *„de Indische Courant" (W. J. E.)* van 4 en 5 Augustus, getiteld: „De balanspolitiek van de Javasche bank" met den wel fascineerenden, doch naar het schijnt onrechtmatig toegeëigenden onder-titel: „Het standpunt van de Regeering", wordt een poging gedaan om het Regeeringsstandpunt te schragen. De inzender concludeert, dat het boeken der gerealiseerde metaalvoorraden oppervlakkig gezien volkomen juist, doch in de lijn van een soepele bankpolitiek verwerpelijk is, en meent dat „uit

„een bedrijfs-economisch oogpunt in verband met het standaardprijs principe „de geboekte winst op goud niet als een voor uitkeering in aanmerking „komende winst kan worden beschouwd." In dezelfde courant van 8 Augustus zet „Econoom" enkele streepjes onder de theoretische zwakheden van juist bedoeld betoog.

Een ingezonden stuk in evengenoemd dagblad, afkomstig van „Financier", legt er den nadruk op, dat de koerswinsten op goud-verkoopen van de Javasche bank een rechtstreeksch uitvloeisel zijn van het aan die bank door de gemeenschap verleende monopolie tot geldcreatie en wijst er op, dat reeds om die reden de buitengewone winsten behooren te worden gereserveerd om t.z.t. in de vormen die zich daarvoor zullen voordoen, voor ondersteuning van staat en maatschappij te dienen.

Een meer bezonken afkeurend oordeel over de dividendpolitiek van de bank werd door professor Treub blijkens een „Aneta"-bericht uitgesproken. Volgens het „*Nieuws van den Dag*" van 3 Augustus deelde deze oud-minister, onder voorbehoud dat een definitief oordeel slechts na kennisneming van alle gegevens afgegeven kan worden, als zijn voorloopig oordeel mede, dat voor de Regeering alle aanleiding bestaat om op te komen tegen een uitdeeling van winsten, die uit koerswinsten met dollartransacties zijn ontsproten.

Afgezien hiervan wijst de heer Treub op den minder goeden indruk, dien het moet maken, wanneer in een tijdperk van ernstige crisis als Indië thans doormaakt, de circulatie bank met een buitensporig hooge dividend-uitkeering komt. Een circulatiebank moet, aldus meent prof. Treub, wel gespeend zijn van alle gevoel voor het psychologisch effect van het uitkeeren onder de huidige omstandigheden van buitensporige winsten, om het aan te durven bij de dividendbepaling met dezen factor geen rekening te houden.

De bankdirectie — door Aneta om een oordeel over deze uitspraak gevraagd — legde den nadruk op het terecht door den heer Treub gemaakte voorbehoud, dat eerst na kennisneming van alle gegevens een definitief oordeel kan worden uitgesproken en verwees verder naar de bepalingen van het octrooi en de statuten der bank, welke — nadat de noodige reserves waren gevormd — uitkeering van de geconstateerde winsten geboden.

In den geest van de beschouwingswijze van prof. Treub ligt ook een zeer verkort overgeseind artikel van de „*Telegraaf*", waarin gezegd wordt, dat de mentaliteit van de bankdirectie wel zeer verschilt van die van een *Pierson* of een *Mees*.

Verder hebben ook de „*Locomotief*" en „*de Taak*" hun stem tegen de dividendpolitiek van de Javasche bank verheven.

Laatstgenoemd weekblad geeft in zijn nummer van 9 Augustus een door helderen betoogtrant uitmuntend artikel, waarvan de volgende zinsneden het meest kenmerkend voor de beoordeeling van de economische zijde van het aan de orde gekomen vraagstuk toeschijnen:

„Nog altijd is het internationale geldwezen één hopelooze verwarring, „nog steeds is de goudvoorraad volkomen abnormaal over de centra van „het internationale ruilverkeer verdeeld en werkt de malaise in vrijwel alle

„landen verder. De midden Europeesche valuta's deprecieeren juist de laatste „maanden katastrofaler dan ooit.

„Is er al eenigen grond om aan te nemen, dat de verhoudingen zich „stabiliseeren — welke zekerheid heeft de bankdirectie, dat zij niet wederom „tot verliesbrengende goudaankoopen zal worden gedwongen?

....."En onverantwoordelijk dunkt ons een beleid, waarbij dergelijke „agiovoordeelen, in abnormale dagen behaald, kalm weg zouden worden „verdeeld als waren het de regelmatige baten van een normale wissel- „arbitrage, die zich rondom de eng getrokken grenzen der goudpunten „afspeelde."

Slechts moge hierbij worden opgemerkt, dat lang vóór en zelfs zonder dat een *dwang* tot verlies aanbrengende goudaankoopen (door de verplichting de dekking op een bepaald percentage der obligo's te handhaven) bestaat, toestanden kunnen intreden, waarbij de bank in het algemeen belang in staat moet zijn, over te gaan tot goudaankoopen, die in schijn — d.w.z. afgemeten naar onze gedeprecieerde valuta — verlies laten.

De in den aanvang dezer beschouwing genoemde tweede bedenking van de Regeering tegen de jaarbalans der Javasche bank heeft betrekking op een zaak van eenvoudigen aard.

Tengevolge van een sedert de afsluiting van het boekjaar 1914/1915 doorgevoerde krachtige afschrijving op de gebouwen en den inventaris der bank, was de balanswaarde dezer activa belangrijk beneden hunne reëele waarde gedaald, zoodat aangenomen kan worden, dat een aanzienlijke stille reserve was gevormd.

Met het oog op de in werkingtreding van de Javasche Bankwet, waardoor de winstverdeeling ingrijpend werd gewijzigd en bij ruime winsten voor de aandeelhouders en tantièmisten veel minder voordeelig werd dan onder de bepalingen van het oude octrooi het geval was, heeft de bankdirectie het oirbaar geacht, deze stille reserve te doen herleven, door na een taxatie harer gebouwen de balanswaarde daarvan met *f 1.423.542.58* te verhoogen; met het noodzakelijk gevolg, dat de sluitpost van de winst- en verliesrekening eenzelfde bedrag hooger kwam uit te vallen dan zonder deze boekingsmanipulatie het geval zou zijn geweest.

Evenbedoelde handelwijze wordt o.a. door het *Nieuws van den Dag*, het *Bataviaasch Nieuwsblad*, het *Bataviaasch Handelsblad* en den *Indischen Financier* in bescherming genomen en vond, voor zoover mij bekend werd, enkel bestrijding in de reeds genoemde artikelen in *de Taak* en in de *Indische Courant* van 5 Augustus. In laatstbedoeld artikel worden dergelijke terugboekingen in het algemeen als een onsolide financieele politiek gebrandmerkt.

Ten slotte kan niet onvermeld blijven, dat enkele dagbladschrijvers zich veroorloofd hebben, min of meer onomwonden te kennen te geven, dat zij in het principieele protest der Regeering tegen de voorgenomen winstverdeeling der Javasche bank een politiek spel meenen te moeten zien. Zoo zegt de hoofdredacteur van het *Bataviaasch Handelsblad*, na een niet ter zake

dienende lofrede op den tegenwoordigen president der bank te hebben neergeschreven, in zijn courant van 29 Juli: „De Regeering denke vooral niet, „dat wij niet vermoeden welk politiek spel hierachter steekt. Te zijner tijd „zal zij onze vitrioolachtige opmerkingen daarover wel hooren".

Het doet echter vreemd aan, dit argument ook aan te treffen in een interview, dat de heer Meyboom, lid van de hoofddirectie van de Bank voor Indië, aan Aneta toestond, waarin deze heer volgens de *Javabode* van 12 Augustus als zijn vermoeden uitsprak: „dat de bezwaren der Regeering gemaakt zijn voor „de galerij".

Zelfs in de reeds vermelde zakelijke beschouwingen van den heer Helfferich is een wanklank van evenbedoelde soort ingeslopen, waar deze ervaren publicist schrijft: „derhalve moeten het andere, wellicht politieke gronden „zijn, die de houding der Regeering hebben bepaald."

Ter zake moge een enkele opmerking worden gemaakt.

De economische literatuur der laatste jaren bewijst, dat alle theoretische beschouwing omtrent de geld- en goudpolitiek der circulatiebanken en omtrent het verloop van de wisselkoersen en den invloed, die daarop door de handels- en betalingsbalansen en door overheidsmaatregelen wordt uitgeoefend, in verband met de chaotische wereldverhoudingen van het heden, heroverweging en verdieping behoeft. Uit het vele, dat op deze gebieden werd geschreven, blijkt mede het bestaan van groot meeningsverschil tusschen de meest bevoegde wetenschappelijk en practisch geschoolde deskundigen op financieel gebied, doch daardoor is de beoordeeling van iedere ingrijpende daad van een circulatiebank een uiterst gecompliceerd vraagstuk geworden.

Verder staat wel vast, dat het niet in de laatste plaats een samenstel van onder oorlogsnoodzaak getroffen en goeddeels nog niet buiten werking gestelde overheidsmaatregelen was, dat het aan de circulatiebanken mogelijk heeft gemaakt, het goud zoo volledig aan den omloop te onttrekken, op te tasten en vast te houden als inderdaad het geval is geweest; doch daardoor dragen de bij den verkoop van dat goud verkregen winsten ongetwijfeld een zeer bijzonder karakter.

Houdt men deze feiten in het oog, dan is het wel duidelijk, dat, wanneer thans een circulatiebank tot een éclatanten maatregel besluit (als hoedanig het voornemen van de Javasche bank is te beschouwen om, terwijl de wereld een economische crisis van nog ongepeilde hevigheid doormaakt, over het laatste octrooi-jaar een winst te verdeelen, die het dividend grooter doet zijn dan hetgeen in de voorafgaande zeven jaren in totaal werd uitgekeerd) voor de Regeering de onafwijsbare plicht bestaat, te overwegen en te onderzoeken of alle factoren, die bij het ontwerpen der winstverdeeling onder de oogen moeten worden gezien, inderdaad naar juistheid zijn gewaardeerd.

De gemeenschap, welke aan de bank een uiterst gewichtig privilege gaf, heeft het recht, dit van de Regeering te vorderen en het is opmerkelijk, dat deze zijde van het vraagstuk in de dagbladpers geen noemenswaardige aandacht had.

Wil echter de Regeering Haar plicht in deze vervullen, dan staat Haar, in verband met de bepalingen van het octrooi, practisch geen anderen weg open, dan tegen de ingediende jaarbalans bezwaar te maken. Daardoor toch wordt de uitbetaling der gedeclareerde winsten gestuit en de weg voor een rustige en onpartijdige beoordeeling en beslechting van het meeningsverschil gebaand.

In welke richting dan ook de thans aan te wijzen arbitragecommissie zich zal uitspreken — en het is om tal van redenen vurig te wenschen, dat zij tot de overtuiging kome, dat de dividendpolitiek der Javasche bank niet slechts juridisch verdedigbaar is, doch mede aan de hoogste eischen van moraal en economie beantwoordt — vast staat, dat de eerste stap van de Indische Regeering, die thans zooveel stof doet opwaaien, gedaan moest worden door elke regeering, die zich van hare hooge verantwoordelijkheid bewust is.

V. d. Bussche.

Buitenzorg, 13 Augustus 1922.

Naschrift. Na de opstelling van dit overzicht kwamen ons het *Bataviaasch Nieuwsblad* van 11 en 12 Augustus en de *Indische Courant (W. J. E.)* van 12 Augustus onder oogen.

In eerstgenoemde courant komt een theoretisch wel overwogen artikel over „Het Javasche Bankgeschil" voor, dat de redactie plaatste „met de bedoeling, nader licht te werpen op de bezwaren der Regeering, welke ook door anderen „gedeeld worden"; terwijl in de *Indische Courant* de lezer door „Koopman" vergast wordt op een aantal citaten, die mede geeigend zijn, om als steunpunten voor de aan de Regeering toegeschreven beschouwingswijze te dienen.

Britsch-Indische wisselkoersen.

In *The Economist* van 8 Juli jl. wordt in een artikel, getiteld „Indian Exchange and trade", gewezen op de tijdens en na den oorlog ondervonden moeilijkheden bij de pogingen tot stabiliseering van den wisselkoers.

Door den oorlog was Voor-Indië feitelijk in het genot geweest van de voordeelen van een gouden standaard, niet met behulp van het hiervoor gebruikelijke mechanisme, doch door regeeringsbemoeienis, hierin bestaande, dat in onbeperkte hoeveelheid goudwissels verkrijgbaar werden gesteld, gedekt door een buitenslands (Londen) beschikbaren goudvoorraad. Door deze regeling was de zilveren roepie op een goudpariteit van 1s 4d. gehouden.

Maar de oorlog, die den Britschen gouden standaard te machtig was, bleek dit ook voor den Britsch-Indischen goudwisselstandaard. De zeer gunstige handelsbalans, die al spoedig voor Britsch-Indië ontstond en de stijging van den zilverprijs maakte het onmogelijk, op den ouden voet met den verkoop van goudwissels voort te gaan. Want toen de zilverprijs steeg boven het kritieke punt van 43 d. per ons, kwam de roepie van een goud- op een zilverbasis en volgde de prijsstijging van het zilver.

Gedurende den oorlog was de appreciatie niet ernstig; de zilverprijs werd door intergeallieerde bemoeienissen op een dollar per ons gehouden; bij den wapenstilstand was de officieele koers voor de roepie 1s 6d. Maar in Mei 1919 werd de zilverprijs van de bemoeienis losgemaakt en steeg, tot in Februari 1920 het hoogste cijfer van 89½ d. werd bereikt. De roepie volgde, tot de koers 2s 4d. was geworden.

Het Committee on Exchange and Currency adviseerde toen om, ter vermijding van verdere koers-schommeling, het goudwissel-standaard-stelsel dadelijk weer in te voeren op een basis van 1 roepie tegen 2 shilling goud. Dit voorstel werd spoedig wet.

Maar wat gebeurde? De betalingsbalans, jaren lang gunstig geweest, keerde zich tegen Britsch-Indië. De sterling voorraden te Londen werden met een verlies van £ 30 millioen uitgeput in een vergeefsche poging om bij de groote vraag naar wissels op Engeland de nieuwe goudpariteit te handhaven en voor het jaar om was, bleek de roepie te zijn gedaald beneden zijn oude pariteit van 1s 4d.

De moraal van deze geschiedenis is, dat geen krachtige goudreserves bestand zijn tegen groote veranderingen in de handelsbalans als welke Voor-Indië in 1920-1921 doormaakte (een export-surplus van 111 crores ging binnen één jaar over in een import-surplus van 81 crores). Het is daarom wijs, niet te trachten naar stabiliseering van den wisselkoers voordat een zekere mate van bestendigheid in de handelsverhoudingingen is ingetreden.

Deze les heeft ook voor andere landen waarde. Het is b.v. nutteloos in Europa te streven naar terugkeer tot den gouden standaard door devaluatie, zoolang vraagstukken als Rusland, Herstel en Intergeallieerde Schuld onopgelost blijven.

Inheemsche productie van tarwe.

(Voorloopige mededeelingen omtrent de tarwecultuur in Nederlandsch-Indië, door C. F. J. A. A. E. Opolski).

Het zal wel niet noodig zijn hier breedvoerig uiteen te zetten, van welk een groot belang het voor Nederlandsch-Indië zou zijn, indien onder onze voedingsgewassen ook de tarwe zou kunnen worden opgenomen, liefst op een schaal, die dit eiwitrijke graanvoedsel in groote hoeveelheden ter beschikking van de bevolking zou brengen. Maar zelfs indien men er in slaagde hier te lande de cultuur op kleine schaal in te voeren en bv. de behoeften van ons leger aan meel door binnenlandsche productie te dekken, dan zou dat reeds een belangrijke stap vooruit beteekenen.

Toen dan ook de groote oorlog ons leerde, hoe gevaarlijk onze afhankelijkheid van het buitenland op het punt van de voorziening in onze levensbehoeften is, ontstond er levendige belangstelling voor vraagstukken als het boven aangeduide. Volgens een mededeeling in het jaarboek van het departement van Landbouw, Nijverheid en Handel over 1917 is tarwe ook in vroeger jaren meermalen in het Tenggergebergte aangeplant; in dat jaar bleek, dat

de bevolking zeer goed op de hoogte was van het product en ook wel wist, hoe het te bereiden. De oogst komt na 4 maanden binnen, bij het hoofdvoedingsgewas, mais, eerst na 8 maanden.

Omstreeks 1916 nam het departement de tarwecultuur in studie; in dat jaar werd besloten in het bergland van Java proeven met de teelt van tarwe te nemen; de selectie- en zaadtuinen voerden met het oog daarop zaad van een 60-tal varieteiten uit het buitenland in, welke gebruikt werden voor kleine orienteerende proeven te Tjinjiroean, Tandjongsari, Tjisaroesa, Lawang en Buitenzorg. Deze laatste proeven hadden uitsluitend ten doel den groei van de tarwe onder zuiver tropische omstandigheden te bestudeeren, en niet om na te gaan, of tarwe daar eventueel met voordeel verbouwd kan worden, wat voor de eerstgenoemde plaatsen wel het geval was. In de proeven te Lawang en op de Bandoengsche hoogvlakte trad stuifbrand in sterke mate op; helaas was verzuimd op de ingevoerde zaden een ontsmettingsmethode toe te passen. De varieteiten uit Poona (Britsch-Indië) bleken vroegrijpend, zij waren oogstbaar na 3½ — 4 maanden; de uit Nederland ingevoerde bloeiden eerst na 4½ maand en kwamen aan het rijpen van het zaad niet toe.

In 1917 werden de proeven op ruimer schaal voortgezet, opnieuw zaaizaad ingevoerd uit China, Japan, Australie, Nederland, Britsch-Indië, Noord-Amerika, Zuid-Afrika, Frankrijk, Portugeesch Timor en de Philippijnen; het aantal geimporteerde varieteiten bedroeg niet minder dan 202. Op verschillende hooggelegen plaatsen op Java en Sumatra werden er proefaanplantingen van aangelegd. Thans werd het zaad wel ontsmet, door het in warm water onder te dompelen. De proeven slaagden het best in het bergland van Oost-Java. In 1918 wordt nog slechts met een enkel woord van dezen invoer van tarwezaad melding gemaakt.

In het jaarverslag van den landbouwvoorlichtingsdienst over 1919 worda gezegd, dat de verwachtingen, welke men van de tarweteelt koesterde, eenigszins teleurgesteld zijn. Door droogte en ziekte mislukte een groot deel van den oogst; de groeiduur was lang, voor de vroegstrijpende soorten 5½ maand. Er werden enkele flinke proefaanplantingen gemaakt, samen ongeveer 2 bouw beslaande; de opbrengst bedroeg 12 tot 14 picol korrels; op kleinere proefvelden met verschillende varieteiten werden hooge opbrengsten verkregen. Van de inheemsche soort uit de Tengger werd bij deze proef 20 picol per bouw (aren, overeenkomend met rond 16 picol korrels) verkregen. Deze gegevens maken een niet al te hoopvollen indruk.

Des te meer is het te waardeeren, dat ook van particuliere zijde het vraagstuk in studie genomen is, en wel door den heer Opolski, die thans een voorloopige mededeeling over zijn proeven het licht heeft doen zien. Hoewel niet in den handel, mogen, met toestemming van den schrijver, hier enkele grepen uit zijn bijdrage werden gedaan.

De heer Opolski kwam tot zijn proeven, doordat de moeilijkheid om zich in de oorlogsjaren Australische haver te verschaffen voor zijn paarden hem in 1915 bracht tot een poging om zelf op de onderneming, waarover hij het beheer voerde, haver te verbouwen. Deze poging had succes. Toen hij even

later op Tjinjiroean de proefaanplantingen van de ingevoerde tarwevarieteiten te zien kreeg, welke hem den indruk gaven, dat ook de tarwecultuur hier op gang gebracht zou kunnen worden, vatte hij het plan op daaraan zijn krachten te beproeven. Hij vroeg dus zaad aan van het landbouw-departement; de daarmede aangelegde proefaanplantingen schenen hem in 1917 zoo bemoedigend, dat hij besloot een poging te doen om hier te lande een grootbedrijf voor de tarwecultuur op te zetten. Zijn uitgangspunt daarbij werd door hem omschreven als volgt: „tarwecultuur op Java heeft slechts „bestaanszekerheid en treft slechts doel, wanneer zij op zoo groote schaal „wordt gedreven, dat met den oogst van eigen aanplant een moderne meel-„fabriek kan worden gevoed, voor welk doel, in verband met den hier te „lande aan eenjarige cultures noodzakelijkerwijs te verbinden grooten vee-„stapel, in ieder geval duizenden hectaren noodig zijn. Ook slechts op een „terrein van dusdanige uitgestrektheid kan eenigszins aan de bedoeling der „legerplannen worden voldoen".

Hij wendde zich in 1918 tot de Regeering met een aanvrage in erfpacht van gronden uit de boschreserve op de hoogvlakte van Pengalengan, tot een uitgestrektheid van bijna duizend bouws, met de bedoeling daarop een eerste flinke proef te nemen, waarbij hij verder een toezegging vroeg van de Regeering, dat hij bij welslagen der cultuur verder gronden zou kunnen krijgen; de totale benoodigde oppervlakte raamde bij globale schatting op 15.000 bouws.

In antwoord daarop stond de Regeering hem 150 bouws af, welke hij zelf in het eerst aangevraagde terrein mocht uitzoeken; verder kreeg hij de toezegging, dat bij slaging van de tarwecultuur op dit hem voorloopig afgestaan terrein hem een zoodanige uitgestrektheid in erfpacht zou worden afgestaan, dat het hem mogelijk zou zijn met de daarvan te verwachten oogsten een moderne meelfabriek economisch te drijven. De beoordeeling der vraag, bij welke productie de fabriek economisch gedreven zou kunnen worden, moest de Regeering zich uiteraard voorbehouden.

Daarmede was de aanvrager ten minste voorloopig geholpen aan een terrein voor zijn proeven. Een geschikt stuk grond werd uitgezocht en Poerbasari gedoopt; het ligt op rond 5000 voet boven zee en vertoont een zeer gunstige, vruchtbare bodemgesteldheid. Het ligt in een klimaat, dat zich, wat temperatuur en luchtvochtigheid betreft, zeer goed voor tarwe leent. In den Oostmoesson is de lucht er betrekkelijk droog; in den ongeveer drie maanden langen Oostmoesson viel gemiddeld 188 m.M. in totaal, in de overige negen maanden ruim 2500 m.M. met vrij regelmatige verdeeling. Naar de ondervinding later leerde, is dit klimaat zeer geschikt; de jonge tarweplant kan de eerste 60 dagen goed tegen regen; daarna heeft zij behoefte aan matigen regenval om den grootsten oogst te geven, wanneer de laatste 30 dagen van haar levensperiode zoo droog mogelijk zijn.

Op grond van de klimatologische gegevens werd besloten de tarwe in Maart-April uit te zaaien. Eerst kreeg men, bij het uitzaaien van de in

Europa gebruikelijke hoeveelheden, door den geweldigen groei en sterke uitstoeling der planten een veel te dicht gewas, zoodat een flinke uitdunning noodig bleek. De groote vruchtbaarheid en ideale vochtigheid van den bodem veroorzaakten een te weelderigen groei. Met deze ervaring voor oogen werden nu een aantal varieteiten beproefd en werd de selectie gericht op de volgende kenmerken: matige uitstoeling en kort, stevig stroo; groote weerstand tegen legering; mooie korrel van hoog voedingsgehalte, meel opleverend van goede bakkwaliteit; groote weerstand tegen ziekten en plagen. Een soort uit Portugeesch Timor bleek aan deze desiderata het best te voldoen. Door eenige generaties lang te selecteeren werd een goed geschikt ras verkregen; in 1921 werd bij de zesde generatie waargenomen, dat de varieteit meer en meer geacclimatiseerd was; volkomen constant schijnt zij echter nog niet te zijn. Dat de kwaliteit gunstig was, kan blijken uit den uitslag van het onderzoek van een monster product van de 5de generatie, dat in de „Staatliche Versuchsaustalt für Getreide-verarbeitung" te Berlijn werd uitgevoerd. Het werd „ein kleberreicher Weizen von guter Mehlausbeute" genoemd. Verder hebben bakproeven met het hier gefabriceerde meel uitstekende resultaten opgeleverd. Het gemiddelde gewicht van 1000 luchtdroge korrels is 45 à 50 gram, het hectolitergewicht gemiddeld 80 — 84 Kg. De cijfers der chemische analyse zijn (berekend op watervrije stof): eiwit 17 %, vet 2½ %, asch 2 %.

Sedert de 3de generatie is de vegetatieduur telkens wat verkort en zoo op 4 maanden gebracht. Van ziekten en plagen werd voorloopig niet veel last ondervonden; een rupsenplaag bleek te bestrijden door het ongedierte in hoopjes uitgetrokken planten te lokken, waaruit ze door kinderen verzameld worden.

De schrijver treedt dan verder in uitvoerige beschouwingen over de beste vruchtwisseling, welke hij meent te hebben gevonden in de volgende reeks:

tarwe met serradelle (4 maanden)	van 1 April — 10 Mei tot eind Juli-eind Augustus.
serradelle (1½ maand)	van 1 September tot 31 October met stalmest ondergeploegd.
bemesting en diepe grondbewerking (1½ maand)	
voederbieten, aardappelen enz. (4 maand)	van 1 October tot 30 November planten; oogsten Februari-Maart.
lichte grondbewerking (1 maand)	1 Maart tot 15 April.

De volgende beschouwingen betreffen den benoodigden veestapel, welken de schrijver voor een bedrijf van 1000 H.A. op 800 stuks stelt; hiervoor moeten weiden en velden met voedingsgewassen werden aangelegd, daardoor komt slechts een deel van den grond voor de tarwecultuur beschikbaar. De indeeling wordt aldus:

100 H.A. voor gebouwen, erven, wegen e.d.
300 H.A. voor de tarwecultuur,
600 H.A. voor de veehouderij, weiden en aanplantingen van voedergewassen.

Bij zulk een indeeling zou men 800 stuks vee kunnen houden, daarvoor voldoende voedsel kweeken en daarvan weer voldoende mest krijgen om den tarweaanplant geregeld van voldoende mest te voorzien.

Ten slotte zijn nog een aantal berekeningen opgenomen over de benoodigde werkzaamheden en dergelijke. Voor een bedrijf van den boven aangeduiden omvang wordt het benoodigd kapitaal berekend op ƒ 1.100.000, de jaarlijksche uitgaven op ƒ 352.465 (zonder inkomstenbelasting, wel met afschrijvingen); de inkomsten op ƒ 606.500, de brutowinst op ƒ 254.035, dus per H.A. rond ƒ 250.—. Het is wel merkwaardig, dat de inkomsten voor een veel grooter deel uit de bijproducten, dan door tarwe moeten worden verkregen. De inkomstenraming ziet er uit als volgt:

tarwemeel	ƒ 100.100
aardappelen	„ 206.250
melk	„ 262.800
slachtvee	„ 37.350
Totaal der inkomsten	ƒ 606.500

Volgens den schrijver wettigen de op het proefbedrijf tot nu toe behaalde oogsten de veronderstelling, dat in de toekomst gemiddeld minsten 2000 Kg. tarwe per H.A. zullen worden verkregen. Hier had men wel gaarne eens enkele feitelijke gegevens over de tot nu toe verkregen opbrengsten, de oppervlakte, waarvoor zij gelden e.d. willen vernemen. Intusschen is, volgens een later in de dagbladen gepubliceerd bericht, bij een proef, niet vanwege het landbouw-departement gehouden op Poerbasari, een gemiddelde korrel-opbrengst van ruim 2300 Kg. per H.A. verkregen.

Overigens moet de vraag worden gesteld, wanneer eenmaal met voldoende feiten-materiaal is aangetoond, dat de tarwecultuur hier technisch mogelijk is en behoorlijke, met de in Europa behaalde opbrengsten vergelijkbare oogsten oplevert, of een systeem van verbouw en vruchtopvolging kan worden gevonden, welke het mogelijk maakt de tarwe én wat oppervlakte betreft, én wat de inkomsten aangaat, een grooter aandeel in het bedrijf te geven dan de vrij ondergeschikte plaats, welke zij in het door den heer Opolski ontwikkelde bedrijfsplan inneemt.

Aan de waarde van dezen pioniersarbeid doet dit niets af. Er zij aan het slot nog eens op gewezen, van hoeveel belang het zou zijn, wanneer de voortbrenging van tarwe hier te lande en het verbruik ervan door de Inlandsche bevolking ontwikkeld zou kunnen worden. In een reeks zeer lezenswaardige artikelen in „de Taak" van 15 April, 22 April en 24 Juni is, met gegeven uit Britsch-Indië gewezen, op de waarde van tarwe als volksvoedsel, waaraan het volgende wordt ontleend. Tarwe is het eiwitrijkste voedergraan; goed tarwebrood bevat 12 pct. eiwit, dus bijna twee maal zooveel als rijst, terwijl het tevens gemakkelijker verteerbaar is en het eiwit tot een belangrijk hooger percentage wordt opgenomen. (De Taak van 15 April, blz. 1045).

Met deze gegevens voor oogen moet men hopen, dat pogingen als die van den heer Opolski eenmaal tot het nagestreefde resultaat zullen leiden.

Boekbespreking.

Het rassencriterium, ingeleid door Prof. Mr. J. H. Carpentier Alting. Indisch Genootschap, vergadering van 16 December 1921.

Bij deze inleiding heeft de heer Carpentier Alting, onvermoeibaar bevechter van het in art. 109 R. R. neergelegd rassencriterium, een zeer klare uiteenzetting gegeven van zijn opvatting in deze en de z.i. wenschelijk te achten hervorming der geldende wetgeving ten aanzien van dit zoowel hier te lande als in Nederland veelomstreden punt.

Voorop stelde hij, dat de Indische wetgever steeds rekening zou hebben te houden met het onder de bevolking bestaande verschil in belangen en behoeften, die wisselen naar de vele schakeeringen, welke zij vertoont. Een eenvormige wetgeving is te haren aanzien vaak niet mogelijk, differentiatie zal in vele opzichten noodig zijn.

Onjuist is het echter, van te voren eens voor al een groepeering aan te geven, welke altijd en overal in acht moet worden genomen. Niettemin is voor ruim 70 jaren gepoogd, zulk een groepeering vast te leggen in het regeeringsreglement. Art. 109 verdeelde de bevolking in twee groepen — als rassen aangeduid — met de bedoeling, dat in de wetgeving die indeeling in rassen als richtsnoer, criterium zou moeten dienst doen. Voor elk dier rassen is dan ook allengs een afzonderlijke rechtstoestand geschapen, in menig opzicht verschillend.

In 1906 en 1919 zijn de oude bepalingen herzien. De oorspronkelijke indeeling, waarbij de Europeanen en met dezen gelijkgestelden waren geplaatst tegenover de Inlanders e.m.d.g., werd veranderd in een driedeelige, waardoor voortaan Chineezen, Arabieren enz. een afzonderlijk groep, die der Vreemde Oosterlingen, zouden vormen. Ook werd sedert 1912 veel gedaan om de scherpte van het rascriterium weg te nemen. Maar het stelsel bleef: in beginsel maakte de wetgever nog altijd een aprioristisch onderscheid tusschen lieden van verschillend ras.

Dit nu, zoo betoogde spreker, moet verouderen. De wetgever onderscheidt thans waar de maatschappij samenvoegt en groepeert bijeen, waar de maatschappij scherp onder- en afscheidt:

„Er zijn Europeanen, wier cultuurtoestand niet veel van die van den gewonen Inlander verschilt; er zijn Inlanders en Chineezen, die zelfs van de meest onvervalschte totoks onder de Europeanen in levensomstandigheden, denkwijze, levens- en rechtseischen niet hoegenaamd verschillen. Zal iemand, waar Javaan, Maleiers, Menadoneezen samenwonen, zelfs in een stad, kunnen zeggen, dat er tusschen deze volken zóóveel gemeenschap van opvattingen, behoeften en eischen bestaat, dat ze anders dan gemakshalve in een groep mogen worden ondergebracht?"

De wetgever moet, differentieerende, veel meer met nationaliteiten dan met „rassen" rekening houden, maar bovendien met godsdienstverschillen, met verschillen van woonstreken en bovenal met het verschil in ontwikkeling. Ten deele is dit al geschied; doch dan dient het verouderde criterium van art. 109 ook eindelijk te verdwijnen.

Het is gebleven als een herinnering aan de oudtijds scherp geteekende tegenstelling tusschen heerschend ras en overheerschten. Zelfs het nu nog geldend regeeringsreglement werd bij zijn totstandkoming door deze grondgedachte beheerscht. Zij openbaarde zich op velerlei wijze in de practijk, ook afgescheiden van het cultuurstelsel en zijne gevolgen.

„Ze openbaarde zich in gemis aan verzorging van de materieele en intellectueele belangen van alle niet- Europeanen, in het gemis in het bijzonder aan onderwijs met uitzondering sedert 1848 van de zonen der hoofden op Java, in de belemmering van de vrijheid van verkeer, in de oplegging van zware belastingen, in de mindere waarborgen, voor de overheerschten gegeven, waar het betrof het onderzoek omtrent strafbare feiten, in de bijzondere gemakkelijkheid, waarmede de niet- Europeanen in preventieve hechtenis konden worden gesteld en met hun kiesrecht kon worden omgesprongen; ze openbaarden zich wat de Inlanders betreft bovendien in de nog zoo lange jaren gehandhaafden cultuurplicht, in de handhaving, tot voor kort haast ongerept, van de heerendiensten; wat de Vreemde Oosterlingen betreft in de oplegging van nog zwaardere financieele lasten, in de wijkendwang; wat allen betreft in de uitsluiting van benoembaarheid tot alle ambten, die niet uitsluitend gezag over de eigen natie meebrachten."

Ook lichtpunten vallen aan te wijzen: de oordeelkundige regeling van het procesrecht in civilibus voor de Inlanders en de bescherming van de talrijke, doch economisch-zwakste groep, die der inheemsche bevolking.

Doch hoofdzakelijk trad eerst verbetering in, sedert de koloniale politiek de nieuwe richting insloeg, aangeduid als „ethische koers".

Na de resultaten hiervan te hebben opgesomd en op fouten en leemten te hebben gewezen, betoogde spreker, dat thans de „ethiek" moet vervangen worden door recht. De „ethiek" droeg te veel het karakter van concessie en tegemoetkoming, zoolang het rassencriterium nog in de beginselenwet bleef vastgelegd.

Bij de thans te wachten herziening van die wet moet dan ook, naar spreker meent, art. 109 worden ingetrokken.

Verder moet art. 108 worden gewijzigd. Het waarborgt aan allen, die zich op het grondgebied van Nederlandsch-Indië bevinden, „bescherming" van persoon en goed; voortaan moet „gelijke bescherming" werden gewaarborgd.

Spreker ging nog na of op het beginsel van rechtsgelijkheid uitzonderingen noodig zijn, behalve dan als overgangsbepaling. Z.i. kan zeer wel bij erkenning van de gelijkstandigheid als burger verschil in *privaatrecht* worden toegelaten. Dit geldt ook voor het agrarisch recht. Voorts kan, waar de laagste rechtsgemeenschappen nog een zuiver Inlandsch karakter dragen, op den regel eveneens een uitzondering gemaakt ten aanzien van het *bestuur* dier

gemeenschappen. In de hoogere ambten is reeds meer en meer bekwaamheid als het voornaamste kenmerk erkend en in die richting zal men steeds verder kunnen gaan. Wat de *vertegenwoordigende lichamen* betreft, was spreker het niet eens met de minderheidsgroep-Kan c.s. in de Herzieningscommissie, volgens welke „handhaving van het rasonderscheid bepaaldelijk noodig is om de niet-inheemsche groepen der bevolking een aan hare beteekenis in de samenstelling passende vertegenwoordiging te verzekeren". Wel erkende hij de wenschelijkheid van invloed b.v. van Westersch intellect en Westersche belangen,doch liever zou hij dan gebruik willen maken van een ontwikkelingscriterium, zooals ook de Herzieningscommissie heeft beproefd. Men verweet haar, dat zij toch weer langs een omweg het rassencriterium binnenhaalde. Spreker opperde het denkbeeld om dan een gecompliceerd criterium in te voeren (leeftijd, maatschappelijke positie, bezit van diploma's) of wel alles aan kiezers en regeering over te laten. Maar in allen gevalle moet z.i. het „redelooze" criterium van art. 109 verdwijnen. Ook bij de samenstelling van de kiezerscorpsen wenschte hij geen rassenindeeling. Eveneens zou hij bij den *militairen* dienstplicht een einde willen maken aan de nog bestaande rasonderscheiding.

Ten slotte wees hij er op, dat ook in de Philippijnen en Britsch-Indië geen rascriterium meer bestaat. Hij geloofde, dat opheffing van het rascriterium, liefst gepaard aan een uitdrukkelijke proclamatie van het nieuwe beginsel, den eersten steen zou kunnen leggen voor een nieuw staatsrechtelijk gebouw van het Indische deel van het Koninkrijk der Nederlanden.

Aan het debat namen deel de heeren Mr. I. A. Nederburgh, S. Ritsema van Eck en Prof. Mr. C. van Vollenhoven.

Lothrop Stoddard, The new World of Islam. London, Chapman and Hall Ltd. 1921.

„De geheele wereld van den Islam", aldus de schrijver in zijn voorrede, „verkeert tegenwoordig in een toestand van diepgaande gisting. Van Marokko tot China en van Turkestan tot den Congo zijn de 250.000.000 volgelingen van den profeet in beweging naar nieuwe denkbeelden, nieuwe drijfveeren, nieuwe verlangens."

„Een reusachtige vervorming voltrekt zich, waarvan de uitwerking het geheele menschdom moet beinvloeden."

De geschiedenis van deze „wonderlijke en dramatische ontwikkeling" heeft de schrijver gepoogd in zijn boek weer te geven. Hij heeft de godsdienstige, cultureele, politieke, economische en sociale factoren nagegaan en de beteekenis van elken factor zoo goed mogelijk bepaald.

Aan het z.g. Naburige en Midden-Oosten heeft hij meer aandacht geschonken dan aan het „Verre" (voor ons meest naburige) Oosten, wat b.v. merkbaar is aan de niet zeer nauwkeurige wijze, waarop de bij het werk gevoegde kaart de verbreiding van den Islam in Indonesië weergeeft. Geen juist beeld

geeft ook bij zijn overzicht van de Pan- Islamitische beweging deze mededeeling: „In Nederlandsch-Indië had een geheele reeks opstanden plaats; de ernstigste daarvan was de Atjeh-oorlog, welke zich eindeloos voortsleepte, en zelfs nu nog niet geheel is onderdrukt." Als een opstand en nog wel een Pan- Islamitische kan toch de Atjeh-oorlog moeilijk worden beschouwd.

Aan een dergelijke vergissing in een ernstig geschrift kan weer eens afgemeten worden, hoeveel de publicatie van gegevens betreffende dit eilandengebied in een buiten Nederland veel gelezen taal nog te wenschen overlaat.

Als globaal overzicht van de gebeurtenissen in de Moslim-wereld gedurende ongeveer een eeuw is echter het werk zeer instructief.

In de inleiding bespreekt de schrijver in het kort de opkomst van den Islam. Frisch en krachtig was de geest in de eerste, Arabische periode, die der „theocratische democratie"; een opmerkelijk bloeiende Saraceensche beschaving kon zich onder Arabische leiding ontplooien.

Doch een star absolutisme behaalde later de overwinning en daarmede ging ook de vrijheid van het geestelijke leven te niet: een dogmatische orthodoxie roeide de laatste sporen van Saraceensche vrijzinnigheid uit. Het rijk geraakte in verval en werd een prooi der barbaarsche Turken.

Het was een volk van krijgers. Tucht was hun wachtwoord; zij duldden geen oorspronkelijkheid of weetgierigheid.

Door hun heerschappij kwam aan de verdere ontwikkeling van een Islamitisch geestesleven voorgoed een einde. Het oorlogszuchtige Islamisme der Turken in de 11e eeuw bracht de Christelijke kruisvaarders tegen hen op de been en vervreemdde Oost en West grondig van elkaar. Tevoren hadden Islam en Christendom op vriendschappelijken voet met elkaar leeren verkeeren, een eklektische verdraagzaamheid was reeds ingetreden.

Hieraan kwam nu een einde.

Na de 15 eeuw ging de Mohammedaansche wereld, tevoren aan het hoofd der beschaving, steeds meer achteruit, terwijl de Europeesche Christelijke wereld steeds meer vorderingen maakte in beschaving en macht.

In de 13e eeuw al werd de Moorsche heerschappij in Spanje voorgoed gebroken en niet lang daarna werd door de Mongoolsche horden van Djenghiz Khan het bloeiende Mesopotamië verwoest. Daartegenover stond, dat in 1453 de Turken Constantinopel veroverden en binnen een eeuw tijds het Moslimsche Oosten van Marokko tot Perzië beheerschten.

Maar het Europeesche leven begon nu een geweldigen vooruitgang te vertoonen door den invloed van de renaissance, de herboren wetenschap en de ontdekking van de oceaanwegen naar Amerika en Indië.

Europa werd de beheerscher der zee, het kreeg de beschikking over nieuwe hulpbronnen, het werd machtiger dan zijn Aziatische bestokers. In Indië werd de Moslimsche heerschappij in de 18de eeuw aangetast, doch eerst in de 19de eeuw begon het krachtige, goed toegeruste Europa de overige Mohammedaansche streken onder handen te nemen.

Engeland nam behalve Voor-Indië ook Egypte, Rusland legde beslag op Midden-Azië, Frankrijk veroverde Noord-Afrika en zoo verder. Als slot

van den wereldoorlog bleef zelfs van het Turksche rijk weinig over. Op papier was de onderwerping der Moslims volkomen. Doch slechts op papier. Juist nu kwam overal verzet los. De Islam was ten langen leste in beweging gebracht door de Westersche agressie.

Reeds in het midden der 19de eeuw begon in Arabië de puriteinsche Wahabi-beweging den stoot te geven tot een Mohammedaansche herleving. Nog altijd werkt de invloed van deze beweging na. Doch ook andere invloeden doen zich gelden. Westersche denkbeelden over parlementarisme, nationalisme, wetenschap, industrialisme enz. drongen door.

Als gevolg daarvan werden pogingen gedaan tot moderniseering van den Islam en in deze richting mag zeker nog meer worden verwacht.

Het streven openbaarde zich reeds in Voor-Indië onder aanvoering van Syed Ahmed Khan en anderen. In Turkije kregen vrijzinnigen invloed op de regeering. In Egypte schoot de nieuwe richting eveneens wortel en hetzelfde zag men in Algiers én elders gebeuren. Niet altijd echter viel als gevolg van de moderniseering neiging tot waardeering voor en tot samenwerking met het Westen te constateeren. Sommigen van de moderne radicalen keerden zich in vereeniging met fanatieke reactionairen in haat tegen de Westersche heerschzucht.

Vrijzinnige hervorming en chauvinistische reactie zijn de krachten, welke zich thans in den Islam doen gelden.

Het Pan-Islamisme, de solidariteit der Moslims, is door de nieuwere gebeurtenissen sterk opgekomen. Het vindt steun in de jaarlijksche bedevaart naar Mekka en in het khalifaat. Het wordt gevoed door de vrees voor Westersche overheersching en aangewakkerd door Pan-Islamistisch broederschappen als de Senoessiya.

Deze orde beoogt een grondige geestelijke regeneratie van den Islam om daarna te geraken tot een groote theocratie, die alle geloovigen omvat. De zendingsijver van den Islam is de laatste eeuw zeer verlevendigd. Hij dringt steeds dieper b.v. in Afrika door. Ook bij niet- Mohammedaansche Aziaten als Hindoes, Chineezen en Japanners werd tegen de Westerlingen steun gezocht.

Tijdens den wereldoorlog achtten vele Mohammedaansche leiders de omstandigheden niet gunstig om voor Turkije partij te kiezen. Het verdrag van Versailles deed echter overal groote ontevredenheid ontstaan. Ook de Moslimsche liberalen zijn er tijdelijk door in het kamp der Pan-Islamisten gedreven. Zelfs een Pan-Islamitische economische leuze is aangeheven: de rijkdom van den Islam voor de Moslims.

Een tijd lang werd gestreefd naar samenwerking met de Russische sovjetrepubliek. Later echter ging men deze macht en haar methodes vreezen.

Waartoe dit alles leiden zal? De schrijver meent, dat het nog niet is te zeggen. Gisting is ontstaan, die verandering voorspelt en het is te hopen, dat zij een waarlijk herboren Oosten zal voortbrengen, zijn plaats innemende in een herboren wereld.

Kolonisatie en kolonisten, door Mr. H. J. Bool, Mededeeling No. 13, D. P. Köhler & Co., Medan.

Dit boekje handelt over de vestiging van vrije werklieden bij enkele tabaksmaatschappijen ter Oostkust van Sumatra.

Aan deze arbeiders wordt toegestaan, in huisjes met tuintjes te wonen, doch onder voorwaarde, dat zij een zeker aantal dagen van de maand voor de onderneming arbeid zullen verrichten.

Men vindt deze dorpjes reeds op een 38-tal ondernemingen, toebehoorend aan 6 tabaksmaatschappijen; de grootste kampongs bevatten 150 à 200 huizen, met evenveel gezinnen.

In oneigenlijken zin is hier gesproken van „kolonisatie", want het gaat niet om invoering van nieuwe bevolkingselementen, doch om huisvesting van arbeiders van ondernemingen.

Nu is bij Stbl. 1919 No. 61 een regeling getroffen voor erfpachters, die in zelfbesturende landschappen buiten Java en Madoera op hun gronden een landbouwonderneming drijven en stukken grond aan Inlanders in gebruik willen geven.

Bij Stbl. 1920 No. 781 is nu verder bepaald, dat de op zulke gronden gevestigde arbeiders niet tegen hun wil daarvan verwijderd mogen worden, zoolang zij behoorlijk en geregeld arbeid verrichten en hun huis en grond behoorlijk bewonen en onderhouden, terwijl zij voorts na verloop van 5 jaren in het blijvend genot van grond en huis moeten worden gesteld voor den nog overblijvenden duur van het erfpachtsrecht.

Wanneer de bovenbedoelde arbeidsdorpen onder deze regeling vallen, heeft schrijver hiertegen ernstig bezwaar.

Z.i. zal het gevolg zijn, dat het instituut in vele gevallen verlaten zal worden. In de eerste plaats kan verschil van meening bestaan over het al of niet behoorlijk arbeiden, doch vooral is het toestaan van ongestoord gebruik na 5 jaar hinderlijk, omdat dan behoorlijk werken in het geheel niet meer gewaarborgd zal zijn.

De arbeidszekerheid wordt op deze wijze bij voorbaat verzwakt, nog voordat de omzetting van verplichten en vrijen arbeid heeft plaats gehad.

„Op deze wijze roept de Regeering een bevolking op andermans terreinen in het leven op andermans kosten". De schrijver betwist de bevoegdheid der Regeering, op deze wijze het erfpachtsrecht te knotten.

Visscherij en Vischteelt in Nederlandsch-Indië," door Prof. Dr. P. N. van Kampen, hoogleeraar aan de universiteit te Leiden. Haarlem, H. D. Tjeenk Willink en Zoon 1922.

In de reeks „Onze koloniale dierenteelt", populaire handboekjes over Nederlandsch-Indische nuttige dieren, onder redactie van Dr. J. Dekker, is als

No. II de studie verschenen, waarvan de titel hierboven is geplaatst. De schrijver, die jarenlang de leiding van het visscherij-station te Batavia heeft gehad, heeft een rijke schat van gegevens in dit werkje bijeengebracht en deze zoo populair weten te behandelen, dat men er met genoegen in zit te lezen. Achtereenvolgens worden de voornaamste soorten van zee- en rivier-visch beschreven, de methoden van vischvangst, de netten en prauwen besproken en afgebeeld, daarna de vischteelt, van goudvisch op sawahs en van zeevisch in vijvers, behandeld en ten slotte iets over het verduurzamen van visch en de uit visch verkregen producten medegedeeld.

De economische beteekenis is met de weinige gegevens, welke daarover te vinden zijn, uiteengezet. De rol van het Chineesche kapitaal en de Chineesche energie voor de vischvoorziening van Batavia wordt met waardeering vermeld. De schrijver komt tot de slotsom, dat in de laatste 40 jaar het zeevisscherijbedrijf op Java en Madoera wel iets is toegenomen, echter niet in dezelfde verhouding als de bevolking. Uit enkele cijfers blijkt, dat vnl. op Madoera de zeevisscherij van belang is. De naar verhouding onvoldoende toename der visscherij spiegelt zich af in een toenemenden invoer van gezoute „Siameesche" visch in ons tolgebied; voor Java steeg de invoerwaarde van ruim 2 millioen gulden voor 1876-1880 tot 9 millioen in 1916. De stijging van de ingevoerde hoeveelheden op het hoofdeiland, van 28 millioen Kg in 1895 tot 44.9 millioen (1910) en 50.7 millioen (1915) wordt gedeeltelijk gedekt door de in dezelfde jaren snel toegenomen opbrengst van de visscherij te Bagan Api-Api, 1895 onbeteekenend, 11.0 millioen (1910), 13 millioen (1915) Daarnaast is de opbrengst der vischvijvers, welker oppervlak gestadig toeneemt, ook van belang.

Na enkele opmerkingen over de overige visscherijen als walvischvangst, schildpad-, schelpen-, tripang- en paarlvisscherij, bespreekt de schrijver ten slotte welke maatregelen genomen kunnen worden in het belang der visscherij.

In de eerste plaats wordt genoemd verstrekking van goedkoop zout; van hoeveel invloed de prijs van het zout is, wordt met cijfers van Bagan Api-Api aangetoond en met het voorboeld van Sapeken, een visscherplaatsje op Kangean, waar in 1907 het zoutmonopolie werd ingevoerd, met als gevolg, dat het visscherijbedrijf niet meer mogelijk was, er gebrek ontstond en de bevolking daalde van 6800 tot 3700 zielen. Eene oplossing werd gezocht door het oprichten van inzoutingsloodsen in visscherij-centra; in deze loodsen wordt het gouvernementszout dan verkocht voor een prijs, ver onder den gewonen monopolieprijs. Dat heeft blijkbaar wel succes; de in de loodsen binnengebrachte hoeveelheid visch steeg tenminste van ruim 5 millioen K.G. (1915) tot 16 millioen (1920). Verder worden als middelen ter verbetering credietverschaffing genoemd, het natuurwetenschappelijk onderzoek ten behoeve van de visscherij, verbetering van de methoden om de visch te verduurzamen en technische verbetering van de hulpmiddelen; bescherming van den vischstand, verbetering van visschershavens en bevordering van de vischteelt.

Dit korte overzicht van den inhoud moge voldoende zijn om te doen zien, dat prof. Van Kampen de vele belangwekkende zijden van zijn onderwerp goed tot haar recht heeft gebracht. Het werkje is met zorg en smaak geïllustreerd. Het zal zeker aan allen, die iets met visscherij en vischteelt te maken hebben, veel wetenswaardigs brengen.

De credietbehoeften van den Indonesischen landbouwer, door C. L. van Doorn, 1922.

Het doel van dit proefschrift, waarmee de schrijver aan de Wageningsche landbouwhoogschool den graad van doctor in de landbouwkunde behaalde, is blijkens de inleiding de onderlinge verhouding van volkscredietwezen en de Indonesische maatschappij nader onder het oog te zien; over het volkscredietwezen als een georganiseerd geheel wordt niet gesproken. Hoofdzakelijk wordt die zijde van het volkscredietwezen nader belicht, waaruit de houding ten opzichte van het economisch leven in den Indonesischen landbouw het duidelijkst blijkt.

Dat de schrijver in Holland een dergelijk specifiek en moeilijk Indisch onderwerp heeft aangedurft, valt weliswaar te waardeeren, maar waar zijn werk nu vrijwel geheel op compilatie moest berusten met alle bezwaren daaraan verbonden, rijst de vraag, of de senaat van de Wageningsche hoogeschool in het algemeen niet beter deed voor de behandeling van dergelijke onderwerpen eenige jaren Indische ervaring en vooral ook eigen onderzoekingen te verlangen. Men krijgt anders zoo licht, dat van allerlei streken in den archipel en uit allerlei tijden materiaal bij elkaar gebracht wordt, zonder dat de zaak voldoende verwerkt is. Het boekje maakt dan ook den indruk, dat de schrijver de moeilijkheid van zijn onderwerp niet voldoende beseft heeft en zich niet er boven heeft kunnen verheffen, zoodat de voornaamste verdienste van zijn werk in het bijeenbrengen van het materiaal gelegen is.

In de eerste plaats wordt het binnendringen van het ruilverkeer in den Indonesischen landbouw behandeld.

De aandacht wordt daarbij gevestigd op de wijzigingen in de economische behoeften, waarbij gewezen wordt op het sluiten van de bosschen en het verbod van zoutaanmaak, waardoor een meerder ruilverkeer noodig werd. Van dieper ingrijpend karakter acht de schrijver terecht den invloed, die de staat door zijn belastingheffing, met name die van de landrente op de ontwikkeling van het ruilverkeer kan uitoefenen en wel speciaal, als deze heffing, zooals tegenwoordig, in geld geschiedt. Een vermelding van de tjoekeheffing op de particuliere landerijen, die in padi geheven wordt, ware hier op zijn plaats geweest. Bij den terugkoop van de particuliere landen in de residentie Batavia werd de invoering van de landrente door de bevolking als onaangenaam ondervonden, terwijl de percentages van de landrente toch altijd onder 1/5 van de opbrengst blijven.

Daarna bespreekt de schrijver de *vervanging* van goederen, die vroeger zelf voortgebracht werden, door andersoortige, die van buiten ingevoerd worden. „We zien hier en daar in de huishouding van de bevolking lucifers de plaats van vuursteenen innemen, damarhars en katjangolie vervangen worden door petroleum; als vaatwerk dient niet meer het pisangblad, maar het Europeesche bord, uit Europa ingevoerde kleeding wordt gedragen in plaats van de zelfgeweven kleeding". De woorden „hier en daar" zijn hierbij wel noodig. Zoo zag ik in de buurt van Garoet nog vuursteenen gebruiken.

De groote plaatselijke verschillen, die in Indië op economisch gebied optreden, worden trouwens nergens op den voorgrond gesteld.

Als type van deze vervanging behandelt de heer Van Doorn daarna den invoer van katoenen goederen en geeft daarbij eenige cijfers van het verbruik in guldens van katoentjes. Hierbij wordt niet voldoende rekening gehouden met de groote schommeling, die vooral in de laatste jaren in de prijzen van katoenen goederen optrad.

Ook had hierbij nog vermeld kunnen worden, dat de prijzen van de ruwe katoen de Inheemsche katoencultuur bijv. in de res. Palembang sterk beinvloeden en daardoor de behoefte aan katoentjes en katoenen garens in streken, waar men nog zijn eigen stoffen weeft, bij stijgende prijzen doet verminderen. Op Flores steeg de prijs der inheemsche katoen, doordat de tokogarens duur waren. De bevolking kon daardoor deze garens niet meer verspinnen, maar ging van de Inlandsche katoen weer haar eigen weefgarens spinnen. De Inlandsche katoenplanters regelen den prijs van de ruwe katoen naar die van de tokogarens.

Ook in de residentie Kediri had men het verschijnsel, dat, toen de katoentjes zoo duur werden, men weer zelf ging weven, welke weefnijverheid nu weer achteruitgaat.

Dat de bevolking in het algemeen katoenen goederen inkoopt, is m.i. méér te wijten aan het niet kunnen concureeren met de fabrieksnijverheid in Europa en vooral ook het meerdere gemak, dat het koopen van deze goederen meebrengt, dan aan tekort van inkomsten, zoodat „men nu dien arbeid moet verrichten, welke in de bestaande verhoudingen de meeste inkomsten verzekert. Vrouwen, die vroeger uren lang met het weven bezig waren, drijven nu handel in streken, waar de bevolking verdiensten heeft bv. door de suikerindustrie".

Plaatselijk kan dit het geval zijn; zoo heeft men in de residentie Djokja in de suikerstreken uit armoede de volkomen geldhuishouding, de vrouwen werken ook op de ondernemingen, zoodat het eten in zijn geheel wordt gekocht en de landbouwproducten vrijwel alle verkocht worden.

De schrijver behandelt dan de *bronnen van inkomsten.*

Onze kennis hierover laat nog veel te wenschen over en het valt dus niet te verwonderen, dat hij in Holland uit de literatuur ons over dit zoo belangrijke onderwerp niet zoo heel veel weet mee te deelen.

Hoewel de schrijver zegt, de onderlinge verhouding van de inkomsten uit eigen landbouw en uit de Europeesche cultures te zullen aangeven, bespreekt

hij dit ingewikkelde vraagstuk slechts in eenige bladzijden.

Toch worden hierbij aardige opmerkingen gemaakt en oude (en men mag wel zeggen vergeten) literatuur met elkaar in verband gebracht.

Het netelige onderwerp van den invloed van de Europeesche cultures, speciaal de suikercultuur, op den Inlandschen landbouw wordt evenals de grondhuur vrijwel onbesproken gelaten. Over de kwestie van de waarde van den uitvoer van Inlandsche producten, waarover de heer Van Doorn even rept, zullen pasarprijzen eenige aanwijzing kunnen geven. De opmerking van den schrijver, dat men niet kan nagaan, wat de landbouwer zelf in handen krijgt (welke waarde men in de Amerikaansche landbouwstatistiek de „farmvalue" noemt), blijft ook daarvoor echter juist.

Dat hierbij juist de credietverstrekking door opkoopers een groote rol speelt, werd door den heer v. Doorn geheel over het hoofd gezien.

De schrijver spreekt dan over *arbeidsverdeeling* en *kapitaalvorming*.

Van belang voor den Indonesischen landbouw zullen volgens hem worden *arbeidsverschuiving* en *productiedeeling*.

Arbeidsverschuiving treedt daar op, waar in den landbouw een bepaald werktuig niet meer geheel door den landbouwer zelf gemaakt wordt en ook door het invoeren van kunstmest. Een bezwaar tegen het laatste is de hooge prijs van de kunstmeststoffen. Dat hierdoor juist de behoefte aan goedkoop en eenvoudig landbouwcrediet grooter wordt, vermeldt de heer Van Doorn niet. Het is gebleken, dat de bevolking wel degelijk aan kunstmest wil, indien de kunstmest rendeert en de betalingsvoorwaarden maar gunstig zijn (suiker-rietplanters res. Kediri en Pasoeroean en padicultuur Rembang).

Soms is ook de bevolking minder geneigd kunstmest aan te koopen met het oog op de risico.

De *productiedeeling* ontwikkelt zich volgens den schrijver naar twee kanten. „Naar den kant van de verwerking van het product zien we, dat bepaalde werkzaamheden, zooals rijst pellen, oliepersen, cassavemeelbereiding en dergelijke, die vroeger geheel door den landbouwer verricht werden, nu zich als kleine min of meer zelfstandige industrieën daarvan afsplitsen". Dit is zeker een opmerkelijk verschijnsel en nog te opmerkelijker, dat vrijwel al deze industrieën in handen zijn van Chineezen of Europeanen.

Of dit voor den Inlandschen landbouw een gunstig of ongunstig verschijnsel is, blijft onbesproken en is niet in het algemeen uit te maken. Veel hangt daarbij van de betaalde opkoopprijzen af. De cassaveplanters in de Preanger waren verzekerd van hun afzet, maar het vorig jaar werden vele dezer tapiocafabrieken door de lage prijzen voor tapiocameel gesloten, waardoor de cassavecultuur in de Preanger zeer werd ingekrompen.

Ook de verhouding van de oliefabrieken tot den Inlandschen landbouwer is een vraagstuk op zich zelf, dat niet behandeld wordt.

Van de productiedeeling in den landbouw zelf worden eenige voorbeelden behandeld.

Met eenige beschouwingen over geld en credietverkeer en over den woeker wordt het eerste hoofdstuk besloten.

Over den woeker merkt de schrijver op, dat om uit een schuldverhouding te geraken van inkrimping der uitgaven bij den Indonesischen landbouwer weinig komen zijn. De opvoering van zijn landbouwproductie, een tweede middel om uit zijn schulden te komen, valt hem niet minder moeilijk.

Het verpanden der gronden is hierbij dikwijls een bezwaar. Ook de verhooging van de prijzen der landbouwproducten is door het uitsluitend recht van den credietgever tot inkoop van het voortgebrachte goed dikwijls niet mogelijk.

De schrijver komt hierbij tot de conclusie, dat „een enkel middel, zooals credietverleenen is, evenmin als een combinatie van middelen, zooals verbetering van maten en gewichten, concentratie van den handel onder toezicht, een orderlijk muntstelsel, woekerwet, verbod van inpandgeving van gronden en klapperboomen voor onbepaalden tijd, verspreiding van marktberichten, niet in staat zijn den woeker afdoend te bestrijden, tenzij de betrokkene zelf aan dezen strijd deelneemt."

In een tweede hoofdstuk wordt de credietverstrekking van het volkscredietwezen besproken, voor doeleinden, welke niet rechtstreeks met de voortbrenging in den landbouw in verband staan.

De schrijver vindt terecht, dat het volkscredietwezen voor een belangrijk deel niet zoozeer voortkwam uit de behoefte aan crediet in de Inlandsche maatschappij dan wel voortsproot uit een veranderde opvatting over den toestand van die maatschappij en uit het besef dat tot de verheffing daarvan een positieve actie moest worden gevoerd.

Hierna wordt in beschouwingen getreden over de credietverstrekking voor aflossing van schulden (voor verpande gronden, klapperboomen en beleende goederen). Van alle afdeelingsbanken was deze credietverstrekking over de jaren 1906, 1907, 1908 en 1909 resp. 14%, 15%, 13% en 11%, en in de jaren 1913—1920 ongeveer 6% gemiddeld.

Hiervan wordt ook een statistisch overzicht gegeven voor de verschillende afdeelingsbanken. Uit dit overzicht blijkt, dat het inlossen van verpande gronden hoofdzakelijk plaats vindt in streken, waar individueel bezit overwegend is. Dit geldt voor Bantam, Batavia, Preanger, het vroegere Tegal, Zuid-Kedoe, de oude residentie Probolinggo en Besoeki. Moeilijk was uit deze cijfers op te maken of de banken in streken, waar de bevolking verdiensten buiten eigen landbouw heeft, minder voor inlossing van verpande gronden behoeven te zorgen dan elders. Voor suikerstreken gaat dit bezwaarlijk, omdat juist in die streken veelal communaal bezit is.

Wat de inlossing voor verpande klapperboomen betreft, wordt opgemerkt dat deze „natuurlijkerwijs gebonden zijn aan die streken, waar veel klapperboomen voorkomen, zooals Bantam, Tjiamis, Banjoemas, Kedoe enz. Dit voor menschen, die het omgekeerde zouden verwachten! De heer Van Doorn treedt hierna in een vergelijking met Bengalen, waar de credietverstrekkingen voor schuldaflossing en „ceremonies" in de laatste jaren juist toenemen en veel hooger zijn dan op Java, hoewel daar sommige vereenigingen voor deze doeleinden geen leeningen toestaan.

Hij vermeldt in dit verband een te Tjiamis opgerichte vereeniging tot het inlossen van voor schuld verpachte klapperboomen en spreekt daarbij terecht het vermoeden uit, dat de ontwikkelingsgang van deze vereeniging teleurstellend is geweest.

Toevallig kwam referent namelijk ter oore, dat van deze vereeniging slechts een gamelan over is! De overeenstemming met Britsch-Indië, waar de vereenigingen zich er juist, zooals de schrijver betoogt, op toelegden om de uitgaven voor verbruiksdoeleinden (sociale feesten, waarbij men voor Java zeker een gamelan zou rekenen) te beperken, is dus niet zoo groot als hij dacht!

Voor de ontwikkeling van het coöperatief landbouwcrediet wordt het van beteekenis geacht, dat de bevolking in een bepaald gebied geheel op den landbouw aangewezen is. Dit nu is voor Java in veel mindere mate het geval dan in Britsch-Indië, waarbij gewezen wordt op de Europeesche cultures. De schrijver vergeet hierbij, dat deze ook op Java niet overal voorkomen, zooals hij trouwens nergens de verschillen in de plaatselijke omstandigheden bespreekt.

Na een kleine afdwaling over coöperatie onder handelaren wordt gezegd, dat ook de meer geëmancipeerde landbouwers moeilijk een credietcoöperatie aangaan, omdat ze te verspreid wonen. Ik geloof, dat eerder het onderling wantrouwen hiervoor voorloopig een bezwaar is; zoo gevoelen de ontwikkelde rietplanters in de res. Pasoeroean niets voor een coöperatie. Onder de massa van de bevolking acht de schrijver de voorwaarden voor ontwikkeling alleen gunstig, wanneer deze haar toestand als nood gaat gevoelen en het besef doordringt, dat in den landbouw de onderlinge belangen meestal parallel gaan en vanzelf leiden moeten tot een credietorganisatie, waarin het belang van allen ook het persoonlijk belang insluit.

Een opmerking over de moeilijkheid, waar in dergelijke arme streken het geld vandaan moet komen, ware op zijn plaats geweest. In verschillende verslagen van de coöperatieve crediet-vereenigingen in Britsch-Indië kan men n.l. de klacht lezen, dat de landbouwcredietvereenigingen te veel steunen op de centrale en provinciale banken en dat juist in arme streken veel te veel liefhebberij is om dergelijke vereenigingen op te richten, waarbij dan soms „the easier way for progress" voorzit, zooals fraude in een van die verslagen genoemd wordt.

In een aardig artikel in de Oost-Java editie van de Indische Courant van 24 Mei jl. van „Tani" te Magetan over de desaloemboengs wordt op verschillende nadeelen van deze instellingen gewezen. O.a. dat, als men uit de loemboeng padi leent, men 50% rente moet betalen om de mandoers en gecommitteerden te betalen, wat men volstrekt niet hoeft als men zijn padi zelf bewaart. Verder kan men niet leenen voor aanschaffing van gamelans, wat de bevolking als een bezwaar voelt.

In een volgend hoofdstuk wordt „de arbeid in den Indonesischen landbouw" besproken.

In de eerste plaats zegt de schrijver, dat de Indonesische landbouwer het liefst voor zich zelf werkt.

De schrijver onderscheidt den arbeid voor anderen in:

I arbeid van stam- of dorpsgenooten voor het hoofd;

II arbeid in onderling en wederkeerig hulpbetoon;

III arbeid verricht door langs den weg van adoptie of angkathuwelijk in de familie opgenomenen;

IV arbeid verricht door slaven en pandelingen.

Ook bij dit hoofdstuk wordt niet de aandacht gevestigd op de verschillen in de plaatselijke omstandigheden.

De interessante overgangen van deze systemen worden niet voldoende belicht, wat den schrijver niet kwalijk te nemen is, daar dit nog slechts zeer onvoldoende nagegaan is.

Voor al dergelijke kwesties is het feitelijk noodig eerst plaatselijke onderzoekingen in te stellen, eer men in beschouwingen kan treden.

Met beschouwingen over den deelbouw wordt dit hoofdstuk besloten.

Dat de loonarbeid in hoofdzaak in het algemeen geschiedt in streken, waar voor de markt geproduceerd wordt, is een bewering, die niet zonder een nauwgezet en uitgebreid onderzoek tot zekerheid zou kunnen worden. Het zou dan wel eens kunnen blijken, dat hier tal van eigenaardigheden optreden kunnen, die men niet zou verwachten en dat het al dan niet optreden van loonarbeid in sterke mate kan samenhangen met de prijzen der voedingsmiddelen.

In een slothoofdstuk behandelt de heer Van Doorn de credietverstrekking vanwege het volkscredietwezen voor doeleinden, welke rechtstreeks met de productie in verband staan.

De credietverstrekking van het volkscredietwezen aan de landbouwers voor de zgn. „productieve" doeleinden is in de laatste jaren zeer toegenomen, wat ook met cijfers aangetoond wordt.

Terecht wordt opgemerkt, dat de mededeelingen van het volkscredietwezen, die aanduiden, waarvoor geleend wordt, geen zuiver beeld geven.

Zoo kan een landbouwer geld aanvragen voor het koopen van een buffel of van zaad, en de buffel slachten en het zaad verbruiken, inplaats van zijn landbouw er mee te verbeteren.

Zoo werd referent ook medegedeeld, dat veel geld vooral in de poeasa geleend wordt voor slametans met gefingeerde aanvragen voor „bikin betoel roemah". Bij controle zegt de man dan, dat hij nog geen hout heeft, de bamboe nog in het water moet worden gelegd enz.

Achtereenvolgens worden nu credietverstrekkingen voor aankoop van zaad. stekken of kweekplantjes, voor arbeidskosten, aankoop van vee, grondverbetering en inkoop van gronden besproken.

Bij de arbeidskosten wordt opgemerkt: „bij het oogsten daarentegen „kan men zich de weelde van in de meer traditioneele verhoudingen te blijven „beter getroosten. Doordat men in dien tijd een zekeren overvloed van „product heeft, is het niet zoo noodig, dat men de waarden nauwkeurig

„afweegt, het is de tijd van de gemeenschappelijke feesten. Het is onjuist, „om de hoogte van het oogstloon, in het bijzonder, in een bepaald bedrag „vast te leggen. Bij wederkeerige hulp is dit, zooals gezegd, betrekkelijk onverschillig".

„Bij schrijvers, die kostenberekeningen hebben, vindt men dan ook bij „het oogstloon de meest uiteenloopende gegevens. Koch, die op zijn proef- „velden een gelijk bedrag per uur betaalde, zoowel in den plant- als oogsttijd, „vindt voor het oogsten (+ transport en drogen) een bedrag, ongeveer gelijk- „staande aan een vijftiende van de opbrengst bij toepassing van de „Suma- „traansche" cultuurwijze".

„Smits daarentegen vond in Oud-Agam (S. W. K.) dus in de feitelijke „verhoudingen voor het oogstloon een derde van de opbrengst".

Deze proeven van Koch hadden slechts de bedoeling het aantal arbeidsuren vast te leggen. Of in de feitelijk verhoudingen ook nog niet verrekening voor planten plaats vindt, is me niet bekend maar de hooge bawon zou dit doen vermoeden. Dat de grootte van deze bawon echter ook de wet van vraag en aanbod volgt, bleek me in Kediri, waar de landbouwconsulent, de heer Van der Kolff, referent mededeelde, dat de bawon dit jaar in sommige streken hooger is dan anders door gebrek aan volk. Ook schijnt de bawon wel eens van de nationaliteit der landbouwers af te hangen: in een desa in het district Pakis (res. Pasoeroean) met een gemengd Javaansch-Madoereesche bevolking zei men mij, dat de bawon voor mais 4 van iedere ombjok (bos kolven) 1 bedroeg bij de Javanen en van iedere 5 één bij de Madoereezen.

Van wingewest naar zelfbestuur in Nederlandsch-Indië, door J. E. Stokvis. Uitgeversmaatschappij „Elsevier", Amsterdam.

Gelijk eenmaal Jozef voor Farao verscheen om hem zijn droom te verklaren en hem te raden ,zoo is thans dit boekje van J. E. Stokvis voor het Nederlandsche en Indische publiek verschenen om, onder den impuls van manifestaties uit het subliminale gebied der Indische samenleving, verleden, heden en toekomst van de verhouding tusschen Nederland en Indië bloot te leggen en daaruit conclusies te trekken.

De hoofdzaak en het meest te waardeeren in dit boekje is het gedeelte, waarin een zakelijk overzicht van een gedeelte der Indische geschiedenis aan den lezer wordt voorgezet. In eenige beknopte hoofdstukjes (de Compagnie en haar einde; het tijdvak van den twijfel; het cultuurstelsel; de ethische koers) behandelt de schrijver de economische beginselen, die in de Nederlandsche koloniale politek — en voornamelijk die der vorige eeuw en het begin der tegenwoordig — tot uiting zijn gekomen. Kort na het aanbreken der 20ste eeuw is naar inzien een nieuwe phase begonnen:

„Tegen het einde van 1912 traden de stille volken van Indië op het onverwachtst uit hunne oude en groote berusting. Er ontstond een volksbeweging. Van toen af nam de ethische periode een einde. Haar grondslag: het helpen van een overheerscht volk, dat geen weerkracht kent, was haar ontzonken. De hulp moest samenwerking worden; de eigen wenschen en idealen traden voor de verpleging door den ethicus in de plaats."

De schrijver geeft een kort overzicht van deze volksbeweging en bepaalt ten slotte zijn houding tegenover hetgeen hij den „matigen eisch" der Herzieningscommissie noemt. Hij kant zich tegen zelfbestuur in Indië onder *Europeesch* overwicht, wijl hierbij een „ongehinderd uitleven van de ras- en belangendriften" dreigt. Liever behoudt hij nog de bemoeiing van een „onbevangener en in haar groote deelen meer belangelooze moederlandsche gemeenschap." Door het behoud van een dergelijke relatie met het Moederland zal volgens hem „een Indisch zelfbestuur onder *inheemsche* leiding" langs den kortsten weg worden bereikt.

Het is jammer, dat de schrijver zijn historisch overzicht in dit politieke kader heeft gevat, al is het voor hem ook wellicht hoofdzaak. Het politieke pleidooi is te vluchtig geschetst dan dat het ook maar eenige propagandistische beteekenis zou kunnen hebben; en het is enkel geschikt om het vermoeden te wekken dat de geheele historische uiteenzetting slechts de kunstmatige praemisse is tot een bij voorbaat reeds vaststaande politieke conclusie.

Zonder het politieke slot zou het boekje zeker gemakkelijker volledige en verdiende waardeering hebben gevonden als een in den goeden zin populaire inleiding tot de geschiedenis der economische politiek, die sedert ongeveer een eeuw in Indië is gevoerd. Kort en helder heeft de schrijver de beteekenis voor deze politiek weten aan te stippen van figuren als Dirk van Hogendorp, Daendels, Muntinghe, Raffles, Elout, Van der Capellen, Van den Bosch, Baud, Fransen van de Putte, Van Hoëvell, De Waal, Brooshooft, Van Deventer en anderen.

Voor zoover de titel de verwachting mocht hebben opgewekt, dat hier een sociologische studie zou worden geboden betreffende het verleden en heden van het *inheemsche* deel der Indische samenleving, — dat zich immers naar meening en wensch des schrijvers bij uitstek naar het zelfbestuur beweegt, — zal de lezing teleurstelling opleveren.

Jaarverslag der Deli-planters vereeniging, April 1921 tot Maart 1922 (voor niet-leden).

In een keurige uitgave is bovengenoemd jaarverslag spoedig na sluiting van het vereenigingsjaar verschenen; het bevat allerlei statistische gegevens, waaruit hier enkele grepen gedaan worden.

Overzicht van de oogsten van Deli-tabak

Oogst	Aantal pakken (van 80 K.G.)	Opbrengst	Productiekosten	Winst
1910	234133 —	f 49074276 80	f 34638216 —	f 14436060 80
1911	280704 —	„ 63775948 80	„ 42667008 —	„ 21108940 80
1912	282920 —	„ 61563392 —	„ 43003840 —	„ 18559552 —
1913	251689 —	„ 51143204 80	„ 38256728 —	„ 12886476 80
1914	246543 —	„ 36685598 40	„ 37474536 —	
1915	232911 —	„ 66331452 80	„ 37265760 —	„ 29065692 80
1916	237898 —	„ 68514624 —	„ 38063680 —	„ 30450944 —
1917	238281 —	„ 55662441 60	„ 41937456 —	„ 13724985 60
1918	272858 —	„ 61556764 90	„ 48023008 —	„ 13533756 90
1919	144450 —	„ 74189520	„ 36979200 —	„ 37210320 —
1920	147388 —	„ 67262121 —	„ 45985056 —	„ 21277065 —

De oogsten over de jaren 1919 en 1920 werden gedeeltelijk van de markt gehouden; ingevolge van een overeenkomst van alle betrokken tabak-maatschappijen bedroeg het totaal aantal pakken, dat van beide oogsten gerealiseerd werd, slechts 57½ % van het totaal aantal pakken van oogst 1917. Men ziet, dat de bedongen prijs dientengevolge zoo gestegen is, dat de totale opbrengst nog is vooruitgegaan en meer bedraagt dan de in vorige jaren verkregen bedragen; alleen 1916 overtreft 1920 iets.

Daartegenover staat een enorme vermeerdering van den kostprijs. Deze houdt verband met de prijzen der benoodigdheden voor ondernemingen; deze zijn sterk gestegen; vooral in 1920 waren zij hoog in prijs, in 1921 schijnt eenige daling te zijn ingetreden. Van sterken invloed zijn ook de rijstprijzen, zij waren per zak van 100 KG.:

Jaar	Gemiddelde rijstprijzen per zak van 100 K.G.
1910	f 8 54
1911	„ 10 11
1912	„ 11 72
1913	„ 9 68
1914	„ 8 94
1915	„ 9 71

Jaar	Gemiddelde rijstprijzen per zak van 100 K G.		
1916	*f*	9	31
1917	„	10	57
1918	„	15	01
1919	„	34	84
1920	„	49	68
1921	„	16	39

De invloed van den rijstprijs op den kostprijs wordt voor een voorbeeld berekend, waarbij blijkt, dat de stijging van 1919 tot 1920 een vermeerdering van den kostprijs per pond tabak met 27 cent, de daling in 1921 een vermindering van den kostprijs met 22 cent beteekende. De toename van den kostprijs wegens de verhooging der Europeesche salarissen wordt op 3 cent per pond tabak geraamd, zonder nog met het vermeerderd aandeel in de winst rekening te houden.

Vervolgens is de inkrimping van den aanplant behandeld; voor 1921 was deze opgeheven. Voor den oogst 1922 en 1923 zal het ter markt te brengen aantal pakken tot 195.000 worden beperkt.

Daarop worden de hooge belastingen besproken, de geweldige stijging met een voorbeeld gedemonstreerd, waarbij het verslag, een even grooten oogst en eenzelfde totale winst voor 1912 en 1920 aannemende, becijfert, dat in 1912 *f* 52.200, in 1920 *f* 204.000 aan belastingen betaald zou moeten worden, resp. 7.25 % en 28.3 % van het inkomen.

De afschaffing der poenale sanctie wordt uitvoerig bestreden. Na de voorloopige mededeeling van de Regeering in 1918, dat over de afschaffing der poenale sanctie niet meer viel te redetwisten, en dat het binnen weinige jaren daartoe komen moest, waren door de beide plantersvereenigingen bezwaren daartegen ingebracht en voorstellen gedaan om de invoering van vrijen arbeid door geleidelijken overgang te verkrijgen. Officieel werd hierop niets gehoord, tot een mededeeling van de Indische Regeering aan de pers meldde, dat 1 Januari 1926 de poenale sanctie voor de reëngagementscontracten zou moeten verdwijnen. De beide plantersvereenigingen wendden zich naar aanleiding van die mededeeling op 7 October tot den Landvoogd met verzoek om inlichtingen over eventueele plannen van die strekking, waarop antwoord ontvangen werd, dat de bovenaangeduide maatregel inderdaad in overweging was genomen en eventueele opmerkingen spoedig werden ingewacht. Na een vergadering met gouverneur en arbeidsinspectie, zonden de besturen der plantersvereenigingen 22 December een gemeenschappelijk rekest in. De verkorte inhoud wordt hier uit het verslag overgenomen.

Op den voorgrond werd gesteld, dat vroeger gedane voorstellen waren

ingediend, omdat den plantersvereenigingen eenvoudig geen keus werd gelaten.

Sedertdien hebben zich echter de toestanden zoo enorm gewijzigd, dat hetgeen toen (15 April 1920) nog aannemelijk mocht lijken, dit thans niet meer is.

Voor buitenstaanders lijkt misschien, zoo gaat het betoog verder, de afschaffing van de poenale sanctie op de reëngagementscontracten de meest natuurlijke zaak, omdat de onder dat contract werkende arbeiders geschoold zijn en gewend aan geregelden arbeid. Aangetoond werd, dat dit niet het geval is, dat de preventieve werking van de poenale sanctie ook op deze arbeiders haar invloed doet gelden, dat bij afschaffing van deze sanctie voor deze lieden hun arbeidsdag korter en hun aantal arbeidsdagen minder zou worden, dat het minder goede voorbeeld, door hen gegeven, niet zou nalaten de jongere arbeiders te beinvloeden en dat tenslotte een onderneming nooit in hoofdzaak zal kunnen drijven op de onder immigratiecontract werkenden, zijnde de jonge en ongeschoolde arbeidskrachten. Vooral ook werd gewezen op de groote moeilijkheden, die op deze wijze zouden ontstaan voor de verafgelegen ondernemingen.

Vervolgens wordt de nadruk er op gelegd, dat afschaffing van de poenale sanctie behalve onzekerheid en onregelmatigheid in het bedrijf een groote vermeerdering van kosten tengevolge zou hebben. Er van uitgaande, dat 3 vrije arbeiders evenveel werk verrichten als 2 contractanten, werd uitgerekend, dat voor het recruteeren van het op deze wijze extra noodig geworden werkvolk en voor de daarmede in verband staande uitbreiding van huisvesting, hospitalen enz. voor een tabaksonderneming een kapitaalsuitgave van ƒ 82.500 noodig zou zijn, voor een rubberondernemig van ƒ 37.500 en voor een theeonderneming van ƒ 75.000, terwijl de jaarlijksche kosten eveneens naar evenredigheid zouden worden verhoogd, en dat in een tijd, dat elke uitgave, welke niet strikt noodzakelijk is, moet worden vermeden en de uiterste zuinigheid geboden is, om het hoofd boven water te houden. Er werd op gewezen, dat de meeste cultures in de buitengewesten thans voor dezelfde moeilijkheden staan als het Gouvernement, nl. dat hare uitgaven hooger zijn dan haar inkomsten, zonder dat zij echter in de gelegenheid zijn, welke voor het Gouvernement wel bestaat, om haar inkomsten te verhoogen.

Aangetoond werd, dat de malaise niet als dooddoener werd gebruikt, doch dat het daarmede bittere ernst is. Gewezen werd op de lage dividenden der meerjarige cultures, welke gemiddeld — het jaar 1921 niet medegerekend — slechts 7½ procent hadden bedragen. De vrees werd geuit, dat het kapitaal zich nog meer van de buitengewesten zal afwenden, dan thans reeds het geval blijkt te zijn. Eerder dan een in overweging nemen van het afschaffen der straf- en dwangbepalingen hadden de plantersvereenigingen verwacht, een Regeeringsverklaring te mogen vernemen, dat, zoolang de tegenwoordige malaise duurt, de kwestie der poenale sanctie zal blijven rusten, dat deze en dergelijke voor het bedrijfsleven zoo ingrijpende maaregelen niet ter sprake zouden komen, voordat het economisch evenwicht weer hersteld was.

Ook de verhoudingen in andere koloniën maken volgens het rekest een verandering in het arbeidssysteem niet noodig. Gewezen werd bovendien op het hemelsbreed verschil tusschen de werving van arbeiders voor onze buitengewesten en die voor Malakka, waar een groot deel der emigratiekosten door het Gouvernement wordt gedragen, terwijl de scheepvaartlijnen, die de emigranten aanbrengen, door het Gouvernement worden gesubsidieerd. De requestranten kwamen tot de conclusie, dat er noch in het binnenland noch in het buitenland eenige reden te vinden was, welke een gedeeltelijke afschaffing van de poenale sanctie noodig maakte.

Mocht daaraan nieftemin worden vastgehouden, dan werd aangedrongen op een geleidelijken overgang en verwezen naar het bekende rapport van de Tweede-Kamer-commissie. De aandacht werd gevestigd op het feit, dat wel over een afschaffing van de poenale sanctie, doch niet over een daarvoor in de plaats komende arbeidsregeling werd gesproken, noch over een regeling ter vergemakkelijking van de arbeidsvoorziening in de buitengewesten.

De beide plantersvereenigingen verzochten tenslotte om, wanneer niettemin de Regeering aan Haar voornemen vasthield, alsnog te worden geraadpleegd, omtrent de wijze van uitvoering en de bijkomstige regelingen.

Bij dit rekest waren als bijlagen toegevoegd een nota speciaal de tabakscultuur betreffende, een berekening van de jaarlijksche meerkosten bij afschaffing van de poenale sanctie op de reëngagementscontracten en een overzicht der dividenden der rubbermaatschappijen.

In de nota van de tabakscultuur werd gewezen op de uiterst moeilijke positie, waarin deze cultuur bij afschaffing van de poenale sanctie op de reëngagementscontracten zou worden gebracht, doordat men gedurende den veldtijd ten allen tijde over het noodige werkvolk moet kunnen beschikken. Een niet behoorlijke verzorging van den aanplant, het niet op tijd aanhoogen en begieten, onvoldoende bestrijding van rupsen- en andere plagen, het te laat oogsten, kan de meest ernstige gevolgen met zich medesleepen.

Verder werd er de aandacht op gevestigd, dat in de tabakscultuur juist de onder een reëngagementscontract arbeidenden, de veldkoelies zijn. De opheffing van de strafbepalingen op die contracten zou dus tengevolge hebben, dat bijna alle veldkoelies, de kern van het werkvolk dus, zonder poenale sanctie werkzaam zouden zijn. Er werd daarom op aangedrongen om de mogelijkheid te scheppen om veldcontracten te sluiten. Verder werd uitgerekend, dat opheffing van de p. s. op de reëngagementscontracten voor een onderneming met 1000 arbeiders zou neerkomen op een jaarlijksche extra-uitgave van ten minste ƒ 81.400, d.w.z. op een verhooging van den kostprijs met tenminste 20 centen per pond.

De beide plantersvereenigingen deden dit rekest door hun voorzitters bij den Gouverneur-Generaal toelichten op 6 Februari. De Landvoogd handhaafde zijn standpunt, omdat de politiek der Indische Regeering nu eenmaal die richting uit moest. De eenige toezegging, welke verkregen werd, hield in, dat de Regeering bereid was maatregelen te overwegen om de emigratie naar Deli zoo vlot mogelijk te doen verloopen, alsook om een andere arbeids-

regeling te maken, welke althans gedeeltelijke arbeidszekerheid zou bieden en om zoo noodig voor speciale cultures bijzondere maatregelen te treffen.

Hierop volgen in het verslag een aantal bijzonderheden over loonregeling, vervoer van werklieden naar de onderneming, terugzending, desertie, huisvesting en dergelijke punten. De werkzaamheid der tolken van de arbeidsinspectie werd omschreven en deze bij hun rondgaan onder de koelie's beperkt tot het noteeren van de namen der klagers, zonder dat ze hen verder over hun klachten mogen uithooren, terwijl de onderneming den tolk door iemand van haar personeel mag doen vergezellen, echter niet door den hoofdtandil, om de klagers niet af te schrikken. Voor arbeidsraden werden de toestanden niet rijp geoordeeld; arbeidsambtenaren achtte men, naast de arbeidsinspectie, overbodig. Het instellen van vertrouwensmannen werd praematuur geacht; voor de bemiddeling tusschen werkgever en werknemer is de arbeidsinspectie de aangewezen bemiddelaarster. Wat betreft het voorstel tot instelling van winstaandeelkassen sloot men zich aan bij het advies van het Suikersyndicaat. Tot een werkgeversbond ter Oostkust kwam het niet, omdat tabak en rubber te veel uiteen loopende belangen hebben. Van aansluiting bij den ondernemersraad werd afgezien.

Op de assistentenregeling wordt kritiek uitgeoefend. Wat dit betreft, sloot de vereeniging zich bij een protest erfegen bij den G. G. van de A. V. R. O. S. aan.

Uitvoerige bijzonderheden worden medegedeeld over de immigratie. De Chineezen-immigratie moest worden verlegd van Swatow naar Hongkong; dit aantal viel mede; 5398 Chineesche sinkehs kwamen binnen, thans meerendeels uit de streken bezuiden Swatow, terwijl vroeger de omstreken van Swatow het grootste contingent leverden. Er werd ook met zg. shop-emigratie begonnen, waarbij de lieden, bij de shop in dienst, werkvolk recruteerden onder te Hongkong verblijf houdende Chineezen; in totaal werd met 2598 dergelijke Hengtye-singkehs contract gesloten. Van het hervatten der rechtstreeksche Swatow-emigratie werd afgezien. Emigratie uit de Straits, door bemiddeling van hoofdtandils beproefd, gaf geen resultaat.

Door vrije emigratie van Java kwamen in totaal 9955 volwassenen, 1756 half volwassenen en 916 vrijen in het gewest; er vertrokken er resp. 9228, 821 en 1551. Het aantal dezer immigranten was 2289 grooter dan het vorige jaar, het aantal a.s. contractanten echter slechts 899; het aantal singkehs was zelfs minder. Aan de gunstige werking der laukehwerving wordt getwijfeld; 3 laukehs brachten gemiddeld slechts 2 nieuwelingen mede. De reiskosten der laukehs maken deze werving ook „uiterst kostbaar". Geconstateerd wordt, dat niettegenstaande de vrije emigratie reeds sedert 10 jaar bestaat en een voortdurende stroom van laukehs heen en weer gaat, van een spontane landverhuizing naar Deli nog niets te bemerken is. Voor de onkosten der vrije emigratie werd een tarief vastgesteld, waarin alle kosten begrepen worden; voor een singkeh wordt ƒ 140.—, voor een laukeh ƒ 77.—, voor een familielid ƒ 40.— en voor een half volwassene ƒ 20.— in rekening gebracht.

Vervolgens wordt de vrije wervingsordonnantie besproken, zooals deze voor de Lampongsche districten geldt; bij deze wordt wel een overeenkomst tusschen werkgever en werknemer gesloten, echter zonder poenale sanctie. Verschillende bezwaren worden ertegen ontwikkeld, o.a. de korte duur (6 maanden).

De emigratie van Java naar Deli onder het koelie-contract geschiedde door het A. D. E. K., waarbij behalve de beide planters-organisaties verschillende buitenleden waren aangesloten. O.a. de kolonie Suriname en het departement van Gouvernementsbedrijven.

Voor de D. P. V. kwamen 1291 mannen en 5060 vrouwen uit, voor de A. V. R. O S. 3819 mannen en 2899 vrouwen. De aanvragen waren veel geringer dan in vorige jaren in verband met de malaise. De mindere aanvragen leidden tot een sterke bezuiniging op de algemeene uitgaven. De kosten voor 1922 zijn voor de leden der D. P. V. ƒ 145.— voor een contractant en voor een gehuwde met gezin ƒ 193.—.

In Maart 1921 werd door den gouverneur een kolonisatiefonds ingesteld uit bijdragen van overheden en groote cultures. De leden betaalden voor elk in het land geëngageerden werkman een commissie van ƒ 2.50 voor dit fonds; in totaal werd zoo ƒ 11.847.50 verkregen. De rijstvoorziening bleef zorg eischen; door het daarvoor ingestede comité werden ruim 21.000 ton aangekocht. Het Korintji-rijstbedrijf liep op mislukking uit; een vordering van ruim 18 mille voor aan Korintjiers verstrekte voorschotten moest worden afgeschreven. Ten slotte worden nog over allerlei kleinere andere onderwerpen bijzonderheden medegedeeld.

Het verslag is verlucht met een aantal reproducties van fotografieën van bedrijfsgebouwen, een ondernemingsschool, Javanenpondoks, e.d. Eenige geven kijkjes in Javanenkolonisaties. Des te meer treft het, dat over de kolonisatie in den tekst niets wordt medegedeeld.

Jaarverslag Opiumregie.

Wij ontvingen in dank het jaarverslag van den dienst der Opiumregie over 1921, dat, met het oog op de bezuiniging, minder omvangrijk is dan de voorgaande verslagen.

Het verslag begint met de mededeeling, dat vergeleken met het jaar 1920 het debiet daalde met 15.84 % en de bruto-opbrengst met 0.61 %. Het voegt daar dadelijk aan toe, dat de debietsdaling niet uitsluitend een gevolg is van de ingevoerde beperkende bepalingen, maar voor een groot deel moet worden toegeschreven aan de algemeene malaise. Dat de opbrengst zooveel minder terugliep dan de omzet, vindt natuurlijk zijn oorzaak in de ingevoerde prijsverhoogingen.

Over 1921 bedroeg het debiet 2,194,729,39½ thail en de opbrengst ƒ 53,264,761,72. Tegenover deze opbrengst van ruim 53¼ millioen gulden stond aan uitgaven een bedrag van ongeveer 11¼ millioen, zoodat als netto bate van de Opiumregie in 's Lands schatkist vloeide een som van ruim 42

millioen gulden. De Opiumregie blijkt dus nog altijd een zeer winstgevend bedrijf te zijn.

Bij raadpleging van het aan het verslag toegevoegde duidelijke grafische overzicht zien wij, dat de omzet in 1921 kleiner was dan in eenig jaar tevoren sinds de invoering van de Regie in geheel Indië (1913). De opbrengst daarentegen bleef slechts weinig beneden het recordcijfer van 1920 en was ruim 18¼ millioen gulden of ruim 52 % hooger dan in 1914, toen zij bijna 35 millioen gulden bedroeg.

Men ziet, dat prijsverhooging bij de Regie een voorname rol heeft gespeeld. Gedurende het verslagjaar was op Java en Madoera de prijs *f* 30.— per thail, hetgeen overeenkomt met *f* 777.— per K.G. en dus slechts betrekkelijk weinig beneden den halven prijs van goud blijft. In de buitengewesten was de prijs lager, doch nergens minder dan *f* 18.— per thail.

Behalve door prijsverhooging tracht de Regie den omzet te beperken door het treffen van verschillende verbodsbepalingen en wel in de eerste plaats door het vormen van z.g. „verboden kringen". Het begrip „verboden kring" is echter bij de Regie zeer rekbaar. Vroeger verstond men daaronder slechts streken, waar het opiumgebruik algeheel was verboden, maar tegenwoordig begrijpt men daaronder ook de gebieden, waar het opiumgebruik slechts is toegestaan aan huurders van een speciale vergunning, een z.g. gebruikslicentie. En vooral sedert de toepassing van het z.g. „onvoltooid licentiestelsel", een stelsel waarbij het verleenen van vergunningen niet wordt beperkt tot hen, die reeds in den verboden kring zijn gevestigd, maar ook wordt uitgestrekt tot hen, die van elders komen en aan schuiven gewend zijn, heeft men „verboden kringen", waarin lustig wordt geschoven. Zoo behooren geheel Batavia, Semarang, Kedoe en Soerakarta tot den verboden kring. Het aantal in die gewesten uitgereikte licenties (niet medegeteld de gedeelten, waar een „voltooid" licentiestelsel bestaat) bedroeg niet minder dan onderscheidenlijk 4232, 15921, 4468 en 22181. Hoe het mogelijk is, op deze duizenden ook maar eenigszins toezicht te houden, is ons een raadsel. Toch schijnt het vooral in Batavia, waar het bijna gedurende het geheele jaar 1921 werkte, wel een diminueerenden invloed te hebben gehad op het debiet. Dit daalde tenminste vergeleken met 1920 met bijna 30 %. We moeten hier echter dadelijk bijvoegen, dat in het gewest Djokjakarta zonder onvoltooid licentiestelsel een debietdaling werd verkregen van nagenoeg 55 %, terwijl in Soerakarta, waar gedurende een vierde gedeelte van het jaar 1921 het onvoltooid licentiestelsel werkte, het debiet nagenoeg gelijk bleef aan dat van 1920

Het aantal depots daalde gedurende het verslagjaar met 2, dat der verkoopplaatsen met 56. Op het einde van het jaar was het totaal aantal opiumverkoopplaatsen 1274.

Het aantal wettige kitten gaat steeds achteruit en bedroeg op het einde van het jaar nog maar 72.

Het totaal der niet aangezuiverde tekorten aan geld en opium bedroeg slechts *f* 5.986.76⁵, een zeer gering bedrag op een totale ontvangst van ruim

53¼ millioen, waaruit mag worden afgeleid, dat de contrôle op het talrijke Inlandsche personeel uitstekend is.

De betrekking van mantri bij de Opiumregie blijkt niet altijd ongevaarlijk te zijn. We lezen tenminste, dat in het gewest Oostkust van Sumatra een mantri sneuvelde bij het verdedigen van de hem toevertrouwde gelden en goederen tegen Chineesche zeeroovers. Hulde aan dezen dappere!

Er blijken twee personeelsbonden te zijn, één te Soerakarta en de andere klaarblijkelijk te Medan, met een aantal leden van onderscheidenlijk 1658 en 541.

Het aantal opiumaanhalingen was in het verslagjaar bijzonder groot en ook de gecalangeerde hoeveelheid was zeer aanzienlijk. In 1928 aanhalingen werd ruim 567 kati opium in beslag genomen. Bedenkelijk is vooral de toeneming van het aantal aanhalingen van niet van de Regie afkomstige opium, hetwelk in 1921 bijna tien maal zoo groot was als in 1920 (248 en 26). Het leeuwendeel van deze aanhalingen komt voor rekening van de gewesten Batavia en Soerabaja, waar het van 14 en 1 in 1920 steeg tot 186 en 55 in 1921. Het verslag schrijft de toeneming in Batavia voornamelijk toe aan het krachtig optreden van de afdeeling opiumrecherche van de algemeene politie ter hoofdplaats. Zonder de activiteit van deze afdeeling te betwijfelen, meenen wij echter, dat de groote toename, ook te Soerabaja, waar geen Opiumrecherche schijnt te zijn, tot nadenken stemt. Als men bedenkt met hoeveel moeilijkheden men bij de bestrijding van den opiumsluikhandel te kampen heeft, dan valt gemakkelijk te begrijpen, dat de hoeveelheid ingevoerde sluikwaar zeer aanzienlijk moet zijn en ligt het verband het prijsverhooging en verscherping der verbodsbepalingen voor de hand.

Het doet onaangenaam aan te lezen, dat de grootste aanvoer van sluikwaar plaats heeft met de Nederlandsche stoomvaartmaatschappijen en wel voornamelijk met de schepen van de Maatschappij „Nederland" met hun Chineesch stokerspersoneel. Wordt hij het tegengaan van dien sluikhandel van de directies wel de noodige medewerking ondervonden? Het verslag zwijgt hierover.

De Opiumbestrijdingscommissie vergaderde twee maal en wees op de dwaasheid, dat eenvoudige hoestpoeders slechts op voorschrift van een geneesheer kunnen worden verkregen, omdat daar een deeltje opium in voorkomt. ƒ 0.50 voor de poeders en ƒ 5.— voor den dokter! En dat in een land waar het opium met pikoels wordt binnengesmokkeld! O, schoone schijn!

Heel lakoniek wordt medegedeeld, dat door de Algemeene Nederlandsch-Indische Anti-Opium Vereeniging nog geen geschikte propagandist werd gevonden. Zou de vereeniging wel ernstig gezocht hebben? Dit doodgeboren wicht, waarvan als wij ons niet bedriegen de heer Bergmeijer de vader (voorzitter) is, toont weer eens aan, hoeveel gemakkelijker het is, van de Regeering allerlei maatregelen te verlangen, dan zelf de hangen uit de mouw te steken. Dan maakt de vereeniging „De Nieuwe Akker" tenminste een beter figuur, al zal het ook deze wel niet gelukken, op het gebied van opiumbestrijding veel tot stand te brengen.

Verslag over het dienstjaar 1921 (9de boekjaar) van de Centrale Kas. Weltevreden 1922.

De positie van de Centrale Kas is in het afgeloopen jaar zeer versterkt, doordat op aandrang van Regeeringswege door de afdeelingsbanken groote bedragen, tot dusver elders belegd, bij deze Kas werden overgebracht.

Hierdoor is een eind gemaakt aan den toestand dat de Kas gebrek aan liquide middelen had, ofschoon de vereischte fondsen binnen de organisatie van het volkscredietwezen wel te vinden waren.

In 1921 werd een winst geboekt van ƒ 112.264,30, waardoor het saldo verlies, dat einde 1920 ƒ 422.993.11 bedroeg, tot ƒ 310.728.55 daalde. Het totaal der afschrijvingen op effecten bedraagt thans ƒ 753.172.26.

De onkostenrekening vertoont ƒ 175.994.50 als totaalcijfer.

De dispositities van afdeelingsbanken bedroegen:

	Java en Madoera	Buitengewesten
1917	2.989.775	1.072.257
1918	3.561.216	1.029.907
1919	3.851.218	1.456.100
1920	5.946.989	2.136.314
1921	6.074.707	1.699.405.

De saldi der rekeningen met volkscredietinstellingen bedroegen:

	debet	credit
1920	1.963.347	1.254.273
1921	3.792.195	1.577.858.

Landsdrukkerij. Verslag over 1921, Weltevreden 1922.

Zetterij en drukkerij werden in het afgeloopen jaar uitgebreid resp. met 10 intertype-zetmachine en 5 rotatie-persen; ook de afdeelingen stereotypie, binderij en linieerderij werden van meer machines voorzien.

Het personeel bestond uit 333 personen, van wie 312 werklieden.

Het voordeelig saldo der algemeene bedrijfsrekening over 1921 bedroeg ƒ 120.187.73 (op een totaal van ƒ 1.637.400.51 aan inkomsten uit de drukkerij een voordeelig saldo van ƒ 103.633.37).

Onder de afnemers van druk- en bindwerk (totaal voor ƒ 1.672.225.22) valt als de grootste slokop te vermelden de P.T.T. dienst met een cijfer van ƒ 394,906.20, waarna het departement van Financiën komt met ƒ 360.712.60, de S.S. op Java met ƒ 228.212, het departement van B.B. met ƒ 127.852.60, dat van Oorlog met ƒ 114.581.70. De Volksraad verwerkte voor niet meer dan ƒ 75.780.40.

Kaart der residentie Lampongsche districten. Schaal 1:500.000. Bewerkt door het Encyclopaedisch Bureau, 1920.

Wat de reden is, dat deze reeds in 1920 bewerkte kaart eerst zeer onlangs het licht zag en waarom zij in zoo beperkte oplaag verscheen, dat deze nu reeds uitgeput schijnt te zijn?

We zullen niet trachten in deze geheimenissen door te dringen en enkel met blijdschap constateeren, dat blijkens deze publicatie het volgens sommigen reeds ten doode opgeschreven encyclopaedisch bureau zijn werkzaamheden voortzet, waarvan, bij behoorlijke leiding, nog zooveel goeds is te verwachten voor bestuur en bedrijf.

Bij het bewerken van den nu misschien al spoedig te verwachten tweeden druk zal het zaak zijn, de op de kaart voorkomende wegen bij te werken. Zoo ontbreekt de reeds voltooide automobielweg Menggala-Negri Besar en evenzeer de vanuit Mesir (hilir) aan de Way Oempoe noordwaarts naar Tandjoeng Raja in Palembang loopende automobielweg. Deze laatste is nota bene de zoo lang verwachte eerste berijdbare verbindingsweg tusschen de Lampongs en Palembang!

In een artikel, getiteld: „De openlegging van Sumatra" (Loc. van 21 April jl.), komt hieromtrent het volgende voor:

„Verder heeft de aansluiting tusschen het Palembangsche en Lampongsche wegenstelsel sedert de difinitieve vestiging van het Nederlandsche gezag in die streken nog buitengewoon lang op zich laten wachten. Doch men is nu ten minste zoover, dat tusschen Tandjong Raja (Palembang) en Mesir (Lampongs) onlangs een onverharde weg is gereed gekomen, die met lichte automobielen bereden kan worden.

Daardoor is het mogelijk geworden, van Palembang uit de Lampongs per auto binnen te komen. Van Mesir moet men per boot de rivier (Way Oempoe, Kanan en Toelang Bawang) af tot Menggala, waar de reis per auto kan worden voortgezet naar Telok-Betong.

De B.O.W. is begonnen met den aanleg van een weg, die, loopende langs den rivieroever, eenmaal Menggala met Mesir zal moeten verbinden. Door de voltooïng zou een volledige verbinding voor autoverkeer tusschen Lampongs en Palembang zijn verkregen."

Een andere vraag is of, nu deze wegen en ook de spoorwegverbinding Lampongs-Palembang de voltooïïng naderen, terwijl de vorming van een provincie Zuid-Sumatra in overweging is, niet aan de uitgave van een handige kaart voor geheel Zuid-Sumatra (Benkoelen, Palembang en Lampongs) behoefte bestaat.

Aan het herleefde encyclopaedisch bureau ter overweging gegeven.

De rentabiliteit der overjarige cultures in de buitengewesten.

door

Mr. J. F. A. M. Buffart.

Bij de behandeling van de begrooting voor het dienstjaar 1923 in den Volksraad vestigde ik er de aandacht op, dat men over het algemeen een verkeerd idee heeft van de rentabiliteit van het in de buitengewesten belegde kapitaal en dat met name het in de overjarige cultures gestoken kapitaal veel minder rente afwerpt, dan meestal gedacht wordt. Ik verwees daarvoor naar een staat, ongeveer een half jaar tevoren aan de Regeering overgelegd, waarin een overzicht werd gegeven van de dividenden over de jaren 1915 tot en met 1920 van 50 ter Oostkust van Sumatra en in de daarbij aansluitende streken werkzame maatschappijen, die voornamelijk overjarige cultures dreven. Dit waren al de maatschappijen van dien aard, over welker gegevens toen werd beschikt; eenige selectie had niet plaats gehad, zoodat kon verwacht worden hiermede een zooveel mogelijk met de waarheid overeenkomend beeld te verkrijgen. Het gemiddelde van de dividenden van die 50 maatschappijen bleek 7.57% te zijn, terwijl, bij weglating van de 8 beste maatschappijen, het gemiddelde van de 42 overige slechts 4.45% was. Ten gerieve van de Regeeringsgemachtigden legde ik nogmaals eenige copieën van dien staat over.

De directeur van Financiën betoogde hiertegen, dat door het gemiddelde van de gezamenlijke dividenden te nemen nooit het juiste gemiddelde rentecijfer van het in gemelde cultures belegde kapitaal kon worden verkregen. Dit is natuurlijk volkomen waar, doch was ook niet door mij beweerd. Het door mij aangehaalde gemiddelde kon nooit anders dan een zeer ruw beeld geven van de

werkelijkheid; voor het opmaken van het juiste rentecijfer ontbraken van de meeste maatschappijen de noodige gegevens, in het bijzonder de grootte van de gestorte kapitalen. Toch was er eenige waarborg, dat gemelde gemiddelden niet ver van de werkelijke rentecijfers af waren. Immers bij de meeste maatschappijen vielen de beginjaren, waarin bij overjarige cultures, omdat die meestal pas na ongeveer vijf jaren product leveren, geen dividend kan worden gemaakt, buiten de jaren 1915-1920. Voorts was het voor nagenoeg alle maatschappijen ongunstige jaar 1921 buiten beschouwing gelaten. Het niet medetellen van deze nadeelige factoren weegt vermoedelijk voldoende op tegen en drukking van het gemiddelde dividend, mogelijk veroorzaakt door het verwaarloozen van de hoegrootheid der kapitalen.

Voorts meende de directeur van Financiën, dat het jaar 1915 niet moest worden medegeteld, omdat verscheidene maatschappijen, op den staat van dividenden voorkomende, pas in 1910 en 1911 zijn opgericht en daarom op zijn vroegst in 1916 een normalen oogst konden hebben. In hoeverre of dit juist is, heb ik niet nagegaan, omdat de gevolgde berekening, slechts toegepast op de dividenden over 1916 tot en met 1920, bijna dezelfde uitkomst geeft als die, welke verkregen was in meergenoemden staat; het gemiddelde wordt dan voor alle 50 maatschappijen 7,62 % en voor genoemde 42 maatschappijen 4,63%.

Genoemde directeur had verder zelf een staat van dividenden laten opmaken over de jaren 1916-1920 en met inachtneming van de grootte der kapitalen van de verschillende maatschappijen; hij kwam zoo tot een gemiddeld rentecijfer van 14%. Hij had daarbij den eerstgenoemden staat van 50 maatschappijen gevolgd, doch daarvan weggelaten die maatschappijen, welke meer tabakdan rubbermaatschappijen zijn of wel eerst tabaksonderneming waren en daarna in rubberonderneming zijn omgezet, voorts de na 1911 opgerichte maatschappijen en ten slotte de maatschappijen, waaromtrent niet voldoende gegevens voorhanden waren, terwijl er enkele maatschappijen aan waren toegevoegd, waaromtrent wel de noodige gegevens ten dienste stonden. Geraadpleegd waren de Indische cultuuralmanak en de nominatieve statistiek van de Vereeniging voor den Rubberhandel. Daar echter de di-

recteur zijn staat niet overlegde, kon ik in den Volksraad slechts op veronderstellingen afgaan. Desniettegenstaande kon ik den directeur reeds dadelijk de illusie ontnemen, dat hij nu het juiste rentecijfer wel genoemd had. Zijne berekening immers liep over minder jaren en minder maatschappijen dan de berekening, waarop ik mij beroepen had, en had reeds daardoor minder kans een juist beeld van het geheel te geven. Ook waren de beginjaren der maatschappijen, waarin geen winst kan worden gemaakt, geheel verwaarloosd, zoodat de in die jaren gederfde rente buiten beschouwing bleef en dus reeds daardoor het opgegeven rentecijfer te hoog was.

Ik veronderstelde echter, dat er nog wel meer op den staat van den directeur van Financiën zoude zijn af te dingen en ben in mijne verwachtingen niet beschaamd. Na afloop van de vergaderingen van den Volksraad, daags voor mijn terugkeer naar mijn woonplaats, deed de directeur van Financiën mij een copie van zijn staat toekomen.

Daaruit bleek vooreerst, dat van de 50 maatschappijen, voorkomende in den door mij aangehaalden staat, er niet minder dan 21 waren geschrapt; er waren 7 andere aan toegevoegd, zoodat het geheel slechts liep over 36 maatschappijen. Van de 21 geschrapte waren er maar 4 met een goed dividend, doch ook daarvan slechts 1 met een dividend van meer dan 10%; de dividenden der 17 overige varieerden van 0 tot 5,63%. De meeste van die 21 maatschappijen waren voorts ten onrechte geschrapt. Waar verder het dividend der 7 toegevoegde maatschappijen, varieerende van 8 tot $38^1/_3$%, veelal te hoog was opgegeven, aangezien bij 6 daarvan — uit onbekendheid — geen rekening was gehouden met het vrij zeker op 0 te stellen dividend over 1920, zal duidelijk zijn, dat het door den directeur van Financiën verkregen rentecijfer niet onaardig geflatteerd was.

Om dit nader aan te toonen zal ik alle weggelaten en bijgevoegde maatschappijen één voor één nagaan. Op een zeer enkele uitzondering na zijn de te vermelden gegevens ten aanzien van de Engelsche maatschappijen ontleend aan de „Rubber Producing Companies (Official Guide for Investors in Rubber Shares)", uitgegeven door de Mincing Lane Tea and Rubber Share Brokers'

Association Ltd., terwijl overigens is geraadpleegd de Bussy's Handboek voor Cultuur- en Handelsondernemingen in Nederlandsch-Indië; is dit niet het geval, dan zal de bron worden aangegeven. Ik zal achter den naam van iedere maatschappij eerst vermelden wat daaromtrent in den staat van den directeur van Financiën voorkomt, en daarop mijn correcties laten volgen. Het jaartal achter sommige namen is dat der oprichting van de maatschappij. De dividenden geven — in volgorde — de over de jaren 1916, 1917, 1918, 1919 en 1920 uitgekeerde aan; vallen de boekjaren niet samen met het kalenderjaar, dan zijn, in navolging van den directeur van Financiën, de boekjaren 1915/16, 1916/17, 1917/18, 1918/19 en 1919/20 genomen. Een streepje (—) geeft aan, dat het dividend niet bekend was of is.

Omtrent de 21 weggelaten maatschappijen kan zoo het volgende worden vermeld:

1. *Amsterdam-Bedagei Tabak Compagnie:* tabakmaatschappij niet opgenomen. Deze in 1906 opgerichte maatschappij teelt echter sinds lang geen tabak meer; op hare eenige onderneming Soengei Parit komen, na verwijdering der vroeger tusschengeplante koffie, sinds 1914 alleen maar rubber en klappers voor; de rubberproductie was in 1916 reeds 70.000 K.G. Dividend: 0, 0, 0, 0, en 0, *gemiddelde: 0.*

2. *Amsterdam-Serdang Tabak Compagnie:* tabakmaatschappij niet opgenomen. Deze eveneens in 1906 opgerichte maatschappij is inderdaad meer tabak- dan rubbermaatschappij; zij heeft 2 tabaks- en 1 rubberonderneming, van welke laatste (Melatti) de productie in 1916 reeds was 284.000 K.G. Wegens de tabak had het dividend hoog moeten zijn; het was echter slechts: 5.17, 10, 0, 5 en 8; *gemiddelde: 5,63.* Het verdient voorts opmerking, dat andere tabak- tevens rubbermaatschappijen, o.a. de Serdang Cultuur Maatschappij met een gemiddeld dividend van 12%, niet op den staat van den directeur van Financiën zijn weggelaten.

3. *Batoe Sumatra Rubber Maatschappij:* niet opgenomen wegens oprichting in 1918. Deze maatschappij exploiteert echter de onderneming Milano, welke tevoren toebehoorde aan de Marbau Rubber Maatschappij (1910) en reeds in 1915 in productie was;

productie 1919: 42.000 K.G. Dividend 1919 en 1920: 8 en 0; *gemiddeld 4.*

4. *Cultuur Maatschappij Boekit Lawang:* niet opgenomen wegens oprichting in 1912. Haar onderneming produceerde in 1916 en 1917 — naast nog niet veel rubber — koffie; rubberproductie in 1918, 1919 en 1920: 21.000, 46.000. en 58.000 K.G. Dividend: 0, 0, 0, 0, en 0; *gemiddelde: 0.*

5. *Hessa Rubber Maatschappij:* was tabakmaatschappij, omgebouwd in rubber; productie 1918 rubber nog slechts ± 10.000 K.G.; niet opgenomen. Deze maatschappij (1907) plantte reeds in 1911 rubber, waarvan reeds in 1915 werd geoogst; plantte daarbij tot en met 1918 nog tabak; rubberproductie 1919 en 1920: 30.000 en 72.000 K.G. Dividenden: 0, 0, 0, 0 en 0 (gedeeltelijk ontleend aan Glerum & Co.'s rubberstatistiek); *gemiddelde: 0.*

6. *Cultuur Maatschappij Priok:* opgericht in 1916; niet opgenomen. Deze maatschappij exploiteert echter de onderneming Priok, welke tevoren aan den heer Runge behoorde en reeds in 1913 in productie was. Dividend 1917-1920: 0, 0, 0 en 0 (alsvoren); *gemiddelde: 0.*

7. *Silau Sumatra Rubber Maatschappij:* opgericht in 1919; niet opgenomen. Deze maatschappij exploiteert echter de ondernemingen Silau Doenia en Silau Priboean, welke te voren onderscheidenlijk aan de Rubber Maatschappij Silau Doenia (1910) en het Priboean Cultuur Syndicaat (1913) behoorden en reeds eenige jaren vóór 1919 in productie waren (rubber en koffie); rubberproductie 1919 en 1920: 125.000 en 150.000 K.G. Dividend 1919-1920: 6 en 0; *gemiddelde 3.*

8. *Rubber Cultuur Maatschappij Soengei Radja:* opgericht in 1917; niet opgenomen; nergens te vinden. Hier bestaat een misverstand door een tikfout in de copie van den staat, waarnaar ik verwezen had. Het moet zijn de Rubber Cultuur Maatschappij Soengey Raja (1909) met de in 1916 reeds in productie zijnde onderneming Gadjah Meuntah. Dividend 0, 0, 0 en 0; *gemiddelde: 0.*

9. *Vereenigde Indische Cultuur Ondernemingen:* niet opgenomen; de productie is eerst begonnen in 1917. Deze in 1916 opgerichte maatschappij exploiteert andere ondernemingen, waarop

eerst koffie verbouwd werd en welke in 1917 reeds 110.000 K.G. rubber produceerden; in 1916 werd dan ook dadelijk reeds dividend uitgekeerd. Dividend: 8, 0, 0, 0 en 0; *gemiddelde: 1,6.*

10. *Soengei Rampah Rubber and Coconut Plantations Company Ltd.:* in Cultuuralmanak bijna niets van bekend; niet opgenomen. Deze in 1915 opgerichte maatschapppij nam de reeds in 1909 bestaande onderneming Soengei Rampah (rubber en klappers) over. Dividend: 7½, 2½, 0, 5 en 0 (het laatste cijfer berust op de opgave van de agente der maatschappij); *gemiddelde: 3.*

11. *Central Sumatra Rubber Estates Ltd.:* in de Cultuuralmanak niets van bekend. Deze maatschappij werd opgericht in 1910 (in 1915 gereconstrueerd). Dividend: 0 (opgave van de agente), 0, 0, 0 en 0; *gemiddelde: 0.*

12. *Mendaris Rubber and Produce Estates Ltd.:* in Cultuuralmanak niets van bekend. Opgericht: 1911; dividend: 0, 0, 0, 5 en *0; gemiddelde: 1.*

13. *Sungei Kari (Sumatra) Rubber Estate Ltd.* (1909): dividend 1916: 30; in Cultuuralmanak verder niet opgenomen. Dividend: 30, 30, 7, 15 en 5; *gemiddelde: 17,4.*

14. *Tanah Datar Rubber Estate Ltd* (1912): dividend 0, —, —, — en 0; gemiddelde: —. De rubberproductie (aanplant begonnen in 1909, tappen in 1913; oude onderneming) bedroeg in 1916 reeds 60.000 K.G. Dividend: 15, 10, 0, 20 en 0 (laatste cijfer volgens opgaven van de agente); *gemiddelde: 9.*

15. *Toerangie Rubber and Produce Estates Ltd.:* opgericht in 1912; niet opgenomen. De aan deze maatschappij behoorende onderneming Toerangie is echter van ouderen datum en was in 1910 reeds met rubber beplant; rubberproductie 1916: 78.000 K.G. Dividend: 0, 0, 0, 5 en 0, *gemiddelde: 1.*

16. *Wampoe Tobacco and Rubber Estates Ltd.:* in Cultuuralmanak niets van bekend. Opgericht: 1910; productie: tabak en rubber. Dividend: 0, 0, 0, 0 en 0; *gemiddelde: 0.*

17. *Rubber Plantations Investment Trust* (1909): staat in Cultuuralmanak onder afdeeling Handel en Vervoer en niet onder Cultures; niet opgenomen. Niettegenstaande die indeeling van de cul-

tuuralmanak exploiteert deze maatschappij ter Oostkust van Sumatra 6 thee- en 2 rubberondernemingen. Dividend: 3, 6, 0, 0 en 6; *gemiddelde: 3.*

18. *Bila Sumatra Rubber Lands Ltd.:* in Cultuuralmanak geen dividend bekend. Opgericht: 1910. Dividend: 0, 0, 0, 0 en 0 (eerste twee cijfers volgens opgave van de agente); *gemiddelde: 0.*

19. *Tamiang Rubber Estates Ltd.:* in Cultuuralmanak geen dividend bekend. Opgericht: 1909. Dividend: 17½, 17½, 0, 15 en 0; *gemiddelde: 10.*

20. *Glen Bervie Rubber Company Ltd.:* in Cultuuralmanak geen dividend bekend. Opgericht: 1908. Dividend: 15, 15, 0, 15 en 0; *gemiddelde: 9.*

21. *Eastern Sumatra Rubber Estates Ltd.:* in Cultuuralmanak geen dividend bekend. Opgericht: 1910. Dividend: 0, 0, 0, 0 en $4^1/_6$; *gemiddelde:* $^5/_6$.

Zeide ik te veel, toen ik beweerde, dat de meeste van deze maatschappijen ten onrechte niet op den staat van den directeur van Financiën voorkwamen? En nu de 7 toegevoegde maatschappijen:

1. *Rotterdam Deli Hevea Ltd.* (1911): dividend 7½ 15, 15, 15 en —; *gemiddelde: 13.* Deze maatschappij werd op 1 Januari 1920 vereenigd met de Malang Rubber Estates Ltd. en de Dolok Rubber Estates Ltd. tot de Amalgamted Rubber Estates Ltd. (zie sub 5 hierna). Deze laatste keerde over 1920 geen dividend uit. Voor het bepalen van een juist gemiddelde zou dus hiermede rekening moeten worden gehouden en wordt het *gemiddelde dus 10½ en niet 13.*

2. *Algemeene Cultuur Maatschappij* (1905): dividend 40, 40, 10, 40 en 15; *gemiddelde: 29.* Dit is juist.

3. *Insulinde Rubber Estates Ltd.* (1910): dividend 20, 30, 10, — en —; *gemiddelde: 20.* De onderneming van deze maatschappij (Namoe Oenas) is een oude tabaksonderneming; daarom had zij bij consequente toepassing van het systeem, door den directeur van Financiën o.a. gevolgd bij de Hessa Rubber Maatschappij (zie sub 5 hiervoren), niet mogen zijn opgenomen. De dividenden waren 20, 30, 10, 0 en 0, waardoor het werkelijke *gemiddelde was 12 en niet 20.*

4. *United Sumatra Rubber Estates Ltd.* (1908): dividend —, 38, 16 $^{2}/_{3}$, 39½ en —; *gemiddelde: 29* $^{2}/_{3}$. De dividenden waren echter $41^{2}/_{3}$, $29^{1}/_{6}$, $16^{2}/_{3}$, $39^{7}/_{12}$ en 0, zoodat het *gemiddelde* — ondanks het bijgevoegde gunstige cijfer over 1916 — *niet* $29^{2}/_{3}$, *doch 25,4* was.

5. *Amalgamated Rubber Estates Ltd.* (1910): dividend 7½, 0, 10, 15 en —; *gemiddelde: 8*. Deze maatschappij ontstond echter pas op 1 Januari 1920 door samenvoeging van drie maatschappijen (zie sub 1). De over 1916 tot en met 1920 vermelde dividenden zijn vermoedelijk die der Dolok Rubber Estates Ltd. Over 1920 werd geen dividend uitgekeerd. Dit laatste medegerekend wordt *het gemiddelde dus 6,5 en niet 8.*

6. *Société Anonyme des Plantations de Telok Dalam* (1909): dividend —, 30, 25, 60 en —; *gemiddelde:* $38^{1}/_{3}$. Blijkens de jaarverslagen van die maatschappij werd over de jaren 1916 en 1920 onderscheidenlijk 30 en 0% uitgekeerd; de dividendenreeks was dus 30, 30, 25, 60 en 0, gevende een *gemiddelde van 29 in plaats van* $38^{1}/_{3}$. Daar komt nog bij, dat het dividend over 1919 slechts zoo buitengewoon hoog was door den lagen koers van de franc (het is een Belgische maatschappij); de in Nederlandsch-Indische guldens verdiende winst leverde, omgezet in Belgische francs, daardoor een dividend, dat 2 maal grooter was dan de werkelijkheid.

7. *Cultuur Maatschappij Timboelan* (1908): dividend 35, 0, 0, 6 en —; *gemiddelde: 10,25*. Deze maatschappij werkt alleen ter Sumatra's Westkust, een gebied, waarmede overigens in deze materie geen rekening werd gehouden. Het dividend over 1920 is mij niet bekend; gezien de slechte resultaten in 1917 en 1918 en het geringe resultaat in 1919, dat voor de rubbermaatschappijen in het algemeen een zeer gunstig jaar was, kan gerust worden aangenomen, dat over 1920 geen dividend is kunnen worden uitgekeerd. Het *gemiddelde* zal dus *8,2 en niet 10,25* moeten zijn.

Er komen in den staat van den directeur van Financiën nog wel andere onnauwkeurigheden voor, zooals ten aanzien van de dividenden der Serdang Central Plantations Ltd. en Bandar Sumatra Rubber Company Ltd., die opgegeven worden als bedragende 15, 7, —, 15 en 0, en 12½, 10, 6, 12½ en —, hetgeen moet zijn 15,

7, 5, 12½ en 0, en 12½, 10, 6, 12½ en 0, zoodat de gemiddelden niet 9¼ en 10¼, maar 7,9 en 8,2 zijn, doch het reeds medegedeelde zal voldoende zijn om aan te toonen, dat met de voorhanden zijnde gegevens het door den directeur genoemde gemiddelde rentecijfer van bijna 14% niet te handhaven is; het zal, vermoedelijk niet onbelangrijk, moeten worden verlaagd.

Slechts tot aanvulling van het reeds aanwezige cijfermateriaal laat ik daarom nog eenige verder door mij gevonden gegevens volgen:

1. *Rubber Cultuur Onderneming Timbang Deli* (1909; in 1920 overgegaan in: Timbang-Deli Rubber Company): dividend 10, 8, 0, 10 en 0; *gemiddelde: 5,6.*

2. *London Langkat Syndicate Ltd.* (1909): dividend 0, 0, 0, 0 en 0 (laatste cijfer volgens opgave van de agente); *gemiddelde: 0.*

3. *Kwaloe Rubber Estates Ltd.* (1910): dividend 0, 0, 0, 0 en 0; *gemiddelde: 0*

4. *Siak (Sumatra) Rubber Estates Ltd.* (1910): dividend 12½, 5, 5, 15 en 0; *gemiddelde 7,5.*

5. *Sungei Buaya (Sumatra) Rubber Company Ltd.* (1909): 22½, 22½, 0, 12½ en 10; *gemiddelde: 13,5.*

6. *Sumatra Proprietary Rubber Plantations Ltd.* (1909): dividend 0, 6, 0, 5 en 2½; *gemiddelde: 4,7.*

7. *Rampah Coconut Estates Ltd.* (1910): dividend 0 (opgave van de agente), 0, 0, 0 en 0; *gemiddelde: 0.*

Als ik goed ben ingelicht, is men thans aan het departement van Financiën bezig een volledige berekening op te stellen van het kapitaal en de dividenden van alle betrekkelijke maatschappijen. Dat is, zooals begrijpelijk, de eenig juiste methode om het ware gemiddelde rentecijfer te vinden. Zooals uit het voorgaande is op te maken, zie ik met verwachting het resultaat van die berekening tegemoet.

Medan 27/28 Augustus 1922.

De komende Bestuurshervorming

door

N. W. van Hartingsveldt

I

Door de wet van 6 Februari 1922 (Ned. Staatsblad no. 51) [1]) zijn drie artikelen ingevoegd tusschen de artikelen 67 en 68 van het Regeeringsreglement (afgekort R.R.), terwijl nog eenige andere artikelen van het R.R. in verband hiermede gewijzigd werden. Als gevolg hiervan zal door deze wet, die deels nieuwe grondslagen legt, deels te beschouwen is als een uitbouw volgens grootscher plan van de decentralisatiewetgeving van 1903, de toekomstige bestuursinrichting van Nederlandsch-Indië zoodanige wijziging ondergaan, dat het niet ondienstig voorkomt voornamelijk aan de hand der officieele stukken de totstandkoming en de inhoud van deze wet te gaan.

Voor de wordingsgeschiedenis van dit belangrijke stuk van wetgeving dient men terug te gaan tot het jaar 1913, toen bij Koninklijk besluit van 16 Januari no. 39 de heer S. de Graaff ter beschikking van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië werd gesteld, teneinde onder diens rechtstreeksche bevelen te worden belast met de werkzaamheden tot voorbereiding der hervorming van het bestuurswezen, waarbij in hoofdzaak de volgende maatregelen in overweging dienden te worden genomen:

1e. vorming van meer uitgebreide gewesten, zoodanig georganiseerd en met bestuursmiddelen toegerust, dat inzonderheid in de richting van zelfbestuur aan die organen allengs een belangrijke taak kan worden opgedragen;

2e. opdracht in de onder 1e bedoelde gewesten van de behartiging van bijzondere behoeften van meer localen aard buiten de op den voet van artikel 68a van het R. R. ingestelde gemeenten

1). Zie bijlage achter het tweede stuk van dit artikel.

zooveel mogelijk aan zoodanige organen in het gewest: bestuursafdeelingen, regentschappen als anderzins, als uit hun aard voor de voorziening in dergelijke huishoudelijke belangen inzonderheid in aanmerking komen, van welke uit dien hoofde tevens op den duur de krachtigste opwekking kan uitgaan, ook in Inlandsche kringen, van de algemeene belangstelling voor die aangelegenheden van openbare zorg;

3e. instelling in de onder 1e en 2e bedoelde ressorten van lichamen, als vermeld in het tweede lid van artikel 68b van genoemd Reglement, bij welker samenstelling de eisch van vertegenwoordiging inzonderheid van de inheemsche bevolkingselementen op onbekrompen wijze vervulling vindt;

4. toepassing van een ruime ontwikkeling der openbare middelen en tot een doelmatig gebruik van die middelen voerend stelsel van financieele decentralisatie;

5e. verdeeling van de taak der administratieve macht in dier voege dat:

a. met inkrimping zooveel mogelijk van de rechtstreeksche bemoeienis van het Europeesche bestuur, de uitoefening van het dagelijksch beheer over de Inlandsch bevolking in de ruimste mate wordt overgelaten aan het Inlandsch bestuur, voor zoover noodig tot dat einde in zijne organisatie gewijzigd en versterkt;

b. de zelfstandige uitoefening van bevoegdheden, berustend bij de tegenwoordige hoofden van gewestelijk bestuur, voor zooveel niet betrekking hebbende op onderwerpen, die uit hun aard of wegens bijzondere redenen van het gewestelijk gezag onafscheidelijk zijn te achten, wordt opgedragen aan de bestuurshoofden der afdeelingen in de nieuwe bestuursinrichting;

6e. instelling van een Europeesch bestuurskorps van gewijzigde organisatie, overeenkomstig de eischen van het toe te passen stelsel van bestuur, met zoodanige regeling van de ambtelijke en geldelijke vooruitzichten als passend in verband met de in het nieuwe stelsel te vorderen wetenschappelijke voorbereiding en met de omstandigheden in andere takken van den koloniale n dienst;

7e. verbetering van de geldelijke omstandigheden en de ambtelijke vooruitzichten van het personeel van het bestaand Europeesch bestuurskorps en van de Inlandsche ambtenaren van het

Binnenlandsch Bestuur, voor zooveel uit een oogpunt van billijkheid en in het belang van 's Lands dienst alsnog vereischt, alsmede van de voorbereiding tot den laatstvermelden werkkring [1]).

Aan deze opdracht heeft de Regeeringscommissaris de Graaff voldaan, en het resultaat van zijn onderzoekingen neergelegd in het in 1914 van Regeeringswege gepubliceerde en uit 7 deelen bestaande: „Verslag omtrent de nadere voorbereiding eener hervorming van het bestuurswezen in Nederlandsch-Indië".

Naar aanleiding van dit verslag heeft toen Minister Pleijte in 1918 een wetsontwerp ingediend [2]), hetwelk echter door de démissionaire Kamer niet meer in behandeling genomen is. Dit wetsontwerp, dat bovendien slechts op Java en Madoera betrekking had, aangezien, blijkens de toelichting, de hervormingen op de buitengewesten „bij gebreke van de voor de inrichting eener provincie onmisbare bouwstoffen" voorloopig niet ingevoerd konden worden, is bij de nieuwe Kamer niet meer in behandeling gekomen; het werd door den heer de Graaff, toen deze in 1920 den heer Idenburg als Minister van Koloniën opvolgde, ingetrokken en vervangen door een nieuw ontwerp.

Vooraf dient echter nog melding gemaakt te worden van het feit, dat bij Gouvernementsbesluit van 17 December 1918 no. 1 werd ingesteld de „commissie tot herziening van de grondslagen der staatsinrichting van Nederlandsch-Indië", welke commissie op 28 December 1918 ten paleize te Weltevreden door den Gouverneur-Generaal van Limburg Stirum geïnstalleerd werd en die bij brief van 30 Juni 1920 haar lijvig rapport indiende.

Door een objectieve beoordeeling van het omvangrijke werk, dat deze commissie in betrekkelijk korten tijd verricht heeft, mag niet vergeten worden, dat zij werd ingesteld onder den indruk van de Novemberdagen van 1918. Immers, „de evolutie op staatkundig gebied, die zich elders voltrok", zoo begon de Gouverneur-Generaal zijn installatierede, „versterkte ook hier te lande den wil om staatkundige verhoudingen aan te passen aan gewijzigde omstan-

1). Zie Memorie van Toelichting Bijlagen Handelingen 2e Kamer 1920-1921, 438 no. 2.

2). Zie gedrukte stukken 2e Kamer 1917-'18 no. 356.

digheden". [1]) En al moge de behoefte aan een nieuwe bestuursinrichting zijn blijven bestaan, toch ligt er een onmiskenbare grond van waarheid in het betoog van den heer Ritsema van Eck, hoe men overigens ook tegenover zijne denkbeelden staat, dat „de voorstellen der commissie op den grondslag der Bandoengsche vergadering eigenlijk alleen waarde (hebben) als uiting der *toenmalige* inzichten en doeleinden der *toenmalige* combinaties. Ook dit laatste is voor de beoordeeling van de voorstelling van beteekenis, omdat de beslissingen zijn genomen, toen de deining na den storm, die in November '18 over de wereld ging, nog niet het vrije uitzicht tot aan den horizon toeliet. Inderdaad, zoowel de inzichten als de combinaties zijn sedert dien belangrijk veranderd. [2]). Waar de commissie in het leven geroepen werd tijdens zoo'n geweldige politieke depressie, wordt het verklaarbaar, dat haar werk daarvan niet alleen het stempel draagt, maar ook dat aan de door den Gouverneur-Generaal in zijn installatierede als noodzakelijk gestelde voorwaarde om aan de „hervorming van inrichting en bevoegdheid der staatsonderdeelen het karakter van een slechts geleidelijk uitvoerbaar program" [3]) te geven en „om aan vooruitstrevendheid de in deze teedere materie geboden bedachtzaamheid" [3]) te paren, naar veler meening niet is voldaan.

Als einddoel mogen de voorstellen der Herzieningscommissie wellicht waarde hebben, voor een practische toepassing nu reeds zijn zij ongeschikt, omdat zij uitgaan van geheel nieuwe grondslagen en daardoor te weinig rekening houden met het historisch gewordene in het Indische staatsbestuur. Ook de Regeering bleek deze meening te zijn toegedaan, zoodat Zij los van de voorstellen der Herzieningscommissie een wetsontwerp heeft opgesteld. Bij geleidebrief van den Gouverneur-Generaal dd. 11 September 1920 werd dit ontwerp aan den Volksraad ter adviseering aangeboden, vervolgens bij Koninklijke booschap van 5 Maart 1921 bij de Tweede Kamer ingediend, die het na een tweetal belangrijke amendementen in haar vergadering van 14 October 1921 heeft aange-

1). Rapport Herzieningscommissie pag. XIII.
2). Rapport Herzieningscommissie pag. 434.
3). Rapport Herzieningscommissie pag. XIV.

nomen met 57 tegen 24 stemmen, terwijl de Eerste Kamer in haar zitting van 3 Februari 1922 hare goedkeuring aan het ontwerp hechtte met op 2 na algemeene stemmen.

INHOUD DER WET.

De considerans van deze wet geeft aanleiding tot de opmerking, dat zij niet geheel den inhoud daarvan dekt. In de overweging staat nl. „dat het wenschelijk is het Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië nader te wijzigen tot hervorming van de grondslagen van het *gewestelijk en plaatselijk bestuur* daar te lande". Hieronder vallen niet paragraaf *a*, waarin gehandeld wordt over den Gouverneur-Generaal, paragraaf *d* en paragraaf *e* 1e, strekkende tot verbetering van den tekst der artikelen 69 en 70 R. R., en paragrafen *h* en *i*, die handelen over den Volksraad, welk lichaam noch tot het gewestelijk, noch tot het plaatselijk bestuur behoort. Ontegenzeggelijk ontleent deze wet hare belangrijkheid aan de hervorming van het gewestelijk en plaatselijk bestuur, zoodat deze onvolledigheid in de redactie van den considerans niet al te zwaar behoeft te worden aangerekend.

Paragraaf *a* werd op het laatste oogenblik, nl. tegelijk met de Memorie van Antwoord, bij nota van wijziging ingediend. Blijkens de toelichting, door den Minister gegeven, [1]) heeft deze verandering geen andere bedoeling dan om artikel 8 lid 1 te doen aansluiten aan de artikelen 67*a* en 67*c* RR. Tevoren mocht de Gouverneur-Generaal geen deelhebber zijn in-, noch borg zijn voor eenige onderneming, ten grondslag hebbende een overeenkomst om winst of voordeel aangegaan met Nederlandsch-Indië of met eenig gewest of gedeelte van een gewest, waarop artikel 68*a* van het R. R. toepassing heeft gevonden. „Deze bepaling nu zal dienen te worden uitgebreid tot overeenkomsten, aangegaan met een gewest of gedeelte van een gewest, waarop de artikelen 67*a* en 67*c* toepassing hebben gevonden", luidt het in de Memorie van Antwoord [1]). Toch hebben de woorden in het nieuwe artikel 3: „met Nederlandsch-Indië of met eenig deel daarvan" een ruimere beteekenis dan die, welke de Minister in zijn toelichting daarvan geeft.

1). Zie Memorie van Antwoord pag. 10. Bijlagen Handelingen Tweede Kamer 1920/1921 438 no. 5.

Evenals thans nog naar strenge interpretatie van artikel 3 R. R. de Gouverneur-Generaal deelhebber kan zijn in een in Nederlandsch-Indië werkende, doch aldaar *niet* zetelende onderneming, mits deze maar geen winstovereenkomst heeft aangegaan met Nederlandsch-Indië of eenig deel daarvan, omdat dan zoo'n onderneming zou vallen onder het eerste lid van dit artikel, zoo zou de Gouverneur-Generaal onder vigeur van het oude artikel 3 R. R. bijvoorbeeld wel deelhebber kunnen zijn in een niet in Nederlandsch-Indië gevestigde onderneming, die een winstovereenkomst heeft aangegaan met een zelfbesturend rijk in Indië, aangezien de zelfbesturende landschappen niet vallen onder „gewest of gedeelte van een gewest, waarop artikel 68*a* R. R. toepassing heeft gevonden". Nu echter de verbodsbepaling zich uitstrekt tot „eenig deel" van Nederlandsch-Indië zullen de zelfbesturen daar wel onder vallen, omdat hun gebied deel uitmaakt van het grondgebied van Nederlandsch-Indië.

Verreweg de grootste beteekenis van deze wet is gelegen in paragraaf *b*, waarbij een drietal artikelen wordt ingevoegd tusschen de artikelen 67 en 68 R.R. en waardoor de grondslagen gelegd worden voor het toekomstige gewestelijke en plaatselijke bestuur. Zoowel in als buiten de Staten-Generaal zijn deze bepalingen onderworpen geweest aan heftige critiek. Als bezwaar van algemeene strekking gold, dat er in de wet zelf zoo weinig gedecreteerd en te veel aan algemeene verordeningen wordt overgelaten, zoodat „de Regeering als het ware blanco opdracht (krijgt) om Haar macht in de voorgestelde plaatselijke en gewestelijke bestuursorganen te handhaven, uit te breiden of te wijzigen, zooals het Haar goeddunkt" [1]). Wat hier echter als een bezwaar wordt aangemerkt, is naar het voorkomt juist een der voornaamste verdiensten van deze wet. Niet alleen sluit zij aan op het historisch gewordene, door aan de decentralisatiewetgeving van 1903 een breedere basis te geven, doch zij heeft ook dezelfde soepelheid van die decentralisatiewetgeving behouden, waardoor het mogelijk wordt al naar gelang van de omstandigheden en van de behoeften een steeds grootere mate van medezeggenschap aan de ingezetenen van

1). Voorloopig Verslag pag. 1. Bijlagen Handelingen Tweede Kamer 1920/1921, 438 no. 4.

Nederlandsch-Indië te geven. Ten aanzien van de staatkundige rechten heeft de wetgever zich niet tot taak te stellen om rechten, die nog niet behoorlijk gehanteerd kunnen worden, of waaraan nog geen behoefte bestaat, eenvoudig op te leggen, doch wel moet het zijne hooge roeping zijn de beddingen te graven, waarlangs het politieke leven zich ruimte kan verschaffen. De drang tot de staatkundige ontplooiing dient echter van de geregeerden zelf uit te gaan, want „al wat na den eijsch niet aan de leden past, en is maar ongemack en niet als enckel last", zooals Cats het reeds uitdrukte, geldt niet alleen van een politiek te nauwe-, maar evengoed van een politiek te ruime jas. Wordt er nu te veel in de wet zelf vastgelegd, dan kan het gemakkelijk gebeuren, dat wat nu zelfs te ruim wordt toegemeten, straks toch weer te weinig zal blijken te zijn en aangezien de wetgevende machine zeer stroef werkt, bestaat er dus groote kans, dat dan de wet nog niet of niet meer past in het kader van de tijdsomstandigheden. Afgezien van dezen algemeen geldenden regel komt hier voor Indië nog bij, dat het een land is met bevolkingsgroepen, die op de meest uiteenloopende trappen van ontwikkeling staan.

Deze omstandigheid blijft dan ook steeds de belangrijkste pleitgrond voor de grootst mogelijke elasticiteit in wetten, die de bestuursinrichting voor Indië regelen. Tenzij men wil opleggen, wat nog niet uit zichzelf gegroeid is, dan wel onthouden wil, waaraan dringend behoefte gevoeld wordt, zal aan de lagere en plaatselijk beter georiënteerde wetgevers de bevoegdheid overgelaten moeten worden om de in wetten neergelegde beginselen toe te passen en nader uit te werken. Het bezwaar, dat de uitwerking en toepassing van deze wet te veel wordt overgelaten aan algemeene verordeningen, lijkt ons dan ook afdoende weerlegd door den heer Idenburg in zijn verdediging van het wetsontwerp, toen hij in de Eerste Kamer het volgende betoogde: „De bedoeling van elke ingrijpende bestuurshervorming moet zijn om op een bepaald oogenblik die organen te scheppen, die het meest geëigend zijn om op dat oogenblik de aanwezige volkskracht tot uiting te brengen. En nu is er niet een voor alle volken en tijden beste bestuursinrichting. De bestuursinrichting, die voor Nederland goed is, kan verkeerd zijn voor Indië. De bestuursinrichting, die voor

Java perfect is, kan een onding zijn voor Papoea. De vorming van het bestuur moet berusten op een grondige kennis van land en volk, moet zich laten leiden door eerbied voor het bestaande, opdat de hervorming aansluite bij dat bestaande en van dat bestaande de natuurlijke groei en ontwikkeling zij, en geen maakwerk worde. Uit deze opmerking volgt, dat wij in Nederland nooit meer kunnen doen dan de groote hoofdlijnen van de bestuursinrichting en de bestuurshervorming geven, maar dat wij de uitwerking en de toepassing daarvan in Indië aan Indië moeten overlaten. Verder volgt daaruit, dat de beginselen en hoofdlijnen, die wij vastleggen in een ontwerp, zoo lenig en soepel moeten zijn, dat daarbij rekening kan worden gehouden met de verschillende behoeften en omstandigheden. Er moet bestaan een zeer nauw verband tusschen den staatsvorm van een volk en de algemeene ontwikkeling ervan. Er moet harmonie zijn tusschen de intellectueele, de sociale en economische ontwikkeling van een volk en den staatsvorm er van" [1]). Deze harmonie zal alleen tot stand gebracht kunnen worden door een sterke differentiëering in de lagere wetgeving voor de bestuursinrichting der verschillende gebiedsdeelen.

Het doel van de hervorming is het wegnemen van de organisatorische fout, die na de instelling van den Volksraad aan de Indische bestuursinrichting heeft gekleefd en wel 1e. door het scheppen van organen voor zelfstandig bestuur en 2e. door administratieve decentralisatie. Volgens de considerans van de wet van 16 December 1916 (Indisch Staatsblad 1917 no. 14), waarbij het 10de hoofdstuk van het R. R., getiteld: „Van den Volksraad", is ingelascht, werd het wenschelijk geacht het R. R. nader te wijzigen „hoofdzakelijk teneinde daar te lande door de instelling van een vertegenwoordigend lichaam de Nederlandsche onderdanen, ingezetenen van Nederlandsch-Indië, gelegenheid te geven tot medewerking aan de behartiging van de belangen van dat gebied". Zooals bekend, bestaat deze medewerking van den Volksraad in het geven van advies, dat de Gouverneur-Generaal ten aanzien van sommige onderwerpen verplicht, ten aanzien van alle andere bevoegd is om te vragen, doch „door deze casus positie is de Volksraad in de gelegenheid tot het voeren van *ongebreidelde* en on-

1). Handelingen Eerste Kamer 1922 pag. 364.

verantwoordelijke critiek, zonder dat hij daarvan ooit de consequenties zal behoeven te dragen. En in zooverre heeft men in den vorm van een bloot adviseerend lichaam inderdaad een orgaan geschapen, dat *meerdere* macht bezit dan een modern Parlement" [1]). En inderdaad, al moge er eenerzijds grond van waarheid schuilen in de klacht van den Volksraad, dat met zijne adviezen niet altijd voldoende rekening gehouden wordt, zoowel door de Indische als door de moederlandsche Regeering, anderzijds is niet minder waar, dat de Volksraad zich niet altijd zijn positie van adviseerend lichaam helder bewust is en maar al te graag de „medewerking" om wil zetten in een soort van mederegeering, doch dan zonder eenige verantwoordelijkheid daarvoor te dragen. Hoe verder het staatkundig evolutieproces in Indië voortschrijdt, hoe lastiger het voor de Regeering zal worden om van het advies van den Volksraad af te wijken en dit te meer als het contact tusschen dit college en de Tweede Kamer grooter wordt en deze laatste de wenschen van den Volksraad gaat vastleggen in amendementen, evenals ook in het ontwerp van deze wet in het amendement Dresselhuijs c.s. is geschied. Voor den drang tot meeningsuiting, voor den wil om zelf te doen, zal ruimte gemaakt moeten worden, doch dan niet op de wijze als bij den Volksraad heeft plaats gehad, maar door het scheppen van organen voor *zelfstandig* bestuur, door decentralisatie van de regeermacht, hetgeen medebrengt, dat die organen dan ook verantwoordelijk voor hunne daden zullen zijn.

Volgens het eerste lid van artikel 67*a* zal de verdeeling van het grondgebied van Nederlandsch-Indië in provinciën en andere gewesten voortaan niet meer plaats hebben door den Koning, zooals artikel 68 oud van het R.R. voorschreef, doch geschieden bij algemeene verordening, dat wil dus zeggen bij wet, algemeenen maatregel van bestuur, Kroonordonnatie of gewone ordonnantie. De beide eerste soorten van algemeene verordeningen komen naar het voorkomt hiervoor niet in aanmerking. De wet niet, omdat tevoren deze bevoegdheid reeds aan een lageren wetgever gegeven was en er geen enkele aanleiding bestaat om deze bevoegdheid, mede in verband met de toenemende legislatieve werkzaamheden der

1). Colijn. Staatkundige hervormingen in Nederlandsch-Indië pag. 28.

Staten-Generaal en de gewijzigde inzichten in de koloniale politiek, aan den moederlandschen wetgever over te dragen. Het Koninklijk besluit niet, omdat er dan 1e. geen aanleiding zou geweest zijn om het oude artikel 68 R. R. te wijzigen, 2e. dan aan den wensch om specifiek Indische aangelegenheden door Indië zelf, althans met medewerking van Indië, te regelen, geen gevolg gegeven zal worden en 3e. omdat voor een Koninklijk besluit geen verplicht advies van den Volksraad noodig is, terwijl de Gouverneur-Generaal volgens de aanvulling van artikel 131 R. R. door deze wet daartoe wel verplicht is.

Blijven dus over de Kroonordonnantie en de gewone koloniale verordening. De keuze tusschen deze twee valt niet moeielijk te bepalen. Al zou het oppervlakkig beschouwd voor de hand liggen om de regeling van dit specifiek Indische belang over te laten aan den gewonen kolonialen wetgever, zoolang de constellatie van de Indische bestuursinrichting ten aanzien van het centrale bestuur nog niet gewijzigd is, en de Minister van Koloniën nog altijd verantwoordelijk blijft ook voor het beleid van den Gouverneur-Generaal, zal deze zoo belangrijke materie niet anders geregeld kunnen worden dan bij ordonnantie met Koninklijke medewerking, d.w.z. een van de Indische regeering uitgegane ordonnantie, waartoe vooraf machtiging van den Minister van Koloniën verleend is.

De bestuurseenheden van de eerste orde, waarin het grondgebied van Nederlandsch-Indië gesplitst zal worden, zullen binnen afzienbaren tijd bestaan in provinciën en andere gewesten. Het aantal provincies en gouvernementen is niet bepaald. Zelfs voor Java en Madoera, die voor een verdeeling het gemakkelijkst in aanmerking zouden kunnen komen, liepen de meeningen in den Volksraad uiteen. Sommigen voelden het meest voor een 3-ledige indeeling, anderen meer voor een 4-, 5-, 8- tot zelfs 17-ledige en wel op grond hiervan, dat een grooter aantal provincies beter te overzien is zoowel door den raad als door den gouverneur met de gedeputeerden [1]). Ook in de Eerste Kamer werd een globaal schema der verdeeling gevraagd en tevens de wensch uitgesproken om in de buitengewesten met het oog op de groote verscheidenheid

1). Zie Afdeelingsverslag Volksraad 2e gewone zitting 1920, Onderwerp 3 — stuk 4, blz. 7.

der bevolking de provincies en gouvernementen niet te groot te nemen [1]). Waar niet alle factoren, die op de indeeling van het grondgebied invloed uitoefenen, in Nederland bekend zijn en noch de Indische Regeering noch de Volksraad zich over deze aangelegenheid duidelijk hebben uitgesproken, kon de Minister slechts algemeene denkbeelden over de nieuwe gewestelijke indeeling geven. „Niet onwaarschijnlijk acht hij het, dat voor Java verdeeling in drie provinciën de meest aanbevelingswaardige zal worden geoordeeld, dat ook op Sumatra minstens een drietal gewesten zal worden ingesteld, waarvoor de provinciale bestuurvorm al dadelijk mogelijk zal blijken en dat overigens — tenzij bijv. ook voor Celebes reeds aanstonds die bestuursvorm toepassing zal kunnen vinden — het gebied wordt ingedeeld in een vijf- à zestal gewesten, die voor de eerste toekomst nog in het nieuwe stelsel de plaats van gouvernementen innemen" [2]). Al wijst de Minister er uitdrukkelijk op, dat in deze mededeeling niet meer dan een onderstelling mag worden gezien, waaraan elk bindend karakter vreemd is, zoo mag uit deze woorden toch wel worden afgeleid, dat het aantal provincies en gouvernementen zeer gering zal zijn in vergelijking met de thans bestaande 37 gewesten. Als motief wordt aangevoerd, dat de provincie in het nieuwe stelsel moet zijn het orgaan, waarop een steeds grooter wordend deel van de algemeene taak der Landsregeering ter zelfstandige behartiging wordt overgedragen, en om dit te kunnen doen moet de provincie zijn voorzien van een zoodanige bestuurstoerusting, dat het haar inderdaad mogelijk wordt die taak naar behooren te vervullen. Daarvoor zijn noodig een staf van bekwame adviseurs, technische leiders voor de verschillende diensten en een van de noodige intellectueele krachten voorzien bureau. In aanmerking genomen de beperkte *financiëele* middelen en de naar verhouding schaarsche *personeele* krachten, waarover in de verschillende takken van dienst voor de leidende betrekkingen te beschikken valt, is het alleen aanzienlijke inkrimping van het *aantal* gewesten, waardoor de vervulling van dien tweeledigen eisch van primair belang mogelijk

1). Zie Voorloopig Verslag Eerste Kamer pag. 4.
2). Memorie van Antwoord Eerste Kamer pag. 5.

zal worden [1]) Personeele krachten zouden tegen een goede bezoldiging nog wel te vinden zijn, doch voor het motief „geen geld", dat vooral in de naaste toekomst wel eens erg nijpend kan worden, moet natuurlijk alles zwichten, want men kan de uitgaven niet maar tot in 't dolzinnige toe blijven opvoeren. Deze bestuurshervorming zal, als zij overal ingevoerd is, toch reeds groote uitgaven met zich medebrengen: decentralisatie is nu eenmaal duur. Ware het dan ook niet, dat de Landsfinanciën in de naaste toekomst geen verdeeling in grooter aantal gewesten toelaten, zoo zou een 3-ledige indeeling van Java niet te aanvaarden zijn, want niet vergeten dient te worden, dat één provincie grooter zal zijn dan geheel Nederland, West-Java een bevolking heeft van ± 8½, Midden-Java van ± 16 en Oost-Java van ± 10 millioen zielen. Uit deze cijfers moge voldoende blijken, dat een 3-ledige indeeling voor Java geen definitief karakter zal kunnen dragen. Zoo gauw de bevolking economisch sterker en de middelen daardoor ruimer worden, terwijl door de voortschrijdende ontwikkeling ook de personeele krachten in grootere mate en daardoor goedkooper ter beschikking zullen staan, zal tot een afsplitsing van kleinere gebiedsdeelen overgegaan dienen te worden, want anders zal het provinciale bestuur evenals thans de Landsregeering topzwaar worden.

Een alleszins bevredigende oplossing geeft de voorgestelde indeeling in provincies dus niet, doch ook in deze zal er harmonie moeten zijn tusschen den economischen toestand der bevolking en het bestuur, want het zou een onverantwoordelijke fout zijn om over een economisch zwakke millioenen-bevolking een bestuur te voeren, waarvan de kosten zeer verre hare draagkrachten te boven gaan. Aan deze fout lijden met uitzondering van eenige groote stadsgemeenten ook de thans reeds bestaande gedecentraliseerde lichamen. De algemeene klacht toch is gebrek aan middelen, zoodat zij hun taak niet naar behooren kunnen vervullen. En terecht, doch waar zou men de middelen vandaan kunnen halen, wanneer verreweg het grootste aantal inwoners bestaat uit economisch zwakke ingezetenen? Dan moet de bestuursvoering, wil men althans nog iets bereiken, wel van zelf kostbaar zijn in verhouding

1). Memorie van Toelichting pag. 6.

tot de overige uitgaven voor den openbaren dienst. Deze verhouding is dan ook het best in de groote steden met een talrijke kapitaalkrachtige Europeesche bevolking. Ter vergelijking moge dienen, dat de bestuursuitgaven voor Semarang bedragen 4% en voor het nabij gelegen Salatiga 11% van de totaal-uitgaven [1]). Wie dan ook met zijn idealen niet op hol slaat, doch zonder het in het oog gevatte doel los te laten rekening blijft houden met de werkelijkheid, zal zich bij de voorgestelde oplossing ten aanzien van de indeeling in provincies, die, het zij erkend, verre van ideaal is, wel neer kunnen leggen, want om op grond van het motief „geen geld" de geheele hervorming dan maar achterwege te laten, is al evenmin mogelijk en wel 1e. omdat de meer dan overbelaste centrale regeering hoe langer hoe minder berekend wordt voor de haar opgelegde taak en 2e. omdat in Indië de geest van zelf willen doen is vaardig geworden, zoodat de drang naar medezeggenschap niet langer gestuit mag worden.

Voor de instelling van gouvernementen geldt deze eisch van medegezeggenschap nog niet, aangezien dit gewesten zullen zijn, die de geschiktheid voor de uitoefening van autonomie en zelfbestuur nog missen. Er blijft dus over, dat de vorming van deze nieuwe bestuurseenheden alleen noodig geoordeeld wordt om de centrale regeering in haar taak wat te verlichten. Of dit echter van veel beteekenis zal zijn, valt te betwijfelen.

Na aftrek van de gewesten op Java en Sumatra, zoomede Banka en Riouw, blijven er voor de buitengewesten nog 8 residenties over, die in een 5 à 6-tal gouvernementen getransformeerd zullen worden. De ambtelijke bemoeienis van de centrale regeering zal dus niet veel verminderen, terwijl daartegenover staat, dat de veelal ontzaglijk uitgestrekte residenties van thans nog meer vergroot zullen worden. Het practische gevolg zal dan zijn, dat de gouverneurs nog minder hun gewest kunnen overzien en, waar aan deze ambtenaren een grootere bevoegdheid gegeven zal worden dan aan de tegenwoordige hoofden van gewestelijk bestuur, is hiervan slechts te verwachten een versterking van den autocratischen of liever van den bureaucratischen bestuursvorm. Vooral voor de

1). Deze cijfers zijn berekend naar tabellen in Mr. J. J. Schrieke: Ontstaan en groei van stads- en landgemeenten in Nederlandsch-Indië.

buitengewesten wil het dan ook voorkomen, dat de instelling van gouvernementen, zooals zij thans gedacht zijn, in geen enkel opzicht aan de bestuursvoering ten goede zal komen. Het in een ambtelijk bestuurd gebied onontbeerlijke contact tusschen den verantwoordelijken chef en zijne ondergeschikten zal er nog minder door worden dan het thans reeds is, waardoor de mogelijkheid om bijtijds in te grijpen als het ergens eens misloopt, eveneens vermindert. Om al deze redenen schijnt het daarom alleszins wenschelijk toe, om met de hervormingen op de buitengewesten te wachten, totdat ook daar met de inrichting van een provincie begonnen kan worden, en voorloopig voort te gaan met de vorming van lagere rechtsgemeenschappen, waaruit de hoogere zich later als in een natuurlijken groei kunnen ontwikkelen.

De provinciën met een provincialen raad aan het hoofd zijn te onderscheiden in provinciën in welke het uitvoerend gezag is gelegd:

a. in handen van den gouverneur met een college van gedeputeerden;

b. in handen van den gouverneur alleen, terwijl de andere gewesten, voortaan gouvernementen geheeten, evenals de provincies meerdere thans bestaande residenties zullen omvatten, doch in tegenstelling met de provincies geheel ambtelijk bestuurd zullen worden. Alleen *kan* in die gouvernementen aan den gouverneur een adviseerende raad toegevoegd worden.

Volgens artikel 67*c* worden, waar de plaatselijke omstandigheden het toelaten, gedeelten van *provinciën* als zelfstandige gemeenschappen aangewezen. Als zoodanig zijn te beschouwen de stadsgemeenten, verder op Java en Madoera de regentschappen (eventueel later ook de districten en onderdistricten) en de desa's. Op de buitengewesten komen hiervoor in aanmerking de landstreken, die eenigszins met een regentschap te vergelijken zijn, zooals bijv. de Minahassa, doch aangezien de bestuurseenheden van belangrijker omvang, wortelend in de volksinstellingen, hier over het algemeen slechts schaars te vinden zijn, zal men zijn toevlucht moeten nemen tot administratieve eenheden, nl. de afdeeling en de onderafdeeling, waaronder in het nieuwe stelsel verstaan dient te

worden respectievelijk een verkleinde residentie en de tegenwoordige afdeeling, terwijl naar analogie van de desa op Java gedacht kan worden aan de nagari's, marga's, koeria's en soortgelijke instituten.

Voor zooveel mogelijk dient er in dit verband op gewezen te worden, dat alinea 1 van artikel 67*c* slechts spreekt van gedeelten van *provinciën*, die als zelfstandige gemeenschappen aangewezen zullen worden. In de gouvernementen zullen dus geen zelfstandige lichamen in den zin van dit artikel in het leven geroepen kunnen worden. Wel zullen ook daar op den voet van artikel 68*a*, *b* en *c*, R.R. voor gedeelten van die gewesten geldmiddelen afgezonderd kunnen worden ter voorziening in de bijzondere behoeften van dat gebied, omdat deze artikelen niet zijn ingetrokken, doch wanneer dit mocht voorkomen, dan zal toch aan die lichamen niet het karakter gegeven kunnen worden, welke artikel 67*c* daaraan bedoelt te geven. De in de gouvernementen in te stellen gemeenschappen zullen, juist omdat zij uitvloeisel zijn van artikel 68*a*, *b* en *c* R.R. en niet van artikel 67*c* R.R., locale ressorten in den zin van de decentralisatiewetgeving van 1903 blijven, d.w.z. dat zij komen onder raden, die op het gebied van zelfbestuur wellicht eenige beteekenis hebben, doch wier autonome bevoegdheid erg diep verscholen ligt in het woordje „taak" in het tweede lid van artikel 68*c*. Behalve de raden in enkele groote stadsgemeenten, die zich een positie hebben weten te veroveren, welke in 't geheel niet meer past in het kader van de decentralisatiewetgeving van 1903, zijn deze raden feitelijk niets anders dan colleges om de afgezonderde geldmiddelen te beheeren en de in verband met de speciale behoeften te verrichten uitgaven te regelen (artikel 68*b* 2e lid). In de zelfstandige gedeelten der provincies daarentegen zal een raad ingesteld worden „tot regeling en bestuur van de huishouding der gemeenschap", waarbij dus veel meer de autonomie op den voorgrond treedt. De *mogelijkheid* tot instelling van locale raden op den voet van artikel 68*a*, *b* en *c* R.R. blijft dus bestaan. Of hiervan in de toekomst nog wel gebruik gemaakt zal worden, waar deze raden in 't algemeen zoo weinig voldoening gebracht hebben, is een vraag, die door den Minister van Koloniën, althans voor de regentschapsraden, ontkennend beantwoord is. Op het betoog van

eenige leden in de Eerste Kamer, dat ook de bestaande wetgeving de instelling van regentschapsraden toelaat[1]), antwoordde de Minister als volgt: „Hoewel ook op den grondslag van de bestaande wetgeving tot instelling van deze raden had kunnen worden overgegaan en derhalve, indien de zaak alleen uit een oogpunt van wetgeving wordt bezien, het oordeel van eenige leden, dat daarvoor deze wetsvoordracht niet noodig zou zijn geweest, juist mag heeten, meent de ondergeteekende op grond van overwegingen van staatkundigen aard zich op een ander standpunt te moeten plaatsen. De regentschapsraden toch staan in het ontworpen stelsel niet op zich zelf; zij vormen een met andere autonome lichamen nauw samenhangend onderdeel van een afgeronde organisatie, welke in haar geheel de gansche overheidstaak omvat. *Buiten* het *provinciaal* verband staande, zouden deze raden den *krachtigen steun missen*, dien zij voor een behoorlijke en juiste ontwikkeling noodig hebben en zou de *toekomst* van de instelling vermoedelijk *hoogst twijfelachtig* zijn. De indiening op instigatie van de Indische Regeering van het voorstel tot instelling van regentschapsraden bij de algemeene aanvullingsbegrooting van 1920 is dan ook, zooals de ondergeteekende verklaarde bij de openbare behandeling in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, geschied in de verwachting, dat de onderwerpelijke voordracht nopens de gewestelijke en plaatselijke bestuurshervorming, waarin die raden pasten, binnenkort in behandeling zou komen, zoodat het voor die raden *onmisbare provinciale* verband ongeveer tegelijkertijd zou kunnen worden ingesteld[2])".

Logisch in dezen gedachtengang van den Minister voortredeneerende, komt men tot de conclusie, dat, zoolang er geen regentschapsraden zijn ingesteld, er ook geen desaraden ingevoerd zullen worden. Immers, zoo zou men kunnen betoogen, buiten het regentschappelijke verband staande, zouden deze raden den krachtigen steun missen enz. Een duidelijke uitspraak ter zake werd niet aangetroffen. Wel is er een aanwijzing, dat inderdaad zulks de

1). Zie pag. 13 Voorloopig Verslag Eerste Kamer. Bijlagen Handelingen Eerste Kamer 1921/1922 no. 34 sub 95.

2). Pag. 16 Memorie van Antwoord Eerste Kamer. Bijlagen Handelingen Eerste Kamer 1921/1922 no. 34. sub 95a.

gedachtengang van den Minister is geweest, te vinden op blz. 25 van de Memorie van Toelichting, waar de Minister zegt: „Voor wien het desabestuur voor de toekomst zal moeten zijn een orgaan inderdaad in breeden zin, de algemeene belangen der gemeenschap vertegenwoordigende, zal het een punt van ernstigen twijfel uitmaken of, te rade gaande met de ondervinding, bij de verkiezingen der dorpshoofden opgedaan, niet naast de beslissing van de numerieke meerderheid ook bij de samenstelling van den Inlandschen dorpsraad vervulling van enkele plaatsen bij keuze van den *regentschaps-* of den districtsraad een noodzakelijk correctief zal zijn". Indien het nu in de bedoeling ligt om ook desaraden in te stellen daar waar nog geen regentschapsraden zijn, is het wel merkwaardig, dat dan in dit verband niet gesproken wordt van een benoemingsrecht van den resident of anderen ambtenaar, doch uitsluitend gedacht wordt aan een verkiezing van enkele leden van den desaraad door de regentschaps- of districtsraden.

Het bovenstaande resumeerende: het grondgebied van Nederlandsch-Indië zal in de naaste toekomst verdeeld worden, zooals in het op de volgende blz. opgenomen schema is aangegeven.

INRICHTING VAN HET TOEKOMSTIGE BESTUUR.

Centrale Landsregeering. In tegenstelling met het rapport van de Herzieningscommissie, dat in de hoofdstukken II tot en met V van het ontwerp van wet op de landsordening van Indië de samenstelling en de bevoegdheid van de Regeering en de Landsstaten regelt, wordt in de wet van 6 Februari 1922 daaromtrent niets bepaald. Als reden hiervoor geeft de Minister aan, dat „na de instelling van den Volksraad aan de algemeene staatsinrichting van Indië (een principieele fout) heeft gekleefd: het ontbreken van een rationeelen onderbouw naar zooveel mogelijk eenvormige staatkundige grondslagen" [1]) en „dat hij daarom van oordeel is, dat een gezonde opvatting van de staatkundige ontwikkeling van Indië meebrengt, dat in de eerste plaats voor een passenden *onderbouw* wordt gezorgd, omdat een hervorming van het centraal bestuur eerst dan duurzaam van waarde en beteekenis kan zijn, indien een zoo-

1). Pag. 2. Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer.

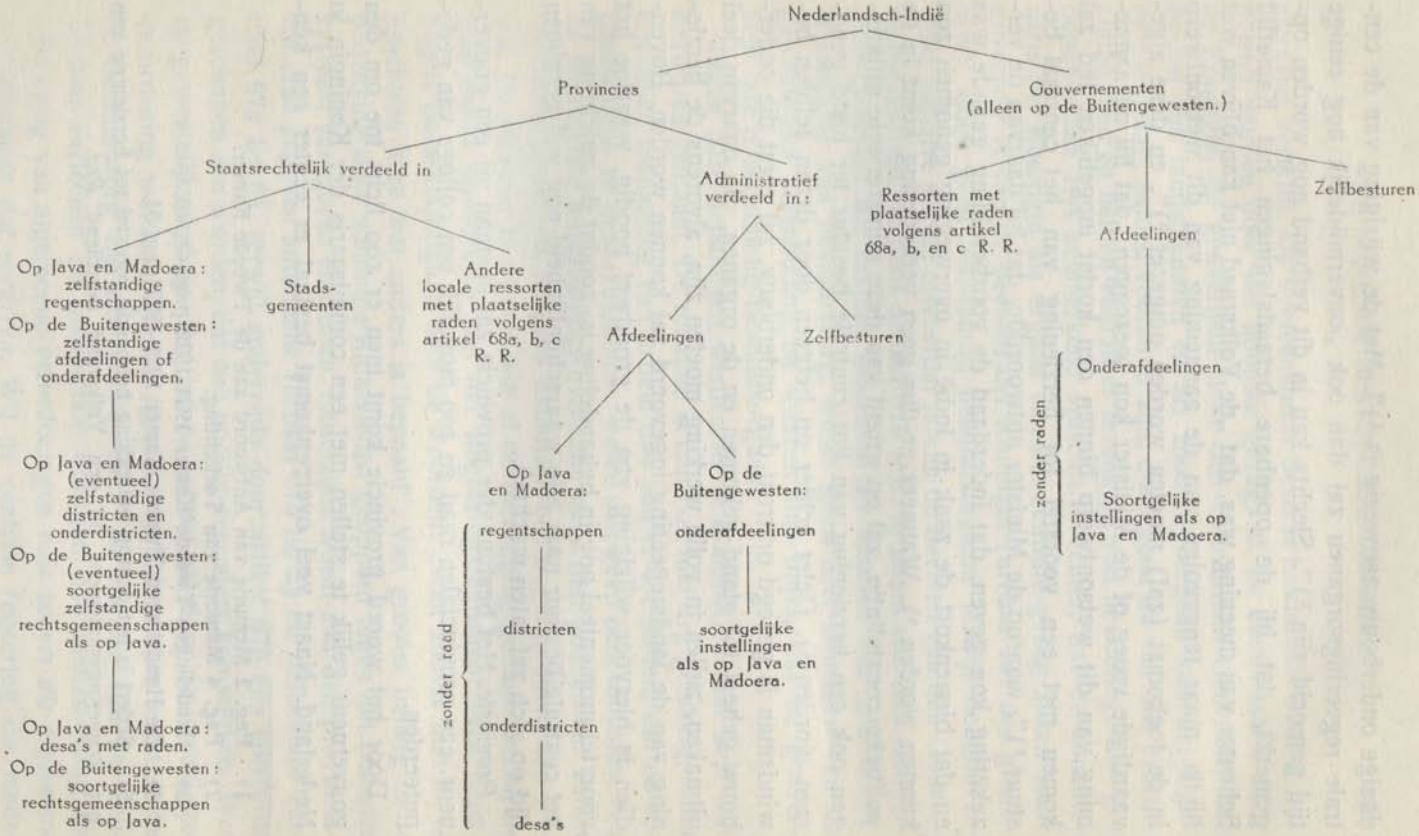
Nederlandsch-Indië
Provincies
Gouvernementen (alleen op de Buitengewesten.)
Staatsrechtelijk verdeeld in
Administratief verdeeld in:
Ressorten met plaatselijke raden volgens artikel 68a, b, en c R. R.
Afdeelingen
Zelfbesturen
Op Java en Madoera: zelfstandige regentschappen.
Op de Buitengewesten: zelfstandige afdeelingen of onderafdeelingen.
Stads-gemeenten
Andere locale ressorten met plaatselijke raden volgens artikel 68a, b, c R. R.
Afdeelingen
Zelfbesturen
Onderafdeelingen
zonder raden
Op Java en Madoera: (eventueel) zelfstandige districten en onderdistricten.
Op de Buitengewesten: (eventueel) soortgelijke zelfstandige rechtsgemeenschappen als op Java.
Soortgelijke instellingen als op Java en Madoera.
Op Java en Madoera:
Op de Buitengewesten:
zonder raad
regentschappen
onderafdeelingen
districten
soortgelijke instellingen als op Java en Madoera.
Op Java en Madoera: desa's met raden.
Op de Buitengewesten: soortgelijke rechtsgemeenschappen als op Java.
onderdistricten
desa's

danige onderbouw aanwezig is [1])". Met de wijziging van de centrale regeeringsorganen zal dan ook „onvermijdelijk nog eenige tijd gemoeid zijn [2])". Slechts kan in dit verband nog worden opgemerkt, dat bij de openbare beraadslagingen het Kamerlid Scheurer van meening was, dat „de Volksraad niet kan blijven wat hij is, maar tengevolge van de aanneming van dit wetsontwerp in de toekomst (zal) moeten worden omgezet [3])", en deze afgevaardigde vroeg of de Minister kon toezeggen „dat hij na aanneming van dit wetsontwerp binnen den kortst mogelijken tijd zal komen met een voorstel tot herziening van het centraal bestuur [3])", waarop de Minister antwoordde, dat hij daarvan de verzekering kon geven, dat inderdaad de voorbereiding gaande was en dat binnenkort de zaak in Indië in overweging genomen zou kunnen worden [4]). Wanneer er dus geen verandering komt in de politieke constellatie, zal op grond van deze ministerieele uitlatingen ook een herziening van het centrale bestuur ter hand genomen worden [5]). Gelet echter op hetgeen door dezen zelfden bewindsman is gezegd omtrent den onderbouw, zal eerst die onderbouw geheel tot stand gekomen en de organen, die daarvan deel uitmaken, zullen in volle werking moeten zijn, alvorens de herziening van de landsregeering ingevoerd zal kunnen worden. Bovendien is hiervoor wijziging van de grondwet noodig, waartoe het voorstel momenteel nog in behandeling is, zoodat de inrichting van het centrale bestuur naar alle waarschijnlijkheid nog wel geruimen tijd op zich zal laten wachten.

Provincie. Het bestuur der provincie zal bestaan uit een gouverneur, een provincialen raad en zoo mogelijk een college van gedeputeerden.

Door het woord provincie komt men er zoo licht toe om den gouverneur gelijk te stellen met een commissaris der Koningin in Nederland. Naast veel overeenkomst bestaat er echter een ken-

---

1). Pag. 2 Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer.
2). Pag. 4 Memorie van Toelichting.
3). Handelingen Tweede Kamer 1921-1922 pag. 48, 49.
4). Zie Handelingen Tweede Kamer 1921-1922 pag. 51.
5). Sedert is het daarop betrekking hebbende voorstel tot herziening van het Regeeringsreglement bij den Volksraad ingediend. *Red.*

merkend verschil. De overeenkomst bestaat hierin, dat beiden benoemd worden door het hoogste gezag, nl. de commissaris door de Koningin, de gouverneur door den Gouverneur-Generaal; dat beiden zijn landsdienaren en als zoodanig orgaan van het algemeene gezag, beiden voorzitter zijn, doch geen lid van den provincialen raad en beiden voorzitter tevens lid van het college van gedeputeerden. Het kenmerkend verschil is echter, dat de commissaris der Koningin als orgaan van het centrale gezag alleen maar *uitvoerder* is van de bevelen der Koningin (artikel 141 der grondwet), doch geen zelfstandig bestuursorgaan, terwijl de gouverneur, behalve dat hij uitvoerder is van de bevelen van den Gouverneur-Generaal, volgens artikel 67*b* R.R. in naam van den Gouverneur-Generaal het *bestuur* uitoefent ten aanzien van alle aangelegenheden van bestuurszorg, welke geen deel uitmaken van de gewestelijke huishouding en waaruit dus blijkt, dat de gouverneur ook is zelfstandig bestuursorgaan.

Tegen deze bepalingen werden in de Staten-Generaal heel wat bezwaren gemaakt. De redactie is dan ook niet erg gelukkig, want letterlijke toepassing van artikel 67*b* zou er toe leiden, dat de regentschaps- en desa-autonomie, welke ook geen deel uitmaken van de provinciale huishouding, eveneens door den gouverneur zullen worden uitgeoefend, hetgeen natuurlijk een ongerijmdheid zou wezen. De Minister heeft dan ook al de toezegging gedaan om bij de aanstaande omwerking van het Regeeringsreglement deze bepaling te doen voorafgaan door de woorden: „voor zoover niet bij of krachtens deze wet anders is bepaald". Van grooter belang is de bedenking door sommige Kamerleden geopperd tegen het bekende systeem van geven en nemen. Eenerzijds wordt aan den provincialen raad gegeven autonomie (artikel 67*a* lid 2) en zelfbestuur (artikel 67*a* lid 6), terwijl anderzijds door artikel 67*b* een correctief geschapen zou worden, dat zoo noodig zeer sterk kan werken. *Wat* de gewestelijke huishouding zal omvatten, zal door de instellingsverordening worden bepaald. Al wat daarbuiten valt, komt onder de bestuurszorg van den gouverneur. Ten aanzien van het zelfbestuur verleenen de provinciale besturen hun medewerking tot uitvoering van algemeene verordeningen *voor zoover die algemeene verordeningen dat vorderen.* Wil de centrale regeering die mede-

werking niet, dan neemt zij eenvoudig den last daartoe niet in de verordening op en zal dus de uitvoering geheel aan den gouverneur worden overgelaten. Op deze wijze *kan* zijne bevoegdheid buitensporig groot zijn in vergelijking met de provinciale besturen. Tegen het gevaar van overmatige machtsuitbreiding van den gouverneur staan de verklaringen van den Minister, dat „de strekking van het wetsontwerp juist (is) om zoowel in de grootere zelfstandige gemeenschappen (de provinciën) als in de kleinere (de regentschappen, gemeenten en desa's) de medezeggenschap van de ingezetenen uit te breiden, eenerzijds door toekenning in ruime mate van autonomie en zelfbestuur aan die gemeenschappen zelven, anderzijds door aan de ingezetenen op de samenstelling van hare bestuursorganen zooveel mogelijk invloed te geven [1])". Verder verklaarde de Minister: „Het ligt in het minst niet in mijn bedoeling, ik verzeker het nog eens, om in het algemeen aan de hoofden van gewestelijk bestuur in de provinciën toe te kennen, ten koste van de ontwikkeling der provinciale huishouding, vermeerdering van bestuursmacht. Het tegendeel is het geval [2])". Deze verklaringen zullen vooral waarde krijgen, wanneer bij de instellingsverordening de bevoegdheden van den provincialen raad geregeld zullen worden en aangezien volgens artikel 131 R.R., zooals dit thans is aangevuld, de Volksraad over deze verordening gehoord moet worden, is het mogelijk om ook langs dezen weg toezicht op de bestuursmacht van den gouverneur uit te oefenen. Weliswaar is de Regeering aan het advies van den Volksraad niet gebonden, doch wanneer de publieke opinie door middel van den Volksraad zich sterk uitspreekt tegen de grondslagen der instellingsverordening, bestaat er groote kans, dat de Staten-Generaal, die wel de bevoegdheid hebben om den Minister ter verantwoording te roepen, den Volksraad daarin zullen steunen.

Dit alles neemt echter niet weg, dat de gouverneur als orgaan van het centrale gezag onmisbaar is en voorshands in deze functie een belangrijke positie zal innemen, ten eerste, omdat er tal van onderwerpen zijn, die boven het provinciaal belang uitgaan, zooals

1). Mem. van Antwoord Tweede Kamer pag. 4 en ongeveer gelijkluidend in de Mem. van Antwoord Eerste Kamer pag. 8.

2). Handelingen Eerste Kamer 1921-1922 pag. 370.

tolrechten, defensiemaatregelen, politie, spoorwegbouw enz., voor wier behartiging in de verschillende gebiedsdeelen de centrale regeering ambtenaren noodig heeft, en ten tweede, omdat, zoolang noch de provincie, noch de lagere rechtsgemeenschappen, waaruit zij behoort te zijn samengesteld, zich de geschiktheid voor de opgedragen taak verworven hebben, het een daad van wijs staatsbeleid zal zijn om niet in eens *alle* aangelegenheden van bestuurszorg over te dragen. Werd in den Volksraad eens gezegd, dat hij is, wat hij van zich zelf weet te maken, in nog veel sterkere mate geldt dit van de zelfstandige gedecentraliseerde lichamen, die voortaan ook de volle verantwoordelijkheid van hun daden zullen dragen, want loopt het mis, dan zijn hier de gevolgen veel grooter dan wanneer de Volksraad eens een minder juist of onoordeelkundig advies uitbrengt. Hoeveel aan de autonome lichamen kan worden overgedragen, zal dus uitsluitend afhangen van het kennen en kunnen dier lichamen zelf.

Een niet met Nederlandsche toestanden vergelijkbare omstandigheid is de voor Indië speciale factor van het dualisme, dat een koloniaal regime nu eenmaal onvermijdelijk met zich medebrengt en dat, hoe sterk ook door zekere politieke richtingen ontkend, zich niet door enkele leuzen laat wegredeneeren. Telkens en telkens weer doet deze realiteit zich gelden. Ook, en niet het minst om deze reden, blijft een gouverneur met een aan hem ondergeschikt ambtenarenkorps noodig, teneinde als een boven de partijen staand tusschenpersoon, het evenwicht tusschen de onevenwichtige bevolkingsgroepen te bewaren. En al heeft de Herzieningscommissie dezen factor niet willen zien, zoo is toch ook zij van meening, dat de gouverneur is in de *eerste* plaats orgaan van het regeeringsgezag, vertegenwoordiger van de centrale regeering in Indië, belast met de *volle verantwoordelijkheid voor de rust en orde in en het welvaren van zijn gouvernement*. Als zoodanig oefent hij het gezag uit overeenkomstig de instructies, hem door den Gouverneur-Generaal in Rade verstrekt. Hij is ook het hoofd van de politie in zijn ressort en zal dus als zoodanig hebben rekening te houden met de instructies, afkomstig van den Gouverneur-Generaal. Als agent van regeeringsgezag kan hij voorts belast worden met de *uitvoering* van landswetten en ordonnanties en zelfs met de *vaststelling van regelen*

daarvoor benoodigd [1]). Dat een gouverneur deze functies niet kan uitoefenen zonder een staf van plaatselijke ambtenaren en dat het voor de hand ligt, dat deze ambtenaren zullen zijn de bestuursambtenaren, ook thans reeds met deze werkzaamheden belast, spreekt van zelf. Dat echter, gelet op het bovenstaande, de Herzieningscommissie toch tot het voorstel komt om in de autonome gebiedsdeelen al dadelijk zoowel het Europeesche als Inlandsche bestuurskorps op te heffen [2]), zou aan een „slip of the pen" geweten kunnen worden, ware het niet, dat hierin een noodzakelijke consequentie gelegen is van een vooraf ingenomen standpunt. Zij heeft, beducht om het rassenvraagstuk onder de oogen te zien, als een moderne struisvogel den kop in het papier gestoken en gladweg het geheele dualisme in de koloniale maatschappij en het koloniale staatsdoel ontkend. Die ontkenning geschiedde met opzet. Dit blijkt, omdat in de minderheidsnota's Van Lith, Ritsema van Eck en Koch-Cramer, dus wel van drie verschillende zijden, de onontwijkbare realiteit van het dualisme op den voorgrond wordt gesteld ..... Zoo heeft zij de werkelijkheid omhuld met den nevel van haar vriendelijke ethiek. In deze verdoezeling der feiten ligt tenslotte de grondfout van haar betoog, de hoofdreden, waarom het door haar ontworpen stelsel zoo bleek en bloedeloos werd ..... Maar wie het dualisme wel erkent..... die komt onvermijdelijk tot de erkenning, dat een stelsel als dat van de Herzieningscommissie voert tot wat de heer Bergmeijer geestig en juist „een gereglementeerde chaos" noemde. Die blijft de noodzakelijkheid zien van een medium: van een bestuurskorps. Zoo doet dan ook het waarlijk niet benepen, thans reeds ingevoerde Britsch-Indische hervormingsvoorstel Montagu-Chelmsford [3]). En inderdaad, dit dualisme, waardoor eenerzijds geeischt wordt eèn openleggen van het land, een volledige opname van Indië in de wereldgemeenschap, in het naar Westerschen standaard geleide productieproces, vrije toelating van kapitaal, vrije invoering van Westersche methoden, en anderzijds de behartiging

1). Zie rapport Herzieningscommissie pag. 232 (cursiveering van mij).

2). Zie rapport Herzieningscommissie pag. 104.

3). J. W. Meijer Ranneft. De toekomst van het Binnenlandsch Bestuur pag. 14 en 15.

van de belangen der inheemsche bevolking en wel zoodanig, dat bij de aanraking met de Westersche productie de bevolking niet verlieze, doch veeleer tot welvaart en zelfstandigheid gebracht moet worden, laat zich niet wegcijferen, noch door het liberalisme met het vage optimisme, dat „de vrijheid" tenslotte het geluk wel brengen zal, noch alleen en uitsluitend door het vormen van autonome lichamen, waar juist de belangen zeer sterk tegen elkaar zullen botsen, doch kan alleen verdwijnen als de Inlandsche bevolking opgroeit tot de hoogte van den Westerschen economischen standaard. In afwachting daarvan dient er te zijn een medium, dat geeft en neemt nu eens in deze richting, dan weer in gene, en waarbij het aankomt op persoonlijk beleid, geboren uit inzicht in het vraagstuk, inzicht in de Inlandsche wereld en in Westersche methoden, inzichten in de noodzakelijkheid van het maatschappelijk ontwikkelingsproces en bovenal op een warm hart voor de bevolking [1]).

Het stelsel der Herzieningscommissie ten aanzien van de bestuursambtenaren heeft de Minister dan ook niet overgenomen, want onder den gouverneur zullen afdeelingsbestuurders met den titel van resident blijven bestaan, alleen met dit verschil, dat de afdeelingen dan als regel twee of meer regentschappen zullen omvatten. Om den resident in zijn bestuurstaak bij te staan, zullen aan hem toegevoegd worden één of meer controleerende ambtenaren met den titel van assistent-resident, terwijl de met ongeveer gelijke werkzaamheden belaste civiel-gezaghebbers op de buitengewesten voortaan controleurs bij het Binnenlandsch Bestuur genoemd zullen worden. De taak der lagere bestuursambtenaren in de nieuwe gouvernementen der buitengewesten zal practisch gesproken geen wijziging ondergaan. In de provincies daarentegen, waar met de ontvoogding van het Inlandsch bestuur steeds verder voortgegaan wordt en straks autonome raden ingevoerd zullen worden, zal de positie van deze ambtenaren zich sterk wijzigen. Als hoofd van de politie, als wilsoverbrenger via den gouverneur van de centrale regeering en als medium tusschen de destructieve *neigingen* van Westersch kapitalistische invloeden en een schier

1). Zie J. W. Meijer Ranneft. De toekomst van het Binnenlandsch Bestuur pag. 11 tot en met 13.

in alle opzichten nog bescherming behoevende inheemsche bevolking, krijgen de afdeelingshoofden een delicate taak te vervullen, die naast capaciteiten zooveel ervaring vereischt, dat deze niet aan pas in dienst getreden ambtenaren opgedragen kan worden. De nieuwe assistent-residenten zullen in de school der practijk gevormd moeten worden tot deugdelijke afdeelingsbestuurders, doch dit brengt mee, dat zij in dien tijd zeer weinig voldoening van hun werk zullen hebben. Tot nu toe hebben de controleurs eigen afdeelingen met een bepaalden werkkring, in de toekomst zullen zij worden de assistenten van den resident-afdeelingsbestuurder, zonder eigen ressort, zonder vast omschreven werkzaamheden en overgelaten aan het „bon plaisir" van den resident, die hun naar welgevallen werk kan opdragen, want hoe precies de positie van die controleerende ambtenaren zal worden, daarvan heeft men naar het schijnt bij de Regeering zelf nog geen heldere voorstelling, getuige een verleden jaar uitgegeven en in de Preanger-bode gepubliceerde circulaire van den directeur van Binnenlandsch Bestuur [1]). Wel heet het in dien omzendbrief, dat in de toekomst als gevolg van de veel grootere ressorten en bevoegdheden de nieuwe afdeelingschefs wel verplicht zijn veel meer over te dragen aan de hun toegevoegde Europeesche bestuursambtenaren dan thans in de ontvoogde streken het geval is, doch dit verschil is niet van principieelen aard. Practisch zal het er ook in de toekomst op aan komen „of de resident een juist en ruim standpunt inneemt", waarbij hij zich eenerzijds er voor te hoeden heeft om „een jongen, nog weinig taktvollen en te voortvarenden assistent-resident den baas te laten spelen over den regent" en anderzijds „een ouderen, bekwamen en bezadigden assistent-resident niet als een boodschapper te behandelen, die voor elk geval een speciale machtiging behoeft, voor hij den regent voorlichting of aanwijzingen geeft".

Moge in het bovenstaande in ruwe schets zijn aangegeven de taak van het Binnenlandsch Bestuur en van den gouverneur als orgaan van het centrale overheidsgezag in 't bijzonder, volgens artikel 67*a*, lid 4, is de gouverneur ook ambtshalve voorzitter van den provincialen raad. Hij heeft in dit college geen stem, is er dus

1). Te vinden in Koloniaal Tijdschrift van Januari 1922 pag. 692-693.

geen lid van. De Herzieningscommissie was van oordeel, dat hij dit wel behoorde te zijn. Voorzeker is naar de meening der commissie de gouverneur allereérst agent van het landsgezag, doch zij wil tevens, dat hij zal wezen en zich zal gevoelen bestuursorgaan van de provincie [1]). Dienovereenkomstig vonden enkele leden in den Volksraad het gewenscht den gouverneur ambtshalve lid te doen zijn van den provincialen raad [2]). Andere leden stelden daartegenover, dat de gouverneur daardoor weleens in een scheeve verhouding kan komen te staan, nl. als hij uitvoering zal moeten geven aan maatregelen, waar hij zelf tegen gestemd heeft [2]). Door de zeer bijzondere positie, die de gouverneur inneemt, is het ons inziens volkomen juist hem geen lid te maken van den provincialen raad. Ook de commissaris der Koningin in Nederland heeft volgens artikel 29 lid 2 der provinciale wet in de vergadering der provinciale staten slechts een raadgevende stem en waar dit in Nederland reeds noodig geoordeeld werd, hoeveel te meer dan voor een gouverneur, gelet op het hierboven omschreven kenmerkend verschil zijner positie met de van een commissaris der Koningin in Nederland. Als voorzitter is hij belast met het toezicht op de verrichtingen van den provincialen raad en met de uitvoering van alle beslissingen en besluiten van dit college. Aangezien hij orgaan van de algemeene overheid is, heeft hij de bevoegdheid om beslissingen en besluiten van dit college, die hij strijdig acht met de wet of het algemeen belang, voorloopig niet tenuitvoer te leggen. Binnen 24 uur geeft hij hiervan kennis aan den raad en mocht er 30 dagen na deze kennisgeving geen schorsing of vernietiging door den Gouverneur-Generaal op gevolgd zijn, dan is hij tot uitvoering verplicht [3]).

Verder is de gouverneur voorzitter van het college van gedeputeerden en, gelijk reeds werd opgemerkt, hiervan tevens lid. De motiveering van dit laatste komt ons voor niet erg sterk te zijn. De Minister zegt hierover nl. het volgende: „In deze vergade-

1). Vergelijk pag. 102. rapport Herzieningscommissie.

2). Zie pag. 12 Afdeelingsverslag Volksraad, 2de gewone zitting 1920, Onderwerp 3.

3). Pag. 16 Memorie van Toelichting, cf. art. 32 provinciale wet in Nederland.

ringen (nl. die van het college van gedeputeerden) ware, uit gelijken hoofde als voor den commissaris des Konings in Nederland met betrekking tot de gedeputeerde staten aldaar heeft gegolden, den gouverneur stem te verleenen. Eene voorziening voor het geval van staking van stemmen, op het voetspoor van artikel 88 der Nederlandsche provinciale wet, ware aan de verdere uitwerking van het onderwerp over te laten" [1]). In den Volksraad werd gewezen op het irrationeele om aan den gouverneur een beslissende stem te geven als het college slechts uit 3 personen bestaat, [2]), waarop de Indische Regeering het weinig zeggende antwoord gaf: „De opmerking, dat het irrationeel is om aan den gouverneur een beslissende stem toe te kennen in een college, dat slechts uit 3 personen bestaat, ware juist, als aangenomen kan worden, dat het college steeds voltallig zal vergaderen" [3]) Gelet echter op hetgeen hierboven door den Minister is gezegd, ligt het niet in de bedoeling aan den gouverneur een *beslissende* stem te geven, want volgens artikel 88 der provinciale wet worden alle besluiten over *zaken* opgemaakt bij volstrekte meerderheid. Staken de stemmen, dan wordt het nemen van een besluit verdaagd tot een volgende vergadering en kan ook dan geen meerderheid verkregen worden, dan wordt er geacht geen besluit genomen te zijn. Indien evenwel een beslissing bepaald gevorderd wordt, dan neemt één der leden van de provinciale staten, in de gewone zomerzitting door dit college daartoe aangewezen, zitting in de vergadering van de gedeputeerde staten, totdat deze een beslissing genomen heeft (artikel 89 provinciale wet). Staken de stemmen bij *benoeming* of *voordracht* van *personen*, dan beslist het lot (artikel 90 provinciale wet). Hieruit moge blijken, dat, wanneer het Nederlandsche stelsel wordt overgenomen, aan den gouverneur geen *beslissende* stem zal worden gegeven, doch daarmede is in het geheel nog niet de reden opgegeven, waarom de gouverneur lid van het college van gedeputeerden behoort te zijn en daarin stem moet hebben. De Minister beroept zich hier wel op hetzelfde

1). Pag. 36 Memorie van Toelichting.

2). Pag. 17 Afdeelingsverslag Volksraad.

3). Memorie van Antwoord 2e gewone zitting Volksraad 1920, Onderwerp 3— stuk 5, blz. 12.

motief als in Nederland heeft gegolden, voor den commissaris der Koningin, doch zonder dit motief nader aan te duiden, en als men weet, dat volgens sommigen aan den commissaris der Koningin in Nederland „te kwader ure" de stem is toegekend, omdat die stem niet in overeenstemming wordt geacht met het aan dien rijksambtenaar opgedragen toezicht op de verrichtingen der gedeputeerde staten, en dat hij bovendien niet vrij is, omdat hij ingevolge artikel 16 van zijn instructie stiptelijk moet naleven de bevelen, die hem door de Koningin of de Ministers worden gegeven [1]), dan had het motief, dat in Nederland gegolden heeft, wel eens duidelijk aangegeven mogen zijn. Bovendien zou het dan nog zeer de vraag wezen of dit motief ook op den gouverneur van toepassing kan zijn, waar hij een veel sterkere positie als algemeen regeeringsorgaan inneemt dan de commissaris der Koningin in Nederland. Als de gouverneur in een scheeve verhouding kan komen (en ons inziens terecht), wanneer hij lid zou zijn van den provincialen raad, is het onbegrijpelijk, waarom hij niet in eenzelfde verhouding kan komen als lid van het college van gedeputeerden, want ook ten opzichte van dit college is hij belast met de uitvoering van alle besluiten en beslissingen en heeft hij, op dezelfde wijze als hierboven voor den provincialen raad werd omschreven, de bevoegdheid om besluiten, die naar zijn oordeel strijdig zijn met de wet of het algemeen belang, niet ten uitvoer te brengen. Het wil dan ook voorkomen, dat men in deze te slaafs het moederlandsche voorbeeld heeft nagevolgd, zonder zich voldoende rekenschap te geven van het verschil in positie van den gouverneur en den commissaris der Koningin. Op die positie van den gouverneur als landsdienaar wordt zelfs zoo sterk den nadruk gelegd, dat hij bij afwezigheid of ontstentenis niet, zooals een commissaris der Koningin, door een lid der gedeputeerde staten, of op andere wijze door de Koningin te bepalen [2]), vervangen wordt, doch door een „resident ter beschikking", een ervaren *ambtenaar*, gekozen uit de bekwaamste afdeelingsbestuurders en die den gouverneur ter zijde zal staan als een vertrouwd raadsman

1). Zie J. W. A. C. van Loenen. De provinciale wet. pag. 19 en 24.

2). Zie artikel 35 provinciale wet, zooals dit is gewijzigd bij de wet van 5 Juli 1920.

voor de beoordeeling van gewichtige vraagstukken op bestuursgebied. Dat niettegenstaande dit alles de gouverneur stemrecht heeft in het college van gedeputeerden, is niet erg duidelijk.

College van gedeputeerden. Na het door den Minister overgenomen amendement Scheurer c.s. heeft de provinciale raad zelf te beoordeelen, of er in een provincie al dan niet een college van gedeputeerden zal zijn. De leden ervan worden door den provincialen raad benoemd voor den tijd van zes jaar, terwijl om de drie jaar de helft aftreedt. In Nederland worden de gedeputeerde staten voor 4 jaar benoemd, treden zij allen tegelijk af en zijn zij dadelijk herkiesbaar (artikel 59 provinciale wet). In tegenstelling met Nederland (artikel 45 lid 1 provinciale wet) is de provinciale raad bij de benoeming niet gebonden aan leden van dit lichaam, noch zelfs aan ingezetenen in de provincie, tenzij zulks in de bijzondere verordening wordt voorgeschreven. Door hunne benoeming worden de gedeputeerden geen ambtenaar. Zij ontvangen dan ook geen bezoldiging, doch een zeker jaarlijksch bedrag wordt hun als vergoeding uitgekeerd. Mocht de keuze van den raad vallen op een ambtenaar, dan zal, voor zoover de betrokkene als zoodanig tijdelijk uit zijne ambtelijke functie moet treden, de vergoeding met het oog op zijne aanspraken op pensioen als anderzins geheel of tot zekere grens zijn gelijk te stellen met zijne ambtelijke bezoldiging [1]). In Nederland genieten de gedeputeerden wel een bezoldiging. Van het door de provinciale staten onder goedkeuring der Koningin vastgestelde bedrag genieten zij de helft als vast inkomen; de overige helften worden bijeengevoegd en om de 3 maanden ¼ daarvan onder de leden verdeeld naar gelang van het aantal vergaderingen door ieder in dien tijd bijgewoond (zie artikel 62 provinciale wet). Alleen als een lid wegens opgedragen commissiewerk afwezig is geweest, deelt hij mede, doch niet wanneer hij wegens ziekte verhinderd is geweest de vergaderingen bij te wonen, aangezien de wet uitgaat van het beginsel, dat niet de persoon, maar het werk moet betaald worden [2]).

De provinciale raad heeft in algemeenen zin niet het recht tot

1). Pag. 14. Memorie van Toelichting.

2). Zie Mr. J. H. G. Boissevain: De provinciale wet, pag. 105

ontslag. Het door den Volksraad aangenomen derde amendement Vreede c.s., waardoor dit recht wel verleend zou worden, heeft de Minister niet overgenomen. „Indien een zoodanige onbeperkte bevoegdheid aan den provincialen raad werd toegekend", zoo verklaarde de Minister, „zou de positie van de gedeputeerden geheel onzeker worden en zou het nog moeielijker vallen om, vooral ook buiten den provincialen raad, personen te vinden, bereid om als gedeputeerde op te treden" [1]). Wel zal de provinciale raad de bevoegdheid krijgen om onder zekere omstandigheden de leden van het college van gedeputeerden van hun ambt vervallen te verklaren. In Nederland hebben de provinciale staten deze bevoegdheid in 3 gevallen en wel 1e. wanneer de gedeputeerde een bij de wet verboden handeling verricht, 2e. wanneer hij zonder geldige reden (ter beoordeeling van de provinciale staten) gedurende 1 maand de vergaderingen van de gedeputeerden niet bijwoont, en 3e. wanneer hij weigert de door de provinciale staten gevraagde inlichtingen te geven (artikel 58 juncto 163 provinciale wet). Door de gedeputeerde staten zelf kan een medelid om de onder ten 1e. en 2e. vermelde redenen worden geschorst tot de eerstkomende gewone of buitengewone zitting van de provinciale staten, die dan uitspraak hebben te doen (artikel 58 provinciale wet).

Het aantal leden van het college van gedeputeerden is niet bepaald. De Minister spreekt van „twee of meer vertrouwensmannen van den provincialen raad, waarvan, indien eenigszins mogelijk, de helft tot de inheemsche bevolking behoort" [2]) Ter vergelijking moge dienen, dat volgens artikel 45 lid 2 provinciale wet dit college in Drente bestaat uit 4 en in de overige provincies uit 6 leden.

De taak van de gedeputeerden is zeer omvangrijk en zal den geheelen persoon opeischen. Zij vormen het permanente college, waaraan de dagelijksche leiding en uitvoering van zaken betreffende de aan den provincialen raad toevertrouwde gewestelijke belangen is opgedragen. Zij voeren uit niet alleen alle provinciale verordeningen en besluiten, maar ook de algemeene verordenin-

1). Memorie van Toelichting pag. 35.
2). Memorie van Toelichting pag. 14.

gen, wanneer de provinciale raad tot medewerking aan de uitvoering daarvan wordt geroepen. Zij maken de verordeningen, welke voor de uitvoering van algemeene regelingen noodig zijn en onderwerpen die aan de goedkeuring van den Gouverneur-Generaal. Zij ontwerpen de begrooting der provinciale inkomsten en uitgaven, welke jaarlijks door den provincialen raad moet worden vastgesteld, en verder alle provinciale reglementen en verordeningen en zijn belast met de behoorlijke voorbereiding van al hetgeen in den raad ter overweging en beslissing moet worden gebracht. Behalve deze legislatieve werkzaamheden beslist het college inzake geschillen over de uitvoering gerezen, beheert het de provinciale inkomsten en eigendommen, vertegenwoordigt het de provincie in en buiten rechten, benoemt en ontslaat het alle provinciale ambtenaren en bedienden, voor zoover deze bevoegdheid niet aan een andere autoriteit is voorbehouden, houdt het toezicht op de besturen der stadsgemeenten en regentschappen of soortgelijke zelfstandige rechtsgemeenschappen, en oefent het de macht van den provincialen raad uit ten aanzien van de begrootingen en het slot der begrootingsrekeningen van de gemeenschappen, welker geldelijk beheer onderworpen is aan de goedkeuring van dien raad. Ten aanzien van al deze werkzaamheden zijn de gedeputeerden verantwoording verschuldigd aan den provincialen raad. Het zou te ver voeren ze één voor één aan een nadere beschouwing te onderwerpen. Slechts willen we een uitzondering maken voor het toezicht, dat zij hebben uit te oefenen op de lagere rechtsgemeenschappen, en, waar dit hoogstwaarschijnlijk op analoge wijze geregeld zal worden als in Nederland, kan het van belang zijn in 't kort het aldaar geldend stelsel na te gaan. Volgens Thorbecke, de geniale ontwerper zoowel van de provinciale als van de gemeentewet, moet het hooger gezag waken, „dat de gemeente, een gronddeel van den staat zelven, altoos in stand blijve. Aan zijn oordeel (nl. van dat hooger gezag) worden dus de maatregelen voorgelegd, welke de toekomst der gemeente aangeven, verbinden en wellicht bedreigen. Het gemeentebestuur wordt, uit dien hoofde, als een minderjarige onder voogdij gesteld. Over de gemeentegoederen inzonderheid mag niet door het thans regeerend bestuur, als door particulieren over de hunne, worden beschikt. Want zij behooren

aan de allen overlevende universitas, waarin de tegenwoordige leden niet meer rechthebben dan hunne opvolgers. Het is hun dus niet geoorloofd het nageslacht te verkorten, de goederen en inkomsten mogen niet zonder voldoende reden vervreemd of verminderd, geen belastende verbintenissen roekeloos, of in 't belang enkel van het oogenblik, aangegaan worden. De hoogere staats- of provinciemacht is de natuurlijke zaakwaarnemer van de latere bezitters" [1]). Steunend op dezen rechtsgrond zijn dan ook in Nederland aan de goedkeuring der gedeputeerde staten onderworpen de besluiten der gemeentebesturen betreffende: het aangaan van geldleeningen; het waarborgen der renten en aflossingen van geldleeningen door anderen aan te gaan; het koopen, ruilen, vervreemden, bezwaren en verpanden van onroerend goed, van inschrijvingen in een der grootboeken van de Nederlandsche schuld, van schuldbrieven of vorderingen; het aanvaarden der aan de gemeente gemaakte legaten of gedane schenkingen; het ondershands verhuren, verpachten of in gebruik geven van gemeente-eigendommen; het ondershands aanbesteden van werken of leveranties; het treffen van dadingen; het voeren van rechtsgedingen door de gemeente, hetzij in eersten aanleg, hetzij in hooger beroep of cassatie; het berusten in een tegen de gemeente ingestelde rechtsvordering (artikel 194 gemeentewet), voorts het instellen, afschaffen of veranderen van jaarmarkten of gewone marktdagen (artikel 144 provinciale wet, art. 195 gemeentewet). De macht van de gedeputeerde staten in het goedkeuringsrecht gegeven, reikt zeer ver, want het geeft aan dit college niet alleen de bevoegdheid om de *rechtmatigheid*, maar bovenal om de *doelmatigheid* van de handelingen der gemeentebesturen te beoordeelen. Binnen 30 dagen na aanbieding van de gemeentebesluiten moeten de gedeputeerden een beslissing genomen hebben, dan wel aan het gemeentebestuur bericht hebben, dat de beslissing verdaagd is. Aangezien hieromtrent niets bepaald is, kan deze verdaging van de beslissing zelfs zonder opgaaf van redenen voor onbepaalden tijd plaats hebben. Is er binnen 30 dagen geen beslissing genomen of geen bericht van uitstel gezonden, dan worden de gedeputeerden geacht het besluit te hebben goedgekeurd en is hiervan geen

1). Thorbecke. Aanteekening op de grondwet II, pag. 136 en 137.

hooger beroep of vernietiging meer mogelijk (zie artikel 177 gemeentewet). Is de goedkeuring geweigerd, dan moet het besluit van gedeputeerden met redenen zijn omkleed (artikel 198 gemeentewet) en kan het gemeentebestuur binnen 30 dagen, te rekenen van de dagteekening der beslissing, in hooger beroep komen bij de Koningin (artikel 200 gemeentewet), die binnen 2 maanden, nadat het verzoek om voorziening is gedaan, een met redenen omkleede beslissing neemt, welke aan gedeputeerden wordt toegezonden, die met den meesten spoed voor de uitvoering zorgen (artikel 201 gemeentewet).

In hun budgetrecht zijn de gemeenteraden beperkt, doordat ingevolge artikel 146 grondwet juncto artikel 143 provinciale wet de gemeentebegrootingen onderworpen zijn aan de goedkeuring van de gedeputeerde staten, terwijl bovendien deze begrootingen ingericht moeten zijn volgens voorschriften door dit college onder goedkeuring van de Koningin gegeven (artikel 206 gemeentewet). De door de gemeenten vastgestelde begrootingen moeten minstens 2 maanden voor den aanvang van het jaar, waarvoor zij moeten dienen, aan de gedeputeerden worden toegezonden (artikel 207 gemeentewet) en zij nemen voor den aanvang van dat jaar een beslissing of zenden vóór dat tijdstip een met redenen omkleed besluit van verdaging der beslissing (artikel 208 gemeentewet). Is intusschen het begrootingsjaar ingetreden, dan machtigen zij het gemeentebestuur tot het uitgeven van de helft der bedragen vermeld in de posten, waartegen zij geen bezwaar hebben en tevens tot ontvangst van die inkomsten, waartegen zij geen bedenking hebben (artikel 211 gemeentewet). De gedeputeerde staten hebben de gemeentebegrooting, zooals zij door den gemeenteraad is vastgesteld, in haar geheel goed te keuren of af te keuren (artikel 210 gemeentewet), behalve wanneer de gemeenteraad weigert de door de wet aan dé gemeente opgelegde uitgaven op de begrooting te brengen. In dat geval geschiedt zulks door de gedeputeerden (artikel 212 gemeentewet). Mochten daardoor de inkomsten niet toereikend zijn en weigert de raad nieuwe middelen tot dekking voor te stellen, dan zijn de gedeputeerden bevoegd om de niet door de wet gevorderde uitgaven zoodanig te verminderen, dat de gemeentelijke inkomsten en uitgaven met elkaar in

evenwicht zijn (artikel 212 gemeentewet). Tot verhooging van de ontvangsten of tot aanwijzing van nieuwe middelen tot dekking van het tekort zijn de gedeputeerden niet bevoegd. Evenals bij andere besluiten is ook bij weigering van de goedkeuring der begrooting hooger beroep mogelijk bij de Koningin (artikel 209 gemeentewet). Ingevolge artikel 147 grondwet juncto artikel 145 en 161 provinciale wet kunnen plaatselijke belastingen slechts ingevoerd, gewijzigd of afgeschaft worden nadat het besluit der gemeentebesturen, voorzien van het advies der gedeputeerde staten, door de Koningin is goedgekeurd.

Repressief toezicht oefenen de gedeputeerden uit op alle handelingen der gemeentebesturen, doordat zij volgens artikel 146 provinciale wet *verplicht* zijn aan de Koningin schorsing of vernietiging te vragen van alle plaatselijke verordeningen, — waaronder volgens artikel 150 gemeentewet verstaan moeten worden alle voorschriften en beschikkingen van den raad en van burgemeester en wethouders — die naar hun oordeel in strijd zijn met de wet of met het *provinciaal* belang. Ten aanzien van de verordeningen in strijd met het algemeen *rijksbelang* moeten zij geacht worden *bevoegd* te zijn daarvan schorsing of vernietiging aan te vragen.

Voorts trachten zij alle geschillen tusschen de gemeentebesturen in de provincie in der minne te schikken. Gelukt dit niet, dan dragen zij die, indien het geschillen van *bestuur* betreft, voor aan de Koningin ter beslissing (artikel 147 provinciale wet). Zijn het gewone *burgerlijke* geschillen, dan doet de bevoegde rechter daarover uitspraak.

Tenslotte houden zij toezicht op de aan burgemeesters en wethouders opgedragen zorg voor de gemeente-archieven (artikel 16 archiefwet 1918). Voor de uitoefening van dat toezicht dragen zij de inspectie der gemeente-archieven op, hetzij aan een door hen te benoemen provincialen inspecteur, hetzij aan den rijksarchivaris in de provincie, die daarover aan hen jaarlijks verslag uitbrengt (artikel 1 en 4 K. B. 6 September 1919 Staatsblad no. 557).

Zooals hierboven reeds werd medegedeeld, zijn de gedeputeerden verantwoording verschuldigd aan den provincialen raad.

In Nederland is hunne verantwoordelijkheid gesplitst in een administratieve en een financieele. De administratieve verantwoor-

delijkheid omvat alleen de dagelijksche leiding en uitvoering van zaken, die betrekking heeft op het *bestuur van het huishouden der provincie* (zie artikel 163 provinciale wet). Zij zijn dus aan de provinciale staten geen verantwoording verschuldigd wegens handelingen tot uitvoering van rijkswetten. De administratieve verantwoordelijkheid der gedeputeerden draagt uitsluitend een zakelijk karakter. Alleen wanneer zij de door de provinciale staten gevraagde inlichtingen weigeren te geven, kunnen zij door dit lichaam van hun ambt vervallen verklaard worden (artikel 163 provinciale wet), doch overigens bezitten de provinciale staten in dit opzicht geen andere bevoegdheid dan om motie's van afkeuring aan te nemen, waardoor de gedeputeerde zich zedelijk verplicht kan gevoelen om vrijwillig ontslag te vragen. Doet hij dit echter niet, dan schiet er niets anders over dan om hem voor een volgend tijdvak niet meer te herkiezen.

De financieele verantwoordelijkheid betreft zoowel de *rechtmatigheid* als de *doelmatigheid* van de bevolen uitgaven. Ten opzichte van de rechtmatigheid wordt onderzocht, of de begrooting naar den vorm goed is uitgevoerd en of de gedeputeerden geen andere uitgaven hebben bevolen dan die, waartoe zij werkelijk bevoegd waren. Blijkt het, dat zij zich hieraan schuldig gemaakt hebben en zijn de provinciale staten niet genegen om bij de vaststelling van de jaarrekening de gedane uitgave alsnog goed te keuren, dan worden zij ook *daadwerkelijk* aansprakelijk gesteld en benoemen de provinciale staten iemand uit hun midden, die met de rechtsvervolging tot schadevergoeding belast wordt (artikel 124 provinciale wet). De doelmatigheid van de gedane uitgaven omvat de door de gedeputeerden gevoerde politiek en wel of de uitgaven ten meesten nutte van de provincie zijn besteed. Ook hier zal de goed- of afkeuring van het gevoerde financieele beleid neergelegd kunnen worden in een motie.

In het bovenstaande moge een voldoend duidelijk beeld gegeven zijn van de omvangrijke taak, die ook in Indië binnenkort aan het college van gedeputeerden zal worden opgedragen, en waar hier de arbeidskrachten voor dergelijke verantwoordelijke betrekkingen betrekkelijk schaarsch zijn, zal het niet zoo gemakkelijk vallen hiervoor personen te vinden, geschikt en genegen om dit ambt te

aanvaarden. In ieder geval is het juist gezien om de provinciale raad bij de benoeming van dit college niet te binden aan de leden van den raad zelf.

Provinciale raad. De grootste moeielijkheden, die zich hierbij zullen voordoen, zijn gelegen in de wijze van samenstelling. Deze moeielijkheden zijn van algemeenen en specifiek Indischen aard. Het probleem, dat bij alle vertegenwoordigingen opgelost moet worden, is de vraag hoe de verschillende belangen, die door het vertegenwoordigend lichaam behartiging behoeven, het best gerepresenteerd zullen worden. Het is noodig dit probleem even te stellen, omdat men er zoo langzamerhand aan gewend is geraakt om vertegenwoordiging en verkiezing te vereenzelvigen en in een vertegenwoordigend lichaam slechts te zien afgevaardigden van *individueele kiezers*, zonder hierbij te denken, dat het rechtstreeksche kiesstelsel slechts één van de oplossingen is om in een vertegenwoordigend lichaam het best alle geledingen, waaruit het volksleven bestaat, te doen representeeren; een oplossing bovendien, die naar de ervaring in Europa daarmede opgedaan verre van ideaal is gebleken. Zelfs de evenredige vertegenwoordiging, gebaseerd op politieke partijformaties, die de zoo lang begeerde rust na een periode van fellen verkiezingsstrijd beloofde, heeft geen bevrediging geschonken. Al luider en luider klinken de stemmen om verlost te worden van een kiesstelsel, waardoor de kiezer practisch gesproken vrijwel geheel gebonden is aan den eersten candidaat van de lange lijst, die een klein groepje partijbestuurders hem gelieft voor te houden.

Een Landsbedrijf en de Indische Begrooting.

door

R. J. BOERS, OUD-CHEF DER BANKATINWINNING.

Onder dezen titel verscheen in het 3de nummer van den 6den jaargang van „Koloniale Studiën" (Juni 1922) een artikel van de hand van den heer P. Hövig, volgens den aanhef van dat artikel geschreven naar aanleiding van de critiek, die door Mr. J. Gerritzen in zijne beschouwingen over de „Indische begrooting voor 1922 in den Volksraad" werd uitgeoefend met betrekking tot de ramingen van de inkomsten en uitgaven van de Bankatinwinning.

Op vlotte wijze wordt in dat artikel helder uiteengezet, dat en waarom de ramingen der inkomsten en uitgaven van dat bedrijf slechts zelden met de werkelijkheid zullen overeenstemmen en in tijden, waarin de prijzen van voedingsmiddelen, van materialen, gereedschappen, werktuigen en alles wat verder voor het bedrijf noodig is, plotseling abnormaal stijgen, daarvan zeer sterk zullen afwijken.

Dat artikel heeft echter niet uitsluitend ten doel zulks aan te toonen; in hoofdzaak beoogt de schrijver een door hem voorgestaan stelsel, dat volgens zijne meening alle desbetreffende moeilijkheden zou uit den weg ruimen, te bepleiten.

Hij is van meening dat de tegenwoordige organisatie aan die moeilijkheden schuld is en dat de geopperde bezwaren ondervangen kunnen worden door het bedrijf geheel te schoeien op de leest van een particulier bedrijf „met een eigen bedrijfskapitaal, een ei„gen directie, raad van commissarissen, winst- en verliesrekening „en balans, een jaarlijksche vergadering van aandeelhouders (de

„Volksvertegenwoordiging) ter goedkeuring van de rekening en „verantwoording en ter benoeming van commissarissen bij vaca- „tures enz. — enfin, om het zoo maar eens te zeggen — al klinkt „het wel een beetje gek, de bedoeling zal toch duidelijk zijn — „het desideratum is van elk dezer bedrijven een complete naam- „looze vennootschap te maken met eigen verantwoording en ei- „gen verantwoordelijkheid en het Gouvernement als eenige aan- „deelhouder."

Trouwens, de schrijver zegt zelf, dat zijn artikel ten doel heeft de wenschelijkheid daarvan te bepleiten, „zij het dan ook, dat zulks „slechts geschiedde door eenige der nadeelen die het andere — „het huidige — stelsel aankleven, in het licht te stellen".

Na het lezen van die zinsnede heb ik nogmaals het artikel doorgelezen, doch thans met het doel om de nadeelen, waarvan hier sprake is, op te sporen. Het mocht mij echter niet gelukken iets anders te vinden dan het nadeel, dat de noodzakelijkheid om geruimen tijd van te voren de vermoedelijke uitgaven en inkomsten te ramen, er toe leidt, dat die ramingen niet met de werkelijkheid overeenkomen en in tijden, waarin abnormale toestanden heerschen, ontzaggelijk daarvan zullen afwijken.

Toen heb ik mij afgevraagd of werkelijk het middel door den heer Hövig aan de hand gedaan wel doelmatig is en ten allen tijde in staat zal zijn dat euvel te ondervangen.

Hebben de particuliere maatschappijen in de abnormale jaren, die achter ons liggen en waarin wij nog verkeeren, niet analoge teleurstellingen ondervonden? Zijn hunne ramingen van uitgaven en inkomsten met de werkelijkheid overeengekomen? Hebben die particuliere maatschappijen ook niet voor enorme moeilijkheden gestaan en zijn in deze laatste jaren door aandeelhouders, die nog eenig vertrouwen hadden in de naaste toekomst, niet millioenen en millioenen verloren?

Een ieder heeft het recht om voor zijne opinie uit te komen. Waar hier echter iemand aan het woord is, die zelf gedurende een drietal jaren als hoofd van het onderwerpelijk bedrijf heeft gefungeerd, en wiens woorden dus zeer zeker gewicht in den schaal leggen, meen ik te moeten opkomen tegen eene voorstelling van zaken, welke bij het groote publiek, dat geen kennis neemt van verslagen

en onkundig is van den werkelijken gang van zaken bij dat bedrijf, den indruk moet vestigen, dat een Gouvernementsbedrijf — volgens het huidige stelsel van beheer — vooral ten aanzien van de administratie verre bij particuliere bedrijven ten achter staat.

Waar hij de noodzakelijkheid bepleit, dat een Landsbedrijf op eigen beenen dient te staan met o.m. „een eigen winst- en verliesrekening en een eigen balans", moet zulks toch den indruk vestigen, dat onder het huidige stelsel daarvan geen sprake is. En toch betwijfel ik, dat onder een stelsel als door hem voorgestaan, eenige belangrijke wijziging zal worden gebracht in de wijze, waarop de boekhouding, die bij de Bankatinwinning op zuiver commercieelen voet geschoeid is, thans wordt gevoerd.

Elk jaarverslag vermeldt — en zulks is reeds sedert jaren het geval (de commercieele boekhouding werd in 1910 bij de Bankatinwinning ingevoerd) — alle gegevens ter beoordeeling van de geldelijke en ook van andere uitkomsten van het bedrijf. Tal van staten worden daartoe gepubliceerd zooals:

Balans per .....; productierekening; afleveringsrekening; toelichting op de balans; specificatie van de kosten van algemeen beheer, rente en bijzondere ontvangsten; specificatie van de algemeene kosten der secties; specificatie van de directe kosten van uitbestede ontginningen; specificatie van de directe kosten der tinwinning (ontginning in eigen beheer); specificatie der onderhoudskosten; overzicht van het gewonnen tin; overzicht der raffinage en der raffinagekosten; specificatie van de directe kosten der raffinage; verdeeling der afschrijving en rente; overzicht van de vaste bezittingen en van de daarop tot ..... plaats gehad hebbende afschrijvingen; overzicht van de bedrijfswaarde per ....., de latere aanschaffingen of afschrijvingen; overzicht van de magazijnsbeweging; overzicht der jaarschulden; overzicht van de verstrekkengen en voorschotten; overzicht der kosten van de z.g. machinale hulp; exploitatierekening van elk der sleepdiensten; exploitatierekening van elk der stoomtramdiensten; exploitatierekening van de Mantoeng (electrische) centrale; rijstrekening; overzicht der verstrekkingen van rijst; specificatie der tekortbevindingen van rijst in de pakhuizen; overzicht der verliezen op in natura verstrekte rijst; overzicht der ver-

liezen bij den aanvoer van lijst; overzicht van de toe- en afname van den voorraad rijst in de verschillende opslagplaatsen; berekening van den directen kostenden prijs van het gewonnen tin bij de ontginningen in eigen beheer; berekening van den kostprijs van het gewonnen tin naar de ontginningen en per sectie; vergelijkend overzicht van de berekening van den kostprijs van het gewonnen tin voor geheel Banka.

In hetzelfde verslag wordt opgenomen het verslag van het „Verkoopbureau" en daarbij vinden we:

Opgave van gedurende de laatste vijf jaren verkochte hoeveelheden tin; geldelijke uitkomsten, waaruit een ieder met één oogopslag kan zien welk bedrag jaarlijks aan winst is behaald; opgave van de verscheepte hoeveelheden Bankatin naar de verschillende landen in pikols per jaar; balans over het boekjaar met een toelichting daarop; verkooprekening over het boekjaar met toelichting; en ten slotte eene opgave van den gemiddelden verkoopsprijs per Java-pikol per maand van te Batavia en te Singapore verhandeld tin.

Een groote staf van administratief personeel is bij de Bankatinwinning werkzaam voor het verzamelen en verwerken der daartoe noodige gegevens, terwijl dat werk onder geregelde contrôle staat van den Gouvernements-accountants-dienst.

Ik betwijfel of onder een nieuw stelsel, als voorgestaan door den heer Hövig, betere dan wel meer uitvoerige gegevens zullen worden verkregen. Ook betwijfel ik of er vele particuliere ondernemingen zijn, die omtrent de bedrijfsresultaten zulke uitvoerige gegevens publiceeren.

De heer Hövig acht het een noodzakelijke voorwaarde, dat de bedrijfsleiding en het bureau van den verkoop van het tin geregeld voeling met elkander houden; constateert echter tegelijkertijd, dat zulks zoo is.

Uit hetgeen hij verder zegt, valt moeilijk op te maken, waarom die geregelde voeling zoo dringend noodig is. Niettegenstaande ondergeteekende, na van af het jaar 1908 te hebben medegewerkt om de huidige organisatie tot stand te brengen, van af 1910 tot medio 1919 met de leiding van de Bankatinwinning belast is geweest, heeft hij zulks nooit als een gebiedenden factor gevoeld.

Steeds heeft hij er naar gestreefd om z o o v e e l mogelijk en zoo g o e d k o o p mogelijk tin te produceeren en wel door zooveel mogelijk de uitgaven te beperken, door verbetering van de ontginningswijze en door het treffen van maatregelen, ten doel hebbende om, door den ontevreden geest onder de arbeiders te doen verdwijnen en hun physiek te versterken, de productiviteit der arbeiders te verhoogen.

De marktprijs van het tin, welke, zooals wel van zelf spreekt, geregeld op Banka bekend was — gedurende de oorlogsjaren vaak nog eerder dan te Batavia, doordat te Muntok een torpedojager als draadloos station gestationneerd was — oefende slechts in zooverre invloed uit, dat in verband daarmede werd vastgesteld welke ertsvoerende gedeelten van eenig *in bewerking genomen* terrein nog moest worden medegenomen. Het spreekt van zelf, dat hierbij een winstmarge werd aangenomen. Het onbewerkt laten van zulk een terrein, dat later slechts te bewerken zou zijn tegen veel hoogere kosten, zoude onverantwoord zijn, zij het dan ook, dat daardoor de productie zou worden opgevoerd. Zulks zoude m.i. gereedelijk roofbouw mogen heeten.

Ik kan mij niet voorstellen welken anderen invloed van eenig belang een geregeld contact met het „Verkoopbureau" op het bedrijf zoude kunnen uitoefenen.

Op bladzijde 264 wordt gezegd: „Was deze (bedrijfspolitiek) „eerst er op gericht zooveel mogelijk tin te maken, met het voor- „uitzicht om zich, als het noodig mocht blijken, *een paar gulden „hoogerere productiekosten te getroosten*, zoolang men voor het „tin eenige tientallen guldens per pikol meer kon besommen — „eerst het tempo en dan de prijs — met het voortduren van de „groote „slump" moest uit een ander vaatje getapt worden: thans „moet op de kosten in de eerste plaats het oog gericht zijn, veel „meer dan op de grootte der productie".

Ik ben van meening, dat bij een Gouvernementsbedrijf elke soort speculatie uitgesloten dient te zijn en dat dus een afwijking van de gedragslijn om steeds te trachten zoo goedkoop mogelijk te produceeren, onder geen omstandigheid mag worden goedgekeurd.

De tinertsvoorraden, welke in het gewest Banka aanwezig zijn, vormen een volksbezit, waarmede men zoo zuinig mogelijk dient

om te gaan. We kunnen hier niet spreken van onuitputtelijke voorraden, nog minder van een „oogst". Wat aan tinerts uit den bodem verwijderd wordt, groeit niet meer aan. De waarde van het bezit wordt met die hoeveelheid verminderd.

Getracht moet worden zoolang en zoo voordeelig mogelijk dat bezit te beheeren, de gedachte „après nous le déluge" moet hierbij ten allen tijde uitgesloten zijn.

Bij particuliere maatschappijen, wier concessieterrein zeer beperkt is, is het begrijpelijk, dat men er vaak toe overgaat om in den kortst mogelijken tijd een zoo groot mogelijke winst te verkrijgen, zij het dan ook, dat bij zulk een systeem van werken in den regel met voordeel, doch volgens het oordeel van directie en aandeelhouders niet met *voldoende* voordeel, te ontginnen terreinen voor latere ontginning verloren gaan. Bij belangrijker concessies over langen termijn zal men zulks slechts zien gebeuren tegen het afloopen van den concessie-termijn in het geval de kans op het verkrijgen van verlenging van dien termijn gering of uitgesloten is. In het eerste geval trachten de aandeelhouders het kapitaal, dat zij in zulk een onderneming hebben gestoken, er *zoo spoedig mogelijk* liefst met een zoo groot mogelijke winst terug te krijgen. In het laatste geval trachten zij voor den afloop van den concessie-termijn er nog uit te halen wat er nog uit te halen valt. Zulks is begrijpelijk en menschelijk.

Bij een Gouvernements-ontginning mag men zich niet door oogenblikkelijk winstbejag laten verleiden om momenteel met voordeel te ontginnen terreindeelen, door zulks na te laten, voor latere ontginning bij een zelfden marktprijs van het tin ongeschikt te maken. Ik wil daarmede volstrekt niet zeggen, dat het ongeoorloofd zou zijn grootere terreincomplexen voorloopig onbewerkt te laten, b.v. omdat het meer rationeel is andere terreinen eerst af te werken, dan wel dat men, indien men de keuze heeft tusschen eenige grootere complexen, er toe overgaat de meer rijkere eerst in bewerking te nemen. Zulks heeft met den oogenblikkelijken marktprijs van het tin niets uit te staan. Trouwens, deze kan daarop ook geen invloed uitoefenen, aangezien het in bewerking nemen van eenig meer uitgestrekt terrein steeds eene voorbereiding noodig heeft van vrij langen duur. De noodzakelijkheid hiervan, zooals de aan-

leg van wegen en waterwerken, de bouw der arbeidersverblijven en wat dies meer zij, heeft tot gevolg, dat men toch zeker een tijdsduur van één à anderhalf jaar mag aannemen, voordat uit zulk terrein eenig product wordt verkregen.

Vandaar dat ik mij heb afgevraagd, hoe het, indien zulks gewenscht werd, mogelijk zou zijn bij de ontginning rekening te houden met den oogenblikkelijken marktprijs, anders dan door het plegen van roofbouw.

Gedurende de 23 jaren, welke verloopen zijn vanaf het tijdstip, waarop ik bij het Bankabedrijf werkzaam werd gesteld, tot het tijdstip, waarop ik de leiding aan den heer Hövig overgaf, heb ik in den markprijs van het tin enorme fluctuaties leeren kennen en heb ik mijzelf vaak de vraag gesteld, of men bij een hoogen marktprijs van het tin de rijkere dan wel de armere terreinen in bewerking moet nemen. Het antwoord: „Natuurlijk de rijkere", komt logisch voor. Welk antwoord dient dan te worden gegeven op de vraag: „Welke terreinen dienen dan bij een lagen marktprijs van het tin in bewerking te worden genomen?" Het antwoord zal dan nog stelliger luiden: „Natuurlijk de rijkere."

Dus zoowel bij lagen marktprijs van het tin als bij hoogen steeds slechts de rijkere.

M.i. is het opvoeren van de productie ten koste van eenige terreinen (dus eenigszins roofbouw) alleen dan te verdedigen, indien iemand in staat zou zijn om met zekerheid aan te geven welke marktprijs van het tin voorloopig als een maximum moet worden aangenomen en welk verloop die marktprijs in de eerstvolgende jaren zal hebben. Men zoude dan in staat zijn om door eene berekening uit te maken, of de rente van het kapitaal, dat men door dien roofbouw oogenblikkelijk meer heeft verkregen, opweegt tegen het kapitaalverlies, dat men zich getroosten wil. Uit het artikel van den heer Hövig blijkt echter, dat niemand daartoe in staat is, *dat de prognose van alle „leading experts and authorities" er absoluut naast is geweest.*

De heer Hövig zegt, dat bij het door hem ontwikkelde systeem o.m.

„der Regeering de haast onoverkomelijke moeilijkheden bespaard zullen worden, waarvoor Zij zich thans geplaatst ziet, — in elk

geval, dat zij minder zullen worden — en den belasting-betaler teleurstellingen als de huidige begrooting hem gebracht heeft."

Doordat:

„de bedrijfsleider niet meer gedwongen zal zijn zijne plannen tijden vooruit — met negatie van een geheel jaar bedrijfservaring — vast te stellen en zich te binden aan een program, dat zijne heele actualiteit verloren kan hebben op het oogenblik, dat het tot uitvoering moet komen. Hij zal het juiste moment kunnen kiezen voor het vaststellen van een gedragslijn, die gemakkelijk gewijzigd zal kunnen worden, wanneer de omstandigheden zulks vereischen.

„Kortom", zegt hij verder, „de bedrijfsleider zal de bewegingsvrijheid en het bedrijf de soepelheid krijgen, die voor een rationeele ontwikkeling ter bereiking van de hoogste „efficiency" onontbeerlijk zijn. En last but not least, zal er een uitsluitend door zakelijk commercieele overwegingen geleid toezicht kunnen zijn."

Met andere woorden:

Onder het huidige stelsel is de bedrijfsleider gedwongen zijne plannen vooruit vast te stellen en zich daaraan te houden, ook al heeft het opgestelde program zijne actualiteit verloren op het oogenblik, dat het tot uitvoering moet komen. Onder de huidige omstandigheden is het hem onmogelijk het juiste moment te kiezen voor het vaststellen van een gedragslijn en deze te wijzigen, wanneer de omstandigheden zulks vereischen.

Onder de huidige omstandigheden wordt het toezicht niet door zuiver commercieele overwegingen geleid en is de bewegingsvrijheid van den bedrijfsleider te beperkt.

In al de jaren, gedurende welke ik bedrijfsleider ben geweest, heb ik de door hem omschreven moeilijkheden nooit ondervonden en ben ik nooit verplicht geweest om een program te volgen, dat zijne actualiteit verloren had. Steeds heb ik het juiste moment kunnen kiezen voor het vaststellen van een gedragslijn en ik heb deze, indien de omstandigheden zulks vereischten, steeds kunnen wijzigen.

Destijds werd door den begrootingswetgever een belangrijk bedrag toegestaan voor de aanschaffing van een tinbaggermolen c.a. voor de bewerking van de Toboali-vallei. Van dat plan is

afgezien toen de prijzen der diverse materialen sterk stegen en in het jaar, waarin die installatie zou moeten worden aangeschaft, de prijs daarvan meer dan het dubbele — als ik mij niet vergis zelfs het drievoudige — vereischte van het bedrag, dat daarvoor was toegestaan. Door niemand ben ik gedwongen toch aan dat plan gevolg te geven, het werkplan werd naar omstandigheden gewijzigd. Waren voor de uitvoering van bouwwerken op eenige begrooting fondsen toegestaan, dan diende de bedrijfsleider er slechts voor zorg te dragen, dat het *totaal* voor dat doel toegestane bedrag niet werd overschreden. Kort voor den aanvang van eenig exploitatiejaar werd een desbetreffend werkplan aan den departementschef ter goedkeuring aangeboden, hetwelk in den regel sterk afweek van het oorspronkelijke, waarop de raming der daarvoor noodige kapitaalsuitgaven was gebaseerd.

Wat het groote werkplan, de ontginning betreffende, aangaat, zoo werd dit ongeveer in het midden van het jaar, voorafgaande aan het betrokken exploitatiejaar, met de diverse ingenieurs besproken, die dan aan de hand dier besprekingen, elk voor hun deel, het werkplan voor het volgende jaar opmaakten. In de laatste maanden van het jaar, voorafgaande aan eenig exploitatiejaar werden die werkplannen uitvoerig met de ingenieurs, opzieners en belanghebbenden besproken en vervolgens vastgesteld. Werd in den loop van eenig jaar eenige wijziging noodig geacht, dan werd die aangebracht.

Werd in den loop van eenig jaar de noodzakelijkheid gevoeld om tot vrij kostbare bestellingen over te gaan, bv. van machineriën e.d., waarvoor geen fondsen op de begrooting waren uitgetrokken, dan is het vaak gebeurd, dat een suppletoire begrooting daarin voorzag, dan wel, dat de Landvoogd, overtuigd van de urgentie van zulk een maatregel, de noodige bedragen toestond.

Van een te geringe soepelheid in het bedrijf heb ik nooit iets kunnen bemerken, nog minder van te weinig bewegingsvrijheid van den bedrijfsleider.

Tenzij daarin na mijn aftreden wijziging is gebracht, moet ik tevens opkomen tegen de bewering, dat onder het huidige stelsel het toezicht niet uitsluitend door zakelijk commercieele overwegingen werd geleid.

Wat evenbedoelde bewegingsvrijheid aangaat, zoo was deze volgens de bepalingen (instructie) slechts in zooverre beperkt, dat de bedrijfsleider, voor het geval hij zich buiten het gewest Banka wilde begeven, tevoren daarvan aan den departementschef kennis moest geven, met wiens eventueele bezwaren hij rekening diende te houden.

Wat mij wel aan het hart ging, is, dat ik destijds door den departementschef gedwongen ben tot uitgaven, die ik niet dringend noodzakelijk achtte. Bij het onderwerpelijk bedrijf is n.l. dezelfde fout begaan als bij takken van dienst, waarbij de salarissen reeds in overeenstemming waren gebracht met de tijdsomstandigheden en bij welke toch de duurtetoeslag is toegepast. Ik heb getracht den Lande die onnoodige uitgaven te besparen op grond van de overweging, dat een bedrijfsleider, die de bevoegdheid bezit om tot een zeker maximum de salarissen van zijn personeel en werkvolk vast te stellen en deze naar omstandigheden te wijzigen, voor de verhooging van de inkomsten van *dat* personeel geen speciale machtiging der Regeering noodig heeft. Een tijdlang heb ik dan ook aan die machtiging geen gevolg gegeven, aangezien de loonen van het werkvolk kort te voren reeds genivelleerd waren, c.q. vastgesteld op den basis van vraag en aanbod. Mijne zienswijze heb ik tegenover den departementschef verdedigd; zulks mocht echter niet baten, de duurtetoeslag *moest* worden toegekend.

Een ander geval, dat tot absoluut onnoodige uitgaven leidde, was het volgende.

In het jaar 1918 bestond reeds gedurende een tiental jaren ten aanzien van de contractanten-groeve-arbeiders eene regeling voor de vaststelling van het taakwerk. De taken moesten n.l. zoodanig zijn, dat een arbeider van normale sterkte die taak, normaal werkende, in den tijd van 7 uren gereed moest hebben. Zwakkeren werkten er dus wat langer over, sterkeren wat korter. Als een arbeider niet in staat bleek zulk een taak in 8 uren te verrichten, kon men gerust aannemen, dat hij voor groeve-arbeid physiek ongeschikt was en dan was het in het belang van het werk zulk een persoon daarvoor af te keuren.

Op Banka was dan ook het algemeen oordeel, dat op die wijze

werkelijk niet te veel van de arbeiders gevergd werd, hetgeen dan ook bleek uit hun voorkomen, uit het ziektecijfer en ook uit den tevreden geest, welke onder de arbeiders heerschte. Zeer zelden werd over te zwaar werk geklaagd en de arbeiders zochten niet meer hun steun in geheime vereenigingen. Van het vroeger zoozeer gevreesde Drievingeren-verbond was dan ook in de laatste jaren zoo goed als niets meer te bespeuren. Propagandisten daarvoor hadden geen succes en liepen al spoedig, als zijnde gewone afzetters, in den kijker.

Aangezien de arbeiders door en op kosten van het bedrijf werden gevoed, verpleegd en gehuisvest, bemerkten zij in veel geringere mate dan de vrije arbeiders den invloed van de prijsstijging van allerlei artikelen. Behalve huisvesting, voeding en verpleging, genoten zij een dagloon van 36, 41 of 46 centen, al naar gelang van hun diensttijd. Dat geld besteedden zij voor een groot deel aan versnaperingen en genotmiddelen en indien noodig voor de aanschaffing van kleeding.

Voorstellen werden ingediend om hun in de gelegenheid te stellen hunne gewone kleeding en voorts enkele andere artikelen, als lucifers, thee, tabak, cigarettenpapier e.d., tegen vóóroorlogsprijzen te betrekken, zooals van zelf spreekt tot een vastgesteld maximum per zekere tijdsruimte. Deze voorstellen vielen in goede aarde en daaraan werd dan ook gevolg gegeven. Dit was dus een soort loonsverhooging, die bij daling van de prijzen van die artikelen automatisch zou worden teniet gedaan. Ik achtte zulks voor de arbeiders alleszins voldoende.

Tot mijne verbazing moest ik echter van den departementschef vernemen, dat hij van meening was, dat ook de loonen verhoogd dienden te worden, op grond van de toenmalige prestatie der arbeiders, welke volgens hem als een maximum moest worden beschouwd en dan ook met een maximum-loon moest worden vergoed. Als billijk loon voor die prestatie werd mij een bedrag genoemd van *f* 0,60 per dagtaak, dus 19 centen meer dan het middenloon, dat toen betaald werd. Voorts werd de noodzakelijkheid betoogd om de arbeiders in de uitkomsten van het bedrijf te interesseeren. Bestond tegen dit laatste mijnerzijds geen bezwaar, zoo achtte ik het toch noodig te wijzen op het onnoodige van het op-

voeren van het loon, aangezien toch de toenmalige prestatie niet als een maximum, doch als een normale prestatie moest worden aangemerkt. Ik achtte die loonsverhooging fataal voor de bedrijfsuitkomsten; de productiekosten zouden daardoor aanmerkelijk worden verhoogd. Waar men toch werkte met een arbeidersterkte van rond 20.000 man, beteekende zulk eene loonsverhooging een meerdere uitgave van ƒ 3800,— *per dag* of van ƒ 1.083.000,— per jaar (berekend over 285 werkdagen).

Het loon verhoogen gaat zeer gemakkelijk, doch om die loonen later weer tot het normale terug te brengen, is iets, dat met zeer groote moeilijkheden gepaard gaat. Mijne tegenwerpingen mochten niet baten, mij werd opgedragen dat denkbeeld uit te voeren.

Met een bezwaard gemoed heb ik daaraan gevolg gegeven in zooverre, dat ik daarmede zeer voorzichtig te werk ben gegaan, en slechts enkele ondernemingen op die leest schoeide, waarbij het loon voor de toenmalige, volgens den departementschef maximum-prestatie, niet dadelijk op 60, doch n.f. op 50 cents werd vastgesteld. Wat later geschied is, weet ik niet, ik haal slechts die twee voorbeelden aan om te doen uitkomen, hoe fataal het voor een bedrijf kan zijn, indien stuurlui aan den wal een schip besturen.

Moeten we nu werkelijk, zooals de heer Hövig wil, die richting uit? Want wat toch is zijn plan, al blijkt zulks niet direct uit zijn artikel?

Hij wenscht, dat het zwaartepunt meer en meer van den bedrijfsleider verplaatst wordt naar een directie, welke voorloopig gevormd zal worden door den dienst van den Mijnbouw c.q. de afdeeling Mijnwezen van het departement van Gouvernementsbedrijven. De positie van den bedrijfsleider zal een andere, *veel minder zelfstandige*, worden. Hij zal meer zijn de technische uitvoerder ter plaatse, zoo iets dus als een sectiechef-generaal. De bemoeienis van de afdeeling M (Mijnwezen) met de bedrijven zal belangrijk grooter worden.

Is zulks niet in strijd met zijne bewering, dat de bedrijfsleider zoodoende in dezelfde omstandigheden zal kunnen werken als zijne collega's bij particuliere ondernemingen? Vergelijk daarbij eens de (vroegere) positie van den hoofd-administrateur der Billitonmaatschappij of van onzen collega JANSEN.

Zeer zeker is dat denkbeeld in strijd met de zienswijze van den toenmaligen Minister Mr. D. Fock, die, als ik mij niet vergis, in het jaar 1906 aan de Indische Regeering o.m. te kennen gaf, dat hij *zeer bepaald* zou wenschen, dat de directe leiders der bedrijven *eene groote mate van zelfstandigheid* verkregen. Zeer juist werd toen ook opgemerkt, dat men in verband daarmede bij de keuze van die leiders zeer voorzichtig moest zijn en meer moest letten op het aanstellen van bekwame personen dan wel op het geven van instructies en het vaststellen van reglementen. Een slaafsch volgen van de ranglijst der ambtenaren achtte hij, zeer terecht, niet in dat kader passend.

Ik voor mij ben er zeker van, dat, indien de denkbeelden van den heer Hövig tot uitvoering komen, zulks den goeden gang van zaken bij het Bankatinbedrijf ten zeerste zal schaden en van een verdere ontwikkeling van het bedrijf „ter bereiking van de hoogste efficiency" al zeer weinig zal komen, in ieder geval die ontwikkeling niet in een zoo snel tempo tot stand zal komen als zulks onder het huidige systeem geschiedde. Bij dat bedrijf zijn, behalve de technische, nog zooveel andere belangen te behartigen. Een intensieve samenwerking met o.m. den geneeskundigen dienst van dat bedrijf, met het binnenlandsch bestuur en met andere diensten, zoowel particuliere als staatsdiensten, zooals daar zijn het Bankaveer, de opiumregie, de arbeidsinspectie, het stooomwezen en wat dies meer zij, doch tevens een persoon met uitgebreide bevoegdheden, om zich te kunnen laten gelden bij het treffen van maatregelen, die naar zijn oordeel met de bedrijfsbelangen in strijd zijn, zijn factoren, die een bedrijf als het Bankatinbedrijf — hetwelk men dan al dan niet onder de diensten kan rangschikken, hetgeen een kwestie is van zeer ondergeschikt belang — niet kan ontberen.

De heer Hövig zegt, dat het Bankatinbedrijf is een zuiver commercieel staatsbedrijf zonder den geringsten schijn van politieke, staatrechtelijke of nationale beteekenis. Ik moet eerlijk bekennen, dat ik niet goed begrijp wat zulks te maken heeft met de onderwerpelijke aangelegenheid. Zeer zeker zal niet geloochend kunnen worden, dat, waar wij nog steeds verplicht zijn gebruik te maken van uitheemsche werkkrachten, meermalen maatregelen getroffen dienen te worden, noodig om conflicten met de Chineesche Re-

geering of Hongkong-autoriteiten te vermijden en dat bij een Staatsbedrijf ook de politieke stroomingen hun invloed in de eerste plaats doen gelden.

Met het vorenstaande wil ik volstrekt niet beweren, dat Staatsexploitatie als een ideaaltoestand moet worden beschouwd, doch evenmin beweer ik, dat zulks het geval is met elke particuliere maatschappij.

Bij particuliere maatschappijen ziet men vaak vriendjeshelperij, doch meestal worden dan wel maatregelen getroffen, dat voor hun taak ongeschikte personen weinig kwaad kunnen aanrichten. Bij een Staatsbedrijf komt het vaak voor, dat het Landsbelang moet onderdoen voor het, als ik het noemen mag, ancienniteitsbelang, in welk geval geen maatregelen worden getroffen zooals zooeven bedoeld. Gaat het bij particuliere maatschappijen al heel gemakkelijk om ongewenschte elementen te verwijderen, bij een Staatsbedrijf is zulks zeer moeilijk. Hierdoor wordt weliswaar het begaan van een onbillijkheid tegenover den betrokken persoon zoo goed als uitgesloten — onbillijkheden, die bij particuliere maatschappijen vaak voorkomen — de vraag is echter, of daarop geen middenweg te vinden is.

Overigens durf ik met een gerust hart te beweren, dat de tegenwoordige organisatie van de Bankatinwinning weinig te wenschen overlaat.

Mijnerzijds bestaat er volstrekt geen bezwaar tegen, dat alle Gouvernementsbedrijven ressorteeren onder het Mijnwezen en dat de chef van dienst een belangrijken invloed heeft op de ten aanzien der bedrijven te nemen beslissingen. Dit is niet meer dan rationeel. Doch geen stuurlui aan den wal, die prachtig gedekt achter de schrijftafel zitten, met een technischen leider, die slechts de klappen heeft op te vangen. Van een bedrijfsleider is slechts dan algeheele toewijding voor zijn werk te verwachten, indien hem een zeer groote verantwoordelijkheid op de schouders wordt gelegd. Geen praatjes van: „De order is goed gegeven, doch de uitvoering daarvan liet te wenschen over". Op de wijze zooals de heer Hövig eene regeling wenscht, wordt bij den technischen leider alle initiatief gedood en zal betweterij van buiten af niet alleen op technisch gebied, doch ook in andere opzichten, zooals b.v.

den geneeskundigen dienst enz., hoogtij vieren. We krijgen dan weer den ouden fatalen toestand terug, toen de resident q.q. chef was van de tinwinning; die kreeg een pluimpje als de zaak goed marcheerde en indien zulks te wenschen overliet, werd de schuld gegeven aan den eerstaanwezend mijningenieur.

Het een en ander neemt niet weg, dat de inrichting volstrekt nog niet volmaakt is en er m.i. nog wel eenige desiderata zijn, die m.i. beter teleurstellingen zullen voorkomen dan het middel, door den heer Hövig aan de hand gedaan.

De heer Hövig bepleit de wenschelijkheid van een eigen bedrijfskapitaal. In dit opzicht sta ik aan zijne zijde, wensch dan echter tegelijkertijd de vorming van een reservefonds.

Ik betoogde reeds, dat het bedrijf geen rekening mag houden met den oogenblikkelijken marktprijs en zulks ook niet zou kunnen, tenzij men tot roofbouw overgaat. Het streven moet er op gericht zijn om de productiekosten zoo laag mogelijk te doen zijn en de productie zelve tot een maximum, hetwelk met de beschikbare werkkrachten te verkrijgen is, op te voeren. Zulks geschiede niet door overbelasting van het werkvolk, doch door de ontginningsmethoden meer en meer te verbeteren. Bij den opzet van eenig werkplan dient echter wel rekening te worden gehouden met het algemeen belang in zoovere, dat daarbij rekening dient te worden gehouden met hetgeen de schatkist als inkomsten uit het bedrijf niet kan ontberen. Voor het verkrijgen van een gezonden evenwichtstoestand in 's Lands uitgaven en inkomsten is het een gebiedende eisch, dat bij de begrooting rekening wordt gehouden met een op goede gronden vastgestelde bijdrage uit de Landsbedrijven. Ik heb het echter steeds een verkeerd systeem gevonden, dat de winstraming voor eenig jaar van een bedrijf als maatstaf dient voor de inkomsten der algemeene begrooting voor dat jaar. Het spreekt van zelf en het is ook menschelijk, dat men er toe komt om bij een verwacht wordende groote winst toestemming te verleenen voor uitgaven, welke weliswaar gewenscht, doch niet bepaald urgent zijn, uitgaven, waardoor de begrooting ten zeerste wordt beinvloed en waar de belasting-betaler de dupe van wordt, indien de groote winsten, waarop gerekend is, door onvoorziene omstandigheden uitblijven.

Op de wijze, waarop thans de raming der „Middelen" geschiedt, kunnen teleurstellingen niet uitblijven.

M.i. dient eens in de vijf jaren van elk Landsbedrijf het bedrag te worden vastgesteld van de jaarlijksche bijdrage aan de schatkist voor eene periode van vijf jaren.

De winst, welke in eenig jaar meer wordt gemaakt dan het vastgestelde bedrag der jaarlijksche bijdrage, dient te worden gereserveerd om toch die bijdrage te kunnen leveren in eenig jaar, waarin de productie tegenvalt, dan wel de tinprijs sterk daalt. Op die wijze zal het mogelijk zijn in de „Middelen" eenige stabiliteit te verkrijgen, hetgeen toch noodig is voor eene rationeele belasting-politiek. Voorkomen zal worden, dat in jaren van enorme winsten veel geld wordt verkwist.

Het spreekt wel van zelf, dat men vooral in den beginne, in de periode, waarin het reservefonds moet worden gevormd, zeer voorzichtig te werk moet gaan met de schatting van het bedrag, dat gedurende elk der eerste vijf volgende jaren aan de schatkist zal kunnen worden afgestaan. Tegen het einde van elke vijfjaarlijksche periode kan voor de schatting der bijdrage voor de volgende vijf jaren rekening worden gehouden met de grootte van het reservefonds.

Zelfs voor een zoo aanzienlijk bedrijf als de Bankatinwinning zal slechs een betrekkelijk gering bedrijfskapitaal noodig zijn; in de tegenwoordige omstandigheden is wellicht een *f* 7.000.000,— reeds voldoende, aangezien toch geregeld tin wordt verkocht.

Zoowel bedrijfskapitaal als reservefonds zouden in beheer kunnen worden gegeven van eene soliede bankinstelling.

De Javasche bank lijkt mij hiervoor wel het aangewezen lichaam.

Ook ben ik geen tegestander van de instelling van een directie, als men zulks zoo noemen wil, echter niet op de wijze zooals de heer Hövig wil, dus niet een directie, die de lakens vanuit een lokaal van het Mijnwezen uitdeelt, naar welk pijpen de technische uitvoerder te MUNTOK moet dansen. Wat ik zou wenschen, is een commissie van vooraanstaande personen uit handel en bedrijf, met welke commissie de door den bedrijfsleider opgestelde begrooting wordt besproken, alsmede de te volgen gedragslijn en

aangelegenheden van bijzonderen aard, aangelegenheden, die op den gang van zaken van bijzonderen invloed kunnen zijn; voorts kwesties omtrent eventueele kapitaalsuitbreiding en wat dies meer zij. Het spreekt wel van zelf, dat zulk eene commissie het aangewezen lichaam is om het bedrag vast te stellen van de jaarlijksche bijdrage aan de schatkist, waarvan hiervoren sprake was.

Dat de chef van het Mijnwezen q.q. deel uitmaakt van die commissie, dan wel als Regeeringsadviseur de zittingen bijwoont, is iets dat m.i. van zelf spreekt.

Al heel spoedig zal dan blijken of een bedrijfsleider al dan niet voor zijn taak geschikt is, terwijl voorkomen zal worden, dat maatregelen worden genomen, die de Regeering voor een fait accompli stellen en toch Hare goedkeuring niet kunnen wegdragen.

Voor de bespreking van zuiver technische kwesties zoude die commissie (directie) en ook de chef van het Mijnwezen — van wien toch niet verlangd kan worden, dat hij van alles tot in détails op de hoogte is — de bevoegdheid moeten krijgen zich door de c.q. door hen zelf aan te wijzen deskundigen te laten voorlichten, welke deskundigen dan, zooals van zelf spreekt, ook de desbetreffende zittingen bijwonen.

Op die wijze behoeft aan de bevoegdheden van den bedrijfsleider niet te worden getornd en kunnen deze zelfs worden uitgebreid; op die wijze zal zijn initiatief niet worden gedood en zal aan de eenheid in het bedrijf geen schade worden gedaan.

Ik ben er van overtuigd, dat voldoende vooraanstaande personen zijn te vinden, die zich geheel belangeloos voor de vorming van zulk een commissie beschikbaar willen stellen. Van zulk eene bemoeienis kunnen goede resultaten worden verwacht, hetgeen niet het geval zal zijn van de bemoeienis van een afdeeling M van het departement met een trekpop als bedrijfsleider.

Ook bij de bedrijven geen centralisatie, doch decentralisatie.

In een „directie" als door mij gewenscht, zal het groote publiek meer vertrouwen stellen dan in een directie samengesteld uit Gouvernementsambtenaren.

RIOUW, den 1sten Augustus 1922.

Bevolkingsdichtheid en landbouw op Java.[1])

door

J. VAN GELDEREN.

De agrarische statistiek hier te lande verkeert, gelijk ook in dit maatschappelijk milieu moeilijk anders te verwachten ware, nog in haar beginstadium. Omtrent de registratie van het inlandsch grondbezit werden nog geen cijfers gepubliceerd en naar de bedrijfsvormen in den inheemschen landbouw wordt geenerlei onderzoek gedaan. De cijfers, daaromtrent door de mindere welvaartcommissie gepubliceerd, zijn de eenige, die eenig houvast geven. Met de productie-statistiek is het wat beter gesteld, althans voor padi laat zich met de beschikbare gegevens betreffende uitgestrektheid van oogst en aanplant en die aangaande de opbrengsten van dit gewas volgens de uitkomsten der proefoogsten, een redelijk goede oogst-statistiek samenstellen. Voor de tweede gewassen, die tezamen bijna 1½ zooveel bouwgrond in beslag nemen, zijn tot nu toe feitelijk alleen de oppervlakten van oogst en aanplant bekend, terwijl omtrent de opbrengsten slechts ramingen bestaan.

Een der grootste nadeelen, die aan een achterlijke statistiek verbonden zijn, is het feit, dat men zich steeds vergenoegen moet met de gegevens te gebruiken als inlichting over zeer groote gebieden, en een detailleering van de cijfers onmogelijk blijft door storende fouten, die het statistisch beeld vertroebelen.

Bij den geleidelijken uitbouw van de statistiek dient dan ook

1). Eenigszins uitgewerkte tekst van een gelijknamige voordracht voor de maandelijksche dienstvergadering van het technisch personeel van het departement van Landbouw, Nijverheid en Handel op 20 Mei 1922.

m.i. allereerst er naar gestreefd te worden de gegevens geschikt te maken voor kleinere gebieden van Java of de residenties. Immers, niet alleen gaat veel belangwekkends in de groote totalen of ruwe gemiddelden teloor, doch bovendien moet een statistisch gefundeerde terreinkennis den grondslag leveren voor allen practischen arbeid op het uitgestrekte veld van den Javaanschen landbouw. Nu het statistisch kantoor dan ook beschikt over cijfers, die gedurende een vijftal jaren (1916, 1917, 1918, 1919 en 1920) op dezelfde wijze verzameld zijn, is er een begin meegemaakt om voor alle afdeelingen en districten van Java productie-gegevens te doen berekenen. Voor de polowidjo het aandeel, dat deze gewassen vormen in de occupatie van de bouwgronden der bevolking; voor de padi bovendien de geoogste hoeveelheden en de gemiddelde rendementen.

Doordat in November 1920, na een lange vertraging, wederom een volkstelling is gehouden — zij het ook in zeer beperkten omvang — was het tevens mogelijk om door bemiddeling van het hoofd van het volkstelling-kantoor de nieuwste cijfers te verkrijgen over het getal inwoners van alle administratieve eenheden op Java. Hieruit liet ik, met behulp van de gegevens betreffende de oppervlakten der ressorten van den topografischen dienst, de bevolkingsdichtheid berekenen, terwijl het tevens mogelijk werd veel nauwkeuriger dan tot nu toe de producties van sawahpadi per hoofd der bevolking voor elk deel van Java vast te stellen.

Zoo ontstond gedurende het laatste halve jaar een complex van gegevens, die de basis voor een verder monografisch onderzoek naar den landbouw der inheemschen kan vormen. Over de beteekenis van de resultaten van enkele dezer statistieken wilde ik thans gaarne eenige beknopte mededeelingen doen. Ik zal me daarbij echter niet strikt tot Java kunnen beperken, omdat bij een dergelijk onderwerp, als: bevolkingsdichtheid en landbouw, eerst vergelijkingen met andere landen door overeenkomst of contrast de feiten het noodige relief verleenen.

Er bestaat — gelijk bekend — een nauw verband tusschen de economische ontwikkelingshoogte van een bepaald volk en zijn getalsterkte. Hoewel onloochenbaar, is dit verband toch verre van

eenvoudig. En wel doordat er hier van geen eenzijdige verhouding sprake kan zijn, waarbij het economisch peil de bevolkingsmassa bepaalt, dan wel omgekeerd, doch tusschen deze beide een gestadige wisselwerking blijkt te bestaan.

Voor de menschheid als consument geldt, dat het economische leven eerst *mogelijkheid* schept voor een bepaalde bevolkingsmassa om haar levensbehoeften te bevredigen. Omgekeerd echter kan de menschheid *als producent* tot op zekere hoogte de natuurkrachten beter aan zich ondergeschikt maken, naarmate ze over een grootere arbeidsmassa beschikt, die door het getal volwassenen wordt bepaald. Tusschen twee grenzen schommelt deze verhouding van den mensch tot het natuurlijk milieu, waarin hij leeft, en wel een van *onderbevolking*, waarbij het te geringe aantal krachten niet in staat is de bronnen der natuur aan te boren, en een van *overbevolking*, waarbij het zielental te groot is geworden om met de beschikbare bestaansmiddelen aan allen een bevredigende mate van welstand te bieden.

Bij het overwegen van de situatie, die een land tusschen deze beide uitersten inneemt, is nu de kennis der *bevolkingsdichtheid*, het aantal menschen wonende op een bepaalde eenheid van oppervlakte, van elementaire beteekenis. Immers, deze bepaalt eenerzijds hoeveel productieve krachten er beschikbaar zijn bij de ontginning van een bepaald gebied en anderzijds hoeveel menschen een bestaan moeten kunnen vinden bij wat dit gebied aan waardevolle producten oplevert. Terwijl aanvankelijk de primitieve mensch vrijwel geheel afhankelijk was van wat de hem omringende natuur hem uit haar zelf biedt aan plantaardig of dierlijk voedsel en aan beschutting, wordt de economische evolutie vooral hierdoor gekenmerkt, dat ze den mensch in steeds hoogere mate in staat stelt de beschikbare natuurlijke rijkdommen van een bepaald milieu voor zichzelf te benutten.

Het te boven komen van jacht, visscherij en de inzameling van knolgewassen door landbouw, veeteelt, handel en nijverheid openbaart zich dan ook goeddeels in een in den loop der geschiedenis optredende enorme toeneming der bevolkingsdichtheid in de verschillende woongebieden der aarde. Vandaar dat men er toe kwam van dit gezichtspunt uit een begrip te formuleeren, dat den hier

bedoelden samenhang scherp uitdrukt en wel dat der *bevolkingscapaciteit*. Elk stadium in de ontwikkeling van het arbeidsproces heeft zijn eigen bevolkingscapaciteit, maakt een bepaalde bevolkingsdichtheid mogelijk. Terwijl het toenemen van de bevolking tot boven de grens dezer capaciteit leidt tot het zoeken van een uitweg, hetzij door emigratie, hetzij door wijziging van het arbeidsproces dan wel tot het optreden van factoren, die de bevolkingsdichtheid gewelddadig terugdringen binnen de gegeven mogelijkheden.

Langs dezen gedachtengang kwam men er toe schema's op te stellen, zooals de econoom-geograaf *Ratzel* deed om de historische toeneming der bevolkingsdichtheid te illustreeren, aanvangend met 2-9 menschen per 1000 K.M.² bij de jagers en visschers der arctische streken, en opklimmend langs jagers met hakbouw (Indianen, Papoea's) met 2-7 per 10 K.M.², eiland- en kustvisschers (Polynesiers) en nomadische veehoeders tot 1.8 per K.M.², tot dichtheden van 18-27 per K.M.² in Midden-eeuwsch Europa, 27-35 bij de landbouw- en handwerksnijverheid vóór 1800 en 70 per K.M.² bij Zd. Europ. landbouwers; ± 100 in Midden Europa en ruim 250 tot 300 per K.M.² in de industrielanden van West-Europa.

Opvallend is daarbij, dat Ratzel goede tropische landbouwgebieden als China en Indië een zeer hooge plaats met ± 180 per K.M.² toekent. Opvallend, aangezien hiermede de aandacht wordt gevestigd op het voor ons uiterst belangrijke feit, dat in Azie, met landbouw als hoofdbestaansmiddel dichtheden zijn bereikt, die in Europa eerst mogelijk werden na een moeizame schepping van de moderne industrie en handel, die het geheele aspect van dit werelddeel in een eeuw tijds grondig hebben gewijzigd.

Java is niet slechts de bevestiging van dezen regel, doch vormt feitelijk, zooals ik hoop aan te toonen, zelfs het hoogtepunt van deze specifiek tropische evolutie. Het heeft n.l. in zijn geheel als land met 35 millioen bewoners op 131.403 K.M.², d.i. *266* per K.M.², de grootste geconstateerde bevolkingsdichtheid van alle landbouwvolken der aarde. Aangezien dit cijfer een gemiddelde is, mag het alleen dienen ter vergelijking met gebieden van ongeveer dezelfde grootte of met nagenoeg gelijke bevolking. Op kleine

AANTAL INWONERS PER □ K.M.

Tokyo
Rotterdam
Brugge
Engeland
Wereldsteden
Nederland
Heuvel
Oost-Brittanie
Ilias -Lieb.
Italie
Duitschland
Oosterrijk
Zwitserland
Hannover
Oldenburg
Polen
Friesland
Deensmarken
West-Pruisen
Portugal
Hongarije
Servie
Pommeren
Oost-Pruisen
Roemenie
Ierland
Mecklenburg
Bulgarije
Dietsmland
Spanje
Rusland
Kanagawa
Akki
Kagawa
Fukuoka
Saitama
Mogasaki
Israel Japan
Shantung
Kiang Soo
Tydskrang
Totaal Chine
Tydskrang
Totaal Java
Batavia
Baarlem
Rotterdam
Preanger Regenz
Krembang
Batavia
Paaspoorpen
Madioura
Kediri
Cheribon
Banjoemas
Madioera
Semarang
Soerakarta
Djokjakarta
Soerabaja
Pekalongan
Kedoe
Totaal Nederland
Overijsel
Drenthe
Limburg
Utrecht
Noord-Holland
Zuid-Holland
Totaal Var. St.
Zuid Atlant. St.
Noord Atlant. St.
Philippinen
Malay St.
Straits
Ceylon
Totaal Britsch
Madras provincie
Bijlan + Orissa
Agra
Hindostan
Chili
Totaal Chine

450 440 430 420 410 400 390 380 370 360 350 340 330 320 310 300 290 280 270 260 250 240 230 220 210 200 190 180 170 160 150 140 130 120 110 100 90 80 70 60 50 40 30 20 10

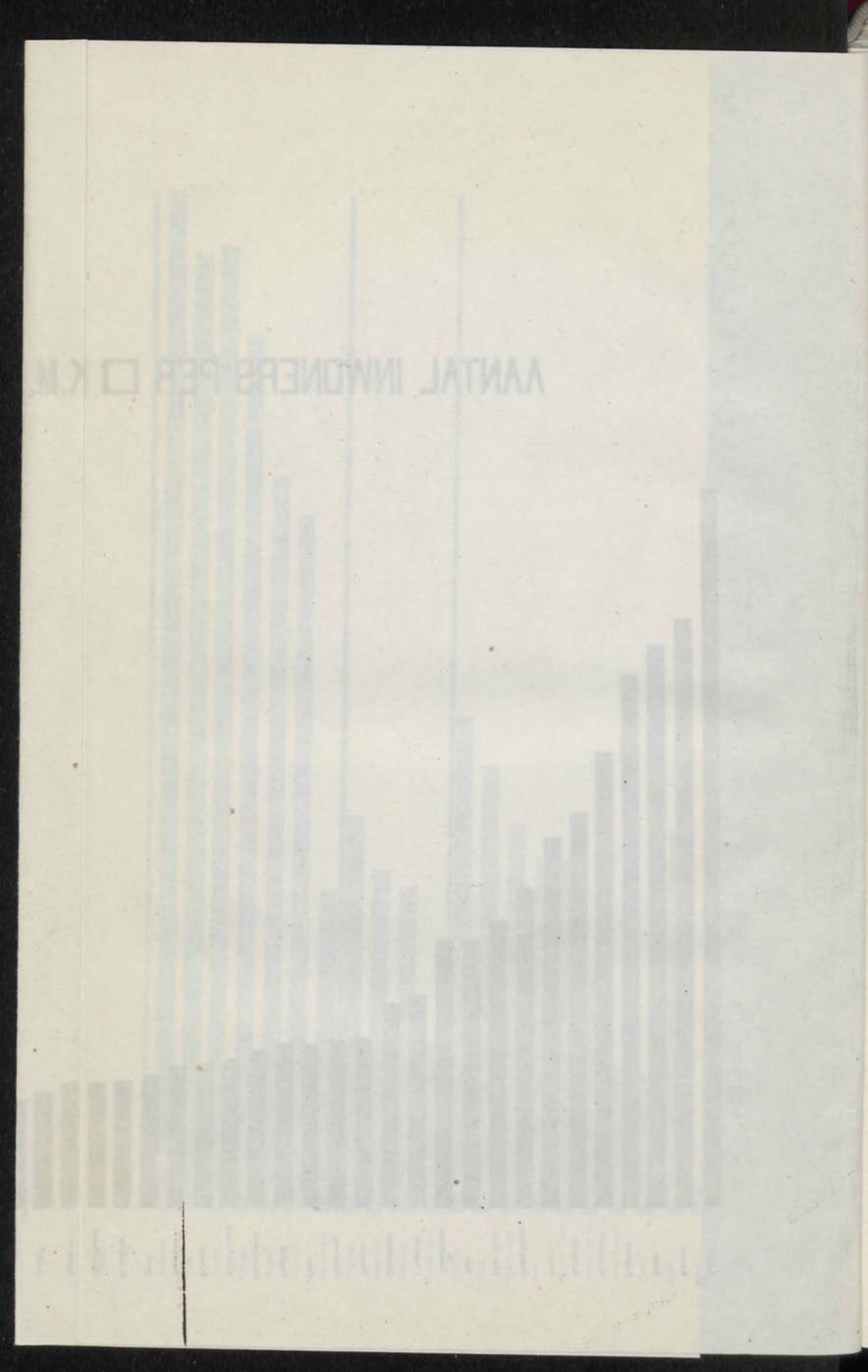

gebieden komen, zooals we zien zullen, veel grootere dichtheden voor.

Een enkele blik op de grafische voorstelling bewijst dit.

Dichtheden boven 250 per K.M.² kwamen bij de laatste volkstellingen vóór den oorlog in West-Europa slechts voor in de hoogindustrieele centra: Saksen (321), Rijnland (264), België (252).

Tusschen 250 en 200 per K.M.² lagen: Engeland (239) en Westfalen (204). Op verren afstand volgen de overwegend agrarische landen van Midden- en Zuid-Europa, waar de bevolkingsdichtheid nog overal *beneden 100 menschen* per K.M.² valt: het voormalige Oostenrijk (95) en Hongarije (64), Portugal (65), Servië (60), Roemenië (56), Bulgarije (45), Griekenland (42), Spanje (40). Tusschen 70 en 75 liggen zelfs nog landen als Frankrijk en Denemarken.

Buiten Europa treffen we in Amerika nog veel geringere dichtheden aan. De Vereenigde Staten hebben als geheel een cijfer van 12 per K.M.²; de Noord-Atlantische Staten 60, de Zuidelijke 17, maar zelfs in de Noord-Westelijke bewoningscentra stijgt het cijfer per staat nergens hooger dan 196 (Rhode Island); Massachusets telt 160. In Zuid-Amerika is de bevolking nog zóó ijl, dat de cijfers vrijwel nergens boven 6 menschen per K.M.² komen!

Azië doet veel grootere dichtheden zien. Japan telt gem. 135 personen per K.M.² en de millioenen-tellende ressorten van China, waarvan eenigszins betrouwbare ramingen bestaan, liggen alle tusschen 125 en 200: Shantoeng, Kiangsoe; Tsé-Kiang.

Toch blijven ze alle beneden het cijfer van Java.

Het land, dat Java in dit opzicht het dichtst nadert, is Bengalen met 45.5 millioen inwoners of 223.1 per K.M.²

Daarop volgen Oudh met 12.5 millioen inwoners of 201 per K.M.², en de provincie Madras met 41.4 millioen of 112 per K.M.²

Daarentegen hebben de Philippijnen slechts een dichtheid van 33; het eiland Ceylon 63 en een land als Siam 12. Toch zijn al deze cijfers voor tropische en sub-tropische kustgebieden nog vrij hoog vergeleken met de uiterst schaarsch bewoonde landstreken van Centraal en Noord-Azië.

Op Java zijn de onderlinge verschillen der residenties, afdeelingen en districten — gelijk bekend — zeer aanzienlijk. Kedoe heeft 4

maal de dichtheid van Bantam. Meer dan 400 menschen per K.M.² hebben Kedoe, Pekalongan en Soerabaja;

van 300-400 : Djokja, Solo, Semarang, Madoera, Banjoemas en Cheribon.

„ 200-300 : Kediri, Pasoeroean, Rembang en Batavia.

„ 200 Preanger Regentschappen, Besoeki, Bantam.

Parallellen geven ten deze een scherp beeld van de situatie:

Elzas Lotharingen	10 % meer dichtheid dan	Bantam
Overijsel	=	„
Limburg	=	Besoeki
Kon. Saksen	=	Madoera
Nd.-Holland	5 % minder dan	Soerabaja
Zd.- „	5 % meer „	Kedoe

Verdeeld naar afdeelingen en districten blijkt de dichtheid te zijn als volgt (zie bl. 231):

Niet minder dan 26% der bevolking woont in 99 districten bijeen met meer dan 500 inw. p. K.M.²; 65 districten tellen meer dan 600 inw. p. K.M.² Dunne bevolkingen komen over 't geheele eiland verspreid voor en wel in 110 districten (19.1 % der bev.) met < 200.

Dat zulk een dichtheid niet altijd heeft bestaan, spreekt vanzelf; in werkelijkheid is ze zelfs in een verrassend kort tijdperk tot stand gekomen. Sinds 1800 had een enorme bevolkingsverdichting plaats:

1800 ±	3 à 4 mill.	= ± 30	p. K.M.²
1850 ±	11 „	= ± 90	„
1900	28 „	= ± 225	„

De oude bevolkingscijfers zijn zeker te laag, maar de stijging blijft groot, als we alleen de latere jaren beschouwen;

na 1860 vinden we dan over 15-jarige tijdperken:

—'75	toename:	6.5 mill.	= 52 %
—'90	„	5.6 „	= 31 „
—'05	„	6.3 „	= 26 „
—'20	„	5.0 „	= 17 „

Aantal menschen per K. M.²	Aantal districten	Totaal aantal menschen	
0 — 200	110	6.688.612	19.1 pCt
200 — 300	94	7.101.004	20.3 „
300 — 400	90	7.176.408	20.5 „
400 — 500	60	4.797.090	13.7 „
500 — 600	34	2.904.312	8.3 „
600 en meer	65	6.308.993	18.1 „
	453	34.976.419	(Java en Madoera)

Aantal menschen per K.M.²	Aantal afdeelingen	Totaal aantal menschen	
0 — 200	15	6.296.509	18.0 pCt
200 — 300	24	10.902.287	31.1 „
300 — 400	19	8.412.961	24.0 „
400 — 500	10	4.282.570	12.2 „
500 — 600	6	3.178.810	9.3 „
600 en meer	4	1.903.282	5.4 „
	78	34.976.419	(Java en Madoera)

De invloed van de groote griepsterfte, die naar raming 1 millioen menschen wegnam, is vrij groot. Het accrès hadde anders 20 % bedragen. De verdubbelingsperiode bedraagt thans 63 jaar; ze is dus aanmerkelijk langer dan wat o.a. Dr. Bleeker verwachtte.

Hoe was zulk een onafgebroken accrès mogelijk en wat beteekende het voor den inlandschen landbouw?

Allereerst dient dan te worden gewezen op de beslissende omstandigheid, dat op Java sinds langen tijd een Europeesch bestuur inwerkte op een oud agrarisch milieu. Ondanks den druk, dien deze Europeesche inmenging hier vooral in de eerste tijden

uitoefende, bewerkte zij toch, dat hier een vroeger ongekende binnenlandsche rust ontstond. Na 1825 werd op Java geen oorlog meer gevoerd. Een grootere veiligheid leidt echter tot geringere sterfte en werkt als prikkel tot meer energie. Behalve deze bestuursinvloed doet zich ook een direct economische factor gelden en wel het ontstaan van gedwongen of particuliere cultures, die vraag naar arbeid uitoefenen en zóó de bestaansmogelijkheden helpen verruimen [1]). Verkeerswezen, spoorwegbouw, havenaanleg, stadsontwikkeling werken alle in gelijke richting. Trachten we ons dan eenig beeld te vormen van de wijze, waarop de sterk gestegen bevolking in haar levensonderhoud voorzag, dan vinden we allereerst *de voortdurende uitbreiding van het terrein, waarop de inlandsche landbouw werd uitgeoefend.*

Omtrent de stijging van de uitgestrektheid der bouwgronden geeft de mindere welvaart-commissie enkele cijfers: van 1839-1860 een stijging van 1.78000 tot 1.966000 bouw [2]) (zonder Vorst., partic. land., Madoera); van 1860-1880 tot 2.853.060 (zonder Vorst., partic. land., Madoera) bouw. Ongetwijfeld zijn deze cijfers veel te laag, vooral doordat de ongeregeld beplante droge gronden niet of slecht bekend waren. De stijging blijft echter aannemelijk. Van 1885 af zijn voor de Gouvernementslanden (dus zonder Vorstenlanden en particuliere landerijen) betere cijfers bekend.

	Sawah's	tegalgronden [3])	totaal	s.	dr. gr.
1885:	2.698.553	751.886	3.450.439	0.13	0.04
1905:	2.931.794	1.180.081	4.111.875	0.11	0.04
1920:	3.985.537	4.626.550	8.612.087	0.13	0.15
(Vorstenlanden)	314.726	348.046	662.772	0.09	0.10
Totaal 1920	4.300.263	4.974.596	9.274.859	0.12	0.14

Per hoofd der bevolking berekend veranderde het cijfer der

1). Zie D. M. G. Koch: Indisch-koloniale vraagstukken, bladz. 71.

2). = 0.701 H.A.

3). In geregelde cultuur; bovendien niet in geregelde cultuur: 1850 ± 150.000 bw.; 1905 ± 186.220 bw.

sawah's niet, wel dat der droge gronden [1]). Zijn de oude opgaven te laag, dan zou het beschikbaar sawah-oppervlak relatief nog zijn gedaald. De grootste uitbreiding onderging in elk geval de aanbouw van tweede gewassen (mais, cassave, bataten, katjang).

Ongetwijfeld kan bij dit proces van een zekere intensiveering worden gesproken, en wel, doordat de irrigatie sterk werd uitgebreid, droge gronden in sawah's werden omgezet, de hoemabouw door geregelde cultuur van droge gewassen werd vervangen en ook de Oost-moesson-aanplant tot intenser gebruik der gronden bijdroeg. Doch als overwegend moet m.i. toch worden aangezien de *zuiver extensieve uitbreiding* van den landbouw over Java. Een bewijs voor deze stelling is te vinden in het opmerkelijk samenvallen dezer uitbreiding der bouwvelden met de bevolkingsverdichting in die residenties, waarheen een groote emigratie ontstond.

De toenmalige Controleur *J. W. Meyer Ranneft* gaf in het tijdschrift van B.B. van 1916 een tabel, waaruit bleek, dat van 1855 tot 1905 in de residenties Preanger, Banjoewangi, Madoera een bevolkingstoename en sterke uitbreiding der bouwgronden viel waar te nemen.

Daarnaast valt echter tevens op de nauwe samenhang tusschen de bevolkingsuitbreiding en die der cultures. In Banjoemas, Madioen, Kediri en Soerabaja nam in die jaren het suikerareaal relatief nog sneller toe dan de bevolking.

Voor den totalen invloed der cultures geven de volgende cijfers een aanwijzing:

In 1870 :	37.414	bouw	gouv.	suikercultuur;	
'82 :	29.840	„	„	„	11.603 vrije cultuur;
'91 :	2.721	„	„	„	35.791 „
'02 :	—	„	„	„	116.824 „
'12 :	—	„	„	„	190.000 „
'20 :	—	„	„	„	220.000 „

1). Op dit cijfer was echter zoowel de uitbreiding der landrente-registratie met de erven als de factor der z.g. meerbevindingen van invloed, zij het niet beslissend.

In 1882 :	uitgegeven erfpacht	100.000	bw.	Pasoeroean, Preanger, Kediri.
1892 :	„ „	290.000	„	Pasoeroean, Kediri, Preanger, Besoeki.
1902 :	„ „	570.000	„	Besoeki, Preanger, Kediri, Pasoeroean.
1912 :	„ „	± 650.000	„	Preanger, Besoeki, Pasoeroean, Kediri.
1920 :	„ „	± 700.000	„	Preanger, Besoeki, Pasoeroean, Kediri.

Slechts een klein deel der erfpachtsgronden werd aanstonds ontgonnen. Voor 1908 komt Neytzell de Wilde dan ook tot een raming van in gebruik zijnde gronden:

Gouvernements	koffie	88.600 bw.
„	kina	1.512 „
„	suiker	120.000 „
„	erfpachtslanden	260.000 „
		470.112 bw.

In 1920 is rond 820.000 bouw met Europeesche cultures beplant, aanwezig.

Ik meen dan ook, dat Meyer Ranneft terecht aanneemt, dat tot 1890 de uitbreiding der bevolkingsbouwgronden voor de bevolkingsvermeerdering de meeste beteekenis had. Daarna begon de groote invloed der cultures. In de laatste periode echter treedt de vermeerdering der tegalvelden weer veel meer op den voorgrond. Aangezien deze in de meeste streken op Java toch van secundaire beteekenis zijn en de sawah het kernbezit blijft, zou dit kunnen samenhangen met een in latere jaren optredend proces van plaatselijke bevolkingsverdichting, terwijl sawah-uitbreiding meer met de oudere emigratie samenhangt.

De mindere welvaart commissie becijferde

	van 1880-1905:	1905-'20 (door mij bijgevoegd).
toename bevolking	55 %	17 %
„ sawahs	20 „	35 „
„ alle gronden	44.5 „	83 „

en teekent daarbij aan: „De ongetwijfeld gunstiger geworden bestaansvoorwaarden hebben meer gewerkt in de breedte dan in de

diepte; het cultuurleven der bevolking heeft zich wel uitgebreid, doch weinig gewonnen aan intensiteit".

Ter aanvulling van deze opmerking zou ik er bijv. op willen wijzen, dat, hoewel het ontbreken van een geregelde statistiek van rendementen tot voorzichtigheid noopt, de verspreid aanwezige gegevens nergens doen besluiten tot een eenigszins opvallende stijging der verkregen padi-opbrengsten per bouw.

Indien hierdoor de productie van landbouwgewassen per hoofd weinig of niet toeneemt, moet zelfs, naarmate geleidelijk het aantal personen, buiten den landbouw werkzaam, stijgt, een toenemende behoefte aan invoer van voedingsmiddelen ontstaan.

De rijstimport is dan ook, evenals die van soyaboonen en visch, sterk toegenomen, vooral na 1900.

Het veld, waarop de landbouw werd uitgeoefend, werd grooter, doch de voortbrenging kwam niet op een hooger peil. De geringe intellectueele ontwikkeling, doch vooral het kapitaalgebrek en de zeer kleine oppervlakte bouwgrond per hoofd der bevolking werkten dit in de hand.

Het is duidelijk, dat een dergelijke, zuiver quantitatieve aanpassing van het productie-proces aan de toenemende bevolkingsdichtheid niet onafgebroken kan voortduren.

Eenmaal geraken de woeste gronden uitgeput en dat oogenblik kan zelfs voor de goede en gunstig gelegen gronden niet ver meer zijn.

Van de 18 mill. bouw, die Java telt, is 10 mill. bouw bevolkings grond, ruim 1 mill. voor Europeesche cultuur, ruim 3 mill. bouw djati- en in stand te houden wildhoutbosch, zoodat de rest nog ruim 3 mill. bouw bedraagt, waarin nog alle wegen, spoorwegen, aan bebouwing onttrokken dorpsgronden en alle bergen en onontginbare streken liggen. Voor cultuur blijft dan practisch niet veel meer over dan de ontginning van bosschen langs de Zuidkust.

Naar mijn meening kan het niet toevallig heeten, dat de bevolkingstoename relatief kleiner wordt. Door het ontbreken van een goede statistiek van geboorten en sterfte is niet met zekerheid uit te maken, welke factor hier overweegt: dalende geboorte of stijgende sterfte. Vermoedelijk beide. De dichtere bewoning en

vooral de kotta-vorming werkt op beide ongunstig [1]). Ze verzwaart den bestaansstrijd en werkt besmetting en kindersterfte zeer in de hand.

Ten einde echter op de werking van een toenemende bevolkingsdichtheid bij stilstand of geringe verhooging van het peil van den landbouw nog iets nader te kunnen ingaan, heb ik enkele bijzonderheden van de padi-productie, als verreweg belangrijkste bestaansmiddel der bevolking, wat gedetailleerder onderzocht. Ongetwijfeld wordt het aldus verkregen beeld vertroebeld door het ontbreken van cijfers omtrent de tweede gewassen (vooral mais), maar het blijft toch bruikbaar.

Welk verband bestaat er tusschen de plaatselijke verschillen in bevolkingsdichtheid en die in de rijstproductie per hoofd?

Hoeveel padi produceert Java in zijn verschillende ressorten?

Indien er inderdaad een tendenz bestaat om de capaciteit van den inlandschen landbouw te doen achterblijven bij de bevolkingsvermeerdering, doordat de intensiteit van de productie niet toeneemt, dan moet tweeërlei blijken:

Allereerst zullen dan die streken een padi-overschot produceeren, dan wel in eigen behoefte kunnen voorzien, welke nog een betrekkelijk dunne bevolking hebben, en ten tweede zullen alleen die dichtbevolkte streken hetzelfde kunnen presteeren, welke voor padi-verbouw in extra-gunstige conditie verkeeren, zoodat de bodemgesteldheid of watervoorziening goed maken wat er overigens aan de intensiteit van het bedrijf ontbreekt. Vooraf zij de opmerking gemaakt, dat de verschillen in dichtheid zoowel als in padi-productie hier niet zóó beslissend zijn als in eenige andere Aziatische landen. Java is relatief gelijkmatiger bewoond en bebouwd. De kaart kan hiervoor aanwijzingen geven.

We vinden dan, gesplitst naar residenties, afdeelingen en districten, de op blz. 238, 239 en 240 voorkomende cijfers.

Afdeelingen met zeer dichte bevolking en zeer weinig padi vin-

1). Overal werkten de steden, zoolang een moderne sociale hygiëne niet krachtdadig ingreep, als moordkuilen der bevolking. Vóór 1850 was die toestand in Europa nog zeer algemeen; na de 80-er jaren kregen meer en meer de steden een voorsprong boven het platteland, voor zoover de mortaliteit aangaat.

den we dus buiten de drie afdeelingen, waarin de drie groote steden liggen, niet. Waar geen of weinig sawahbouw mogelijk is, vinden we in 3 afdeelingen dunne bevolkingen en weinig padi samengaan. De padi-produceerende afdeelingen hebben dus wel een dichtere bevolking dan de niet-padi-produceerende. De dichtheid van Madoera moet m.i. geheel worden verklaard door twee omstandigheden: een veestapel, veel grooter dan ergens op Java, en het feit, dat dit eiland een groot aantal arbeiders levert voor den grooten landbouw in den Oosthoek, die dus geregeld buiten het eigen land een bestaan vinden.

De afdeelingen met veel padi per hoofd vallen nu uiteen in twee vrij scherp te onderscheiden groepen:

Een zevental met hooge rendementen, veel cultures en dichte bevolkingen. Het zijn de goed geirrigeerde, voor padi-teelt uiterst geschikte gronden. Ze liggen goeddeels langs de groote kali's (Brantas, Serajoe, Ramboet).

Achttien andere afdeelingen echter zijn de belangrijkste overschot-produceerende gebieden, n.l. de relatief dun bevolkte gebieden van West,- Zuid- en Oost-Java, die òf door goede gronden òf door een naar verhouding zeer groot sawah-oppervlak per hoofd der bevolking meer padi teelen dan de streek zelf behoeft.

Deze twee groepen rijstgebieden vallen nog beter uiteen, als we de 41 districten, met meer dan 2½ pikol rijst per hoofd, waaromtrent de tabel op blz. 241 eenige gegevens vermeldt, sorteeren naar het aantal inlanders per sawahoppervlak.

We vinden dan:

Javagemiddelde		8.7	per bouw	sawah
6 districten met		3	„ „	„
17 „	„	3 — 4.9	„ „	„
13 „	„	5 — 6.9	„ „	„
5 „	„	7 —	„ „	„

De 11 districten met de hoogste overschotten hebben op 1 na (Rogodjampi) alle minder dan 4 Inlanders per bouw.

De 14 districten met minder dan ½ pikoel bras per hoofd (behalve Madoera en de district-kotta) hebben alle zeer weinig sawah's

RESSORT 1)	Geoogste hoeveelheid droge sawah-padi gem. 1919/1920	Totaal aantal inwoners	pik. droge sawah-padi per hoofd	pik. rijst per hoofd
Bantam	2,970,521	897,389	3,31	1,65
Batavia	10,719,838	2,780,645	3,86	1,93
Cheribon	5,967,876	1,711,778	3,49	1,75
Preanger-Regentschappen	11,430,461	3,810,632	3,00	1,50
West-Java	31,088,696	9,200,444	3,38	1,69
Pekalongan	7,134,921	2,268,571	3,15	1,57
Semarang	7,507,713	2,737,416	2,74	1,37
Rembang	4,062,616	1,663,814	2,44	1,22
Banjoemas	5,807,960	1,767,529	3,29	1,65
Kedoe	7,179,800	2,456,591	2,92	1,46
Djokjakarta	2,307,847	1,282,815	1,80	1,40
Soerakarta	5,153,855	2,049,547	2,51	1,25
Madioen	4,573,224	1,594,655	2,87	1,43
Midden-Java	43,727,936	15,820,938	2,76	1,38
Soerabaja	7,761,826	2,459,141	3,16	1,58
Madoera	1,295,272	1,743,807	0,74	0,37
Kediri	4,825,246	2,011,993	2,40	1,20
Pasoeroean	5,855,583	2,241.231	2,61	1,30
Besoeki	5,955,104	1,498,865	3,97	1,98
Oost-Java	25,693,031	9,955,037	2,58	1,29
Java en Madoera	100,509,663	34,976,419	2,87	1,43

1). Tabel, behoorend bij blz. 236.

Verdeeling van Java's districten naar de gemiddelde rijstproductie per hoofd der bevolking. [1]

Ressort	Aantal districten met een productie per hoofd van:					
	1. minder dan ½ pikoel	2. ½ — 1 pikoel	3. 1 — 1½ pikoel	4. 1½ — 2 pikoel	5. 2 — 2½ pikoel	6. meer dan 2½ pikoel
Bantam	1	—	6	9	2	1
Batavia	3	1	9	3	—	8
Cheribon	—	2	8	6	2	5
Preanger Regentschappen	—	11	21	7	6	6
Pekalongan	1	7	8	6	3	3
Semarang	1	10	8	10	2	3
Rembang	—	7	13	2	1	—
Banjoemas	2	2	6	6	1	2
Kedoe	1	8	8	12	3	2
Djokjakarta	4	2	3	1	—	—
Soerakarta	3	9	11	7	—	3
Madioen	1	5	8	3	2	2
Soerabaja	3	2	7	12	2	2
Madoera	14	6	—	—	1	—
Kediri	—	7	10	7	—	—
Pasoeroean	2	8	8	7	3	2
Besoeki	—	—	5	4	7	2
Java/Madoera	36	87	139	102	35	41

440 districten.

1). Tabel, behoorend bij blz. 236.

Afdeelingen met: [1])

	dunne bevolking en		dichte bevolking en	
	veel padi	weinig padi [2])	veel padi [2])	weinig padi
Bantam	3 (alle)	—	—	—
Batavia	2 (Krawang Tangerang)	—	—	1 (Batavia)
Cheribon	1 (Indramajoe)	—	—	—
Preanger-Regentschappen	2 (Tjiandjoer, Soemedang)	—	—	—
Pekalongan	—	—	1 (Brebes) (32 0)	—
Semarang	2 (Demak, Grobagan)	—	—	1 (Semarang)
Banjoemas	1 (Tjilatjap)	1 (Bandjarnegara) (19.8)	1 (Poerwokerto) (35)	—
Kedoe	—	—	2 (Temanggoeng. Keboemen) (29.4) (24)	—
Djocja	—	1 (Goen. Kid.) (25.2)	—	—
Solo	—	—	1 (Klaten) (24.0)	—
Madioen	1 (Ngawi)	1 (Patjitan) (17)	—	—
Soerabaja	—	—	2 (Modjokerto) (29.0) (Djombang) (33.2)	1 (Soerabaja)
Pasoeroean	2 (Loemadjang, Kraksaän)	—	—	—
Besoeki	4 (alle)	—	—	—
Totaal	18	3	7	3

1). Tabel, behoorend bij blz. 236.

2). De cijfers tusschen haakjes vermelden het gemiddelde aantal pikoels droge padi per bouw volgens de proefsnitten van 1916-1920.

Eenige bijzonderheden betreffende de districten met een productie van meer dan 5 pikoels padi per hoofd.[1])

District	Residentie	productie in pikoels	Inlanders per bouw sawah	bevolkingsdichtheid	productie in pikoels per gesaagde bouw.	Percentage sawah's van de totale oppervlakte.
Tjikarang	Batavia	11,11	2,1	127	24,6	
Bangadoea	Cheribon	10,98	2,4	118	30,9	veel Oostmoesson-padi
Soeradadi	Pekalongan	10,94	3,7	381	36,6	73,3
Tjirandjang	Preanger R.sch	9,41	2,4	119	28,6	
Adiarsa	Batavia	7,70	2,9	265	31,9	62,7
Bekasi	„	7,65	3,1	298	24,7	65,9
Krawang	„	7,56	3,0	269	26,5	61,5
Pamanoekan	„	7,52	3,2	118	27,1	
Wedoeng	Semarang	7,23	2,8	318	20,5	79,1
Rengas-dengklok	Batavia	6,92	2,6	135	24,2	
Samboeng	Semarang	6,82	3,0	290	23,4	67,5
Maoek	Batavia	6,67	3,2	362	26,6	71,8
Tegalwaroe	„	6,12	3,9	79	26,8	veel Oostmoesson-padi
Sleman	Cheribon	5,51	3,8	410	28,9	74,5
Karangampel	„	5,30	3,6	411	30,2	81,4
Sindang	„	5,10	3,1	280	32,9	
Rogodjampï	Besoeki	8,75	4,8	197	36,8	29,1
Delanggoe	Soerakarta	6,92	6,8	680	25,3	veel Oostmoesson-padi
Wangkal	Pasoeroean	6,89	5,5	431	37,3	
Tomo	Preanger R. sch	6,79	5,1	112	34,7	15,5
Adiredja	Banjoemas	6,69	7,8	594	28,4	veel Oostmoesson-padi
Modjoagoeng	Soerabaja	6,56	6,7	579	43,9	
Ngawi	Madioen	6,55	4,6	345	23,5	
Djatiwangi	Cheribon	6,41	4,4	391	27,7	
Pameungpeuk	Preanger R. sch.	6,11	5,6	41	30.-	5,0
Tjibeber	„	5,96	5,9	221	28,7	26,3
Kadjen	Pekalongan	5,96	5,7	348	22,2	
Tjiandjoer	Preanger R. sch.	5,88	6,2	410	35,8	veel Oostmoesson-padi
Patjet	„	5,87	7,5	283	35,8	
Banjoedono	Soerakarta	5,65	10,0	650	25,6	veel Oostmoesson-padi
Parakan	Kedoe	5,59	7,7	406	32,7	
Tjimanoek	Bantam	5,50	5,4	269	36,1	
Gedingan	Madioen	5,44	4,7	143	25,4	21,5
Djamboe	Banjoemas	5,41	9,2	386	32.0	veel Oost-moesson-padi 29,4
Panaroekan	Besoeki	5,31	4,8	182	33,1	26,6
Gemolong	Soerakarta	5,27	4,5	249	19,1	39,2
Ngoro	Soerabaja	5,20	6,1	289	36,7	
Kraksaän	Pasoeroean	5,18	5,6	455	30,9	
Demak	Semarang	5,15	4,3	366	23,6	
Brebes	Pekalongan	5,12	6,7	666	35,4	
Poerwodadi	Kedoe	5,02	6,7	478	28,0	

1). Tabel, behoorend bij blz. 237.

per hoofd der bevolking. Er zijn er 5 met meer dan 300 menschen per K.M.² de tabaksdistricten Garoeng en Batoer, het visschersdistrict Patjiran, Bojolali met veel cultures en het arme Pengasih.

Het komt me voor, dat de hier slechts kort aangeduide omstandigheid, dat de relatief dun bevolkte streken de eigenlijke leveranciers van rijstoverschotten zijn, voor een land met een dichte en overwegend agrarische bevolking, wier arbeid technisch nog zeer weinig evolueert, een nauwgezette aandacht verdient. Bij de voortbrenging van het gewas, dat nog steeds het hoofdbestaansmiddel van de bevolking uitmaakt, doet zich het acuut worden van Java's bevolkingsprobleem reeds gevoelen. En geen economische politiek kan slagen, die hiermede niet van meet af aan, als met de ernstigste bedreiging van het bestaanspeil der bevolking, rekening houdt.

Ten einde de beteekenis hiervan iets scherper te doen uitkomen, heb ik ten slotte enkele globale gegevens verzameld over de andere groote rijstgebieden van Azië, die het voor Java gevondene als het ware in een sterk vergroot beeld bevestigen.

De vraag mag met het oog op Java's toenemend rijsttekort (de invoer is thans ± 12% van de productie) worden gesteld: hoe slagen andere tropische landbouwgebieden erin een export-overschot te produceeren? En hoe komt het, dat weer andere landen een invoer-behoefte hebben?

In aanmerking komen voor een vergelijking:

Exportlanden:	Importlanden:
Engelsch-Indië	Japan
Indo-China	Philippijnen.
Siam	
Formosa	
Korea	

De drie eerst genoemde, de eigenlijke exportlanden, voeren jaarlijks ± 4 millioen ton rijst uit, waarvan 2 mill. uit Britsch-Indië, 1.2 mill. uit Fransch Achter-Indie en 800.000 ton uit Siam.

Bij het raadplegen der cijfers bleek aanstonds, dat de exportlanden alle een uiterst lage bevolkingsdichtheid hebben. Dit komt vooral treffend uit in Britsch- en Fransch-Indië, aangezien deze binnen hun gebied een groot contrast vertoonen:

In Engelsch-Indië is Burma de eigenlijke leverancier, ja, de voor-

Rijstareaal in bouws per hoofd der bevolking.

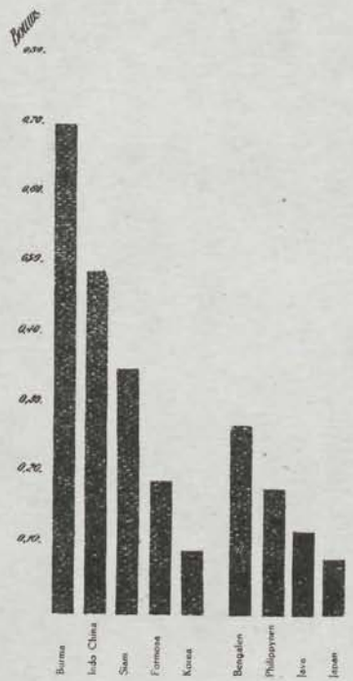

Rijstproductie in pikols per hoofd der bevolking.

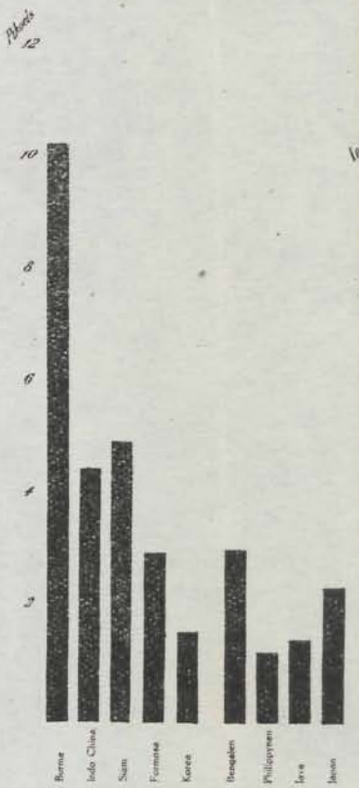

Aantal inwoners per $\frac{1}{10}$ KM²

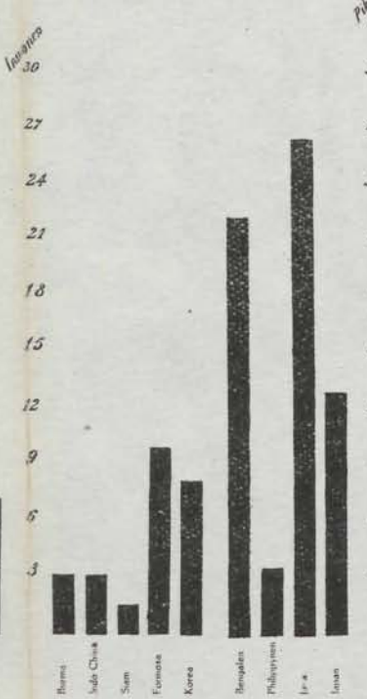

Gemiddelde rijstproductie per bouw.

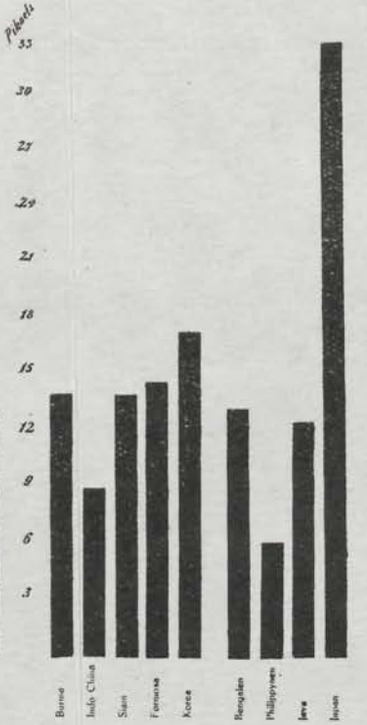

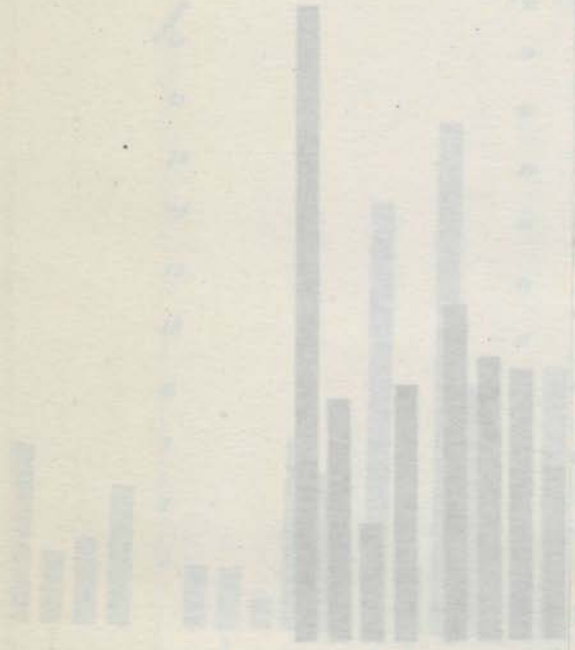

naamste rijstschuur der aarde, tegenover de rijstlanden Bengalen, Bihar & Orissa, Madras, die niet of zeer weinig uitvoeren. In Fransch Achter Indië vinden we een zelfde (minder scherp) contrast tusschen Cochin-China, dat veel, en Tonkin, dat weinig en zeer onregelmatig exporteert.

In al deze landen bevinden zich de eigenlijke rijstgebieden in de alluviale vlakten langs de zee of aan de groote rivieren en in de delta's: in Britsch-Indië: Ganges, Brahmaputra en Irrawaddy; Fransch-Indië: de Me-kong bij Saigon en de Haiphong bij Tonkin; in Siam de Me-nam.

China, waarover vrijwel geen betrouwbare cijfers bekend zijn, doet hetzelfde zien: de overoude rijst-centra liggen in de kuststreek van Kanton tot Shantoeng en langs de Peikiang en de Jangtse.

Over het geheel hebben al deze rijstgebieden de neiging de dichtstbevolkte landbouw gebieden der aarde te worden, doch dit heeft ten gevolge, dat ze op den duur òf nog alleen zich zelf bedruipen kunnen òf moeten invoeren. Toch komt op grond van rijst-cultuur *alleen* de densiteit wel nergens (behalve wellicht in Zuid-China) boven 200 à 250 menschen per K.M.² (Bij een gem. productie van 12½ pik. bras per bouw produceert 1 K.M.², die met 50-65% onder rijst staat, van 3-4 pik. rijst per jaar en per hoofd, bij een dichtheid van 250).

Bengalen is hiervan het belangrijkste voorbeeld. Het telt 45 mill. inwoners met een densiteit van 223 p. K.M.² Het heeft niet minder dan 12.000.000 bouw rijstaanplant en rijst beslaat in Centraal- en Oost-Bengalen nagenoeg overal 80-90% van het geheele areaal. De jute is vrijwel het eenige gewas, dat daarnaast veel beteekent (Maimensingh, Tippera, Dacca, Faridpur). Van dit groote rijstland is de gemiddelde productie 13.3 pik. bras per bouw en per hoofd ruim 3 pikoel. Deze worden practisch vrijwel geheel geconsumeerd, zoodat hier een zeer veel eenzijdiger rijstvoeding bestaat dan op Java. Uit- en invoer compenseeren elkaar in vele jaren.

Het grootst denkbare contrast daarmee vormt Burma met 12.000.000 inwoners en 6.000.000 bouw rijst, waarvan echter in Beneden-Burma met 6.000.000 inwoners niet minder dan 4.5 mill.

vallen. Dit laatste gebied heeft een densiteit van 30 per K.M.² (= Java 1800) en in de Irrawaddy-division nergens hooger dan 71 (= Java 1830)! De landbouw is er zeer extensief; de overvloedige, zeer regelmatige regens (3000 m.M.) en de vruchtbare gronden handhaven, ondanks de extensiteit en het ontbreken van irrigatie, een rendement per bouw van 14.0 pik. bras. Uitsluitend aan de enorme oppervlakte per hoofd (0.70 bouw!) is het dan ook toe te schrijven, dat er bij een zelfde eenzijdige rijstcultuur als in Bengalen zulke belangrijk hoogere overschotten worden gekweekt. Gemiddelde productie 10.3 pik. per hoofd; (in afd. Krawang 2.8; Banjoewangi 2.5; hoogste district van Java 5½!). De belangrijkste ressorten zijn: Irrawaddy-division met 15; Pegudiv. 10 en Arakan- en Tenasserimdiv. 8 pikoel bras per hoofd en per jaar.

Het land exporteert dan ook 2½ mill. ton, waarvan 1 mill. naar andere deelen van Engelsch-Indie gaat.

Het census-report van 1911 schrijft:

„De aanwas der bevolking in de vruchtbaarste streken werd verhinderd door de late ontwikkeling van nationaal leven en de nog veel latere invoering (50er en 80er jaren) van de veiligheid van een vreedzaam en gevestigd bestuur. De Pax Britannica deed sinds 1872 de bevolking met 136% toenemen. Een dichtheid van 60 p. K.M.² is onder de tegenwoordige omstandigheden al een kritische. In Centraal-Burma is er bij 't bereiken van deze grens al een neiging tot emigratie. In de delta-districten houdt bij deze dichtheid de immigrate op. Zoolang er zooveel woeste grond is, geeft ieder er de voorkeur aan om weg te trekken dan hun grondbezit te verdeelen of slechter land te bebouwen. Loonarbeid is er nog schaarsch; er komen duizenden uit Madras en Bengalen om te helpen oogsten en om in de vele pellerijen te werken. In 1911 bleken er 400.000 vreemdelingen in het land te zijn".

Deze toestand vindt feitelijk haar weerga niet en zoolang deze zich niet sterk wijzigt, is voor Britsch-Indië door de annexatie van Burma het rijstvraagstuk opgelost.

Op kleinere schaal geven Siam (in het Ayudhya-gebied) en Cochin-China (langs de Mekong) hetzelfde te zien. De bevolking is ook hier nog zeer dun, respect. 18 (20-30) en 65 per K.M.², waardoor de overschotten geheel verklaard worden, hoewel van

beide landen vast staat, dat de eigen consumptie zeer hoog is; van 3 — 5 pik. p.h. p.j. Het Ayudhya-gebied produceert 13 pik. p.h. en kan ± 10 pik. afstaan. De Mekong-delta produceert 7 pik. per hoofd, ondanks de lage rendementen van 7-9 pik. bras per bouw; de Tonkin-delta met 'n rendement van 12.4 pik. produceert slechts 4 pik. per hoofd; echter is op dit gebied van 15.000 K.M.² een dichtheid van 333 per K.M.² bereikt!

Wat geven nu de twee invoer- landen te zien? *Japan* voert voor zijn bevolking van 59 mill. menschen steeds meer rijst in. Het heeft ruim 4 mill. bouw rijst-aanplant en — in onderscheiding van alle andere landen — is het rendement per bouw door doelmatige grondverkaveling, kunstmest, irrigatie en betere landbouwwerktuigen snel gestegen, zoodat het thans ruim 30 pik. bedraagt. Desondanks produceert het land gemiddeld slechts 2.4 pik. bras per hoofd. Dit is bijna $1^3/_4$ maal de productie van Java. Echter is het levensmiddelenverbruik er zeer hoog, wat wel samenhangt met het feit, dat industrialisatie ook daar tot verhoogde consumptie heeft geleid. Het land brengt, behalve rijst, nog groote quanta gerst, aardappelen en bataten voort; het voert verder tarwe in en produceert en importeert veel soyaboonen. De gemiddelde densiteit is gering (144), maar de bevolking is in enkele prefecturen zeer veel dichter, o.a. in de rijstvlakten rond Tokio en Osaka en enkele andere gebieden, welker densiteit tusschen 300 en 500 ligt. Het was niet mogelijk met de beschikbare statistieken de invloed van rijstbouw en industrie op de densiteit uiteen te houden.

Japan heeft echter getracht zich, evenals Britsch-Indië met Burma deed, in het bezit te stellen van eigen rijst-exportgebieden. Daartoe moet Formosa, doch vooral Korea dienen. In Formosa zijn rijstareaal en opbrengst per hoofd daarmee nog eenigermate in overeenstemming (675000 bouw rijstland met 3.5 mill. inwoners en 'n export van ± 6 à 10.000 ton).

In Korea echter schijnt de ontwikkeling sterk te zijn geforceerd. De rijstaanplant werd er onder hoogen druk sterk uitgebreid; de rendementen stegen, doch het land moet bij 'n productie van 1.6 pik. p. hoofd uitvoeren. Japan heeft dan ook aanplant en invoer van gierst en aanplant van aardappelen sterk bevorderd om zelf de verbeterde Korea-rijst te kunnen consumeeren, gelijk het bestuur

in zijn verslag over „reforms and progress in Chosen" ook openlijk meedeelt. Er is echter nog zeer veel braakliggend land, zoodat de rijst-productie van Korea (thans 1.617.984 bws.) in de toekomst nog zeer belangrijk kan worden. Thans komt Japan in slechte rijstjaren op de markt te Saigon en Rangoon als kooper van groote quantiteiten (1919: 8-11 mill. pikoel).

Een enkel woord nog over de Philippijnen. Dit land heeft een dunne bevolking, doch over het geheel genomen zeer lage rijst-rendementen. Alleen de vlakte van Luzon produceert per bouw ± 8-10 pik. bras en daar bedraagt de bevolking dan ook max. 120 per K.M.^{2} Vooral door den toenemenden verbouw van handelsgewassen neemt de behoefte aan import-rijst gestadig toe; ze bedraagt thans $^1/_6$ tot $^1/_5$ van de productie.

Recapituleerende zou ik dus de uitkomsten der statistische gegevens in het kort aldus willen resumeeren:

1e. Het samengaan van geordend bestuur met tropischen landbouw veroorzaakt in vruchtbare streken een zeer dichte bevolking.

2e. Aldus kan een densiteit ontstaan, die boven de capaciteit van den inheemschen landbouw uitgaat.

3e. Een kapitaalarm bedrijf als de tegenwoordige rijstbouw kan alleen in dun bevolkte gebieden overschotten kweeken.

4e. Producties per hoofd van meer dan 4 pikoel doen export ontstaan; zulke van 1½ tot 2¼ pikoel veroorzaken import.

5e. In Java is in hooger mate wellicht dan in één *ander tropisch* land de dichtheid de bevolkingscapaciteit van den inheemschen landbouw voorbij gestreefd.

6e. Een uitweg voor de nog steeds toenemende dichtheid kan slechts worden gevonden òf in extensiveering der productie buiten Java door emigratie òf in intensiveering der productie op Java zelf (in den landbouw, of door vorming van nijverheid).

Buitenzorg, Mei 1922.

Belangrijkste geraadpleegde literatuur:
Annuaire International de Statistique: Etat et mouvement de la population
Statesman's Yearbook 1920
Reforms and Progress in Chosen.
Hermann Schumacher: Der Reis in der Weltwirtschaft.
Henri Brenier: Atlas Statistique de l'Indochine Française, 1914.
Agricultural Statistics of India 1917-18.
Annuaire International de Statistique Agricole.
General Report of the Census of India 1911.

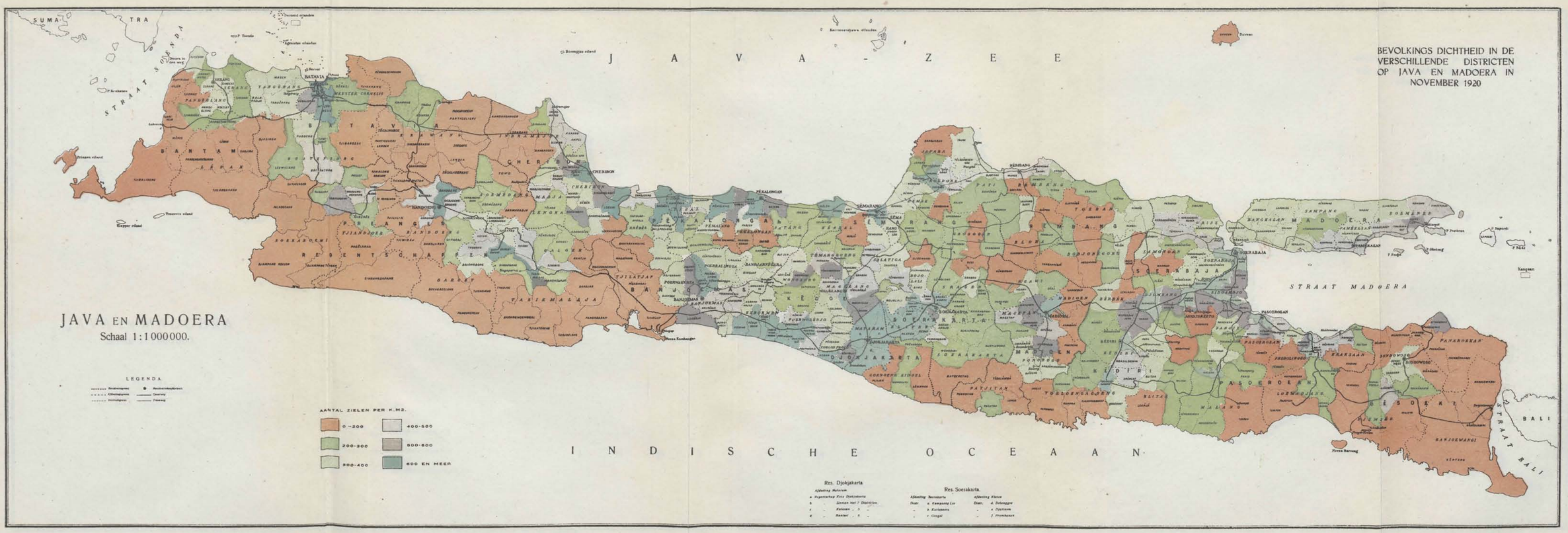
BEVOLKINGS DICHTHEID IN DE VERSCHILLENDE DISTRICTEN OP JAVA EN MADOERA IN NOVEMBER 1920
JAVA EN MADOERA
Schaal 1 : 1 000 000.
J A V A - Z E E
I N D I S C H E O C E A A N
STRAAT MADOERA
STRAAT BALI
BALI
SUMATRA
STRAAT SUNDA
LEGENDA
AANTAL ZIELEN PER K.M2.
0 – 200
200 – 300
300 – 400
400 – 500
500 – 600
600 EN MEER
Res. Djokjakarta.
Res. Soerakarta.
BATAVIA
CHERIBON
PEKALONGAN
SEMARANG
SOERABAJA
DJOKJAKARTA
SOERAKARTA
MADIOEN
KEDIRI
PASOEROEAN
BESOEKI
BANTAM
PREANGER
REGENTSCHAPPEN
BAGELEN
KEDOE
BANJOEMAS
TJILATJAP
TASIKMALAJA
SOEKABOEMI
GAROET
SEMARANG
JAPARA
REMBANG
PATI
TOEBAN
BLORA
GROBOGAN
DJAPARA
SOERABAJA
SIDOARDJO
MODJOKERTO
JOMBANG
PASOEROEAN
PROBOLINGGO
BONDOWOSO
PANAROEKAN
BANJOEWANGI
MADIOEN
KEDIRI
PONOROGO
TOELOENGAGOENG
BLITAR
MALANG
PATJITAN
SOERAKARTA
SOERENG KIDOEL
SAMPANG
SOSNEWEP
PAMEKASAN
PAMEKASAN
PRAOE
Kangean
Nusa Barung

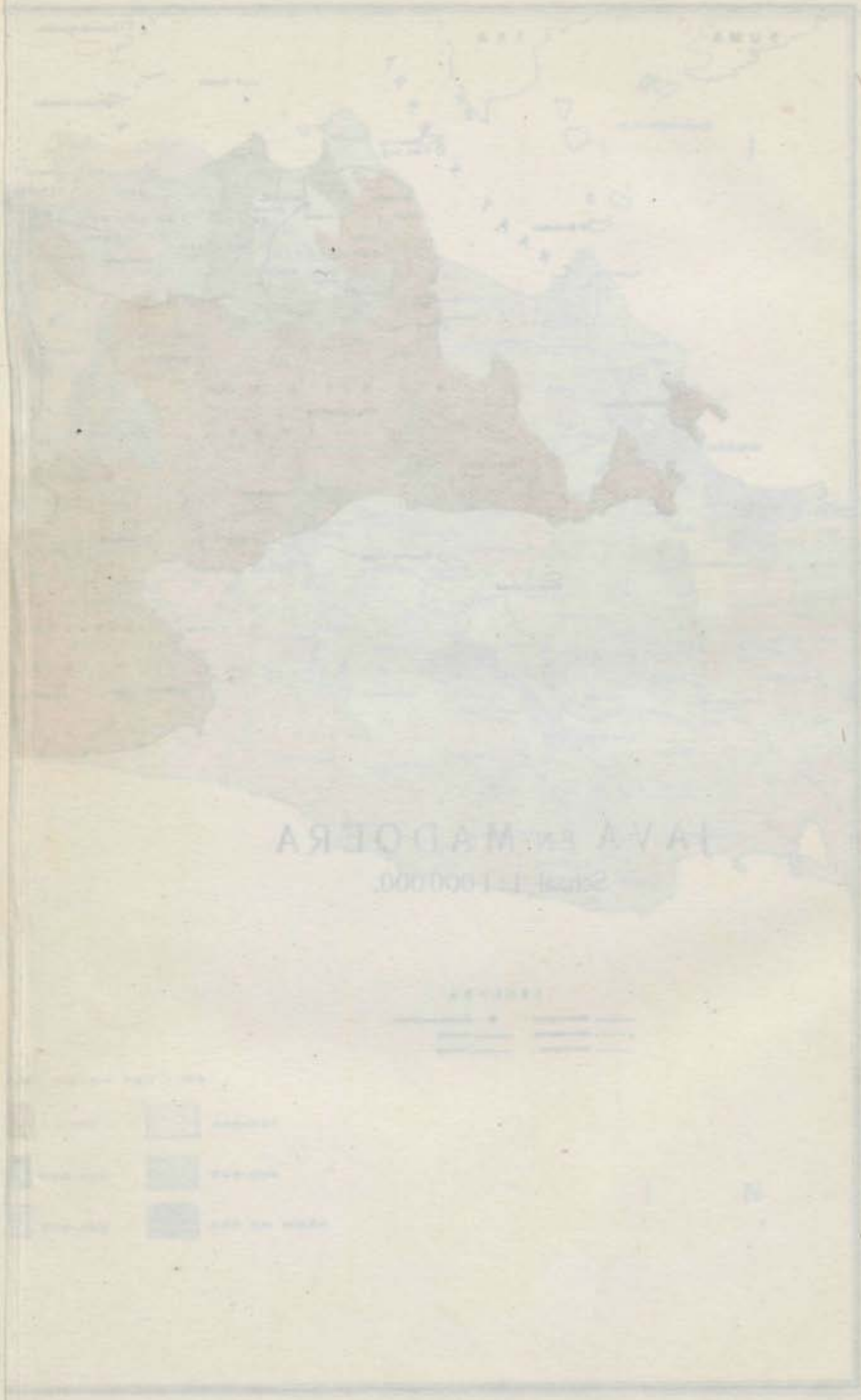

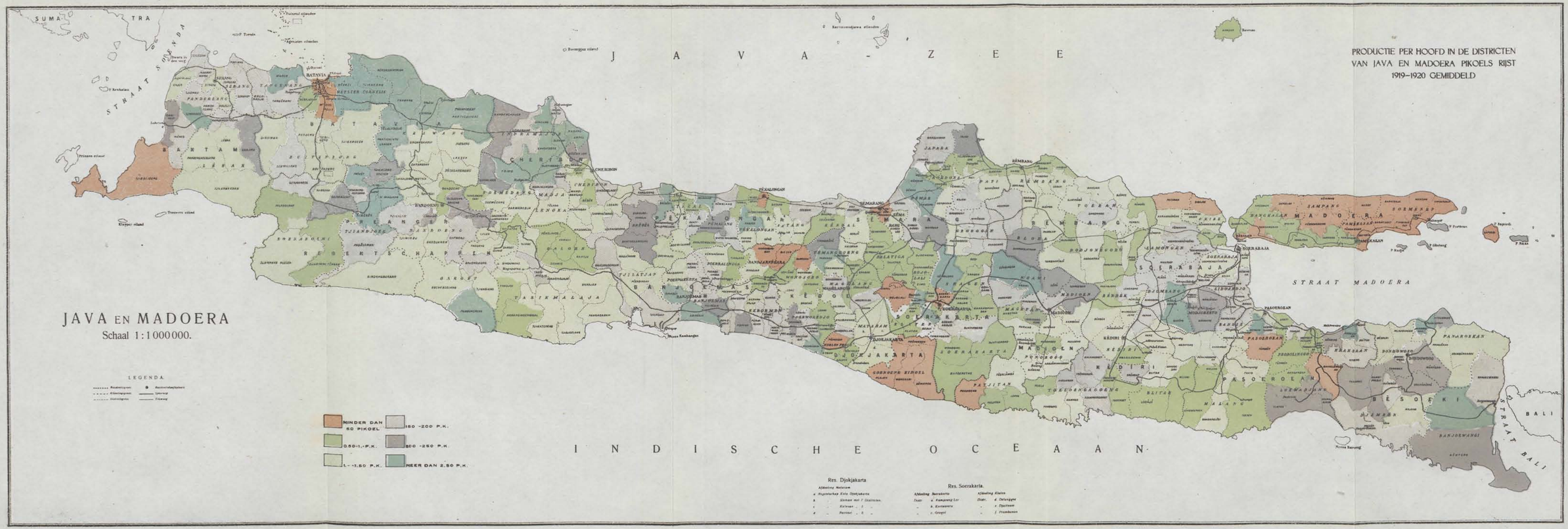
PRODUCTIE PER HOOFD IN DE DISTRICTEN
VAN JAVA EN MADOERA PIKOELS RIJST
1919–1920 GEMIDDELD
JAVA EN MADOERA
Schaal 1:1 000 000.
LEGENDA.
MINDER DAN 50 PIKOEL
50 -100 P.K.
100 -150 P.K.
150 -200 P.K.
200 -250 P.K.
MEER DAN 250 P.K.
J A V A - Z E E
I N D I S C H E O C E A A N
STRAAT SOENDA
STRAAT MADOERA
STRAAT BALI
SUMATRA
BATAVIA
CHERIBON
SEMARANG
SOERABAJA
MADOERA
BESOEKI
KEDIRI
PASOEROEAN
Res. Djokjakarta
Res. Soerakarta

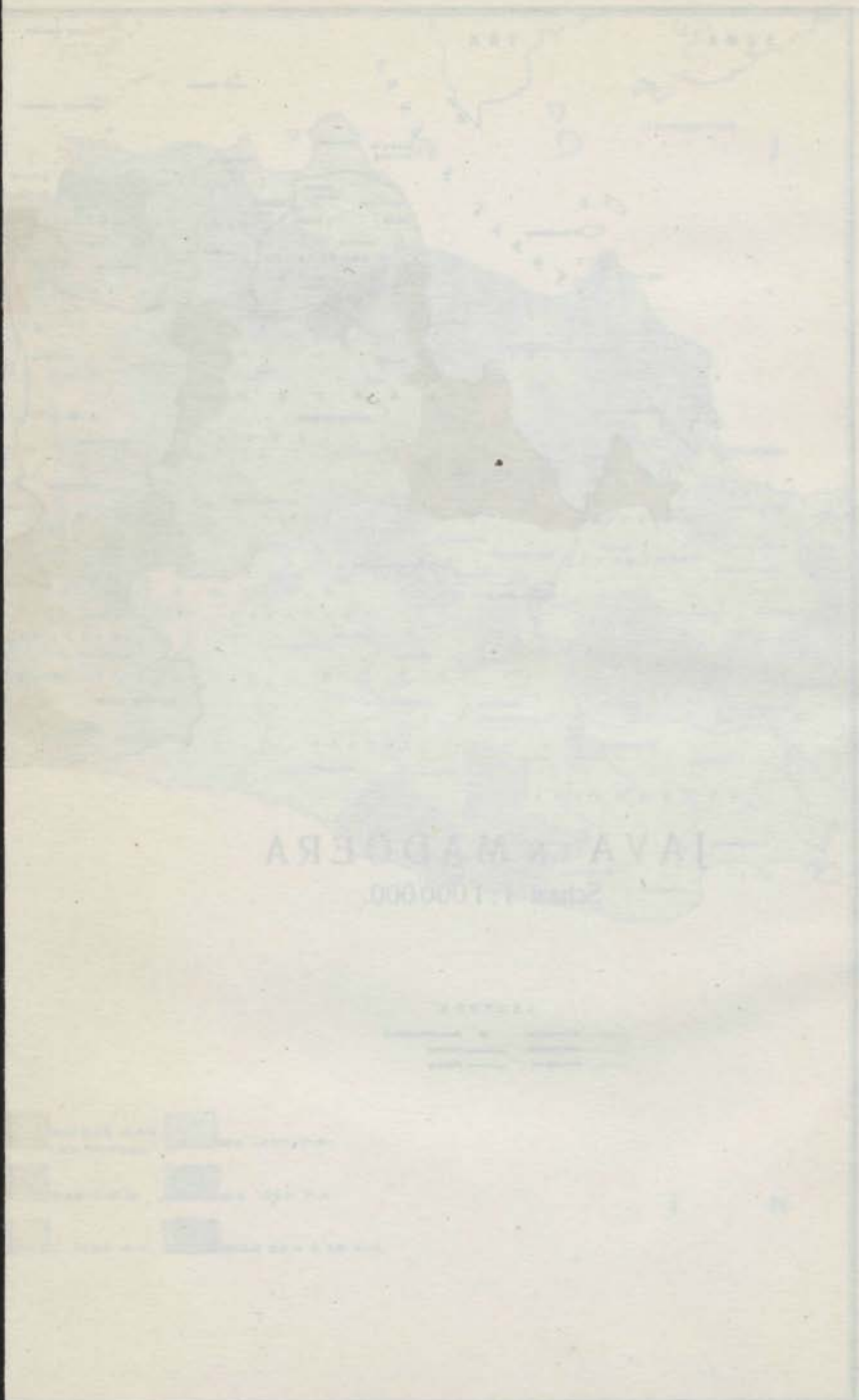

AANHANGSEL

GEGEVENS BETREFFENDE BEVOLKINGS-DICHTHEID EN PADIPRODUCTIE VOOR ALLE DISTRICTEN, AFD. EN RES. VAN JAVA EN MADOERA

RESSORT	Aantal menschen per K.M.² 1920	Aantal Inlanders per bouw sawah 1920	pikoels padi per geslaagde bouw 1916/1920	pikoels padi per hoofd der bevolking 1919/1920
Serang	305,3	5,35	27,18	2,78
Tjiroeas	349,7	3,98	22,91	3,66
Pontang	238,5	2,75	21,42	3,87
Tjikande	272,5	5,00	19,84	3,83
Tjilegon	327,7	8,37	27,12	3,31
Anjer	141,2	6,51	26,72	2,50
Kramatwatoe	228,0	5,28	25,92	3,97
Afd. Serang	257,6	5,04	23,33	3,40
Pandeglang	351,7	7,62	34,62	3,03
Tjiomas	165,1	5,38	27,82	3,28
Kolelet	302,0	6,47	24,11	2,51
Tjimanoek	269,4	5,42	36,11	5,51
Menes	118,8	4,64	23,55	3,11
Tjaringin	161,6	4,75	27,46	4,37
Tjibalioeng	18,0	40,02	30,12	0,62
Afd. Pandeglang	110,2	5,94	29,22	3,42
Rangkasbitoeng	228,3	5,57	21,33	3,23
Sadjira	84,8	6,52	24,90	4,19
Lebak	58,2	8,22	26,61	2,69
Paroengkoedjang	52,3	7,22	21,69	2,68
Tjilangkahan	34,5	9,79	24,65	2,22
Afd. Lebak	62,7	7,11	23,36	2,97
Res. Bantam	113,0	5,76	25,68	3,31
Batavia	1357,0	48,18	17,38	0,20
Weltevreden	3018,7	82,77	18,67	0,04
Afd. Stad en Voorsteden	1)	66,11	17,06	0,10

1) Voor de afd. Stad en Voorsteden en de afd. Tangerang is een gemiddeld cijfer berekend.

RESSORT	Aantal menschen per K.M.² 1920	Aantal Inlanders per bouw sawah 1920	pikoels padi per geslaagde bouw 1916/1920	pikoels padi per hoofd der bevolking 1919/1929
Mr. Cornelis	616,9	18,57	20,00	0,75
Kebajoran	501,8	14,92	20,75	1,13
Bekasi	298,2	3,08	24,68	7,65
Tjikarang	127,3	2,11	24,65	11,11
Afd. Mr. Cornelis	320,0	4,84	24,04	4,59
Tangerang	328,2	5,18	24,46	3,32
Blaradja	311,9	5,95	25,08	3,65
Maoek	361,7	3,18	26,62	6,67
Afd. Tangerang	480,5	4,55	25,50	4,40
Buitenzorg	409,3	8,63	22,61	2,74
Paroeng	316,8	6,96	19,12	2,58
Leuwiliang	229,1	6,42	20,60	3,45
Djasinga	105,5	6,54	21,40	2,88
Tjibinong	229,3	8,63	21,80	2,63
Tjibaroesa	166,0	8,20	22,20	2,58
Afd. Buitenzorg	226,4	7,64	21,41	2,81
Sindangkasih (Poerwakarta)	155,0	8,50	25,00	2,69
Drangdan	140,0	7,02	24,16	2,43
Krawang	269,3	3,04	26,52	7,56
Adiarsa (Tjikampek)	265,1	2,96	31,89	7,70
Rengasdengklok	135,3	2,60	24,21	6,92
Tegalwaroe	78,8	3,87	26,78	6,12
Soebang	117,4	6,72	22,72	2,11
Segalaherang	163,7	8,69	27,80	2,52
Pamanoekan	117,6	3,18	27,07	7,52
Afd. Krawang	149,6	3,89	26,95	5,53
Res. Batavia	238,0	5,40	24,80	3,86

RESSORT	Aantal menschen per K.M.² 1920	Aantal Inlanders per bouw sawah 1920	pikoels padi per geslaagde bouw 1916/1920	pikoels padi per hoofd der bevolking 1919/1920
Cheribon	608,4	6,29	19,94	2,68
Beber	385,3	7,70	19,87	1,85
Mandirantjan	339,2	7,30	16,83	2,37
Sindanglaoet	521,2	6,31	26,97	3,83
Losari	640,9	7,10	26,51	2,58
Ploembon	1117,8	12,74	22,71	1,08
Palimanan	528,1	7,06	22,76	2,31
Gegesiklor	384,6	4,07	22,31	4,20
Koeningan	563,4	11,38	24,71	2,10
Kadoegede	231,9	10,23	20,46	2,49
Loerahgoeng	160,6	7,05	21,59	3,63
Tjiawigebang	382,9	8,32	19,93	2,37
Afd. Cheribon	421,4	7,20	22,48	2,66
Indramajoe	455,0	4,63	24,92	3,46
Karangampel	410,7	3,58	30,15	5,30
Sleman	403,9	3,77	28,90	5,51
Losarang	101,9	2,06	28,00	3,42
Kandanghaoer	76,3	2,20	24,16	4,05
Sindang	280,1	3,10	32,92	5,10
Bangadoea	117,8	2,40	30,87	10,98
Afd. Indramajoe	174,4	2,91	28,83	5,31
Madjalengka	430,1	8,13	26,08	3,16
Telaga	258,4	6,77	19,42	2,27
Radjagaloeh	442,8	8,16	24 19	3,12
Djatiwangi	390,8	4,44	27,70	6,41
Afd. Madjalengka	345,0	6,40	23,96	3,63
Res. Cheribon	305,0	5,24	24,78	3,49

RESSORT	Aantal menschen per K.M.² 1920	Aantal Inlanders per bouw sawah 1920	pikoels padi per geslaagde bouw 1916/1920	pikoels padi per hoofd der bevolking 1919/1929
Bandoeng	898,1	18,98	33,83	1,45
Tjimahi	455,8	10,51	31,27	2,44
Tjikalongwetan	144,8	11,25	28,44	2,45
Soreang	473,8	7,22	30,28	4,90
Bandjaran	190,3	9,33	31,16	2,82
Jiwidej	101,6	8,49	24,45	2,86
Tjililin	186,3	8,13	29,64	3,48
Tjitjalengka	396,8	7,07	33,28	4,16
Tjiparaj	254,5	7,42	29,57	3,78
Oedjoengbroeng	450,4	7,06	30,69	4.62
Afd. Bandoeng	293,4	9,19	30,42	3,09
Tjiandjoer	409,7	6,21	35,79	5,88
Tjirandjang	118,5	2,37	28,63	9,41
Patjet	282 9	7,51	35,84	5,87
Tjikalongkoelon	156,1	7,89	38,83	4,00
Soekanegara	105,4	8,45	27,77	3,37
Tjibeber	220,8	5,90	28,73	5,96
Sindangbarang	35,2	8,87	23 23	2,91
Afd. Tjiandjoer	115,0	6,46	31,46	4,95
Soekaboemi	530,2	9,47	31,59	4,29
Tjitjoeroeg	193,1	11,33	27,66	3,06
Tjibadak	228,6	12,36	30,33	2,60
Palaboean	70,0	13,27	27,60	1,93
Djampangtengah	78,3	11,11	23,38	1,64
Djampangkoelon	50,1	9,11	23,61	2,19
Afd. Soekaboemi	123,3	10,65	28,63	2,89

RESSORT	Aantal menschen per K.M.² 1920	Aantal Inlanders per bouw sawah 1920	pikoels padi per geslaagde bouw 1916/1920	pikoels padi per hoofd der bevolking 1919/1920
Soemedang	236,3	9,38	29,98	2,95
Tandjoengsarie	297,2	9,77	25,56	1,88
Darmaradja	146,5	7,40	25,86	2,46
Tjimalaka	201,3	8,68	36,84	4,06
Tomo	112,2	5,12	34,74	6,79
Afd. Soemedang	186,1	7,88	31,29	3,52
Garoet	618,0	13,94	25,55	2,55
Bajongbong	323,5	10,25	25,25	3,40
Tjibatoe	382,3	10,92	18,41	1,95
Leles	408,8	11,28	24,00	2,62
Bloeboer Limbangan	318,3	10,06	22,14	2,03
Trogong	499,6	12,47	29,12	2,99
Tjikadjang	100,5	9,47	19,72	2,35
Boengboelang	42,6	6,34	18,34	2,95
Pameungpeuk	40,5	5,64	29,98	6,11
Afd. Garoet	190,1	10,36	24,11	2,79
Tasikmalaja	675,8	10,75	21,87	3,01
Tjiawi	429,7	9,33	23,82	2,20
Manondjaja	284,8	12,46	23,34	2,31
Singaparna	291,7	8,84	*)	2,18
Tradjoe	138,3	7,81	id.	1,85
Karangnoenggal	66,5	7,82	id.	1,58
Tjikatomas	75,5	7,68	id.	2,14
Bandjar	110,8	11,82	id.	3,02
Pangandaran	106,7	7,53	id.	2,95
Tjidjoelang	68,6	7,27	id.	2,06
Tjiamis	442,4	16,09	18,51	1,57
Rantja	185,3	10,46	17,62	1,77
Kawali	270,9	10,77	18,86	1,61
Pandjaloe	253,6	11,72	17,64	1,57
Afd. Tasikmalaja	184,0	9,92	–	2,16
Res. Preanger Rgt. Sch.	178,0	9,16	27,09	2,99

*) Niet bekend.

RESSORT	Aantal menschen per K.M.² 1920	Aantal Inlanders per bouw sawah 1920	pikoels padi per geslaagde bouw 1916/1920	pikoels padi per hoofd der bevolking 1919/1920
Pekalongan	1715,9	31,83	22,42	0,61
Wiradesa	839,3	11,40	20,30	1,55
Kedoengwoeni	747,8	10,39	20,21	1,48
Doro	127,5	5,79	16,63	2,71
Kadjen	348,2	5,74	22,20	5,96
Paninggaran	145,6	6,44	17,35	2,86
Afd. Pekalongan	375,7	9,83	20,32	2,21
Batang	564,9	11,30	20,81	1,46
Bandar	238,2	6,87	21,49	2,22
Soebah	234,0	9,59	23,44	3,15
Bawang	298,2	7,36	23,05	2,64
Afd. Batang	1)	8,76	22,23	1)
Tegal	1299,1	15,18	33,25	2,24
Adiwerna	1491,1	17,24	32,43	1,43
Soeradadi	380,8	3,69	36,58	10,94
Slawi	808,0	10,47	29,97	2,22
Pangkah	425,3	9,26	26,31	1,75
Balapoelang	393,4	6,82	26,64	3,64
Boemidjawa	316,9	10,49	27,91	2,73
Djatinegara	211,7	7,42	27,13	3.52
Afd. Tegal	571,6	9,44	30,86	2,97
Brebes	665,5	6,73	35,36	5,12
Tandjoeng	441,8	4,77	29,40	3,86
Bandjarhardja	252,3	5,57	29,85	4,88
Boemiajoe	372,3	9,48	35,73	2,68
Bantarkawoeng	120,7	6,69	30,27	4,41
Afd. Brebes	331,7	6,26	31,98	4,20

1) Voor de afdeelingen Pekalongan en Batang is een gemiddeld cijfer berekend.

RESSORT	Aantal menschen per K.M.² 1920	Aantal Inlanders per bouw sawah 1920	pikoels padi per geslaagde bouw 1916/1920	pikoels padi per hoofd der bevolking 1919/1920
Pemalang	622,9	7,79	29,13	3,92
Tjomal	532,1	8,58	22,69	2,75
Randoedongkal	324,2	8,18	29,59	4,18
Banjoemoedal	294,9	16,45	27,61	1 61
Watoekoempoel	171,5	5,48	21,68	3,94
Afd. Pemalang	388,2	8,41	26,55	3,33
Res. Pekalongan	400,0	8,18	27,42	3 12
Semarang	924,1	620,73	22,46	0,74
Padoeroengan			25,98	
Singenlor	371,1	8,89	21,98	2,33
Afd. Semarang	605,2	15,43	23,06	1,30
Ambarawa	429,9	10,64	20,27	1,70
Oengaran	369,2	10,03	15,97	1,54
Salatiga	389,2	9,82	18,17	1,35
Tengaran	446,9	9,11	16,36	1,81
Afd. Salatiga	406,4	9,86	17,77	1,58
Kendal	696,5	10,09	22,57	2,70
Selokaton	223,1	8,20	20,32	1,97
Weleri	692,2	9,39	21,02	3,06
Bodja	175,5	8,12	20,33	2,36
Kaliwoengoe	348,1	9,99	26,39	3,35
Afd. Kendal	347,0	9,15	22,27	2,74

RESSORT	Aantal menschen per K.M.² 1920	Aantal Inlanders per bouw sawah 1920	pikoels padi per geslaagde bouw 1916/1920	pikoels padi per hoofd der bevolking 1919/1920
Demak	366,4	4,27	23,55	5,15
Wedoeng	317,9	2,85	20,48	7,23
Grogol	314,2	5,83	25,67	3,01
Manggar	239,6	4,28	18,77	4,85
Samboeng	289,7	3,04	23,36	6,82
Singenkidoel	202,7	4,80	19,02	3,78
Afd. Demak	279,2	3,98	21,49	5,09
Poerwodadi	240,0	5,80	13,66	2,40
Grobogan	247,5	4,92	15,—	3,14
Wirosari	180,0	4,68	14,65	3,32
Kradenan	231,8	5,06	17,33	3,28
Afd. Grobogan	220,5	5,12	15,27	3,01
Pati	482,3	6,71	18,71	2,59
Kajen	276,6	4,46	15,56	3,02
Tlogowoengoe	321,1	9,58	20,09	1,71
Djoewana	399,3	6,19	16,91	1,78
Djakenan	262,7	3,75	13,39	2,83
Tajoe	338,5	7,90	25,41	4,54
Afd. Pati	322,4	5,71	17,77	2,91
Koedoes	1216,2	13,80	28,69	1,68
Tjendono	426,3	7,97	23,77	1,96
Oendakan	191,6	3,97	20,38	2,14
Tenggeles	412,9	6,04	26,61	2,14
Afd. Koedoes	427,8	7,12	24,82	1,94

RESSORT	Aantal menschen per K.M.² 1920	Aantal Inlanders per bouw sawah 1920	pikoels padi per geslaagde bouw 1916/1920	pikoels padi per hoofd der bevolking 1919/1920
Japara	274,8	9,07	24,81	3,10
Majang (Petjangaän)	666,0	9,54	28,80	1,18
Bandjaran (Bangsri)	179,0	—	25,37	3,59
Afd. Japara	276,1	8,42	25,94	2,51
Res. Semarang	328,—	6,66	20,13	2,74
Waroe	405,1	4,76	9,94	1,26
Soelang	176,6	4,45	12,64	2,91
Binangoen	454,2	9,29	16,12	1,92
Kragan	359,8	5,76	17,11	1,83
Pamotan	226,8	6,24	14,74	2,80
Sedan	220,3	6,40	15,93	2,32
Afd. Rembang	274,2	5,84	14,25	2,15
Rembes	357,3	6,86	17,50	1,82
Djenoe	291,7	9,02	18,91	2,54
Rengel	323,8	5,48	17,44	2,57
Djatirogo	180,9	5,51	16,35	2,24
Bantjar	235,3	6,88	16,04	2,27
Singgahan	191,0	4,52	18,52	3,50
Afd. Toeban	257,6	6,04	17,46	2,47
Bodjonegoro	231,7	4,81	13,20	1,94
Baoereno	284,7	3,81	12,54	1,86
Pelem	360,7	4,04	13,87	2,05
Padangan	229,7	5,98	13,41	1,63
Tambakredjo	110,9	6,15	16,74	2,68
Ngoempak	171,6	4,69	14,97	2,32
Afd Bodjonegoro	206,5	4,67	14,14	2,09

RESSORT	Aantal menschen per K.M.² 1920	Aantal Inlanders per bouw sawah 1920	pikoels padi per geslaagde bouw 1916/1920	pikoels padi per hoofd der bevolking 1919/1920
Karangdjati	337,3	5,62	16,31	2,29
Ngawen	206,3	4,38	18,34	3,35
Panolan	244,9	4,79	18,68	2,94
Randoeblatoeng	126,2	5,03	19,92	4,14
Djepon	106,7	6,33	12,69	2,56
Afd. Blora	200,3	5,06	17,56	3,05
Res. Rembang	228,–	5,31	15,97	2,44
Banjoemas	480,6	15,08	28,44	3,20
Soekaradja	729,9	11,34	26,96	3,05
Poerworedjo	475,1	13,08	25,93	2,28
Kaliredja	498,0	10,62	29,89	4,65
Afd. Banjoemas	538,6	12,08	28,01	3,27
Poerwokerto	576,8	12,69	34,99	3,44
Adjibarang	317,0	11,53	27,22	2,83
Djamboe	385,7	9,21	32,03	5,41
Afd. Poerwokerto	410,4	11,12	31,49	3,81
Poerbolinggo	776,7	11,33	27,46	3,43
Kertanagara	352,0	10,94	21,28	2,48
Tjahjana	339,4	14,99	17,69	1,72
Afd. Poerbolinggo	456,0	12,14	22,88	2,66
Singamerto	327,5	10,90	21,88	1,36
Bandjar	304,0	10,45	18,18	2,12
Karangkobar	215,5	16,19	21,73	0,85
Batoer	327,8	23,46	17,56	0,44
Afd. Bandjarnegara	292,2	12,83	19,84	1,32

RESSORT	Aantal menschen per K.M.² 1920	Aantal Inlanders per bouw sawah 1920	pikoels padi per geslaagde bouw 1916/1920	pikoels padi per hoofd der bevolking 1919/1920
Tjilatjap	168,2	11,82	26,96	3,79
Adiredja	593,8	7,83	28,39	6,69
Madjenang	142,3	8,82	23,54	2,56
Pegadingan	126,7	9,08	26,24	2,63
Dajeuhloehoer	63,3	7,53	25,21	3,27
Afd. Tjilatjap	188,1	8,88	27,29	4,59
Res. Banjoemas	316,–	10,90	26,63	3,29
Magelang	921,4	11,36	27,16	1,90
Bandongan	423,7	7,93	26,38	3,15
Tegalredja	430,6	13,13	18,69	1,01
Grabag	419,3	10,08	20,14	1,65
Moentilan	591,9	9,85	26,52	3,04
Salam	578,5	7,67	22,69	2,69
Salaman	391,6	10,11	20,14	2,26
Afd. Magelang	502,7	9,74	23,16	2,33
Temanggoeng	562,8	9,70	29,21	2.94
Kaloran	225,2	8,60	21,93	2,12
Pringsoerat	325,7	10,02	21,21	1,95
Parakan	406,0	7,69	32,72	5,59
Tjandiroto	215,4	9,25	32,74	4,17
Afd. Temanggoeng	314,5	8,73	29,42	3,74
Poerworedjo	927.2	13,28	26,26	3,17
Loano	385,0	14,64	21,29	1,96
Tjankrep	477,9	24,38	26,05	1,41
Koetoardjo	744,0	10,51	22,32	3,66
Kemiri	400,1	13,19	24,03	3,10
Pitoeroeh	633,0	10,12	30,40	4,89
Poerwodadi	478,1	6,73	27,98	5,02
Afd. Poerworedjo	546,1	12,15	25,24	3,17

RESSORT	Aantal menschen per K.M.2 1920	Aantal Inlanders per bouw sawah 1920	pikoels padi per geslaagde bouw 1916/1920	pikoels padi per hoofd der bevolking 1919/1920
Keboemen	902,9	12 73	28,30	3,55
Alihan	340,1	7,81	22,17	3,20
Koetowinangoen	718,3	10,46	26,38	3,03
Premboen	644,0	10,77	26,82	3,18
Karanganjar	378,7	12,15	19,74	2,40
Gombong	414,6	11,69	21,64	3,18
Rowokele	535,4	11,66	26,20	3,83
Pedjagoan	688,8	14,74	23,22	3,14
Poering	620,8	8,49	22,97	4,74
Afd. Keboemen	524,4	10,88	24,10	3,37
Wonosobo	598,6	10,70	27,68	2,68
Garoeng	381,0	19,10	21,97	0,94
Leksono	321,6	13,20	23,82	1,73
Sapoeran	293,8	10,57	27,70	1,86
Brocno	206,3	8,28	19,67	2,28
Ngadisono	244,8	6,08	22,07	2,60
Afd. Wonosobo	321,0	10,25	24,11	2,00
Res. Kedoe	447,—	10,43	24,87	2,92
Sleman	1)	1)	26,—	2,19
Kalasan	1)	1)	26,75	
Bantoel	1)	1)	28,50	
Afd. Mataram	683,4	10,55	26,69	2,19
Pengasih	381,0	22,06	23,50	0,82
Sentolo	593,4	16,06	22,—	1,00
Nanggoelan	334,6	11,23	25,—	3,22
Kalibawang	319,6	11,87	25,75	2,73
Sogan	659,8	11,57	26,50	2,36
Galoer	600,2	13,11	26,25	1,50
Afd. Koelon Progo	450,7	13,98	25,15	1,75

1) Voor de regentschappen Sleman, Kalasan en Bantoel zijn geen afzonderlijke cijfers bekend.

RESSORT	Aantal menschen per K.M.² 1920	Aantal Inlanders per bouw sawah 1920	pikoels padi per geslaagde bouw 1916/1920	pikoels padi per hoofd der bevolking 1919/1929
Wonosari	223,4	26,62	22,25	0,65
Semanoe	162,6	27,41	22,25	0,76
Plajen	151,7	33,23	22,25	0,61
Afd. Goenoeng Kidoel	178,4	29,52	22,25	0,67
Res. Djokjakarta	408,0	13,10	25,92	1,80
Soerakarta	4667,4	548,26	19,00	0,01
Kartasoera	802,9	3,68	22,91	3,02
Grogol	528,9	5,04	23,10	2,63
Sawahan	411,3	5,98	18,56	2,79
Soekahardja	353,1	4,02	20,89	3,09
Tawangsari	403,7	5,84	21,47	3,76
Mangkoenegaran	623,7	9,78	22,72	1,84
Wonogiri	284,4	7,31	19,87	2,53
Djatipoero	223,6	5,98	19,56	3,84
Djatisrono	269,8	5,51	20,44	2,33
Batoeretno	179,8	8,37	18,25	1,91
Woerjantoro	212,6	8,15	18,87	1,98
Poerwantoro	257,5	8,48	19,83	1,21
Afd. Soerakarta	323,2	7,15	20,22	2,16
Klaten	786,0	12,96	22,72	2,71
Bedji	676,3	9,10	23,85	3,17
Delanggoe	679,6	6,81	25,56	6,92
Ponggok	738,1	9,23	24,04	2,19
Prambanan	616,5	9,56	24,24	1,87
Karangnongko	474,1	17,30	22,52	1,93
Bajat	740,1	10,01	23,47	3,16
Afd. Klaten	660,6	9,74	23,99	3,25

RESSORT	Aantal menschen per K.M.² 1920	Aantal Inlanders per bouw sawah 1920	pikoels padi per geslaagde bouw 1916/1920	pikoels padi per hoofd der bevolking 1919/1920
Bojolali	368,7	6,14	19,83	0,41
Banjoedono	650,0	10,04	25,56	5,65
Ampel	232,6	55,68	18,46	0,26
Simo	315,1	9,49	22,72	2.73
Djoewangi	158,3	10,12	17,91	1,60
Karanggede	327,2	6,60	19,04	2,85
Afd. Bojolali	299,1	8,94	21,68	2,28
Sragen	328,2	7,51	19,81	2,43
Gesi	151,1	6,09	17,50	1,25
Masaran	274,0	3,37	19,23	1,83
Gemolong	248,8	4,51	19,23	5,27
Gondang	250,9	5,49	18,85	3,46
Karanganjar	287,5	6,59	19,62	2,76
Karangpandan	235,8	9,13	20,77	2,63
Afd. Sragen	246,8	5,73	19,46	2,61
Res. Soerakarta	340,0	7,47	21,12	2,51
Madioen	639,3	6,95	23,44	3,10
Tjaroeban	191,2	5,44	22,33	4,07
Oeteran	414,9	7,61	23,43	2,49
Kanigoro	120,4	9,82	23,52	2,38
Afd. Madioen	291,7	6,94	23,13	3,06
Ngawi	344,5	4,59	23,51	6,55
Dero	272,4	4,55	20,87	4,47
Ngrambe	253,9	6,14	23 64	3,69
Gendingan	143,4	4,71	25,38	5,44
Afd. Ngawi	233,7	4,90	23,32	5,04

RESSORT	Aantal menschen per K.M.² 1920	Aantal Inlanders per bouw sawah 1920	pikoels padi per geslaagde bouw 1916/1920	pikoels padi per hoofd der bevolking 1919/1920
Magetan	402,4	8,02	15,97	1,72
Parang	272,4	7,96	17,61	2,12
Maospati	504,0	6,24	19,60	3,08
Goranggareng	546,3	9,33	20,95	1,99
Afd. Magetan	419,5	7,67	18,58	2,25
Ponorogo	551,9	8,01	20,76	1,74
Soemoroto	374,2	7,87	23,43	2,74
Djebeng	361,2	9,10	26,27	2,09
Ardjowinangoen	305,5	10,15	25,23	2,12
Poeloeng	136,6	8,43	26,70	2,42
Afd. Ponorogo	321,0	8,56	24,01	2,23
Patjitan	251,2	13,33	15,04	1,35
Poenoeng	145,2	20,30	13,65	0,61
Tegalombo	122,0	6,59	19,19	2,96
Lorok	195,4	14,06	19,17	1,27
Afd. Patjitan	173,2	11,83	17,02	1,51
Res. Madioen	271,0	7,26	22,03	2,87
Soerabaja	1581,9	58,53	23,82	0,39
Djabakota	744,7	10,00	27,87	2,89
Goenoeng Kendeng	384,1	5,08	15,26	2,90
Afd. Soerabaja	579,0 [1]	11,28	19,35	1,53
Sidoardjo	598,9	10,30	33,84	3,07
Porong	663,5	9,58	33,71	3,14
Gedangan	504,0	8,68	30,88	3,85
Boelang	712,9	7,53	38,99	3,62
Krian	835,3	9,17	38,28	2,71
Afd. Sidoardjo	660,6	8,92	35,07	3,24

1) Inclusief Bawean.

RESSORT	Aantal menschen per K.M.² 1920	Aantal Inlanders per bouw sawah 1920	pikoels padi per geslaagde bouw 1916/1920	pikoels padi per hoofd der bevolking 1919/1920
Modjokerto	655,7	7,27	33,20	3,95
Modjokasri	391,3	5,95	29,07	3,95
Modjosari	508,6	6,86	28,05	4,03
Djaboeng	146,0	4,95	25,87	4,70
Afd. Modjokerto	362,4	6,33	29,04	4,09
Djombang	674,8	7,12	33,06	3,93
Ploso	262,7	5,67	18,71	3,15
Modjo-agoeng	578,5	6,69	43,94	6,56
Ngoro	289,4	6,07	36,66	5,20
Afd. Djombang	432,8	6,51	33,94	4,76
Grisee	406,5	6,87	17,83	2,00
Bengawandjero	359 5	7,05	27,35	2,35
Goenoeng Kendeng	322,8	3,21	14 77	3,68
Sidajoe	296,0	7,49	25,01	0,83
Karangbinangoen	458,2	5,16	22,58	2,22
Bawean	175,2	7,91	26,01	1,89
Afd. Grisee	364,7 *)	4,98	20,89	2,50
Tengahan	467,0	4,72	19,57	3,32
Goenoeng Kendeng	275,6	3,03	12,17	3,59
Mantoep	148,5	3 17	14,25	3,27
Lengkir	318,5	4,25	15,28	2,91
Karanggeneng	441,0	5,74	18,95	2,27
Patjiran	303,7	31,32	21,09	0,65
Afd. Lamongan	299,7	4,73	16,16	2,68
Res. Soerabaja	41,70	6,48	25,49	3,16

*) Zonder Bawean

RESSORT	Aantal menschen per K.M.² 1920	Aantal Inlanders per bouw sawah 1920	pikoels padi per geslaagde bouw 1916/1920	pikoels padi per hoofd der bevolking 1919/1920
Pamekasan	469,0	11,83	13,22	1,16
Boender	480,9	15,25	13 86	0,63
Pegantenan	379,9	34,46	9,37	0,20
Waroe	323,6	58,10	10,50	0,22
Afd. Pamekasan	399,2	21,34	12,55	0,52
Soemenep	538.4	27,43	14,36	0,46
Timoerlaoet	447.1	47,12	14,32	0,35
Baratlaoet	486,2	51,18	8,90	0.12
Manding	319 2	27,91	9,78	0,26
Baratdaja	326,9	31,36	9,71	0,17
Timoerdaja	446,7	21,48	11,00	0,50
Kangean	49,1	4,14	21,84	4,56
Sapoedi	291,0	36,87	15,59	0,24
Afd. Soemenep	284,0	23,25	14,76	0,54
Bangkalan	307,6	8,41	20,05	1,25
Arosbaja		10,13	15,32	1,14
Sepoeloe	300,6	14,58	9,47	0,60
Kwanjar	495,5	10,25	17,12	0,64
Balega	354,3	10,23	18,29	1,21
Afd. Bangkalan	324,7	10,31	16,75	1.22
Kota Sampang	450,3	10,99	15.54	1,02
Kedoengdoeng	246,2	15,47	16,03	0,78
Tordjoen	301,4	6,85	14,80	1,84
Ketapang	322,0	39,39	11.32	0,21
Afd. Sampang	319,6	13,55	14,95	0,84
Res Madoera	319,0	15,66	15,13	0,77

RESSORT	Aantal menschen per K.M.² 1920	Aantal Inlanders per bouw sawah 1920	pikoels padi per geslaagde bouw 1916/1920	pikoels padi per hoofd der bevolking 1919/1920
Kediri	781,5	10,21	35,31	2,44
Modjoroto	269,1	10,28	30,11	2 72
Ngadiloewih	405,9	11,52	31,73	1,83
Paree	317,3	10,57	35,30	2,12
Papar	533,5	5,47	31,10	3,55
Afd. Kediri	383,4	8,87	32,37	2,52
Toeloengagoeng	852,1	25,83	33,39	1,08
Ngoenoet	344,0	21,11	31,21	1,32
Tjampoerdarat	197,3	8,05	34,82	3,37
Kalangbret	230,2	7,84	26,42	3,30
Trenggalek	259.0	9.96	36,29	3.91
Kampak	157,9	13,09	24,76	2,36
Karangan	215,6	7,68	36,73	3,84
Panggoel	118,6	10,75	26,84	2,60
Poelee	76,0	8,64	24,30	1,94
Afd. Toeloengagoeng	230,7	11,77	30,85	2,42
Ngandjoek	314,9	5,64	24,16	1,93
Berbek	233,9	7,00	23,82	2,82
Kertosono	571,2	7,71	29,07	2,26
Lengkong	148,5	4,51	22,72	3,72
Waroedjajeng	595,9	8,67	29,89	2,26
Afd. Berbek	306,6	6,56	25,51	2,48
Blitar	399,9	12,23	31,23	2,07
Srengat	401,0	7,55	31.70	3,09
Lodojo	122,0	27,55	30,70	1,16
Wlingi	233,4	12,77	27,07	1,81
Gandoesari	241,8	7,72	25,23	2,73
Afd. Blitar	253,7	11,17	29,38	2,15
Res. Kediri	283,0	9,34	29,69	2,40

RESSORT	Aantal menschen per K.M.² 1920	Aantal Inlanders per bouw sawah 1920	pikoels padi per geslaagde bouw 1916/1920	pikoels padi per hoofd der bevolking 1919/1920
Pasoeroean	822,9	11,20	32,79	2,92
Wangkal	430,9	5,47	37,27	6,89
Grati	455,2	26,39	30,59	1,01
Kebontjandi	584,6	8,27	38,74	3,97
Tengger	118,7	69,60	39,21	0,45
Afd. Pasoeroean	341,5	11,93	35,75	2,82
Bangil	565,0	8,31	28,66	3,55
Gempol	567,7	8,41	32,43	3,17
Poerworedjo	279,9	8,53	25,76	2,54
Pandakan	330,9	6,84	22,38	3,03
Afd. Bangil	400,4	7,95	26,96	3,10
Malang	650,2	21,68	35,04	1,15
Penanggoengan	261,5	13,42	34,91	2,42
Ngantang	141,9	13,91	32,48	2,08
Senggoeroeh	285,4	12,13	28,06	1,91
Toeren	158,6	22,41	37,40	1,39
Gondanglegi	278,0	11,67	34,22	2,30
Pakis	236,5	13,80	35,31	2,40
Karanglo	346,0	10,77	29,14	2,84
Afd. Malang	245,3	13,84	32,63	2,02
Probolinggo	854,4	20,33	39,30	1,51
Soemberkareng	576,8	12,79	33,55	1,70
Dringoe	492,2	11,00	37,17	2,59
Tengger	88,6	26,27	28,47	1,05
Tongas	373,0	9,82	30,43	3,04
Afd. Probolinggo	281,8	14,25	34,00	1,92
Kraksaän	454,9	5,55	30,87	5,18
Paiton	241,3	6,58	33,16	3,87
Gending	470,7	6,88	33,78	4,67
Gading	110,4	8,80	26,86	3,89
Afd. Kraksaän	240,3	6,78	31,45	4,45

RESSORT	Aantal menschen per K.M.² 1920	Aantal Inlanders per bouw sawah 1920	pikoels padi per geslaagde bouw 1916/1920	pikoels padi per hoofd der bevolking 1919/1920
Loemadjang	278,2	8,18	33,19	4,20
Ranoelamongan	218,8	18,06	26,21	0,95
Tempeh	135,8	9,40	36,24	4,10
Kandangan	71,0	22,60	33,07	1,72
Afd. Loemadjang	172,2	11,02	33,09	2,97
Res. Pasoeroean	255,0	11,03	32,04	2,64
Bondowoso	337,6	8,84	29,63	3,12
Tamanan	377,6	7,98	31,72	4,03
Wonosari	196,5	8,11	40,11	4,26
Besoeki	166,9	10,32	28,96	2,16
Mlandingan	185,0	9,89	29,45	2,26
Afd. Bondowoso	236,1	8,76	32,78	3,32
Djember	456,8	9,12	31,59	3,62
Soekokerto (Kalisat)	292,0	8,03	31,04	4,23
Majang	103,2	11,54	33,64	2,97
Rambipoedji	291,9	8 73	41,85	4,56
Tanggoel	163,6	8,57	38,93	4,52
Poeger	169,0	11,49	42,78	3,53
Afd. Djember	205,6	9,48	37,01	3,91
Sitoebondo	536,5	7,14	42,17	4,45
Panaroekan	181,7	4,76	33,07	5,31
Pradjekan	102,7	16 52	39,05	2,10
Soemberwaroe	67,5	11,32	34,40	2,20
Afd. Panaroekan	123,5	8,88	37,87	3,28
Banjoewangi	110,5	8,35	37,27	3,83
Genteng	46,9	7,79	42,41	4,55
Rogodjampi	196,7	4,77	36,83	8,75
Afd. Banjoewangi	76,4	6,73	39,00	5,51
Res. Besoeki	149,0	8,61	36,75	3,97

Gedachtenwisseling.

Gouvernementsbedrijven.

Onder bovenstaande titel verscheen in het Juni-nummer van dit tijdschrift een beschouwing van den heer v. Braam over de oprichting van dat departement en de teleurstelling naar zijne meening daarmede ondervonden, waarbij mede eenige aandacht geschonken werd aan den Gouvernements-accountantsdienst.

De heer v. Braam doet zich daarbij kennen als een voorstander van directe plaatsing van accountants bij bedoeld departement, een denkbeeld, dat alleszins de overweging waard is en zeer wel te verdedigen valt.

Verdediging van dit denkbeeld is echter lang niet synoniem met veroordeeling van den bestaanden toestand, n.l. de Gouvernements-accountant als rechtstreeksch orgaan van den Gouverneur-Generaal. Want vòòr die laatste organisatie valt zooveel te zeggen, zij telt zooveel ernstige vakkundige verdedigers, dat de heer v. Braam op zijn zachtst gesproken onvolledig is, om, nu zijn denkbeeld geen toepassing vindt, alleen daarom den bestaanden toestand af te breken, de wijze waarop dit geschiedde nu eens een oogenblik terzijde gelaten.

Die onvolledigheid treft te meer, waar de heer v. Braam blijkt zoo goed de meening te kennen van Dr. Bos, een der helderste koppen, die ons parlement in de laatste jaren heeft gekend op het gebied van practisch-economische en organisatorische vraagstukken. Aan hem, een onwankelbaar tegenstander van onderbrenging van den accountantsdienst bij een der departementen of diensten, is de tegenwoordige organisatie te danken.

En het is toch wel niet voor aanvechting vatbaar, dat het oordeel van deze figuur, wiens geschriften en redevoeringen, als hij

zich op accountants-terrein bewoog, voor de beoefenaren van het vak steeds belangwekkend en leerzaam waren, meer beteekent dan dat van den heer v. Braam.

Het ligt niet in de bedoeling van dit stukje om tegenover de onwelwillende critiek van den heer Van Braam het vraagstuk ook van een andere zijde te belichten. Ik wensch uitsluitend de aanwijsbare onjuistheden in die critiek te weerleggen, zonder daarmede de juistheid zijner overige beschouwingen op hetzelfde terrein te erkennen.

De critiek vangt aan (bladz. 301 van het Juni-nummer) met de opmerking, dat de rechtstreeksche plaatsing van den Gouvernements-accountant onder den Gouverneur-Generaal als „natuurlijk gevolg had, dat hij kwam te staan *tegenover* den directeur van Gouvernements bedrijven". Indien de heer v. Braam dit als een *feit* wil voorstellen, dan zou die opmerking als een onwaarheid moeten gequalificeerd worden, terwijl als verwachting bedoeld die opmerking onjuist is.

De Regeering heeft, als orgaan voor de opperleiding en contrôle der bedrijven en beoordeeling der voorstellen, van die bedrijven uitgaande, een directeur van het departement, en daarnaast, mede als zelfstandig orgaan, een accountant om met dien directeur in „gemeenschappelijk overleg" (en de heer v. Braam moet beslist weten, dat dit woord in de practijk geen phrase is geweest) de meest afdoende bedrijfs-boekhouding toe te passen; de heer v. Braam vindt het nu een „natuurlijk gevolg", dat die twee organen van eenzelfde lichaam tegenover elkaar gaan staan. Het lijkt wel of de heer v. Braam nooit gehoord heeft, dat wereldbedrijven een administratief directeur bezitten met evenveel zeggingschap als de technische directeur; en als die er dan zijn, zouden zij volgens den heer v. Braam tegenover elkaar gaan staan. Zonderlinge opvatting.

Ongetwijfeld heeft er verschil van meening tusschen Gouvernementsbedrijven en den accountantsdienst bestaan over den meest aanbevelenswaardigen gang van zaken bij een bedrijf, maar dit is toch „gemeenschappelijk overleg" en geen „tegenover elkaar staan".

Verder merkt de heer v. Braam op, dat men (hier wordt bedoeld de Gouvernements-accountantsdienst) over het hoofd zag, dat

boekhouding nooit „doel" moet zijn, doch „middel". Een vrij mysterieuse phrase.

Toen de accountant zijn taak begon, bestond de boekhouding uit de onvoldoende aanteekeningen, door de comptabiliteit voorgeschreven, en de contrôle uit een paperassenwinkel zonder eenige beteekenis. Het spreekt vanzelf, dat er toen heel wat te organiseeren was en de boekhoudkundige werkzaamheden bij de bedrijven daardoor zeer toenamen.

Nu lijkt het mij toch geen onbillijke eisch, dat de leider van een voornaam bedrijf in een serieus artikel waar moet maken zijne beschuldiging, dat die boekhouding een soort „Spielerei" is van dien Gouvernements-accountant. Hij kan niet volstaan met dat zoo maar eens even op te merken, zonder zich aan het verwijt bloot te stellen, dat hij beschuldigingen neerschrijft zonder een behoorlijken grond.

Vervolgens merkt de heer v. Braam op, dat „eindeloos de strijd was tegen vele opvattingen der accountants, die op theoretische gronden regelingen doordreven, die practisch dikwijls onhoudbaar bleken".

Als ik dat dikke woord „eindeloozen strijd", waarvan ik in mijn 10-jarige practijk als Gouvernements-accountant niet zoo bijster veel gemerkt heb, nu eens even laat voor wat het is, moet ik toch het oordeel van den heer v. Braam, dat het gelijk à priori bij de bedrijfsleiders berust, wraken.

De persoonlijke ervaring van den heer v. Braam met den accountantsdienst bij een paar bedrijven, betrekkelijk gering in vergelijking met de omvangrijke werkzaamheden van dien dienst, geven hem niet het recht de accountants als duffe theoretici af te schilderen en alle bedrijfschefs als helderziende practici op administratief-organiseerend gebied.

Hoe dit ook zij, in den gedachtengang van den heer v. Braam had duidelijk naar voren moeten komen, dat die strijd niet „eindeloos" zou zijn, als de Gouvernements-accountants niet rechtstreeks onder den Gouverneur-Generaal, doch onder den directeur van Gouvernementsbedrijven zouden staan. Dit bewijs is echter niet geleverd en kan ook onmogelijk geleverd worden. Als adviseurs van dien directeur, die in zijn functie van hoofd als zoodanig tegen-

over zijn bedrijfschefs staat, zouden immers die accountants ook tegenover die bedrijfschefs staan en dan hun lusten als theoretici nog meer botvieren dan nu; voor den heer Van Braam zou dit dus een stap achteruit beteekenen.

Het slot van zijn philippica tegen den accountantsdienst is ongetwijfeld het meest grievend.

Daar staat zoo maar botweg, dat de Gouvernements-accountant van meening bleek, dat de boekhouding der verschillende bedrijven zooveel mogelijk gelijkvormig moet zijn. Kwam een dergelijke opmerking van een objectief deskundige, dan zou ik mij ongetwijfeld haasten ter weerlegging daarvan in groote lijnen aan te geven welke beginselen de Gouvernements-accountants volgen bij het ontwerpen van de administratie der bedrijven. Ik geloof thans te kunnen volstaan met het absurde ervan in het licht te stellen. Wij zouden dus streven naar een gelijkvormige boekhouding voor de S. S. op Java en het grasland op Tjimahi, voor den P. T. T.-dienst en het Pontianak-riviertransport, voor het Marine-etablissement en het krankzinnigen-gesticht te Lawang, voor de Banka-tinwinning en een caoutchouc-onderneming. De heer van Braam stelt waarlijk veel te hooge eischen aan de goedgeloovigheid zijner lezers.

Van ongeveer hetzelfde gehalte is de opmerking, eenige alineas verder, dat „bij de inrichting der boekhouding de eischen der verschillende bedrijven niet of zeer onvolkomen tot uiting kwamen". Dat is eigenlijk een ongeschiktverklaring der accountants.

Ongetwijfeld is het eens voorgekomen bij de eerste inrichting van de commercieele boekhouding bij een bedrijf, dat niet volledig rekening was gehouden met de eischen van dat bedrijf, om de doodeenvoudige reden, dat niemand — ook niet de bedrijfsleider zelf — precies wist wat die eischen waren. Eerst na eenigen tijd ervaring met de voorloopig ingevoerde boekhouding, die vanzelf al heel wat beter was dan de vroegere, werden dan nogmaals de speciale eischen van het bedrijf onder de oogen gezien, waarna dan de noodige wijzigingen aangebracht werden.

Deze gang van zaken geeft echter den heer v. Braam niet het recht te spreken als hij deed, hoogstens van „groote voorzichtigheid" van den accountant in het maken van definitieve voorschrif-

ten voor eene boekhouding. Mij is een bedrijfschef bekend — bij gelegenheid wil ik den heer v. Braam diens naam wel eens in het oor fluisteren — die de laatste 5 jaar ongeveer elk half jaar een nieuw denkbeeld had omtrent de organisatie van zijn dienst, zelf nooit wist wat hij eigenlijk wilde en dien de Gouvernements-accountantsdienst nu eens zelf door laat modderen, juist om het verwijt te ontgaan, dat die dienst hem (bedrijfschef) een boekhouding op wil dringen, die hem niet aanstaat.

Die gang van zaken kan toch moeilijk als een verwijt aan den accountantsdienst gelden, dat geen rekening wordt gehouden met de speciale eischen van dat bedrijf.

De heer v. Braam heeft zijn opstel over de z.i. beste organisatie van de Landsbedrijven ontsierd door een tendentieuse critiek op den bestaanden accountantsdienst, die hem nu eenmaal niet sympathiek is.

Die laatstbedoelde gevoelens hebben hem parten gespeeld bij de verdediging van zijn denkbeeld, n.l. accountants bij het departement van Gouvernementsbedrijven.

In plaats van daarbij zuiver zakelijke argumenten aan te voeren, die inderdaad bij ernstige studie van het vraagstuk aanwezig blijken, doet hij nu juist de meening ontstaan, dat de bestaande toestand heel goed zou zijn als de tegenwoordige personen maar verdwenen.

In dat geval zou toch het afdoende middel vrijwel voor de hand liggen en ongetwijfeld toegepast kunnen worden.

A. D. VOLLEGRAAF.

Uitvoer van Java-suiker naar Europa.

De Heer W. Freundlich schrijft in Koloniale Studiën No. 4 van den zesden jaargang (pag. 40) o.m. dit in een artikel over Indië en de wereldcrisis:

„Wat suiker aangaat, zoo vertelde mij een Sowjet-gedelegeerde te Berlijn, dat zijn landslieden reeds groote contracten voor de levering van Java-suiker hadden afgesloten, en dat, niettegen-

staande hun zuinigheid bij het inkoopen van genotmiddelen, suiker een artikel bleef, dat Rusland voortdurend noodig had. Vergis ik mij niet, dan zal binnenkort ook Duitschland een loonend afzetgebied voor suiker worden. Reeds zijn de prijzen voor geelachtige witsuiker tot 20 Mark per pond gestegen, dat is dus voor rietsuiker ± 22 cent per half Kg. Daarbij is er zulk een suikergebrek, dat de Regeering eraan denkt om de grenzen voor den invoer van koloniale suiker te openen. Al is het mogelijk, dat op den duur Duitschland weer door eigen productie in zijn suikerbehoeften kan voorzien, toch kunnen voordien nog jaren verstrijken en inmiddels is een nieuw débouché voor de Java-suikerindustrie, waar het een zoo intensief verbruik als het Duitsche geldt, zeer zeker van belang."

Het lijkt niet zonder belang tegenover deze optimistische beschouwingen van een ander inzicht te doen blijken.

De mogelijkheid, dat de Sowjet-republiek „groote contracten" voor Java-suiker heeft afgesloten, bestaat in theorie, maar lijkt practisch onwaarschijnlijk. Voor zoover is na te gaan, zijn *geen* quanta van eenige beteekenis voor Russische rekening gekocht of verscheept. De V. J. S. P. heeft, voor zoover bekend, geen verplichtingen aanvaard tegenover handelaars voor Russische rekening; de afscheepstatistiek oogst 1922 toont aan, dat alleen in Augustus j.l. (gegevens der Handelsvereeniging te Batavia) suiker is uitgevoerd, die mogelijkerwijs voor Sowjet-Rusland bestemd is (2100 ton naar de Bothnische golf). Ik geloof ook niet, dat iemand op Java zich troost met het denkbeeld, dat Rusland in de naaste toekomst, tijdens de zeer moeilijke jaren, die voor de suikerindustrie aangebroken zijn, Java-suiker zal afnemen, al raakt wellicht een kleine hoeveelheid door de zonderlinge spelingen van het lot daar verzeild.

Ten aanzien van Rusland moet intuschen volstaan worden met een verwijzing naar de economische omstandigheden; de resultaten van onze deductie worden tot dusver door de practijk gedekt. Wat Duitschland betreft, heeft een beroep op de economische omstandigheden niet die beteekenis als voor Rusland; een groot deel der consumptie-suiker toch wordt omgezet in genotmiddelen, waarvoor elke prijs te bedingen blijkt te zijn. Men beschikt echter

over gegevens van andere orde, die het zéér onwaarschijnlijk maken, dat Java-suiker daar nu of in de naaste toekomst eenigen afzet van beteekenis zou kunnen vinden. Ik zwijg nu van den recenten val van de Mark, die het economisch moment zeer in beteekenis heeft doen toenemen.

Ziehier eenige gegevens betreffende de suikerpositie in de Duitsche republiek.

De productie, die in 1913-14 2.715.900 ton bedroeg, daalde tot 701.900 ton in 1919-20. Zij is sindsdien regelmatig gestegen, bedroeg in 1921-22 1.300.000 ton en wordt door Bartens voor 1922-23 op 1.600.000 ton geraamd.

De consumptie bedroeg over 7 maanden van de periode 1921-22 860.171 ton (zie Prinsen Geerligs in de Louisiana Planter 1922, pag. 362).

Dr. Prinsen Geerligs sluit zijn berekening om technische redenen, die er hier niet toe doen, per 31 Maart af. Voor de resteerende 5 maanden is naar schatting nog 614.000 ton noodig. De voorraad bedroeg per 31 Maart 494.500 ton en ofschoon dus de totaal-consumptie naar raming de productie met rond 175.000 ton overtreft, mag men rekening houden met een totaal tekort van 119.500 ton plus hetgeen noodig is voor het tijdvak 31 Augustus-nieuwen oogst, stel 15 October. Men komt dan tot een totaal-tekort van ruim 240.000 ton.

Dit cijfer is abnormaal hoog; ik vestig daar nadrukkelijk de aandacht op. Het merkwaardig verschijnsel, dat de consumptie van suiker in Duitschland toeneemt, vindt, als gezegd, veelal zijn verklaring in het feit, dat ten behoeve van de productie van allerlei genotmiddelen groote hoeveelheden suiker worden gebruikt.

Hoezeer dit economisch zeer bedenkelijk gevaar heeft doorgevreten, moge blijken uit de consumptiecijfers in 7 achtereenvolgende maanden (1 Sept. tot ultimo Maart) gedurende de drie laatste jaren:

1919/20	1920/21	1921/22.
561.072	617.063	800.171

Nu is één ding duidelijk: dat de Duitsche regeering eer maatregelen nemen zal om de abnormale en on-economische toename van het suikerverbruik te remmen, dan met gelijkmoedigheid aan-

zien, dat waardevolle export-goederen worden omgezet in snoepgoed. Ook indien zij zich intusschen in een politiek begeeft als waarvan de heer Freundlich rept, blijft Java buiten spel. Cuba, dat veel dichter bij Europa ligt, dus in verband met de scheepsvrachten goedkooper leveren kan en bovendien een overvloed van suiker te verschepen heeft, komt dan het eerst in aanmerking.

Stel echter, dat het in Duitschland nu toch nog zoo liep, dat *thans* een deel van het tekort, waarvan de heer Freundlich rept en waarvan de beteekenis hier met cijfers is aangegeven, zou moeten worden aangevuld door Java-suiker, dan geeft dit nog geen aanwijzing voor de toekomst. Het cijfer der raming 1922/23 overtreft het hoogste punt der consumptie-curve, en alleen, wanneer de fabuleuse toename der consumptie zich tot in het oneindige blijft voorzetten, worden de Java-industrie in Duitschland kansen geboden.

Dit alles is van beteekenis nu, zèlfs op Java, hier en daar de meening post vat, dat de suikerindustrie zich geen of weinig zorgen behoeft te maken en den Europeeschen warboel met goedmoedige onverschilligheid kan gadeslaan. De meening, dat in de naaste toekomst zelfs bij een tekort aan suiker Europa belangrijke hoeveelheden Java-suiker zou afnemen, is in strijd met de logica en bovendien met de historie. In dit verband mag ik bovendien wel mededeelen, dat een vergelijkende staat van de resultaten van 142 Javafabrieken aantoont, dat niet minder dan 36 ondernemingen met verlies werken en 14 andere ongeveer gelijk-op produceeren.

De cijfers belichten de zorgen der industrie scherper en juister, dan de niet op deugdelijke gronden berustende optimistische beschouwingen van den heer Freundlich.

J. H. RITMAN

SOERABAJA, 25 Sept. 1922.

Persoverzicht.

Het ontstaan van het Engelsche Parlement.

Naar aanleiding van het werk van A. F. Pollard, The Evolution of Parliament (1920), betoogt Dr. J. Huizinga in *De Gids* (Augustus en September j.l.), dat de genoemde schrijver er in geslaagd is, van de opkomst van het Britsche parlement een nieuw beeld te ontwerpen. Tot dusver stelde het publiek zich het verloop der feiten ongeveer als volgt voor: In de middeleeuwen werd in Engeland de koninklijke macht vroegtijdig aangetast door den eisch der aanzienlijken om medezeggenschap, met name op het stuk der financiën. De staat was er minder feodaal dan elders. De Magna Charta bezegelde in 1215 dien eisch als een recht: geen belasting dan met toestemming van den grooten raad des rijks. Uit dien raad moest thans het parlement groeien, een vergadering van onderdanen, den koning opgedrongen. In den loop der 13e eeuw geraakte in dat parlement ook het platteland vertegenwoordigd, door den landadel, en vervolgens ook de steden. In de 14e eeuw ontwikkelde zich uit de gewoonte om de toestemming tot belastingheffing slechts voorwaardelijk, tegen inwilliging van eischen om recht of wet, te verleenen, de bevoegdheid van het parlement om op de wetgeving te influenceeren. Ter zelfder tijd voltrok zich de splitsing van het tot dusver ongescheiden parlement in een huis van pairs en een huis der gemeenten.

In deze voorstelling zou juist het essentieele gemist worden. Men zou er het volgende kunnen tegenover stellen: het parlement heeft zich in Engeland kunnen ontwikkelen, niet omdat de koninklijke macht er zwakker was dan elders, maar omdat zij er hechter, organischer is geweest. Het is gegroeid *uit* de kroon en *uit* de feodale vormen, die in Engeland vitaler waren dan op het vasteland. Van eischen om medezeggenschap in de regeering is in den aanvang zoo goed als geen sprake en de Magna Charta heeft er niets toegedaan. Belastingvraagstukken zijn voor de opkomst van het parlement secundair; zijn taak was in de eerste plaats, de kroon te helpen bij de rechtspraak. De scheiding in twee huizen is in den eersten aanleg van het parlement reeds gegeven.

In de middeleeuwen regeert de koning met zijn hof, dat hij over gewichtige zaken raadpleegt. De rijksgrooten, geestelijk en wereldlijk, die in 's konings nabijheid vertoeven, maken er geregeld deel van uit. Af en toe,

voor bijzonder belangrijke aangelegenheden, wenscht de koning allen te hooren, die in het rijk zijn natuurlijke raadslieden zijn: hij verzamelt al de grooten tot een hofdag. De hofdag is dus slechts de occasioneele, ruimere vorm van het hof. Het regeeren van den primitieven koning — men denke aan het beeld van koning Nobel in de Reinaert — bestaat zoo goed als uitsluitend in rechtspreken.

Zoo was het nog onder de Capetingers in Frankrijk, onder de naaste opvolgers van Willem den Veroveraar in Engeland. De curia regis, het hof des konings, was nog het ongedifferentieerde orgaan, waarmee de koning alle zaken, die zijn bemoeienis vereischten, behandelde. Viel er te richten, dan was de curia gerechtshof; viel er te raden, dan was zij hofraad, consilium of concilium. Viel er te rekenen, dan werd er (in Engeland) een tafelkleed in schaakbordpatronen, scaccarium (exchequer), gespreid om daarop geld te kunnen aftellen; men zat er omheen en vormde een curia regis ad scaccarium; het hof zat „over de rekeningen." Kwamen uit het geheele land de rijksgrooten op, dan verwijdde zich de curia tot „grooten raad," magnum concilium, zonder daardoor van karakter te veranderen.

Gaandeweg werden de bezigheden veelvuldiger en meer ingewikkeld. Niet ieder lid van 's konings hof was voor alles gelijkelijk berekend. Door differentieering en afsplitsing vormden zich uit de verschillende functies der curia regis de centrale regeeringsorganen. De barones scaccarii vormen niet langer een commissie, doch een fiscaal bureau, tevens gerechtshof voor alle zaken, die de inkomsten der kroon raken; exchequer werd de naam voor het regeeringsorgaan.

Daarnaast ontwikkelden zich twee, later drie, centrale gerechtshoven. Voor de zaken tusschen onderdanen, die voor den koning gebracht werden, ontstond het eerst een geregeld gerechtshof, bancus of bench, sedert genoemd „court of common pleas." Later vormt zich een nieuw hoog gerechtshof. „King's bench," voor de rechtspraak „coram rege". Overigens bleef de koning zelf de hoogste rechter.

Sommige der klachten en verzoekschriften, gereserveerd voor afdoening door den koning zelf, werden afgedaan in den engeren raad; andere werden gebracht voor den uitgebreiden raad, magna curia, magnum concilium of ook wel een parliamentum genoemd. „Parliamentum" beteekende in de 13e eeuw slechts bespreking, nog niet een bepaald lichaam. Eerst later is deze beteekenis ontstaan. Van den grooten raad vormden de rechters den kern. Het oude magnum concilium leeft voort in het tegenwoordige hoogerhuis, zooals spreekt uit het feit, dat de konninklijke troon zich bevindt in de vergaderzaal der lords, dat de lord kanselier, 's konings eerste dienaar, hun voorzitter is, dat diens zetel, de „woolsack," het overblijfsel is van vier wolzakken, in het vierkant geschaard, waarop voorheen de vierschaar der rechters was gezeten, eindelijk uit het feit, dat er nog altijd een oproeping voor het hoogerhuis uitgaat tot eenige hooge rechterlijke ambte-

naren, niet-peers, die echter al sinds eeuwen niet aan die oproeping hebben te gehoorzamen.

Een parlement in zijn oorsprong is dus een verwijding van 's konings raad, een samenvatting van al de centrale rechts- en regeeringsorganen, welker splitsingsproces uit de curia regis in de 13e eeuw nog niet geheel was afgeloopen. Aanvankelijk had men echter, naast de oudste „parlementen" in den zin van versterkte zittingen van 's konings hof tot gerechtelijke werkzaamheden, ook nog bijeenkomsten van alle directe leenmannen der kroon, tenentes in capite (tenants in chief), feodale vergaderingen dus, die echter gaandeweg werden uitgebreid met knights als vertegenwoordigers van de „shires" (het platteland) en burgers van de steden. Deze vergaderingen, gedurende de geheele 13e eeuw op ongeregelde tijden bijeengeroepen, waren van politieken, niet van rechterlijken aard; zij keurden 's konings regeeringsdaden goed, bewilligden opbrengsten (aanvankelijk alleen leenrechtelijke heffingen) en uitten somtijds verzet. Officiëel heetten deze vergaderingen nog niet parlement, al werden zij door de kroniekschrijvers zoo genoemd. Tegen het eind der 13e eeuw bracht Eduard I tusschen de beide vormen van bijeenkomst een geleidelijke amalgameering teweeg. Het was n.l. practisch dat de vertegenwoordigers van het platteland en de steden ook aan het rechterlijke parliamentum deelnamen, omdat onder de petities, die wachtten op afdoening door 's konings hofdag, de belangrijkste die waren, welke niet uitgingen van een privaat persoon, doch van een stad of gouw. Zoo gingen dus sedert 1298 de bijeenkomsten van prelaten, edelen en vertegenwoordiger der „shires" en steden gepaard aan de „terminal sessions" van 's konings gerechtshof; de standenvergadering geldt nu als een accessoire van den officiëelen rechterlijken hofdag.

Uit de *rechterlijke* bevoegdheid van het oorspronkelijke parlement vooral ontwikkelde zich de *wetgevende* en in haar moet dus de eigenlijke kiem van den lateren parlementairen regeeringsvorm worden gezocht. Uit het aangeven van hetgeen recht is in bepaalde, ongewone gevallen, komt het statueeren, het geven van weten met algemeene strekking voort. Nog in de 15e eeuw werd verklaard: een wet is een vonnis.

Het beginsel van *volksvertegenwoordiging* ontwikkelt zich bijna uitsluitend uit het parlement in zijn ander aspect: dat van landsvergadering om toe te stemmen en goed te keuren wat de koning haar voorlegt. Vertegenwoordiging was in de middeleeuwen niet onbekend. De vorst werd geacht het volk te vertegenwoordigen en zoo ook vertegenwoordigden de „majores et meliores terrae" het land. Van deze vertegenwoordiging was echter afvaardiging door *keuze* niet een noodzakelijk element. Dat de koning aan een reëele vertegenwoordiging van de in het land aanwezige machten (rijkdom en andere hulpbronnen inbegrepen) behoefte had, spreekt van zelf. Zonder medewerking en toestemming van zulk een reëele vertegenwoordiging konden de onvertegenwoordigde onderdanen niet genoopt worden iets op te brengen, waartoe zij niet door feodale regelen verplicht waren.

Vandaar dus dat de koning, in de eerste plaats terwille van financiëele doeleinden, ook den landadel, de vrijere boeren en de burgerijen moest raadplegen. Dit gebeurde óf plaatselijk, b.v. door de ambtelijke sheriffs, òf door oproeping van vertegenwoordigers, een oproeping, waaraan krachtens vazallenplicht moest worden gehoor gegeven. De tot vertegenwoordiging opgeroepen eenheden waren (behalve de persoonlijke, de rijksgrooten) de z.g. communitates of gemeenschappen, n.l. de shires (gouwen) en de steden.

De vertegenwoordigers der shires werden aangewezen door de „county-courts", vergaderingen, berustende niet op het leenstelsel, doch op de oudgermaansche volksgemeenschap, waarin naast den landadel ook „freeholders," de meest vrije boeren, zitting hadden. Enkel formeel was de vertegenwoordiging leenrechtelijk: de afgevaardigden moesten ridders zijn, „tenants in chief".

De aanwijzing van vertegenwoordigers der steden („boroughs") was uiteenloopend; in sommige geschiedde zij door democratische verkiezing, elders geschiedde de aanwijzing door den magistraat.

De geestelijkheid, voor zoover niet door leenrechtelijke banden aan den vorst gebonden, gaf op den duur aan de oproeping voor het parlement geen gehoor. Tot een eigenlijke standenvertegenwoordiging als op het vasteland is het dus niet kunnen komen.

Uit het parlement-gerechtshof is nu het hoogerhuis voortgekomen, uit het parlement-landsvergadering het lagerhuis. Eerst geleidelijk is de splitsing ingetreden. De communitates hielden aanvankelijk afzonderlijke, niet-officiëele vergaderingen, waar zij gemeenschappelijke wenschen bespraken. Voor algemeene vergaderingen verschenen zij in het parlement (het latere hoogerhuis), waar de „speaker" namens hen het woord voerde.

Van het magnum concilium scheidde zich naar de zijde des konings zijn geheime raad af: concilium secretum, „privy council," het engere college van dagelijksch beraad, het eigenlijke regeeringsorgaan. Eerst in 1520 was deze afscheiding geheel voltrokken.

Voorts werd nu ook de vergadering der rijksgrooten het domein van een geïsoleerden stand van „peers" door op de besprekingen van de adellijke groepsbelangen het rechterlijke beginsel van „iudicium per pares" over te brengen. De rijksgrooten pretendeerden uitsluitend bevoegd te zijn tot het oordeel in 's konings grooten raad. De rechters werden meer en meer uit het college verdrongen.

Tegen het einde der middeleeuwen was de *vorming* van het parlement voltooid, al ontbrak nog veel aan de inwendige ontwikkeling. De Tudorperiode was van groot belang en Hendrik VIII was de eigenlijke schepper van de gezamenlijke souvereiniteit van kroon en parlement door de invoering van de continuïteit van het parlement. Zoo kreeg het die vastheid, dat gewicht, dat zelfgevoel, die het noodig had om waarlijk een nationaal or-

gaan te zijn. Dat het dit heeft kunnen zijn, dankt het echter aan het feit, dat het nimmer geleid is geweest volgens standen.

Dat verband met de kroon en die amalgameering van standen hebben de staten-generaal in Frankrijk gemist tot noodlottige schade voor de constitutioneele ontwikkeling des lands.

Het is niet te ontkennen: Engeland heeft in de geschiedenis altijd geluk gehad.

In- en uitvoer.

In een hoofdartikel in het *Nieuws van den Dag voor N. I.* van Maandag 4 September, „Sprekende cijfers", worden enkele cijfers voor in- en uitvoer over 1920 en 1921 vergeleken. Er wordt op gewezen, dat, indien in 1921 de invoer 22 millioen minder bedroeg dan in 1920, dit cijfer geen juist beeld geeft; in 1920 werd door particulieren geen rijst ingevoerd, in 1921 niet minder dan 570.000 tons, waardoor de totale waarde van den invoer over 1921 dus verhoogd wordt. Enkele cijfers voor bepaalde artikelen toonen de afname in invoerwaarde duidelijk aan:

	1920	1921	minder.
Manufacturen (weefgoederen)	270	178	92
Ruwenbewerktijzerenstaal	192.5	71.5	21
Kunstmest	46	19	27
Cement in vaten	13	8	5
Papier-waren	16.2	10.8	5.4
Totale inv. waarde.	812	790	22.

De vermindering op den post weefgoederen, die alleen reeds meer dan ½ van de totale waarde van onzen invoer uitmaakt, wijst op een aanzienlijke vermindering van den koopkracht der gansche bevolking.

Wat den uitvoer betreft, hier vormt suiker het leeuwendeel van het totaal; nl. ⅔ van de totale uitvoerwaarde. Hoewel er 163.000 tons meer suiker werd uitgevoerd, was de waarde *f* 634.9 millioen minder dan in 1920. Rubber, tabak en klapperolie daalden met 39.6, 34.8 en 33.1 millioen, tin, koffie en thee met 18.7, 18.4 en 15.1 millioen. Deze cijfers geven abnormale, verontrustende afwijkingen te zien, wijzen op een verbroken evenwicht van de handelsbalans, welke dubbele zorg en zuinigheid in de staatshuishouding gebiedt.

De cijfers over de opbrengsten van in- en uitvoerrechten en accijnzen over de eerste maanden van 1922, in de *Ind. Courant* (W. J. E.) van 13 September medegedeeld, geven een wat hoopvoller beeld. Zij volgen hier:

Overzicht van de opbrengst der in- en uitvoerrechten en accijnzen in de gewesten buiten Java en Madoera over de eerste zes maanden van 1922, in vergelijking gebracht met de raming van dat jaar en de opbrengst over hetzelfde tijdvak van 1921.

Opbrengst over de zes maanden van 1922 ..... ƒ 16.251.642.76.
Opbrengst over de zes maanden van 1921 ..... „ 13.189.669.74.
De helft der raming bedraagt ƒ 15.870.000
Gedurende de eerste zes maanden van 1922 werd dus meer ontvangen dan geraamd ..... ƒ 381.642.76.
Meer ontvangen dan in het gelijke tijdsverloop van 1921 ƒ 3.061.973.02
De ontvangsten aan genoemde middelen bedroegen over hetzelfde tijdvak voor: 1920 ..... ƒ. 11.033.488.56, dus meer in 1922 ƒ 5.218.154.20
1919 ..... ƒ 7.230.934.52, dus meer in 1922 ƒ 9.020.708.24.

Overzicht van de opbrengst der in- en uitvoerrechten en accijnzen op Java en Madoera over de eerste zeven maanden van 1922 in vergelijking gebracht met de raming van dat jaar en de opbrengst over hetzelfde tijdvak van 1921.

Opbrengst over de eerste zeven maanden van 1922 ... ƒ 40.404.526.415.
Opbrengst over de eerste zeven maanden van 1921 ... „ 39.401.499.43.
Het 7/12 deel der raming bedraagt ƒ 38.975.413.—
Gedurende eerste zeven maanden van 1922 werd dus meer ontvangen dan geraamd ƒ 1.429.113.415.—
Meer ontvangen dan in het gelijke tijdsverloop van 1921 ƒ 1.003.026.985.
De ontvangsten aan genoemde middelen bedroegen over hetzelfde tijdvak voor: .....1920..... ƒ 30.660.201.26
dus meer in .....1922..... „ 9.744.325.155
1919..... „ 19.606.888.96
dus meer in .....1922..... „ 20.797.637.455.
Men ziet dus voor buitengewesten zoowel als voor Java een bevredigende stijging, welke de raming nog iets overtreft.

Mijnbouw-politiek.

In het *Nieuws van den Dag voor N. I.* schreef V. een hoofdartikel: „Voor een nieuwe mijnpolitiek". De schr. wijst erop, dat er met de Regeeringspolitiek ten aanzien van de ontginning van delfstoffen iets niet in den haak moet zijn, omdat van de natuurlijke rijkdommen hier te lande nog zoo weinig partij wordt getrokken. Zoowel de methode van reserveering van alle iets belovende mijnvelden, als de onvoldoende behandeling van aanvragen om opsporingsvergunningen en concessies laten te wenschen over en dienden te eindigen. Thans komt ook een stem uit den kring van insiders daarbij te hulp. In de vereeniging van ingenieurs bij 's Lands Mijndiensten is 29 Augustus jl. een tweetal moties met vrijwel algemeene stemmen aangenomen, luidende:

Motie 1.

„De vereeniging van ingenieurs bij 's Lands Mijndiensten, bijeen op hare algemeene vergadering op den 29en Augustus 1922, van meening zijnde, dat de tegenwoordige organisatie en werkwijze van de bestuurs-organen en

de takken van dienst, welke bemoeienis hebben met mijnbouwzaken, in vele opzichten niet voldoen aan de eischen, welke daaraan in 's Lands belang dienen te worden gesteld;

besluit uit haar midden een commissie te benoemen, welke tot taak zal hebben: het uitwerken van voorstellen tot verbetering daarvan;

besluit te zijner tijd het oordeel der vereeniging omtrent deze voorstellen in te winnen en haar opinie aan de betreffende autoriteiten kenbaar te maken, en gaat over tot de orde van den dag".

Motie 2.

„De vereeniging van ingenieurs etc. (zie hiervóór), van meening zijnde, dat een gezonde en krachtige ontwikkeling van den mijnbouw in Nederlandsch-Indië slechts kan worden verkregen, indien aan den particulier op ruime schaal gelegenheid wordt gegeven naast de overheid delfstoffen op te sporen en te ontginnen; dat het mede ten behoeve van de ontwikkeling van dien mijnbouw gewenscht is, dat de bepalingen een vlotte afdoening van vergunnings- en concessie-aanvragen waarborgen; dat het Land zich van de door den particulieren mijnbouw gemaakte winsten een redelijk deel dient te verzekeren, dringt er bij de Regeering met bijzonderen nadruk op aan stappen te doen tot: 1e het verleenen van krachtigen steun in den meest algemeenen zin des woords aan opkomende mijnbouwondernemingen; 2e het beperken der reserveeringen; 3e het wijzigen van de mijn-ordonnantie en eventueel van de Indische mijnwet in zoodanigen zin, dat een vlotte afdoening van vergunnings- en concessie-aanvragen is verzekerd; 4e het wijzigen van de wettelijke bepalingen in dien geest, dat meer baten uit den particulieren mijnbouw in de schatkist vloeien;

besluit deze motie ter kennis te brengen van de Nederlandsche en Ned.-Ind. Regeeringen, van de Eerste en Tweede Kamers der Staten Generaal en van den Volksraad, en gaat over tot de orde van den dag.

Een weg om uit de moeilijkheden te geraken wordt in hetzelfde dagblad besproken. In het nummer van 16 September is een hoofdartikel opgenomen: „Mijnbouwkundige exploraties in de toekomst" van M. C. P. De schr. wijst erop, dat, toen de oude mijnwet nog van kracht was, ieder, die Nederlander of Nederlandsch-Indisch ingezetene was, een mijnbouwkundige vergunning kon aanvragen met de zekerheid, dat hij, in het bezit daarvan, bij het vinden van een mineraal op zijn terrein het recht op concessie voor het winnen ervan kon krijgen. Dit gaf aanleiding tot concessiejagerij, echter ook tot ernstige exploratie, waarbij men, nadat de moeitevolle arbeid met gunstigen uitslag was bekroond, bij het kapitaal aanklopte om tot ontginning van de gevonden rijkdommen te komen. Het motief voor het wijzigen van de mijnwet was niet alleen de wensch aan de concessiejagerij een eind te maken, maar ook om meer gouvernementscontrôle te bereiken bij de uitgifte van concessies voor het winnen van fossiele brandstoffen en om een grooter aandeel van de baten te verwerven.

De nieuwe mijnwet verdeelt de mineralen in a. en b. delfstoffen; tot de

laatste groep worden gerekend jodium, kolen en aardolie. Voor de eerste groep schept de aantooning van de mogelijkheid der winning rechten op concessie, mits het terrein niet gelegen is in een gereserveerd gebied; voor de groep b. verkrijgt men die concessierechten niet, voor het vinden ervan wordt een belooning gegeven, die echter niet vooraf bepaald is. Voor het winnen van fossiele brandstoffen kan de Regeering met personen of vennootschappen overeenkomsten aangaan, waartoe Zij echter machtiging bij de wet behoeft. Het bezwaar daarvan is, dat voor het in orde brengen van zulk een overeenkomst zooveel tijd vereischt wordt; zoo de overeenkomst voor de ontginning der Djambi-terreinen, waarover men zes jaren heeft gedaan. Op grond van het groote risico bij een petroleum-bedrijf, waarbij men van een voortdurende productie voor een bepaald terrein eigenlijk nooit zeker is, schijnt zulk een gemengd bedrijf voor den Staat niet aan te bevelen.

Wat betreft de b. delfstoffen, de Regeering wenscht de ontginning van minder belangrijke afzettingen daarvan mogelijk te maken door zg. aannemingscontracten, waarbij de Staat formeel als ontginner optreedt, doch de werkzaamheden worden verricht door den aannemer tegen betaling van een deel der opbrengst.

De schr. wijst erop, dat „minder belangrijkheid" een rekbaar begrip is, waarvan reeds door de Regeering is gebruik gemaakt door aan houders van gasconcessien het voorstel te doen voor de ontginning van aardolie op die terreinen aannemingscontracten aan te gaan. In deze bepaling zou een weg te vinden zijn om uit het moeras te geraken, want er kunnen volgens het aangehaalde voorbeeld geen bezwaren tegen zijn het aangaan van aannemingscontracten ook mogelijk te maken voor vergunningsterreinen, zoolang de wijze van exploitatie het karakter blijft dragen van een Gouvernementsontginning. Bij het opmaken der aannemingscontracten kan de Regeering zich van een grootere bate uit de exploitatie verzekeren en tevens van de noodige controle. Wanneer de Regeering slechts tot een dergelijke oplossing zou willen medewerken, zou zeker allerwege binnenkort met de ontginning van petroleum-terreinen begonnen worden, want het kapitaal is nog steeds willig daarvoor, mits niet alle voordeelen door den fiscus worden opgeslokt. Hierdoor zouden 's Lands geldmiddelen zonder aandraaien der belastingsschroef versterkt kunnen worden.

In het vervolgartikel (*Nieuws v. d. Dag v. N. I.* van 21 September) bespreekt de schr. nog eens de bezwaren, welke men tegen zulk een oplossing zou kunnen inbrengen. Gevaar voor concessiejagerij acht hij niet ernstig. Degenen, die als pioniers het veld intrekken om veelbelovende terreinen te zoeken en deze later aanvragen, mag men geen concessiejagers noemen; er is geen bezwaar tegen, dat zij bij het kapitaal aankloppen om hen in de gelegenheid te stellen een aannemingscontract aan te gaan; daardoor zou de reëele exploitatie bevorderd worden. Ging de Regeering, aan de hand van de gegevens door den geologischen dienst verzameld, terreinen aanbieden

aan kapitaalkrachtige concessies, als door de *N. Soer. Cour.* aanbevolen, dan bestaat er gevaar, dat de terreinen gemonopoliseerd worden door de machtigste groep, wat een spontane uitbreiding der industrie in den weg zou staan.

De schr. denkt zich deze aannemingscontracten zoo, dat de aannemer alle kosten der sporingen en ontginningen draagt, de gemeenschap dus niet behoeft te deelen in het benoodigd kapitaal; dat de werkzaamheden geschieden in overleg met den dienst van het Mijnwezen, waarbij de aannemer zich zal hebben te verplichten een van te voren opgemaakt werkplan in den daarvoor bestemden tijd na te komen en dat een behoorlijk deel van de opbrengst aan den Staat ten goede zal komen.

Schr. beantwoordt dan nog enkele opmerkingen, naar aanleiding van zijn eerste artikel ingezonden. Tot motiveerig van zijn onderstelling, dat verdubbeling van de productie hier te lande mogelijk zou zijn, wijst hij op de uitgestrekte gebieden, waarover nog niets bekend is, terwijl ook de reeds onderzochte streken nog groote kansen bieden, om te eindigen met te betoogen, dat, wanneer bij de Regeering de goede wil voorzit, Zij in de aannemingscontracten het middel heeft om de exploitatie van de schatten in onzen bodem mogelijk te maken en daardoor 's Lands middelen belangrijk te versterken.

De noodzakelijkheid van de bevordering van emigratie.

(Vertaald uit het Japansche maandschrift Taiyo, Mei-nummer, door R. A. van der Stadt.)

1. Emigratie is de eerste stap tot vreedzame expansie.

De Europeesche oorlog heeft geleid tot zoodanige verwarring en uitputting in de aan weerszijden deelnemende landen, dat zij tenslotte genoopt zijn de wapens neer te leggen. De vredesconferentie van Versailles werd belegd, gevolgd door de vloot-conferentie van Washington. Daarbij werd de machtsverhouding der deelnemende staten vastgesteld, maar geen besluit werd genomen, ja, geen poging werd zelfs gedaan om een regeling te treffen, omtrent een onderwerp, dat toch voor Japan van het allergrootste belang is.

In den laatsten tijd worden zeer vele discussies gevoerd over de vraag, hoe de gelden zullen worden besteed, die door de vlootbeperking beschikbaar komen. De één wil ze zien gebruikt voor „beschavingswerk", de ander voor reductie van belastingen. Maar „beschavingswerk" is een zeer rekbaar begrip, dat velerlei dingen omvat, en de opinies zijn weer verdeeld, wáármede wel in de eerste plaats zou moeten worden begonnen.

Ongetwijfeld zijn deze discussies niet van belang ontbloot, maar het wil ons toch voorkomen, dat de vitale belangen des Rijks daarbij over het hoofd worden gezien. Men moge al verschillend inzicht hebben, welke onderwer-

pen voor onze natie van groot belang zijn, niemand kan toch ontkennen, dat de twee aller-gewichtigste rijksbelangen zijn het *volksbestaan* en de *expansie van het Rijk*. Die expansie kan langs verschillende wegen verkregen worden en het is wellicht niet mogelijk een bepaalden standaard te noemen, een bepaalde gedragslijn, die steeds gevolgd moet worden, — de taktiek moet naar gelang van plaats en tijd gewijzigd worden. Doch bij de verhouding, die in ons land bestaat tusschen grondgebied en zielental kan men niet ontkomen aan de erkenning, dat dit onderwerp van fundamenteel belang is.

Het vraagstuk van de verzekering van het volksbestaan heeft vele zijden, en de tegenwoordige duurte der levensbehoeften houdt daarmede rechtstreeks verband. Doch zelfs al zouden de prijzen daarvan dalen, dan nog is daarmede het vraagstuk volstrekt niet opgelost. Er bestaat nu eenmaal een wanverhouding tusschen grondgebied en zielental, en het onderwerp, dat in de allereerste plaats studie vereischt, is de beantwoording der vraag hoe aan die wanverhouding een einde te maken.

In het kort zou men het antwoord op die vraag kunnen noemen: een stelsel van expansie.

Doch expansie wordt zoo licht vermengd en verward met militairisme en agressie. Duitschland had een onvergelijkelijk machtig landleger en streefde met zijne marine Engeland ter zijde. Doch toen het zich begaf op wegen van militairisme en agressie was de droom van korten duur! Zoo het zich er toe beperkt had, om — steunende op zijn machtig leger en zijn sterke vloot — zijn handel en zijn kolonisatie te bevorderen, dan zou het wellicht door vredelievende expansie Engeland en Amerika geleidelijk overvleugeld hebben.

Duitschland had er zich toe moeten beperken den pijl op den boog en den boog strak-gespannen te houden. Doch daar het geen bekwame staatslieden bezat, heeft het zich door de militairisten laten bewegen lichtvaardig den pijl af te schieten.

De militairisten wenschten Oostenrijk en Turkije te overheerschen en voedden plannen tot het stichten van een wereldrijk onder het huis Hohenzollern. Het zijn die plannen geweest, welke de bezorgdheid en den haat van Engeland en Amerika hebben opgewekt, en die na een vijfjarigen strijd geleid hebben tot de ineenstorting van het Rijk.

Om tot ons eigen land terug te keeren: Japan, dat zich vlekkeloos heeft weten te handhaven, moet zich beperken tot het onderhouden van een strijdmacht, die voldoende is voor de verdediging des vaderlands. Japan, dat nu eenmaal gebrek heeft aan allerlei grondstoffen, zou er niet aan kunnen denken om, evenals Duitschland, prat gaande op zijn sterke leger, een politiek van agressie te voeren. Zoo zijn wij dan ook nooit tot den oorlog overgegaan, tenzij deze onvermijdelijk was geworden door beleediging of bedreiging door anderen. Zoo was het met den oorlog tegen China, zoo was het ook met den oorlog tegen Rusland. Toen wij zagen, hoezeer na den

grooten oorlog de strijdmachten van Europa versterkt waren, moesten ook wij wel komen tot ons 8-8 vlootplan. Doch thans heeft de conferentie van Washington ons het verdrag van vlootbeperking geschonken. Thans is het voor ons de tijd om ons met hart en ziel te wijden aan het probleem van de voorziening in de levensbehoeften der natie. Ons zijn tot dusverre menigmaal uit onverstand of uit boos opzet militairisme en agressieve plannen ten laste gelegd. Waar wij dien naam hadden, zouden wij op allerlei hinderpalen gestuit zijn, indien wij getracht hadden naar buitenlandsche expansie.

Doch nu wij in het verdrag van Washington hebben toegestemd en daarmede bewezen hebben te willen medewerken tot den wereldvrede, is er geen plaats meer voor misverstand en zal de boosaardige kritiek moeten verstommen.

Gebiedsuitbreiding, welke men verkregen heeft door een agressieve politiek, die steunt op een sterk leger, kan slechts van tijdelijken aard zijn. Een rijk, dat op zulke grondslagen is opgebouwd, stort ineen zoodra de militairen macht verzwakt. Dat leert de geschiedenis van de wereldrijken van Alexander den Grooten en van Napoleon. En ook de ineenstorting van den Duitschen militairen staat, het verlies van koloniën en bezittingen zijn aan dezelfde oorzaken te wijten.

Doch al is het Duitsche militairisme ten val gebracht, de expansie, welke het Duitsche volk door emigratie verkregen heeft, is nog steeds een succes.

De talrijke Duitschers, die in den vreemde vertoeven, steunen niet meer op de militaire macht des vaderlands, maar op hun persoonlijke energie. Door zich met geduld, noeste vlijt en inspanning te wijden aan de ontginning van nieuwe terreinen, legt men de grondslagen voor een onverwoestbare en eeuwigdurende ontwikkeling van de macht zijner natie.

Sedert den oorlog wordt dan ook het emigratie-vraagstuk niet meer beschouwd als een onderwerp, dat alleen den emigrant persoonlijk aangaat. Men heeft leeren inzien, dat een groot nationaal belang ermede gemoeid is.

Van oudsher zijn er landen geweest, die emigratie hunner landzaten bevorderden, en andere, die haar verboden, en zijn er streken geweest, die immigranten verwelkomden, en andere, die hun belemmeringen in den weg legden. Doch wat de politiek van anderen moge wezen, voor Japan is het aangewezen emigratie zijner zonen aan te moedigen. Emigranten, die zich vrijwillig in den vreemde gaan vestigen en die er in slagen daar een behoorlijk bestaan te vinden, vormen belangrijke factoren voor de overzeesche expansie des Rijks. De landen van Europa en Amerika, die belangrijke koloniën hebben of op eigen gebied nog uitgestrekte onontgonnen terreinen, behoeven geen emigratie naar den vreemde te organiseeren. Ons land echter is arm aan koloniën, terwijl het land zelf voor een groot deel bergachtig is en tot ontginning ongeschikt.

Voor Japanners bestaat er dus geen andere oplossing dan wijd en zijd de wereld in te trekken en een aandeel te verwerven in de terreinen en rijk-

dommen der aarde. Ja, sterker nog! Wij vervullen een gebod des hemels, wanneer wij woestenijen doen verkeeren in vruchtbare akkers.

Men onderscheide wel tusschen emigratie en kolonisatie. In de landen, waarheen de Japanner emigreert, trachte hij niet een staat-in-den-staat te vormen, hij trachte niet onder souvereiniteit van het moederland een of ander stelsel te volvoeren. Wie zich in den vreemde vestigt, zij gehoorzaam aan de wetten van het nieuwe land.

De emigratie, welke wij bedoelen, is niet: elders werk zoeken en de verdiende spaarpenningen naar huis zenden. De hoofdzaak is, dat het een *blijvende* emigratie zij, dat men zich *vestige* op het land, dat men ontgonnen heeft of waar men een bedrijf tot ontwikkeling heeft gebracht. Ik zou wenschen, dat men besloot zich met alle krachten te wijden aan de ontwikkeling van het nieuwe vaderland. Tenslotte strekt zulke emigratie tot blijvend voordeel van het moederland.

Zulke emigratie beteekent openlijke, eerlijke, vredelievende expansie; alle bijmengselen van nationalisme en agressie zijn haar vreemd. Daarom heeft ook geen mensch en geen staat reden haar te beletten of te belemmeren, en kunnen wij openlijk al onze krachten eraan wijden haar te bevorderen.

2. Emigratie is voor ons land — het meest overbevolkte der wereld — het eenige redmiddel.

De voornaamste reden, dat ons land in zijn politiek tegenover het buitenland het niet buiten emigratie kan stellen, is gelegen in de noodzakelijkheid van hervorming van het maatschappelijk stelsel en van de binnenlandsche industrie.

In dit verband is het gewenscht een blik te werpen op den bebouwden grond, de bevolking, de levensbehoeften en den toestand van den landbouw in ons land.

De aanwas-coëfficiënt der bevolking is bij ons 12.1 per 1000; dat is bij andere landen vergeleken niet zoo buitengewoon hoog. Doch als men dit cijfer beschouwt in verband met de oppervlakte van ons land, dan is ongetwijfeld het bevolkingsoverschot nergens ter wereld zoo groot. De dichtheid van bevolking bedraagt bij ons 2239 zielen per vierkante ri [1]) en wij nemen daarmede de vierde plaats ter wereld in.

Volgens de bevolkingsstatistiek, die verleden jaar gepubliceerd is, bedroeg de dichtheid in Engeland 2216 zielen per vk. ri, dus iets minder dan bij ons, en volgens de statistiek van dit jaar 2313, dus iets meer dan in Japan. Men kan dus zeggen, dat Japan en Engeland in dit opzicht vrijwel gelijk staan.

Deze cijfers zijn voor Formosa 1576 (dat daardoor volgt op Italië, hetwelk de zesde plaats in de wereld inneemt) en voor Korea 1206 (dat daarmede Oostenrijk en Frankrijk overtreft).

---

1). Voor de in dit artikel voorkomende Japansche maten, zie aan het einde.

Omtrent de dichtheid van bevolking en het overschot van ontginbaar terrein in ons nieuw territoir hebben wij nog geen voldoende gegevens.

De bebouwde oppervlakte van ons land bedraagt 18.6 % van het totaal, in Engeland 23.1 %, in Frankrijk 46.3 %, in Duitschland 46.7 % en in Italië 47.7 %. In Engeland moeten 10 cho bouwland voedsel leveren voor 61.4 man, in Italië voor 26.7 man, in Duitschland voor 25.7 man, in Frankrijk voor 16.5 man, in de Vereenigde Staten voor 7.3 man. En in Japan moet zulk een oppervlak voorzien in de behoeften van 77 man. Zulk een verhouding bestaat nergens ter wereld. Als men vergelijkt hoeveel akker- en weideland er per hoofd komt, dan zijn de cijfers voor Engeland 3.3 tan, voor Duitschland 5.5 tan, voor Italië 6.3 tan, voor Frankrijk 9.5 tan en voor Amerika (Ver. Staten) 21.5 tan. In ons land komt per hoofd slechts 1.12 tan. Zoo weinig land per hoofd vindt men nergens. En dan: in 1888 bedroeg het bebouwde land, onderverdeeld, sawah's 7 se, droge akkers 5 se 23 bu, huizen en erven 29 bu per hoofd. Voor 1921 zijn die cijfers respectievelijk 5 se 5 bu, 4 se 16 bu en 23 bu. Men ziet dus, dat de voorziening in de behoefte aan terrein voor voedselproductie en woningbouw hoe langer hoe bezwaarlijker wordt.

Vestigen wij thans onze aandacht op de verhouding tusschen rijstproductie en rijstverbruik. Hoewel de rijstakkers van jaar tot jaar zijn uitgebreid en de opbrengst ten gevolge van verbetering in de methode van verbouwing hoe langer hoe hooger is geworden, zoo zien wij toch, dat de verhooging van productie geen gelijken tred heeft kunnen houden met den aanwas der bevolking en het vermeerderd verbruik per hoofd. Het tekort wordt dus jaarlijks grooter. In de periode 1908-1912 bedroeg het jaarlijksch tekort gemiddeld 2.300.000 koku, in de periode 1913-1917 gemiddeld 3.000.000 koku en in de jaren 1918-1920 gemiddeld 6.500.000 koku. Daar de oogst in 1921 niet goed geweest is — de opbrengst bedroeg 55.000.000 koku, — zal het tekort wel 6 à 8 millioen koku zijn.

Wij wisten het wel, dat wij een te dichte bevolking hebben, maar als men het zoo in cijfers ziet uitgedrukt, dan schrikt men er toch opnieuw van. En dan slaat ons de angst om het hart, als wij ons afvragen, vanwaar wij ons zullen kunnen voorzien van onze noodzakelijke levensbehoefte rijst, als het tekort weldra de 10.000.000 koku zal hebben overschreden.

Als er niet spoedig middelen beraamd worden om den ramp af te wenden, die voortspruit uit ons tekort aan akkerland, dan komt de dag, dat geen redding meer mogelijk is.

Laten wij eerst nog eens den toestand van den landbouwer beschouwen. Het aantal gezinnen, dat beschikte over minder 5 tan, bedroeg in 1911 2.322.000, doch in 1919 2.381.000, dus een toeneming met ongeveer 60.000 gezinnen. Doch het aantal gezinnen, dat van 5 tan tot 1 cho bezat bedroeg in 1911 1.258.000 en in 1919 slechts 1.176.000 dus een vermindering van ongeveer 80.000 gezinnen. Het aantal gezinnen met 3 cho en meer is

verminderd met 36.000, dat van gezinnen met 5 cho en meer is achteruitgegaan met 5000.

Daarentegen is het aantal gezinnen, dat 10 cho en meer bezit, thans gekomen op 45.000, een toeneming met 4000 gezinnen, en het aantal gezinnen, dat over meer dan 50 cho beschikt, is gestegen tot 4226, een vermeerdering van 1300.

Deze cijfers toonen duidelijk aan, dat er een neiging bestaat tot achteruitgang van de landbouwende middelklasse, terwijl het aantal kleine pachters en groot-grondbezitters vermeerdert.

In 1911 bedroeg het aantal eigen land bewerkende gezinnen 1.762.296 en dat der pachters 1.501.933, en het aantal der boerengezinnen, dat gedeeltelijk eigen land en gedeeltelijk gepacht land bewerkte 2.155.763. Voor 1919 zijn de overeenkomstige cijfers 1.700.744, 1.545.659 en 2.234.801.

Het aantal boeren, dat eigen land bebouwt, is dus gedaald van 32.5 % tot 31 % en dat van geheel of gedeeltelijk pachtende boeren is gestegen van 67 % tot 68.9 %.

De toeneming van het groot-grondbezit maakt de maatschappelijke ongelijkheid hoe langer hoe grooter. Deze achteruitgang van den boeren-middenstand, de ruggegraat van de maatschappij, is een zeer bedenkelijk verschijnsel. In 1919 werd door één gezin gemiddeld 9 tan 8 se bewerkt, doch het zou gemiddeld veel meer land hebben kunnen bebouwen. Het leven wordt voor den boer hoe langer hoe moeilijker en dat van den pachter nadert tot de allerlaagste grens van een menschwaardig bestaan. Het is niet te veel gezegd, dat de onophoudelijke woelingen in de pachters-wereld daarvan het beste bewijs zijn.

Er zijn misschien verschillende wijzen, waarop verbetering zou kunnen worden gebracht in den toestand van onze natie, die dus lijdt aan de grootste overbevolking der wereld en aan verval van den boerenstand. Doch het meest afdoende middel is ongetwijfeld emigratie. Zoodra er menschen emigreeren, daalt het bevolkings-overschot. Vooral als de pachtende of gedeeltelijk pachtende boeren wegtrokken, dan zou het beschikbare land voor de achterblijvenden toenemen, hetgeen ongetwijfeld de welvaart op het land zou bevorderen.

Zooals ik boven reeds zeide, bedraagt bij ons de dichtheid 2239 zielen per vk. ri; dat is weliswaar lager dan in België met 3969 en in Holland met 3239 zielen per vk. ri, maar als men de bevolkingscijfers beschouwt in verhouding tot het totale handelsverkeer, dan ziet men eerst, hoe economisch zwak ons land is. In 1920 bedroeg de bevolking van Japan (moederland alleen) 55.963.000 en het totaal bedrag van den omzet beliep 4. 284.570.000 yen. In België met een bevolking van 7.577.000 man bedroeg de omzet 7.693.380.000 yen en in Holland met een zielental van 6.841.000 bedroeg de omzet 4.057.080.000 yen. Per hoofd bedraagt dit voor Japan 76.60 yen, voor België 1.015.300 yen en voor Holland 593 yen.

Landen als België en Holland mogen dan al de dichtstbevolkte der wereld zijn, daar is de welvaart zoo groot, dat voor hen de noodzakelijkheid van emigratie niet nijpt.

3. Hulp tegen de werkeloosheid in de bedrijven.

Emigratie is in de eerste plaats het redmddel voor den boerenstand, maar het zal ook een belangrijk hulpmiddel zijn om aan de werkeloosheid in de industrie tegemoet te komen. De inkrimping van den aanbouw voor de marine heeft onvermijdelijk bijgedragen tot vermeerdering der werkeloosheid, doch dit is slechts een tijdelijke oorzaak. Ook zonder die inkrimping zou al toenemende werkeloosheid te wachten zijn.

De toekomstige ontwikkeling der wereldmachten is van zeer veel factoren afhankelijk en maakt de vraag naar bepaalde soorten van arbeid onregelmatig. Smaken en modes veranderen en geven daardoor aan sommige industrieën een speculatief karakter. Daarin ligt een oorzaak, dat er soms tijdelijk naar den arbeid van bepaalde vakmenschen en zelfs naar dien van den werkman met een algemeene bekwaamheid geen vraag is. Het dreigend gevaar van werkeloosheid wordt in arbeiderskringen scherp gevoeld. Van loonsverhooging kan in deze periode van malaise geen sprake zijn, die moet wachten op een nieuwe periode van „boom". Als de loonen, de arbeidsduur en de behandeling niet àl te slecht zijn, moet de werkman zich daarmee tevreden stellen.

Tot leniging van den nood der werkeloozen is het wenschelijk, dat arbeidsbeurzen en werkeloosheid-verzekering worden ingesteld. Doch dergelijke maatregelen vormen geen fundamenteele oplossing.

In den grond is de oorzaak van werkeloosheid gelegen in het feit, dat het aanbod de vraag overtreft. Deze oorzaak kan alleen weggenomen worden, door te zorgen, dat er ook buitenlandsche vraag komt.

Als de industrie binnenslands niet voldoende tot bloei kan komen, dan kan ook binnenslands niet aan de behoefte van een behoorlijke arbeidsverzekering voldaan worden. En nu is er geen middel, dat zoo voor de hand ligt als emigratie. Daarin ligt de noodzakelijke oplossing van het sociale vraagstuk.

Misschien zal men ons tegenwerpen, dat door emigratie van werkvolk binnenslands de loonen stijgen en dat daardoor de industrieën in moeilijkheden komen. Toch kan men niet in het algemeen deze conclusie trekken. Weliswaar is het bij overvloed van werkkrachten en daarmee verband houdende lage loonen gemakkelijker industrieën op touw te zetten, doch als de loonen al te laag zijn, dan vormen zij een beletsel voor aanwending van de allerbeste en nieuwste machinerieën en houden zij daardoor de ontwikkeling van de nijverheid tegen. Bovendien gaat met lage loonen gepaard een lage levensstandaard van de arbeiders. Voor het productievermogen en voor den economischen toestand van het rijk zijn lage loonen daarom schadelijk.

Als er echter emigratie plaats heeft, wordt daardoor een daling van loonen door arbeids-overschot vermeden en wordt het mogelijk verslechting van de economische omstandigheden te bestrijden. Wanneer men bij het beramen van maatregelen voor de verzoening van kapitaal en arbeid slechts het oog op het binnenland gevestigd houdt, dan kan men niet anders vinden dan lapmiddelen. De som van tien blijft altijd tien, tot positieve ontwikkeling van de nationale welvaart kunnen verzoenings-overeenkomsten van kapitaal en arbeid nooit leiden. Daartoe moet men den blik naar elders richten. In expansie naar buiten ligt de ware oplossing voor arbeids-conflicten. Expansie naar buiten is ook het beste verweermiddel tegen dezulken, die pleiten voor beperking van het kindertal, — een tegennatuurlijk streven, dat de ruine des vaderlands zou veroorzaken.

4. Allerlei gevolgen van emigratie.

De gevolgen, die emigratie heeft, zijn velerlei. In de eerste plaats zal zij bevorderlijk zijn voor den handel. Als de emigranten in den vreemde een bestaan gevonden hebben dan blijven zij, althans voorloopig nog, behoefte gevoelen aan materialen voor kleeding, voeding en huisvesting uit het moederland. Emigratie bevordert daardoor de binnenlandsche nijverheid en den uitvoerhandel. En niet alleen vermeerdert de uitvoer naar verhouding van het aantal emigranten; vanzelf worden dezen ook de tusschenpersonen voor de introductie van vaderlandsche voortbrengselen bij buitenlanders. Deze bevordering van den handel brengt weer mee, dat in het moederland meerderen daarbij emplooi kunnen vinden, zoodat door de emigratie niet alleen de arbeiders gebaat zijn. In Midden- en Zuid-Amerika is de gelegenheid voor ontwikkeling van onzen handel zeer groot, dank zij de bemiddeling van de daar vertoevende Japansche immigranten.

Door emigratie ontstaat ook gelegenheid tot geldbelegging in den vreemde.

Zoodra de emigrati eeenige ontwikkeling heeft verkregen, volgt kapitaalbelegging vanzelf; zij vormt het fundament voor een gezonde industrieële politiek. Terwijl in de laatste jaren voor den oorlog het aantal emigranten, dat jarlijks uit Duitschland trok, niet meer dan gemiddeld 20 000 man heeft bedragen, vóór dien tijd, vooral in de tweede helft van de 19de eeuw, togen jaarlijks 200.000 man weg. In het laatste decennium voor den oorlog was Duitschland op het toppunt van zijn bloei gekomen en de emigratie was daardoor geleidelijk verminderd.

Die 200.000 man, welke jaarlijks uit Duitschland wegtrokken, zijn het intermediair geweest, waardoor Duitsche producten in den vreemde bekend zijn geworden.

Wil men dus de Japansche indusrie tot bloei brengen, dan moet men beginnen met emigratie te bevorderen.

Dan nog dit: wie het oude dorp verlaat en naar den vreinde trekt, heeft in den aanvang allerlei moeilijkheden te overwinnen. Als hij dan na eenige

jaren landbouw of een ander bedrijf uitgeoefend te hebben een behoorlijk loon ontvangt of goederen voortbrengt, dan zal hij met zijn moeizaam verdiende geld zeker niet verkwistend zijn. Hij zal sparen of geld naar huis remitteeren. Dergelijke geldzendingen zijn voor de geldcirculatie en de handelsbalans van het moederland van groot voordeel. Zij bevorderen de welvaart in hooge mate.

Ofschoon in Italië de invoer den uitvoer overtreft, vloeit toch het geld niet het land uit. De schulden aan het buitenland kunnen worden betaald en er is zelfs een overschot. En dat niet alleen, de inlossing van obligatiën en de lage rente, waartoe leeningen kunnen worden uitgegeven, zijn te danken aan de geldzendingen der geëmigreerde Italianen. En in de dorpen brengt het gezonden geld welvaart.

Ook in ons land wordt door na een jaar of vier, vijf teruggekeerden heel wat spaargeld meegebracht. Velen koopen daarvoor huizen en terreinen en worden onafhankelijke landbouwers; anderen vinden in den groot- of kleinhandel een bestaan. Het totaal aantal van hen, die met succes terugkeeren bedraagt 60 %. Onder de overige 40 % zijn mislukkelingen, maar ook velen, die zich blijvend in den vreemde gevestigd hebben en voortdurend hun bedrijf uitbreiden.

Volgens de statistiek bedroeg het totaalbedrag der uit den vreemde — hoofdzakelijk door emigranten — geremitteerde gelden in 1919 32.103.088 yen en het aantal remittanten 69.245 man. In 1920 werden geremitteerd 37.286.721 yen en het aantal verzenders bedroeg 67.140 man, Onze tegenwoordige buitenlandsche schuld bedraagt ongeveer 1.400.000.000 yen en daarvan is jaarlijks een rente verschuldigd van ongeveer 70.000.000 yen. Het bedrag der remises behoeft dus slechts te verdubbelen, om daarmede de geheele rente van onze buitenlandsche schuld te voldoen.

Ook de invloed, die emigratie heeft op sociaal-hygiënische toestanden, is niet gering. Vooral zij, die in het buitenland in groote steden op fabrieken gewerkt hebben, hebben gewoonten verworven van ordelijkheid en zindelijkheid, welk vanzelf van gunstigen hygiënischen invloed zijn.

Weliswaar komt het ook voor, zelfs in groote steden, dat het lage werkvolk een zeer kommervol besstaan leidt, zoodat aan hygiëne weinig aandacht kan worden geschinken, maar zulke toestanden hebben de aandacht der autoriteiten en worden langzamerhand verbeterd.

Op de criminaliteit heeft de emigratie geen slechten invloed. Daar de werkeloosheid er door vermindert, wordt daarmede een der oorzaken van criminaliteit weggenomen. Onder de emigranten zijn behalve bona fide arbeiders natuurlijk ook leegloopers en vagebonden. Dergelijke sujetten vormden in Japan een gevaarlijk element, maar het is geen uitzondering, dat zij in den vreemde noodgedwongen hun leven beteren en aan het werk tijgen. En als zij dan later met eenige spaarduiten in Japan terugkeeren, hervatten zij hun bandeloos bestaan niet meer.

Bij emigratie van families en van landbouwers is de kans op verbastering der zeden niet groot. Dit gevaar bestaat wel voor degenen, die zonder gezin in de groote steden gaan werken Zij komen licht tot drinken, dobbelen en andere lichtzinnigheid. Zij remitteeren geen geld naar Japan en zijn oorzaak, dat hun vrouwen en dochters tot prostitutie vervallen.

Doch over het algemeen ziet men, dat de emigrant, die in den vreemde zich een eigen levenslot moet scheppen, daarbij deugden ontwikkelt als moed en standvastigheid. En dat niet alleen: bij de emigranten, die in allerlei opzichten aanvankelijk met de handen vreemd staan in het buitenland, wordt vanzelf het gevoel van saamhoorigheid en wederzijdsche hulpvaardigheid aangekweekt. Dit heeft op de karaktervorming een gunstigen invloed.

Door lang in den vreemde te vertoeven, leert men buitenlandsche boekwerken en buitenlanders kennen, en als de omgang met dezen intiemer wordt, ondergaat men den invloed van hun beschaving, hetgeen tot verhooging van eigen beschaving kan strekken.

Als de dorpeling voor het eerst over zee gaat, krijgt hij een beter begrip, wat „oceaan" beteekent en wordt zijn blik geleidelijk verruimd. En terwijl hij in den vreemde tusschen buitenlanders vertoeft, wordt zijn liefde tot eigen land en volk des te sterker. Verlangen naar het vaderland verhoogt de vaderlandsliefde.

5. Wat er tegen emigratie alzoo wordt aangevoerd.

Er zijn nog altijd menschen, die gekant zijn tegen een politiek van positieve bevordering van emigratie. Sommigen vreezen daarvan internationale verwikkelingen. Doch het zou hoogst onbillijk zijn, indien staten bezwaren maakten tegen immigratie van Japanners, welke op geoorloofde wijze plaats heeft, en wij moeten ons door zulke veronderstellingen niet uit het veld laten slaan, doch onvervaard voortgaan op den eenmaal gekozen weg.

Er zijn er die zeggen: emigratie naar nabijgelegen streken is wel gewenscht, maar naar verre landen niet. Doch het gaat niet aan, opzettelijk verschil te maken tusschen verre en nabij-gelegen landen. Van oudsher is emigratie naar aangrenzende streken gemakkelijk geweest. Maar nu het verkeer door stoomschepen en spoorwegen zooveel geriefelijker is geworden, behoeft groote afstand geen beletsel meer te zijn. Als men een ruimen blik heeft voor de verre toekomst van de natie, dan moet men juist aandacht wijden aan de ver-afgelegen streken. Naar de nabij-gelegen landen ontstaat vanzelf een levendig heen- en weertrekken, doch als men voor de verre streken geen steun verleent, dan valt er van expansie in die richting niet veel te verwachten. En evenals het groote het kleine mede insluit, zoo zal ook het verre het nabij zijnde steunen. Door expansie in verre landen te bevorderen, werkt men vanzelf mede tot de expansie in de tusschengelegen streken.

Is het Engeland niet gelukt zoo zijn expansie over de geheele wereld tot stand te brengen!

Er zijn er, die de mogelijkheid ontkennen van emigratie naar de heete luchtstreken. Dit is inderdaad een probleem, doch door speciale maatregelen zijn de bezwaren daartegen wel op te heffen.

Er zijn er, die aanvoeren: emigratie vermeerdert het aantal werkkrachten in den vreemde ten koste van het moederland. Waarom zouden wij het buitenland een dergelijk geschenk geven! Of wel: emigratie is een schande voor de natie en gevaarlijk voor onze internationale positie. Maar men behoeft volstrekt niet te meenen, dat emigratie een bedenkelijke vermindering van het zielental ten gevolge zal hebben. Integendeel, zij heeft het voordeel, dat zij het zielental regulariseert en de levensomstandigheden gemakkelijker maakt. En zooals hierboven al betoogd is, wanneer werkkrachten naar den vreemde verhuizen, dan bevordert dit de economische omstandigheden en den handel in het moederland zoozeer, dat zij zeker niet om niet aan het buitenland zijn afgestaan.

En wat de schande voor de natie betreft, — daarover behoeven wij toch nauwelijks te discussieeren. In de geheele wereld zijn nog plaatsen waar menschen een bestaan kunnen vinden. Waarom zou het een schande zijn, daar werk te zoeken? En als men zoo angstvallig alles uit den weg gaat, wat internationale verwikkelingen zou kunnen geven, dan zal men nooit een bestaan kunnen veroveren. Hebben wij daartoe niet onze diplomatie en ons leger?

Er zijn er misschien ook, die tegen emigratie gekant zijn, omdat zij van ons land een grooten industrie-staat zouden willen maken. Maar hoe wil men aan kapitaal en grondstoffen komen voor de ontwikkeling onzer nijverheid? En waar wil men voor onze voortbrengselen een afzetgebied vinden? Dat Engeland zulk een industrie-staat kon worden, heeft het te danken aan het feit, dat het markten heeft voor zijne waren in zijn groote koloniën: Indië, Canada, Zuid-Afrika, Australië enz. Waarheen zou Japan moeten exporteeren? Wij hebben als afzetgebied alleen maar China, en zelfs daar worden wij nog weggedrukt door Engeland en Amerika.

Bij den huidigen toestand van de wereld is het niet gemakkelijk meer invloedssferen of koloniale bezittingen te verkrijgen. Expansie naar buiten kan thans alleen nog maar verkregen worden door emigratie.

6. De voornaamste punten van ons betoog.

Het Japansche volk kan niet opgesloten blijven binnen de enge grenzen van het moederland; wijd en zijd moeten onze landslieden zich vestigen in de geheele wereld en de organen worden, die onze expansie bevorderen. Zij moeten de grondslagen leggen voor de vreedzame uitbreiding van de macht des vaderlands. Dat te bevorderen, is een krachtige sociale en industrieële politiek.

Zij moeten de deugden betrachten van moed, voortvarendheid, energie, spaarzaamheid en medewerken tot de ontwikkeling der beschaving.

Dat zijn de voornaamste redenen, waarom wij emigratie aanprijzen. Op grond van die motieven zouden wij wenschen, dat in het eerstvolgend tienjarig tijdperk van één tot drie millioen Japanners naar den vreemde togen.

7. Waaraan het te wijten is, dat zoo weinig Japanners emigreeren.

Dat de emigratie bij ons nog zoo weinig tot ontwikkeling is gekomen, is wellicht te wijten aan onze nationale karaktereigenschappen. De natie is tevreden met lapmidelen en schiet tekort in voortvarendheid en durf.

De voornaamste reden is echter, dat de mogelijkheden, welke emigratie biedt, nog niet voldoende tot het volk zijn doorgedrongen. Zelfs zij, die wel gaarne zouden willen uittrekken, worden ervan weerhouden, omdat er geen behoorlijke organisatie is, die de emigranten beschermt.

In 1917 zijn totaal 60.377 licenties afgegeven voor vertrek naar het buitenland; daarvan waren (mannen en vrouwen) totaal 23.368 emigranten; in 1918 62.083 licenties, w.o. 23.195 voor emigranten. Daarna zal het jaarlijksch aantal wel niet veel grooter geweest zijn. In het geheel vertoeven op het oogenblik in den vreemde ruim 580.000 Japanners. Daarvan zijn echter slechts 260.000 als emigranten te beschouwen. Zulk een aantal is dus verre beneden hetgeen wij zouden wenschen. Daarom is het, dat wij pleiten voor een bepaalde emigratie-politiek.

8. De landen, waarheen geëmigreerd kan worden.

Naar het Noordwesten kunnen Japanners trekken naar Siberië, Mantsjoerije en Mongolië, naar het Zuiden naar Zuid-Afrika en de Nanyo (Zuid-zee) eilanden. Dan zijn er verder Canada, Noord- en Zuid-Amerika en Australië. Op het oogenblik zijn er allerlei beletselen tegen emigratie naar Noord-Amerika en Australië, doch in de toekomst zullen die onvermijdelijk uit den weg geruimd moeten worden.

Op 't oogenblik hebben de maagdelijke terreinen van Zuid-Amerika behoefte aan immigranten.

Brazilië b.v. heeft een oppervlak van 550.044 vierkante ri en een bevolking van 30.645.000 of gemiddeld 56 per vk. ri; Argentinië heeft een oppervlak van 193.637 vk. ri en een bevolking van ruim 8.533.000 of gemiddeld 34 zielen per vk. ri.

Zoo zijn er in de geheele wereld nog uitgestrekte onbevolkte gebieden.

9. De noodzakelijkheid van maatregelen tot aanmoediging, voorlichting en bescherming van emiganten.

Velen, die in het moederland slechts een kommervol bestaan vinden, zouden gaarne een uitweg zoeken. Maar als zij onbekend zijn met de mogelijkheden van emigratie, ja, zelfs het bestaan niet kennen van de landen, waarheen zij zouden kunnen trekken, dan moeten zij zich tevreden stellen met de oude levensomstandigheden en vinden zij den uitweg niet.

Daarom moet emigratie worden aangemoedigd; als men behoorlijke voorlichting geeft, zullen ongetwijfeld velen aan die roepstem gehoor geven. Door emigratie van mannen, gevolgd door uitzending van hun vrouwen en kinderen, komt men geleidelijk tot familie-emigratie.

Echter, thans is de bevordering van emigratie overgelaten aan lieden, wien het alleen maar om een premie te doen is, aan werfagentschappen, die onbetrouwbare voorspiegelingen geven om menschen te verlokken. De Regeering bemoeit er zich nauwelijks mede en beperkt zich tot het verleenen van licenties voor vertrek. Het lijkt wel, of zij emigranten als verstootelingen beschouwt. Zoo wordt door talrijke misbruiken de ontwikkeling der emigratie belemmerd.

Niet alleen aanmoediging is noodig, ook voorlichting en vooral opleiding.

Het is wenschelijk, dat de landverhuizers blijvers zullen zijn in het nieuwe land, niet alleen arbeiders, die tijdelijk hun werkkracht verhuren. Daarom moeten wij zoodanige emigranten uitzenden als geschikt zijn om zich aan te passen aan nationale gewoonten en volkskarakter in den vreemde. Zij moeten daarom worden ingelicht omtrent sociale toestanden, onderwijs, gewoonten, regeeringsvorm enz. van het nieuwe vaderland. Dergelijke voorlichting kan men niet verwachten van emigratie-maatschappijen; een krachtig centraal regeeringsbureau is daartoe noodig. De reden, die steeds weer wordt aangevoerd, waarom men geen Japansche immigratie wil in Noord-Amerika en Hawai is: gemis aan aanpassingsvermogen der Japanners. Inderdaad is aanpassing noodig, en daartoe is onderricht van groot belang. Zulk onderricht te geven, is een gewichtige plicht van de Regeering.

Wat de bescherming der emigranten betreft, is scherper toezicht noodig op werfagenten en emigratie-maatschappijen. Voorts moet de Regeering zorgen voor verblijfplaatsen, waar de landverhuizers het vertrek van hun schip kunnen afwachten. Daar zou dan tevens onderricht en voorlichting kunnen worden gegeven. Toezicht behoort te worden uitgeoefend op voeding, hygiëne en moraliteit aan boord. Daartoe zouden de schepen moeten worden geïnspecteerd en moet worden zorg gedragen, dat er geen gelegenheid bestaat tot dobbelen en immoraliteit. Gezorgd moet worden, dat de emigranten op de land- en zeereis geen schade lijden aan lichaam en ziel. Aan boord zou men dagelijks les moeten geven; dit bevordert hunne ontwikkeling en weerhoudt hen van allerlei kwaads, zoodat men twee vliegen in één klap zou slaan. Daartoe zouden emigratie-inspecteurs en artsen mee moeten reizen.

Goede voorbeelden, hoe er toezicht op de emigranten kan worden uitgeoefend, geven Duitschland en Italië.

Ter overweging geef ik hieronder enkele bepalingen van het Duitsche reglement voor het vervoer van landverhuizers.

(Hierna volgen allerlei bepalingen omtrent voeding, ligging, luchtversching, hygiëne enz.)

Ook moet de Regeering passende maatregelen nemen voor bescherming

van de emigranten, nadat zij hune bestemming hebben bereikt. Er behooren verbruikersvereenigingen te worden opgericht om in de levensbehoeften der emigranten te voorzien, en producenten-vereenigingen voor de distributie der voortbrengselen. Op zulke vereenigingen behoort het Gouvernement toezicht uit te oefenen. Voorts moet het Gouvernement voorlichting geven omtrent methoden van ontginning en vooral moet de Regeering in diplomatiek overleg treden met het land van bestemming, opdat de rechten en winsten behoorlijk gewaarborgd worden. Dan moet de Regeering zorgen voor organen voor geldcirculatie en inrichtingen van onderwijs voor de emigranten.

Tot dusverre werd door Brazilië een premie van £ 17 betaald voor Japansche immigranten; deze is kort geleden afgeschaft. Naar wij vernemen, wordt nu alleen nog maar een premie van £ 16 gegeven voor Europeesche immigranten, speciaal Italianen. Dat is een leelijke klap voor onze landverhuizing, maar wij zullen ons daardoor niet uit het veld laten slaan. Spoedig moeten maatregelen beraamd worden om den ongunstigen invloed daarvan te keeren.

Is het geschied, om den invoer van Japanners te beperken? Dan moeten wij de reden daarvan onderzoeken. Zijn de onzen in het een of ander tekort geschoten? Dan moet dat hersteld worden. Dit zijn dure plichten, die de Regeering geen dag mag verzuimen.

10. Organisatie van de emigratie.

Voor de organisatie der landverhuizing moeten wij bij Italië ter schole gaan. Tot het Ministerie van Buitenlandsche Zaken in Italië behoort het departement van Emigratie onder leiding van een hoofdinspecteur van emigratie. Deze heeft den rang van ambassadeur. Als adviseerend lichaam voor het dept. van Emigratie heeft men den emigratie-raad. Deze is samengesteld uit hoofdambtenaren van alle departementen, den chef van het bureau van arbeid, bankdirecteuren en afgevaardigden van den arbeidersbond en van den emigrantenbond.

Onder het dept. van Emigratie ressorteeren inspecteurs, reis-inspecteurs, plaatselijke emigratie-commissies, informatie-bureaux, artsen enz. Voorts behooren tot dit departement verblijfplaatsen voor emigranten en officiëel erkende emigranten-hôtels. Het stelsel werkt uitstekend en kan gerust als model beschouwd worden; den toets van vergelijking met de regeling in Hongarije kan het zeer goed doorstaan.

Bij ons bestaat er onder het Ministerie van Buitenlandsche Zaken, als onderafdeeling van het departement van Handel, een emigratie-bureau, dat zulke zaken behandelt. Doch de kleine schaal, waarop dit bureau is ingericht, staat in geenerlei verhouding tot het nationaal belang, dat er mede gemoeid is. Het is misschien voldoende voor de behandeling van zaken van arbeiders, die werk gaan zoeken in den vreemde, maar totaal onvol-

doende voor behartiging van de gewichtige belangen des Rijks, die er verband mede houden.

In allerlei opzichten behoort „emigratie" volstrekt niet alleen tot „Buitenlandsche Zaken", al is het logisch, dat het bij dit Ministerie is ondergebracht, omdat contrôle en bescherming van in het buitenland vertoevende Japanners soms diplomatieke stappen vereischen.

Daar echter emigratie rechtstreeks verband houdt met bevolkingsaanwas en werkeloosheid in het moederland, behoort zij evenzeer tot het gebied van „Binnenlandsche Zaken". Onder dit Ministerie ressorteert het bureau voor sociale aangelegenheden, hetwelk studiegelegenheid biedt aan hen, die naar den vreemde willen tijgen, en emigranten voorthelpt. Doch dit is slechts ééne zijde van de sociale politiek; hiermede zijn lang niet alle plichten vervuld, die de Regeering tegenover emigranten heeft. Ook is het Ministerie van Binnenlandsche Zaken niet geschikt om deze taak volledig op zich te nemen, want alles, wat diplomatieke aangelegenheden aangaat, moet weer door dat van Buitenlandsche Zaken behandeld worden. Een bevredigende oplossing is op die wijze niet mogelijk. Evenmin als „Binnenlandsche Zaken" volledig geschikt is, kan „Buitenlandsche Zaken" de emigratie-belangen volledig overzien. Daartoe houden deze veel te nauw verband met binnenlandsche sociale politiek.

Emigratie is de oplossing van het vraagstuk der voedselvoorziening en valt als zoodanig onder het Ministerie van Landbouw.

Emigranten vertrekken met stoomschepen naar verre landen. Deze schepen behooren gecontroleerd te worden. Deze taak behoort tot het Ministerie van Verkeerswezen.

Zoodra emigratie tot eenige ontwikkelling is gekomen, volgt belegging van kapitalen en oprichting van ondernemingen; door kapitaalbelegging en stichting van bedrijven aan te moedigen bevordert men emigratie. Daarom moet het Ministerie van Financiën zorgen voor gemakkelijke geldvoorziening en voor de stichting van organen voor geldcirculatie. Alzoo behoort emigratie tot het departement van Financiën.

Emigranten van dienstplichtigen leeftijd. die in Japan terugkeeren en daar langer dan dertig dagen verblijven, verliezen hun privilege van uitstel van weerplicht volgens de tegenwoordige bepalingen. Een dergelijke regeling belemmert onze buitenlandsche expansie en is te wijten aan eenzijdig inzicht van het Ministerie van Oorlog.

Zoo houdt dus emigratie verband met alle Ministeries en daarom moet zij niet ondergebracht worden onder een der bestaande departementen, hetzij Buitenlandsche Zaken, Landbouw of een ander.

Het beste zou zijn een afzonderlijk departement van Emigratie op te richten, niet behoorende tot een der ministeries, doch onder toezicht van den premier. Daar de premier de leiding van de politiek aangeeft, kan alleen op die wijze behoorlijke samenwerking met al de verschillende ministeries verkregen worden.

De chef van dit departement zou iemand moeten zijn van hoogen rang en groot prestige, zoodat een behoorlijke behartiging van dit groote nationale belang verwacht kan worden.

Mocht t.z.t. een Ministerie van Koloniën worden opgericht, dan zou het daarvan een deel kunnen vormen. Doch daar dit nog niet zoo eenvoudig schijnt te zijn, blijft de door ons aangegeven oplossing de beste.

11. Hervorming van de diplomatieke politiek inzake emigratie.

Wij kunnen bezwaarlijk alle diplomatieke stappen opnoemen, welke de Regeering ten aanzien van de emigratie behoort te doen. De voornaamste punten, die de aandacht verdienen, zijn zeker: rechten op den grond en de kwesties van nationaliteit en van onderwijs.

Zoo wij willen, dat onze emigranten naar den vreemde gaan, niet als tijdelijke werk-zoekers, maar als blijvende bewoners, dan moeten er verdragen gesloten worden teneinde vast te stellen op welken voet zij rechten op den grond en naturalisatie kunnen verkrijgen, en alle belemmeringen tegen vestiging moeten worden weggenomen.

Het is noodzakelijk, dat verdragen gesloten worden met de Vereenigde Staten, Canada, Australië, de Zuid-Amerikaansche rijken enz., die onzen emigranten vrijheid waarborgen en waarbij onbillijke anti-Japansche bepalingen worden afgeschaft, zoodat wij op gelijken voet behandeld worden met Europeanen. Wij betreuren het, dat er tal van voorbeelden aan te halen zijn, waarbij verschillende landen tegenover immigratie van Japanners een onwelwillende houding hebben aangenomen. Nieuw-Zeeland heeft sedert 1896 een wet, waarbij het Aziaten verboden is er te landen. Queensland heeft sinds 1899 een wet, waarbij het aan anderen dan Engelschen verboden is te visschen naar paarlen of andere zeeproducten, en waarbij anderen dan Europeanen van naturalisatie zijn uitgesloten. Bovendien is aan de vrije immigratie van Japanners een einde gemaakt.

Australië huldigt het beginsel van „een blank Australië!" Gekleurde rassen zouden den heiligen grond bezoedelen! De Australische wet op de beperking der emigratie bevat n.l. in artikel 3 de volgende bepaling: „Op verzoek van den betrokken ambtenaar en ten overstaan van dezen moet de immigrant een vijftigtal zinnen in één der daartoe aangewezen Europeesche talen opschrijven en onderteekenen. Zoo hij daartoe niet in staat is, kan hij niet worden toegelaten."

Dit beteekent feitelijk een verbod van immigratie voor alle Oost-Aziaten. Deze bepaling is niet nieuw, zij dateert al van vroeger, doch wij achten het gewenscht haar bestaan nog eens onder de publieke aandacht te brengen.

De wet op den grond-eigendom van Californië bepaalt, dat vreemdelingen, die niet bevoegd zijn Amerikaansch burgerschap te verkrijgen, geen onroerende goederen in eigendom kunnen bezitten dan alleen onder bepaalde voorwaarden en voor bepaalde doeleinden als bij verdrag bepaald.

Met die wet wenscht men een einde te maken aan grond-eigendom van Japanners. Het is echter zeer twijfelachtig, of men met een dergelijke be-

paling zijn doel bereikt heeft, want het staat volstrekt niet vast, dat Japanners niet genaturaliseerd kunnen worden en Amerikaansch burgerschap kunnen verkrijgen. Wel bestaat er een wet, die naturalisatie van Chineezen verbiedt, doch ten aanzien van Japanners bestaat zulk een voorschrift niet. en het gaat niet aan, dat nu ook maar op Japanners toe te passen.

Doch uit Japanophobie ontziet Amerika zich niet aan deze billijke wet een gewrongen uitleg te geven (letterlijk: rechte wet, kromme uitleg).

Het is in het algemeen dringend noodig, dat onze Regeering en ons volk zich met groote beslistheid teweer stellen tegen de anti-Japansche beweging, die zich in verschillende landen vertoont.

In Amerika bedient men zich van de uitvlucht, dat Japanners een dubbele nationaliteit zouden hebben zoo ze Amerikaansch onderdaan werden. Deze moeilijkheid, welke voortspruit uit de afwijkende beginselen, die verschillende staten huldigen in hun wetten op de nationaliteit, komt even goed voor bij Europeesche immigranten. Er is dus geen reden haar alleen tegenover Japanners uit te spelen.

Bovendien: sedert voorverleden jaar is onze wet op het Japanner-schap zoodanig veranderd, dat onder bepaalde omstandigheden in Amerika geboren personen hunne Japansche nationaliteit kunnen verliezen. Japan heeft dus te dien aanzien zijn plicht gedaan. De in Amerika vertoevende Japanners behooren nu er naar te streven burgerschapsrecht te verkrijgen en Amerika behoort zijn tot dusverre aangenomen houding te herzien.

In Zuid-Amerika zijn tegenwoordig Japansche immigranten welkom en, waar de emigratie daarheen geen moeilijkheden biedt, zou men ze voorloopig in die banen kunnen leiden, doch daarmede kunnen wij ons niet vergenoegen! Ook Noord-Amerika en Australië moeten voor onze emigranten openstaan. Aangezien de belemmeringen aldaar gebaseerd zijn op kleinzielige anti-Japansche gevoelens, moeten wij met eerlijke argumenten dat vooroordeel trachten uit te roeien. Dat is het, wat wij van onze diplomaten verwachten!

Emigratie strekt zoowel den ander als ons tot voordeel, emigratie is een vredelievende, eerlijke, royale zaak. De anderen kunnen stellig geen behoorlijke argumenten aanvoeren om haar te beletten. De wereldvrede kan slechts gehandhaafd worden door rechtvaardigheid en humaniteit. Daartoe is ook de conferentie van Washington bijeengeroepen en op Amerika en Engeland rust de plicht in den geest van die conferentie te handelen.

Dit slaat niet alleen op het Verre Oosten.

Het rassenonderscheid, dat zij maken, hunne leuzen van „Australië voor de blanken" en „Amerika voor de blanken", zijn in strijd met beginselen van rechtvaardigheid en menschelijkheid.

In den laatsten tijd is de immigratie in Amerika zeer toegenomen van Slaven uit Oostenrijk-Hongarije en andere streken, voorts van Italianen, Spanjaarden en Hawaiërs. De meesten dezer immigranten zijn fabrieksarbeiders en geen landbouwende werkkrachten. Van oudsher was het voor boeren-

arbeiders gemakkelijk om genaturaliseerd te worden en voor fabrieksarbeiders moeilijk. En toch, — terwijl Amerika de immigratie toelaat van dergelijke moeilijk-te-naturaliseeren Slavische elementen, legt het onzen gemakkelijk-te-naturaliseeren boeren-arbeiders allerlei belemmeringen in den weg.

Dat is een ergerlijke onbillijkheid, gegrond op „racial discrimination". Vooral de bezwaren, die Amerika tegenwoordig maakt tegen het sluiten van huwelijken-volgens-portret en het laten overkomen van gezinnen uit Japan, zijn in strijd met beginselen van humaniteit. Onze Regeering moet daar met klem tegen opkomen.

Wij zullen niet ophouden met luider stem te verkondigen, dat het niet aangaat tegenover ons, overburen aan deze zijde van den Stillen Oceaan, een kasteelmuur op te trekken van tienduizenden mijlen lang, een muur van „racial discrimination". Wij eischen, dat die muur zoo spoedig mogelijk worde neergehaald.

Volgens een couranten-bericht zou op 9 Februari ter conferentie van Washington een lid van het Amerikaansche Huis van Afgevaardigden gezegd hebben: „Wil het mogelijk blijven onze vriendschappelijke verhouding met Japan te bestendigen, dan zal het noodig wezen doeltreffende maatregelen te nemen, die een verderen toevloed van Japanners beletten." Zoo dit bericht juist is, dan zou ik daarop willen antwoorden: „Zoo ge er prijs opstelt goede vrienden met Japan te blijven, dan moet ge voortaan het recht van Japanners erkennen om vrijelijk in Amerika te worden toegelaten."

Echter, als wij Amerika zulke eischen stellen, zullen wij in andere opzichten Amerika ter wille moeten zijn.

12. Besluit.

Hoe het ook zij, het is thans de aangewezen tijd voor Japan om een bepaalde emigratie-politiek te gaan voeren. Behalve in Amerika en Australië, waar uitzonderingsmaatregelen tegen ons bestaan, heeft men tegen immigratie van Japanners geen bezwaar. Wij moeten nu het financieël overschot, dat ontstaat door inkrimping van onze strijdmacht, aanwenden ten bate eener krachtige emigratie-politiek. Als wij deze gelegenheid laten voorbijgaan, dan zal er wellicht geen tweede kans gegeven worden om onze expansie naar het buitenland te bevorderen. Ik hoop zeer, dat onze leidende staatslieden hieraan hun aandacht zullen wijden.

Sancjima Guchi.

Noot.

Japansche maten, die in bovenstaand artikel voorkomen:

1 vierkante ri = 1542.35 Hectare.
30 bu = 1 se.
10 se = 1 tan.
10 tan = 1 cho = 99.3 Are.
1 koku = 180 Liter.

Wetgevende Kroniek.

Volksraad.

Vervolg opgaaf van door den Volksraad in de 1ste gewone zitting 1922 behandelde onderwerpen.

Onderwerp 2. Nadere dienstplicht-regeling, ingediend 3 Mei 1922.

Het college vereenigde zich in zijne vergadering van 15 September 1922 met het betrekkelijke ontwerp-Koninklijk besluit en ontwerp van wet.

Onderwerp 4. Ontwerp-ordonnantie tot wijziging en aanvulling der locale raden-ordonnantie, ingediend 11 Juni 1922.

Het college vereenigde zich in zijne vergadering van 16 September 1921, met het aangeboden ontwerp, nadat door de Regeering was overgenomen de bij het amendement-Buffart c.s. (Ond. 4-stuk 6) voorgestelde wijziging.

Onderwerp 5. Voorontwerp van wet tot herziening van het Regeeringsreglement, ingediend 18 Juni 1922.

Het afdeelingsonderzoek had nog tijdens de eerste gewone zitting 1922 plaats; de openbare behandeling zal in de 2de gewone zitting 1922, den 7den November a.s., aanvangen.

Onderwerp 6. Ontwerp-Koninklijk besluit tot vaststelling van de regeling voor het Europeesche reserve-personeel van land- en zeemacht in Nederlandsch-Indië, ingediend 27 Juni 1922.

De Volksraad vereenigde zich in zijne vergadering van 15 September 1922 met bovengenoemd ontwerp.

Onderwerp 7. Ontwerp van wet tot nadere aanvulling der Indische tariefwet, ingediend 13 September 1922.

Het college vereenigt zich in zijne vergadering van 16 September 1922 met bovengenoemd ontwerp, zooals dit van Regeeringszijde nader werd gewijzigd en aangevuld.

Financieel-Economische Kroniek.

De begrooting van Ceylon.

Op het ernstige verzoek van den Wetgevenden Raad zegde de Regeering van Ceylon een jaar geleden toe, er naar te zullen streven om, zonder belasting-verhooging, hare werkzaamheden voort te zetten. Heden werd den leden van den raad op ondubbelzinnige wijze medegedeeld, dat de uitslag van dat pogen "ten zeerste onbevredigend" moet worden genoemd.

Aan het einde van het loopende begrootingsjaar verwacht de Regeering, niettegenstaande een onverwachte stijging van inkomsten, te zullen staan tegenover een tekort, dat door den kolonialen Minister van Financiën thans op 1.750.000 roepies wordt geraamd. De bezuinigingscommissie heeft, in samenwerking met de departementshoofden, ijverig gezocht naar middelen om de uitgaven te beperken, maar is tot de conclusie gekomen, dat zij geen voorstellen kan doen, die een eenigszins belangrijken invloed zouden hebben op de uitgaven der kolonie gedurende 1922-1923.

Als gevolg hiervan is de Regeering van meening, dat thans met verhooging der belastingen niet langer gewacht mag worden. Ter verdediging van dit voornemen wordt er op gewezen, dat de werkzaamheden van tal van departementen door gebrek aan fondsen zijn beperkt. Zelfs normale uitbreiding was hierdoor onmogelijk en ontwikkeling was in bijna alle richtingen uitgesloten, behalve dan die, welke kon plaats hebben door gebruik te maken van door leening verkregen gelden.

„De toestand der kolonie" aldus de Regeering, „is thans aanzienlijk slechter dan 12 maanden geleden. Het is nu niet langer een kwestie van stilstand; achteruitgang is ingetreden en deze kan niet tot staan worden gebracht dan alleen door een zoodanige vergrooting van inkomsten, als slechts mogelijk is door verhooging van de belastingen."

Zelfs bij een belastingverhooging als is voorgesteld, zullen weinig of geen voorzieningen getroffen kunnen worden in het belang van ontwikkeling.

Hoogstens kan men verwachten, dat eenig terrein zal kunnen worden teruggewonnen wat betreft onderhoud van de wegen, spoorwegen en gebouwen der kolonie. Dit alleen zal een op 12.109.205 roepies geraamd tekort veroorzaken. De toestand is den Minister van Koloniën uitvoerig uiteen gezet en deze stemt toe, dat, wil men de „efficiency" der gouvernementsdiensten bestendigen en voldoende voorzieningen treffen in het belang van onderwijs, volksgezondheid en andere noodzakelijke verrichtingen, belasting-verhooging onvermijdelijk is.

(The weekly Times of Ceylon, 26 Augustus 1922).

Financiëele politiek in Sovjet-Rusland, vroeger en thans.

Het 8ste Sovjet-congres, dat 8 December 1920 werd gehouden, kan beschouwd worden als een keerpunt in de geschiedenis van het bolsjewistische régime. Het gaf een ingrijpende verandering aan van de economische politiek der Sovjet. Sindsdien hebben de decreten niet langer kapitaalvernietiging ten doel, integendeel, zij worden gekarakteriseerd door een duidelijke tendentie ten gunste van herstel van het particulier initiatief en de economische vrijheid. Om een goed inzicht te krijgen in de geweldige verandering, die sinds eind 1920 valt op te merken, is het noodig een heldere voorstelling te hebben van de economische politiek, welke gedurende de eerste drie jaren van de Sovjet-regeering werd gevolgd.

Deze kan kortelijks als volgt worden samengevat:

1. Kosteloosheid van alle publieke diensten.
   Het doel van het betrekkelijk besluit van 11 October 1920 was het muntstelsel geheel teniet te doen; voorbereidselen werden getroffen voor de invoering van een arbeidseenheid als waardemeter.
2. Alle belastingen in geld hielden op te bestaan.
3. Alle crediet-instellingen werden gesloten.
4. Alle geldmiddelen van het land werden in een begrooting ondergebracht. Gemeentebesturen, landelijke raden enz. werden alle door het centraal gezag van de benoodigde fondsen voorzien.

De voornaamste en, practisch gesproken, eenige bron van inkomsten, waaruit de landsadministratie kon worden onderhouden, was de drukpers. Een voortdurende, steeds wassende stroom van papieren geld werd op de markt uitgestort.

Het waren geen theoretische redenen, doch dwingende noodzakelijkheid, waardoor de Sovjet-regeering er toe gebracht werd, op radicale wijze met deze politiek te breken. De ondervinding overtuigde haar ervan, dat het door haar gehuldigde systeem de kiemen bevatte voor eigen vernietiging. Hoe grooter de hoeveelheid papier-geld werd, des te kleiner werd de waarde ervan.

Het door het volkscommissariaat van Financiën aan het 9de Sovjet-congres aangeboden rapport over 1921 toont aan, dat na 1917 de drukpers geen kans zag gelijken tred te houden met de depreciatie van den roebel (zie het ondervolgend staatje).

	Toename der circulatie.	Depreciatie van den roebel
1917, vergeleken met 1916	3.3 maal	7.5 maal
1918, „ „ 1917	1.9 „	6 „
1919, „ „ 1918	4.8 „	16 „
1920, „ „ 1919	6.0 „	8 „

In de begrootingsstukken voor 1922 (Januari-September) werd er op gewezen, dat de waarde der uitgegeven papieren roebels, in goud uitgedrukt, bedroeg:

	Millioenen.
1918	525
1919	380
1920	186
1921	140.2

Het drukken van trillioenen papieren roebels kon niet beletten, dat de geldstroom, wat waarde betreft, met den dag meer opdroogde.

Dit dilemma kon slechts worden opgelost door een ingrijpende reconstructie van het financiëele systeem op geheel nieuwe basis. De autoriteiten, die voor de geldelijke administratie van het land verantwoordelijk zijn, gaan zeer zeker in die richting. Als men de rapporten leest van het volkscommissariaat van Financiën, krijgt men vaak den indruk, dat hier een vertegenwoordiger, *niet* van een bolsjewistische, doch van een bourgeois-regeering aan het woord is.

Bezuiniging en belastingen, de algemeene geneesmiddelen, die zoo vaak door de Ministers van Financiën van West-Europa worden aanbevolen, maken de twee hoofdpunten uit van het nieuwe financiëele program der bolsjewiki.

Het systeem, alle geldmiddelen in één begrooting onder te brengen, is ongezond gebleken. Tengevolge hiervan is bij decreet van 22 Augustus 1921 de geldelijk administratie van de locale ressorten gescheiden van die der centrale regeering. Elk locaal ressort heeft thans zijn eigen begrooting en is gemachtigd speciale belastingen op te leggen, boven die, welke door den staat worden geheven.

Het beginsel van belastingheffing in geld is opnieuw aanvaard door het besluit van 20 Juli 1921, hetwelk een belasting oplegt, te betalen door alle industrieële- en handelsondernemingen. Daar de financiëele administratie nog niet afdoende is geregeld, is de schatting voor deze belasting gevestigd op een zeer primitieven grondslag.

Het bedrag van den aanslag wordt bepaald in verband met de grootte der onderneming, den voorraad goederen enz. Gedurende de eerste vier maanden (Juli-November) van 1921 werd alleen in Moscou 15 milliard geïnd, terwijl verwacht wordt, dat op het einde van het jaar uit deze bron 30 milliard zal zijn verkregen. Op het platteland waren de resultaten veel minder gunstig.

De Sovjet-regeering neemt ook haar toevlucht tot indirecte belastingen. De voornaamste artikelen, welke aan deze belastingen zijn onderworpen, zijn tabak, sigaretten, sigaren, lucifers, bier, minerale wateren, thee, koffie, drogisterijen, parfums, zeep, kaarsen, suiker, zout, petroleum en weefsels.

Het aantal ambtenaren is verminderd en een speciale commissie is ingesteld om een economischer systeem voor de administratie uit te denken. De

meest opvallende verandering is hierbij het verlaten van het beginsel om een aanzienlijk deel der bevolking kosteloos te laten gebruik maken van publieke diensten en het zonder betaling voortbrengselen te verschaffen. Alle staats- en gemeentelijke ondernemingen moeten zóó worden beheerd, dat zij winst opleveren. De staatssubsidie is ingetrokken; zij moeten zich zelf bedruipen. Al deze ondernemingen worden op zakelijke leest geschoeid; haar producten moeten niet verkocht worden tegen maximum-prijzen, welke gedurende langen tijd beneden den kostprijs bleven, doch tegen den gewonen marktprijs (besluiten van 11 October 1920 en 5 Augustus 1921).

Toen afgezien werd van de verstrekking door den staat van voedsel en andere levensbehoeften aan de bevolking, deed zich al spoedig de noodzakelijkheid van een gezond muntstelsel gevoelen.

Ook hier scheidt een diepe kloof de vroeger gevolgde van de thans aanvaarde politiek. Gedurende drie jaren hebben de bolsjewistische decreten getracht het munststelsel te gronde te richten, beschouwd als dit werd als een uitvloeisel van het kapitalistische régime.

De geldverlegenhed der regeering was niet uitsluitend de oorzaak van de ontzettende koersdaling; de overheid hoopte, door de waarde van het geld tot niets terug te brengen, de onhoudbaarheid van het stelsel te bewijzen. Alle denkbare moeilijkheden werden de geldcirculatie in den weg gelegd om dit proces te verhaasten. Al het geld, dat in het bezit werd gevonden van particulieren, werd in beslag genomen.

De jongste officiëele berichten toonen een algeheele ommekeer; de Russen houden zich bezig met soortgelijke vraagstukken als elke andere regeering: stabilisatie van de waarde van den roebel en vergemakkelijking van de circulatie. Een tweetal besluiten, dit ten doel hebbend, verdienen vermelding. Bij een decreet van October 1921 werd de gouden roebel als waardemeter aangewezen. Alle betalingen worden gedaan in papieren roebels, echter overeenkomstig den wisselprijs vastgesteld door de marktnoteering. Om transacties te vergemakkelijken is een nieuwe roebel uitgegeven ter waarde van 10.000 oude roebels.

Door het breken met de oude economische politiek werd reorganisatie van het geheel credietstelsel onvermijdelijk. Crediet-instellingen waren onnoodig, zoolang de staat aan alle ondernemingen het benoodigde geld verschafte. Toen deze echter den geldelijken steun der regeering kwamen te missen, moesten andere bronnen van crediet in het leven geroepen worden. Met het oog hierop werd de vroegere staatsbank (Gosbank) den 15den October 1921 heropend, echter niet op geheel denzelfden voet als te voren. De Gosbank is niet slechts een bank van uitgifte; zij is opgericht met het doel credieten te verleenen aan industrieële- en handelsondernemingen, teneinde deze in staat te stellen hare werkzaamheden voort te zetten.

Deze financieële bijstand komt in de eerste plaats ten goede aan regeeringsondernemingen. Coöperaties en particuliere firma's kunnen echter op

gelijke wijze van deze credieten gebruik maken. De Gosbank is de kassier van den staat. Het kapitaal der bank is vastgesteld op 2.000 milliard en de interest op 8-12 % per maand of 96-144 % per jaar. Momenteel kan de Gosbank de industrie niet werkelijk steunen, daar zij niet beschikt over de benoodigde activa. De 200 milliard papieren roebels, welke door de regeering te harer beschikking zijn gesteld, zijn onvoldoende voor ernstige credietverschaffingen.

Het volkscommissariaat van Financiën heeft de begrootingsramingen voor de eerste negen maanden van 1922 gepubliceerd. Dit is de zevende begrooting, opgemaakt door de bolsjewistische regeering, maar in tal van opzichten wijkt zij af van de daaraan voorafgegane. De ramingen zijn niet gebaseerd op den papieren, doch op den gouden roebel. Ook is het de eerste maal, dat de locale geldmiddelen er niet in zijn opgenomen.

Uitgaven en inkomsten zijn gerangschikt onder twee hoofden: „prjamye" en „oborotnye". De eerste groep omvat alle transacties tusschen den staat en particulieren, coöperaties enz.; de tweede alle betalingen tusschen departementen van algemeen bestuur. De twee groepen zouden aangeduid kunnen worden als: uitwendig en inwendig.

De bolsjewiki-begrooting geeft de volgende algemeene posten:

	Uitwendig	Inwendig	Totaal.
	Millioenen gouden roebels.		
Inkomsten	177.4	1.394.6	1.572.0
Uitgaven	407.4	1.469.8	1.877.2
Tekort	230.0	75.2	305.2

De inkomsten zijn, naar de grootte gerangschikt, als volgt:

	Millioenen gouden roebels.	pCt.
Genationaliseerde industrie	899.4	57.2
Voorziening van voedsel en andere behoeften	425.6	27.1
Vervoer	98.5	6.3
Regeeringsdomeinen	70.0	4.4
Directe belastingen	37.5	2.4
Indirecte belastingen	29.6	1.9
Inkomende rechten	9.5	0.6
Andere inkomsten	1.9	0.1
	1.572.0	100.—

De uitgaven ad 1.877.2 millioen bevatten de volgende posten:

	Millioenen gouden roebels.	pCt.
Oorlog	556.0	29.6
Vervoer	277.5	14.8
Nationale economie	153.6	8.2
Buitenlandsche handel	141.7	7.5
Voedselvoorziening	139.9	7.4
Onderwijs	122.8	6.5
Volksgezondheid	117.2	6.0
Marine	71.8	3.9
Binnenlandsche zaken	59.7	3.2
Landbouw	52.3	3.0
Sociale verzekering	48.3	2.6
Financiën	39.9	2.1
Post- en Telegrafie	25.8	1.4
Justitie	23.2	1.2
	1.828.7	97.4

Het is nauwelijks te verwachten, dat de uitkomsten zullen overeenstemmen met deze ramingen. Desniettegenstaande zijn zij interessant, daar zij een inzicht geven in de Russische financiëele politiek.

De aan de officiëele stukken ontleende cijfers doen een zeer sterk verlangen zien om de financiën op een gezonde basis te vestigen, overeenkomstig aan die in andere landen. Al is Rusland daarvan nog zeer ver af, het breken met de vroegere financiëele politiek, welke het land in een steeds grooter wordende chaos dompelde. moet minstens beschouwd worden als een flinke stap in de goede richting.

(The Economist, 12 Augustus 1922).

Boekbespreking.

Mededeelingen omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang (afgesloten 1 Mei 1922). Landsdrukkerij. Weltevreden 1922.

De „Mededeelingen", die thans voor de vijfde maal verschenen, vormen als gewoonlijk een interessant geheel, waarvan de lezing ten zeerste kan worden aanbevolen aan hen, wien de algemeene Indische zaak ter harte gaat.

De beteekenis der publicatie zou verhoogd kunnen worden door haar korter en kernachtiger te redigeeren en haar tegelijk *vollediger* te maken. Vergeleken b.v. bij de Mededeelingen van 1919 ontbreken ditmaal gegevens betreffende unificatie in bestuur en wetgeving, decentralisatie, particuliere landerijen, belastingen en heerendiensten op de buitenbezittingen, het mijnwezen, enz. Vergelijking met die van 1921 doet vooral het gemis gevoelen aan gegevens betreffende de verhouding tot de zelfbesturende landschappen en vorstenlanden en de ontwikkeling van die groep van organisaties; aan bijzonderheden betreffende den economischen toestand der bevolking, de openbare veiligheid en den woningnood. Ook mist men tal van statistische gegevens van centrale beteekenis. Reeds eerder werd de wenschelijkheid betoogd om van deze publicatie een samenvattend, beredeneerd en statistisch gedocumenteerd overzicht te maken van de ontwikkeling en vooruitgang des lands, in te deelen in een aantal *vaste* rubrieken. Zou hiertoe niet alsnog kunnen worden overgegaan? Tal van uitvoerige afzonderlijke verslagen van diensten en departementen zouden dan kunnen vervallen. Overzichtelijkheid en bezuiniging beide zouden er door kunnen worden gebaat.

Afgesloten in het begin der maand Mei van het nieuwe jaar, kort voordat de Landvoogd, op den derden Dinsdag derzelfde maand, met de gebruikelijke rede de eerste gewone zitting van den Volksraad opent, zijn de Mededeelingen te beschouwen als een schriftelijk aanhangsel van die rede, als een uitbreiding van het geestelijk verkeer met het Indische publiek, waaraan bij deze gelegenheid de Gouverneur-Generaal in hoogst eigen persoon zich wijdt. Sinds de Regeering door Haar gemachtigden „inlichtingen" doet verstrekken aan den Volksraad en daarmede aan de geheele samenleving, zijn wij aan een zekere gemeenzaamheid tusschen Regeering en bevolking gewend geworden, doch in overtreffende trap is wel deze associatie verwerkelijkt, waar de Landvoogd zelf het platform betreedt, zijn openingsrede uitspreekt en zijne mededeelingen verbreidt.

Evenals de openingsrede, zoo openbaren ook de Mededeelingen den overgangstoestand, waarin Indië in politiek opzicht verkeert. De tijd van het zwijgende, duister-ongenaakbare absolutisme ligt achter ons. Een eerste schemer van redeneering en overleg verlicht de kimmen der gemeenschap. Maar nog is het gezag in handen van een universeelen heerscher, vertegenwoordigende het bijna bovennatuurlijk hooge Opperbestuur.

In de laatste openingsrede schetste Mr. Fock de regeeringspolitiek in deze phase zelf als volgt:

„Het streven moet er op gericht zijn om aan de bevolking geleidelijk invloed op en aandeel in het bestuur toe te kennen. Voor de Regeering zal het van groote waarde zijn, wanneer de bevolking door middel van vertegenwoordigers in de reeds bestaande en nog op te richten colleges medezeggenschap kan krijgen en die medezeggenschap langzamerhand zal kunnen toenemen. Het verdient dan ook aanmoediging, wanneer bij de bevolking belangstelling voor de algemeene zaak wordt opgewekt, en zij tot goede medewerking aan de vervulling van de staatstaak wordt opgevoed".....

„Maar", zoo werd er waarschuwend bijgevoegd, „er zijn voorwaarden, die in acht genomen moeten worden. Het is niet toelaatbaar, dat sprekers en schrijvers haat zaaien tusschen de rassen, die hier samenwonen, die in het gemeenschappelijk belang behooren samen te werken en aan wie gelijke rechten toekomen; het is niet toelaatbaar, dat sprekers en schrijvers beleedigen en door onjuiste voorstelling van zaken verdacht maken en dat zij opruien en opzetten tot ongeoorloofde daden. Aan deze voorwaarden moet stipt en nauwgezet worden voldaan, natuurlijk door de sprekers van alle rassen, natuurlijk evenzeer door de Europeesche als door de inheemsche pers".

De vaderlijke houding, de functie van forsch handhaver van orde, recht en goede zeden, doch tevens van welwillend opvoeder, vermaner en aanmoediger is voor den Gouverneur-Generaal in deze phase karakteristiek. Zijn optreden is van nature één stuk ethische paedagogie.

In de Mededeelingen dezelfde paedagogische houding en overtuiging van zedelijke en intellectueele meerderheid. Met kennelijk zelfbewustzijn wordt in de Inleiding van het Landsbestuur verklaard, dat het „in wezen geen ander doel kent dan rustigen vooruitgang en verdere ontwikkeling", weshalve dan ook „de algemeene loop van zaken geen achtergrond vormt, waartegen een hel gekleurde actie zich zonder onredelijke disharmonie zou kunnen afteekenen". Gelooft de Regeering werkelijk, dat het Haar geestelijke superioriteit is, die de helle kleuren uit de inheemsche actie doet vervagen? Of zou het ook Haar macht kunnen zijn, die immers overal voelbaar is? Maar dit is juist een uitvloeisel van het paedagogische beleid. De machtsuitoefening moet zich hullen in de toga der zedelijke en intellectueele waardigheid. Op zichzelf is dit logisch. IJdel schijnvertoon zou het slechts

kunnen worden geacht door hem, die in de opvoeding bloot een voorwendsel ziet om de mondigverklaring te verdagen.

Op onmiskenbare wijze als paedagoog in volle actie, maakt de Landvoogd front tegen de „toenemende nationalistisch gekleurde samenkoppeling van de actie der verschillende afzonderlijke vereenigingen". Wel wordt in deze volle vrijheid gegeven „binnen de grenzen, door de wet en de belangen van rust en orde getrokken", doch tevens wordt de vraag geopperd of „de energie, welke aan het organiseeren der samenwerking ten koste wordt gelegd, in het tegenwoordig stadium wel economisch besteed mag heeten, vooral wijl de volksbeweging nog zooveel versterking in de onderdeelen zelve behoeft". Verder wordt dan nog betoogd, dat „het voortdurend zoeken naar telkens hooger reikende politieke organisatie op zichzelf nimmer tot het doel zal kunnen leiden, indien ze niet steunt op evenredige economische kracht." Ook bejammert de Regeering het „dat men elkaar in de linksche partijen hier te lande—de communisten daargelaten—ter wille van de onderlinge goede verstandhouding, ook in de gevallen, dat zij meer dan heilzaam is, alle kritiek spaart of ze toedient in zijde en fluweel gehuld (?)". Vooral is Zij bevreesd „dat het ontluikend nationalisme onder de suggestie van zijn ontstaan en gedreven door de mentaliteit van velen, die thans de linksche gelederen vullen, ontaardt in een louter anti-Nederlandsch streven, dat in de tegen elk staatsgezag gerichte actie der communisten maar al te gereedelijk steun zou vinden."

Hiermee zou toch, zoo vermaant Zij, de Indische zaak „jaren achteruit gebracht zijn". Want: „noodzakelijk bovenal blijft het oprecht en met vertrouwen samengaan met het Nederlandsch bewind, dat, voor den gang van zaken in de eerste plaats verantwoordelijk, nimmer kan toelaten, dat de vruchten zijner sinds jaren op evenwichtige ontplooiïng van alle onderdeelen gerichte ontwikkelingspolitiek, tot schade van land en volk, in gevaar zouden komen door een in de gegeven omstandigheden leeg en op de laagste der volkshartstochten, wantrouwen en rasgevoel, woekerend kwaadaardig gepolitiseer".

Kennelijk begint zich hieromtrent reeds een verschil van meening tuschen leermeester en leerling af te teekenen, dat den eerste met onrust vervult. Als van de N. I. P. vermeld wordt, dat deze partij poogt een groote strijdorganisatie van Indische nationalisten in het leven te roepen, onverschillig van welk ras of van welken godsdienst, „bedoeld om de macht op de overheerschersgroep te veroveren", dan klaagt de stem van den paedagoog, die zich miskend acht: „Antagonistischer kan het wel nauwelijks". En als de aandacht gevraagd wordt voor het streven van de nationalistische en communistische groepen om — het oog gevestigd op de beweging voor bijzonder onderwijs in Nederland — door een eigen schoolactie de jeugd voor hare denkbeelden te winnen, wordt met een algeheele verwerping van eenig ouderrecht verklaard: „Een stelselmatig doordringen van de nog onrijpe kinderziel met voor haar onmogelijk te verwerken, nog minder critisch

te beschouwen beginselen van haat en strijd, zou op den duur een werkelijk gevaar voor de gevestigde gezagsorde en daarmee voor de rustige ontwikkeling der Indische maatschappij kunnen worden."

Een tijd van overgang als deze is voor bevolking en Regeering beide uitteraard moeilijk. Beginnende democratische allures, strijdig met een stevige traditie, worstelen noodzakelijk in alle vertegenwoordigers van gezag met gevoelens van vrees voor het nieuwe en neigingen tot reactie. Aan den anderen kant is het geen wonder, dat door een partij als Boedi Oetomo, die uitteraard den zoekenden blik op de symptomen van vooruitgang gericht houdt, wel eens is geklaagd „dat de huidige bestuursperiode er eene zou zijn, waarin de reactie overheerscht" (blz. 15) en het is niet zoo olympisch rustig als men geneigd zou zijn te verwachten, dat hierop van allerhoogste zijde dadelijk wordt ingegaan door berispend te spreken van „gemis aan bedachtzaamheid" bij deze groep.

Behalve aan Boedi Oetomo en de N. I. P. worden ook beschouwingen gewijd aan de S. I., de „verwording" in het Atjehsche (een van de S. I. uitgaande beweging onder de bevolking, speciaal in de onderafdeeling Lho Seumawè, welke zich kenmerkte door „onrustige agitatie en tegenwerking van het Gouvernement" en waarbij zich familie- en gezags- of opvolgingstwisten onder de telgen van eenige zelfbestuursfamilie deden gelden; tenslotte bestreden door ontzetting en interneering van de Oeleëbalang van Tjoerida en den zelfbestuurder van Nisam), voorts de partij der communisten, wier actie aanleiding gaf tot externeering van den heer Bergsma en de interneering van Soetan Malaka (met vergunning om zoo spoedig mogelijk op eigen kosten Indië te verlaten).

Nauw bij deze politieke aangelegenheden sluiten zich de onderwerpen aan, behandeld in de hoofdstukken, gewijd aan de *Vakactie* en de *Ontvoogding*.

In het eerste wordt de geschiedenis der vakcentrales, der pandhuisstaking en van het K. P. M. conflict gememoreerd. Verder wordt nagegaan, welke houding de Regeering tegenover het arbeidsvraagstuk dient aan te nemen. Zij wil zich keeren tegen de „tot politiek strijdmiddel verworden staking" en overigens tegenover het ter verbetering van arbeidsvoorwaarden gestreden conflict zich „zooveel mogelijk onzijdig" houden. Intusschen wordt in sommige gevallen ingrijpen — direct of indirect — wenschelijk geacht ter verzekering van arbeidsvrede en bedrijfsrust. Allereerst wordt dan aandacht gewijd aan de vraag in hoever georganiseerd overleg mogelijk zou zijn om de samenwerking tusschen kapitaaal en arbeid beter gaande te houden. Het heet „geen punt van twijfel, dat de Regeering in dezen slechts aanvullend zal kunnen optreden." Geconstateerd wordt, dat menigmaal „een tevoren op veelvuldig contact en eerlijke belangstelling gegrond onderling vertrouwen klaarblijkelijk verloren ging." Gedeeltelijk wordt dit toegeschreven aan het ontwaken van het „inheemsche zelfbewustzijn," gedeeltelijk aan het feit, dat de Europeesche administrateurs en geëmployeerden tegen-

woordig meer „totok" zijn dan vroeger. Voor den band, die verloren ging, dient iets in de plaats komen en in aanknooping en herstel van banden van belangstelling en samenwerking tusschen arbeid en kapitaal meent de Regeering nu een taak te vinden. Gewezen wordt op het instituut van 5 vertrouwensmannen der koelies ter Oostkust van Sumatra, waardoor dezen beter de gelegenheid hebben om grieven en bezwaren bij den werkgever voor te brengen. Overigens is nog in studie hoe uit dit primitief begin een hooger georganiseerd overleg zou kunnen groeien.

Voor het geval conflicten uitbreken, wordt overwogen, wat de overheid zou kunnen doen om door „arbeidsbemiddeling" de partijen weer tot elkaar te brengen.

Dat studie en overweging slechts in een langzaam tempo zullen vorderen, blijkt wel uit mededeelingen als deze: „het arbeidskantoor zal voorshands in beperking kracht moeten vinden". Voorts lezen wij: „de evolueering van het Kantoor van Arbeid in een sociaal kantoor blijve in ieder geval voorshands een toekomstbeeld".

Over de ontvoogding luiden de berichten gunstig. Vooral de regenten hebben in hun nieuwen werkkring goed voldaan. Over het districts- en onderdistrictsbestuur is in de ontvoogde ressorten niet overal gunstig getuigd. Is dus verhooging van het gehalte der Inlandsche bestuursambtenaren (ook dat der bureauambtenaren) wenschelijk, terecht acht de Regeering het belangrijk, dat „een groot deel der Inlandsche bestuursambtenaren bleek zich een sterker gevoel van eigenwaarde, meer zelfstandigheid en zin tot initiatief te hebben eigen gemaakt" en dat „de toestand en bloc er niet op achteruit is gegaan." Verder worden als voordeelen genoemd: „de nauwere aanraking, welke de ontvoogding tusschen de bevolking en hare hoofden brengt, de inkrimping van het Europeesch bestuur, die er mogelijk door wordt, en de voorbereiding, die zij geeft voor invoering van de regentschapsraden.

De beteekenis der ontvoogding (thans op 19 regentschappen toegepast) ligt, zoo wordt opgemerkt, niet alleen in de overdracht van een aantal bevoegdheden van het Europeesch aan het Inlandsch bestuur, doch vooral in het feit, dat bij het Inlandsch bestuur de dagelijksche leiding der bestuurswerkzaamheden komt te liggen, terwijl de functie van het Europeesch bestuur meer van toezienden aard wordt.

Het is de bedoeling, de ontvoogding geleidelijk verder door te voeren. Tegenover eenige meerdere kosten (speciaal voor betere toerusting van het regentskantoor) staan aanzienlijke bezuinigingen.

Geeft de houding der Regeering tegenover het arbeidsvraagstuk eenigermate aan, hoe Haar belangstelling voor de sociaal-economische ontwikkeling der bevolking zich openbaart, een andere uiting daarvan is beschreven in hoofdstuk VI *(Economische maatregelen)*. Hierin komen ter sprake de bemoeienissen der Regeering met de coöperatie en het volkscredietwezen.

In dit verband is het niet van belang ontbloot, te zien, hoe de Regeering

het economisch ontwikkelingsstadium der bevolking karakteriseert. Zoo spreekt Zij naar aanleiding van de pandhuisstaking over een „zonderlinge mengeling van eenerzijds half- middeleeuwsch sentiment en van anderzijds half begrepen en onverwerkte leuzen en strijdmethoden" (blz. 26). Verder heeft Zij het dan over „het voorbestaan van Javaansch-middeleeuwsche opvattingen en sentimenten over de minderwaardigheid van den handenarbeid, het koeliewerk, waartoe hij, die het oppergezag dient, de prijaji, zich niet verlagen wil" (blz. 27). Elders (blz. 90 e.v.) vinden wij een poging tot „ontleding van den inheemschen volksaard" en de verklaring, dat „de minachting voor dat handwerk als broodwinning, het gevoel van eigenwaarde, dat hen, die schoolopleiding genoten, als regel van de keuze van het werkmansberoep terughoudt, in den regel nog feodale verschijnselen zijn". (Of hier het begrip van feodaliteit scherp bepaald is, is een vraag, die we niet graag bevestigend zouden beantwoorden). Wil men daarom het zuiver intellectueel karakter van het onderwijs hier te lande tegengaan om „de feodale minachting van allen handenarbeid in den wortel aan te tasten" en inzicht bij te brengen in de „waarde van den arbeid, als scheppende kracht, die tot macht voert" (blz. 93), ook op het gebied van coöperatie en volkscrediet acht de Regeering nog „propagandistische en opvoedende werking" noodig (blz. 109). Anderzijds toont Zij hier niet te veel in eens te willen veranderen. Ja, Zij ziet hier op gezag van de coöperatie-commissie een *essentieel* verschil tusschen Inlandsche en Europeesche rechtsvormen. Zij constateert, dat de modern-Westersche coöperatie als zoodanig aan de Inlandsche maatschappij „in wezen" vreemd is: „wat zich in de Inlandsche wereld als coöperatie aanduidt heeft daarmee gewoonlijk slechts den naam gemeen". Zij wenscht daarom naast de oude voor de Europeesche maatschappij te behouden coöperatie een „nieuwe regeling, bruikbaar voor den kleinen (Inlandschen) man en aansluitend op hetgeen bij hemzelf aan beginselen leeft, en die tevens een instituut geeft, meer in het kader van het Inlandsch recht passende en voor den Inlandschen rechter zonder bezwaar justiciabel te maken". Bij deze regeling wordt het democratische karakter der Europeesche coöperatie in zoover opgeofferd, dat ten aanzien van sommige punten de overheid gelegenheid zal hebben *dwingend* op te treden.

De credietcoöperatie zal vermoedelijk in de eerste plaats worden ter hand genomen; de verbruikscoöperatie eischt van de betrokkenen zooveel meer aan kapitaal, ervaring, kunde en handelsgeest, dat deze organisatievorm als „een ver doel op den af te leggen weg" wordt beschouwd.

In dit verband wordt ook de wenschelijkheid van reorganisatie van het volkscredietwezen besproken. De afdeelingsbanken werden inplaats van volkscredietinstellingen „grootbanken voor credietbevoegde Inlandsche grondbezitters". Daarnaast heeft men organen ter verzorging van het dorpsgeldcredietwezen, thans nog slechts in den vorm van gemeentelijke instellingen, wellicht in de toekomst in den vorm van coöperatieve bankjes. Voor de dorpscredietinstellingen zal vermoedelijk een wettelijk te regelen en voor

een groot deel op de afdeelingsbanken over te dragen verplichte directe contrôle zijn in te stellen, wijl van haar nog niet het inzicht kan worden verwacht, dat het eigen belang alleen reeds contrôle onmisbaar maakt".

Telkens zien we dus de Regeering weer als paedagoog-voortstuwer aan den arbeid, vermanend, regelend, dwingend, — niet altijd, dunkt ons, genoeg vervuld van den wensch om den weg te banen voor eigen ontwikkeling en uiting van den leerling. Iets hoopvols kan er nog in zijn gelegen, als men den leerling tot een kind eener feodale periode stempelt, omdat de uiterlijke kenmerken van een dergelijke periode in het grootste deel van Indië thans zijn verdwenen (of nooit aanwezig zijn geweest) en het dus enkel gaat om het up to date maken van een achtergebleven mentaliteit. Maar anders wordt het, wanneer verschillen „in wezen" tusschen leermeester en leerling worden geconstateerd. Kan dan ooit op een meesterschap van den laatste worden gehoopt? En hoe is het te rijmen, dat de Regeering nu eens de Inlandsche wereld slechts achterlijk in *ontwikkelingsgraad* noemt en dan weer meent, dat zij „in wezen" verschilt van de Europeesche, daarvan dus door een onoverbrugbare kloof gescheiden is?

Financiëel-economische overwegingen, het geheele overheidswezen overschaduwend, vindt men in hoofdstuk IV, *Bezuiniging*. Hier wordt geschetst, hoe de tegenwoordige financiëel-ongunstige toestand gaandeweg is ontstaan en hoe gepoogd wordt daarin, deels door verhooging van de inkomsten, deels- en hoofdzakelijk door besnoeiïng van de uitgaven, verbetering te brengen.

Aan vraagstukken van physiek en geestelijk welzijn zijn gewijd de hoofdstukken VI *Pestbestrijding*, VII *Opuimbestrijding*, V *Onderwijs* en IX *Mohammedaansche bedevaart*.

De beschikbare plaatsruimte dwingt tot bekorting. Alleen wordt hier nog eens herhaald, dat de bestudeerder van Indische vraagstukken in de verschillende onderdeelen waardevolle gegevens zal aantreffen, die doen vragen naar meer.

Jaarboek van het Mijnwezen in Nederlandsch-Oost-Indië 1920. Verhandelingen, tweede gedeelte. Algemeene Landsdrukkerij, 's Gravenhage.

In dit kloeke boekdeel zijn verschillende verhandelingen samengebracht, de resultaten bevattende van geologische onderzoekingen in den Oostelijken Oost-Indischen archipel door den oud-ingenieur bij het Mijnwezen Dr. H. A. Brouwer, thans hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft, die in 1915 geologische verkenningstochten naar dat deel van ons gebied ondernam. Het grootste deel van den tekst is dan ook door Prof. Brouwer bewerkt; daarnaast zijn enkele hoofdstukken over de gevonden fossielen van andere onderzoekers opgenomen. Het werk is rijkelijk met kaarten, profielen en keurig gereproduceerde fotografiën geïllustreerd.

Jaarboek van het departement van Landbouw, Nijverheid en Handel in Nederlandsch-Indië, 1920 en 1921.

Het jaarverslag van het Landbouwdepartement, waarin telken jare tal van wetenswaardigheden over de verrichtingen van deze voor ons economisch leven zoo belangrijke instelling worden geboekstaafd, is bij de verslagen der meeste Gouvernementsdiensten voor met zijn jaargang over 1920, en staat met dien over 1921 zeker aan de spits. Beide verslagen bevatten heel wat bijzonderheden en gegevens, welke ook voor het groote publiek de moeite waard zijn; de inhoud is echter zoo veelzijdig en rijk, dat het ondoenlijk zou zijn hier in klein bestek een overzicht daarvan te geven.

Het jaarverslag 1920 opent met de verslagen over de werkzaamheden van de wetenschappelijke diensten van het departement, in de eerste plaats van het instituut voor abstracte wetenschap, 's Lands plantentuin, en de instellingen voor toegepaste wetenschap, het algemeen proefstation voor den landbouw, de afdeeling zaadteelt, het instituut voor plantenziekten. Daarna komen het proefstation voor thee en dat voor Vorstenlanden-tabak, de afdeeling landbouw en die voor landbouweconomie aan de beurt.

Alvorens wij bij enkele der volgende hoofdstukken wat langer stilstaan, moge er op worden gewezen, dat de verslagen der laatste jaren een veel meer gedrongen, beter ingedeelden tekst met soberder verzorging bevatten. De talrijke afbeeldingen van het in- en uitwendige van gebouwen, welke in de oude jaarboeken voorkomen en als een vrij overbodige toevoeging waren te beschouwen, zijn bijna geheel verdwenen. Dat het nieuwe laboratorium te Tjibodas in het jaarboek 1920 is afgebeeld, zal te verklaren zijn uit het feit, dat de bouw ervan mede door bijdragen van belangstellenden werd mogelijk gemaakt. Minder gemakkelijk is te verklaren, dat het jaarboek 1921 als eenige opsiering een illustratie bevat van een bloeiende orchidee, waarbij een onderschrift wordt gemist en die zonder schade had kunnen worden weggelaten.

Is de versobering dus nog niet geheel doorgevoerd, aan den anderen kant zou een uitbreiding van den inhoud met een register het jaarboek belangrijk aan waarde doen winnen. Het is in de eerste plaats een werk, dat gebruikt wordt om na te zien, wat in vorige jaren het departement betreffende een of ander onderwerp heeft verricht; een register zou het gebruik van het jaarboek als naslaboek zeer vergemakkelijken. Men mag, wat dat betreft, het jaarverslag van het suikersyndicaat aan dat van het landbouwdepartement ten voorbeeld stellen; hoewel het eerstgenoemde een veel overzichtelijker inhoud heeft, waarin een veel minder groot aantal onderwerpen wordt behandeld, is daarin wel een zeer goed verzorgd register opgenomen. Het is te hopen, dat in een volgend jaarboek deze leemte wordt aangevuld.

Tenslotte kunnen hier nog over enkele onderwerpen, welke meer op het terrein van dit tijdschrift liggen, iets uitvoeriger aanteekeningen uit het jaarboek worden overgenomen.

Selatdjaran.

Het Gouvernements-proefrijstbedrijf Selatdjaran is misschien wel het onderdeel van het departement, dat het meest de publieke aandacht trekt. Nu in den laatsten tijd herhaaldelijk in de dagbladpers beschouwingen over Selatdjaran verschijnen, en de daarin uitgesproken meeningen over het bedrijf nog al sterk uiteen loopen, wordt de nieuwsgierigheid geprikkeld. Menigeen, die het jaarboek in handen krijgt, zal dan ook in de eerste plaats zoeken, wat het officiëel verslag over dit bedrijf inhoudt. Hij zal het niet gemakkelijk vinden; in de inhoudsopgave komt de naam niet voor. Men vindt het in het hoofdstuk over de afdeeling landbouw, waarvan de tekst weinig overzichtelijk is ingedeeld, zoodat men gemakkelijk het over Selatdjaran vermelde over het hoofd ziet.

Heeft men het echter eindelijk gevonden, dan voelt men zich teleurgesteld door de uiterst sobere mededeelingen over zulk een belangrijke proef. In het jaarverslag 1920 wordt ongeveer een bladzijde aan het onderwerp gewijd, voornl. handelend over de voorbereiding. Omstreeks Mei van dat jaar was de indijking voltooid en kon met de ontginning van de eerste akkers worden begonnen. Het intensief rooien van het bosch leverde nog al moeilijkheden op. Tegen het einde der jaars waren ongeveer zeventig bouws geheel zaaiklaar. Doordat de groote sluis echter defect raakte, kon niet meer worden afgezaaid.

In 1921 bleef, evenals in 1920, de werkvolkvoorziening groote zorg baren. Dijken en sluizen werden geheel in orde gebracht. Op het eind van het jaar waren in totaal 250 bouws geheel ontgonnen, en nog ± 40 bouw gerooid. Begin Maart werden 62 bouws ingezaaid met vroegrijpende rijst. Toen door verschillende omstandigheden de oogst zou mislukken, werd het gewas ondergeploegd om althans vroegtijdig voor den volgenden Westmoesson gereed te zijn. In October-December werden 173 bouws ingezaaid. Over het algemeen vlotte in het verslagjaar het werk aanmerkelijk beter dan in het eerste jaar.

Gouvernements-landbouw-ondernemingen.

Vooral over 's Lands caoutchoucbedrijf bevat het verslag, in slechts enkele bladzijden samengedrongen, een overzichtelijk en belangrijk cijfer-materiaal, waaraan enkele gegeven ontleend mogen worden. In 1920 bedroegen de totale uitgaven ƒ 3.913.548, waarvan ƒ 1.555.277 op kapitaal-rekening en ƒ 2.363.221 op exploitatiekosten kwam (Hevea-aanplant in exploitatie 63,2 % van den totalen). In dit laatste cijfer zijn rente en afschrijving niet begrepen. De post daarvoor bedroeg ƒ 789.114, waarvan ƒ 141.708 op kapitaal-rekening en ƒ 647.406 op exploitatie wordt gebracht. De baten waren ƒ 2.950.488, ongerekend nog den op ult. 1920 aanwezige voorraad producten ter waarde van ƒ 1.452.533 (volgens het jaarboek 1919 was die voorraad op ult. 1919 ƒ 521.249).

In 1921 was 69.35 % van den Hevea-aanplant in produstie. Op de exploi-

tatie werd, door de prijsdaling voor alle gewonnen producten, nog meer verlies geleden dan in 1920, niettegenstaande krachtig naar vermindering van de productiekosten gestreefd werd, waarvan onderstaand overzicht getuigt.

Productiekosten per K.G. rubber in centen.

	1920	1921
Salarissen	19.3	17.2
Reiskosten	2.8	1.6
Onderh. tapbare culturen	22.2	9.7
Winningskosten	46.7	30.3
Bereidingskosten	17.8	15.—
Onderhoudskosten	7.1	4.8
Ziektebestrijding	6.1	3.4
Diverse kosten	4.2	3.5
Diversen	1.5	2.8
Verzending naar afvoerhaven	3.—	2.6
	130.7	90.9
Rente en afschrijving	45.4	46.3
	176.1	137.2

Voor 1921 waren de totale uitgaven ƒ 3.359.858, te verdeelen in ƒ 1.466.589 op kapitaalrekening en ƒ 1.893.269 op exploitatierekening, excl. rente en afschrijving, te stellen op ƒ 1.075.266, waarvan ƒ 175.885 op kapitaal-, ƒ 899.381 op exploitatierekening werd gebracht; de voorraad producten op ult. 1921 had een waarde van ƒ 1.579.626 (ƒ 1.452.533 in 1920).

Zien wij af van de toename in waarde van den voorraad producten (ruim 9 ton in 1920, ruim een ton in 1921), dan zien wij, dat de exploitatie (ongerekend de kapitaalrekening) het volgend resultaat geeft:

	1920	1921
Totale uitgaven exploitatie	ƒ 2.363.221	ƒ 1.893.269
Rente en afschrijving op expl. rek.	„ 647.408	„ 899.381
Totaal	„ 3.010.629	„ 2.792.650
Hiervan af baten:	„ 2.950.488	„ 1.330.472
Nadeelig verschil	ƒ 60.141	ƒ 1.462.178

Over de financiëele resultaten van de Gouvernts. kinaonderneming is het jaarboek veel soberder. Over 1920 wordt vermeld, dat de winst, na aftrek van rente en afschrijving, ƒ 1.130.051.22 bedroeg; het cijfer voor de uitgaven wordt niet genoemd. In het jaarverslag 1921 is geen enkel cijfer over de financiëele resultaten opgenomen.

Boschwezen.

Het aan dezen belangrijken dienst gewijd hoofdstuk geeft een overzichteiijk beeld van de werkzaamheden en van de gestelheid der bosschen, terwijl daarachter nog een hoofdstuk volgt over den arbeid van het proefstation voor het boschwezen, dat een van de meest belangwekkende gedeelten van het jaarboek vormt; er blijkt uit, hoe met frissche kracht allerlei zeer uiteenloopende vraagstukken op het gebied van houtonderzoek, boscheconomie en wildhoutbedrijf, djaticultuur, boschbescherminng en statistiek werden aangepakt. Uit de gegevens over de gesteldheid der boschen en de exploitatie ervan worden hier enkele cijfers overgenomen, betrekking hebbend op Java en Madoera.

	ulto 1920	ulto 1921
Uitgestrektheid djatibosch	737.400 HA	732.985 HA
In stand te houden wildhoutbosch	1.482.000 HA	1.470.890 HA
Niet in stand te houden wilhoutbosch ...	708.000 HA	700.000 HA
Verjongingen (djati)	6.387 HA	6.387 HA
Verjongingen in wildhoutboschen	4.500 HA	3.100 HA
Voor den geregelden aankap gelden de volgende cijfers:		
Totaal van houtaankap djati	211.500 M^3	250.600 M^3
en aan brandhout	1.351.000 SM	1.435.900 SM
Totaal van houtaankap wildhout	13.600 M^3	15.200 M^3
en aan brandhout	124.600 SM	113.000 SM

Na eenige mededeelingen over andere onderwerpen eindigt het verslag met een opgave der financiëele resultaten.

	1920	1921
Dienst op Java en Madoera (voordeelig).	+ *f* 9.642.910	+ *f* 5.166.000
„ „ de Buitengewesten (nadeelig).	—.485.082	nog niet beschikb.
Boschproefstation (nadeelig	—.226.021	—.197.198
Saldo van den geheelen dienst	*f* 8.931.807	.....

Burgerlijke veeartsenijkundige dienst.

Na een hoofdstuk over het veeartsenijkundig laboratorium, waarin bijzonderheden worden medegedeeld over onderzoekingen betreffende veeziekten en over uitzending van serums en vaccins tot bestrijding daarvan, volgt het jaarverslag van den B. V. D., waarin een overzicht gegeven wordt van de waargenomen feiten en van hetgeen verricht werd in het belang van de veefokkerij. Voor de paardenfokkerij worden dekhengsten beschikbaar gesteld; dek- en geboorte-cijfers laten echter nog veel te wenschen over. De Gouvernementsstoeterij te Padalarang werd op ult. 1921 opgeheven. Op de buitengewesten is de paardenfokkerij van meer belang dan op Java; vooral op de eilanden van den Timorarchipel zijn de factoren aanwezig, om haar loo-

nend te maken: uitgestrekte natuurlijke weidevelden op een kalkrijken bodem in droog klimaat. Verschillende maatregelen om de fokkerij daar te verbeteren, worden beschreven; veelal moet echter over gebrek aan medewerking van de bevolking daarbij worden geklaagd.

Aan de verbetering van den runderstapel werd in 1921 krachtig voortgewerkt. In Britsch-Indië werden 86 Hissarstieren en 207 Hissarkoeien aangekocht. Er waren vier Gouvernts. fokkerijen voor Britsch-Indisch vee in werking. Van de fokkerij van Ongole-vee op Soemba, waar de dieren aan de bevolking worden uitgegeven, onder verplichting van terugbetaling in natura en levering van rentedieren, zijn de resultaten buitengewoon gunstig. Zij is thans reeds in staat om aan de aanvragen van stieren geheel te voldoen, waardoor de kostbare aankoop in Britsch-Indië overbodig is geworden. In 1921 werden uitgevoerd 452 runderen. Voor verbetering van melkvee werden 45 stieren van de boerderij „Generaal de Wet" aan particulieren en aan de bevolking in het Malangsche verkocht, terwijl de import van Australisch vee ook vergemakkelijk werd. Aan de statistieken bij het verslag gevoegd, zijn de volgend cijfers ontleend:

Sterkte van den veestapel op Java en Madoera. Op buitengewesten.

	1920	1921	1920	1921
Paarden	278.757	273.009	380.942	429.301
Runderen	2.950.725	2.985.982	700.667	804.935
Buffels	2.077.777	2.073.887	855.112	1.069.147
Varkens	69.758	96.522	717.102	805.012
Geiten	1.248.453	1.421.019	474.860	532.582
Schapen	712.722	841.982	127.142	112.720

De cijfers voor het aantal slachtingen (ongerekend een paar honderd noodslachtingen) op Java en Madoera waren voor de laatste jaren:

	1919	1920	1921
Runderen	530.554	363.134	334.061
Buffels	278.021	230.513	218.325
Paarden	3.996	5.271	4.244
Varkens	111.524	109.026	114.016

Men ziet dus een belangrijken achteruitgang in het aantal geslachte dieren.

Na een hoofdstuk over de veeartsenschool, komt de afd. nijverheid aan de beurt. Zij hield zich bezig met de destillatie van aetherische oliën, bereiding van klappervezel en agar-agarbereiding; verder wordt het keramisch laboratorium in het kort besproken en de textiel-inrichting; van de verbetering der weefindustrie wordt wel wat verwacht. Ook de technische voorlichting van den deskundige voor leerlooierij aan Inlandsche leerlooiers had wel eenig resultaat.

Uit het hoofdstuk over den I. C. A. blijkt, dat deze dienst in 1920 voor ƒ 12.925.172 en in 1921 voor ƒ 11.792.524 aankocht. Het verslag van de afd: handel bespreekt de rijst- en suikerdistributie en de monsterkamers, het museum voor economische botanie en het hulpkantoor voor den industrieelen eigendom, terwijl het laatste hoofdstuk gewijd is aan het statistisch kantoor.

Verslag van het algemeen syndicaat van suikerfabrikanten in Ned.-Indië over het 25e en 26e jaar, 1919 — 1920.

In een kloeke uitgave heeft het suikersyndicaat zijn geschiedenis in de beide eerste jaren na den oorlog te boek gesteld en de Java-suikerindustrie gedurende de verslagjaren besproken. Tal van bijlagen zijn eraan toegevoegd en het geheel is gecompleteerd door een uitvoerig register, waaruit de zorg, aan deze publicatie besteed, duidelijk spreekt.

De geschiedenis van het syndicaat werd gekenmerkt door een diep ingrijpende gebeurtenis: de reorganisatie van syndicaat en proefstation, welke in 1919 haar beslag kreeg. Oorspronkelijk bestond het syndicaat uit de administrateurs van suikerfabrieken hier te lande, niet uit de eigenaren. Het syndicaat had een vertegenwoordiger in Nederland om daar voor de belangen der industrie op te komen, terwijl daar ook de voornaamste eigenaren der suikerondernemingen gevestigd waren. De vertegenwoordiger nam ten aanzien van dezen echter een te onafhankelijke positie in. Verder vond men, dat de invloed van eigenaren op het beleid van het syndicaat te gering was. Men had getracht aan deze bezwaren tegemoet te komen door den vertegenwoordiger in Nederland een commissie van vertegenwoordiging toe te voegen, in de laatste jaren voornl. samengesteld uit directeuren van in Nederland gevestigde maatschappijen, die dus lasthebbers werden van hun eigen ondergeschikten. Deze eigenaardige toestand achtte men onhoudbaar en zoo wendde zich de commissie van vertegenwoordiging in Juni 1917 tot de in Nederland gevestigde eigenaren van Nederlandsch-Indische suikerfabrieken met voorstellen tot wijziging van de statuten van syndicaat en proefstation, beoogend over te gaan tot stichting van een bond van eigenaren, welke in Nederland beide eerstgenoemde instellingen zou vertegenwoordigen. Deze kwam op 21 December 1917 tot stand en omvatte dadelijk de eigenaren voor 79 % van den totalen aanplant.

In Indië vreesden de administrateurs der suikerfabrieken eerst, dat door de reorganisatie hun invloed op den gang van zaken sterk zou verminderen; de syndicaatsvoorzitter slaagde er echter in, hun aan te toonen, dat de reorganisatie onvermijdelijk was geworden, zoodat 2 Mei 1919 het hoofdbestuur van het syndicaat een statutenwijziging goedkeurde, waarbij het syndicaat niet langer uit de beheerders der suikerondernemingen als leden zou bestaan, maar de eigenaren (personen, firma's of vennootschappen) der suikerfabrieken de leden zouden zijn, welke zich door de administrateurs

doen vertegenwoordigen, tenzij zij die vertegenwoordiging anders wenschen te regelen. Tegelijk werd bepaald, dat in het bestuur eenige administrateurs zouden zitting hebben en dat het door een raad van advies, bestaande uit de voorzitters der departementen van het syndicaat, zou worden bijgestaan.

Na een aantal bijzonderheden van personeelen aard en over de financiëele aangelegenheden, worden de gewone verrichtingen van het syndicaat besproken. Er zij uit aangestipt, dat over allerlei vraagstukken gegevens en cijfers verzameld worden, zoo o.a. over de bedragen, welke door suikerondernemingen in den vorm van loonen, leveringen en grondhuren onder de bevolking worden gebracht, waarbij ook nog in aanmerking moeten genomen worden de sommen, door de industrie uitgegeven voor de verstrekking van rijst en andere voedingsmiddelen beneden kostprijs; in 1919 werd daaraan in totaal ruim een half millioen, in 1920 ƒ 1,7 millioen ten koste gelegd. Het totaal der grondhuren en pachten is voor 1919 ƒ 10.901.093.77, voor 1920 ƒ 13.779.286.96; voor uitbetaalde loonen totaal voor oogstjaar 1919 ƒ 52.424.432.45 en ƒ 73.175.040.19 voor oogstjaar 1920; voor leveringen ƒ 4.565.437.80 (1919) en ƒ 7.188.705.83 (1920); in beide laatste groepen cijfers zijn de Vorstenlanden niet begrepen. Uit de cijfers blijkt, dat aan grondhuur, loonen en leveringen de suikerindustrie in 1920 rond ƒ 91,5 millioen onder de bevolking van Java (met uitsluiting van de Vorstenlanden) bracht. Nog sprekender zijn de cijfers misschien, wanneer men ze per bouw uitdrukt; men krijgt dan voor de bedragen, onder de bevolking gebracht, per bouw vermalen riet (de Vorstenlanden buiten beschouwing latend):

aan grondhuur	ƒ 56.88	ƒ 64.15
„ loonen	„ 284.09	„ 360.44
„ leveringen	„ 24.81	„ 34.47
	ƒ 365.78	ƒ 459.06

Het euvel der rietbranden nam, na de beangstigende toename in 1918, in 1919 en 1920 sterk af, zoowel in aantal als in uitgestrektheid verwoesten aanplant. Dit wordt voornamelijk toegeschreven aan de verbeterde politie-toestanden.

Naar vrouwen- en kinderarbeid en naar de bedrijfsongevallen werd een enquête ingesteld; de hygiënische toestanden in en om suikerfabrieken werden bestudeerd door prof. Van Loghem. Verder worden de bemoeienissen voor mechanische grondbewerking besproken en daarna een aantal bijzonderheden over grondhuur-aangelegenheden medegedeeld, waarbij inzake de teeltdwang-ordonnantie, tusschentijdsche vrijwillige toeslag op loopende grondhuur-contracten, tusschentijdsche verhooging der minimumgrondprijzen en Westmoeson-clausule meermalen het syndicaat met succes zijn invloed kon aanwenden. Tenslotte worden nog enkele irrigatie-aangelegenheden behandeld.

In een tweede afdeeling wordt de Java-suikerindustrie gedurende 1919 en 1920 besproken. De omstandigheden waren in 1919 voor de cultuur buitengewoon ongunstig; daardoor en door inkrimping van het areaal was de totale oogst slechts 21 millioen pikol, 112 pikol per bouw. De nieuwere zaadrietsoorten EK 28 en DI 52 verdrongen een groot deel van POJ 100; dit maakte, dat de oogst niet nog lager daalde. Oogst 1920 was weer wat hooger, nl. 113.46 pikol hoofd suiker per bouw. Ook deze oogst kwam onder moeilijke omstandigheden van weder en werkvolkvoorziening binnen; bij het planten leverde de slechte aanvoer van bibit door gebrek aan waggons moeilijkheden op. De verdringing van de oudere zaadrietsoorten door de nieuwere maakte verderen voortgang.

De fluctuaties in de suikermarkt worden uitvoerig beschreven. In doorsnee maakte de V. J. S. P. voor oogst 1919 ƒ 17.661.215 per pikol kristal, voor oogst 1920 ƒ 33.590.498 per pikol kristal.

Een afzonderlijk hoofdstuk behandelt de suikerindustrie en de Inlandsche beweging; de gebeurtenissen, welke zich om dit typische verschijnsel in onze tropische maatschappij groepeeren, stempelden de beide verslagjaren tot misschien wel de felst bewogen periode in de geschiedenis der Java-suikerindustrie.

De Indische revolutionaire beweging richtte zich tegen het suiker-kapitaal, en tegen de suikerindustrie, een der meest kwetsbare draagsters van het Westersch element, gedreven als zij wordt op gronden, toebehoorende aan de bevolking, en afhankelijk als zij van den arbeid van die bevolking is. In bedekte termen werd aangespoord tot roof, brandstichting en sabotage. Steeds feller werd de propaganda, bijna in opruiïng ontaardend, zoodat de voorzitter van het syndicaat zich 10 Februari 1919 tot den G.G. wendde met een rekest om de pers daarin te breidelen. Intusschen werd de goede verhouding tusschen bevolking en cultures erdoor verstoord. Rietdiefstallen waren aan de orde van den dag; voorbeelden van brutale roof worden in het verslag genoemd. Terwijl deze verwildering van de zeden voortschreed, kwam de instelling van den Volksraad den leiders der Indische beweging gelegenheid geven hun volgelingen hun macht te toonen. In de woelige Novemberdagen 1918 toonde de linkerzijde van den raad zich revolutionair, de aanvallen en bedreigingen tegen de suikerindustrie waren in dat tijdvak feller dan ooit. De S. I. kondigde aan het systeem der suikerindustrie te zullen gaan bestrijden. Intusschen had de Regeering in Haar verklaring van 18 November 1918 toegezegd door een commissie een enquête betreffende de suikerindustrie te zullen doen instellen. Het syndicaat verleende deze commissie onbekrompen medewerking. De Inlandsche leiders drongen aan op gedwongen inkrimping van den suikeraanplant; er is wel sprake van geweest, maar tenslotte zag de Regeering er toch van af. Van een algemeene staking, waarmede door de leiders van de Inlandsche beweging was gedreigd, en die, naar zij hadden betoogd, niet meer zou zijn tegen te houden, indien de Regeering de inkrimping niet gelastte, kwam

niets; het drijven ertoe ging uit van de leiders, die er politiek voordeel mede hoopten te behalen; het was geen wensch, voortkomende uit het volk zelf.

Met het oog op de kans op partieele stakingen werden door den voorzitter van het syndicaat overeenkomsten ontworpen, waarin werd vastgesteld op welke wijze en in welke gevallen ondernemingen elkander hulp zouden verleenen, in geval van staking; vele ondernemingen sloten departementsgewijs dergelijke collectieve stakingsovereenkomsten. Met het oog op het bedrijfsrisico van het personeel in dergelijke gevallen werd een ongevallenfonds ingesteld.

De ontdekking der afd. B. van de S. I. wordt daarna besproken en erop gewezen, dat de S. I. daarop aan invloed inboette; daaraan wordt de oprichting der vakcentrale toegeschreven, waarin vrijwel alle Inlandsche vakvereenigingen werden opgenomen, waarbij ook de P(ersoneel) F(abrieks) B(ond), uit het zg. arbeidsleger Adhi Darmo voortgekomen, ter sprake komt. Al deze organisaties kwamen niet uit de arbeiders zelf voort, maar werden hun door de leiders opgedrongen, dikwijls zelfs met middelen als intimidatie. Toen de P. F. B. in het begin van 1920 zijn actie begon, eischen stelde en met staking dreigde, trachtte het syndicaat daartegenover de werkgevers tot eenheid te brengen. Raad van advies en dagelijksch bestuur besloten den leden van het syndicaat mede te deelen, dat beide college's tot de slotsom waren gekomen, dat het aanbeveling verdiende geeneriei relatie te onderhouden met den P. F. B., omdat deze in den grond een revolutionaire vereeniging was; omdat erkenning de suikerfabrieken onder een zekere voogdij van den P. F. B. zouden plaatsen, en omdat deze bond niet geacht kon worden het werkvolk te vertegenwoordigen. De administrateurs waren wel bereid rechtstreeks met hun arbeiders of de door hun gevormde raden te overleggen omtrent noodig geachte verbeteringen; het syndicaat verklaarde vakbonden in den waren zin den woords wel te willen erkennen. Bij circulaire van 1 April 1920 droeg de Regeering aan de residenten in de suikerstreken op zich ervan te vergewissen, of de loonen op de suikerondernemingen in verband met de belangrijke waarde-vermindering van het geld naar redelijkheid voldoende waren verhoogd, en of de werknemers wenschen hadden omtrent beperking van arbeidsduur, vrije dagen e.d. Den bestuursambtenaren werd opgedragen, zoo er grieven bleken te bestaan, die weg te nemen en bemiddelend op te treden. Na een vergadering van de leden verzocht het syndicaat de Regeering het onderzoek te beperken tot de ondernemingen, waar stakingen waren uitgebroken, omdat een algemeen onderzoek door de leiders van den P. F. B. aan de bevolking als een bewijs zou worden voorgehouden, dat de Regeering overtuigd was, dat de arbeiders slecht betaald en behandeld werden. Dezelfde ledenvergadering besloot tot instelling van een commissie, de zg. 13 April commissie, welke loonstandaard en arbeidsvoorwaarden op alle ondernemingen onderzoeken zou en een algemeene regeling ervoor zou opmaken.

Uit deze commissie kwam enkele maanden later de Java-suiker-werkgevers-bond voort.

Het hoofdbestuur van den P. F. B. verzocht het bestuur van het syndicaat half April, of het overleg wou plegen over de erkenning van beiderzijdsche organisaties, over instelling van een arbitrage-commissie en over vaststelling van een loonregeling, waarop het syndicaatsbestuur antwoordde bereid te zijn een zuivere vakvereeniging te erkennen, echter den P. F. B. wegens de wijze van ontstaan en zijn revolutionair karakter niet als zoodanig te kunnen erkennen. Mr. Hirsch, de voorzitter van het syndicaat, werd juist in dien tijd tot lid van den Volksraad gekozen en kreeg daardoor gelegenheid het standpunt van het syndicaat ook in dit lichaam te verdedigen. Desondanks wendde het bestuur van den P. F. B. zich in Augustus nog eens tot het syndicaat met allerlei eischen; bij niet-inwilliging zou een algemeene staking onvermijdelijk zijn. De inmiddels tot stand gekomen J. S. W. B. nam in dezen de taak van het syndicaatsbestuur over en antwoordde weder met een weigering. Toen greep ook de Regeering in door aan twee leiders mede te deelen, dat, indien zij er toe overgingen een algemeene staking te proclameeren, zij daarvoor aansprakelijk geacht zouden worden en de gevolgen ervan zouden moeten dragen. De algemeene staking bleek slechts een relletje te zijn geweest; er kwamen slechts op enkele fabrieken strubbelingen voor, terwijl de Regeering in den Volksraad erop wees, hoe weinig besef de voormannen van den P. E. B. hadden van wat de leiding van een vakvereeniging vereischt, en hoe zij daarom niet vrijgelaten konden worden een algemeene staking te ontketenen, die den algemeenen economischen toestand van Java in gevaar zou brengen.

Aan het einde van het hoofdstuk wordt erop gewezen, dat aan de vastberaden houding der suikerindustrie het ongetwijfeld voor een groot deel te danken is, dat de kostbare oogst 1920 zonder ernstige moeilijkheden kon worden binnengehaald.

Vervolgens wordt de salarisregeling der Europeesche geëmployeerden besproken, benevens het pensioen-fonds voor dezen en uitvoerig stilgestaan bij de belastingen en bij de suiker voor binnenlandsche consumptie. Op het verzoek van den directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel om suiker uit den oogst 1919 voor verminderden prijs voor de binnenlandsche consumptie beschikbaar te stellen, kon eerst niet worden ingegaan, omdat de geheele oogst vooruit verkocht was; toen er een overschot bleek te zijn, werd dit aan de Regeering aangeboden tegen ƒ 34.— per pikol, terwijl de markprijs voor ready-suiker op dat tijdstip ƒ 42.— bedroeg; 300.000 picol werden geleverd. In December 1919 kocht de Regeering uit oogst 1920 1.5 millioen picol tegen markprijs en eischte nog optie op een verdere 1.5 millioen picol; later werd dit een optie op 1.300.000 picol, tot 1 November 1920. Werd aan dezen eisch niet voldaan, dan bestond er groote kans, dat de Regeering beperkende maatregelen op den uitvoer van suiker zou afkondigen. Later, in Mei 1920, vroeg de V. J. S. P., of de Regeering van dit optierecht dacht gebruik te maken; eerste 10 September gaf het Gouverne-

ment het optierecht terug, welke late beslissing een ernstig nadeel voor de industrie was, immers in Mei was deze suiker voor ƒ 54. per picol te verkoopen geweest, in September was de prijs tot ƒ 20 gedaald, zoodat ruim 44 millioen minder voor deze optie-suiker verkregen werd.

Tenslotte worden nog de winstaandeelkassen, de verhooging der spoorvrachten voor suiker, andere vervoerzaken, en het bezoek der Nederlandsch-Indische suikercommissie aan Java vermeld, terwijl bij het verslag een aantal bijlagen gevoegd zijn met allerlei cijfers en grafieken betreffende de industrie.

Verslag van den dienst der zoutregie en van de daartoe behoorende afdeeling vervoer en verkoop over de jaren 1918-1919.

Deze publicatie van het departement van Gouvernementsbedrijven komt wel heel laat. Zij bevat een aantal gegevens over de uitgaven en inkomsten van dezen tak van dienst, waaruit de Indische Regeering belangrijke baten trekt.

Uit een statistiek voor 't verbruik in 1917, 1918 en 1919 van verpakt zout in picols, blijkt dit voor de buitenbezittingen zonder uitzondering te zijn gestegen; voor Java en Madoera vertoonen sommige residenties stijging, andere daling; over het geheele gebied nam het verbruik van 1917 tot 1918 met 2,1 % en van 1918 tot 1919 met 1,4 % toe; in de beide laatste jaren werd ruim twee millioen picol verpakt zout per jaar verbruikt.

Belangwekkend is het uit de overzichtelijke tabellen eens na te gaan, hoe de onkosten van den dienst verdeeld zijn. Neemt men b.v. 1919. In dat jaar was de afleveringsprijs van den zoutaanmaak voor los zout ƒ 12.91^{38} per kojang van 30 picols. Voor de berekening van den totalen kostprijs voor de zoutregie moet men er bij tellen:

Vervoerkosten	ƒ	38.67^{76}
Verkoopkosten	„	10.10^{62}
Beheer d. afd.	„	3.19^{91}
Rente en afschr.	„	1.34^{06}
Algem. beheer	„	1.21^{36}
	ƒ	54.53^{71}
Afleveringsprijs	„	12.91^{38}
Totaal kostprijs	ƒ	67.45^{09}

Voor het verpakte zout wordt de afleveringsprijs berekend op ƒ 15,71 voor kosten los zout en ƒ 33.58 voor kosten van verwerking en verpakking, samen ƒ 49.29^{81}, waarbij voor de onkosten van vervoer, verkoop, beheer en rente en afschrijving nog ƒ 54.55^{41} komt, zoodat voor verpakt zout de kost-

prijs voor de regie over 1919 op ƒ 103.85[22] komt te staan. Door het in eigen beheer nemen van het vervoer te land werden de onkosten daarvoor aanzienlijk verlaagd.

Behalve een algemeene balans per 31 December 1918 en per 31 December 1919 geeft het verslag ook de bedrijfsrekeningen over beide jaren. In 1918 is het eindcijfer daarvan ƒ 19.598.157.39, waarin een voordeelig saldo zit van ƒ 10.274.753.37; voor 1919 zijn deze cijfers ƒ 19.719.870.99 en ƒ 10.115.443.17.

Verslag betreffende het spoor- en tramwegwezen in Nederlandsch-Indië (tekst over 1920, statistieken over 1920 en 1921).

Dit van veel cijfermateriaal vergezeld verslag bevat ook enkele opmerkingenn op economisch gebied. In de algemeene beschouwingen wordt gewezen op de moeilijkheden, welke zoowel de Staats-, als de particuliere spoor- en tramwegen in 1920 ondervonden bij hun kapitaalvoorziening. De inkomsten vertoonden in het eerste halfjaar een belangrijke vermeerdering; toen daarna bij particuliere ondernemingen de omvang van het vervoer verminderde, maakte men dit door tariefsverhooging goed. De bruto-ontvangsten van de verschillende maatschappijen vertoonen een algemeene stijging; wel namen ook de exploitatiekosten toe, maar over het geheel vertoonen de exploitatie-overschotten toch voor 12 van de 15 maatschappijen een stijging, dikwijls een vrij belangrijke toename. Na eenige bijzonderheden over wetgeving en concessie wordt in het hoofdstuk toezicht op de spoor- en tramwegen de door de Regeering gevolgde brandstoffen-politiek uitvoerig verdedigd. Na eenige technische hoofdstukken worden de personeele en sociale aangelegenheden behandeld en verschillende stakingen bij de spoor- en tramwegen besproken. Het verslag bevat verder tal van tabellen met statistische gegevens over de spoor- en tramwegen.

Jaarverslagen van naamlooze vennootschappen.

De redactie ontving verschillende jaarverslagen van ondernemingen. Zoo het verslag over 1921 van de N. V. Hevea Cultuur Maatschappij „Bodjong Datar", een van de ondernemingen, welke van de diensten der cultuur-hulpbank gebruik hebben gemaakt om het bedrijf te kunnen voortzetten. Aanvankelijk stelde deze zich op het standpunt, dat het niet tot haar werkkring behoorde ondernemingen in staat te stellen jonge plantsoenen te onderhouden; later verbond zij zich om tot een maximum van ƒ 250.000 voorschotten te verstrekken, op basis van een door haar in overleg met de directie vastgestelde toekomst-begrooting. De instandhouding en het productief maken van den geheelen aanplant is thans verzekerd. Men heeft hier dus te

doen met een geval, waarin de cultuur-hulpbank een jonge onderneming voor ondergang heeft behoed.

Van ontvangen verslagen kunnen nog worden vermeld het jaarverslag Dajeuh Manggoeng over 1921, van de Internationale Crediet- en Handelsvereeniging „Rotterdam" over 1921, en dat van de Ned. Handel Mij. over hetzelfde jaar. In het jaarverslag van de „Internationale" wordt bij den exporthandel gewezen op den sterken teruggang in prijzen gedurende 1921 en dit met onderstaand staatje voor enkele producten gedemonstreerd.

	hoogste in 1920	laagste in 1921	ult. April 1922.
Robusta koffie p. picol	ƒ 68.50	ƒ 25.25	ƒ 39.—
Super. suiker „ „	„ 75.50	„ 10.—	„ 13.25
Tin „ „	„ 233.—	„ 105.—	„ 110.—
Rubber crêpe p. ½ K.G.	„ 1.60	„ 0.38	„ 0.45
Ia Japara-kapok „ picol	„ 82.50	„ 45.—	„ 72.50
Lampong-peper „ „	„ 48.50	„ 16.12½	„ 20.50

Over den importhandel wordt opgemerkt, dat, ofschoon in Indië zware klappen gevallen zijn in 1921 en het jaar daarvoor, toch de tweedehands koopers van import-artikelen en de Chineesche handelaars in producten over het algemeen genomen beter door de crisisjaren heengekomen zijn, dan men had mogen verwachten, had men de geweldige schokken in het economisch leven kunnen voorzien. Aan het einde des jaars werd de crisis verscherpt door het afkomen van belastingaanslagen, waaronder zelfs voor oorlogswinsten van jaren her. Volgens het verslag is het dringend noodig, dat door den fiscus in Indië gestreefd worde vooral naar vereenvoudiging in de methode van aangifte en aanslag.

Het jaarverslag van de Ned. Handel Mij. opent met enkele algemeene beschouwingen. De internationale toestand, het scheepvaart- en het bankbedrijf, de effectenmarkt worden met enkele woorden besproken. Na de financiëele gegevens, balansen en winst- en verliesrekeningen, wordt in enkele hoofdstukken de toestand in Nederlandsch-Indië, de Straits Settlements, Britsch-Indië, China en Japan geschetst. Vooral over den landbouw en den productenhandel van Nederlandsch-Indië bevat het verslag uitvoerige gegevens. Van onze voornaamste producten, zoowel van den grooten, als van den Inlandschen landbouw, worden uitvoercijfers en marktprijzen gegeven.

Verslag van den dienst van het boschwezen in Nederlandsch-Indië over 1918 en 1919.

Vergeleken met het jaarboek van het Landbouwdepartement, waarvan de jaargangen 1920 en 1921 reeds verschenen zijn, komt dit verslag van een onderdeel wel laat. Waar in de bespreking van het departementsjaarboek reeds de voornaamste cijfers betreffende het boschwezen opgenomen zijn, kan hier worden volstaan met te vermelden, dat het jaarverslag tal van bij-

zonderheden en statistieken over de bosschen en den houtaankap op Java en Madoera en op de buitenbezittingen geeft. Het verslag is vergezeld van een kaart, waarop de djati- en wildhoutbosschen op Java en Madoera zijn ingeteekend, en waarop tevens het stadium is aangeduid, waarin zij, wat grensregeling, opmeting, inrichting, enz. betreft, verkeeren.

Vulkanologische mededeelingen no. 4.

Door den dienst van het Mijnwezen in Nederlandsch-Indië is als vierde nummer der „Vulkanologische mededeelingen" uitgegeven een studie van Dr. G. L. L. Kemmerling over de Goenoeng Semeroe, de G. Brâmâ en de G. Lamongan in het begin van 1920. Tal van fraaie fotografiën en een dikke bundel kaarten en schema's verduidelijken den tekst. De schrijver bepaalt zich niet tot uitsluitend abstract-wetenschappelijke beschrijvingen, maar wijdt ook aandacht aan de practisch uitvoerbare maatregelen om het gevaar voor het verlies van menschenlevens bij eventueele uitbarstingen of liever afstortingen van den Semeroe te voorkomen. De bestaande observatieposten en vluchtheuvels beschouwt hij slechts als lapmiddelen; de ontruiming der bedreigde streken acht hij verre te verkiezen, in allen gevalle ware uitbreiding van de nederzettingen daar tegen te gaan. De beschrijvingen van de vulkanen, welke de schrijver op eigen onderzoek, dikwijls na moeilijke beklimmingen en afdalingen, grondt, zijn geschreven op zulk een wijze, dat zij ook den leek interesseeren.

Jaarverslag Centrale Kas 1921.

In de reeks jaarverslagen, welke ons in de laatste maanden zijn toegezonden, vonden wij ook dat van de centrale kas over 1921, het 9de boekjaar. Behalve enkele mededeelingen over organisatie en personeel geeft het verslag voornl. tabellen met cijfers, betrekking hebbend op de financiëele werkzaamheid der kas. De disposities en stortingen van afdeelingsbanken op Java en Madoera zijn, zelfs vergeleken bij het zeer hooge cijfer voor 1920, nog iets vooruitgegaan; voor de afdeelingsbanken in de buitengewesten bij het vorig jaar vergeleken, verminderd; ziet men van dit jaar af, dan geeft 1921 echter ook voor de buitengewesten het hoogste cijfer te zien. In den loop van het eerste kwartaal van 1921 namen de afdeelingsbanken voortdurend meer op van de centrale kas, zoodat het door de Javasche bank geopend crediet steeds meer moest worden aangesproken en er gevaar dreigde, dat de centrale kas in korten tijd vast zou loopen, waarop de Javasche bank verder met crediet hielp, terwijl later ook ruimer middelen verkregen werden, door de afdeelingsbanken te verzoeken haar overtollige gelden, zoowel kasmiddelen als reserven, bij de centrale kas te beleggen.

Over de door de afdeelingsbanken opgenomen gelden worden enkele interessante tabellen gegeven. Deze banken krijgen een deel dezer gelden als deposito's, met een jaar opzegging. Zooals uit onderstaande tabel blijkt, werd

belangrijk meer aan deposito's ontvangen dan terugbetaald, terwijl althans voor Java in 1919 de verhouding andersom was.

Op de rekening deposito's werd door afdeelingsbanken:

	JAVA en MADOERA				BUITENGEWESTEN			
	ontvangen		terugbetaald		ontvangen		terugbetaald	
	aantal	bedrag	aantal	bedrag	aantal	bedrag	aantal	bedrag
1917	64	4 866 900	69	4 602 800	13	888 400	10	650 100
1918	67	4 462 030	67	4 100 670	10	902 300	10	843 750
1919	67	3 206 900	67	4 559 660	12	923 950	12	682 700
1920	66	4 379 500	66	4 022 300	15	1 770 700	13	578 700
1921	61	5 697 000	66	3 520 800	15	1 582 100	15	824 700

Ziet men uit bovenstaande cijfers een flinke stijging in de op langen termijn opgenomen gelden in 1921 vergeleken bij 1920, van de op korten termijn opgenomene ging het saldo, vergeleken bij het vorig jaar, belangrijk achteruit, een vermindering, die met het oog op den algemeenen economischen toestand van Indië niet onwelkom wordt genoemd. De cijfers luiden:

Saldo der door de afdeelingsbanken opgenomen gelden eind 1921:

Ultimo		1917	1918	1919	1920	1921
Van de centrale kas		971 892	1 110 499	1 620 266	1 963 300	3 969 000
Deposito's		16 235 300	16 655 210	15 543 700	17 092 900	20 026 500
Gelden op korten termijn	v. part	3 181 011	3 366 248	5 371 000	7 379 200	6 684 800
	v. inl. gem. e. d.	7 599 839	8 722 326	10 246 500	13 257 000	12 474 800
Totaal		27 987 042	29 854 283	32 781 466	39 692 400	43 154 500

De uitleeningen aan particulieren (dus niet aan Inlandsche gemeenten en dergelijke corporaties) vertoonen voor 1921 een flinke stijging. De cijfers zijn:

Banken op	1917	1918	1919	1920	1921
Java	25 321 700	25 102 700	25 376 500	30 387 700	38 468 900
Buitengewesten	4 367 500	4 455 500	6 433 700	9 950 800	10 073 400
Totaal	29 689 200	29 558 200	31 810 200	40 538 500	48 542 300

Blijkens de winst- en verliesrekening werd aan onkosten (salarissen, duurtetoeslag, reis en verblijfkosten, kantooronkosten enz.) ƒ 175.994.50 uitgegeven; verder werd voor afschrijving op vreemde valuta ƒ 19.667.46 en op inventaris ƒ 7.814.77 bestemd; tegenover dit totaal van ƒ 203.476.73 stond een totaal aan winsten van ƒ 315.741.29, zoodat over 1921 een winst kon worden geboekt van ƒ 112.264.56, waarmede het saldo verlies van vorige jaren van ƒ 422.993.11 wordt verminderd tot ƒ 310.728.55.

Het verslag bevat tenslotte een lijst van de in Nederlandsch-Indië werkende afdeelingsbanken en een waardeberekening per ult. December 1921 der fondsen van de centrale kas.

In de Fin.-Econ. kroniek in de vorige aflevering zijn een paar zinstorende drukfouten ingeslopen.

Blz. 135, 21e regel, moet luiden: „sinds de 3de generatie is de vegetatieduur constant en bedraagt slechts 4 maanden".

Blz. 136, 22ste regel, in „niet vanwege" moet „niet" vervallen.

Decentralisatie bij administratieve rechtspraak.

door

MR. DR. H. WESTRA.

There is some soul of goodness in things evil,
Would men observingly distill it out.
SHAKESPEARE.

Het is een klacht, een oude en gegronde klacht, dat wij in wetgevende zaken nog zoozeer gebonden zijn aan het moederland; dat wet en algemeene maatregel van bestuur tal van Indische aangelegenheden regelen, waardoor niet voldoende, en zeker niet dan met groote vertraging, in de rechtsbehoeften wordt voorzien.

Is dit ongetwijfeld een „thing evil", ook hier ontbreekt de „soul of goodness" niet. Zij schuilt hierin, dat nu wij binnenkort zelf de wetgeving ter hand kunnen nemen, wij niet langer gedwongen zijn, de moederlandsche rechtsontwikkeling op den voet te volgen en nog eens door te maken, wat daar te lande reeds als een verlaten idee wordt beschouwd.

Dat voordeel van zich te spiegelen aan een ander, komt sterk uit bij het vraagstuk van de administratieve rechtspraak of, beter gezegd, bij de vraag, hoe waarborgen gevonden moeten worden tegen onjuiste uitspraken van de administratie. Want over dit punt bestaat geen verschil van gevoelen: dat het zich niet verdraagt met het begrip moderne staat, dat er geen behoorlijke berechting is van geschillen, ontstaan tusschen een burger en den staat of een zijner organen, dan wel tusschen de staatsorganen onderling, loopende over vragen, gegrond in het overheidskarakter van den staat en zijn organen. Sinds het door Stahl geformuleerde desideratum

„der Staat soll Rechtstaat sein", waarmede bedoeld is, dat de staat zich heeft te binden in zijn doen en laten aan wettelijke regelen, heeft het idee van administratieve rechtspraak de rechtsliteratuur vrijwel beheerscht.

Van de aanvankelijke gedachte, de berechting op te dragen aan de rechterlijke macht, is men teruggekomen, om tot het inzicht te geraken, dat ook hier decentralisatie verlossing kon brengen. Deze overgang van de formeel-juridische rechtstaatsgedachte tot het besef, dat de sociale cultuurwaarde van onzen tijd de waarborg voor de gerechtigheid op een geheel andere wijze heeft te zoeken, is zóó belangwekkend en voor toekomstige regelingen zóó waardevol, dat, op gevaar af beschuldigd te worden van „unzeitgemäsze Betrachtungen", het verloop ervan in het kort moge geteekend worden.

De opdracht aan de rechterlijke macht lijkt prima vista de eenig juiste oplossing, want hier heeft men een orgaan, dat al jaren lang het monopolie van rechtspraak heeft, van de administratie onafhankelijk is en derhalve in staat een onpartijdig oordeel te vellen. Onbewust ligt in deze opvatting de erkenning van een antithese: staat contra burger, de antithese, die Montesquieu er in 1748 toe bracht de staatstaak angstvallig in drie stukken te verdeelen, elk met streng afgescheiden eigen gebied. Dit inzicht was voor de ouderen in overeenstemming met de werkelijkheid, want zoolang het parlementair stelsel nog niet het stadium van parlementair overwicht had bereikt, bestond er een tegenstelling tusschen de overheid, belichaamd in het Koninklijk gezag, en het volk, vertegenwoordigd in het parlement. Sinds theoretisch in 1848 en practisch na het conflict van minister Heemskerk met de Kamer in 1866, de ministers in overeenstemming met de Kamermeerderheid gekozen worden en hun bewind voeren, bestaat die tegenstelling niet meer. Een toestand, ook hierin zich uitend, dat de Kamer zich meer en meer als controleerend orgaan voelt en op wetgevend terrein zich bepaalt tot het aangeven van de hoofdlijnen van wetgeving, daarbij de uitwerking aan de Kroon overlatend. Professor Struycken, die met zijn open oog voor de realiteit van het staatsleven tevens de gave van wetenschappelijke analyse der verschijnselen bezit, heeft het verschil in toestand aldus omschreven: „Het tweeledig machtselement, dat de beperkte monarchie in den vorst en de

volksvertegenwoordiging bood, heeft zich opgelost in één, dat door het volk en zijn vertegenwoordiging wordt bepaald en beheerscht. Een formeel-juridische rechtstaatsgedachte, die op het bestaan van dat dubbele machtselement is gebouwd, kan dus niet zonder meer worden overgenomen in onzen tijd. De wet wàs de waarborg voor de burgers, door hunne vertegenwoordigers voor hen verkregen, tegen de willekeur van den vorst en de aan hem ondergeschikte administratie, — de wet is thans niets dan een der vormen, waarin de bevolking haar inzicht omtrent het gemeenschapsleven uitspreekt; de administratie wàs het vreemde, den levenskring des burgers bedreigende element, — de administratie is thans het door de bevolking zelve aangewezen en volgens hare inzichten handelende orgaan der gemeenschap; de rechter wàs het eenig orgaan, dat zich na langen strijd van den vorst en zijne administratie rechtens en feitelijk had weten onafhankelijk te maken, en daarom als hoeder der wet tegen de administratie zich als vanzelf aanbood, — de rechter is thans een der organen, naast of in de administratie te denken, waaraan de bevolking eene bepaalde functie in het gemeenschapsleven toevertrouwt." (Struycken, administratie of rechter).

De schrijvers van de laatste kwart eeuw hebben voor het verband tusschen dit feit en de opdracht aan de rechterlijke macht te weinig oog gehad.

Bestond over de vraag, of de rechterlijke macht al dan niet tot de berechting geroepen zou worden, vrijwel geen verschil van gevoelen, de meeningen liepen uiteen of de gewone rechter ermee belast zou worden, dan wel een apart daartoe in het leven te roepen tak ervan. Bij de meesten zat het gevoel van het verschil in karakter van publiek- en privaatrecht gelukkig diep genoeg om het laatste te prefereeren. Een afdoende motiveering gaven mrs. Roëll en Oppenheim in een artikel in het rechtsgeleerd magazijn van 1899: „Het onbeneveld oog, voor den rechter onontbeerlijk, loopt ernstig gevaar te worden verdonkerd, als de magistraat om beurten overwegingen van streng juridieke natuur en gezichtspunten van maat en opportuniteit moet ten grondslag leggen aan zijn oordeel. Wat meer nog weegt: het prestige van den rechter en het vertrouwen in zijn uitspraken kunnen er slechts bij verliezen, zijne populariteit, in naam

waarvan op vereeniging wordt aangedrongen, dus alleen geschaad, nooit gebaat, als iederen dag de mogelijkheid openstaat, dat hij als adviseur, ten aanschouwe der openbare meening, door de regeering wordt op zijde geschoven, terwijl zijn uitspraken onaantastbaar zijn".

Naast deze formeele, en derhalve bijkomstige, kwestie bestond verdeeldheid over de veel belangrijker vraag, of alle soorten van geschillen konden worden opgedragen aan den rechter, dan wel of er scheiding moest gemaakt worden tusschen rechts- en doelmatigheidsgeschillen; onder rechtsgeschillen werden dan verstaan die, waarbij het een kwestie van wetsuitlegging gold, en doelmatigheidsgeschillen, wanneer het een vraag van beleid der administratie betrof.

Er valt iets vóór, doch nog meer tegen beide standpunten te zeggen. Maakt men geen splitsing en worden derhalve alle geschillen zonder onderscheid aan den rechter opgedragen ter berechting, dan is dit in overeenstemming met de fundamenteele gerechtigheidsgedachte; temeer klemt dit, omdat juist de geschillen over beleid èn het talrijkst èn het meest aanleiding geven tot klachten. Maar daar staat tegenover, dat in nog meerdere mate het bezwaar geldt, dat mrs. Roëll en Oppenheim duchtten voor opdracht aan den gewonen rechter. Zeker, voor onpartijdigheid zou voldoende gezorgd zijn, maar voor een tweeden, even belangrijken eisch, dien van deskundigheid, niet, omdat de rechter, buiten het werkelijke staatsleven staande, geen oordeel kan vellen of de een of andere handeling al dan niet beleidvol was. Om het woord aan professor Struycken te laten: „De leiding te brengen bij den administratieven rechter, zou zijn, haar toe te vertrouwen aan een niet deskundig orgaan, niet deskundig in sociaal, niet deskundig in technisch opzicht. In socaal opzicht niet deskundig is hij, die niet gedwongen is, mee te leven in de ontwikkeling der sociale ideeën, zooals deze in het ingewikkelde democratische stelsel ten slotte door de vertegenwoordigende organen wordt voortgebracht" (ib idem).

De hulpeloosheid van den rechter zou zich vooral manifesteeren in die gevallen, waarin aan de administratie een algemeene titel gegeven is om te handelen als bij omschrijvingen „in het algemeen belang", „in het belang van rust en orde", termen, die de vrijheid

laten te handelen naar eigen inzicht, meer nog, de mogelijkheid voor eigen rechtsschepping openen; kortom, het terrein, dat in de wetenschap als dat van het „freie Ermessen" bekend staat.

Zij, die de splitsing in rechts- en doelmatigheidsgeschillen voorstaan en alleen de eerste categorie aan den rechter te berechten willen opdragen, geven daardoor blijk, de taak en potentie van den rechter juister te beoordeelen, doch in hun systeem blijft het grootste deel der geschillen onberecht, in strijd met het punt van uitgang. Daarbij komt nog, dat het zoeken naar de splitsing, het zoeken naar den steen der wijzen beteekent. Zich er af te maken met een algemeene formule komt neer op het verplaatsen van de moeilijkheid op den rechter en hem ook nog voor deze puzzle stellen. Een critisch onderzoek van de bestaande wetgeving door mrs. Roëll en Oppenheim naar de mogelijkheid voor de praktijk van de splitsing heeft de onmogelijkheid ervan voldoende aangetoond.

Zoo kwam dan na een tijd van verhoogde interesse, zich uitend in een stroom proefschriften over het onderwerp, het instellen van staatscommissies en het maken van ontwerpen, een periode van stilstand, niet omdat de rechtsovertuiging zich gewijzigd had, maar omdat men begon in te zien, dat deze weg nooit tot het begeerde doel zou voeren. Zoozeer had men zich blind gestaard op een gecentraliseerd lichaam als de rechterlijke macht, dat men geen oog had voor de praktijk, die al lang een anderen weg — en een juisteren — had ingeslagen, nl. decentralisatie.

Bij zeer vele administratieve regelingen toch is in de oplossing van conflicten voorzien, door in die regelingen zelf voor de daarin voorkomende gevallen een hooger of ander orgaan als rechter aan te wijzen.

Is dit geschied zonder een bepaald systeem en derhalve zonder eenheid, de eene keer gelukkiger door beter gekozen waarborgen dan een andere keer, drie niet te onderschatten voordeelen zijn ermede bereikt. Vooreerst, dat met de differentiatie, welke de administratie te zien geeft, rekening kon gehouden worden; vervolgens, dat de procesvormen uiterst eenvoudig bleven (men vergelijke er eens het ontwerp-Loeff over de administratieve rechtspraak met procès-orde en instanties mede!) en ten slotte, dat aan den eisch van deskundigheid is voldaan.

Voort te gaan op dien weg zal de eenig juiste oplossing zijn, doch meer bewust dan tot dusverre zal men er zich rekenschap van moeten geven, of de verschillende waarborgen voor behoorlijke beoordeeling wel voldoende aanwezig zijn, waar immers de gedachte, dat die regelingen provisioneel zijn en later door een algemeene regeling zullen worden vervangen, gerust van zich afgezet kan worden.

Om een beeld te geven van de veelvormigheid van de administratieve rechtspraak in de Indische administratieve wetgeving, volgen hier eenige van de meest typeerende constructies.

Allereerst dan de *gewone rechter,* die (ik laat de dubieuse en mijns inziens in negatieven zin te beantwoorden vraag terzijde, of artikel 78 van het Regeeringsreglement ook het terrein van het publieke recht bestrijkt) in enkele speciale gevallen buiten zijn gewone sfeer van doen geroepen wordt om uitspraak te doen. Een voorbeeld levert het kiesrecht op in de locale raden-ordonnantie, waarbij de Raad van Justitie is aangewezen om uitspraak te doen tusschen den burger, die meent wèl recht te hebben om op de kiezerslijst geplaatst te worden, en de kiezerslijstcommissie, die van een ander gevoelen is. Formeel is deze constructie weinig gelukkig, omdat de procedure, op enkele afwijkingen na, dezelfde is als bij een burgerlijk geding, blijkbaar een gevolg van de onjuiste gedachte, dat, waar nu eenmaal de rechter geroepen is om die zaak af te doen, ook zijn gewone wijze van werken moet aanvaard worden.

Een tweede figuur levert de rechtspraak door *administratieve organen* op, die naast hun taak van bestuur het rechtersambt vervullen (Rechter im Nebenambt). Bij deze categorie komt het er op aan, na te gaan, of tégen de vermeende onjuiste uitspraak wel voldoende waarborgen bestaan en of het gevaar, dat de eene partij tevens rechter is, vooral daar, waar de administratieve rechter de hierarchisch hoogere is van het orgaan, waartegen de klacht is gericht, zooveel mogelijk vermeden wordt. Bij dezen meest voorkomenden vorm is het als regel de *Gouverneur-Generaal,* die als rechter fungeert. Een verschil en tevens een achterstelling bij het moederland is het, dat hier een adviseerend lichaam als de afdeeling contentieus van den Raad van State ontbreekt, een college, dat zoowel door zijn voortreffelijk geselecteerde samenstelling als door de

gemoedelijke proces-vorm, doch vooral door het voorschrift, dat bij afwijking van het advies dit naast de afwijkende beslissing gepubliceerd moet worden, een belangrijke waarborg biedt.

Een voorbeeld levert weer het kiesrecht op. Bij Volksraad en localen raad kan degene, die meent ten onrechte niet te zijn toegelaten als lid door het college, waarin hij zitting wil nemen, zijn zaak ter berechting opdragen aan den Gouverneur-Generaal. Hier is de constructie zonder bezwaar, omdat het vertegenwoordigend lichaam, wiens uitspraak gewraakt wordt, niet onder den Gouverneur-Generaal staat, doch naast hem. Bij de onteigeningsordonnantie is een soort waarborg gezocht in een voorafgaande bekrachtiging. Wordt namelijk bij noodonteigening, in dringende omstandigheden, overgegaan tot onverwijlde inbezitneming van- of inbreuk op een goed of recht, dan geschiedt dit door het hoogste gezag ter plaatse; die daad moet bekrachtigd worden door den localen raad of, bij ontbreken ervan, door het hoofd van gewestelijk bestuur, en eerst daarna mag de Gouverneur-Generaal als rechter uitspraak doen. In dit geval zou de gewone rechter allerminst op zijn plaats zijn, waar het hier een zuivere opportuniteitskwestie geldt, welke buiten zijn gezichtskring valt. Directe hierarchische verhouding bestaat onder andere in het geval, dat de fabrieken-ordonnantie inhoudt; daar kan van de beslissing van den directeur van Binnenlandsch Bestuur (weigering van de vergunning of intrekking ervan) een beroep gedaan worden op diens directen chef, den Gouverneur-Generaal.

Het *gewestelijk bestuurshoofd* treedt als rechter op in sommige gevallen van geschil tusschen een burger en het hoofd van plaatselijk bestuur, een constructie, die weer de hierarchisch hoogere als rechter in een geding stelt, waarbij een lagere als partij fungeert, ten nadeele van den waarborg van onpartijdigheid. Voorbeelden hiervan bieden het Koninklijk besluit over de uitoefening van het recht van vereenigen en vergaderen, waarbij van de weigering door het hoofd van plaatselijk bestuur, om vergunning te verleenen tot het houden van een openbare vergadering in de open lucht, beroep op het hoofd van gewestelijk bestuur mogelijk is; evenzeer bij de ontginningsordonnantie, waar, bij weigering van vergunning tot ontginning door het hoofd van plaatselijk bestuur, diens directe chef, het gewestelijk bestuurshoofd, als rechter is aangewezen. Beter,

door het ontbreken van direct hierarchisch verband, is de regeling bij het toelatingsbesluit, waarbij een commissie van immigratie over de al dan niet-toelating beslist, doch de niet-toegelatene een beroep kan doen op het hoofd van gewestelijk bestuur.

Het *hoofd van plaatselijk bestuur* als rechter treffen wij aan in de ontginningsordonnantie, en wel, ingeval vergunning tot ontginning door het districtshoofd geweigerd is en degene, aan wien de vergunning geweigerd werd, in beroep gaat.

Rechtspraak door *vertegenwoordigende lichamen* komt in Indië nog niet voor, doch zal haar intrede doen met de invoering van de provinciele- en regentschapsordonnanties. Dan zullen de colleges van gedeputeerden (in de provincie) en gecommitteerden (in het regentschap) hier en daar al rechtspraakfuncties van den Gouverneur-Generaal, het hoofd van gewestelijk- en dat van plaatselijk bestuur overnemen en zeker bij toekomstige regelingen ermede belast worden. Als gevolg van de invoering van provincies en autonome regentschappen zal een ingrijpende wijziging van het decentralisatie-besluit en de locale raden-ordonnantie, voor zooveel de stadsgemeente betreft, noodig zijn en daarbij zal het thans eenigszins te vondeling gelegde instituut van wethouders beter tot zijn recht moeten komen, ook om aan het college van burgemeester en wethouders zijn plaats in te kunnen ruimen als administratief rechter. Het groote voordeel toch van rechtspraak door representatieve colleges openbaart zich juist in den waarborg, gelegen in hunne samenstelling.

Zoo is het ook in het moederland begrepen, waar gedeputeerde staten herhaaldelijk tot het rechtersambt geroepen worden, o.a. bij de begrafeniswet, ingeval van geschil tusschen den aanlegger eener begraafplaats en het college van burgemeester en wethouders, welk college weer zelf als rechter optreedt in de gemeentewet, waar het betreft de berechting van geschillen, gerezen bij de uitvoering van gemeenteverordeningen. Niet navolgenswaard is het een groot college daarmede te belasten, zooals in Nederland geschied is in de woningwet, waar van de beslissing van het college van burgemeester en wethouders, in geval van verplichte woningverbetering of ontruiming, beroep op den gemeenteraad openstaat.

Merkwaardig mag het heeten, dat, met het erkende feit voor oogen, dat rechtspraak door representatieve organen grooter waarborg

biedt dan door administratieve organen, bij de behandeling van de nieuwe artikelen 67 *a*, *b* en *c* van het Regeeringsreglement geen oogenblik is stilgestaan bij het voordeel, dat de instelling van provincies en autonome regentschappen biedt voor de administratieve rechtspraak.

Een derde groep als administratieve rechter vormen *colleges, die daartoe speciaal zijn ingesteld*, en die taak dus niet als bij de vorige constructies naast hun gewone werk verrichten. Een voorbeeld biedt de raad van beroep in belastingzaken, die een naar zijn meening te zwaar belast belastingplichtige in de gelegenheid stelt van de uitspraak van den hoofdinspecteur van belastingen in beroep te komen. Een groote waarborg is hierbij gelegen in de samenstelling van den raad, waarvan de directeur van Financien voorzitter is en die verder bestaat uit vier leden, waarvan twee uit een alfabetische voordracht van twee personen, respectievelijk door den Raad van Indië en het Hooggerechtshof op te maken en de beide anderen uit een voordracht van vier personen, door de kamers van koophandel en nijverheid op te maken, benoemd worden. Juist door het niet-ambtelijk element en de vlotte procedure is dit instituut geslaagd te noemen. Wanneer binnenkort een raad van scheepvaart, waarop in den Volksraad is aangedrongen, tot stand komt, zal op voetspoor van den Hollandschen raad ook aan het eere-ambtelijk element een ruime plaats gegeven worden ten bate van het rechtvaardigheidsgehalte van de uitspraken.

Is hiermede een overzicht gegeven van de vormen, waaronder de administratieve rechtspraak zich hier te lande voordoet, het spreekt vanzelf, dat er naast den waarborg van rechtspraak nog andere waarborgen bestaan, waarvan de voornaamste wel gelegen is in de samenstelling van de administratie. Daarnaast vinden wij het hooger toezicht op lagere organen, hetzij in den vorm van voorafgaande goedkeuring, hetzij in repressief toezicht door hanteering van het schorsings- en vernietigingsrecht; verder in het toezicht van hoogere besturen bij lagere, waarvan de locale raden-ordonnantie het voorbeeld biedt door aan den voorzitter van een localen raad het recht te verleenen om een beslissing van dien raad, welke naar zijn oordeel voor schorsing of vernietiging vatbaar is, niet uit te voeren en aan het centraal gezag aan te bieden ter schorsing en vernietiging. Een

anderen keer is als waarborg een voorprocedure voorgeschreven, zooals in de onteigeningsordonnantie, waar het verplicht hooren van belanghebbenden aan de uitspraak moet voorafgaan. Ook in de vormvoorschriften, voornamelijk in verplichte publiciteit en motiveering van beslissingen, is een prikkel voor behoorlijke vervulling der taak gelegen, terwijl ten slotte de controle door den Volksraad gunstig kan werken. Een zeer typeerende figuur in het moederlandsche recht, nl. het toezicht, uitgeoefend door eereambtelijke colleges van belanghebbenden, als de raad van toezicht, die, volgens de ongevallen-wet, de rijksverzekeringsbank controleert, komt hier te lande nog niet voor, doch zal bij uitbreiding van de sociale zorg zeker ook een plaats vinden in de toekomstige wetgeving.

Het bovenstaande exposé heeft het bestaan en, naar ik hoop, ook de rechtvaardiging aangetoond van de bestaande groote differentiatie. Juist nu wij aan den vooravond staan van belangrijke interne regelingen, als de provinciale- en regentschapsordonnanties zullen bieden, is het zaak zich rekenschap te geven van het standpunt van de administratieve rechtspraak en er zich niet af te maken met de gedachte, dat eens het uur zal slaan van een algemeene afrekening met dat vraagstuk. Want dat die gedachte nog leeft, bleek mij uit de voorbesprekingen van het te wijzigen Regeeringsreglement meer dan eens. En nu moge die gedachte door haar streng juridiek gewaad — vrouwe Justitia met haar blinddoek en het adagium: fiat justitia et pereat mundus — nog hare bekoring uitoefenen op velen uit de oude school, ook hier zal blijken, dat eenvoud en eenvormigheid *niet* het kenmerk van het ware zullen zijn.

De komende Bestuurshervorming [1])

door

N. W. VAN HARTINGSVELDT.

II

Waar men nu in Indië nog met de inrichting van een kiesstelsel moet beginnen, daarvoor kortgeleden een commissie is benoemd en de tendenties van verscheidene leden dier commissie zullen gaan in de richting van een individualistisch kiesrecht, dat alleen om *practische* redenen nog niet in zijn vollen omvang ingevoerd zal kunnen worden, is het van belang te letten op de resultaten, met dit stelsel bereikt en tevens te wijzen op de nadeelen, die daaraan verbonden zijn [2]).

De grondslagen voor het individualistische kiesrecht zijn gelegd tijdens de Fransche revolutie. Vóór dien tijd had men meer een organische vertegenwoordiging, waarvan de zuiverste vormen te vinden zijn in de middeleeuwen. Op het platteland vond men de z.g. marken: primitieve, doch geheel democratisch ingerichte landbouwgemeenschappen. Elke familie in het dorp had behalve eigen huis en erf een recht op de gemeenschappelijke bezittingen, bestaande uit bouwlanden, bosschen en vischwaters. Het bestuur, geheel uit gekozen leden samengesteld met den dorpsgraaf (Bauermeister, Burmeister) aan het hoofd, was belast met de uitvoering van de taak der gemeenschap onder contrôle van de vergadering van dorpsgenooten, bij welk lichaam trouwens de hoogste macht berustte. Betrof het aangelegenheden, de geheele gemeenschap rakende, dan werd beslist bij meerderheid van stemmen; waren er echter eigen rechten van afzonderlijke personen bij betrokken, dan moest het

1). Het eerste deel van dit artikel is opgenomen in het October-nummer van dit tijdschrift.

2). Het hiervolgende is voornamelijk ontleend aan Mr. Dr. J. Biemond: „De grondslag der Volksvertegenwoordiging", 1922.

besluit met algemeene stemmen genomen worden. Aanvankelijk was bij het bepalen van de meerderheid het mechanische tellen van stemmen niet gebruikelijk, doch eischte men een *overwegende* meerderheid, die zich bij de Germanen uitte in oorverdoovend wapengekletter of gejuich, waardoor de afwijkende meening van enkelen overstemd werd, zoodat het den indruk maakte, alsof er eenparigheid van gevoelen bestond. Was daarentegen het aantal tegenstanders belangrijk, zij het dan ook minder dan de helft, dan kon daardoor de totstandkoming van den gemeenschapswil geheel verhinderd worden. Ofschoon later het telsysteem meer en meer gebruikelijk werd, bleef echter voor een beslissing in belangrijke aangelegenheden toch nog altijd een meerderheid van $^2/_3$ of $^3/_4$ gëeischt. Van een overheerschen van de helft min één door de helft plus één, zooals men nu veelal ziet, was toen nog geen sprake.

Naast de landbouwgemeenschappen ontwikkelden zich de steden, doch ook hier nam het sociale leven geheel een corporatieven vorm aan. Elke strooming, elke behoefte, elk streven onder de menschen ontstaande, van wetenschap, kunst, handel, arbeid of beroep, realiseerde zich tot een afzonderlijke eigen sfeer, die, zonder het individueele leven te verstikken, dat leven heeft geregeld en bestuurd en bovendien aan ieder lid een daadwerkelijke bescherming heeft verschaft. Begin en grondslag van die corporatieve maatschappij waren de gilden. Deze gilden waren niet alleen een beroeps-, maar ook een politieke-, rechtskundige- en militaire eenheid. Zij waren het, die in hoofdzaak in den gemeenteraad vertegenwoordigd waren, en legden zoodoende een nauw en organisch verband tusschen de regeerders en de geregeerden. Voor de langzamerhand zich vormende groote staten was een hoogere politieke organisatie noodig, doch ook hierin werd harmonie gebracht tusschen de vier hoofdfactoren der middeleeuwsche maatschappij, nl. den souverein, de geestelijkheid, den adel en de vrije burgers. Uit den aard is deze samenstelling er niet ineens gekomen, doch is zij in een gestadigen ontwikkelingsgang ontstaan, welken men wellicht het beste in Engeland heeft kunnen volgen. In 1215 werd overeenkomstig de Magna Charta tusschen Koning John en de baronnen vastgesteld, dat de vorst o.a. voor de oplegging van geldelijke lasten een concilium zou bijeenroepen, bestaande uit aartsbisschoppen, bisschoppen, abten,

graven en de groote baronnen en leenmannen. In 1254 werden tevens twee edelen uit elk graafschap opgeroepen en, aangezien in dien tijd de snelle opkomst der steden plaats greep, werden in 1264 door Simon de Montfort ook twee burgers uit elke stad opgeroepen. Houdt men nu in het oog, dat elk graafschap en elke stad een economische, autonome eenheid vormde en dat de hooge adel en de geestelijkheid in die dagen een afzonderlijke sfeer vertegenwoordigden, dan blijkt hieruit, dat het oude Engelsche parlement een federatie was van autonome maatschappelijke sferen. *Vertegenwoordiging* stond hier geheel op den voorgrond en wel in die mate, dat geen enkele schrijver uit dien tijd de wijze van *verkiezing* vermeldenswaard heeft geacht, zoodat hierover niets met zekerheid bekend is.

Evenwel, het gildewezen heeft de weelde van zijn bloeitijdperk niet kunnen verdragen. Meer en meer sloop hier corruptie binnen. De democratische vereenigingen der 13de eeuw vol leven en stuwkracht waren in de 16de eeuw misvormd tot egoistische monopolies. Door beperking van het meesterschap en reserveering van dit ambt voor naaste familieleden met uitsluiting van anderen, is het gilde geworden een kleingeestige en kortzichtige ambachtsaristocratie. Deze ontaarding had een groote inzinking van het vrije maatschappelijke leven ten gevolge en, niet meer den steun vindend in eigen krachtige instellingen, zocht men bescherming bij de overheid, meer en meer belichaamd in den persoon van den vorst, wiens macht daardoor snel toenam en leidde tot de absolute monarchie, die in Lodewijk XIV met zijn „l'état c'est moi" haar hoogtepunt bereikte. Daarbij kwam nog, dat door staatslieden-wijsgeeren, zooals Hobbes en Macchiavelli, het instituut van de absolute monarchie tot een doctrine werd verheven. In het land van den Zonnekoning had zich het innerlijk bederf het diepst ingevreten en toen door den Bartholomaeusnacht en de herroeping van het edict van Nantes honderdduizende Hugenoten, de felle tegenstanders van de absolutistische centralisatie, het land verlieten, verloor het Fransche volk niet alleen goede en nijvere burgers, maar tevens ook zijn vrijheden. De groote revolutie was onvermijdelijk geworden, doch in plaats dat men toen, naar het voorbeeld van de Nederlanden in 1572 en van de „glorious revolution" van 1688 in Engeland, gestreden heeft voor

restauratie van verkregen rechten, is de Fransche omwenteling uitgeloopen op een tot dogma verheven slooperswerk. Men heeft gejubeld over Lafayette's „Déclaration des droits de l'homme" en zich vergaapt aan de schoone leus van vrijheid, gelijkheid en broederschap, om het straks aan den lijve te gevoelen, dat, als de onderdaan uit *beginsel* rebel is, de overheid uit *staatkunde* een tyran wordt. De beginselen zijn echter min of meer gebleven en werken tot op heden toe nog na. Eén ervan is de atomistische opvatting van de maatschappij, het scherpst en tot in de uiterste consequentie's geformuleerd door Rousseau in zijn „Contrat Social." Daarin betoogt hij, dat de staat is een afspiegeling van de individueele willen; de regeering geen eigen bestaan meer heeft, doch slechts de lijdelijke uitvoerster is van den algemeenen volkswil. Deze alleen is souverein en deze souvereiniteit kan niet vertegenwoordigd worden. De afgevaardigden zijn volgens hem dan ook geen vertegenwoordigers, doch slechts gemachtigden, die tot niets definitiefs kunnen besluiten. Elke wet, waar het volk niet *in persoon* zijn goedkeuring aan hecht, is van onwaarde en in het geheel geen wet. Deze theorie is natuurlijk niet voor practische uitvoering vatbaar, doch de idee is gebleven in rechtstreeksch- en later algemeen kiesrecht. Nu is het opmerkelijk, dat men dit kiesrecht uitsluitend verdedigt op theoretische gronden en bijna nooit spreekt over het practische nut van dit stelsel, noch over de uitgelezen schare van uitstekende mannen, die daardoor in de vertegenwoordigingen zijn gekomen. Zou dit wellicht hierdoor komen, dat de *feiten* nu juist niet voor het systeem pleiten? Doch laten we eens even de theoretische gronden nagaan. Mr. Cort van der Linden schreef eens: [1]) „Aan ieder gemeenschapslid behoort een aandeel in de beslissing over gemeenschappelijke belangen. Waar hij afstand doet van deze bevoegdheid, onderwerpt hij zichzelf aan anderen, maakt zichzelf dienstbaar en wordt in zoover werktuig in plaats van mensch. Zijn meester kan een wijs en goed meester zijn, hij blijft zijn meester. Wie verstoken is van beslissing over de zaken, die hem als mensch raken, is in zoover slaaf. Dit is de rechtsgrond voor het algemeen kiesrecht". Hoe schoonklinkend, doch tevens hoe hol is deze phrase. Alleen dus met een stembiljet in de hand is men vrij van een meester? Ook als men bij de stembus

1). In de Gids van 1893, pag. 150.

verslagen is, of wanneer de gemeenschap allerlei lasten oplegt, waarvan ge gruwt en die maar al te duidelijk u de knellende slavenketenen doen gevoelen? Aan *ieder* gemeenschapslid behoort een aandeel in de beslissing der gemeenschapsbelangen. Maar is men dit niet, zoolang men nog geen stembiljet mag invullen? Vallen onder „ieder" ook de kinderen; zij, die bij rechterlijk vonnis van de uitoefening van het kiesrecht zijn uitgesloten; zij, die in de gevangenis zitten, of die wegens krankzinnigheid of zwakheid van vermogens de beschikking over hunne goederen verloren hebben, uit de ouderlijke macht zijn ontzet, wegens bedelarij of landlooperij tot meer dan een jaar gevangenisstraf zijn veroordeeld of wegens herhaalde dronkenschap zijn gestraft (vergelijk artikel 80 grondwet)? Nu kan het zijn, dat de gemeenschap op misdadige en zieke menschen geen prijs stelt, doch dat zij er een deel van uitmaken, zal toch niemand durven ontkennen. En hoe te denken over de leeftijdsgrens, die men bereikt moet hebben om te kunnen kiezen! Artikel 2 van ons burgerlijk wetboek kent zelfs aan de ongeboren vrucht rechten toe; deze wordt als reeds geboren aangemerkt, zoo dikwijls haar belang het vordert. Nog ongeboren zijnde, wordt in bepaalde gevallen het kind geacht te bestaan en dus deel uit te maken van de gemeenschap. Hoeveel te meer dan de kinderen zelf, al hebben zij den leeftijd van 23 jaar nog niet bereikt. Consequenter was dan ook een afgevaardigde, die bij de behandeling van het kiesrecht in Frankrijk er zich over beklaagde, dat, wanneer uitzondering gemaakt werd ten nadeele der vagebonden, het souvereine volk een verminkte souverein was. [1]) Zoo consequent was men nu in Nederland gelukkig niet, toen men in 1917 door wijziging van artikel 80 Grondwet het mogelijk maakte om „Hadje-me-maar"- typen uit de vertegenwoordiging te weren.

De bezwaren tegen algemeene, of zoo uitgebreid mogelijke (wat in principe hetzelfde is) rechtstreeksche verkiezingen zijn wel het overwegen waard, als we eens letten op wat gezaghebbende menschen van allerlei richting en kleur er tegen aangevoerd hebben. De Fransche wijsgeer en historicus Simonde de Sismondi zegt: „Het algemeen stemrecht, dat de menschen beschouwt als simpele cijfertjes, als even zooveel gelijke eenheidjes, en dat hen optelt

1). Mr. D. P. D. Fabius: Staatsrecht en politiek I, pag. 365.

in plaats van hunne beteekenis te wegen, berooft de natie van haar kostbaarste bezit: van den invloed al harer uitmuntende mannen". En verder: „Alle menschen zijn niet gelijk in verstand, noch in kennis van zaken, noch in vaderlandsliefde. Alleen zij, die deze drie kwaliteiten in hoogen graad tezamen bezitten, hebben werkelijk een zelfstandigen wil. De anderen weerkaatsen, evenals spiegels, de indrukken, die zij van elders ontvangen. [1]) „Nog sterker zijn de woorden van iemand, van wien men het allicht niet zoo dadelijk verwacht zou hebben, nl. van den grooten Franschen socialist Proudhon: „Het algemeen kiesrecht is een soort atomistische theorie, waardoor de wetgever, in zijn onmacht het volk te laten spreken in de eenheid van zijn wezen, de burgers uitnoodigt hun meening hoofdelijk te kennen te geven..... Alsof uit de optelling van de een of andere hoeveelheid stemmen ooit te voorschijn zou kunnen komen de algemeene idée, de idée van het volk! Het zekerste middel om het volk te laten liegen, is de invoering van het algemeen kiesrecht..... Omdat de schrijvers, die zich het eerst met het ontstaan van regeeringen hebben bezig gehouden, geleeraard hebben, dat elke macht ontleend is aan de souvereiniteit des volks, heeft men daaruit kalmweg besloten, dat het 't beste is alle burgers, mondeling, schriftelijk of hoe dan ook, te laten stemmen en dat de absolute of relatieve meerderheid der aldus uitgedrukte stemmen gelijk is aan den wil des volks. [2])"

Karl Levita [3]) toont niet het minste vertrouwen in een door algemeen kiesrecht samengesteld parlement. De bekwame mannen zouden daaruit verdrongen worden door agitatoren, die achter het masker van een gehuichelde vaderlandsliefde en van het welzijn des volks hun egoistische doeleinden verbergen. Ahrens [4]) komt tot de conclusie, dat het systeem in het algemeen is een stelsel van politieke onwaarheid en leugen, daar het de zelfbestemming verlangt als vrijheid van verkiezing en desniettemin leidt tot onvrijheid en tot allerlei

1). Etudes sur les constitutions des peuples libres, geciteerd bij Mr. Dr. J. Biemond t. a. p. pag. 73, 74.

2). Idées révolutionnaires, geciteerd bij Mr. Dr. J. Biemond t.a.p. pag. 77,

3). Die Volksvertretung in ihrer organischen Zusammensetzung im repräsentatieven Staat der Gegenwart, pag. 188.

4). Naturrecht oder Philosophie des Rechtes und des Staates II, pag. 377.

soorten van beheersching der kiezers, terwijl het in de practijk aanleiding geeft tot onwaardige middelen, op denkwijze en gemoed der lagere klassen berekend, die vaak de waarheid in een scheef daglicht stellen. Bénoist [1]) betoogt: „Het kwaad van den modernen staat is de anarchie, ook bij rust in het openbaar: een heimelijke, langzaam werkende anarchie, overal in den staat verspreid en hem als aangeboren; niet steeds handelende, maar immer dreigende..... Laten wij den moed hebben met alle openhartigheid te erkennen: het groote kwaad en het groote gevaar liggen in de geatomiseerde volkssouvereiniteit, in het onorganische algemeene stemrecht, dat niet anders wezen kan dan het anarchistische algemeene stemrecht". Mr. Treub [2]) acht het een onloochenbare leemte in het individualistische kiesrecht, dat dit met het bontgeschakeerde vereenigingsleven in de maatschappij geen rekening houdt. Ook Dr. Kuijper [3]) spreekt zich kennelijk uit voor een organische vertegenwoordiging, wanneer hij zegt: „Het blijkt wel, dat de organische gisting nog tijd vraagt om door te werken en eerst als met name op het arbeidsterrein patroon en arbeider, na elk op eigen erf voor eigen rechten te zijn opgekomen, zich federatief in een gemeene actie verbinden, zal de ure gekomen zijn om zich dit corporatieve leven te doen vertegenwoordigen in de Staten-Generaal". Van Mr. de Savornin Lohman[4]) is het volgende afkomstig: „De gang van het bestuur hangt ten nauwste samen met het leven van het volk in al zijn geledingen. De volksinvloed moet steeds grooter worden, maar dan behoort het volk ook steeds beter te leeren zich zelf te regeeren. De beste leerschool daarvoor is niet de uitoefening van het kiesrecht; veeleer leidt hetgeen een kiezer tijdens een verkiezing te zien en te hooren krijgt hem op den verkeerden weg, door bij hem de valsche meening te doen ontstaan, dat alle politiek oneerlijk is en een braaf man het best doet er zich niet mee in te laten. Ook zonder een uitgebreid kiesrecht kan de volksinvloed zeer groot zijn, zooals

1). La crie de l'état moderne, pag. 14.

2). Organisch kiesrecht en Eerste Kamer, Januari-aflevering van Vragen des Tijds 1908 .

3). Anti-revolutionaire Staatkunde II, pag. 318.

4). Onze Constitutie, pag. 379.

in Engeland onder de werking van een uiterst beperkt kiesrecht gebleken is".

Wij meenen met bovenstaande citaten, die gemakkelijk te vermeerderen zouden zijn, te kunnen volstaan om aan te toonen, dat het heusch niet slechts een enkele politieke richting is, die op de bezwaren van het individualistische algemeene kiesrecht heeft gewezen. Maar is dan zonder zoo'n kiesrecht artikel 78 grondwet geen leugen, als daar staat, dat de Staten-Generaal het geheele Nederlandsche volk vertegenwoordigen? Zeer zeker niet, want deze vertegenwoordiging heeft plaats *onafhankelijk* van de wijze van verkiezing. Zelfs als de leden benoemd werden, zouden zij nog het Nederlandsche volk vertegenwoordigen. Bovendien, waar Buijs onbetwistbaar heeft aangetoond, dat vertegenwoordigen hier beteekent „zorgen voor, rekenen met, letten op", zou het al zeer bekrompen zijn te meenen, dat onder „het Nederlandsche volk" alleen zouden vallen de kiezers en niet ook alle overigen achter die kiezers staanden. Dit juist is de fout in het Fransche revolutionaire systeem, dat men in het kiezerscorps „het volk" ziet en dat men de langs dezen weg gekozenen beschouwt als vertegenwoordigers van dat volk, terwijl het in werkelijkheid niet is het *volk*, dat zich op die manier uitspreekt, doch slechts de *massa, de ongeorganiseerde, onsamenhangende menigte*. Wie het woord weet te spreken, dat de massa het meeste pakt, wie de rijkste beloften durft af te leggen, wie de leus weet te vinden, die haar in beweging kan brengen, heeft het meeste succes en dan heet het, dat het *volk* gesproken heeft! Dergelijke practijken moeten noodwendig terugslaan op het gehalte der vertegenwoordigers en het peil ervan hoe langer hoe dieper doen dalen.

Evenwel, in Europa schijnt men nog steeds niet van dit systeem terug te kunnen komen. Het scherpst geeft Proudhon [1]) de reden hiervoor aan: „Het volk heeft nu eenmaal van deze verboden vrucht geproefd; het moet nu, tot zijn heil of tot zijn verdoemenis, zich er mede voeden tot het einde." De Savornin Lohman [2]) verklaart eerlijk: „De beste oplossing van het vraagstuk, hoe te komen tot een doelmatige en rechtvaardige samenstelling der volksvertegenwoor-

1). Philosophie du Progrès.
2). Onze Constitutie, pag. 376.

diging, is zeker nog niet gevonden", en Treub [1]) ziet in ons parlementair stelsel met zijn langs individualistischen weg gekozen vertegenwoordiging slechts een overgangstoestand naar een hoogeren en beteren vertegenwoordigingsvorm.

In Indië, waar men nog met een vertegenwoordigend stelsel moet beginnen, waar het volk nog niet geproefd heeft van de verboden vrucht, kan men, verrijkt met de ervaringen in Europa opgedaan, nog gaan bouwen op andere grondslagen, grondslagen, waarbij niet de *verkiezing* op den voorgrond staat, maar wel de *vertegenwoordiging* van de organische geledingen van het vrij opbloeiende maatschappelijke leven. En al is daarbij het systeem van verkiezingen niet volmaakt, dit behoeft aan de vertegenwoordiging als zoodanig niet ten nadeele te komen. De waarlijk niet conservatieve Minister Mr. Kappeijne van de Cappello heeft eens in de Tweede Kamer gezegd: „Een irrationeel kiesrecht — men heeft het in vroeger eeuwen in Engeland gezien — kan een vertegenwoordiging opleveren, waarin de natie hare wezenlijke uitdrukking vindt en aan welke hare belangen volkomen zijn toevertrouwd. Het algemeen stemrecht daarentegen kan vergaderingen voortbrengen, waarvan het tegendeel met grond wordt getuigd. [2])"

Keeren we na deze uitweiding terug naar den provincialen raad en gaan we thans na hoe de samenstelling daarvan zal plaats hebben. De Memorie van Toelichting op het wetsontwerp zegt hierover het volgende: „De raad als eenheid zal de belangen der geheele provincie te behartigen hebben, en die belangen vorderen uiteraard, dat de bestuurscapaciteit van het lichaam zoo groot mogelijk zij. Waar ongetwijfeld de ontwikkeling der groote massa van Inlandsche ingezetenen nog achterstaat bij die der andere bevolkingsgroepen, met name de Europeanen en Vreemde Oosterlingen, vooral bij die van de eersten, zal in het algemeen belang van een vertegenwoordiging in den raad naar bevolkingsaantal voor die groepen moeten worden afgeweken. Aan het uitheemsche element zal voorshands meer invloed gegeven moeten worden dan alleen

1). Geciteerd door Mr. Dr. Biemond t.a.p. pag. 217.

2). Handelingen Staten-Generaal 1878/79 II blz. 251, geciteerd door Fabius t.a.p. pag. 359.

naar verhouding van zijne numerieke sterkte daaraan zou toekomen. Bij de samenstelling van de provinciale raden zal dus in het algemeen belang rekening zijn te houden met de *behoefte aan vertegenwoordiging der verschillende groepen,* terwijl voorts zooveel mogelijk naar een *juiste verhouding* behoort te worden gestreefd tusschen het *stedelijk* en het *landelijk* element. De raad zal bestaan uit *gekozen* en tevens voorloopig nog uit *benoemde* leden. Het gekozen element zal in de provinciën op Java en Madoera kunnen bestaan uit afgevaardigden, door regentschaps- en stadsgemeenteraden, al dan niet in onderlinge samenwerking, daartoe aangewezen. In de provinciën buiten die eilanden zal dit element worden gevormd door vertegenwoordigers van de stadsgemeenteraden en, waar mogelijk, eveneens van bij ordonnantie aan te wijzen andere zelfstandige gemeenschappen, in meerdere of mindere mate overeenkomende met het regentschap op Java en Madoera. De wijze van verkiezing zou kunnen worden geregeld op den voet van die voor den Volksraad, met deze principieele afwijking, dat niet wettelijk voorgeschreven zal worden, dat een bepaald aantal Europeanen en Vreemde Oosterlingen en een bepaald aantal Inlanders in den provincialen raad gekozen moet worden. Een zoodanige specialiseering, die logisch ook specialiseering van het kiesrecht zou medebrengen, is minder in overeenstemming met den geest van den tijd. Zij is ook onnoodig. Het gevaar toch, dat *verschillende belangen,* zooals die van *handel, nijverheid en grooten landbouw,* dan wel die van bepaalde *volkselementen,* tengevolge van in eene zoo eigenaardig samengestelde maatschappij niet te voorkomen eenzijdigheid der verkiezingen *geen behoorlijke vertegenwoordiging* vinden, zal op doelmatige, aan een nuttige werking van den provincialen raad alleszins bevorderlijke wijze worden gekeerd door aan den Gouverneur-Generaal het correctief voor te behouden, dat hij ook ten opzichte van den Volksraad bezit, om een bepaald aantal leden door benoeming aan te wijzen. Wanneer de wetgever voor Nederlandsche-Indië daartoe den tijd gekomen acht, kan invoering van rechtstreeksche verkiezingen voor de provinciale raden in overweging worden genomen [1])".

1). Memorie van Toelichting, pag. 12, 13. (Cursiveering door mij).

Uit de gecursiveerde woorden moge duidelijk blijken, dat de Minister althans voor de eerstkomende tijden zich een *organische* en niet een individualistische vertegenwoordiging voorstelt.

Het door de Herzieningscommissie voorgestelde stelsel is in zijn opzet dualistisch. Zij onderscheidt eenerzijds dorpen en zelfbesturende landschappen en anderzijds steden, (landelijke) gemeenten, zooals regentschappen en dergelijke, en gouvernementen (provincies). Voor de dorpen en de landschappen, die, in tegenstelling met de andere gemeenschappen, wortelen in de instellingen der bevolking, zal bij de invoering van raden rekening gehouden moeten worden met die instellingen en met de opvattingen der bevolking. Wel is ontwikkeling in „modernen geest" (sic!) ook hier noodzakelijk, „maar zeer zeker zouden de in het leven te roepen lichamen nimmer een vaste plaats in het leven der bevolking in die gemeenschappen kunnen veroveren, indien bij de samenstelling niet allereerst rekening gehouden werd met de beantwoording van de vraag, wat de bevolking dier lagere rechtsgemeenschappen in haar belang oordeelt". [1]) Wat de overige gemeenschappen betreft, leidt de gedachtengang der Herzieningscommissie er toe om „de nieuwe vertegenwoordigende lichamen niet te doen aanwijzen door bepaalde belangenkringen, gelijk bijv. in Britsch-Indië ten deele volgens de Morley-Minto-hervormingen het geval was, welke niet enkel aan Mohammedanen, maar ook aan landbouwgroepen en aan kamers van koophandel als afzonderlijke belangenkringen het recht toekenden, eigen afgevaardigden te zenden naar de legistative council" [2]) Dat de Herzieningscommissie uitsluitend van de *verkiezing* alle heil verwacht, blijkt wel uit het volgende: „Alleen *verkiezing* brengt de vertegenwoordigende lichamen in aanraking met de bevolking; daardoor spreekt de stem van het volk zich het best over zijn nooden en behoeften uit, en het zijn deze, welke aan de werkzaamheid op staatkundig gebied richting en kracht moeten geven." [3]) Voorts, dat „moet worden vastgehouden aan het beginsel, dat de verkiezingen zooveel mogelijk *rechtstreeks* behooren te zijn". [4]) „Ook tot het

1). Rapport Herzieningscommissie, pag. 120.
2). t.a.p. pag. 121.
3). t.a.p. pag. 121.
4). t.a.p. pag. 125.

in het leven roepen van andere tusschenlichamen, kiescolleges, dient zoo eenigszins mogelijk niet te worden overgegaan. *Mitsdien geve men den kiezers rechtstreekschen invloed op de samenstelling van de vertegenwoordigende lichamen* [1])".

Behalve het individualistische, dat uit het bovenstaande spreekt, blijkt ook het sterk intellectualistische streven uit het voorstel der commissie, als zij in overweging geeft om „analfabeten als regel uit te sluiten van het kiesrecht voor andere lichamen dan die der gemeenten" [2]). En zelfs in de gemeenten, waaronder te verstaan zijn regentschappen, loehak's enz., dient hun slechts beperkten invloed en beperkt kiesrecht gegeven te worden [3]). Het is de Herzieningscommissie blijkbaar ontgaan, dat ook andere eigenschappen dan alleen intellect onmisbaar zijn, zooals bijv. gezond verstand, maar bovenal karakter en hart voor de gemeenschap, eigenschappen, die ongetwijfeld ook bij analfabeten gevonden worden en althans niet tot het monopolie behooren van hen, die de schrijfkunst machtig zijn.

Hoe dan ook, uit het bovenstaande moge voldoende het verschil tusschen de opvattingen van den Minister en van de Herzieningscommissie ten opzichte van dit punt gebleken zijn en kan met voldoening geconstateerd worden, dat de meening van eerstgenoemde van een meer „modernen geest" getuigt, dan die van de Herzieningscommissie.

Indien we, voortbouwende op den gedachtengang van den Minister, in het onderstaande een systeem van vertegenwoordiging zullen aangeven, bepalen we ons slechts tot het uitstippelen van de hoofdlijnen.

Voor het organische verband zal het noodig zijn, dat gelijktijdig met de provincies ook de autonome regentschappen ingesteld worden. Nog beter ware het, wanneer deze daaraan voorafgingen. Gelet op het tweeledige doel van deze bestuurshervorming, nl. decentralisatie van de regeermacht en vervulling van de behoefte aan medezeggenschap, is invoering van provincies zonder autonome regentschappen alleen te rechtvaardigen door den onafwendbaren eisch

1). Rapport Herzieningscommissie, pag. 126.
2). t.a.p. pag. 123.
3). zie t.a.p. pag. 124.

om de te omvangrijk wordende taak der centrale regeering af te wentelen op lagere bestuurseenheden, want zonder die autonome samenstellende gebiedsdeelen zal van de provincies hetzelfde gezegd kunnen worden als van den Volksraad, nl. dat door instelling daarvan een fout ontstaat in de algemeene staatsinrichting van Nederlandsch-Indië en wel het ontbreken van een rationeelen onderbouw naar gelijke grondslagen. Zoolang die onderbouw ontbreekt, zal de provinciale raad dan ook hoofdzakelijk dienen te bestaan uit benoemde leden, waartegen te minder bezwaar bestaat, omdat die raad, zonder onderbouw, in de eerste plaats zal moeten dienen tot afwenteling van de centrale regeermacht. Alleen de bestaande stadsgemeenten zouden alvast aan de samenstelling van den raad kunnen medewerken.

Bij het in het leven roepen van vertegenwoordigende lichamen dient men uit te gaan van de taak, die aan zoo'n lichaam zal worden opgedragen, en dienovereenkomstig zal ook de samenstelling zijn in te richten. Zoo zullen bijvoorbeeld bij de vorming van een provincialen raad buiten beschouwing gelaten moeten worden al die belangen, die door de centrale regeering blijvend behartigd zullen worden, zooals defensie, rechtspraak, mijnbouw, spoorwegbouw en dergelijke. Ook de ambtenaren, vooral in Indië een belangrijke maatschappelijke sfeer, dienen daarin niet gerepresenteerd te worden.

De provinciale belangen kunnen in drie hoofdgroepen gesplitst worden, t.w. locale, economische en geestelijke belangen. Waar de provincies gedacht zijn als een hoogere formatie van lagere autonome gebiedsdeelen, met name de stadsgemeenten en regentschappen of soortgelijke instellingen in de buitengewesten, en waar zij bovendien geroepen zijn aan deze rechtsgemeenschappen steun en leiding te geven, zoomede daarop toezicht uit te oefenen, ligt het voor de hand, dat deze locale belangen het best vertegenwoordigd moeten zijn. Het stedelijk en het landelijk element verdienen ongeveer even sterk gerepresenteerd te zijn, want tegenover de numerieke bevolkingsmeerderheid der regentschappen kunnen de stadsgemeenten stellen de groote economische belangen, die in hen samengetrokken zijn. Teneinde dit te bereiken, kiezen de stadsgemeenten en de regentschappen, door middel van hunne raden, hunne eigen vertegenwoordigers. Indien daardoor het aantal afgevaardigden te groot

wordt, zouden meerdere stadsgemeenten of regentschappen voor dat doel tot één kieskring vereenigd kunnen worden. Voor de stadsgemeenten, die nagenoeg geheel het Inlandsche karakter verloren hebben, zullen practisch gesproken de afgevaardigden uitsluitend Europeanen, voor de overwegend Inlandsche rechtsgemeentschappen uitsluitend Inlanders zijn. Om nu te voorkomen, dat daardoor de Vreemde Oosterlingen niet vertegenwoordigd zouden zijn, kan bepaald worden, dat elk van de boven aangeduide gemeenschapsgroepen een zeker aantal zetels aan deze bevolkingsgroep moet toewijzen.

Onder de economische onderwerpen vallen landbouw, handel, nijverheid, transportwezen en dergelijke, terwijl tot de geestelijke *provinciale* belangen behooren onderwijs en kunst. De godsdienst, ofschoon zeer zeker niet een minder belangrijke factor voor het maatschappelijke leven, behoort, voor zoover behartiging van overheidswege daarvan noodig is, meer tot het terrein van den algemeenen landswetgever.

Wil men op grond van het bovenstaande komen tot een schema, dan zou men de vertegenwoordiging kunnen samenstellen uit $^2/_3$ gekozen leden voor de locale belangen en $^1/_3$ benoemde leden voor de economische en geestelijke belangen, voor zoover deze niet tevens reeds een vertegenwoordiging gevonden hebben in de afgevaardigden voor de locale belangen. Een provinciale raad, bestaande uit bijvoorbeeld 39 leden, zou dan als volgt kunnen zijn samengesteld: 13 leden, waaronder 3 Vreemde Oosterlingen, gekozen door de stadsgemeenten, 13 leden, waaronder 3 Vreemde Oosterlingen, gekozen door de regentschappen en 13 benoemde leden.

De regentschapsraden kunnen voorloopig op gelijke wijze samengesteld worden, eensdeels uit door de desaraden gekozen afgevaardigden en anderzijds uit benoemde leden, eveneens respectievelijk voor $^2/_3$ en $^1/_3$ van het totale aantal. Voor deze colleges zullen de benoemingen spoediger dan voor de provinciale raden plaats moeten maken voor verkiezingen. Mocht de tijd daartoe gekomen zijn, m. a. w. als de organische groepeeringen meerdere zelfstandigheid en stevigheid verkregen hebben, dan zou het aantal afgevaardigden voor de desaraden ingekrompen kunnen worden tot bijvoorbeeld de helft van het aantal leden, terwijl de overblijven-

de helft verdeeld wordt over de verschillende economische en geestelijke belangen. Het aantal zetels, voor ieder belang te reserveeren, wordt na iedere 2 of 3 zittingsperioden opnieuw vastgesteld, voor het geval van mogelijk plaats gehad hebbende verschuivingen. De groepen vormen afzonderlijke kiezerscorpsen en kiezen dus haar eigen afgevaardigden, zoo bijvoorbeeld voor onderwijs, behalve de onderwijzers zelf, de vaders of, bij afwezigheid, de moeders van schoolgaande kinderen.

Uitgaande van de organische vertegenwoordiging zouden de desaraden naar het voorkomt reeds dadelijk geheel gekozen kunnen worden, met dien verstande, dat ook hier het aantal afgevaardigden voor de verschillende belangen in de instellingsordonnantie bepaald wordt. Indien gevreesd wordt, dat zoodoende bevolkingsgroepen, zooals Chineezen en Arabieren, niet vertegenwoordigd zullen zijn, zouden in de dorpen, waar zij in belangrijke mate aanwezig zijn, daarvoor één of meerdere zetels gereserveerd kunnen worden.

Ten aanzien van de benoemingen van overheidswege kan nog opgemerkt worden, dat die moeilijke taak aanmerkelijk verlicht zal worden, indien de publieke opinie door middel van de pers dan wel door adressen van vereenigingen, die een maatschappelijk doel beoogen, zich eens wat meer uitsprak door de aandacht op geschikte krachten te vestigen, waardoor tevens voorkomen wordt, dat de Regeering daarbij alleen van ambtelijke zijde voorlichting ontvangt.

Het zal wel geen nader betoog behoeven, dat in het bovenstaande slechts schematisch de gedachte organische vertegenwoordiging is aangegeven. Met het oog op het gestelde doel is meer thans niet mogelijk, doch dit moge in ieder geval uit het voorafgaande gebleken zijn, dat de ervaring, met het individualistische kiesrecht in Europa opgedaan, tot geen bevredigende oplossing geleid heeft; dat het voor Indië van het hoogste belang is, alvorens met het leggen van de grondslagen voor een vertegenwoordiging te beginnen, nauwgezet de consequenties daarvan te overwegen; dat in Europa meer en meer stemmen opgaan om met het bestaande kiesstelsel principieel te breken; dat de stroomingen zich steeds duidelijker richten naar een meer organische vertegenwoordiging en dat ook voor Indië naar het voorkomt deze vertegenwoordiging zich het meest aanbeveelt, niet alleen om de boven ontwikkelde theoretische overwegin-

gen, maar ook om redenen van practischen aard. Bij het ontzaggelijke verschil in economischen toestand tusschen de bevolkingsgroepen, zal het individualistische kiesrecht van de numeriek sterke, doch economisch zwakke groepen in groote mate beperkt dienen te worden, wil men althans de voor de rechtsvorming meest gewenschte, maar in getal de kleinste groepen niet geheel doen verdringen door de daarvoor juist niet in aanmerking komende massa. Men leze slechts hoe de Herzieningscommissie op blz. 120 e.v. van haar rapport met die beperkingen geworsteld heeft, om ten slotte de oplossing der problemen nog te ontwijken door aan het slot van afdeeling VII de instelling van een afzonderlijke kiesrechtcommissie voor te stellen. En inderdaad, uitgaande van het beginsel der „volkssouvereiniteit" is het dubbel pijnlijk om beperkingen te moeten opleggen. Bij een organische vertegenwoordiging zijn zij niet noodig. Een ieder kan hetzij direct, hetzij indirect meewerken aan de vertegenwoordiging van het belang, waarbij hij zelf betrokken is, omdat hij geacht mag worden daarvan verstand te hebben. Bovendien laat een andere vertegenwoordiging zich voor Indië moeilijk denken. Een vertegenwoordiging bijvoorbeeld volgens de nationaliteiten, hoewel om redenen van tactischen aard voorloopig nog niet geheel los te laten (men is nog al erg gevoelig op dit punt), doet toch te veel denken aan een middeleeuwsche standenvertegenwoordiging om als *leidend beginsel* voor een vertegenwoordiging dienst te kunnen doen. Blijft over een politieke partijenvertegenwoordiging, doch ook deze is voor Indië, althans gedurende geruimen tijd, niet mogelijk, omdat de partijformaties daarvoor nog van veel te geringe beteekenis zijn.

De taak van den provincialen raad kan onderscheiden worden in *autonomie* (regeling en bestuur van de gewestelijke huishouding) en *zelfbestuur* (uitvoering van algemeene verordeningen). Zij wordt in de Memorie van Toelichting [1]) als volgt omschreven: „De raad vertegenwoordigt de provincie. Hij zal de belangen der provincie en van hare ingezetenen bij de Kroon, de Staten-Generaal, den Gouverneur-Generaal en den Volksraad voorstaan. De raad maakt, binnen de grens zijner bevoegdheden, de verordeningen, die hij voor het provinciaal belang noodig oordeelt. Hij regelt al hetgeen

1). t.a.p. pag. 14, 15, 16.

de geldmiddelen der provincie aangaat; stelt de jaarlijksche begrooting der provinciale inkomsten en uitgaven vast; heft belastingen tot dekking van de uitgaven; bepaalt de bezoldiging der ambtenaren, voor zoover dit recht niet aan andere autoriteiten is voorbehouden of overgedragen; koopt, ruilt, vervreemdt eigendommen der provincie; oordeelt en beslist of de provincie rechtsgedingen zal voeren of dadingen zal aangaan. Hij zal het recht hebben, de ter uitvoering van zijne bevoegdheid noodige inlichtingen hetzij door eene bijzondere commissie uit zijn midden te doen inwinnen, hetzij schriftelijk van alle aan hem ondergeschikte ambtenaren en besturen te vorderen. Naast de voormelde autonome bevoegdheden, welke den provincialen raad worden toegekend, wordt hem de taak opgelegd, om, wanneer de algemeene verordeningen het vorderen, zijne medewerking te verleenen tot uitvoering daarvan. Al dadelijk, of reeds spoedig, zou aan de provincie kunnen worden opgedragen de uitvoering van algemeene verordeningen, o.m. betreffende het gevangeniswezen, de arbeidsinspectie en arbeidswerving, het volkscredietwezen, het Inlandsch onderwijs, den burgerlijken geneeskundigen dienst, den Inlandschen landbouw, den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst, het boschwezen, den waterstaat en 's Lands burgerlijke openbare werken, het transportwezen enz."

Het principieele verschil tusschen een Nederlandsche en een Indische provincie is, dat de taak van de Indische provincie ingevolge art. 67*a* lid 2 R.R. bij algemeene verordening zal worden omschreven, zoodat door haar alleen die belangen behartigd kunnen worden, welke de algemeene wetgever aan haar ter verzorging heeft overgedragen, terwijl in Nederland de provincie alle onderwerpen tot provinciaal belang kan aanmerken en ook regelen, die niet door den rijkswetgever zijn geregeld of waarvan deze de regeling niet uitdrukkelijk aan zich zelf heeft voorbehouden. In Indië heeft men dus ten aanzien van de provinciale autonomie te maken met een delegatie, een afwenteling van de regeermacht der centrale regeering aan het provinciale bestuur, terwijl in Nederland die autonomie uit zich zelf bestaat en blijft bestaan, zoolang de rijksregeering er zich niet mede bemoeit door een bepaald onderwerp zelf te regelen.

Terloops vestigen we hier de aandacht op de bovenaangehaalde zinsnede uit de Memorie van Toelichting: „Hij (de provinciale raad)

zal de belangen der provincie en *van hare ingezetenen* bij de Kroon, de Staten-Generaal, den Gouverneur-Generaal en den Volksraad voorstaan", waarvan de bewoordingen ontleend zijn aan artikel 93 provinciale wet. Voor de bestaande locale raden zegt artikel 68*c* 1e lid, dat de raden bevoegd zijn de belangen *van het gebied,* waarvoor zij ingesteld zijn, bij den *Gouverneur-Generaal* voor te staan, een bepaling, die naar het voorkomt overbodig is, omdat artikel 112 R.R. aan wettelijk samengestelde en als zoodanig erkende lichamen reeds de bevoegdheid geeft om verzoeken in te dienen aan de bevoegde macht, zoowel in *Nederland* als in *Nederlandsch-Indië.* Waar in dit artikel geen uitzondering gemaakt wordt voor de locale raden, zouden deze lichamen dus ook hun belangen kunnen bepleiten bij de Kroon en de Staten-Generaal. Evenwel, volgens artikel 112 R.R. kunnen de wettig samengestelde en erkende lichamen slechts verzoeken indienen niet anders dan over *onderwerpen tot hunne bepaalde werkzaamheid behoorende,* hetgeen voor de locale raden is uitgedrukt in de woorden: „de belangen van het gebied, waarvoor ze zijn ingesteld". Indien echter de bovenaangehaalde zinsnede uit de Memorie van Toelichting niet is een gedachteloos overnemen van artikel 93 provinciale wet, zal aan den provincialen raad, in tegenstelling met de locale raden, een *onbeperkt* petitierecht gegeven worden, omdat hij, behalve de belangen der provincie ook kan voorstaan de *belangen der ingezetenen,* en deze laatste behoeven niet te zijn een specifiek provinciaal belang.

Stadsgemeenten. Deze zullen meerendeels blijven bestaan. Alleen zullen, zooals het heet, „eenige overblijfselen uit den vroegeren tijd weggenomen moeten worden, die aan de ontwikkeling in den weg staan." [1]) Daartoe behooren de aanwezigheid van Inlandsche gemeenten en de ambtelijke bestuursinrichting ten behoeve van Inlanders en Vreemde Oosterlingen, terwijl ook de functie van een afzonderlijk hoofd van plaatselijk bestuur niet meer in het kader van het toekomstige gemeentebestuur past. Tot opheffing van de z.g. stadsdesa's is de mogelijkheid opengesteld bij de wet van 23 Februari 1918 Staatsblad no. 482, doch, niettegenstaande deze wet thans reeds 4 jaar oud is, meenen we, dat hiervan nog niet zoo'n veelvuldig gebruik gemaakt wordt als wel gewenscht is. Voor zoover be-

1). Zie Memorie van Toelichting, pag. 17.

kend, hebben alleen Soerabaja en Semarang deze materie ter hand genomen. Het ontbreekt ons echter aan de noodige gegevens om de bereikte resultaten te kunnen vermelden. De motieven, die voor de opheffing pleiten, zijn 1e. dat de eischen van verkeer, woningtoestanden en hygiëne, die aan een tegenwoordige stad gesteld mogen worden en aan een zoo groote samenhooping van menschen ook gesteld moeten worden, de financieel zwakke desa's over het hoofd groeiden; 2e. dat er van een desaverband bij een zoo vlottende bevolking als in de stadsdesa's (in sommige dorpen bestaat slechts 6% uit ingezetenen, afkomstig uit de desa zelf) nauwelijks meer sprake is; 3e. dat mede als gevolg daarvan het dorpsbestuur nog minder in staat is om de in artikel 7 Inlandsche gemeente-ordonnantie aangegeven huishoudelijke belangen naar behooren te behartigen; 4e. dat daardoor uit hygiënisch oogpunt deze desa's een gevaar worden voor de geheele gemeenschap.

Is er dus alles voor te zeggen om deze desa's op te heffen, aan den anderen kant zijn de moeilijkheden, daaraan verbonden, niet gering te achten. Verklaarbaar is het als de gemeenteraden zich ernstig bezinnen, voordat zij tot een voorstel daartoe overgaan, want zij laden er zich een zwaren last mee op de schouders. Niet vergeten dient te worden, dat men hier te maken heeft met terreinen, die gedurende langen tijd in ontwikkeling zijn achtergebleven en die daarom alleen met buitengewone middelen te brengen zijn tot het hoogtepunt, waarop het overige gedeelte der gemeente reeds gekomen is. Hierbij komt nog, dat de bevolking, op die terreinen woonachtig, niet alleen het grootste, maar tevens ook het economisch zwakste deel der ingezetenen vormt, zoodat men van haar geen groote vermeerdering der gemeentelijke inkomsten heeft te verwachten, en als men dan telkens al te worstelen heeft om de begrooting sluitend te maken, ligt het voor de hand, dat met de gewone middelen geen afdoende verbeteringen aan te brengen zijn. Alleen belangrijke subsidies van het Gouvernement kunnen hier uitkomst geven. Van de zijde der Inlandsche gemeenten kunnen moeilijkheden rijzen, doordat er regelingen getroffen dienen te worden ten aanzien van rechten op grond in den vorm van ambtsvelden en dergelijke, eigendommen, zooals gemeentehuizen (baledesa's), masdjids, loemboeng- en desabankgelden, fondsen, afkomstig uit verkoop van

desagronden, enz. Hoe dienen de belastingen geregeld te worden? Tot nu toe betalen de Inlandsche ingezetenen hoofdgeld en, van hunne gronden in erfelijk individueel of communaal bezit, landrente. Deze laatste belasting zou gemakkelijk te vervangen zijn door een verpondingsbelasting, waarover men trouwens reeds doende is, doch wat moet er gebeuren met het hoofdgeld en de desadiensten? Behouden zou in strijd zijn met het unificatiebeginsel, dat aan gemeentelijke belastingen ten grondslag ligt; afschaffing zou deze Inlanders in een bevoorrechte positie brengen ten opzichte van andere Inlanders, buiten de gemeente gevestigd. Verder kunnen de Inlandsche ingezetenen middels het desahoofd en de Inlandsche ambtenaren hun belangen bepleiten bij het hoofd van plaatselijk bestuur. Worden de desa's en ook de ambtelijke bestuursinrichting opgeheven, dan zullen zij dezen steun moeten missen. De eenige compensatie, die hier tegenover kan staan, is een ruimere vertegenwoordiging in den gemeenteraad dan tot nu het geval is. Het bestek van dit geschrift laat niet toe op deze bezwaren uitvoeriger in te gaan. Wij volstaan slechts met ze heel in het kort even aan te stippen, om te laten zien, wat er aan de opheffing der stadsdesa's vastzit.

Ten einde aan de stadsgemeenten de volle mogelijkheid tot ontwikkeling te geven, dienen zij te staan op den grondslag van artikel 67*c* R.R. en niet, zooals tot nu toe, op dien van artikel 68 *a*, *b*, en *c* R.R. Hoewel de stadsgemeenten thans veelal aan de bedoeling van laatstgenoemde artikelen zijn ontgroeid, vormen de locale raden volgens deze artikelen niet veel meer dan het bestuur van een soort van stichting, d.w.z. van een fonds, dat alleen voor bepaalde doeleinden gebruikt mag worden. Dit blijkt duidelijk uit artikel 68 *b* 2e lid, volgens hetwelk de raden geacht worden te zijn ingesteld tot bestuur der voor die ressorten afgezonderde geldmiddelen en tot regeling der uitgaven. Legt men hiernaast artikel 67*c* R.R., dan blijkt uit het eerste lid, dat gedeelten van een provincie tot *zelfstandige gemeenschappen* aangewezen worden, en uit het tweede lid, dat voor zoo'n gemeenschap een raad wordt ingesteld *tot regeling en bestuur van de huishouding der gemeenschap*. Zooals men ziet, zijn de uit 's Lands kas af te zonderen fondsen hier geheel verdwenen en de gemeenschappen gemaakt tot zelfstandige autonome ressorten. Om dit duidelijk te doen uitkomen, zullen de instellingsor-

donnanties gewijzigd dienen te worden. Het toezicht op het beheer der geldmiddelen zal voor stadsgemeenten, in een provincie gelegen, uitgeoefend worden door het college van gedeputeerden, terwijl de algemeene rekenkamer een soort van oppertoezicht behoudt. Voor de overige stadsgemeenten blijft het toezicht bij de algemeene rekenkamer, zooals thans met alle plaatselijk ressorten het geval is. Ten aanzien van de kleinere stadsgemeenten op Java, welker innerlijke kracht onvoldoende is voor een vruchtbaar zelfstandig bestaan en wier afscheiding van het regentschap niettemin aan het laatste in groote mate levensvatbaarheid als zelfstandige gemeenschap ontneemt, ligt het in de bedoeling om deze wederom in het regentschap, thans echter in het *autonoom* regentschap, op te lossen. [1])

Regentschappen. Staatsrechtelijk gelijk met de stadsgemeenten zullen komen te staan de regentschappen en soortgelijke instellingen in de buitengewesten. De Herzieningscommissie noemt ze dan ook kortweg, doch minder fraai, gemeenten, terwijl de stadsgemeenten ter onderscheiding door haar aangeduid worden met den naam van steden. De gemeenten zijn volgens haar: organisaties voor gebieden, waar de bevolking over het geheel op primitieve wijze leeft en zich meerendeels nog aaneensluit in eng dorpsverband, terwijl de steden centra vormen van commercieele organisaties, van waaruit de leiding der industrieele en agrarische grootbedrijven wordt gevoerd [2]).

Is deze karakteristiek juist (en we gelooven niet, dat er veel tegen te zeggen valt), dan ligt hierin tevens opgesloten, dat de regentschappen en soortgelijke instellingen in de buitengewesten in nauw contact dienen te staan met het enge dorpsverband, waarin de bevolking van deze gebieden leeft, m.a.w. de regentschappen zullen overwegend het karakter dienen te dragen van een hoogere formatie der daarin gelegen dorpen. Uit een ander oogpunt beschouwd, zou het bestaan van deze gemeenschappen trouwens niet te rechtvaardigen zijn. Immers, van de veel grootere, thans bestaande residentie's wordt gezegd, dat zij noch voor een bevredigende uitoefening van medebestuur, noch als orgaan van autonomie bruikbaar zijn, en verder, dat de afwenteling van de algemeene bestuurstaak voor elk dier gebieden een organisatie zou vereischen van zooda-

1). Zie pag. 17 Memorie van Toelichting.
2). Zie rapport Herzieningscommissie, pag. 98.

nigen omvang en intensiteit, dat noch het benoodigd personeel, noch de beschikbare geldmiddelen gevonden zouden kunnen worden [1]). En waar dit geldt van de 37 thans bestaande gewesten, hoeveel te meer dan van de zooveel kleinere regentschappen.

In het begin van 1919 werden, aan de hand van een ontwerp-ordonnantie tot instelling van regentschapsraden en van regeeringswege daarbij gevoegde „aanteekeningen", overal op Java en Madoera besprekingen gehouden om tot een spoedige invoering te kunnen geraken. De urgentie van deze raden werd toen zoo groot geacht, dat blijkens het slot van het rondschrijven van den 1sten gouvernements-secretaris van 11 Januari 1919 no. 89 aan de hoofden van gewestelijk bestuur met het oog op het spoedeischend karakter van de onderwerpelijke aangelegenheid de behandeling daarvan waar noodig moest vóórgaan bij andere bestuurswerkzaamheden. Waren deze raden toen echter ingevoerd, dan zou er opnieuw aan de algemeene Indische staatsinrichting een fout hebben gekleefd, en wel deze, dat niet gezorgd is voor een passenden onderbouw naar gelijke grondslagen, en welke onderbouw gevonden moet worden in het instituut van desaraden. Zonder die instituten zouden de regentschapsraden geen staatsrechtelijke basis en zonder een nauw verband met de desa's zelfs geen reden van bestaan hebben. Dit verband is in de ontwerp-ordonnantie naar het voorkomt veel te veel uit het oog verloren en zoodoende is men ertoe gekomen aan de regentschapsraden op papier heel veel bevoegdheden toe te kennen, waarvan in de practijk, naar de Regeering blijkbaar zelf voelde, al bitter weinig terecht komt. In de artikelen 50, 51 en 52 der ontwerp-ordonnantie worden als concrete onderwerpen van regentschapszorg genoemd: de grondontginningen, het beheer van 's Lands bosschen en het houden van toezicht op de desahoofd-verkiezingen. Leest men echter de aanteekeningen er op na, dan blijkt uit de alinea's 25 en 31, dat de beide eerstgenoemde bestuursfuncties uitgeoefend zullen worden door den regent, terwijl voor het beheer van 's Lands bosschen bovendien nog nadrukkelijk wordt medegedeeld, dat de onderscheidene bevoegdheden alleen mogen worden uitgeoefend na ingewonnen advies van den boschbeheerder en dat

1). Zie pag. 2, Memorie van Toelichting.

in afwijking met dat advies niet mag worden gehandeld. Practisch gesproken vallen twee van de drie met name genoemde onderwerpen voor de bemoeienis der raden dus reeds uit. Hoe is het nu gesteld met de autonome bevoegdheden? Deze zijn neergelegd in artikel 44 der ontwerp-ordonnantie. Volgens dit artikel „heeft de regentschapsraad tot taak de voorziening in de behoeften van het ressort, voor zoover deze niet vallen binnen den kring van werkzaamheden der desabesturen en daarin niet is voorzien bij algemeene of gewestelijke verordening. Inzonderheid is aan den raad opgedragen de zorg voor de volkswelvaart en volksgezondheid, den landbouw, de veeteelt, de vischteelt en visscherij, de nijverheid, den handel en de lichamelijke en geestelijke ontwikkeling des volks. Hij neemt de te dien einde noodig geoordeelde maatregelen of doet daartoe voorstellen aan de Regeering of de betrokken autoriteiten". Zooals men ziet, lijkt dit heel wat, doch veel meer dan schijn is het toch niet. Ten bewijze hiervan citeeren we voor zooveel noodig de alinea's 15 en 16 der „aanteekeningen". Daar lezen we: „De Regeering en Hare verschillende diensten zullen er zich niet aan mogen onttrekken om eenmaal in het belang van land en volk aangevangen werkzaamheden voort te zetten, *of zich nieuwe verbeteringen tot taak te stellen.* Te denken valt hier aan het volkscredietwezen (volkswelvaart), het Inlandsch lager onderwijs (geestelijke ontwikkeling), de woningverbetering en algemeene gezondheidszorg (volksgezondheid), de maatregelen tot veredeling van vee en paardenras, de landbouwvoorlichting (volkswelvaart)." [1]) Ten aanzien van deze onderwerpen mag worden verwacht, „dat de raden belangstelling zullen toonen". Hoe het met die belangstelling, bij het toekijken hoe andere takken van dienst het doen, zal gaan, is met het voorbeeld van de in gelijke omstandigheden verkeerende gewestelijke raden al heel gemakkelijk te voorspellen.

Zoolang men dan ook in de regentschapsraden niet *in hoofdzaak* ziet een hoogere formatie van de desa's en dienovereenkomstig hun samenstelling en autonome en zelfbesturende bevoegdheden regelt, zal men òf zijn toevlucht moeten nemen tot schijnvertoonin-

1). De woorden tusschen haakjes zijn door ons ingevoegd, ter vergelijking met de gelijknamige onderwerpen in art. 44 ontwerp-ordonnantie regentschapsraden.

gen òf zullen deze raden tot een mislukking gedoemd zijn, omdat voor een andere dan de genoemde bestuursvoering voorloopig de personeele en financieele krachten ten eenenmale te kort schieten. Deze opvatting behoeft niet noodzakelijk te leiden tot ongemengde raden, zooals in het stelsel-Ritsema van Eck wordt betoogd [1]), want al dragen de regentschappen een *sterk overwegend* Inlandsch karakter en al dienen zij hun *voornaamsten grondslag* te vinden in de desa's, daarnaast vindt men in het regentschap toch ook numeriek niet onbelangrijke bevolkingsgroepen, zooals de Vreemde Oosterlingen, en naast de op den voorgrond tredende locale belangen ook andere economische belangen, die niet verwaarloosd mogen worden. Over de door ons gedachte samenstelling werd reeds het een en ander gezegd op pag. 336, zoodat hier volstaan wordt met de opmerking, dat de Volksraad, daartoe geinspireerd door den Regeeringsgemachtigde Kindermann, in zijn vergadering van 7 Januari 1920 met algemeene stemmen de motie-Teeuwen heeft aangenomen, waarin de wenschelijkheid wordt uitgesproken om de regentschapsraden van gemengde samenstelling te doen zijn. Gesteld voor een zoodanige besliste uitspraak van Indische zijde, verklaarde de Minister het niet op zijn weg te liggen, ook al zouden zijne inzichten in andere richting gaan, om zijn persoonlijk standpunt boven de algemeene stemming in Inlandsche kringen zelve te stellen. Als practisch argument voerde de Minister aan, dat in een raad van gemengde samenstelling het inheemsche element met vrucht partij zal kunnen trekken van de over het algemeen breedere kennis en breedere staatkundige ontwikkeling, inzonderheid van de Europeesche leden, en verder, dat uitsluiting van andere elementen uit den raad van het regentschap ontegenzeggelijk de levensvatbaarheid en de vruchtbare werking van het orgaan in vele gevallen ernstig zou verzwakken [2]).

Volgens de Memorie van Toelichting[3]) krijgt de regentschapsraad tot taak de regeling en het bestuur der huishouding van het regentschap. „Hij zal met betrekking tot de hem overgelaten be-

1). Zie o.m. rapport Herzieningscommissie, pag. 520.

2). Zie pag. 20 Memorie van Toelichting en pag. 7 Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer.

3). Zie pag. 23.

stuursaangelegenheden de belangen van het regentschap bij den Gouverneur-Generaal, den Volksraad en den provincialen raad mogen voorstaan. (In tegenstelling met hetgeen bepaald is voor den provincialen raad zijn hier niet genoemd: de belangen der ingezetenen; de Koningin en de Staten-Generaal). Hij maakt ten aanzien van de evenbedoelde aangelegenheden de verordeningen, die in het belang van het regentschap noodig zijn. Hij regelt al hetgeen betreft de geldmiddelen van het regentschap; stelt jaarlijks de begrooting der inkomsten en uitgaven vast; heft zoo noodig belastingen tot dekking van de uitgaven; bepaalt de bezoldiging der in dienst van het regentschap zijnde ambtenaren; koopt, ruilt en vervreemdt eigendommen van het regentschap; oordeelt en beslist over het voeren van rechtsgedingen en het aangaan van dadingen, alles onder zoodanig hooger toezicht als wettelijk zal worden bepaald. De huishouding van het regentschap zal o.m. omvatten: de wegen, welke voor meerdere desa's van belang zijn, zonder het eigenlijk gezegd gewestelijk (doorgaand) verkeer te dienen, de daartoe behoorende werken, de pleinen, markten en marktloodsen, de slachthuizen, de plaatselijke drink- en spoelwaterleidingen, reinigingsdiensten, straatbesproeiing, straatverlichting, brandweer, begraafplaatsen, overvaarten".

Tot zoover blijft alles nog eenvoudig en binnen de perken van het regentschappelijk kennen en kunnen, doch in hetgeen verder in de Memorie van Toelichting volgt, komen de schijnvertooningen en de dikke woorden, welke ook reeds in artikel 44 van het ontwerp-regentschapsraden-ordonnantie te vinden zijn, zij het dan ook, dat de Minister zich ietwat voorzichtiger uitdrukt als hij zegt: „Voor eene opdracht van uitvoering in medebestuur door den regentschapsraad komen in aanmerking de zorg voor de Inlandsche tweede klasse-scholen en voor het onderwijs op de volksscholen, die voor de woningverbetering en verdere maatregelen in het belang van de algemeene gezondheid, van de welvaart en de lichamelijke en geestelijke ontwikkeling van het volk, een en ander voor zoover niet meer eigenaardig aan den gewestelijken (lees: provincialen) raad of aan andere organen op te dragen. Voorts ware aan den regentschapsraad zooveel mogelijk medebesturende bemoeienis te geven met het volkscredietwezen, met de regeling van den verkoop in het

klein van het zout, met die van tegengang van het opiumgebruik, met de beschikking over landsdomeinen voor ontginning door de Inlandsche bevolking, alsmede ten aanzien van het ingevolge de Inlandsche gemeente-ordonnontie aan de hoofden van gewestelijk en plaatselijk bestuur opgedragen toezicht op de desabesturen en de daaruit voortvloeiende werkzaamheden. Het deel der plaatselijke bestuurstaak, dat niet is opgedragen aan den regentschapsraad, zal evenals tevoren worden verricht door de daartoe wettelijk aangewezen ambtenaren, Inlandsche en Europeesche, van de betrokken takken van dienst."

Ondanks de op 6 Januari 1920 door Tjipto Mangoenkoesoemo en Tjokroaminoto ingediende motie, waarbij de wenschelijkheid werd uitgesproken om het presidium van den regentschapsraad niet vast te koppelen aan het regentenambt, zal de dagelijksche leiding en uitvoering van zaken, zoomede de uitvoering van alle verordeningen en besluiten van den regentschapsraad berusten bij den regent en zoo mogelijk door twee of meer door den regentschapsraad gekozen „gecommitteerden", te vergelijken met de gedeputeerden van den provincialen raad.

Het college van gecommitteerden, waarvan eveneens de regent voorzitter is, geeft uitvoering aan alle algemeene en provinciale verordeningen, die de medewerking van het regentschapsbestuur vorderen.

Wanneer het regentschapsbestuur niet of niet behoorlijk voor de uitvoering zorgt, kan den resident worden opgedragen daarin te voorzien.

Ten slotte kan nog vermeld worden, dat eenige leden in de Tweede Kamer vroegen, welke voertaal in den regentschapsraad gebruikt zal worden en of deze aangelegenheid in gemengde raden geen aanleiding zal geven tot bezwaren [1]), waarop de Minister antwoordde, dat als voertaal in de regentschapsraden inzonderheid is gedacht aan de Maleische taal naast de eigenlijke landstaal en dat in de bestaande locale raden, waar het gebruik van de Maleische en de Nederlandsche taal is toegestaan, zich in de practijk geen bezwaren van beteekenis hebben voorgedaan [2]).

1). Zie Voorloopig Verslag Tweede Kamer, pag. 6.
2). Zie Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer, pag. 8.

Desaraden. Met de instelling van deze lichamen op Java en Madoera schijnt het maar niet te willen vlotten. Nog steeds zijn er geen desaraden en toch klemt de urgentie hiervan te meer, omdat zij de basis moeten worden, waarop hoogere gemeenschappen van overwegend Inlandsch karakter, zooals het regentschap, dienen te rusten. Bovendien, als men de bevolking *als geheel* wil opleiden tot het mee helpen dragen en uitvoeren van de overheidstaak, dan zal de medezeggenschap in het bestuursbeleid van onderen af behooren te beginnen. Hieruit volgt, dat een gezond Inlandsch gemeentewezen op democratische grondslagen een noodzakelijke voorwaarde is voor een bestuurshervorming, waardoor aan de ingezetenen een groote mate van medezeggenschap zal worden toegekend, want bij een staatsrechtelijke indeeling van Indië mag nimmer het organische verband uit het oog verloren worden, dat er tusschen de samenstellende deelen behoort te bestaan. Het blijft daarom te betreuren, dat aan de bestuurshervorming van zoo grooten omvang als thans op het punt staat ingevoerd te worden, niet een deugdelijke herziening van het desabestuur is voorafgegaan. Aan tijd daartoe heeft het zeker niet ontbroken, aangezien deze hervormingen al vanaf 1913 zijn voorbereid.

Angstvallig heeft de wetgever echter vermeden om in de desa's regelend op te treden. Gedekt door artikel 71 R.R., waarbij autonomie en zelfbestuur aan de Inlandsche gemeenten gewaarborgd zijn, heeft men deels uit onbekendheid met de adat, doch voornamelijk uit gemakzucht, de desa's maar laten voortmodderen. Een krachtig dorpsbestuur, liefst gecentraliseerd in den persoon van het desahoofd, werd het palladium der rust op Java. Uit bestuursoogpunt werkte men natuurlijk het gemakkelijkst met zulke hoofden, want door hen te belasten met- en tevens verantwoordelijk te stellen voor de uitvoering van opdrachten en regelingen, was men er verder van af en behoefde men zich niet meer druk te maken over de wijze, waarop die uitvoering plaats had, mits de resultaten maar gezien werden. Ongetwijfeld zijn op deze wijze tal van nuttige maatregelen tot stand gebracht. Gelet op de bereikte, veelal gunstige resultaten, heeft men het systeem van Java ook in vele streken der buitengewesten ingevoerd. Waar geen hoofden met voldoend stevig gezag waren, heeft het Gouvernement ze aangesteld, om zoodoende op

onvoorwaardelijke uitvoering van maatregelen te kunnen rekenen, die het bestuur voor een snelle ontwikkeling noodig achtte. In beginsel was dit een goede gedachte, want zonder gezag kan er van vooruitgang geen sprake zijn en dat gezag ontbrak over het algemeen in de buitengewesten [1]). Het groote nadeel, dat hier tegenover staat, is, dat bij een onvoldoend toezicht vexaties en knevelarijen der Inlandsche hoofden niet uitblijven. Wanneer voor het voldoen van belastingen, voor vaccinatie tegen pokken en cholera, voor het opgeven van verandering in zielental, veestapel en gronden steeds maar het desahoofd aansprakelijk gesteld wordt, zonder dat hij langs wettigen weg de nalatigen kan dwingen, moet hij wel op onwettige wijze te werk gaan om zijn doel te bereiken. En zoo ontstaan de verschillende plagerijen in tallooze vormen, zooals dubbele wachtdiensten, meerdere desadiensten, het niet of onvoldoende leenen van padi uit de desa-loemboengs, soms zelfs ontzegging van een aandeel in den communalen bouwgrond of valsche beschuldiging van overtredingen met daarmede gepaard gaande oproepingen en urenlange verhooren. Zoo is het mooie recht van zelfbestuur, in het Regeeringsreglement gewaarborgd, de oorzaak geworden van een bron van knoeierijen en ongerechtigheden, die reeds lang gestopt had dienen te worden. Eerst in 1906, toen het bleek, dat om aan geldmiddelen te komen er op groote schaal vervreemding van communalen grond plaats had, waardoor de toekomst der landbouwende bevolking opgeofferd werd aan het heden, heeft men het stelsel van onthouding laten varen. Eindelijk zag men in, dat het Gouvernement ook als wetgever een taak in de desa's te vervullen had en zoo is de Inlandsche gemeente-ordonnantie (Staatsblad 1906 no. 83) als het eerste resultaat van dit gewijzigde regeeringsinzicht te beschouwen. De desa werd als rechtspersoon met eigen geldmiddelen erkend en er werden eenige regelen omtrent de inwendige organisatie en het beheer der eigendommen gegeven. De autocratische bestuursvorm werd weliswaar eenigszins verzacht, doordat het desahoofd bij de uitoefening zijner bediening zooveel mogelijk de overige leden van het desabestuur heeft te raadplegen, en voor het nemen van beslissingen in aangelegenheden van gewichtingen aard voorgeschreven werd een beraadslaging met-

1). Zie rapport Herzieningscommissie, pag. 381.

dan wel instemming van een vergadering van kiesgerechtigden, doch de volle aansprakelijkheid voor de uitvoering van gouvernementeele- en desaregelingen is op het desahoofd blijven rusten, zonder dat hem een wettig recht, om de ingezetenen tot nakoming der verplichtingen te kunnen dwingen, gegeven werd. Daardoor bleef het autocratische gezag van het desahoofd in wezen gehandhaafd, met al de nadeelen, die daaraan verbonden zijn, maar daardoor ook zijn de autonomie en het zelfbestuur van de desa geworden tot marionetten, door de bestuursambtenaren in beweging gebracht, en zullen zij dit blijven, zoolang niet de rechten en de bevoegdheden der Inlandsche gemeenten middels verordeningen behoorlijk geregeld en afgebakend zijn.

Hoewel op Java en Madoera de desa's ongetwijfeld de oudste instellingen van dien aard in Indie zijn en daar als gevolg van de intensieve bestuursvoering het meest van het Inlandsche gemeentewezen bekend is, zien we toch het opmerkelijke verschijnsel, dat de omzetting van den autocratischen bestuursvorm in een meer democratischen in verschillende streken der buitengewesten reeds is ingevoerd, terwijl deze op Java en Madoera nog altijd op zich laat wachten. Zoo wordt bijvoorbeeld volgens de Inlandsche gemeente-ordonnantie voor Sumatra's Westkust (Staatsblad 1918 no. 677), Banka (Staatsblad 1919 no. 453) en Palembang (Staatsblad 1919 no. 814) het bestuur over de Inlandsche gemeenten gevoerd door een gemeenteraad en het gemeentehoofd, terwijl het voor Java en Madoera nog steeds maar bij een poging gebleven is. Bij geleidebrief van 23 October 1919 werd namelijk door de Regeering een ontwerp-desaraden-ordonnantie aan den Volksraad ter adviseering gezonden, volgens hetwelk een viertal nieuwe artikelen aan de Inlandsche gemeente-ordonnantie zullen worden toegevoegd [1]). Ter wille van de opmerkingen, die naar aanleiding van dit ontwerp te maken zijn, laten we de artikelen hier volgen.

Artikel 3*a*.

Het hoofd van gewestelijk bestuur is bevoegd om, in overeenstemming met de meerderheid der kiesgerechtigden, de Inlandsche gemeenten aan te wijzen, waar, met afwijking van het bepaalde in

1). Zie Bijlagen Handelingen Volksraad 2e gewone zitting 1919, Onderwerp 4.

artikel 1[1]), de zorg voor de huishoudelijke belangen der gemeente wordt opgedragen aan een desaraad.

Artikel *3b*.

Deze raad is samengesteld uit:

1e. het desahoofd, dat tevens als voorzitter optreedt;

2e. desa-waardigheidsbekleeders of gewezen desa-waardigheidsbekleeders, wien het lidmaatschap van den raad volgens de volksopvattingen toekomt;

3e. verkozen leden; deze hebben gedurende een bepaalden tijd zitting, doch zijn dadelijk na hun aftreden herkiesbaar.

Het hoofd van gewestelijk bestuur stelt nadere regelen vast omtrent de samenstelling van den raad en geeft de noodige voorschriften tot verzekering van diens ordelijke werking, een en ander in overleg met de betrokken gemeente.

Artikel 3*c*.

In Inlandsche gemeenten, waar een desaraad is ingesteld, berusten de taken en bevoegdheden, bedoeld bij de artikelen 5, 7 en 16[2]), instede van bij het desahoofd en het desabestuur, bij dien raad. Het bepaalde bij het 2e, 3e en 4e lid van artikel 6 en bij artikel 17 [3]) is op de beslissingen en regelingen van den raad van toepassing.

1). Volgens dit artikel wordt het beheer over de desa uitgeoefend door het desahoofd, bijgestaan door eenige desabestuursleden.

2). Volgens artikel 5 heeft het desahoofd het beheer over de desa- instellingen, geldmiddelen, eigendommen en andere bezittingen; volgens artikel 7 draagt het desabestuur zorg voor de instandhouding en de bruikbaarheid der gemeentelijke openbare werken; volgens artikel 16 kan het desahoofd de ingezetenen oproepen tot het presteeren van gemeentediensten.

3). In aangelegenheden van gewichtigen aard kan het desahoofd slechts beslissen na *beraadslaging* in een vergadering van kiesgerechtigden (art. 6 al. 2); zijn deze aangelegenheden van zuiver plaatselijk belang voor een gehucht of voor de hoofdvestiging, dan kan volstaan worden met de kiesgerechtigden, die volgens plaatselijk gebruik daarvoor in aanmerking komen (art. 6 al. 3); beslissingen in strijd met de wet of met het algemeen belang kunnen door het hoofd van gewestelijk bestuur ten allen tijde vernietigd worden (art. 6 al. 4); voor andere regelingen dan het vorderen van desadiensten, ter voorziening in de gemeentelijke behoeften, wordt de *toestemming* van de meerderheid der kiesgerechtigden vereischt (art. 17).

Het desahoofd blijft in de gemeenten belast met het dagelijksch bestuur en voert derhalve de beslissingen van den raad uit.

Artikel 3*d*.

Wanneer een desaraad datgene nalaat, waartoe hij, naar het oordeel van het hoofd van gewestelijk bestuur, wettelijk verplicht is, is dit bestuurshoofd, na den raad in de gelegenheid te hebben gesteld zich te verantwoorden, bevoegd bij met redenen omkleed besluit de noodige voorzieningen te treffen.

Zoodanige voorzieningen komen ten laste van de Inlandsche gemeente.

Indien daartegen met het oog op den aard der vereischte maatregelen geen overwegend bezwaar bestaat, wordt den desaraad de gelegenheid gegeven binnen een door het hoofd van gewestelijk bestuur te stellen termijn de voorzieningen zelf tot stand te brengen.

Is een desaraad bij voortduring nalatig, dan kan het hoofd van gewestelijk bestuur tot ontbinding van den raad overgaan, waarna een nieuwe samenstelling plaats vindt.

De Gouverneur-Generaal is bevoegd in bijzondere gevallen den desaraad op te heffen.

Tot zoover het ontwerp, waartegen als voornaamste bezwaar kan ingebracht worden, dat het slechts een partiëele regeling geeft en dan nog niet eens van de beste soort, terwijl een grondige herziening van de geheele Inlandsche gemeente-ordonnantie juist zoo noodig is. Het heeft er allen schijn van, dat deze ontwerp-ordonnantie inderhaast ingediend is bij wijze van spoedwetje en dit is des te opmerkelijker, omdat de Indische Regeering, naar aanleiding van een vraag van den Volksraad, in Haar Memorie van Antwoord op de begrooting voor 1920 verklaard heeft, dat het plan tot invoering van desaraden nog in overweging is en dat „tot een algeheele omwerking van de Inlandsche gemeente-ordonnantie zal worden overgegaan [1])". Desniettegenstaande diende de Regeering in de tweede gewone zitting 1919 bij den Volksraad dit ontwerp in, waardoor in de tegenwoordige practijk van het bestuur weinig verandering komt. Volgens artikel 3*c* blijven voor de beslissing in z.g. aan-

1). Bijlagen Handelingen Volksraad 1ste gewone zitting 1919, stuk 34 (c), pag. 16.

gelegenheden van gewichtigen aard de vergaderingen met de kiesgerechtigden bestaan. Deze vergaderingen zijn in de practijk een groot bezwaar gebleken, juist in de meer belangrijke centra van samenwoning in de buurt van de steden, waarvoor de desaraden het meest in aanmerking komen. Uren lang moet dikwijls gewacht worden, voordat het vereischte aantal kiesgerechtigden bij elkaar is. Blijkt dit op den daarvoor uitgeschreven dag niet mogelijk te zijn, dan moet er op een anderen dag nog eens vergaderd worden. De gewilligen, die al eens verschenen zijn, moeten dan opnieuw opkomen en ondervinden zoodoende in dubbele mate de bezwaren, aan een desa-koempoelan verbonden. Om dit telkens vergaderen te voorkomen, zouden de desaraden zulke uitnemende diensten kunnen bewijzen. Bovendien, wat moet overeenkomstig artikel 6 alinea 2 Inlandsche gemeente-ordonnantie als een aangelegenheid van gewichtigen aard worden beschouwd en wat niet? In den laatsten tijd worden daartoe zoowat alle zaken gerekend, dikwijls op verzoek van de desahoofden zelf, om op deze wijze desaklachten te voorkomen, een standpunt, waar weinig tegen te zeggen valt, want mede als gevolg van de evolutie wordt de bestuursvoering voor de desahoofden een steeds moeilijker te vervullen taak. Om nu niet de kans te loopen van te worden aangeklaagd wegens onrechtmatige handelingen, met de mogelijkheid om administratief gestraft te worden, en om in ieder geval het gezag en invloed ondermijnende onderzoek te ontgaan, roept hij maar liever de kiesgerechtigden bij elkaar, teneinde een z.g. kapoetoesan-desa (desabeslissing) uit te lokken. En zoo komt het, dat tot in den treure vergaderingen belegd worden, meermalen met honderden menschen, die gewoonlijk slechts de helft van het gesprokene verstaan, er nog minder van begrijpen en al heel blij zijn als het moment aanbreekt, waarop zij in koor het „moefakat" (accoord) kunnen uitschreeuwen, waarna ze weer huiswaarts mogen keeren. Waren er nu desaraden, bestaande uit de vertrouwensmannen der gemeentenaren, dan zouden tal van regelingen, die nu een beraadslaging met kiesgerechtigden noodzakelijk maken, door deze raden afgedaan kunnnen worden, doch als artikel 3c van het ontwerp deze groote vergaderingen in alle aangelegenheden van gewichtigen aard nog steeds blijft voorschrijven, ook al zijn er desaraden, dan wordt daardoor aan de bezwaren van de practijk in geen

enkel opzicht tegemoetgekomen. Hiermede is niet gezegd, dat de regelings- en handelingsbevoegdheid der desaraden voortaan in geen enkel opzicht beperkt mag worden. Integendeel, we hebben gezien, dat het niet voldoende door wettelijke voorschriften gebonden en omschreven zelfbestuursrecht tot allerlei misstanden aanleiding gegeven heeft, en er is geen enkele waarborg, dat dit niet evengoed onder een desaraad als onder het autocratische bestuur van een desahoofd zal gebeuren. Juist door het ontbreken van de noodige waarborgen voor een richtige bestuursvoering der desaraden, zijn in de ontwerp-ordonnantie de gebreken van de Inlandsche gemeente-ordonnantie niet opgeheven. Zoekt men die waarborgen in vergaderingen met kiesgerechtigden voor alle aangelegenheden van gewichtigen aard, zonder die aangelegenheden nauwkeuriger te bepalen, zoodat ten slotte alles daaronder gebracht kan worden, dan maakt men daardoor de desaraden tot instellingen, die in geen enkele practische of staatkundige behoefte voorzien. Artikel 3*c* is in het toekomstige bestuursstelsel alleen te handhaven als de tweede zin van de eerste alinea vervangen wordt door het volgende: „Behoudens in de gevallen, in deze ordonnantie genoemd, of door de regentschapsraden te bepalen, beslist de desaraad in alle aangelegenheden, de huishoudelijke belangen der gemeente betreffende, voor zoover daarin niet door een hoogere autoriteit is voorzien".

Behalve het telkens moeten opkomen, waardoor men langen tijd aan zijn werk onttrokken wordt, is er nog een ander practisch bezwaar tegen regelingen, gemaakt in overleg met de kiesgerechtigden, en wel, dat zij in geen enkel opzicht wettig bindende kracht bezitten. Dit maakt de geheele kapoetoesan-desa vrijwel waardeloos en zij kunnen hoogstens nog dienen, om desahoofden tegen klachten te beschermen. Ook dit gebrek is in het ontwerp ten opzichte van desaraadsbeslissingen niet opgeheven. Doch, zoo kan men vragen, wat heeft men tenslotte aan een regeling, als de middelen ontbreken om aan de tenuitvoerlegging dwingende kracht bij te zetten? Dit gemis aan sanctie is in de practijk de bron geworden van allerlei plagerijen en knevelarijen, want waar het desahoofd niet langs wettigen weg de nakoming van verplichtingen kan vorderen, is de verzoeking maar al te groot om op onrechtmatige wijze zijn doel te bereiken. Energieke desahoofden zien op deze wijze nog wel kans hun

zaakjes voor elkaar te krijgen, doch de zwakkere broeders in het gilde, en dat zijn er heel wat, geven er maar de voorkeur aan, om de invloedrijken voorbij te gaan en maar liever de gewilligen, doch meestal economisch zwakkeren, wat meer te laten werken of betalen, waardoor eveneens een onrechtmatigheid ontstaat. Met den meesten nadruk dient er dan ook op aangedrongen te worden, dat tot de nakoming van desaraadsbeslissingen zoo noodig dwingend kan worden verplicht, evenals voor verordeningen van locale raden mogelijk is (artikel 54 locale raden-ordonnantie). De strafrechtspleging ware voor een vlotte afdoening op te dragen aan de districts- en onderdistrictshoofden, waarmede tevens bereikt wordt, dat beklaagden en getuigen geen verre reizen voor dergelijke kleine overtredingen behoeven af te leggen. Weliswaar bestaat ook thans nog op Java desarechtspraak in den vorm van adatrechtspraak, doch deze draagt meestal slechts een arbitrair karakter. Bovendien zijn de desahoofden te veel bij de verhoudingen in hun dorp betrokken, zoodat zij geen voldoende waarborgen voor onafhankelijkheid en onpartijdigheid kunnen geven. Ook in de buitengewesten is de gemeenterechtspraak bij de invoering van gouvernements-Inlandsch bestuur op de districtshoofden overgegaan [1]).

Het tweede lid van artikel 3*c* is al evenmin zonder bedenkingen. Hierin wordt bepaald, dat het desahoofd de beslissingen van den raad uitvoert, evenwel zonder eenig voorbehoud, zooals vermeld in artikel 19 lid 2 locale raden-ordonnantie of artikel 11 lid 2 Inlandsche gemeente-ordonnantie voor Sumatra's Westkust, waarbij respectievelijk aan den voorzitter van den localen raad en het gemeentehoofd de verplichting wordt opgelegd om geen beslissingen uit te voeren, die naar zijn oordeel wegens in strijd met de wet of het algemeen belang kunnen worden geschorst of vernietigd. Wat moet nu een desahoofd op Java en Madoera met zoo'n beslissing doen? Toch uitvoeren? En is hij dan overeenkomstig artikel 5 Inlandsche gemeente-ordonnantie verplicht tot vergoeding der schade, die daardoor middellijk of onmiddellijk aan de gemeente is toegebracht? Weliswaar oefenen de hoofden van gewestelijk bestuur volgens artikel 6 lid 4 een repressief toezicht uit in den vorm van een vernietigingsrecht, doch, waar een preventief toezicht ontbreekt,

1). Zie rapport Herzieningscommissie, pag. 378.

kan vóór de vernietiging de uitvoering of een begin van uitvoering van het besluit hebben plaats gehad.

Worden er desaraden ingesteld, dan zal men er moeilijk aan kunnen ontkomen om voor de desahoofden als eisch te stellen, dat zij kunnen lezen en schrijven. De rechtmatigheid van dien eisch wordt in alinea 72 van de toelichting op het ontwerp [1]) erkend. Het doet echter vreemd aan, dat volgens alinea 73 van die toelichting nog voorstellen ter zake in overweging zijn. Immers, als erkend wordt, dat voor het goed leiden van een desaraad het kunnen lezen en schrijven een noodzakelijke voorwaarde is, dan zou men zoo zeggen, dat geen raden ingesteld kunnen worden zonder dat de desahoofden aan dien eisch voldoen. Een gelijktijdige aanvulling van artikel 5 van het reglement op de verkiezing van desahoofden (Staatsblad 1907 no. 212) had dan ook mogen worden verwacht.

Wij hebben ons hier slechts bezig gehouden met enkele beginselen, in het ontwerp neergelegd. Meer er van te zeggen, komt ons niet noodig voor, omdat het ontwerp het tot een opneming in het Staatsblad niet heeft kunnen brengen, zoodat, niettegenstaande we nu reeds 1922 schrijven, met de instelling van desaraden nog steeds geen begin gemaakt is. Gelijk reeds betoogd werd, zal de invoering hiervan gepaard moeten gaan met een grondige herziening van de Inlandsche gemeente-ordonnantie, opdat deze in overeenstemming wordt gebracht met de grondslagen van de nieuwe bestuurvoering. Meer in het bijzonder zal er voor gezorgd dienen te worden, dat de desa's in een organisch verband komen te staan met de autonome regentschappen. Van de regentschapsbesturen zal in sommige gevallen, bijvoorbeeld zooals genoemd in artikelen 8, 11, 12 en 17 Inlandsche gemeente-ordonnantie, een preventief-, in alle andere gevallen een repressief toezicht behooren uit te gaan, met de mogelijkheid van hooger beroep op den provincialen raad. Verder worden voor de nieuwe Inlandsche gemeente-ordonnantie als beginselen aanbevolen:

dat tot nakoming van besluiten en beslissingen van den desaraad dwingend kan worden verplicht;

dat de heffingen in geld worden gewettigd, opdat geen andere

1). Onderwerp 4 — stuk 3, Bijlagen Handelingen Volksraad 2de gewone zitting 1919.

interpretatie van artikel 58 R.R. mogelijk is, hetgeen kan gebeuren door ook de desa's te rekenen tot de zelfstandige gemeenschappen, bedoeld in artikel 67*c* R.R.;

dat de heffing van opcenten op de landsbelastingen mogelijk gemaakt wordt, met een dwingend recht tot inning om onttrekking van invloedrijken en welgestelden te voorkomen, en waardoor beter een belasting naar draagkracht bereikt wordt, dan met de thans gebruikelijke uniforme hoofdelijke omslagen;

dat de desafinancien behoorlijk geregeld worden door zooveel mogelijk vorming van desakassen voor te schrijven;

dat de inkomsten der desahoofden en beambten meer stabiel gemaakt worden door vaste bezoldigingen uit de desakassen;

dat de desa- en pantjendiensten zooveel mogelijk afgeschaft worden door afkoop met een vooraf vast te stellen bedrag in geld, alweer met een dwingend recht tot inning om ontduiking te voorkomen;

dat de mogelijkheid van subsidies uit de algemeene geldmiddelen opengesteld wordt ter behoorlijke vervulling van de opgelegde medebestuurstaak en ter bestrijding van buitengewone uitgaven.

Op deze wijze zal men geleidelijk tot een gezond Inlandsch gemeentewezen kunnen geraken. Bij de hervorming van het desabestuur zal men dan echter aanmerkelijk verder dienen te gaan dan de Minister het zich voorstelt, als hij verklaart, dat de taak en de bevoegdheden van het desabestuur in het nieuwe stelsel in hoofdzaak slechts in zoover verandering zullen ondergaan, als de instelling van een collegiaal bestuur, in plaats van een eenhoofdig beheer met bijstand alleen van enkele helpers, wijzigingen van dien aard noodzakelijk medebrengt [1]). Anders blijft het bij een nieuwe lap op een zeer oud kleed.

En hiermede zijn wij gekomen aan het einde van onze beschouwingen over de wet van 6 Februari 1922, beschouwingen, die niet in allerlei détailkwesties konden treden, doch waarmede gepoogd is duidelijk te maken, dat door deze wet grondslagen werden gelegd, die, evenals de in eerste instantie aangenomen grondwetsherzieningen, van verstrekkende gevolgen zullen zijn. Zeer zeker zal bij de uitvoering en toepassing veel afhangen van de verordenin-

1). Zie pag. 25, Memorie van Toelichting.

gen, die als gevolg van deze wet nog gemaakt moeten worden, doch ook hierover zal de publieke opinie middels den Volksraad zich kunnen uitspreken, want dank zij de aanvulling van artikel 131 R.R. zal dit lichaam daarover advies hebben uit te brengen en kan het zoodoende grooten invloed op deze uitvoeringsverordeningen uitoefenen. Onze slotconclusie is dan ook, dat door deze wet, na uitwerking van de beginselen, daarin uitgedrukt, en overeenkomstig de schriftelijke en mondelinge toelichtingen, van regeeringswege daarover gegeven, ongetwijfeld een nieuwe phase in de staatkundige ontwikkeling van Indië wordt ingeluid, een phase, die niet reeds aanstonds algeheele zelfstandigheid van dit belangrijke overzeesche gebied zal brengen, maar toch duidelijk naar dit einddoel heenwijst en daarom rijke beloften voor de toekomst inhoudt.

's GRAVENHAGE, Mei 1922.

Bijlage

No. 51.

Wet van den 6den Februari 1922, houdende nadere wijziging van het Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië.

Wij Wilhelmina enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is het Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië nader te wijzigen, tot hervorming van de grondslagen van het gewestelijk en het plaatselijk bestuur daar te lande;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Het Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië, vastgesteld bij de wet van 2 September 1854 (Nederlandsch Staatsblad No. 129, Indisch Staatsblad 1855 No. 2), zooals dit sedert is gewijzigd en aangevuld, wordt nader gewijzigd en aangevuld als volgt:

a. Het eerste lid van artikel 3 wordt gelezen:

De Gouverneur-Generaal mag rechtstreeks noch zijdelings deelhebber zijn in, noch borg zijn voor eenige onderneming, ten grondslag hebbende een overeenkomst, om winst of voordeel, aangegaan met Nederlandsch-Indië of met eenig deel daarvan. [1])

b. Tusschen de artikelen 67 en 68 worden ingevoegd drie nieuwe artikelen, luidende als volgt:

Artikel 67a.

De indeeling van het grondgebied van Nederlandsch-Indië in provinciën en andere gewesten geschiedt bij algemeene verordening.

In de provincie wordt bij algemeene verordening een provinciale raad ingesteld, tot regeling en bestuur van de gewestelijke huishouding.

De provinciale raad benoemt, behoudens het bepaalde in het vierde en het vijfde lid van dit artikel, een college van gedeputeerden, dat volgens regels, bij algemeene verordening te stellen, met de dagelijksche leiding en uitvoering van zaken wordt belast.

---

[1]). Deze paragraaf werd door den Minister van Koloniën tijdens de behandeling ingezonden bij brief van 8 Augustus 1921.

De Gouverneur-Generaal stelt in elke provincie een gouverneur aan, die met het toezicht op de verrichtingen van den provincialen raad en het college van gedeputeerden is belast. De gouverneur is ambtshalve voorzitter van den provincialen raad en van het college van gedeputeerden en heeft in laatstgenoemd college stem.

Waar de omstandigheden naar het oordeel van den provincialen raad[1]) in een provincie de benoeming van een college van gedeputeerden niet toelaten, is de gouverneur met de dagelijksche leiding en uitvoering van zaken, bedoeld in het derde lid van dit artikel, belast.

Wanneer de algemeene verordeningen het vorderen, verleenen de provinciale besturen hunne medewerking tot uitvoering daarvan. De uitvoering geschiedt in provinciën, waar een college van gedeputeerden is benoemd, door dit college en anders door den gouverneur, voor zooveel niet de algemeene verordening bepaaldelijk de medewerking vordert van den provincialen raad. Wordt deze medewerking geweigerd, dan wordt daarin voorzien, bij aanwezigheid van een college van gedeputeerden, door dit college, anders, alsmede bij weigering van medewerking door het college van gedeputeerden, door den gouverneur.

Voor het overige worden de inrichting, de bevoegdheid en de verplichtingen van de provinciale besturen, alsmede het beheer en de verantwoording van de geldmiddelen der provinciën bij algemeene verordening geregeld.

De macht van den Gouverneur-Generaal om de besluiten van den provincialen raad en het college van gedeputeerden of van den gouverneur, die met de wet of het algemeen belang strijdig zijn, te schorsen en te vernietigen, wordt bij algemeene verordening geregeld.

Wanneer de regeling en het bestuur van de huishouding eener provincie door het provinciaal bestuur grovelijk worden verwaarloosd, kan bij algemeene verordening de wijze worden bepaald, waarop in het bestuur der provincie, met afwijking van het tweede en derde lid van dit artikel, wordt voorzien.

Artikel 67b.

Ten aanzien van aangelegenheden van bestuurszorg, welke geen deel uitmaken van de in het tweede lid van het vorige artikel bedoelde gewestelijke huishouding, wordt in de provinciën het bestuur, in naam van den Gouverneur-Generaal, uitgeoefend door den gouverneur. In de andere gewesten wordt het bestuur, in naam van den Gouverneur-Generaal, uitgeoefend door hoofdambtenaren, onder zoodanige ambtstitels als zijn of zullen worden bepaald.

---

[1]). De woorden „naar het oordeel van den provincialen raad" zijn bij het door den Minister van Koloniën overgenomen amendement-Scheurer c.s. ingevoegd.

In die andere gewesten kan aan het hoofd van gewestelijk bestuur bij algemeene verordening een adviseerende raad, van daarbij bepaalde samenstelling en bevoegdheden, worden toegevoegd.

De Gouverneur-Generaal stelt voor de gouverneurs der provinciën en voor de in het eerste lid van dit artikel bedoelde hoofd-ambtenaren instructies vast en regelt hunne betrekking tot de verschillende collegiën en ambtenaren, tot de militaire gezaghebbers en tot de bevelhebbers van de schepen van oorlog.

Het burgerlijk gezag is, zoolang niet anders is bepaald, het hoogste.

Artikel 67c.

Waar de plaatselijke omstandigheden het toelaten, worden gedeelten van provinciën bij ordonnantie als zelfstandige gemeenschappen aangewezen.

In elke krachtens het bepaalde in het vorige lid van dit artikel aangewezen gemeenschap wordt bij ordonnantie een raad ingesteld tot regeling en bestuur van de huishouding der gemeenschap.

Wanneer de algemeene of provinciale verordeningen het vorderen, verleenen de besturen dezer gemeenschappen hunne medewerking tot uitvoering daarvan. Bij algemeene verordening wordt bepaald, welk gezag het bestuur der gemeenschap vervangt, wanneer dit die medewerking weigert.

De regeling van de dagelijksche leiding en uitvoering van zaken, alsmede die van het voorzitterschap van den raad en van de inrichting, de bevoegdheid en de verplichtingen van de besturen dezer gemeenschappen geschieden bij algemeene verordening.

De macht van den Gouverneur-Generaal om de besluiten van de besturen dezer gemeenschappen, die met de wet of met het algemeen belang strijdig zijn, te schorsen en te vernietigen, wordt bij algemeene verordening geregeld.

Wanneer de regeling en het bestuur van de huishouding eener zoodanige gemeenschap door haar bestuur grovelijk worden verwaarloosd, kan bij algemeene verordening de wijze worden bepaald, waarop in het bestuur der gemeenschap met afwijking van het tweede en het vierde lid van dit artikel, wordt voorzien.

c. Artikel 68 wordt gelezen als volgt:

Voor zooveel bij of krachtens de artikelen 67*a* en 67*c* geen andere regelen zijn gesteld, is het bepaalde bij de artikelen 68*a*, 68*b* en 68*c* mede van kracht voor provinciën en voor als zelfstandige gemeenschappen aangewezen gedeelten van provinciën.

d. Artikel 69 wordt gewijzigd als volgt:

1e. In het eerste lid wordt achter het woord „gewesten" ingevoegd: „op Java en Madoera".

2e. In het laatste lid wordt in plaats van de woorden „op het eiland Java" gelezen: „op Java en Madoera".

e. Artikel 70 wordt gewijzigd als volgt:

1e. In het eerste lid wordt achter het woord „regentschappen" ingevoegd: „op Java en Madoera".

2e. Aan het artikel wordt toegevoegd een vierde lid, luidende als volgt: In de provinciën geschiedt de vaststelling, bedoeld in het vorige lid, door den gouverneur.

f. Het eerste en het tweede lid van artikel 71 worden gelezen als volgt: De Inlandsche gemeenten verkiezen, behoudens de goedkeuring van het bij algemeene verordening daartoe aan te wijzen gezag, hare hoofden en bestuurders. De Gouverneur-Generaal handhaaft dat recht tegen alle inbreuken.

Aan die gemeenten worden de regeling en het bestuur van hare huishouding gelaten, met inachtneming van de verordeningen, uitgegaan van den Gouverneur-Generaal, van het gewestelijk gezag of van de besturen der bij algemeene verordening aangewezen zelfstandige gemeenschappen.

g. In artikel 131, derde lid, onder *d*, wordt de slotkommapunt vervangen door een komma en volgt daarna de volgende zinsnede: „zoomede de ontwerpen van algemeene verordeningen, voortvloeiende uit de artikelen 67a, 67b en 67c, en uit artikel 132, vijfde lid, van dit reglement." [1]).

h. Het vijfde lid van artikel 132 wordt gelezen als volgt: „de andere leden worden verkozen op de wijze bij algemeene verordening te regelen."

i. Artikel 135 wordt gelezen als volgt: „De nadere bepaling van het aantal der in het derde, het vierde en het zesde lid van artikel 132 bedoelde leden geschiedt bij algemeene verordening.

Lasten en bevelen enz.

Gegeven te 's Gravenhage, den 6den Februari 1922 [2]).

De Minister van Koloniën
de Graaff.

WILHELMINA.

Uitgegeven den een en twintigsten Februari 1922.
De Minister van Justitie.
HEEMSKERK.

---

1). Deze paragraaf is bij het door den Minister van Koloniën overgenomen amendement-Dresselhuijs c. s. ingevoegd.

2). Nederlandsch Staatsblad 1922 No. 51, Indisch Staatsblad 1922 No. 216.

De pepercultuur ter Oostkust van Atjeh

door

K. A. JAMES.

De peper was een der kostbare en gewilde specerijen, welke de Portugeezen en later ons volk eenige eeuwen geleden o.m. er toe dreven den weg naar Indië te zoeken en te vinden.

Evenals Bantam en de Lampongs was het machtige toenmalige sultanaat van Atjeh een rijke peperproducent en deze cultuur is tot heden in dat gewest nog altijd de belangrijkste.

De koloniale politiek der O. I. C werd langen tijd door de peper beheerscht en ook later heeft het Gouvernement gepoogd deze cultuur naar voren te brengen. Tusschen 1830 en 1863 werd de peperteelt uitgebreid o.a. in Benkoelen, Sumatra's Westkust en Tapanoeli, maar deze pogingen — zelfs bij dwangcultuur — beantwoordden niet aan de gekoesterde verwachtingen.

Eerst na opheffing der gedwongen cultuur in 1872 werd Sumatra weder het oude peperland, na een lange periode van inzinking. Overal werden er nieuwe tuinen aangelegd en Sumatra voorzag weldra de wereldmarkt voor $^1/_3$ met zijn product in de algemeene vraag naar peper.

In Atjeh ontwikkelde zich vooral deze cultuur sterk na de pacificatie en speciaal de Oostkust is het peperland bij uitnemendheid.

De toestand, zooals die daar ± 15 jaren geleden was, zal hieronder behandeling vinden. Wellicht zijn de verhoudingen thans anders geworden, dan zal dit artikel aanleiding kunnen geven tot commentaren, wat uit een economisch oogpunt van belang is, wijl daardoor het verloop of de ontwikkeling dezer echte volkscultuur nagegaan zou kunnen worden.

Legende. Aan het ontstaan van de peperplant is bij de Atjehsche bevolking een legende verbonden.

Zekere Teungkoe Langkeunëeun, een heilige, woonachtig in de 25 Moekims (Groot-Atjeh), zat op een dag voor zijn huis en krabde zich de borst, toen hij opeens een voorwerp in de hand voelde, dat een vrucht van een hem onbekende plant bleek te zijn. Een andere lezing is, dat een kraal van zijn rozenkrans op den grond viel en toen wortel schoot.

De vrucht plantte hij en na zes dagen was zij reeds ontkiemd; de plant bleek echter een klimplant te zijn, waarop de heilige een tak van den dadapboom (rĕdeuëp) in den grond stak, om die nieuwe plant te steunen en daartegen te doen opklimmen. Na een jaar droeg de rank reeds vrucht en toen verzamelde Teungkoe Langkeunëeun al zijn volk om zich heen, om een naam aan deze vreemde plant te geven. Daar men geen geschikten naam kon vinden, besloot de Teungkoe de plant „*dada*" te noemen, daar hij bij het zich krabben op de borst = dada de wondervrucht van deze plant had verkregen. „Dada" verbasterde later tot „*lada*".

Nadat een handelaar de vruchten van deze ladaplant tegen hoogen prijs had gekocht, raadde hij zijn volk aan, om tuinen van dada aan te leggen. En zoo ontstond de pepercultuur.

Cultuur. De peper groeit op hoog zoowel als op laag terrein, mits de grond droog is. Op heuvels met zacht glooiende hellingen, maar ook op moerassige gronden, die zijn drooggelegd door middel van 1½ a 2 M. breede en diepe slooten, waarop weder kleinere slooten uitloopen, komen uitgestrekte tuinen voor.

Soms grenzen de tuinen aan het ziltige strandterrein. Waar die grond bestaat uit zwarte aarde of geel-roode klei vermengd met zand, heeft men de mooiste planten en een goede productie; zelfs wordt beweerd, dat ziltige gronden een betere kwaliteit peper leveren.

Wanneer men een terrein heeft uitgezocht, wordt het met reukwater besprenkeld en een feest (kendoeri) gewijd aan bovengenoemden peperheilige, opdat geen kwade invloeden meer vat zullen hebben op de ontginning en vruchtdraging van de peperplant.

Er wordt geofferd en vuurwerk afgestoken, alsmede geweren afgeschoten ter eere van Teungkoe Langkeunëeun, om hem gunstig te stemmen en zijn toorn af te wenden.

Als aan bovengemelde formaliteiten voldaan is, wordt eerst het terrein van houtgewas gezuiverd, de boomen verbrand en de grond schoon gemaakt. Het eerste jaar wordt er padi geplant (ladang) en het tweede bestemd voor den aanplant van schaduwboomen. Op een afstand van ± 2 meter van elkaar worden dadapstekken van 1 Meter lengte in den grond gestoken in vooraf gemaakte gaten. Men laat de dadap flink opgroeien en kapt de vertakkingen zorgvuldig weg, om een rechten stam te behouden. Gelijktijdig met de dadapaanplanting zorgt men voor de peperbibit (stamplant). Tegen staken — veelal oude of half verbrande boomstammen van de ladang — laat men peperranken opgroeien, die dikwijls een lengte bereiken van 20 voet.

In het derde jaar is de dadap groot genoeg en geeft hij voldoende schaduw en heeft de eigenlijke peperplanting plaats.

Bij de dadapboomen worden op een span afstand ervan plantkuiltjes van 2 d. M² oppervlak gegraven. De bibitpeperrank van 20 voet wordt even boven den grond afgebroken en in stekken van ± ½ Meter verdeeld.

In elken plantkuil wordt dan een peperstek geplant; sommige planters plaatsen in een plantkuil twee stekken, wat afhankelijk is van de hoedanigheid van de peperbibit. De jonge stekken bindt men met bastvezel van de pisang aan den dadapboom vast, terwijl men een plukje alang-alang of wat onkruid boven het stekje bindt, om het te beschutten tegen de zon. Heeft eenmaal de stek wortel geschoten, dan is deze extra-beschaduwing overbodig.

De pepertuinen eischen een voortdurend onderhoud; doch in den drogen tijd laat men het onkruid en de alang-alang weelderig opschieten, om den grond koel te houden. Tegen dat de regens weder beginnen — dus nog niet in den regentijd — gaat men de tuinen weder schoonmaken.

Gebeurt het soms, dat na enkele buien de regens lang uitblijven en zijn de tuinen dan reeds schoon, dus zonder het verkoelende onkruid, dan wordt de grond te veel geblakerd en worden de bladeren van de peperranken geel, ja, sterven soms jonge planten.

De peper is anders een taai gewas en trotseert alang-alang en verwaarloozing soms jaren. Alleen tegen veel water is ze niet bestand en zelfs op heuvelterreinen zijn de tuinen van greppels voorzien. Op lage terreinen kunnen oude planten bij bandjir 1 dag water verdragen, doch verlengt zich deze waterkuur tot 3 dagen, dan sterven nagenoeg alle planten.

Op sommige terreinen vlugger, doch meestal na drie jaren produceeren eerst de tuinen.

Plant. De peperrank krijgt een lengte van 19 à 20 voet, maar de Atjeher laat haar meestal niet hooger dan 10 voet opschieten. In Langsa, waar de grond weelderig is, laat men de peper hooger worden tot ± 12 voet (4 Meter). De top van de rank mag niet worden afgebroken, ter voorkoming dat bij regen, water in den stengel wordt opgenomen en de plant sterft. Het stuiten van haar groei wordt bereikt door den dadapboom, waartegen de peper opklimt, van alle bladeren te ontdoen en te toppen.

Bij het oogsten van peper moet die ontbladering ook geschieden.

Geeft de dadap te veel schaduw, dan krijgt de peper te veel blad en minder vrucht. Een matig beschutten is dus gewenscht.

De meeste peperplanten bereiken de grens van haar productiviteit op 15-jarigen leeftijd. Men noemt ze dan *„agam"*, d.w.z. mannelijk geworden, omdat ze niet meer baren of voortbrengen. In Langsa echter leveren eenige tuinen op hun dertigste jaar nog vrucht. Op achtjarigen leeftijd bereikt de peper haar grootste productie, daarna begint die snel te minderen.

De bladeren van peper zijn ovaal of elliptisch, donkergroen van kleur en gelijken veel op *„sirih"*. Hoewel de rank kleine klimwortels heeft, schijnen die niet voldoende en wordt zij met pisangvezel op bepaalde afstanden aan den schaduwboom vastgebonden.

Bloem en vrucht. De bloemen zijn zeer klein, wit en teer en trosvormig aan den bloemsteel bevestigd.

De vrucht is in onrijpen toestand een groene bes, waarvan er 30 tot 50 aan een tros zitten. Wanneer zij oranjekleurig of rood is geworden, is zij rijp. De bessen worden trosgewijze geplukt, zoodra maar aan een tros enkele vruchten rijp zijn.

Een vijand van de peper is de *„gosong"*, een luis, waarvan er twee soorten bekend zijn. Men zegt, dat zij een vocht afscheiden, dat de bloem doet verdorren en afvallen, zoodat geen vruchtzetting meer plaats heeft. Eitjes worden gevonden in de jonge bladknoppen of bloesem.

Oogsttijd. Tweemaal in het jaar kan men oogsten; in het voorjaar de groote- en in het najaar de z.g. kleine oogst. In het begin van den Oostmoeson — dat hier natte tijd is van Augustus t/m Januari — bloeit de peper en kan 5 maanden na de vruchtzetting (d.i. 2 maanden na 't begin van den bloei) geoogst worden. En ook eenmaal in den Westmoeson — dit is in Langsa dan de drogere tijd — bloeit zij, doch in geringe mate en heeft de oogst plaats na ongeveer zeven maanden. Daar de regentijd niet altijd geregeld doorbreekt, is de tijd voor den oogst niet vooruit te bepalen.

Zooals hierboven blijkt, is dan de windrichting ter Oostkust van Atjeh juist andersom dan die op Java.

Product. Na de inzameling der bessen spreidt men de peper op matten in de zon uit. Is het product goed droog, dan laat men de trossen door de hand loopen, om de korrels (bessen) van de steeltjes los te doen gaan. Dit is de z.g. „zwarte peper".

Worden de bessen niet op een behoorlijk tijdstip ingezameld — dikwijls onrijp, wat meestal toe te schrijven is aan geldgebrek bij den planter — dan vergaat de peper spoedig tot stof. Trouwens, welbekend is het, dat men de kwaliteit van peper onderzoekt door eenige korrels in het water te werpen. De goede zullen terstond zinken, terwijl de vooze blijven drijven.

Weekt men de zwarte peper in water, dan laat de schil (die zwart is opgedroogd) los en krijgt men de eigenlijke peperkorrel, die na droging dan „witte peper" heet. Natuurlijk is witte peper, verkregen van goed rijpe bessen, de beste soort.

Het weeken duurt 7 dagen en onderwijl roert men in de bakken met stokken de peper goed door elkaar. De bevolking zelf echter bereidt weinig of geen witte peper; dit wordt door de Chineesche opkoopers te Penang gedaan.

Te Koeta-Radja had ook de Atjeh-Handelmaatschappij destijds eene peperwasscherij tot bereiding van dit product.

Pangkal. De pepertuinen zijn in complexen vereenigd en zulk een complex heet „seuneuboe", aan het hoofd waarvan een „peutoeha" staat.

Wanneer hij zelf de geldschieter is van de peperplanters — d.w.z. „pangkal" heeft verstrekt — heet hij „peutoeha beusa" (besar).

De voorname hoofden zijn meestal de pangkal-verstrekkers. Het werkkapitaal wordt veelal in natura uitgekeerd gedurende drie tot vijf jaren, wat afhangt van het terrein: of dit reeds geoccupeerd is geweest, dan wel uit maagdelijke gronden bestaat. De pangkal bedraagt ± drie pikol rijst per man en per jaar, alsmede verstrekking van de noodige werktuigen als patjol en parang.

Heeft een peutoeha besar meerdere complexen, dan stelt hij daarover peutoeha's aan, die „peutoeha tjoet" (ketjil) worden geheeten.

De pangkal wordt terugbetaald aan den verstrekker, wat meestal eerst geschied, nadat de peper begint vrucht te dragen. Al is de geheele pangkal voldaan, toch blijft de geldschieter „hasil pangkal" door genieten, een pangkal-rente dus.

Hasil. Van elke kojan peper wordt een recht geheven: „hasil", dat verdeeld wordt in aandeelen tusschen den peutoeha, den pangkal-verstrekker en het landshoofd, den oeleëbalang. Daarvoor hebben deze verplichtingen: de oeleëbalang moet de hoofdkanalen: „loeëng radja", laten maken, die minstens 3 esta of ha^4 (= van elleboog tot top middelvinger) breed en diep moeten zijn; de peutoeha zorgt voor loeëngs van minstens 2 ha^4, terwijl de kleinere slootjes en greppels voor rekening der pepertuin- bezitters komen.

Dit hasilrecht bedroeg in het landschap Peureula $ 51 en elders $ 45 per kojan. Voorts werd bovendien door het Gouvernement een uitvoerrecht geheven van *f* 0.58 per 100 K.G.

Verkoop. Nadat de peper gedroogd is (zwarte), wordt ze in zakken opbewaard of bij groote hoeveelheden opgeschuurd in „grandangs", bakken of vaten van boomschors, die onder het huis staan. De peper is dan onzuiver, vermengd met steeltjes en zand, doch toch

tot den verkoop voor export reeds geschikt geacht. Handelaren komen nu in de tuinen en na den peutoeha of peutoeha beusa gewaarschuwd te hebben, gaan zij over tot onderhandeling met den peperplanter.

Natuurlijk maken de hoofden vaak misbruik van hun macht en, hoewel het bestuur zooveel mogelijk er tegen waakt, kan deze soort van knevelarij nog niet geheel den kop ingedrukt worden.

De hoofden verbieden soms de planters rechtstreeks aan handelaars te verkoopen; zij koopen dan goedkoop de peper van hun volk op en maken een zoet winstje bij den verkoop aan de handelaars.

Of ook vragen zij eene belooning aan den handelaar, of wordt die hun vrijwillig door dezen gegeven, ten einde toegelaten te worden tot de seuneuboe om de peper van de planters op te koopen, waardoor de prijs natuurlijk gedrukt wordt. Deze belooning noemt men „kamsèn" — van het Engelsche „commission" — een soort koopbelasting dus.

Chineezen onderhandelen vaak met de hoofden alleen. Met dezen stellen zij den prijs vast en het hoofd levert de peper. Dit is inderdaad zeer gemakkelijk voor den opkooper, doch de kleine man is de lijdende partij.

In afwachting van betere prijzen houdt de planter dikwijls zijn peper aan, doch, daar hij geld noodig heeft, verkoopt hij kleine partijen, tot soms beneden den marktprijs en zoodoende, hier en daar koopende, krijgt de handelaar goedkoop vrij veel peper.

Contracten. Ook tracht de handelaar den planter aan zich te binden door hem kleine voorschotten te geven, wanneer hij de peper wil koopen.

Dit noemt men „tjingkram" geven en is iets anders dan voorschotten op den bloesem, dus vóór dat de peper geoogst is en welke men „lada boenga"-contracten noemt, zijnde onderhandsche overeenkomsten, strekkende tot het verleenen van voorschot op het te veld staand pepergewas.

Het is hier algemeen gewoonte, dat tusschen de handelaars en de eigenaren van pepertuinen lada boenga-contracten worden afge-

sloten en de aanleiding hiertoe is het gebrek aan geld van de pepertuinbezitters.

Voor het onderhoud der tuinen en den peperpluk, waarvoor lieden worden ingehuurd, heeft men te weinig of geen contanten, waardoor wordt overgegaan tot het opnemen van geld, vóórdat de peper geoogst is.

Wanneer de peperprijzen hoog zijn, worden weinig lada boengacontracten gesloten en er zijn ook handelaren, die dit graag hebben, want daardoor loopen zij geen risico, dat zij op de voorgeschoten gelden geen peper ontvangen, wat vaak voorkomt. Evenwel zijn lada boenga-contracten zeer voordeelig voor de opkoopers, daar zij daarmede groote winsten kunnen maken.

Hieronder volgen de verschillende soorten dier contracten:

1e. Vóór den peperpluk wordt een overeenkomst gesloten, dat een pepertuineigenaar een zeker aantal kojans peper zal leveren aan een handelaar. Als voorschot ontvangt hij dan gewoonlijk $ 200.— per kojan.

Bij verkoop deelen beiden de netto winst of het verlies. Regel is, dat op de keudé (pasar) deze verkoopen geschieden. Dat het contract zich uitstrekt tot afloop van den verkoop te Penang, de pepermarkt voor Atjeh, komt zelden voor. Komt de eigenaar het contract niet na, en levert hij geen peper, terwijl de marktprijs na aftrek der onkosten b.v. $ 400.— per kojan is, dan is de peperplanter den handelaar schuldig $ 300.— per kojan, doch wordt, als hij zijn schuld niet direct betaalt, een schuldbekentenis opgemaakt, waarbij dan een kojan op 1½ kojan (à $ 200.— = $ 300.—, wat hij schuldig is) wordt gebracht.

Moest hij dus 2 kojan leveren, dan wordt zijn schuld 3 kojan peper. Betaalt hij gedeeltelijk zijn schuld, b.v. per kojan $ 150, dan blijft hij nog $ 150.— schuldig of 7,5 goentja = ¾ kojan.

2e. De handelaar geeft voorschot — gewoonlijk $ 200.— per kojan —maar krijgt daarvoor in pand òf den tuin òf goudwerken tot de waarde van het voorgeschoten bedrag. Bij verkoop van de peper deelen beiden verlies en winst.

Komt de peperplanter de overeenkomst niet na en is de marktwaarde na aftrek van de onkosten b.v. $ 400.— per kojan, dus de winst $ 200.—, dan wordt de schuld van den planter in geld omgezet tegen een bedrag van $ 300.— per kojan.

Kan hij zijn schuld niet betalen, dan worden zijn tuin of goudwerken verkocht tot de schuld is aangezuiverd of moet hij, wat te kort is, bijpassen. Dat bovendien voor iedere $ 100.— voorschot $ 2 rente wordt betaald, als in het Idische, is in Langsa en Peureula niet gebruikelijk.

3e. Ook komt het voor, dat op een tuin een hypotheek genomen of de tuin verpand wordt. Wordt b.v. daarop $ 1000.— ontvangen, dan moet de eigenaar na afloop van den pluk, behalve dat bedrag, nog 1 kojan rente betalen of ook wel per $ 100.— één of 1¼ goentja peper.

Handel. Als eenige Europeesche handelaar trad destijds de *Atjeh-Handelmaatschappij* op en deze heeft toen den zwaren strijd te voeren gehad tegen de Atjehsche en Chineesche concurrenten, die invloed hadden op de hoofden en planters, doordat dezen vaak aan hen gebonden waren door schulden, daar zij in de tuinen dikwijls kapitaal hadden gestoken.

Doch ook de hoofden werkten die maatschappij tegen, wijl zij geen kamsèn meer durfden te eischen. De maatschappij gaf geen voorschotten, doch de planter kreeg voor zijn geleverde peper contante betaling, tegen den loopenden marktprijs, wat heel wat hooger was dan hetgeen hij van de hoofden ontving.

Begrijpelijk is het dus, dat de hoofden met leede oogen dit optreden zagen en, zooals boven gezegd, zij hadden nog invloed genoeg om te beletten, dat zaken direct afgewikkeld werden tusschen die maatschappij en de planters, gesteund als ze bovendien werden door Atjehsche en Chineesche handelaren.

Evenwel bestaat de overtuiging, dat de bevolking — zich door den steun van het bestuur sterk voelend — van geen tusschenkomst van hoofden meer zal willen weten en direct met den opkooper zal onderhandelen.

Een beurs zou een goede oplossing zijn en behoort ook niet tot

de onmogelijkheden. Wanneer onder leiding van het bestuur werd overeengekomen en vastgesteld, dat geen peper mag verkocht of vervoerd worden, welke niet op die beurs is verhandeld, en wel met de planters direct, dan zou aan alle kwade practijken een eind zijn gemaakt

Vroeger bestond dergelijk streven en werden de handelaars niet in de seuneuboe's toegelaten en was de opkoopmarkt op de verschillende keudé's, doch de hoofden beheerschten den peperaanvoer en verkoop; zij onderhandelden en de planters moesten tevreden zijn met wat ze kregen. En zoo gebeurde het, dat zij $ 280.— à $ 300.— voor een kojan kregen, terwijl het hoofd b.v. $ 350.— opstak.

Hieraan werd een eind gemaakt en daarom is hierboven betoogd, dat de planters zelven zouden moeten onderhandelen op een eventueel op te richten beurs.

Voor de koop gesloten wordt, bepaalt men de kwaliteit en den prijs van de peper op de volgende wijze. Men neemt een handvol peper en werpt deze in een bak water; de korrels, die zinken, vormen een deel van het geheel. Blijken de drijvende korrels twee maal meer te bedragen dan de gezonkene, dan krijgt men één deel goede peper en twee deelen minder goede.

Destijds was de prijs voor peper „bagian tiga" (één deel goed en twee deelen minder goed) ± $ 350.— per kojan;

„bagian ampat" (een goed en drie deelen minder goed) ± $ 300.
„bagian lima" id vier id „ „ 280.
„bagian anam" id vijf id „ „ 250.

Maten. Zijn planter en handelaar het over den koopprijs eens, dan wordt de peper gemeten, wat middels de „bamboe" en de „tong" gebeurt.

De bamboe is een inhoudsmaat van hout, welke den vorm heeft van een afgeknotten kegel, waarin ± 1,1 K.G. peper gaat. Twintig bamboe vormen één tong, die eveneens den afgeknotten kegelvorm heeft.

De peper wordt vervolgens in goenizakken van 3 tong gedaan = 0.0375 kojan.

Zijn hierboven de meetwerktuigen van de planters genoemd, de officieele, in den handel gebruikte inhoudsmaten om de hoeveelheden uit te drukken, zijn de volgende:

1 nalih = $^1/_{10}$ goentja = 16 bamboe = $^4/_5$ tong.
1 goentja = $^1/_{10}$ kojan = 160 bamboe = 8 tong.
1 kojan = 1600 bamboe = 80 tong.
1 tong is dus $^1/_{80}$ kojan = $^1/_8$ goentja = 1¼ nalih.

Prijs. Zoodra de verpakking in goenizakken is afgeloopen, is de peper klaar voor export.

De prijzen hangen af van de marktwaarde te Penang en bedroegen naar gelang van de kwaliteit:

in 1902	van	$ 300	tot	$ 420	per	kojan
„ 1903	„	„ 250	„	„ 460	„	„
„ 1904	„	„ 260	„	„ 425	„	„

In laatstgemeld jaar had de kojan een gewicht van 18 tot 21 pikol, doch het landschap Langsa leverde toen de beste peper en daar haalde de kojan 24 pikol tegen een prijs van $ 450.

In 1905 beliep de prijs van $ 220 voor de kojan gewone peper van 16 pikol, tot $ 470 voor Langsapeper van 22 pikol de kojan.

Wordt in *Atjeh* de prijs per kojan — dus bij inhoudsmaat — berekend, in *Penang* regelt men dien per pikol — dus bij gewicht.

Uitvoer. Behalve naar Penang werd ook naar Oeleë-Lheuë verscheept, naar welke laatste haven de *Atjeh-Handelmaatschappij* hare peper vervoerde; de vrachtprijzen waren van Idi en Langsa naar Penang per Koninklijke Paketvaart Maatschappij $ 0.25 en naar Oeloeë-Lheuë $ 0.40 per zak. Deze prijzen werden door de handelaren algemeen zeer hoog gevonden en er was toen sprake van een Chineesche boot daartegen te doen concureeren.

Vóór de peper echter de uitvoerhavens bereikte, werd van de tuinen naar de verschillende keudé's (pasar) — waar de peper opgeschuurd werd, — in verband met den afstand daarheen, van $ 5 tot $ 10 per kojan aan transport betaald, wat meestal reeds berekend was in den koopprijs.

Van de keudé's werd per tongkang of reeds ook per tram de peper verder vervoerd naar de havenplaats. De vracht per tongkang b.v. van Soengei Raja naar Dama Toetoeng bedroeg $ 7 voor 30 zakken en per wagon ƒ 2.— voor dezelfde hoeveelheid, waarbij echter vrij veel overlaadkosten kwamen van het station naar de boot.

De tramtarieven waren overal sterk concureerend, zoodat te voorzien was, dat het watertransport het weldra zou afleggen. Bovendien had men per tram geen risico van waterschade, welke bij ruw weer nog al eens voorkwam en de peper sterk in prijs deed dalen.

De witte peper, welke in Penang in Chineesche wasscherijen bereid werd, kochten de Europeesche handelshuizen daar op, doch verscheidene kleine Chineesche peperopkoopers voerden ook de zwarte peper uit, speciaal naar China.

De uitvoer van peper uit het geheele gewest Atjeh en Onderhoorigheden bedroeg in:

1914.....	3.303.000	K.G.	*zwarte peper*	en	1.000.000	K.G.	*witte peper*
1915.....	4.046.000	„	„	„	„	1.000.000	K.G. *witte peper*
1216.....	3.380.000	„	„	„	„	382.000	K.G. *witte peper*

De waarde van de uitgevoerde peper uit de *buitengewesten* volge hieronder en betreft natuurlijk hoofdzakelijk de productie van de pepergewesten Atjeh en Onderhoorigheden, Lampongsche districten, Bangka, de Wester- en de Zuid-Ooster-afdeeling van Borneo.

1905	ƒ	3275.000
1910	„	5174.000
1914	„	6058.000
1915	„	8554.000
1916	„	8705.000
1917	„	11976.000
1918	„	7716.000
1919	„	13902.000

Uit deze cijfers blijkt, dat een belangrijke stijging valt waar te nemen in 1915, dus met het begin van den wereldoorlog. De prijzen liepen toen geweldig op; hieraan is voornamelijk bedoelde vermeerdering toe te schrijven.

Toch was ook de productie gestaag toenemende, hoewel de uitvoer niet altijd regelmatig was en in 1918 zelfs sterk terugviel.

Deze inzinking was het gevolg van den duikbootoorlog, waardoor nagenoeg stilstand in de vrachtscheepvaart ontstond. Na den vrede herstelde zich dit, wat 1919 duidelijk demonstreert. Onder dit jaar is een deel van de aangehouden productie van 1918 begrepen, vandaar weder de plotselinge stijging.

Atjeh is sedert door een ijzeren band met Sumatra's Oostkust verbonden en vandaar deed via Tamiang de klapper- en de rubbercultuur haar intrede in het land van de peper. Doch hoewel deze gewassen ook door de bevolking geteeld worden, zal toch de peper de geliefde volkscultuur bij de Atjehers blijven.

Weltevreden, 5 September 1922.

Indisch grondrecht en de stadsuitbreiding.

door

Mr. A. J. G. MACLAINE PONT.

In de dagbladpers stond een bericht uit Soerabaja, dat daar alweer, in verband met de uitbreiding der stad, geschillen gerezen waren tusschen landeigenaars en opgezetenen.

Deze geschillen deden zich reeds meer dan tien jaar geleden voor. En ook te Batavia en elders (Semarang b.v.), waar aan de stad particuliere landerijen grenzen — eigendomsgronden, beperkt door het zakelijk erfpachtsrecht der opgezetenen — zijn ze bekend.

Elders, als in Bandoeng b.v., waar men met gouvernementsgrond te doen had, waarop inlanders hun zakelijke gebruiksrechten (inlandsch eigendom) hadden, die evenmin aan niet-inlanders vervreemdbaar zijn, deden zich moeilijkheden in anderen vorm voor.

Ter oplossing dezer geschillen is van de zijde van den wetgever nimmer ingegrepen. Wel lokten de botsingen tusschen de belangen, die tegenover elkaar stonden, wel eens een beslissing uit van het bestuur, wel werd in het zeer eenzijdig belang der plaatselijke ressorten aan de bepalingen op de onteigening een hoofstuk toegevoegd voor de verbetering van woontoestanden, doch een oplossing door den wetgever — in een meer voor de hand liggenden zin — van het gerezen vraagstuk, bleef uit.

In Midden- en Oost-Java is het de rechtspraak geweest, die in de gerezen geschillen aan de zijde van de opgezetenen rechten vaststelde en perken stelde; in West-Java: het particuliere landerijenreglement.

Uiteraard werden aldus slechts in enkele gevallen voorzieningen getroffen, en kon zulks niet immer op bevredigende wijze geschieden. En een oplossing in staathuishoudelijken en maatschappelijken zin kon uiteraard van de rechtspraak niet verwacht worden.

Het eenig stuk wetgeving, dat een aanverwant gebied in maatschappelijken zin oploste, is de woonerven-ordonnantie. De woonerven-ordonnantie bestendigde echter eenvoudig ten aanzien van grondhuren — eenvoudig gebruik van gronden om daarop woningen te hebben — den bestaanden toestand. Ze is een noodmaatregel zonder meer, die geen oplossing in zich bergt van de maatschappelijke behoefte aan uitbreiding van bebouwingen.

Om thans terug te keeren tot het gebied, waarover wij begonnen zijn: de inlandsche rechten op gronden, die in eigendom toebehooren aan anderen, of op gronden, behoorende tot het landsdomein —een stof, die zeer belangrijk is, immers veler rechten omvat, en die zijn belang zal houden, zoolang steden zich uitbreiden — is het zaak zich wel voor oogen te houden het karakter der drie voornaamste Indische zakelijke rechten, die wij reeds noemden:

1° het erfpachtsrecht op de particuliere landerijen West van den Tjimanoek, — in West-Java overbekend. Dit recht kan door inlanders niet aan vreemde oosterlingen, — Chineezen, Arabieren, etc. — vervreemd worden. Vreemde oosterlingen, die het hebben, kunnen het onderling en aàn inlanders wél vervreemden; Europeanen en met hen gelijkgestelden kunnen het recht *niet* hebben;

2° het gelijksoortig individueel inlandsch recht op de andere particuliere landerijen in Nederlandsch Indië, ten aanzien waarvan minder is vastgesteld, doch ten aanzien waarvan eveneens vrijwel geldt, dat Europeanen er geen houders van kunnen zijn;

3° het erfelijk individueel bezitsrecht of inlandsch gebruiksrecht op Gouvernements-grond (milik), dat eigenlijk vrijwel hetzelfde recht is als de hiervoor genoemde, doch gevestigd is op het landsdomein en dat niet vervreemdbaar is aan niet-inlanders (en op de buiten-bezittingen b.v. naar de adat zelfs niet aan andere groepen inlanders, dan tot welke het oorspronkelijk diende).

Over één kam met het erfelijk individueel bezitsrecht kunnen wij scheren: den agrarischen eigendom, die in hoofdzaak slechts door het voldoen aan de vormvoorschriften der inschrijving (met de daaruit gevolgde mogelijkheid van hypotheek en de noodzaak van overschrijving in plaats van de eenvoudige levering) onderscheiden

is van het vrije inlandsche gebruiksrecht. De agrarische eigendom is een doodgeboren kind gebleken. Aan de beperkingen van het vrije recht paarde het weinig voordeelen en de groote nadeelen van het Westersch formalisme.

Alle deze drie rechten, die in wezen één zijn, — een zakelijk recht op den grond, dat slechts inlanders (en soms vreemde oosterlingen) kunnen hebben — zijn — en hiervan is men nog maar al te weinig doordrongen — groote belemmeringen voor de beschikbaarheid van den grond voor woning- en anderen bouw.

Men is geneigd te denken, dat er enkel van beletsel sprake is ten aanzien van *sommigen* woningbouw. En inderdaad is het karakter dier rechten vooral een bezwaar voor den meer kostbaren bouw, den bouw overigens, die bij stadsuitbreiding, zoo door brandgevaar als anderzins, de bouw is, waarom het veelal gaat. Zeker zullen zelfs juist hierom (t.w. daar die grondrechten den duren bouw niet toelaten) onder zekere omstandigheden zulke krachtens inlandsch recht bezeten gronden *overschieten* voor den kleinen bouw en plaatselijk dien bouw bevorderen. Maar eensdeels is het de vraag, of de vrije beschikking over allen grond wel met zich zou nemen, dat er geen plaats voor den bouw van kleine woningen zou blijven. Wordt deze b. v. voordeelig — hetwelk bij het groote aanbod van grond voor den duurderen bouw niet ondenkbaar is — dan is er alle mogelijkheid, dat ertoe wordt overgegaan. Anderdeels valt op te merken, dat de waar te nemen beperking tot min kostbare woningen veelal uit *nood* en rechtsonzekerheid geschiedt, dat de producten, die men aldus bekomt, lang niet altijd gewenscht zijn, en dat eindelijk om dezelfde reden veel grond onbebouwd blijft en bijbouwingen uitblijven. Maar ook verder is het de vraag, of die bouw van kleinere woningen niet op andere wijze bevorderd kan worden. M. a. w., of wij de in de hand werking daarvan wel moeten zoeken in de bestendiging van toevallige rechtstoestanden, of in den maatregel ter bescherming van den psychisch zwakken inboorling, die in het verbod van vervreemding van gebruiksrecht door inlanders aan niet- inlanders gelegen is.

Ieder kent als maatregel ter verzekering van zoodanigen kleinen woningbouw de gemeenteverordening, die anderen bouw dan een bepaalden verbiedt. Zonder uit het oog te verliezen de practische resul-

taten, die zulke verordeningen kunnen hebben — resultaten, die weleens opwegen tegen de theorie — zoo moet men erkennen, dat het tewerkgaan met zoodanige verordeningen economisch het bezigen van lapmiddelen moet heeten. Maar..... dit hebben ze met de onvervreemdbaarheid van grond aan psychisch sterkeren gemeen, zoodat er hier enkel op gewezen wordt, dat er nog andere middelen bestaan om het doel te bereiken dan deze factor uit het agrarisch recht, die bovendien een toevallige is: de wetsbepalingen zijn daarvoor niet geschreven, maar zijn geschreven om het landelijk grondbezit niet uit de handen van den inboorling te zien verdwijnen; een moreel geboden maatregel van een koloniseerend volk, doch die niet ten doel had den bouw van kleine woningen te bevorderen.

Doch, om nog even bij dit onderdeel te verwijlen, er zijn in ons opzicht: bevordering van de voorziening in de primitieve behoeften, nog wel andere maatregelen te nemen, maatregelen, aan welke nog niet de hand is geslagen — zulks naar inzichten, die nog niet worden gehuldigd — en waarop toch de staathuishoudkunde ter oplossing van het maatschappelijk vraagstuk is aangewezen.

Dit inzicht dan is, dat de maatschappelijke nooden te wijten zijn aan overbieding door den betaalkrachtige ten koste van den geldelijk minder machtige, een overbieding, die niet enkel direct geschiedt door hen, die een groot deel deelachtig worden van het nationaal inkomen (s.v.v.), doch die ook indirect, en op veel grooter schaal, geschiedt door elke weelde, die ook matiger bedeelden zich veroorloven. Aldus privilegieert zich zelfs de arbeidersstand een deel der onproductieve tabaks-industrie en tabakstuinen, welke laatste mededingen ten koste der beplantingen met eerste levensbehoeften; privilegieeren zich beter bedeelden grond, waaruit meerdere grondstukken ter bewoning konden worden gesplitst, en privilegieeren zich woningen, uit de grondstoffen van welke meerdere woningen konden worden gebouwd, terwijl ook de werkkrachten daaraan besteed tot de totstandkoming van meerdere behuizingen hadden kunnen dienen. Die meerdere grondstoffen zijn verkregen door bieding. Ze waren goedkooper in prijs, wanneer slechts voor het leven benoodigde huisruimte gezet was. De werkkrachten zijn ten deele improductief gebruikt.

Aldus werkt de overbieding over de geheele linie, — met bedienden, bloemkweekerijen, diamantslijperijen, sigarenmakerijen, sierindustrieën (als: een deel der kleedingindustrie en ververijen), landsverdediging, cinema- en andere vertooningen, kunst, schijnkunst, literatuur, onderwijs, wetenschappen. Ter bekoming van het improductieve of niet direct productieve, t.w. van dat, wat niet tot de eerste levensbehoeften te rekenen is, heeft ten koste van het allerarmste, van het allerzwakste in de maatschappijen, overbieding plaats.

Het is hier de plaats niet, erop te wijzen, in hoever tot behoud van den alouden en eenigen prikkel, die zich den mensch deed inspannen, voor die weelde ruimte zij. Het is hier echter wel de plaats erop te wijzen, dat in geen land ooit eenig behoorlijk maatschappelijk resultaat bereikt zal worden, wanneer deze waarheid niet het leidend beginsel wordt bij de economische maatregelen der landen en de belastingheffing, — ook internationaal. Wanneer men niet volslagen onbelast laat al wat tot de voortbrenging, verkrijging of verdeeling der eerste levensbehoeften behoort, en zijne belastingen niet richt op de uitingen van weelde alleen, zal, met uitzondering wellicht van een enkel zeer bevoorrecht land, sociale misère blijven heerschen.

Aldus hebben de belastingen ook te treffen de erven en woningen boven het noodige voor het bestaan, en onbelast te laten de zoodanige, die het noodzakelijke bieden.

Op deze wijze vallen ook op ons punt: den kleinen woningbouw en de vorming van kleine erven te bevorderen, of liever, vallen belemmeringen weg te nemen, die aan de totstandkoming van het hoog noodige in den weg staan.

Wij hebben aldus gezien, dat op andere wijze dan door het bestendigen van niet tot dat doel geschapen wetsbepalingen, welker uitwerking bovendien onzeker is, een voordeel bereikt moet worden, dat wij voor de gemeenschap als doel stellen. En dan valt verder onze gansche aandacht op de storende werking, die deze anomalieën bij de uitbreiding van steden en andere bewoonde plaatsen hebben.

Ter aanduiding van deze storende invloeden worde den lezer

den loop van zaken geschetst bij de uitbreiding van een stad door bouwterrein. Zoowel te Batavia, bij de verwerking van het particuliere land Gondangdia tot bouwgrond — (het land Menteng, door de gemeente, en Struyswijk zijn andere voorbeelden, doch er zijn er meer) — als te Soerabaja, door de bekende bouwmaatschappijen, valt de volgende loop van zaken te schetsen:

De grondeigenaar slaat aan het afkoopen der erfpachtsrechten. Dit geschiedde, vooral in Soerabaja, weleens met miskenning van het recht, ja, zonder dat men wist, met een zakelijk recht te doen te hebben. (Hier greep de rechtspraak in). Bij het land Gondangdia te Batavia ging men tot den afkoop vrij bruusk over, nagenoeg tegelijk met den bouw. Bij het land Menteng van de gemeente Batavia deed men het zeer geleidelijk, in den loop van lange jaren, — maar ook daar slaagde men niet geheel, en de gemeente nam tot onteigeningen haar toevlucht. Dat de wijze van optreden van de eigenaren en hun tusschenpersonen niet steeds door den beugel kon, spreekt haast vanzelf. Dat de opgezetenen, die door de uitbreiding der stad hun zakelijke rechten in waarde zien stijgen, daarvoor flinke sommen vroegen, is zeer begrijpelijk. Aldus ontstond verbittering wederzijds; eenerzijds bij de eigenaren, die wegen en rioleering hadden aan te leggen, hetgeen door de opgezetenen weleens niet in aanmerking werd genomen, anderzijds ontstond er nu en dan een fanatisme aan de zijde der opgezetenen. Streken, gewelddaden en procedures kwamen over en weer voor. In elk geval werd steeds de voortgang ernstig belemmerd.

En zulks allemaal door de bekrompenheid der wetgeving ten aanzien van al die grondrechten.

Zoover die rechten in handen waren van Arabieren of Chineezen, bleven die weleens, hier met een waroeng, daar met een woning, de occupatie volhouden, (zoover, in het geval der gemeente de onteigening niet, volkomen onnoodiglijk, [1]) een einde maakte aan hun bezit.) Doch ook deze economisch meerwaardigen waren beperkt in hun vervreemdingsrecht; hadden reden, op hun grond geen permanenten bouw te ondernemen; wisten, dat zij geen behoorlijke zekerheid konden geven op dien grond.

1) Tenzij uit het oogpunt van kosten van aanleg.

De inlandsche opgezeten hadden te wijken, de een na den ander; afgekocht of uitgestooten.

Welk voordeel heeft dus die onvervreemdbaarheid aan derden, sinds althans op de particuliere landen van de rechten aan den landeigenaar afstand kan worden gedaan, en de landeigenaar, die de bouwondernemer tevens is, dus in een bevoorrechte positie komt, daar derden in het algemeen van bieding uitgesloten zijn?

Welk voordeel heeft een verbod van vervreemding van erfelijk individueel bezitsrecht aan niet-inlanders, wanneer de afkoop dier rechten en eigendomsaanvraag mogelijk zijn, en bovendien de huizen toch meest aan vreemde oosterlingen verhuurd worden?

Zoowel deze gang van zaken bij de particuliere bouwmaatschappijen, als de afkoop en onteigening door de gemeente, die na opruiming dier rechten zelf weer erfpachtsrechten, tot hoogen prijs, gaat uitgeven, bevredigen ons niet. En ter *bevordering* van den woningbouw, ter verzekering eener spoedige en onmiddellijke uitvoering daarvan, zou voorzeker een andere regeling veel meer bijdragen, en wel de volgende.

Er is, als wij zagen, daar de erven toch als slachtoffer vallen der stadsuitbreiding, niet de minste reden, de beperkingen dier rechten te laten bestaan zoodra de gronden binnen den invloedssfeer van stadsuitbreiding komen.

Wat is er nu natuurlijker dan in bepaalde kringen (b.v. in het ressort der gemeenten) de beperkingen op te heffen en de omzetting (conversie) dier rechten in Europeesche zakelijke rechten mogelijk te maken? (In eeuwigdurend erfpachtrecht, resp. de milik in eigendom).

De nadere uitwerking der wettelijke bepalingen ligt niet binnen het bestek van dit stuk. Zaak is het enkel, dat een nadere uitwerking den modus procedendi zoo eenvoudig mogelijk houde.

Uiteraard krijgen wij dan hier te maken met ons omslachtig stelsel van openbaarmaking van onroerende rechten: de in- en overschrijvingsacte ter griffie of ten residentiekantore. Maar aan deze instellingen heeft men nu eenmaal voorshands te gelooven, — en ze blijken bij stadsuitbreiding en verkaveling van grond tot bouw-

terrein immers toch wel toegepast te worden, hoe belemmerend ze ook zijn.

Zeker zoude ook een eenvoudiger en minder kostbaar stelsel van overdracht van onroerend goed elken bouw in de hand werken, — en men verlieze dit punt dan ook nimmer uit het oog — maar reeds zeer veel ware gewonnen, wanneer onze grondrechten binnen zekere arealen bij gewone gerechtelijke acte konden worden overgeschreven op Europeanen en andere niet-inlanders, en wanneer daarmede de aard dier rechten van rechtswege veranderde.

Welken toestand krijgt men dan toch bij stadsuitbreiding?

Het is deze, dat de gronden dadelijk verhandelbaar zijn en naar rechtstoestand geschikt voor ieder, die er een bouw ondernemen wil. De gerechtigde tot den grond kan hem ook veel lichter behouden, daar hij, met een minwaardig recht in handen, niet wordt geprest tot afstand, hetzij door den eigenaar, hetzij (bij milik) door een ander, die kans ziet er een meerwaardig recht van te maken. De regeling zou bovendien veel billijker zijn, en wel, daar de houders der grondrechten zouden bekomen wat hun toekwam. Zeker zal men bij het invoeren van deze werkwijze op grooten tegenstand stuiten, zoowel van de zijde van den grondeigenaar als van de zijde der locale ressorten, die liever zouden willen opereeren met de beperkte rechten. Maar hun belang zou geen rechtmatig belang zijn, althans niet, wanneer men een behoorlijke voorziening treft, dat de grondeigenaar een zoodanige retributie (grondhuur, canon) krijgt, als hem redelijkerwijze toekomt. Men mag echter nimmer uit het oog verliezen, dat de bedoelde opgezetenen de gerechtigden zijn op den grond, en dat zij dien grond in zakelijk recht hebben.

Het is duidelijk, dat men, met deze regeling van het grondrecht alleen, nog niet het vraagstuk der uitbreiding eener plaats met bouwterrein heeft opgelost. Uiteraard moet deze regeling hand in hand gaan met het wegenplan, de noodige onteigening daartoe, liefst gepaard aan nieuwe bepalingen, welke aan het locale ressort of den particulier, die wegen en riolen aanlegt, het verhaal der kosten verzekeren bij waardevermeerdering van den grond. De uitwerking van zoodanige bepalingen is een onderwerp op zich zelf. Hier zij slechts aangeduid, dat de oplossing gevonden zou kunnen

worden, hetzij door — in geval van waardevermeerdering — een preferente inschrijving op de perceelen met, tegen ontduikingen, een voorkeursrecht tot aankoop tot den prijs door anderen geboden, hetzij door een vergoeding in den hoogeren canon. Deze stof is te omvangrijk om in dit bestek even uit te werken. Voldoende zij, hem even aan te duiden: in stede van aankoop door gemeenten, tot zeer groote geldsommen, van groote landerijen, moet verre verkieslijk zijn bij onteigening met het oog op woontoestanden de mogelijkheid te bekomen van een stelsel van gedwongen of overeen te komen wegaanleg, met zekerheid eenerzijds voor het verhaal der kosten en waarborgen anderszijds, dat de onteigenden niet het slachtoffer worden van een mislukte speculatie.

Deze aanvulling der onteigeningsbepalingen nu daargelaten, en ons weder bepalende tot ons onderwerp: den rechtstoestand van den grond, moet het voor een ieder duidelijk zijn, dat het veel meer gewenscht moet zijn, dat de zakelijk gerechtigden den grond behouden. Welk een malle vertooning is het toch, dat gemeenten alle gronden onteigenen ..... om ze daarna weder uit te geven. Van hoeveel waarde zoude het zijn, dat de grond geleidelijk voor bouwdoelenden beschikbaar kwam, zoodra de behoefte eraan bestond!

De verdediging van Nederlandsch-Indië in verband met den financieelen nood der kolonie

door

Dr. W. Feuilletau de Bruijn

De literatuur over de verdediging van Nederl. Indië heeft zoo zoetjes aan een respectabelen omvang verkregen. Geen wonder! In ieder tijdvak verandert het probleem van aspect. Het houdt nauw verband met het stadium van ontwikkeling van de Inlandsche bevolking, met den economischen toestand der kolonie, met de politieke verhoudingen tusschen de groote mogendheden, die belangen hebben te verdedigen in den Pacific, met den inwendigen politieken toestand der kolonie, met de ontwikkeling van de techniek en haar toepassing op het oorlogsbedrijf.

Wat zijn b.v. de inzichten omtrent het nut eener slagvloot bij dezelfde personen in enkele jaren niet geheel veranderd. Zoo was b.v. de erkend bekwame luit. ter zee 1e klasse A. van Hengel eerst een tegenstander en is hij thans een voorstander van de klein-materieel-vloot! [1]).

Wat hebben zich de politieke verhoudingen in den Pacific niet snel gewijzigd in de laatste decennia!

Wat is de financieele nood der kolonie niet plotseling acuut geworden!

Daarom is het zoo moeilijk de grondslagen aan te geven, waarop Indië's defensie moet zijn georganiseerd.

De voornaamste factor, die het heele defensieprobleem van een staat beheerscht, is de economische toestand van dat rijk.

1). Zie: Wetensch. jaarber. vereen. ter beoefening der krijgswetenschappen 1919, p. 74 — 103 en 1920-21, p. 309 — 322.

Wat aan de defesie zal worden besteed, hangt af van de economische draagkracht van een land en van zijn politieke verhouding tot het buitenland.

„The present days national strength means economic power and Japan must therefore foster her economic strength." [1])

Niemand heeft die stelling in de practijk beter kunnen toetsen dan Takahashi, de Japansche Minister van Financiën, de man, die haar poneerde.

Economische draagkracht en de uitgaven voor de defensie luisteren nauw naar elkaar. Een rijk land, dat zijn defensie verwaarloost, loopt de kans het slachtoffer te worden van buitenlandsche agressie. Maar een land, waar het militairisme hoogtij viert, zal zijn Regeering op den duur er toe dwingen het nut (?) van zijn oorlogstoerustingen door een veroveringsoorlog te bewijzen. Wij, Nederlanders, zijn als handelsnatie uit den aard der zaak wars van het voeren van iedere agressieve politiek. „A more heroic people than the Dutch never existed; the annals of the Dutch seafights give instances of desperate enterprises and endurances certainly not excelled, perhaps never equalled elsewhere; but they also exhibit instances of defection and misconduct which show a lack of military spirit, due evidently to lack of professional pride and training." [2]) Dat was het oordeel van Mahan, een der grootste marinestrategen van onzen tijd, over den Nederlandschen volksgeest. Gebrek aan militairen geest! Dat was de oorzaak, waardoor in onze heele geschiedenis de tendenz is waar te nemen om de uitgaven voor de defensie tot een minimum te beperken. Dat was een der hoofdoorzaken van het verval der V.O.C., ook al is niet te ontkennen, dat Nederland met zijn kleine bevolking en beperkte hulpbronnen op den duur nooit een bewapeningswedstrijd met de groote mogendheden had kunnen volhouden, zelfs al had het zulks gewild.

Van af de tweede helft der 18de eeuw verplaatste het zwaartepunt der Nederlandsche defensie zich voor goed naar het terrein van het diplomatieke verkeer der volkeren. Indië's verdediging vangt aan bij de diplomatieke schermutselingen, die in het statenverkeer

1). The Asian Review, p. 538.

2). A. T. Mahan. The influence of seapower upon history, p. 99.

in tijd van vrede voortdurend plaats hebben. En het moderne volkerenrecht biedt een handig diplomaat een schoone kans, die verdediging met succes te voeren.

Maar heeft de diplomatieke verdediging eenmaal een definitief échec geleden, dan moet de eindbeslissing vallen door de kracht der wapenen.

De eenige stabiele waarborg om de integriteit van Indië tegen een aanval van buiten te handhaven, schijnt *voorloopig* nog te bestaan in het onderhouden van een *voldoende* krachtige vloot en leger. *Voorloopig!* Want de dageraad van een nieuw tijdperk in het statenverkeer begint te gloren. Al bleek de laatste wereldoorlog in het geheel geen „oorlog tegen den oorlog" te zijn, zooals velen verwacht hadden, zoo is er toch veel ten goede gewijzigd in het diplomatieke verkeer der volkeren.

Een *voldoende krachtige vloot en leger!* Bieden de door de defensie-commissie voorgestelde leger en vloot een *„afdoende"* waarborg tegen een groote-mogendheid, die een veroveringsoorlog tegen de kolonie onderneemt? Die vraag moet ontkennend beantwoord worden en die ontkenning spreken de verschillende defensiecommissies der laatste 50 jaren uit, als zij hoopvol naar de hulp van een bondgenoot uitzien.

Doel van dit opstel is een poging tot vaststelling der richtlijnen voor een in de naaste toekomst te volgen defensiepolitiek.

De „nota betreffende den toestand van 's Lands financiën", toegevoegd aan de Indische begrooting over 1923, [1]) vertoont wel een zeer ernstig beeld van den financieelen nood der kolonie. Die begrooting wijst een tekort aan van 192,7 millioen, terwijl de nadeelige saldi der begrootingen van 1911-1923 1.555 millioen bedragen. Hiervan is 741,5 millioen gedekt door leeningen, 165 millioen door producten- en andere achterstallige belastingen, zoodat een vlottende schuld overblijft van 649 millioen. Terwijl in 1914 de rente en aflossing der vaste schulden 6,3 millioen of 3,6% der inkomsten bedroeg, zijn deze cijfers gestegen tot 87,2 millioen of 23%. Bijna 650 millioen aan vlottende schuld, terwijl 23% van de

1). Kol. Studiën, Juni '22 p. 372.

inkomsten verslonden wordt door rente en aflossing! Er schuilt een groot gevaar in die jaarlijks terugkeerende tekorten! Gaat men met een dergelijke financieele politiek door, dan komt een moment, dat men geen crediet meer heeft op de geldmarkt, dat consolidatie der vlottende schuld niet meer mogelijk is. Dan wordt de staat voor een alternatief gesteld. Of hij moet de begrooting kloppend maken door bezuiniging, óf hij laat de biljettenpers wat sneller werken om aan geld te komen, iets, wat natuurlijk voert tot inflatie van het betaalmiddel. In zijn opstel over de financiën van Sovjet-Rusland wijst R. Crozier Long [1]) erop dat de Russische Minister van Financiën Witte reeds 20 jaren geleden constateerde, dat een Regeering slechts steun mag verwachten van hen, die met die Regeering zijn ingenomen of die daarvan afhangen. Bezuiniging brengt mede het broodeloos maken van vele staatsambtenaren of (en) het verminderen hunner traktementen. Daardoor wordt een groote categorie van ontevredenen geschapen, die door hun actie aanleiding kunnen geven tot politieke troebelen.

Veel gemakkelijker is het dan ook den weg van den minsten politieken weerstand te bewandelen, n.l. die van de inflatie van het betaalmiddel. Technisch wordt dan ieder budget kloppend gemaakt, door de vlottende schuld te vergrooten middels de biljettenpers. Het is echter een feit, dat „the real substance of expenditure is actually extracted from the population, quite as surely as if by taxation, and with the only difference that an indiscriminate levy in shape of currency depreciation and higher prices replaces a reasoned incidence" Begint eenmaal de inflatie, dan is het zeer moeilijk hieraan een einde te maken, zonder hulp van buitenaf.

Eind Juni 1922 waren in Sovjet-Rusland 200 billioen papieren roebels in omloop. Men verwacht, dat dit bedrag eind Januari 1922 tot 1.000 billioen zal zijn gestegen.

In 1920 toen de rijksmark op 140, de kroon op 500 en de roebel op 59.000 per pond sterling stond, was er niemand, die er aan dacht, dat thans de rijksmark de richting van de kroon en deze laatste de richting van den roebel van 1920 uit zou gaan. Duitsch-

1). R. Crozier Long. Soviet-Russian Finance. Fortnightly Review, July 1922, p. 54-68.

land met zijn industrie was immers geen Oostenrijk, en..... Oostenrijk was immers geen Sovjet-Rusland! Men weet nu wel beter!

De Regeeringen van Holland en van Indië staan voor hetzelfde alternatief: bezuiniging of inflatie van den gulden.

In Holland voelt de rechtsche Kamermeerderheid zich niet sterk genoeg om den weg der bezuiniging krachtig in te slaan. Men schijnt daar den ernst van den toestand nog niet voldoende in te zien, zelfs niet na de ernstige bedreigingen door den president der Nederlandsche bank uitgesproken.

Goddank voor de kolonie, dat de Indische Regeering den toestand onder de oogen durft te zien en niet terugschrikt voor mogelijke politieke strubbelingen. Het wordt tijd, dat dit eindelijk eens doordringt tot burger en militaire vakbonden, want in dit streven naar bezuiniging behoort ieder staatsburger de Regeering zoo krachtig mogelijk bij te staan.

Waar moet het heen? Naar officieus toezicht van Amerika eerst op onze financieele politiek en daarna? Moet de kolonie haar economische onafhankelijkheid verpanden aan Amerika en zich op één lijn stellen met de negerrepubliek Liberia, die voor 5 millioen gouddollars die onafhankelijkheid prijs gaf?

Moeten de Indische financiën op het peil komen van de Turksche en Chineesche, en moeten wij ons bloot stellen aan alle misère, die daaraan vast zit?

Een land, dat nationaal sterk wil worden, moet zich in de eerste plaats vrije en snelle economische ontwikkelingsmogelijkheden waarborgen. Een financieel zwakke Indische staatsgemeenschap zal ook in de toekomst nooit in staat zijn zich op defensiegebied naar buiten te doen gelden. Bezuiniging op iederen tak van dienst, ook op leger en vloot, mits daarbij geen voor de kolonie vitale belangen in het gedrang komen. Dat moet het devies zijn in de eerstkomende jaren! Eerst als 's Lands financiën in behoorlijken staat zijn, is het mogelijk om Indië's verdediging te reorganiseeren.

Laten de politieke verhoudingen in den Pacific een inkrimping van 's Lands defensiemiddelen in de naaste toekomst toe?

Schrijver dezes meent die vraag bevestigend te moeten beantwoorden.

De rassenkwestie, de Aziatische Monroeleer, tegenstrijdige economische belangen, dat alles is aangevoerd om te bewijzen, dat de politieke atmospheer boven den Pacific zwoel en gespannen was, zoodat ieder oogenblik een ontlading kon volgen. Dat was inderdaad direct na den wapenstilstaad het geval. In zijn rede van 17 Maart 1922 wijst prof. Van Eysinga [1]) er op hoe de geweldige machtsconcentratie der geallieerden in de Noordzee doelloos werd toen de Duitsche vloot zich in November 1918 overgaf. Zwaar gewapend kwamen de mogendheden uit den strijd. Wat nu? „Zelden heeft zich zoo sterk geopenbaard het gevaar voor den vrede, dat schuilt in het enkele feit van het gereed hebben van groote krijgstoerustingen".

Onmiddellijk na den oorlog concentreert zich de belangstelling der mogendheden op den Pacific. In Februari 1919 vaart Jellicoe om de Oost door het kanaal van Suez naar de Zuidzee-dominions om plannen te beramen tot de organisatie van een machtige „Far Eastern Fleet". En in Augustus 1919 stoomt de Amerikaansche armada naar het Westen door het Panamakanaal. Goddank kwam men tijdig tot bezinning! De moderne staten schijnen de periode gepasseerd te zijn, waarin zij als een contract-koelie naar het mes grepen wegens een vermeende of werkelijke krenking der nationale eer. Alleen economische conflicten van de eerste orde zijn thans de „oorzaken" van een oorlog, ook al kan een ander feit dan „aanleiding" zijn tot een dergelijken oorlog.

De rassenkwesties. Het conflict tusschen Japan en Amerika-Australië is te algemeen bekend om hier nader uiteen te worden gezet. Het bekende immigratieverbod krenkt de nationale trots van den Japanner, ook al beweren de regeeringen van Australië en Amerika, dat er geen kwestie van is, dat zij op de Japanners neerzien, maar dat men hen om economische beweegredenen de deur wijst.

Wij, Nederlanders, zijn, wat het rasbewustzijn aangaat, anders aangelegd dan de Angel-Saksers. Onderlinge waardeering der rassen zal in de toekomst ook de scherpste kanten in het verkeer der verschillend gekleurde rassen doen afslijten.

1). Prof. Jhr. Mr. W. J. M. v. Eysinga. De Stille Zuidzee in het hedendaagsche statenstelsel. Rede uitgesproken in het Indische genootschap op 17 Maart 1922.

„The recent war and the present state of the world have impressed one lesson upon even the strongest nations, and that is the interdependence of all nations. Even the British Empire, even the U.S. cannot stand alone". [1])

Die oorlogsles zullen alle volkeren ter harte moeten nemen. Zooals de kwestie thans in de Amerikaansche en Australische wetgevingen is geregeld, heeft men getracht de Japansche gevoeligheid zooveel mogelijk te sparen. En aanleiding tot een casus belli zullen die wetten *op zich zelve* niet meer zijn, temeer waar Japan ten aanzien van vreemdelingen (vooral Chineezen zijn er de dupe van) precies dezelfde gedragslijn volgt als de Angel-Saksers tegen Japan. Want evenmin als de Japanner recht van eigendom kan krijgen op den grond in Amerika of Australië, kan een vreemdeling dit recht in Japan verwerven [2]).

De Aziatische Monroeleer! Azië aan de Aziaten..... onder leiding van Japan, dat schijnt de leus te zijn van een bepaalde groep Japansche politici. In een artikel in de Indische Gids betoogt de heer Blok [3]), dat de Monroeleer een ernstige bedreiging vormt voor de hegemonie van de Westersche rassen in het Oosten. Mogelijk is het, dat die leer dat in een *verre* toekomst eens zal worden, maar in de eerstkomende jaren is dit gevaar niet imminent. De kwestie is innig verbonden met- en bijna niet te scheiden van de economische ontwikkelingsmogelijkheden van China en Japan in de politieke verhoudingen tusschen beide landen. Japan heeft in de laatste jaren zijn industrie krachtig ontwikkeld. Eigen scheepvaartlijnen bevorderen den export van zijn nijverheidsproducten. Maar Japan mist de grondstoffen voor zijn industrie. Ruwe katoen voor zijn textielindustrie moet geimporteerd worden, evenals de ijzerertsen voor zijn metaalnijverheid. Vlak naast de deur ligt China met zijn geweldige ijzer en kool-voorkomens, zijn antimoon, tin- en koperertsen.

1). J. Davenport Whelpley. An American at Genoa. Fortnightly Review, June 1922, p. 921.

2). Rev. A. Harper. The white Australia policy, p. 433-472, in „Australia, economical and political studies" by U. Atkinson.

3). A. E. J. Blok. Het vraagstuk van den Grooten Oceaan en Nederl. Indië, Indische Gids, Juli 1922.

De steenkolenvoorraad in China in duizendtallen tonnen wordt geschat op 995.587.000.000, van Japan op 7.970.000.000, van Mantschoerije op 1.208.000.000, van Korea op 81.000.000, [1]) terwijl China over 80% van den koolvoorraad beschikt van heel Azie. Bovendien is de Japansche kool van minderwaardige kwaliteit. en zijn ijzerindustrie is in niet geringe mate afhankelijk van China's mineralen rijkdom.

In China kruisen zich echter de Britsche, Amerikaansche en Japansche belangen. Allen dingen daar mede in het verkrijgen van concessies voor mijnen, aanleg van spoorlijnen en oprichting van fabrieken.

Japan meende in 1915 van de omstandigheden gebruik te kunnen maken om een voorsprong op zijn concurrenten te krijgen.

Het stelde aan China de beruchte „21 eischen," waarbij de „open deur-politiek" bedenkelijk in het gedrang kwam. Ook hierin bracht de Washington-conferentie eenige ontspanning. China werd onschendbaar verklaard. Het kreeg Shantung terug en de „21 eischen" werden aanmerkelijk minder scherp, doordat die der Vde groep kwamen te vervallen. Maar één feit trad scherp op de conferentie naar voren. De Chineesche diplomaten verklaarden pertinent, dat China zijn eigen politieke toekomst wilde scheppen en de inmenging van vreemden niet dulden zou.

Voor Japan, dat arm is aan natuurlijke hulpbronnen, is een expansie naar het Westen, waar het alles vindt wat het noodig heeft, bijna onvermijdelijk. Die expansiezucht naar het Westen dateert reeds van 1586 toen de Shogun Hideyoshi door Korea naar China poogde op te rukken.

Na het shogunaat begint in 1893 Japan's annexatiepolitiek in Korea zich positief af te teekenen, maar eerst in 1910 had die annexatie definitief plaats. Daarmede was Japan echter niet tevreden. Begeerig strekte het de hand uit naar Mantschoerije. De Chosen Ginko (Koreaansche bank), de South Mantchurian Railway en de Oriental Development Co. zijn de voornaamste organen, waarmede Japan zijn politiek van vreedzame penetratie doorvoert. Dat neemt

1). Compte rendu de la XIIe session du congrès géologique international de Canada 1913.

niet weg, dat Japan in Mantschoerije goed werk heeft verricht. In de periode 1908-1918 groeide Mantschoerije's handel van 95.862.000 taels tot 267.203.000 taels. Maar met dat al ziet China met leede oogen die Japansche indringingspolitiek aan. Wellington Koo verklaarde op 7 Dec. 1919 ter Washington-conferentie, dat het bezit van Mantschoerije voor China een levenskwestie is. Het behoud van de „drie Oostelijke provincies", zooals deze streek door de Chineezen wordt genoemd, vormt voor China een vitaal belang, want Mantschoerije is de graanschuur van het Oosten en een veiligheidsklep voor overbevolkte Chineesche provincies. Mantschoerije is Chineesch grondgebied. Noch Japan, noch Rusland kunnen er souvereine rechten doen gelden en Wellington Koo protesteerde krachtig tegen Japan's politiek in N. China.

Zoolang Japan zijn overheerschingspolitiek over China en Korea niet laat varen, is een Aziatische Monroeleer dan ook een hersenschim. Maar Japan *kan* dat standpunt niet prijsgeven, omdat het zonder expansie naar het Westen, in verband met zijn overbevolking, niet kan bestaan. Want al is het juist, zooals W. Bakker Ghzn. [1]) aantoont, dat de Japansche emigratie naar Mantschoerije en Korea van weinig beteekenis is, dat de Japanners in Korea slechts 1.96% en op Formosa slechts 4.06% van de bevolking uitmaken, dat in de laatste 20 jaren slechts ± 500.000 Japanners op een bevolking van ruim 55 millioen zielen emigreerden, zoo neemt zulks niet weg, dat Japan het thans reeds moeilijk zonder de grondstoffen voor zijn industrie, die Mantschoerije en Korea leveren, zou kunnen stellen. Men vergete niet, dat Japan met zijn bevolking van 392.68 zielen [2]) per vierkante mijl, wat bevolkingsdichtheid aangaat, aan de spits van alle groote mogendheden staat, dat het groot-

1). W. Bakker Ghzn. Aanteekeningen omtrent Japan's koloniale politiek. Kol. Tijdschr. Sept. 1920, p. 497-520.

2). Volgens een artikel van Ellis Barker, getiteld „The Washington Conference in the Far East" (Fortn. Review, Jan. 1920, p. 126), is de bevolkingsdichtheid van:

Engeland	379.53	per	vierk.	mijl
Italië	332.01	„	„	„
Duitschland	320.35	„	„	„
Frankrijk	195.04	„	„	„

ste deel van zijn gebied voor den landbouw ongeschikt is en slechts 14.94% van Japan's oppervlakte bouwland is. Practisch komt het er op neer, dat Japan 2.500 zielen per vierkante mijl moet voeden. En alleen door een energieke ontwikkeling van handel, industrie en scheepvaart zal Japan aan de bedenkelijke overbevolking het hoofd kunnen bieden, daar de neiging tot emigratie der bevolking al buitengewoon gering is. Het bezit van Mantschoerije is voor Japan een levenskwestie geworden. Zoo is het meest dreigende conflict in den Pacific tusschen de twee groote Aziatische naties.

Bestaat er kans dat Japan zijn expansie instede van naar het Westen naar het Zuiden zal richten?. Waarschijnlijk is dit niet. De Indische ijzer- en koolvoorkomens, die thans bekend zijn, kunnen onmogelijk de vergelijking met de geweldige minerale rijkdommen van China doorstaan. Voor Japansche emigratie leent het Indische tropenklimaat zich niet en bovendien beteekent inbezitneming van Indië voor Japan een conflict met Engeland, dat nooit zal dulden, dat een sterke zeemogendheid zich als een wig tusschen zijn dominions dringt.

Bestaan er economische conflicten van de eerste orde tusschen Japan en de Westersche groote mogendheden in den Pacific, Britsche, Amerikaansche en Japansche belangen ontmoeten elkander in vrije mededinging op de Chineesche markten.

Amerika's handel met Azië steeg van $ 64.913.807 of 4.60% van het totaal der Amerikaansche exporten in 1910 tot $ 771.748.562 of 9.38% in 1920. Amerika koestert hooge verwachtingen van de ontwikkeling van zijn handel op Azië en het eischt een strenge doorvoering van de „open deur"-politiek in China.

In het hierboven reeds aangehaalde artikel van W. Bakker betoogt deze schrijver, dat Japan in Mantschoerije er niet alleen naar streeft de meest bevoordeelde natie te zijn, maar de *eenige* natie, omdat het niet tegen de andere landen kan concurreeren. Het ligt niet in Japan's bedoeling om in deze streken een „open deur"-politiek te voeren en het poogt overal zijn landgenooten te bevoordeelen. Ellis Barker meent echter, dat „the accusation frequently made, especially by Americans, that Japan prevents other countries with

Mantchuria is scarcely just." [1]) En de schrijver wijst erop, dat volgens de statistieken van het Amerikaansche gouvernement de Amerikaansche exporten van Kwantung van $ 192.486 in 1910 vermeerderd zijn tot $ 12.735.007 in 1919, terwijl de importen respectievelijk $ 107.859 en $ 15.492.291 bedroegen.

Voor Engeland, noch voor Amerika raakt de concurrentie van Japan in China „vitale" belangen.

Integendeel, Japan is zelf voor Britten en Amerikanen een belangrijk afzetgebied van ruwe katoen, machineriëen, stalen platen, rails, staven enz. Omgekeerd zijn de Vereenigde Staten de grootste afnemers der Japansche zijde-industrie. Zoolang de politiek der „open deur" voor de Europeesche naties gewaarborgd blijft, is er geen kans op een ernstig conflict tusschen Japan en de groote mogendheden.

Op het eind van het vorige jaar kwam te Washington de ontwapeningsconferentie bijeen. De bijeenroeping der conferentie op zichzelf bewijst, dat er een kentering is gekomen in het diplomatieke verkeer der volkeren. Op het eind van den wereldoorlog eischten de volkeren van Europa van hunne regeeringen een publieke en verantwoordelijke politiek, instede van de vooroorlogsche geheime en arbitraire. Maar het practische resultaat van dien eisch was gering. De vredesconferentie zou publiek zijn. Maar na de eerste zitting werd de pers buiten de deur gezet. Holford Knight [2]) constateert, dat het hieraan is te wijten, dat een dubbelzinnig gestelde formule tot stand kwam, die door de diverse partijen kon worden onderteekend, zonder maar iets aan een ieders standpunt te veranderen. Maar het gevaar van dergelijk „formules" is juist, dat zij een nieuwen oorlog *maken*.

Ook de Volkerenbond werkte aanvankelijk volgens hetzelfde systeem. Langzamerhand wonnen echter Branting, Nansen, Lord Robert Cecil en andere strijders voor openbare diplomatie terrein. Zoo werden de conflicten tusschen Polen-Lithauen, Servië-Albanië en over de Aalandseilanden in openbare zitting behandeld. Helaas

1). In het hier voren reeds aangehaalde artikel in de Fortn. Review, January 1922, p. 123.

2). H. Knight. Is there a new diplomacy? Fortn. Rev., Mei 1922.

werd het conflict over Silezië echter met gesloten deuren behandeld.

Er *is* kentering in de denkbeelden gekomen. Zou een Washingtonconferentie, zoo zij vòòr den wereldoorlog was gehouden, ooit geslaagd zijn in eenige beperking van de bewapening? Toch..... wie meent, dat dit succes van de ontwapeningsidee te Washington *alleen* op rekening van den veranderden geest der volkeren moet worden geschreven, vergist zich. Vooral strategisch-technische overwegingen droegen veel bij tot het bereikte succes, al is dit succes ook lang niet volkomen. Men vergete niet, dat van een vermindering van de bestaande bewapening, van „naval disarmament", geen sprake is. De op het eind van 1921 bestaande vloten werden eenvoudig gestabiliseerd en alleen de nieuwbouw werd geschrapt. De vloten, het marinepersoneel, arsenalen, dokwerken, marinestaven, alles bleef intact en slechts onbeteekenende bezuinigingen hadden plaats door schrappen van oude schepen. [1]) Nog steeds onderhouden de volkeren der wereld oorlogsvloten van een totale waterverplaatsing van 4.000.000 ton, een kapitaal vertegenwoordigende van £ 800.000.000. Een der voornaamste strategische redenen was wel de volgende:

Japan's strategische positie in de „Far East" is zeer sterk ten opzichte van een aanvaller. Na Rusland's ineenstorting bestaat op het vaste land van Azië geen enkele militaire staat van beteekenis meer. Japan en Amerika liggen 5000 mijlen van elkander verwijderd. Een mogenheid, die Japan zou willen aanvallen, zou volgens Ballard [2]) een vloot moeten bezitten, ongeveer drie maal zoo sterk als de Japansche. Want geen enkele mogendheid, behalve Japan, bezit in het Oostelijk deel van den Pacific een volledig ingerichte, moderne marinebasis en arsenalen, waar 2 à 3 slagschepen van het grootste type tegelijk kunnen dokken, waar kanonnen van 100 ton gewicht kunnen worden verplaatst, waar zwaargeschut-munitie kan worden aangemaakt, waar millioenen tonnen stookolie kunnen worden opgelegd, benoodigd om een moderne vloot van brandstof te voor-

1). Archibald Hurd. The Washington naval standards. War-fleets of four million tons. Fortnightly Review Jan. '22, p. 106-122.

2). G. G. Ballard. The influence of the sea on the political history of Japan, p. 291-292.

zien. En zonder een dergelijke basis moet steeds een groot deel van de vloot, dat door een actie minder gevechtsklaar is geworden, ver van het tooneel der operatie verwijderd blijven, terwijl de macht op het oorlogstooneel aanwezig twee maal zoo sterk moet zijn als die van den verdediger, wanneer een blokkade eenig effect wil sorteeren.

Omgekeerd verkeeren de Japanners met hun zwakkere vloot bij een aanvallend optreden tegen Amerika in nog ongunstiger positie. En waarschijnlijk is Ballard niet ver van de waarheid af, wanneer hij tot de conclusie komt „that the North Pacific is not likely to carry the rumble of heavy gunfire in our time, if selfcontrol and reasoned sense prevail amongst the leading Powers".

De conferentie van Washington is het bewijs, dat „selfcontrol and reasoned sense" inderdaad de overhand hebben gekregen.

Daarom is die conferentie als „symptoom" der vredesbeweging van belang, ook al is men vermoedelijk nog ver van het tijdperk verwijderd, waarin oorlogen tot het verleden zullen behooren. Er spreekt een ernstig pogen uit der regeeringen om „alles" te doen om een oorlog in den Pacific te voorkomen. Van practisch belang voor Indië is, dat bij het viermogendhedenverdrag bepaald werd, dat de mogendheden gedurende 10 jaren elkanders bezittingen in den Pacific zouden respecteeren. Ten aanzien der Indische koloniën verklaarden de verbondenen, dat zij vast besloten waren het Nederlandsche grondgebied in den Pacific te eerbiedigen. De kansen, dat de vrede, althans voorloopig, in den Pacific zal worden bewaard, zijn dus zoowel om practisch-technische als om politieke redenen vrij groot.

Maar als dat zoo is, is het dan noodig, dat wij thans reeds overgaan tot eene reorganisatie van onze vloot?

De samenstellers van het vlootwetsontwerp meenden, dat de verdediging van Ned. Indië kan worden opgedragen aan een vloot van klein materieel, bestaande uit 4 kruisers, 32 o.z. booten, 24 jagers en 188 vliegtuigen met Tandjong Priok als vlootbasis, terwijl daarnaast hulpsteunpunten in den Riouwarchipel en Soerabaja zullen worden ingericht en Makasser zal worden beveiligd door een batterij van middelbaar geschut. Op blz. 3 van de Memorie van Toelichting is de taak dier vloot als volgt omschreven:. „Voor de vloot in Indië kan de uitgebreide taak in het kort

omschreven worden als volgt: door actie in zee te beletten, dat een vijand met betrekkelijk geringe middelen in den archipel vasten voet krijgt, zijn doordringen daarin te vertragen, zijn transportvloot verliezen toe te brengen, zijn verbindingen te bedreigen en eventueel deel te nemen aan de landsverdediging."

Dat daarnaast handhaving der neutraliteit tot de taak der vloot behoort, spreekt vanzelf. De geheele vloot zal in 12 jaren afgebouwd worden en dus in 1934 gereed zijn.

Wat intusschen die vloot precies zal kosten, is moeilijk uit het ontwerp op te maken. De afgevaardigde Drion kwam in zijn rede in de Tweede Kamer bij de behandeling van het ontwerp tot de conclusie, dat voor de eerste zes jaren een bedrag van 200 millioen en gedurende den 2den termijn van zes jaren 250 milloen aan „nieuwbouw" zal worden uitgegeven. Daar de schepen na 12 jaren versleten zijn, berekent hij, dat vanaf 1934 ieder jaar op de begrooting een post van 50 millioen zal worden gebracht uitsluitend voor nieuwbouw.

De exploitatiekosten zullen gedurende den eersten termijn gemiddeld 48 millioen 's jaars bedragen, in den 2den termijn gemiddeld 62 millioen, terwijl dit bedrag tot 82 millioen zal zijn gestegen als de vloot geheel is afgebouwd. Vanaf 1932 zal de vloot den staat jaarlijks 132 millioen kosten. En voor dat bedrag krijgt men dan nog maar een vloot, waarvan de waarde voor een „afdoende" verdediging van Ned. Indië. hoogst problematiek is. Gezaghebbende schrijvers en de marinestaven der groote mogendheden schijnen nog steeds de meening te zijn toegedaan, dat alleen een slagvloot in een zee-oorlog de beslissing kan brengen. Er is althans geen enkele groote zeemogendheid, die er aan gedacht heeft haar slagvloot te vervangen door een vloot van o.z. booten en klein materieel. Niemand ontkent, dat o.z. boot, vliegtuig en mijn een bedreiging vormen voor een slagvloot, maar geen enkele groote zeemogendheid is er toe overgegaan voor de toekomst een vlootplan te ontwerpen, waarbij het klein materieel de kern der vloot vormt.

„De geheele Duitsche onderzeevloot en alle jagers hebben niets, hoegenaamd niets, gedaan tegen het vervoer van het heele Amerikaansche leger van 1½ millioen man van Amerika over den Oceaan naar Frankrijk, niets tegen de expedities naar Mesopota-

mië, de Moermankust, de Dardanellen," zegt de vice-admiraal Bauduin [1]) ..... „Eindelijk niets tegen de bijna dagelijks plaats gehad hebbende tochten van de „Grand Fleet", noch tegen de voortdurende blokkade van de Duitsche kust [1])."

En admiraal Sir Reginald Bacon constateert in een artikel in Brassey's Naval and Shipping Annuals van 1921, dat de „Grand Fleet" in de Noordzee tijdens haar tochten een afstand afgelegd heeft, gelijk aan drie maal de wereldomtrek, zonder één enkel schip te verliezen door een o.z. boot; dat de Dover-Patrol gedurende den geheelen oorlog den toegang tot het Nauw van Calais aan iederen onderzeeër heeft ontzegd; dat de Britsche vloot herhaaldelijk, ongehinderd door o.z. booten, raids heeft gemaakt naar Ostende en Zeebrugge en meermalen de baai van Helgoland binnenstoomde. Er is geen enkel gegrond bewijs aan te voeren, dat de o.z. boot het wapen van de zwakke staten tegen de groote mogendheden met hare kruisers en slagschepen is. En Archibald Hurd komt tot de conclusie, dat „in what may be regarded as the legitimate field of employment the submarine proved a failure." Als „assassin de la mer" heeft zij echter vrij goed voldaan, ook al verloor Duitschland meer dan 200 onderzeeërs bij zijn actie tegen de handelsmarine der geallieerden.

Willen wij Indië werkelijk met succes tegen iederen indringer verdedigen, dan moeten wij beschikken over een slagvloot, die nagenoeg even sterk is als die van een der groote zeemogendheden, b.v. Japan, en een volledig ingerichte vlootbasis. Is dat niet het geval, onderhoudt men een slagvloot, die belangrijk zwakker is dan de Japansche, dan is de kans groot, dat deze opgesloten wordt in de vlootbasis en dat zij hetzelfde lot ondergaat als de Chineesche vloot in Wei-ha-wei (1895) of de Russische vloot in Port-Arthur, welke vloten vernietigd werden door een aanval op het landfront dier oorlogshavens.

Het spreekt vanzelf, dat Indië financieel niet in staat is een dergelijke slagvloot te onderhouden. Daarom meende de interdepartementale commissie in de klein-matereel vloot de beste oplossing te hebben gevonden. Ook in onze marine gingen echter stemmen

1). F. Bauduin. Het Nederlandsch eskader in Oost-Indië.

op, die meenden, dat het niet mogelijk was het grondgebied der kolonie te verdedigen, noch met een zwakke slagvloot, noch met een klein-materieel vloot. De vice-admiraal Bauduin, die in het begin van den wereldoorlog de vloot in de Indische wateren commandeerde, sprak zich hierover als volgt uit: „Zoolang de toestanden ons nog niet veroorloven aan den aanbouw van een groote vloot te beginnen ..... moeten wij toch zoo spoedig mogelijk overgaan tot een geheel nieuwe reorganisatie van onze marine ..... Zoolang wij de gedachte aan de verdediging (van Indië) niet los laten, zullen wij geen enkel resultaat bereiken en zal steeds oneenigheid onder deskundigen en wantrouwen bij de volksvertegenwoordiging blijven."

In verband daarmede wenscht hij alleen een vloot, die in staat is ons gezag in Indië tegenover de Inlandsche bevolking en onze neutraliteit te handhaven.

Daarom wenscht hij een twaalftal lichte kruisers (6 in Nederland en de West, en een eskader van 4 schepen en 2 reserveschepen in de Oost). Voorts eenige flottillevaartuigen en eindelijk ter bescherming tegen een „coup de main" der havenplaatsen eenige mijnenleggers, enkele torpedojagers en kleine kustversterkingen voor de locale verdediging. In Indië kan met één goede werf te Soerabaja worden volstaan.

Voor de handhaving uitsluitend van Indië's neutraliteit zou Nederland dus voorloopig met 6 lichte kruisers (een eskader van 4 kruisers + 2 reserveschepen kunnen volstaan. Het ligt niet in de bedoeling van dit artikel hier nader op de samenstellng van een dergelijke vloot in te gaan.

Vast staat het, dat de staat van Indië's financiën het onderhouden van een vloot, die het grondgebied moet *verdedigen*, niet toestaat. Er is maar *een* goede defensiepolitiek! Zorg, dat het evenwicht in 's Lands financiën zoo snel mogelijk wordt hersteld en reorganiseer daarna de defensie der kolonie. Doen wij dat niet, dan verdedigen wij ons financieel te gronde. In afwachting van gunstiger tijden zij daarom aan de vloot voorloopig uitsluitend de handhaving der neutraliteit en het bijstaan van het leger in de handhaving van rust en orde in den archipel opgedragen.

Thans de taak van het leger! Het Indische leger is altijd een politie-leger geweest. Na de expansie-politiek, die door den Gouverneur-Generaal Van Heutsz ten aanzien van de buitenbezittingen was gevoerd, werd de taak van consolidatie van het nieuwe bestuursgebied geleidelijk overgenomen door de gewapende politie. Tegelijkertijd meende men, dat voortaan aan het leger tot taak moest worden gesteld Java te verdedigen tegen een B. V. In verband hiermede werden de door de gewapende politie afgeloste troepen op Java geconcentreerd.

Thans beschikken wij op Java over twee zwakke en materieel nog zeer onvolledig uitgeruste divisies.

Wat de uitrusting aan geweermitrailleurs, zware mitrailleurs, infanteriegeschut, lichte en zware bommenwerpers, veld- en berggeschut, houwitserbatterijen en vliegtuigen betreft, staan die divisies zeer ver ten achter bij thans nog modern uitgeruste Europeesche divisies. Het op peil brengen van dit materieel zal zestig millioen kosten. Zijn die millioenen te vinden? Uit de krantenberichten blijkt intusschen, dat de Regeering juist op het *leger* van alle departementen het meest (17,4 millioen) meent te moeten bezuinigen en dat de legercommandant er in geslaagd is die bezuiniging te vinden. Die bezuiniging kan niet anders dan toegejuicht worden. Meent men werkelijk in staat te zijn om Java, dat niet over voldoende militaire hulpbronnen beschikt, met een legertje van twee zwakke divisies, waarvan de totale gevechtssterkte 18.500 man bedraagt, afdoende te kunnen verdedigen tegen een invaller; dat dit legertje in staat is ons te beveiligen tegen een agressie van buitenaf? Zelfs al bevond zich in de rangen van het Indische leger een genie als Napoleon, al werd tegelijkertijd de vloot gecommandeerd door een de Ruijter, dan zou het zeer de vraag zijn of men met de middelen, die de defensiecommissie ons toedenkt, in staat zou zijn een vreemden indringer af te wijzen.

Maar moet Indië dan ten allen tijde weerloos blijven? Politieke verhoudingen wisselen snel. Geen enkele diplomaat is in staat thans reeds een zulvere prognose te maken van den politieken toestand in den Pacific, zooals die over 20 jaren zal zijn. Welke vorderingen zal voorts de vredesbeweging over 20 jaren hebben gemaakt? Velen staan sceptisch tegenover die beweging, Maar een voorname

factor wordt maar al te vaak over het hoofd gezien bij de beoordeeling der vredesidée. Duizenden studenten vielen op de slagvelden van Europa en zij, die den dans ontsprongen en naar hunne laboratoria terugkeerden, zagen er de ledige plaatsen van hunne kameraden. Wie meent, dat uitsluitend wraakgedachten prédomineerden in de vredesidée, die jonge mannen en vrouwen onberoerd liet, vergist zich. Dat de in de oude school opgegroeide diplomaten plotseling van ideëen zouden veranderen is, niet te verwachten. Maar een deel der studenten, die de oorlogsverschrikkingen hebben doorleefd, zal over twintig of dertig jaren de leidende diplomatie vormen. Natuurlijk is het onmogelijk de mentaliteit over twintig jaren te peilen van hen, die thans hun diplomatieke loopbaan aanvangen, en het zou ook onvoorzichtig zijn te veel op de ontwikkeling der vredesidée te bouwen. Maar de defensiepolitiek, die wij thans volgen, zal nimmer afdoende verbetering brengen in onze weerbaarheid. Ieder jaar worden belangrijke bedragen uitgetrokken voor leger en vloot.

In de laatste dertig jaren kwam ten laste van de Nederlandsche staatsbegrooting bijna een milliard voor onderhoud en nieuwbouw van de vloot en wat wij daarvoor kregen, kan niet anders dan bedroevend weinig worden genoemd.

Van 1912 tot en met 1922 bedroegen de gewone Landsuitgaven in Indië voor Oorlog ƒ 868.957.175 en voor Marine ƒ 295.402.138. Te zamen dus ƒ 1.164.359.313, dus bijna 1165 millioen gulden. [1])

1). De gewone Landsuitgaven voor de departementen van Oorlog en Marine in Indië waren voor:

	Oorlog	Marine.
1912	ƒ 46.605.375	ƒ 17.320.023
1913	„ 50.693.721	„ 18.201.531
1914	„ 55.024.823	„ 19.935.580
1915	„ 57.539.424	„ 19.682.722
1916	„ 61.846.838	„ 22.856.365
1917	„ 67.720.160	„ 21.731.360
1918	„ 69.192.038	„ 24.850.924
1919	„ 93.099.215	„ 29.576.442
1920	„ 118.246.040	„ 35.634.352
1921	„ 122.978.306	„ 45.557.774
1922	„ 126.011.215	„ 40.053.065
Totaal	ƒ 868.957.175	ƒ 295.402.138

Jarenlang zijn groote bedragen uitgegeven als verzekeringspremie voor Indië's veiligheid, zonder dat ooit een verbetering van belang in 's Lands defensie is gebracht. Zou het dan niet beter zijn in de komende jaren de sterkte van leger en vloot tot een minimum te beperken en een defensiefonds te stichten, waarin ieder jaar, laten wij zeggen om de gedachten te bepalen, als mininum 4% van Indië's inkomsten wordt gestort, terwijl Nederland een bedrag van 1% van die inkomsten daarin zal bijdragen.

In 1921 bedroegen die inkomsten ± 383.5 millioen, in 1922 rond 444 millioen, terwijl zij in 1923 ongeveer 373.7 millioen zullen bedragen. Gemiddeld zou dus ieder jaar ± 20 millioen gulden in dat fonds worden gestort. In verband met de rente en het te verwachten accrès der middelen zou reeds na 15 jaren een bedrag van ruim 400 millioen gulden beschikbaar zijn als *basis* voor de verbetering der defensie. Is de politieke toestand dan van dien aard, dat het noodzakelijk is dat bedrag aan de verbetering der defensie te besteden, dan bouwt men in den kortst mogelijken tijd een geheel up-to-date defensiesysteem op.

Het spreekt vanzelf, dat vanaf dat moment de Indische begrooting toch met een belangrijk bedrag voor leger en vloot zal moeten worden bezwaard, maar indien Indië's economische ontwikkeling met dezelfde snelheid voortschrijdt als in het laatste decennium, zullen die uitgaven makkelijker gedragen kunnen worden.

Mocht het echter blijken, dat het *recht* in het statenverkeer in zijn streven om de *macht* van haar plaats te verdringen belangrijke vorderingen heeft gemaakt, mocht het zijn, dat om andere staatkundige redenen een dergelijke uitgave voor de defensie niet noodig is, welnu, dan bestede men het fonds aan het welzijn van de Indische volkerengemeenschap.

Men drage het leger voorloopig uitsluitend de handhaving van rust en orde in den archipel op en zie van de verdediging tegen een B.V. af. Geen aanschaffing van nieuw materieel, geen enkele uitgave voor den B.V. Terug naar het politieleger, dat moet de leus zijn in de naaste toekomst.

Moet de bezuiniging op het leger worden gevonden door een verdere inkrimping van de legersterkte, afgezien van de reeds door den

legercommandant voorgestelde vermindering dier sterkte met 4000 man? [1])

Men is tot de tegenwoordige sterkte van het Indische leger gekomen door een jarenlange praktijk. Niemand weet voor welke politieke problemen men in de naaste toekomst bij een voortschrijdende ontwikkeling der kolonie zal komen te staan.

De hoofdtaak van het Indische leger is preventief en zoo noodig repressief op te treden, teneinde de rustige economische en politieke ontwikkeling der kolonie te waarborgen. Voorkomen moet worden, dat geëxalteerde heethoofden of politieke „Strebers" de inwendige veiligheid en rust in gevaar brengen. Wijlen de heer Lulofs constateerde in zijn bekende rede, gehouden te Medan, dat, moge ook de oorzaak van een verzet zuiver economisch zijn, de ontevredenheid in negen van de tien gevallen door geestelijke leiders wordt aangevuurd. Zoo ging het in Atjeh, ter Sumatra's Westkust (1908) en Djambi. Groote bewegingen in de Mohammedaansche wereld, zooals die zich thans in Klein-Azië ontwikkelen, kunnen steeds haar weerklank vinden bij de Mohammedaansche bevolking onzer kolonie. Herinnerd zij slechts aan de Britsch-Indische Khilafat-beweging. De bezuiniging moet dus ook niet gevonden worden in de inkrimping van het leger, maar door de strijdkrachten te land te gebruiken als politieleger door haar de taak te doen overnemen van de gewapende politie en veldpolitie. Men krimpe deze korpsen zoo spoedig mogelijk in. Voornamelijk door een minder goede encadreering, bewapening en verpleging zijn die korpsen niet gelijkwaardig aan het leger. Bruikbaar personeel late men overgaan naar het leger en uit dit laatste verwijdere men de physisch minder bruik-

---

1). Van eind 1913 tot eind 1921 varieerde de legersterkte tusschen ± 32.500 man en ± 40.150 man (1921 en 1917). Volgens de defensiecommissie zal de sterkte van het leger op Java ± 24.000 en op de buitenbezittingen ± 11.500 man bedragen, en daarenboven 105 officieren en 3000 man voor de bezettingen der steunpunten. Totaal dus ± 38.600 man. Uit courantenberichten blijkt, dat met het oog op de bezuinigingen de legersterkte, die in 1921 ± 40.150 man bedroeg, met 4000 man zal worden verminderd. Waar voorloopig nog geen steunpunten te verdedigen zijn, kan deze vermindering niet anders dan zeer rationeel genoemd worden.

bare elementen [1]). Voorts kan een belangrijke inkrimping plaats hebben van de artillerie en den vliegdienst, die voor een politieleger van minder belang zijn. Er zij maar één taak het leger gesteld, n.l. te zorgen, dat onze Indische volkerengemeenschap zich economisch en politiek rustig ontwikkeld. Men bezige het leger als „ultimo ratio" als alle middelen gefaald hebben om die rustige ontwikkeling te waarborgen. Moge dit nimmer noodig en de taak van het leger in de toekomst uitsluitend een preventieve zijn en moge hare tegenwoordigheid voldoende blijken om Indië's bevolking zooveel mogelijk te behoeden voor de onmetelijke ellende der oorlogsverdwazing.

---

1). Een dergelijk voorstel werd reeds gedaan door Asymptoot (Ind. Mil. Tijdschrift 1919, p. 179 e.v.). Het ligt niet in de bedoeling van den schrijver hier verder in te gaan op de détails van een fusie van gewapende politie en leger.

Persoverzicht.

De oorzaken van den ongunstigen toestand der Indische schatkist.

Tegen de verwijten, door Mr. Treub in zijn brochure „Bezuiniging in Indië en het nieuwe regeerprogram" aan de Indische Regeering geadresseerd, neemt J. E. S. Haar in *De Taak* van 11 November j.l. in bescherming. Hij meent, dat de schrijver Haar onredelijk beoordeelt en acht het „uiterst onjuist" om dezen nood der Indische schatkist bijna uitsluitend op rekening van Haar beleid te boeken:

„Die nood is in zijn acuut optreden in de eerste plaats gevolg van den schromelijken achterstand in belastingheffing en inning. Elke zekerheid van financiëel beleid is hierdoor onmogelijk gemaakt en de heer Treub erkent op blz. 7 van zijn geschrift zelf, dat men, „ten gevolge van den achterstand in de inning der belastingen niet precies weet, hoe de financiën er eigenlijk voorstaan". Welke ramingsfouten er ook mogen zijn begaan — en de schrijver, die hierover de Indische Regeering meer ruw dan ongezouten te lijf gaat, weet toch uit eigen ervaring, hoe onvermijdelijk scheeve ramingen in scheeve tijden zijn — de aanzienlijke tekorten op den gewonen dienst der laatste jaren zijn voornamelijk ontstaan door achterstand in de belastingen en door fiscale tegenvallers, welke de belastingplichtigen wellicht hebben kunnen voorzien, maar waarop de Indische Regeering terecht niet heeft mogen of willen rekenen. Wie hierover drang tot verwijten gevoelt, heeft dan toch eerst de oorzaken van den achterstand te peilen.

De heer Treub beseft dat wel, maar laat het niettemin achterwege. Als de Indische Regeering zich voor het ontstaan van den achterstand beroept op de late afkondiging van de belastingvoorstellen (November 1919 uit Indië verzonden, maar eerst in Mei 1921 in het Nederlandsche Staatsblad verzeild), dan verklaart de heer Treub dat gracielijk „niet betwistbaar", maar zegt er dit bij: „Ook de Indische Regeering zal wel niet durven volhouden, dat de schromelijke achterstand in de invordering der inkomstenbelasting aldaar alleen zou zijn toe te schrijven aan de „late" afkondiging van de ordonnantie op dat middel. Voorts is het wel wat zeer euphemistisch, te spreken van „late" afkondiging, waar men te doen heeft met een belastingverordening, die in Mei 1921 werd afgekondigd en terugwerkende kracht kreeg tot 1 Januari 1920".

Hoe sterk is hier de onredelijkheid, de terzijdestelling van de feiten. Tusschen de aankomst der belastingvoorstellen uit Indië en hunne boeking in het

Nederlandsche Staatsblad, een anderhalf jaar later, ligt juist de verre teruggang der Indische oorlogswinsten. Het is voornamelijk die inzinking geweest, welke de inning der nieuwe belastingen zoo bemoeilijkte. Het profijt der mooie jaren was alweer verwerkt of niet zelden, met de genieters, verdwenen. Het belasting betalen over winsten van diep betreurde geluksjaren is nog verdrietiger dan anders en het is deze stemming van het Indische bedrijfswezen, welke het werk van den fiscus in niet geringe mate verzwaarde. Dit gevolg van de „late afkondiging" mag zeker niet aan de Indische Regeering worden verweten.

De op het Plein ondernomen vertraging van de afhandeling der Indische belastingen heeft nog een ander gevolg gehad, dat de heer Treub voorbijgaat. De „weelderoes", waarin het Opperbestuur verkeerde, toen het de Indische voorstellen anderhalf jaar aanhield, terwijl Indië zoo ernstig met de schatkist sukkelde, heeft veroorzaakt, dat er minstens twintig millioen zijn teloor gegaan. Het feit is te merkwaardig en wordt te gaarne door de belasting-opposanten verwaarloosd om het niet telkens weer tot zijn recht te brengen.

De Indische voorstellen behelsden naast de producten- en extra-winstbelastingen ook verhoogingen van de in- en uitvoerrechten, welke reeds voor 1920 bestemd waren en dan noodzakelijk tijdig hadden moeten worden afgehandeld, want zij verdroegen geen terugwerkende kracht. Door ook deze heffingen in de vertraging te betrekken, ging er voor Indië, naar de eigen berekening van de Indische Regeering, in den Volksraad meegedeeld, ƒ 365.000 per week verloren, of gedurende een welwillend op 52 weken gestelden vertragingstijd rond 20 millioen.

Een derde gevolg van het beleid des Opperbestuurs is geweest, dat niet het aandeelenkapitaal grondslag is geworden voor de berekening van het winstpercentage, waarop de extra-winstbelasting zou intreden, maar het effectieve kapitaal; de winsten, welke voor reserve en uitbreiding werden besteed, gingen dus den fiscus voorbij. De heer Treub stelt de rechtvaardigheid van dien maatregel boven twijfel, maar men kan ook met evenveel stelligheid en grootere aannemelijkheid zeggen, dat winst en niet haar overblijfsel moet worden belast en dat de fiscus dus recht heeft op zijn deel van alle opbrengst, welke beschikbaar is nadat het noodige voor de exploitatie, de strikte verplichtingen en het kapitaalsbehoud hieruit zal zijn gekweten. Maar hoe dan ook, deze wijziging in de vertraagde Indische voorstellen heeft ten gevolge gehad de z.g. „kapitaalsaantooningen", een fiscaal werk, zoo veeleischend wat de contrôle betreft, zoo tijdroovend en bezwaarlijk, dat de Indische Regeering al dadelijk, toen de heer Gerritzen den eisch in den Volksraad stelde, uit eigen harde ervaring met de vroegere inkomstenbelasting er nadrukkelijk voor waarschuwde.

Als nu niettemin in den Haag anders wordt besloten, terwijl Indië naar huishoudgeld snakt, is het dan redelijk, de Indische Regeering aansprakelijk te stellen voor gevolgen, waarvan Zij de ellende van den beginne heeft voorzegd, waartegen Zij met alle kracht heeft gemaand, maar welke niet-

temin door het Plein zijn uitgelokt? En erger dan onredelijk wordt het — „men zou gevaar loopen onhoffelijk te worden" met een juistere qualificatie — als de heer Treub, erkennende, dat de achterstand elke beeldvorming omtrent de Indische financiën uitsluit, zich het „onbehagelijk gevoel" veroorlooft, „willens en wetens bij den neus te worden genomen". Als er iemand bij den neus genomen is, dan is het wel de Indische Regeering zelve. De heer Treub, ofschoon dan nog betrekkelijk kort in dienst van den Ondernemersraad, kan dat toch wel al weten. Hare belastingplannen zijn door het Opperbestuur en een even weinig ontziende parlementsmeerderheid met graagte om hals gebracht".

Het einde der ethische periode

In *Nieuw-Indië* van Augustus/September j.l. betoogt A. M. J, dat de z.g. ethische periode in de koloniale politiek in het jaar 1918 ten einde liep. De instelling van den Volksraad in dat jaar was eenerzijds nog geheel het werk van Nederlandschen staatkundigen invloed, doch zij heeft aan den anderen kant mogelijk gemaakt, dat toen reeds dadelijk het Indische geluid zich veel duidelijker deed hooren.

„Als dan in November 1918 de revolutie-storm over een deel van Europa gaat, is in den Volksraad een terugslag daarop merkbaar en dan ontspruiten de November- en December verklaringen van den Gouverneur Generaal niet meer aan ethische overwegingen, maar zijn een gevolg van de politieke omstandigheden in Nederland en Indië. Met de Garoet-tragedie in het daarop volgende jaar ondergaat de publieke opinie in Europeesche en bestuurskringen een merkbare verandering ten aanzien van de inlandsche beweging.

Een zekere mate van welwillendheid uit de ethische periode maakt bij velen plaats voor een stelling nemen tegen de volksbeweging in het algemeen.

Aan den anderen kant dringt in die jaren in ruimere kringen het besef door, dat de Indische gemeenschap recht heeft op een zelfstandiger eigen leven".

De schrijver meent, dat de nieuwe periode niet zal mogen worden gekenmerkt door een rassenstrijd, al zal dan ook in de Indische maatschappij het rasonderscheid van veel beteekenis blijven. „De vraag en de groote opgaaf tevens is of niet in het belang van Indië boven dezen strijd uit zal moeten gaan de wil tot samenwerking van de verschillende elementen in de ontwikkeling van het Indische eilandenrijk".

De derde vergadering van den Volkenbond.

Opmerkelijk bevredigend luiden de beschouwingen over de resultaten, door de vergadering van den Volkenbond in haar derde zitting te Genève verkregen. „De derde bijeenkomst", schreef The Manchester Guardian Weekly van 6 October jl., „was vol hoop voor de toekomst van den Volkenbond. Niet te vroeg werd hij opgericht als een instelling, waarop men een beroep

kan doen in geval van nationale rampen, wanneer het geval te ernstig is geworden voor de dokters, die het hebben verknoeid. Van deze vergadering zal nu gelukkig een plan uitgaan om Oostenrijk weer op de been te brengen.

Verder moet de gereedheid worden gewaardeerd, waarmee de Bondsorganisatie Dr. Nansen in staat heeft gesteld, de zorg voor de vluchtelingen van Smyrna ter hand te nemen. Door zijn hulpmaatregelen zou de Volkenbond zijn bestaan al rechtvaardigen, zoo hij geen andere doeleinden had. Maar op zijn grootere en wijdere oogmerken is ook beslister en ondernemender dan in eenige vorige bijeenkomst het streven gericht. De uitvoerige gedachtenwisseling, geleid door Lord Robert Cecil en den heer De Jouvenel, over den vorm, dien men dient te geven aan een internationale overeenkomst voor wederzijdsche waarborging en ontwapening, kan voor 't oogenblik in haar strekking visionair schijnen. Maar in tegenstelling met soortgelijke visioenen van het verleden zal het tegenwoordige niet meer kunnen verdwijnen. De volgende zitting der Assemblée — naar wij hopen, dan ook de groote volken omvattende, die er nu nog buiten staan — zal zich weer bezig houden met het ontwerp, dat inmiddels naar een commissie is verwezen om meer volledig te worden uitgewerkt. Het zal dan worden behandeld, niet als een droom, doch als een stuk werk, waartoe de Volkenbond werd geschapen en dat hij van plan is tot stand te brengen. Door opeenvolgende bijeenkomsten, zoo noodig, zal het duidelijk voor de oogen der wereld worden gehouden, — als een blijvende wegwijzer naar de oplossing. Het gevaar, dat de ontmoediging der overwinnende regeeringen den Volkenbond zou kunnen neerdrukken, is door de kracht dezer derde zitting gebleken voorbij te zijn. De Bond wil gehoord worden, wil de beteekenis van het lidmaatschap verruimen, wil de wereldvraagstukken behandelen, waarvoor hij werd ingesteld. De gezindheid en de geestdrift der afgevaardigden bewijzen, dat zij vastbesloten en in staat zijn vol te houden, totdat zij, door de gestadige vordering en geleidelijke winst in kracht, die Lord Robert Cecil voorspelde, hun doel zullen hebben bereikt".

Niet minder waardeerend liet zich bijv. *The Economist* over de verkregen resultaten uit.

Het Nabije Oosten.

De gebeurtenissen in het Nabije Oosten deden bij velen ernstige bezorgdheid ontstaan. De door het verdrag van Sèvres in 1920 gegeven regeling bleek niet houdbaar en een conflict brak uit. Sir Abbas Ali Baig spreekt in *The Asiatic Review* van October jl. de meening uit, dat Engeland's politiek in dit deel der wereld nog altijd de nawerking ondergaat van Gladstone's heftige haat tegen de Turken, ja, tegen alle Mohammedanen, die hij in kruisvaardersijver aan den kaak stelde als de volgelingen van „dat verwenschte boek", den Koran. (Juister is het waarschijnlijk, dat Engeland slechts gepoogd heeft door een riskante pro-Grieksche politiek een plaatselijken steun te winnen voor zijn streven om de zeestraten tusschen Middellandsche en

Zwarte Zee tot een vrijen, internationalen handelsweg te maken en hiertoe de Turksche macht zooveel mogelijk van de zoomen dier straten verwijderd te houden. In allen gevalle heeft het hierbij meer gewild dan bereikbaar bleek).

Voor de verhoudingen tusschen Engeland en Turkije is het niet bevorderlijk geweest, dat in 1907 de Engelsch-Russische toenadering tot stand kwam, die — misschien door Engeland begeerd als steun met het oog op een mogelijken strijd tegen Duitschland — voor de Turken de beteekenis had van een ernstige bedreiging van Constantinopel. Het schijnt, dat de Jong-Turksche revolutie van 1903, waaraan ook Moestafa Kemal deel nam, onder meer werd geïnspireerd door ongerustheid voor de toekomst van het Turksche land. Maar hoezeer de Turksche constitutionalisten zich moeite gaven om hun volk op hooger niveau te brengen, zij moesten beleven, dat de eene ramp na de andere den Turkschen staat trof, hetgeen mede werd toegeschreven aan de minder welwillende houding der machtige Russisch-Engelsche combinatie. De oorlogen tegen Italië en op den Balkan versnelden het proces van de ontbinding der Ottomaansche macht. Toen de wereldoorlog uitbrak, wierp Turkije zich in de armen van Duitschland om aan de bedreiging van Rusland te ontkomen. Op de nederlaag volgde het verdrag van Sèvres. Voor Turkije bleek dit zoo uiterst ongunstig, dat de geheele Mohammedaansche wereld ongerustheid toonde. In Voor-Indië ontstond de Khilafat-beweging. Doch ook de Jong-Turken konden zich bij den nieuw geschapen toestand niet neerleggen. Moestafa Kemal was reeds begonnen, in Klein-Azië de nationalistische beweging te organiseeren. Deze beweging breidde zich snel uit, ook door de algemeene verontwaardiging over het ruwe geweld, waaraan de Grieken zich bij de bezetting van Smyrna in Mei 1919 schuldig maakten. Kort daarop kwam te Erzeroem een Ottomaansche nationale conferentie bijeen en daar werd op voorstel van Kemal besloten, te Angora een nationalistische regeering te organiseeren, geheel onafhankelijk van het machtelooze bewind van den sultan te Constantinopel, die door de militaire macht der geallieerden werd beheerscht.

Moestafa Kemal's plannen hadden spoedig succes. De vergadering van Angora formuleerde een aantal eischen, die, samengevat onder den naam van het nationale pact, in Januari 1920 door het parlement te Constantinopel werden onderschreven. Men deed afstand van de streken, bewoond door Arabische meerderheden, doch eischte het overige voor Turkije op, met name Oost-Thracië benevens Constantinopel en de zeestraten, behoudens zekere waarborgen voor de vrijheid van handel en verkeer.

Na den terugkeer van koning Constantijn in Griekenland ontstond tusschen de geallieerde mogendheden oneenigheid. Frankrijk weigerde den Grieken verder steun en trad in een vriendschappelijke verhouding tot het Angorabewind. Hierdoor werd dit versterkt, terwijl Engeland alleen kwam te staan, nadat het Angora-leger de Grieken had overwonnen en verdreven. Deze positie van „eenigen vijand der Moslims" was natuurlijk niet zeer aangenaam voor een staat met 100.000.000 Mohammedaansche onderdanen.

Onderhandelingen zijn nu geopend, die schijnen te zullen leiden tot inwilliging van de voornaamste eischen van het Angora-bewind.

Deze gebeurtenissen hebben vele pennen in beweging gebracht. Zoo waarschuwde brigade-generaal C.D. Bruce in een artikel „The gulf that threatens" (*The Asiatic Review*, October 1922), dat een groeiend antagonisme tusschen de Aziatische en Europeesche wereld het gevolg van den wereldoorlog is geworden. Dit, gevoegd bij het instinctieve wantrouwen van den Aziaat tegenover den Europeaan, is een ernstige gevaar voor den wereldvrede geworden. Azië staat thans aan den tweesprong. Indië en China, Turkije en Perzië, bewoond door nagenoeg de helft van de bevolking der geheele wereld, hebben de keuze, zich te assimileeren aan- of zich te bevrijden van de Westersche beschaving. Het eerste belooft luisterrijke reïncarnatie, het tweede kan slechts tot ondergang leiden.

In allen gevalle moet getracht worden, een opbouwende politiek aan te geven, waardoor verwijdering tusschen Oost en West kan worden tegengegaan.

Aanbevolen wordt daarom, de Britsche politiek voortaan te doordringen van twee leidende gedachten ter verzekering van den toekomstigen vrede van Azië en van de geheele wereld: ten eerste de reorganisatie en vernieuwing van China en ten tweede het herstel van de vroegere pro-Turksche politiek.

De verhouding tot Turkije is blijkbaar niet de eenige moeilijkheid, waarvoor Engeland in het Nabije Oosten staat. De uitoefening van het mandaat in Mesopotamië (Iraq) heeft reeds stemmen doen opgaan om te betoogen, dat het beter zou zijn om de kostbare bemoeienis met dit gebied zooveel mogelijk te beperken en hiertoe, met beëindiging van het mandaat, de verhouding tusschen dat land en Engeland bij verdrag te regelen. Begin October schijnt dit verdrag inderdaad tot stand te zijn gekomen. Het geeft de beginselen aan van een régime van vrijheid, verdraagzaamheid en rechtvaardigheid en verplicht Engeland tot financieele en militaire ondersteuning, zoo dit noodig mocht zijn. Dit brengt dan echter weer mee, dat de Britsche hooge commissaris stem moet hebben in fiscale zaken en in de buitenlandsche politiek. Engeland zal stappen doen om Iraq als lid in den Volkenbond te doen opnemen. Daarmede zou een eind aan het Britsche mandaat komen. Gehoopt wordt dat het verdrag aan de verwachtingen zal beantwoorden. (*The Economist* van 14 October jl.).

Nationalisme en protectionisme in Britsch-Indië.

De Indische fiscale commissie heeft een verslag uitgebracht, waarin wordt aanbevolen het traditioneele vrijhandelstelsel met een zuiver fiscaal tarief te vervangen door een politiek van bescherming met discriminatie (bevoorrechting). De hoofdoorzaak wordt gezocht bij het nieuwe Indische nationalisme.

„De dolzinnige eindbestemming van nationalisme en protectie is algeheele handelsverlamming", klaagt *The Economist* van 21 October jl. naar aanleiding hiervan.

Het verslag vermeldt, dat Britsch-Indië na het uitbreken van den oorlog door fiscale redenen genoopt werd, de invoerrechten te verhoogen, hetgeen ten slotte uitliep op een tarief met protectionistisch effect. In 1914 bestond een fiscaal tarief met een heffing van 5 % van bijna alle invoerartikelen. In 1916 werd het tarief uit fiscale noodzaak tot 7½ % verhoogd, terwijl voor de katoenen stukgoederen een invoerrecht van 3½ % bleef bestaan, met een accijns op denzelfden voet.

In 1921 veroorzaakte een begrootingstekort een sprong tot 11 %, katoenen stukgoederen inbegrepen, terwijl de accijns hiervoor 3½ % bleef.

In 1922 is de heffing over 't algemeen tot 15 % gestegen, behalve voor katoenen stukgoederen, ten aanzien waarvan de toestand onveranderd blijft.

De fiscale resultaten waren gunstig. Voor den oorlog brachten de douanerechten 14.7 % van de totale inkomsten op, in 1921-'22 31.4 %. Behalve de nationalistische aandrang tot invoering van een hooger tarief, pleitte daarvoor dus ook een fiscaal motief.

De laatste wijziging van de locale raden-ordonnantie.

In *Locale Belangen* van 16 November j.l komt G. de Raad op tegen de houding, door een aantal leden van den Volksraad aangenomen bij de laatste wijziging van de locale raden-ordonnantie. Hij vreest uit sommiger uitlatingen te moeten afleiden, dat er nog heel wat meer broeit en dat er in elk geval verschillende leden van den Volksraad zijn, die met bijzonder groot genoegen de Regeering zullen steunen, wanneer deze op den nu ingeslagen weg zou willen voortgaan en de bevoegdheden van de locale raden nog meer zou willen beperken. Schrijver ziet hierin de openbaring van een nieuwe mentaliteit inzake de decentralisatie.

„Er zijn toch in de gansche bezuinigingsbeweging twee duidelijk merkbare stroomingen De eene, waaraan ze haar kracht ontleent, die haar brengt tot mogelijkheid van daden, is die, welke inderdaad niets anders beoogt dan het herstel van het geschokte financieel evenwicht, een zuiver redelijk streven, dat ieder moet toejuichen en bevorderen. Doch de tweede, die de zaak vertroebelt en bederft, is die, welke uit de noodzakelijke bezuiniging politieke munt tracht te slaan en nu de gelegenheid schoon ziet om hare denkbeelden voorloopig te doen triomfeeren".

Schrijver betreurt het, dat den localen raden oppervlakkig-weg financieele onbetrouwbaarheid wordt toegeschreven en hij wijst er op, dat het hier ging om rechten, eerst den localen raden toegekend en thans hun weder ontnomen, zonder dat hiertegenover eenige compensatie werd gesteld. Z.i. is hierdoor een bedenkelijke toestand van onzekerheid geboren.

Hij spoort aan tot verhoogde activiteit, tot verbetering van fouten, doch ook tot rustelooze propaganda van de decentralisatie-gedachte. Een troost is het, dat bezuiniging in den goeden zin van het woord decentralisatie niet uitsluit.

De Ned. Indische spoorwegen.

In het Soerab. Handelsblad van 15 en 17 November is een artikel gewijd aan „Onze spoorwegen". De schr., die zich B.Z.K. teekent, behandelt in het eerste deel het vraagstuk der staats- of particuliere exploitatie. Als uitgangspunt neemt hij daarbij het artikel van den heer G. P. J. Caspersz in Econ.-Statist. Berichten van 14 September 1921, dat volgens hem de diepere bedoeling had de nadeelen van overheidsexploitatie te stellen tegenover de zegeningen van het particuliere stelsel. Daarop is levendig debat gevolgd, waaraan de schr. enkele beschouwingen wil toevoegen om uiteen te zetten, waarom in Nederland en hier te lande een verschillende exploitatievorm gekozen werd en hoe de stelsels bezig zijn zich te vervormen.

Toen de eerste spoorwegen in Indië moesten worden aangelegd, verkeerde de Manchesterschool in haar bloeitijdperk en verwachtte men van het ongebreideld particulier initiatief het grootste nut voor de samenleving. In Indië heerschten echter ook andere opvattingen inzake overheidsbemoeiing; deze laatste, het gevolg van ongeregelde toestanden en gedeeltelijk voortvloeiend uit de geschiedenis van het geprivilegieerde handelslichaam, was hier niet zoo vreemd, als in het moederland. Maar de factor, welke inzake spoorwegaanleg en -exploitatie de eindbeslissing bracht, was niet in de eerste plaats van theoretischen aard. Nadat voor de lijn Semarang-Vorstenlanden (1862) en Batavia-Buitenzorg (1864) concessie verleend was aan de N. I. Spoorweg Mij. slaagde men er niet in het particulier kapitaal op eenigszins grootere schaal voor andere spoorwegen te interesseeren. Toen poogde minister Mr. P. P. van Bosse staatsaanleg van de Kamer gedaan te krijgen, echter eveneens vruchteloos. Toen echter de eischen van het particuliere kapitaal te hoog bleven, werd eindelijk de aanleg van een klein staatslijntje Soerabaja-Pasoeroean-Malang aangenomen; staatsexploitatie ervan volgde, omdat voor particuliere exploitatie zich geen gegadigden opdeden. De resultaten ervan waren aanvankelijk gunstig; toch bleef men meer voor particuliere exploitatie voelen; opvolgende ministers gingen met de N.I.S. contracten voor nieuwe lijnen aan, maar deze lokten heftig verzet uit, zelfs bij de mannen van de N. I. S. zelf, en werden door de Tweede Kamer met algemeene stemmen verworpen (1878), terwijl de Kamer even te voren den aanleg van een paar staatslijntjes aannam. Later is er nog eens sprake van geweest, dat de Ned. Handel Mij. de lijnen van den staat zou aankoopen, welk plan ook in regeeringskringen vele voorstanders had, terwijl juist van particulieren er verzet tegen kwam; zoo protesteerde de Soerabajasche kamer van

koophandel en nijverheid tegen dergelijke vervreemding. Ook kwam nog eens het plan voor het verleenen van concessie met subsidieering door den Staat ter sprake; hiervan is nooit iets gekomen.

Het N. I. Gouvernement ging rustig met zijn spoorwegaanleg door; het particuliere net werd nagenoeg niet uitgebreid. Zelfs bleek het niet mogelijk te zijn om, toen de B. O. W. het partieele lijntje Batavia-Tandjong Priok niet langer voor den havenaanleg noodig had, dit aan de N. I. S., welke toen de lijn Batavia-Buitenzorg nog in haar bezit had, in exploitatie te geven; de N. I. S. zag er geen financieel voordeel in. Zooals van zelf spreekt, nam de Staat door zelf den aanleg van allerlei lijnen ter hand te nemen een groot risico op zich, dat juist de particuliere maatschappijen afschrikte. Omtrent de directe baten maakte men zich bij de S. S. geen illusies; deze gaven bij de plannen ook niet den doorslag; zelfs werd niet vastgehouden aan den eisch van rentabiliteit, als de ecomische en politieke voordeelen evident waren. Tal van lijnen werden gebouwd, waarvan de geraamde opbrengsten een lage rente van het daarin te steken kapitaal vertegenwoordigden, zoo bv. Krawang-Padalarang 1.5 %, Buitenzorg-Tjitjalengka 1.75 %, Bandjar-Parigi 1 %. Men kan daarom de door de S. S. aangelegde lijnen, wat financieele resultaten betreft, niet vergelijken met die der particuliere maatschappijen, welke den eisch van een dadelijke of spoedige rentabiliteit stelden. Als bij de 1ste algemeene aanvullingsbegrooting 1922 door de Regeering opgemerkt: een vergelijking der resultaten van de S S. met de winsten der particuliere spoor- en tramwegen zou, indien men het fundamenteele verschil in opzet uit het oog verliest, tot onjuiste gevolgtrekkingen leiden. Ook wat de exploitatie betreft, bestaat er fundamenteel verschil; er spreken daarbij voor het staatsbedrijf nog andere factoren mede, welke wel aan de volkshuishouding ten goede komen, maar zich niet in cijfers laten uitdrukken. Bij de particuliere bedrijven treedt het winstbejag alleen op den voorgrond, zooals met een paar aanhalingen uit jaarverslagen wordt uiteengezet.

De resultaten van crisisjaren, zoo wordt verder betoogd, zijn niet geschikt om daarop theoriëen te bouwen. Het feit, dat het bedrijfsoverschot der S. S. van 1917 tot 1920 achteruitging van 21 tot 11.7 millioen, terwijl dat der particuliere bedrijven van 13.3 tot 18 millioen steeg, is nog geen bewijs voor de ondeugdelijkheid van het stelsel. In de periode 1913-1915, meer normale tijden, liep het bedrijfsoverschot der S.C.S. van *f* 1.576.000 tot *f* 1.327.000 terug, dat van de S S. steeg van *f* 16.476.000 tot *f* 18.416.000. De rentabiliteit der S.C.S. ging van 1911 tot 1916 met 5.3 pCt. achteruit, voor het S. S. bedrijf steeg zij met 1.5 pCt.

Terwijl in Indië de staatsexploitatie noodgedwongen aanvaard werd, bleef men in Nederland bij particuliere exploitatie zweren. Toch kwam in deze stemming gaandeweg kentering. Prof. M. W. F. Treub deed een eersten ernstigen aanval (1898); de vereeniging voor de staathuishoudkunde en de statistiek maakte er een onderwerp van debat van: zoo ontstond er een levendige discussie over. Een motie-Bos, waarin de

wenschelijkheid van staatsexploitatie werd uitgesproken, in 1902 ingediend, kwam pas in 1908 in behandeling en werd verworpen; tegelijk echter werd besloten tot instelling van een staatscommissie tot onderzoek van de vraag, hoe en op welke wijze in het spoorwegbeleid verandering ware aan te brengen. Zij bracht in 1911 een zeer belangrijk rapport uit en bleek toen geen meerderheid te bevatten, welke zich voor staatsexploitatie uitsprak. Toch nam het aantal voorstanders van dezen bedrijfsvorm toe. Wetsontwerpen in die richting werden wel ingediend, maar brachten het niet tot een behandeling. Ondertusschen hadden de spoorwegmaatschappijen een belangengemeenschap gesloten, waardoor het principe „concurrentie", een der twee beginselen voor de overeenkomsten van 1890, overboord werd gegooid. Sedert 1 Jan. 1917 kwam de exploitatie der Nederlandsche spoorwegen, practisch gesproken, in handen van één groot lichaam. Gedurende de oorlogsjaren waren de spoorwegen in het belang van den rijksdienst gevorderd geworden; de verliezen werden door het rijk bijgepast. In 1919 maakten verschillende factoren het bedrijf zoo duur, dat men ondanks tot het uiterste opgedreven tarieven voorzag geen dividend van beteekenis te kunnen uitkeeren, en daarmede de mogelijkheid, dat de maatschappijen gebruik zouden maken van haar bevoegdheid om de overeenkomsten op te zeggen en den Staat der Nederlanden tot naasting te nopen. In deze phase achtte de Regeering het beter en voordeeliger met de S. S. en de H. IJ. S. M. nadere overeenkomsten te sluiten, waarbij het aandeelenkapitaal van resp. 18 en 22½ millioen met 22 en 27½ millioen werd uitgebreid, welke laatste bedragen de Staat dan zou nemen. De Staat verzekerde zich zoodoende een stemmenmeerderheid; men voorkwam zoo, dat men op duurdere wijze tot een regelrecht staatsbedrijf zou komen, en in de zeer sterk gevoelde kapitaalbehoefte werd voorzien. Eind 1920 kwam dit wetsontwerp in de Tweede Kamer, in Juni 1921 werd het daar, in Juli d.a.v. in de Eerste Kamer aangenomen. Zoo was het particulier bedrijf in een staatsbedrijf omgezet, al was voor de exploitatie der Nederlandsche spoorwegen de vorm van een gemengd bedrijf gekozen. Aanleiding tot dien ommekeer was het feit, dat de particuliere exploitatie voor Nederland haar ondeugdelijkheid had bewezen. Wel waren in 1921 de financieele resultaten ongunstig, maar dit lag niet aan de wijziging in den bedrijfsvorm.

De schr. concludeert dan uit het bovenstaande, hoe overduidelijk is gebleken, dat financieele tegenspoed ook wel bij goed beheer der spoorwegmaatschappijen voorkomt, in die mate zelfs, dat men een jarenlang hardnekkig verdedigd principe op zij zet. Het mag dan ook wel zonderling heeten, dat op hetzelfde oogenblik, dat in Nederland een stelsel ineenzeeg, ditzelfde stelsel als lichtend voorbeeld aan Indië werd voorgehouden.

Het Soerab. Handelsblad van 28 November brengt het slot van de beschouwingen over „Onze spoorwegen". De schr. wijst daarin op verschijnselen, analoog aan de strooming, welke in Indië merkbaar wordt. In Duitschland ijverde de Stinnes-groep voor „Verstaatlichung" der

spoorwegen; de door de Duitsche regeering benoemde socialisatie-commissie sprak zich in meerderheid uit voor overheidsexploitatie (December 1921). Enkele punten uit dit rapport worden vermeld: noodzaak tot bezuiniging en tariefsverhooging, uitbreiding van het net met rendabele lijnen, commercieele boekhouding en afscheiding van het bedrijf van de huishouding van den staat. Een staatsbedrijf wordt geen beletsel voor een goed en zuinig beheer geacht.

Ook in Nederland werden dergelijke vraagstukken herhaaldelijk besproken. Zoo diende Dr. Bos in 1907 bij den Minister van Koloniën een eindrapport in inzake de invoering van een verbeterde boekhouding bij de daarvoor in aanmerking komende gouvernementsbedrijven, wat weer aanleiding gaf tot het rapport- Wenckebach (1914), waarin de noodzakelijkheid betoogd werd aan het bedrijf der S. S. in Indië autonomie te verleenen, waardoor te sterke inmenging van Regeering en volksvertegenwoordiging geweerd zou worden, en voorts voorkomen zou worden, dat de S. S. dienstbaar gemaakt werd aan belangen, vreemd aan het bedrijf. De toekenning van rechtspersoonlijkheid zou gelegenheid geven den invloed der geldelijke uitkomsten op de landsfinancien te temperen en het centrale gezag ontlasten. De schr. voegt erbij, dat de S. S. dan bedrijfsleeningen zou kunnen aangaan, maar stelt daartegenover de vraag, of door afzondering der bedrijven het algemeene Indische crediet geen schade zou lijden en of Indische spoorwegen een gewild beleggingsobject zouden vormen. Het kapitaal ervoor zou niet in Indië zelf te vinden zijn. De Minister verklaarde dan ook, dat de geraadpleegde financiers meer voelden voor den inbreng der S. S in een naamlooze vennootschap, waarvan de aandeelen geheel of gedeeltelijk in het bezit van het Gouvernement zouden zijn.

Tevoren had (1907) de drang tot betere boekhouding geleid tot instelling van den gouvernements-accountantsdienst, welke in verschillende gouvernementsbedrijven de commercieele boekhouding invoerde. In Nederland maakte zich het streven kenbaar om het financie-wezen der bedrijven los te maken van de algemeene staatsbegrooting, en daarvoor een boekhouding in te voeren, welke een beter overzicht gaf van het staatsvermogen. Dit leidde tot de „bedrijvenwet" van begin 1912. Wel zouden voor de bedrijven afzonderlijke rekeningen en begrootingen worden samengesteld, maar het was tegelijk de bedoeling om tusschen de commercieele boekhouding en de begrootings- en rekeningscijfers verband te leggen, om in de algemeene begrooting rekening te kunnen houden met de vermoedelijke resultaten der bedrijven, daarbij onderscheid makend tusschen kapitaal- en exploitatieopbrengsten en- uitgaven. De bedrijvenwet werd niet toepasselijk verklaard op het staatsmijnbedrijf, waarvoor men een soepeler regeling noodig achtte. Had men in Nederland een staatsbedrijf gehad als onze S. S., dan zou dat evenzoo buiten de wet gehouden zijn. Ook in Indië begon men met het ontwerpen van een bedrijvenwet; verschillende ontwerpen zijn gemaakt, welke echter geen van alle succes hadden; thans werkt een commissie aan een nieuw ontwerp. Mocht dit van een niet verder gaande

strekking zijn dan de Nederlandsche bedrijvenwet, dan zal het, eenmaal wet geworden, er niet toe bijdragen om de bezwaren tegen staatsexploitatie van spoorwegen weg te nemen. Brengt een bedrijvenwet hier te lande voor de S. S geen grootere vrijheid van beweging, dan is de vraag te overwegen, of inbreng der S. S. in eene naamlooze vennootschap aanbeveling verdient.

De schr. bespreekt dan de mogelijkheid tot uitbreiding onzer spoorwegen. Dat voor aanleg spoedig belangrijke fondsen beschikbaar zullen zijn, is ondenkbaar. De eisch van rentabiliteit zal den aanleg van vele economisch nuttige, maar niet financieel loonende lijnen verhinderen. Wat de lijnen betreft, die wel uitzicht geven op winstgevende exploitatie, ook die zal de Staat niet kunnen bouwen. Moet de Staat die nu door het particuliere kapitaal laten bouwen, of de concessie niet uitgeven en wachten tot hij zelf weer middelen voor den bouw kan krijgen?

De groote vraag, waarom het in de toekomst zal gaan, is: welke functie wil men de spoorwegen in de moderne koloniale samenleving laten vervullen? Luidt het antwoord, dat de ijzeren wegen moeten dienen om land en volk economisch vooruit te brengen en dat het daarnaast een cisch van rëeele politiek is, dat de spoorwegen zichzelf financiëel moeten kunnen bedruipen, dan is een tweede vraag: is dit bij den bestaanden organisatievorm mogelijk, zoo niet, welke wijzigingen moeten dan daarin worden aangebracht?

De vereeniging ter bestudeering van koloniale vraagstukken heeft, zooals reeds in den aanhef werd vermeld, deze kwesties in beschouwing genomen. Bij de overwegingen, welke straks de prae-adviseurs tot bepaalde conclusiën zullen leiden, dienen dezen niet uit het oog te verliezen, dat, wat de Indische staatsspoorwegen aangaat, deze groot zijn geworden onder een bepaald stelsel; dat zij aan land en volk onberekenbare voordeelen hebben gebracht, zoodat niemand het economisch nut, dat zij gesticht hebben, meer in twijfel trekt, althans achterstelt bij hetgeen de particuliere ijzeren wegen in dit opzicht gebracht hebben; dat zij voorts technisch aan elke particuliere maatschappij tot voorbeeld kunnen strekken en dat het alleen de teleurstellende geldelijke resultaten in een crisisperiode, alsmede financiëele moeilijkheden van den Lande zijn, welke de huidige ongunstige toestanden hebben geschapen. Vooral voorzichtig zij men onder deze omstandigheden met af te breken, wat in jaren werd opgebouwd.

Het is niet aan te nemen, dat het komende congres dier vereeniging een oplossing zal brengen, welke ieder zal bevredigen; indien de beraadslagingen echter tot resultaat hebben, dat omtrent het aan de orde gestelde onderwerp — speciaal wat de spoorwegen betreft — heldere begrippen baan breken, dan zal deze vereeniging een heel, heel nuttig werk verricht hebben.

Mijnwezen.

Bij de aanvallen, die in den laatsten tijd op de strekking van de mijnwet en de toepassing ervan gedaan zijn, voegt het Soerab. Handelsblad een

nieuwen, in het nummer van 23 November, met het hoofdartikel: „De dienst van het mijnwezen en het publiek". Het artikel bestrijdt een ander, in het Octobernummer van „De mijningenieur" verschenen, waarin een ambtenaar van genoemden dienst een poging deed enkele verkeerde meeningen bij het groote publiek weg te nemen. De verantwoordelijkheid voor den geweldigen achterstand in de behandeling der vergunningsaanvragen wordt geschoven op de Nederlandsch Regeering van 1913, toen in verband met de gedragslijn ten aanzien van de fossiele brandstoffen de verleening van opsporingsvergunningen practisch moest worden stopgezet. Een tweede reden was de enorme toeneming der aanvragen: 1.213 in 1911 en 3.850 in 1912. De arbeid werd nog vermeerderd door herexaminatie als gevolg van veranderingen in topografische kaarten. De schr. in het Soerab. Handelsblad stelt daartegenover de geschiedenis van de Indische mijnwet. Zij dagteekent van 1890; de invoering moest echter 8 jaar wachten op de mijnordonnantie, die nader de détails regelde. Toen deze in 1907 eenmaal in werking was gesteld, bleken verscheiden bepalingen niet te deugen, tot onbillijkheden te voeren en een geweldigen administratieven rompslomp te veroorzaken. Volgens den schr. zouden door betrekkelijk geringe wijzigingen deze bezwaren kunnen worden weggenomen. Thans wordt door het mijnwezen monnikenwerk verricht, zonder dat een ernstige poging gedaan wordt de belemmerende bepalingen veranderd te krijgen. Een aanloop daartoe is wel genomen, echter zonder de particuliere mijnbouwondernemers te raadplegen. Toen dit uitlekte, heeft zich vrijwel de geheele Indische mijnbouwindustrie, om niet weder voor tal van jaren aan onpractische en ondeugdelijke bepalingen gebonden te zijn, verzocht in deze aangelegenheid gekend, erover gehoord te worden. De meeste mijnbouwondernemers hebben toen nota's ingediend, waarin zij hun bezwaren tegen de bestaande bepalingen uiteenzetten en veranderingen voorsloegen om deze uit den weg te ruimen. Van eenige diligentie om met behulp van deze gegevens wijzigingsvoorstellen bij de Regeering aanhangig te maken, blijkt bij het mijnwezen echter niets; er zijn al weer 5 jaren ongebruikt voorbijgegaan. Toch bleken dadelijk bij de inwerkingstelling sommige bepalingen, die betrekking hebben op de behandeling van opsporingaanvragen, niet te voldoen; wanneer met bekwamen spoed daarin verandering was gebracht, dan had de in 1911 ingezette stroom aanvragen verwerkt kunnen zijn en zou men thans niet met een achterstand zitten, die daarom ook niet aan de Nederlandsche Regeering van 1913 verweten mag worden.

Het artikel in „De mijningenieur" eindigde met de verzekering, dat het mijnwezen niet wil zijn de klip, waarop elk particulier initiatief vastloopt, maar dat die dienst wil helpen en voorlichten. Tot nu toe bleek daarvan echter weinig, niet alleen door het onveranderd laten van de bepalingen, welke het particulier initiatief fnuiken, maar ook door de reserveering van groote gebieden, niet alleen voor fossiele brandstoffen, maar ook voor den ertsmijnbouw. Het Gouvernement schiep zichzelf daardoor een monopolie en schoof voor den particulier den grendel op de deur. Het mijnwezen was op

expansie bedacht, die slechts ten koste van den particulieren ondernemingsgeest kon plaats hebben.

Gelukkig is in den allerlaatsten tijd onder het personeel van het mijnwezen een kentering van de meeningen waar te nemen. In de ook in dit tijdschrift afgedrukte motie, door de vergadering van ingenieurs bij 's Lands mijndiensten in Augustus van dit jaar aangenomen, werd er op aangedrongen, dat aan den particulier naast de overheid gelegenheid tot opsporing en ontginning van delfstoffen zou worden gegeven. De schr. raadt dezelfde vereeniging aan zich thans ook nog in een motie uit te spreken ten gunste van het behoud der poenale sanctie, omdat zonder deze particulier noch overheid veel zou kunnen uitrichten inzake de ontginning van Indie's delfstoffenrijkdom.

De haven van Semarang.

In het Soerab. Handelsblad van 11 November wordt in een hoofdartikel: „De haven van Semarang", kritiek geleverd op de plannen om deze kustplaats van Midden-Java van een haven te voorzien. De Regeering heeft ervan afgezien steun daarvoor te verleenen, omdat de rentabiliteit niet voldoende vaststaat. Ook de scheepvaartmaatschappijen hebben er zich tegen verklaard. De schr. stelt dan de vraag, of er inderdaad zulk een behoefte aan een haven te Semarang bestaat om een uitgaaf van 12 millioen de geraamde kosten, te wettigen. De verschillende havens met hare natuurlijke achterlanden worden opgenoemd en daarna vergelijkende cijfers gegeven voor Tandjong Priok, Semarang en Soerabaja. Wel toont de tonnenmaat voor de scheepvaartbeweging weinig verschil voor beide laatstgenoemde havens, maar men moet niet uit het oog verliezen, dat de schepen, welke Soerabaja aandoen, bijna alle tweemaal ter reede van Semarang komen.

Voor het voor de scheepvaart zoo gunstige jaar 1920 vinden wij voor het bedrag van den uitvoer:

voor Batavia	ƒ 190.849.561
Semarang	„ 286 878.958
Soerabaja	„ 505.200.262
And. havens	„ 518.849.499

Semarang heeft dus een hooger cijfer dan Batavia, maar daartoe draagt vooral de suiker-export bij, welke beperkt is tot den Oostmoesson, wanneer het ter reede van Semarang voldoende veilig is. Neemt men de suikerexporten eraf, dan houdt men over:

Batavia	ƒ 190.537.830
Semarang	„ 44.749.255
Soerabaja	„ 149.254.298
And. havens	„ 67.425.243

De cijfers vertoonen nu een heel ander beeld: Semarang blijft ver in de minderheid.

De invoercijfers 1920 waren:

Batavia	ƒ 260.533.116
Semarang	„ 174.784.584
Soerabaja	„ 335.350.401

Ook hierin blijft dus Semarang bij de beide andere havens achter.

Wetgevende Kroniek.

Volksraad.

Overzicht van de door den Volksraad in de 2de gewone zitting (November-December) 1922 behandelde onderwerpen.

Onderwerp 1. Ontwerpen van besluit tot wijziging van de voorloopig vastgestelde begrooting van uitgaven en middelen (1ste algemeene aanvullingsbegrooting) van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1923 (stukken B1 en B2) **met nota van wijzigingen** (stukken C1 en C2), [1]) ingediend respectievelijk 2 November en 4 December 1922.

De Afdeelingsverslagen betreffende de algemeene beschouwingen en de verschillende begrootingsafdeelingen werden tusschen 21 en 24 November 1922 vastgesteld, de betrekkelijke Memories van Antwoord tusschen 25 November en 11 December d.a.v. ingediend.

De vaststelling van de Afdeelingsverslagen betreffende de nota van wijzigingen had 12 December 1922 plaats, terwijl de betrekkelijke Memories van Antwoord tusschen 13 en 16 December d.a.v. door het college werden ontvangen.

Tijdens de behandeling in den Volksraad werd onderafdeeling 641, blijkens mededeeling in de Memorie van Antwoord (Ond. 1 — Afd. VI: stuk 3) op het Afdeelingsverslag betreffende de VIde begrootingsafdeeling, door de Regeering verminderd met *f* 2400.

De onderafdeelingen 1013 A en 1015 A, uitgetrokken in verband met het toekennen van toelagen aan inspecteerende ambtenaren en werktuigkundigen bij den dienst van scheepvaart, resp. ad *f* 13.800 en *f* 15.000, werden door het college verworpen.

In zijne vergadering van 20 December 1922 heeft de Volksraad bovengenoemde ontwerpen, zooals zij door de Regeering werden gewijzigd en door het college werden geamendeerd, aanvaard.

Aangenomen werd een *amendement-Schumann c.s. (Ond. 1 — Afd. I: stuk 7).*

---

1). De belangrijkste cijfers van deze suppletoire begrooting met nota van wijzigingen volgen hierachter.

Dit amendement beoogt subsidieering met een bedrag van *f* 3000 van de Nederlandsche-Indische groep der Interparlementaire Unie.

Voorts werden de volgende *moties* aangenomen:

a. motie-Burer (Ond. 1 — Afd. V: stuk 5), gewijzigd, houdende uitnoodiging aan de Regeering om niet over te gaan tot verdere verhooging van schoolgelden, voordat de Volksraad zich terzake zal hebben uitgesproken;

b. motie-Van Gennep c.s. (Ond. 1 — Afd. V: stuk 6), gewijzigd, houdende ontrading van de overbrenging der rechtsschool van Batavia naar Soerabaja;

c. motie-Kiès c.s. (Ond. 1 — Afd. V: stuk 7), houdende verzoek aan de Regeering om zoo spoedig mogelijk over te gaan tot omzetting van den B. G. D. in een goed georganiseerden dienst voor de volksgezondheid;

d. motie-Cramer (Ond. 1 — Afd. III: stuk 7), de wenschelijkheid uitsprekende, dat het oorspronkelijk voorstel der Regeering tot heffing eener aardoliebelasting gehandhaafd blijft;

e. motie-Cramer (Ond. 1 — Afd. III: stuk 8), houdende uitnoodiging aan de Regeering om bij de inwerkingtreding der nieuwe wachtgeldregeling commissies van beroep in te stellen, waarin ook de vakvereenigingen van landsdienaren vertegenwoordigd zijn;

f. motie-Burer (Ond. 1 — Afd. III: stuk 9), de wenschelijkheid uitsprekende, dat overgegaan wordt tot wijziging in milderen geest van art. 18 der ordonnantie op de inkomstenbelasting, in verband met kinderaftrek;

g. motie-Kiès c.s. (Ond. 1 — Afd. IX: stuk 7), houdende verzoek aan de Regeering om zoo noodig alsnog stappen te nemen, opdat het gewijzigd reglement van het weduwen- en weezenfonds voor de Europeesche officieren van het Ned. Indische leger met 1 Januari 1923 in werking treedt.

Onderwerp 2. Ontwerpen van besluit tot wijziging en verhooging der begrooting van uitgaven (regularisatie) van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1921, [1]) ingediend 2 November 1922.

Het Afdeelingsverslag betreffende deze ontwerpen werd 25 November 1922 vastgesteld, de betrekkelijke Memorie van Antwoord 14 December d.a.v. rondgedeeld.

De ontwerpen werden in de vergadering van 20 December 1922 door het college aanvaard.

---

1). Eenige bijzonderheden omtrent de bij deze ontwerpen verstrekte algemeene toelichting volgen hierachter.

Onderwerp 3. (Voor-) ontwerp van wet tot herziening van het Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië, met 1ste en 2de nota van wijzigingen, ingediend respectievelijk 18 Juni [1]), 19 October en 27 November 1922.

Het Afdeelingsverslag betreffende dit ontwerp werd nog in de 1ste gewone zitting 1922, den 15den September, vastgesteld, de Memorie van Antwoord 19 October d.a v. aangeboden, terwijl de openbare behandeling 7 November d.a.v. een aanvang nam.

Het afdeelingsonderzoek van de tot laatstgenoemden datum ingediende amendenten en moties had 9 November d.a.v. plaats en het betrekkelijke Afdeelingsverslag werd 11 November 1922 vastgesteld.

Het ontwerp van wet, zooals het door de Regeering nader werd aangevuld en gewijzigd en door den Volksraad werd geamendeerd, werd daarop in de vergadering van 5 December 1922 door het college aanvaard.

Aangenomen werden de volgende *amendementen:*

Betreffende Hoofdstuk I:

a. amendement-Cramer c.s. (stuk 16a).

Dit amendement beoogt de samenstelling van een instructie wettelijk voor te schrijven, de vaststelling waarvan bij algemeenen maatregel van bestuur dient te geschieden, waarbij krachtens het nieuwe artikel 59 openbaarmaking in het Indisch Staatsblad verplicht zal zijn.

b. amendement-Engelenberg c.s. (stuk 23a).

Door de aanvaarding van dit amendement vervalt art. 7, lid 2, waarbij bepaald wordt, dat de departementshoofden buitengewoon lid van den Raad van Indië zijn, en daardoor ook art. 7*a*, dat aan de buitengewone leden het recht toekent de behandeling van voorstellen, hun departement betreffende, bij te wonen enz.

c. amendement-Engelenberg c.s. (stuk 23a).

Dit amendement beoogt de voorziening in geval van krankzinnigheid van den Gouverneur-Generaal, neergelegd in art. 17, te vereenvoudigen.

d. amendement-Bergmeijer c.s. (stuk 38a).

Het 4de lid van art. 7 (nieuw), bepalende, dat de Gouverneur-Generaal het voorzitterschap van den Raad van Indië kan opdragen aan den Luitenant-Gouverneur-Generaal en het zelf kan bekleeden, zoo dikwijls hij dit noodig oordeelt, wordt door dit amendement gewijzigd in dien zin, dat in alle gevallen, dat de Landvoogd het niet noodig oordeelt den Raad onder zijn voorzitterschap te doen vergaderen, de vice-president als voor-

1). Bijlagen Handelingen Volksraad, 1ste gewone zitting 1922, Ond. 5 — stuk 2.

zitter optreedt, tenzij de Gouverneur-Generaal den Luitenant-Gouverneur-Generaal daartoe heeft aangewezen.

e. amendement-Bergmeijer c.s. (stuk 38b).

Dit amendement, waarin aanvankelijk sprake was van buitengewone leden van den Raad van Indië, werd gewijzigd in overeenstemming met het gevoelen van 's Volksraads meerderheid, die het instituut der buitengewone leden niet wenschte.

Het gewijzigd amendement beoogt eerstens inlassching van een nieuw artikel 7*a*, bepalende, dat aan de vergaderingen van den Raad van Indië, voorgezeten door den Gouverneur-Generaal, de departementshoofden deel nemen, tenzij de Gouverneur-Generaal om bijzondere redenen anders besluit; voorts, dat op de vergaderingen, bijgewoond door de departementshoofden, worden behandeld:

a. de door den Gouverneur-Generaal aangewezen onderwerpen;
b. de hiertoe door den Raad aangehouden onderwerpen;
c. de voorstellen betreffende onderwerpen, waarbij meer dan een departement van algemeen bestuur betrokken is of waaromtrent verschillende departementen van advies hebben gediend.

Tweedens beoogt dit amendement inlassching van een artikel 7*b*, gelijkluidend aan het door aanneming van dit amendement vervallen artikel 7*a* in het gewijzigd ontwerp, met dien verstande, dat in plaats van „de buitengewone leden van den Raad van Indië" wordt gelezen: „de hoofden der departementen van algemeen bestuur".

Betreffende Hoofdstuk II:

f. amendement-Engelenberg c.s. (stuk 24a).

Door de aanneming van dit amendement wordt in art. 21, dat o.m. bepaalt, dat van het Volksraadslidmaatschap uitgeschakeld zijn personen, die gevangenisstraf of een zwaardere straf dan wel dwangarbeid hebben ondergaan, deze bepaling aangevuld met de woorden: „en wier straftijd nog geen vijf jaar is verstreken".

g. amendement-Engelenberg c.s. (stuk 24d).

Dit amendement beoogt het doen fungeeren van de leden van den Wetgevenden Raad gedurende 4 jaren in plaats van voor 1 jaar.

h. amendement-Engelenberg c.s. (stuk 39).

Dit amendement wijzigt art. 32 in dier voege, dat aan een college uit den Volksraad, Wetgevende Raad genoemd, bepaalde bevoegdheden van den Volksraad worden toegekend, tenzij laatstgenoemd college zich de behan-

deling heeft voorbehouden; in dit laatste geval is behandeling door den Wetgevenden Raad alleen dan mogelijk, indien de afdoening zoo dringend is, dat niet op het bijeenkomen van den Volksraad gewacht kan worden, zulks ter beoordeeling van den Gouverneur-Generaal, in overleg met den Wetgevenden Raad.

Betreffende Hoofdstuk III:

i. amendement-Van Gennep c.s. (stuk 30, gewijzigd).

Dit amendement houdt een wijziging van art. 53 in, welke beoogt met opzicht tot het vaststellen van ordonnanties eene regeling te geven, waardoor minder dan in het ontwerp de wetgevende bevoegdheid van den Volksraad beperkt wordt tot het geven van advies, meer waarborg gegeven wordt, dat naar overeenstemming zal worden gezocht en minder gelegenheid wordt geboden de geheele wetgeving voor inwendige aangelegenheden van Nederlandsch-Indië in handen te leggen van de Kroon. De bepaling, dat, indien de Volksraad in gebreke blijft zijn besluit binnen den gestelden termijn ter kennis van de Regeering te brengen, de Landvoogd de ordonnantie kan vaststellen in overeenstemming met den Raad van Indië, werd door de voorstellers later gewijzigd, in dien zin, dat in plaats van „in overeenstemming met" komt: „na overleg met".

Betreffende Hoofdstuk IV:

j. amendement-Engelenberg c.s. (stuk 25a).

Dit amendement beoogt in de wet op de staatsinrichting naast het voorschrift van indeeling der begrooting in afdeelingen en hoofdstukken vast te leggen het voorschrift, dat de gewone en buitengewone uitgaven en inkomsten streng gescheiden moeten worden gehouden. In artikel 63*b* wordt daarom een lid opgenomen, bepalende, dat de jaarlijksche begrooting uit twee deelen bestaat, resp. betreffende de gewone en de buitengewone uitgaven en inkomsten.

k. amendement-Engelenberg c.s. (stuk 25b).

Dit amendement beoogt verlenging van den aan den Volksraad voor de *begrootingsbehandeling* toegestanen termijn van 10 weken tot 3 maanden en houdt verband met het door de Regeering overgenomen amendement-Engelenberg c.s. (stuk 24*c*), beoogende den *zittingsduur* van den Volksraad van 10 weken tot 3 maanden te verlengen.

l. amendement-Van Gennep c.s. (stuk 33, gewijzigd).

Dit amendement beoogt vervanging der artikelen 63*d*, 63*e* en 63*f* door een nieuw artikel 63*d*, bepalende, dat begrootingsposten, waaromtrent

tusschen den Gouverneur-Generaal en den Volksraad geen overeenstemming is verkregen, door eerstgenoemde uit het betrekkelijke begrootingsontwerp gelicht worden en aan het oordeel onderworpen van den wetgever, die terzake een beslissing neemt. Voorts, dat alle overige posten, waaromtrent die overeenstemming wel verkregen is, door den Gouverneur-Generaal afdeelingsgewijs bij besluit worden vastgesteld en binnen twee weken na de vaststelling in het Staatsblad van Nederlandsch-Indië afgekondigd.

Een aanvankelijk mede voorgesteld nieuw artikel 63*e*, bepalende, dat in Nederlandsch-Indië geen directe of indirecte belastingen kunnen worden geheven dan krachtens ordonnantie, terwijl ordonnanties, strekkende tot invoering, wijziging of afschaffing van zoodanige belastingen, niet in werking kunnen treden dan na goedkeuring bij de wet, werd door de voorstellers ingetrokken.

Betreffende Hoofdstuk V:

m. amendement-Engelenberg c.s. (stuk 35).

Dit amendement beoogt eerstens splitsing der bepalingen betreffende de departementen van algemeen bestuur en de algemeene rekenkamer, door onderbrenging der laatstgenoemde bepalingen in een afzonderlijk hoofdstuk V*a*.

In de tweede plaats wordt een betere redactie beoogd van art. 66 van het ontwerp, dat o.m. bepaalt, dat de kamer belast is met het toezicht over het beheer der landsgeldmiddelen. Dit nu achten de voorstellers minder juist, waar de kamer slechts repressief-, en dus niet „*het*" toezicht uitoefent. Hierom stelt het amendement voor te spreken van „het toezicht op de handelingen der ordonnanteurs".

Na de eindstemming over het ontwerp werden nog de volgende *moties* aangenomen:

a. motie-Kerkkamp c.s. (stuk 14e, gewijzigd), houdende uitnoodiging aan de Regeering om de artikelen 14 t/m 16, nopens de vervanging van den Gouverneur-Generaal, te laten vervallen.

De aanvankelijk voorgestelde motie werd door de voorstellers in overeenstemming gebracht met de motie-Engelenberg c.s. (stuk 27*e*).

b. motie-Engelenberg c.s. (stuk 27a), houdende uitnoodiging aan de Regeering om artikel 2, tweede lid, in 2 alinea's te splitsen.

c. motie-Engelenberg c.s. (stuk 27b), houdende uitnoodiging aan de Regeering om de redactie van artikel 3, inzake verbodsbepalingen aan den

Gouverneur-Generaal, op in de motie aangegeven wijze te wijzigen in den geest van de completer geachte redactie der „Proeve".

d. motie-Engelenberg c.s. (stuk 27c), houdende uitnoodiging aan de Regeering om art. 9, dat den leden van den Raad van Indië verbiedt nevens hun ambt andere bezoldigde betrekkingen te bekleeden in dienst van den Lande, aan te vullen in dier voege, dat hun mede verboden worden betrekkingen in dienst van een der zelfstandige gebiedsdeelen van Nederlandsch-Indië.

e. motie-Bergmeijer c.s. (stuk 43), houdende uitnoodiging aan de Regeering om door wijziging van art. 71 R. R. de mogelijkheid te openen, dat in die gevallen, waarin de ordonnantie-wetgever zulks noodig acht, de hoofden en bestuurders der Inlandsche gemeenten kunnen worden benoemd in plaats van verkozen.

Onderwerp 4. Ontwerp-ordonnantie tot herziening van de ijkwetgeving in Nederlandsch-Indië, ingediend 6 November 1922.

Het Afdeelingsverslag werd 25 November 1922 vastgesteld, terwijl de betrekkelijke Memorie van Antwoord 28 November d.a.v. werd ingediend.

Het ontwerp, zooals het door den Volksraad werd geamendeerd, werd in de vergadering van 18 December 1922 door het college aanvaard.

Aangenomen werd een *amendement 's Jacob c.s. (Ond. 4 — stuk 6)*, welk amendement beoogt artikel 3 der ontwerp-ordonnantie (waarbij aan den Gouverneur-Generaal de bevoegdheid wordt toegekend de gebiedsdeelen aan te wijzen, welke behooren tot het ijk- en het herijkgebied) uit te breiden in dien zin, dat de Landvoogd mede aanwijst de personen, die bevoegd zijn ingevolge de verordening goed- of afkeuringsmerken op maten, gewichten of weegwerktuigen te stellen.

Regularisatie 1921.

De Memorie van Toelichting (Onderwerp 2 — stuk 3, *a*) op de twee ontwerpen van besluit tot voorloopige herziening achtereenvolgens van de hoofdstukken I en II [1]) der begrooting van uitgaven van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1921, welke ontwerpen den Volksraad bij kabinetsschrijven

1). Respectievelijk uitgaven in Nederland en uitgaven in Indië.

van den Gouverneur-Generaal van 2 November 1922 ter overweging werden aangeboden, deelt mede, dat deze ontwerpen de strekking hebben:

1e. om onderafdeelingen, welke ontoereikend zijn gebleken, te verhoogen met een gezamenlijk bedrag van *f* 180.749.795, en onderafdeelingen, waarop een overschot is, te verminderen met een gezamenlijk bedrag van *f* 71.607.944;

2e. om nieuwe onderafdeelingen tot een gezamenlijk bedrag van *f* 34.119.977 op de begrooting te brengen en van een viertal onderafdeelingen de omschrijving te wijzigen.

De wijzigingen van de eindcijfers van de verschillende begrootingsafdeelingen (de hoofdstukken I en II tezamen genomen) en van het totaal der uitgaven blijken uit het volgend overzicht.

Afdeeling.	Aanduiding.	Eindcijfer		Het eindcijfer wordt	
		Nieuw	Thans	Hooger	Lager
I	Regeering en Hooge Colleges	f 2 438 006	f 2 220 296	f 217 710	
II	Justitie	„ 21 608 727	„ 16 148 046	„ 5 460 681	
III	Financiën.	„ 159 087 428	„ 111 934 485	„ 47 152 943	
III*A*	Ind. Schuld.	„ 63 867 250	„ 61 567 250	„ 2 300 000	
IV	Binnenl. Bestuur.	„ 86 509 830	„ 80 514 009	„ 5 995 821	
V	Onderw en Eeredienst.	„ 56 420 298	„ 50 880 280	„ 5 540 018	
VI	Landbouw, N. en H.	„ 57 920 777	„ 25 316 583	„ 32 604 194	
VII	B. O. W.	„ 122 726 171	„ 121 787 461	„ 938 710	
VIII	Gouv. bedrijven.	„ 256 504 879	„ 225 968 479	„ 30 536 400	
IX	Oorlog.	„ 109 536 170	„ 94 201 530	„ 15 334 640	
X	Marine.	„ 51 541 256	„ 54 148 606		f 2 607 350
XI	Zelfbestuur.	„ 21 320 991	„ 21 532 930		„ 211 939
	Opgeteld	f 1 009 481 783	f 866 219 955	f 146 081 117	f 2 819 289
			Verschil	f 143 261 828	

Daaronder zijn evenwel niet begrepen uitgaven tot een totaal van *f* 31.512.253, welke krachtens artikel 31 der Indische Comptabiliteitswet (Indisch Staatsblad 1917 No. 521) boven de begrooting hebben plaats gehad voor aankoop, aanmaak, vervoer en verkoop van producten, en de daarmede in verband staande percentsgewijze belooningen.

Voorts moet in het oog worden gehouden, dat onder deze overschrijdingen posten voorkomen als bijv. 49 millioen voor duurtetoeslag (voor zoover niet ten laste van de betrekkelijke diensten gebracht), 11 millioen voor den pandhuisdienst, 32 millioen voor crisisuitgaven, 2 millioen voor overtochtskosten, ongeveer 30 millioen wegens vertraagde uitzending van materialen voor het havenwezen en de Staatsspoor- en tramwegen, 8 millioen wegens prijsstijging der levenmiddelen voor het leger, etc., waarop bij de samenstelling

der begrooting niet kon worden gerekend. De overschrijdingen in engeren zin bedragen dus belangrijk minder.

Naast de meerdere uitgaven, voor den geheelen dienst bedragende *f* 143.261.828 + *f* 31.512.253 of *f* 174.774.081, staan blijkens voorloopige uitkomsten minder ontvangsten tot een bedrag van *f* 23.326.532 (o.a. productenbelastingen, tin, steenkolen), welke tegenvaller nog belangrijker zou geweest zijn zonder het terugvloeien van ongeveer *f* 65.000.000. ter zake van den verkoop van voedingsmiddelen.

Onder de voorgestelde verhoogingen is *f* 48.738.764 aan „buitengewone uitgaven" en *f* 398.827 aan „vlootuitbreiding" begrepen, onder de verminderingen *f* 13.723.400 aan „buitengewone uitgaven" en *f* 5.310.000 aan „vlootuitbreiding."

De toelichtingen der voorgestelde wijzigingen van de onderafdeelingen zijn afdeelingsgewijze verzameld en gedrukt.

De toelichtingen, die betrekking hebben op het 1ste hoofdstuk der begrooting, zijn verstrekt door het Ministerie van Koloniën. Daar bij het opmaken van de bijdragen voor dit ontwerp in Nederland nog slechts beschikt werd over voorloopige uitkomsten, zou het kunnen blijken, dat de uitgetrokken bedragen nog wijziging behoeven, waarmede dan bij de opmaking van het wetsontwerp door den Minister van Koloniën rekening zal worden gehouden.

Suppletoire begrooting 1923.

Achterstaande staatjes geven de cijfers, zoowel wat de vermeerderingen als de verminderingen betreft, van de ramingen van uitgaven en middelen, zooals deze, afdeelingsgewijs samengevoegd, zijn komen te luiden in de door den Volksraad aangenomen 1ste algemeene aanvullingsbegrooting voor 1923 (Ond. 1 — stukken B1 en B2) met nota van wijzigingen (Ond. 1 — stukken C1 en C2).

Begrootings afd.	Iste algemeene aanvullings-begrooting				Totaal	Nota van wijzigingen				Totaal	Totaal generaal
	Uitgaven in Nederland		Uitgaven in Indië			Uitgaven in Nederland		Uitgaven in Indië			
	+	−	+	−		+	−	+	−		
Afd I, Reg en Hooge Colleges	—	—	94 600	3 500	+ 91 100	—	—	—	—	—	+ 91 100
Afd. II, Justitie	—	—	57 740	112 100	— 54 360	—	—	—	2 520	— 2 520	— 56 880
Afd. III, Financiën	1 250	800[1])	13 040	693225[2])	— 679 735	—	—	581 424	—	+ 581 424	— 98 311
Afd IIIA, Indische Schuld	—	1 325 000	—	—	—1 325 000	—	—	—	—	—	—1 325 000
Afd. IV, Binnenl. Bestuur	—	7 000	420250[4])	988 436	— 575 186	—	300 000	191 902	294 980	— 403 078	— 978 264
Afd. V, Onderwijs en Eeredienst	—	—	214 640	156 400	+ 58 240	—	—	122 200	181 500	— 59 300	— 1 060
Afd. VI, Landb., Nijverheid en Handel	4 600	—	166 375	68 340	+ 102 635	3 980	—	8 906	278 400	— 265 514	— 162 879
Afd VII, B. O. W.	—	—	—	2 285 500	—2 285 500	—	—	673900[3])	4 300	+ 669 600	—1 615 900
Afd. VIII, Gouv. bedrijven	—	—	—	33 500	— 33 500	—	-	45 000	—	+ 45 000	+ 11 500
Afd. IX, Oorlog	-	60 100	255 367	710 166	- 514 899	—	756 000	150 000	465 916	—1 071 916	-1 586 815
Afd X, Marine	800[1])	—	550000[2])	277 416	+ 273 384	800 000	374 000	—	213 000	+ 213 000	+ 486 384
Afd. XI, Decentralisatie	=	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Alle afd. tezamen	6 650	1 392 900	1 772 012	5 328 583	—4 942 821	803 980	1 430 000	1 773 332	1 440 616	— 293 304	-5 236 125

1). Overboeking der onderafdeeling „Paketvaartdienst" van Afd. III naar Afd. X.

2). Waarvan ƒ 550.000 door de overbrenging van de onderafdeeling „Paketvaartdienst" van Afd. III naar Afd. X.

3). Waarvan ƒ 550.000 voor betaling aan huur aan het havenbedrijf voor afstand van gronden en lokalen; met deze inkomsten voor het havenwezen werd bij de raming der middelen voor 1923 reeds rekening gehouden.

4). Waarvan ƒ 160.000 staat tegenover een gelijke verhooging der middelen (zie noot 7).

Begrootings afd.	Iste algemeene aanvullings-begrooting				Totaal	Nota van wijzigingen				Totaal	Totaal-generaal
	Middelen in Nederland		Middelen in Indie			Middelen in Nederland		Middelen in Indië			
	+	-	+	-		+	-	+	-		
Afd I, Reg. en Hooge Colleges	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Afd. II, Justitie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Afd III, Financiën	—	—	—	5 652 963 5/6 [5]	— 5 652 963	—	—	—	—	—	— 9 652 963
Afd. IIIA, Indische Schuld	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
Afd IV, Binnenl. Bestuur	—	—	2 790 621 [7]	9 000	+2 781 621	—	—	—	—	—	+2 781 621
Afd. V, Onderwijs en Eeredienst	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Afd. VI, Landb. Nijverh. en Handel	—	—	52 963 [5]	—	+ 52 963	—	—	118 400	69 000	+ 49 400	+ 102 363
Afd. VII, B. O W.	—	—	—	—	—	—	—	11 400	—	+ 11 400	+ 11 400
Afd. VIII, Gouvern. bedrijven	—	—	—	—	—	—	—	—	220 000	- 220 000	— 220 000
Afd. IX, Oorlog	—	—	52 000	4 512	+ 47 488	—	4 500	—	—	— 4 500	+ 42 988
Afd. X, Marine	—	—	100 000 [6]	4 720	+ 95 280	—	—	3 000	—	+ 3 000	+ 98 280
Afd XI, Decentralisatie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Alle afd. tezamen	—	—	2 995 584	5 671 195	— 2 675 611	—	4 500	132 800	289 000	- 160 700	- 2 836 311

5). Waarvan *f* 52.963 door de overboeking van het middel „Verpachting van vogelnestgrotten" van Afd. III naar Afd. VI.

6): Waarvan *f* 100.000 door de overboeking van het middel „Bijdrage van den P. T. T. dienst" enz. van Afd. III naar Afd. X.

7). Waarvan *f* 60.000 terugbetaling van aan Inlandsche zelfbesturen verstrekte voorschotten en *f* 100.000 ontvangsten voor herstellingen in eigen beheer aan de motor- en andere rijwielen der politie, waartegenover een uitgaaf tot een gelijk bedrag staat (zie noot 4).

De eindcijfers van aanvullingsbegrooting en nota van wijzigingen, zooals deze door den Volksraad werden gewijzigd, geven dus een ramingsvermindering van de uitgaven ad *f* 5.236.125 en van de middelen ad *f* 2 836.311, eene verkleining dus van het geraamd nadeelig slot der begrooting voor 1923 met *f*2.399.814.

De belangrijkste verminderingen en vermeerderingen mogen hieronder in het kort worden toegelicht:

Uitgaven in Nederland.

De vermindering der Afd. III A, Indische schuld, met *f* 1.325.000 is een gevolg van de met onderling goedvinden vervallenverklaring der ten aanzien van de tweede tranche der Ned. Indische dollarleening (1922 B) met de „Guaranty-trust of New-York" getroffen overeenkomst, dat gedurende de eerste 10 jaren jaarlijks een bedrag van $ 500.000 zou worden besteed voor inkoop van obligaties dezer leening à pari; het afgevoerd bedrag was voor 1923 uitgetrokken voor inkoop dezer obligaties.

Op Afd. IV kon *f* 300.000. bezuinigd worden door, met het oog op de hier te lande aanwezige voorraden en de voorgenomen aanzienlijke inkrimping van het politie-personeel, de aanschaffing en uitzending van een groot deel der ten behoeve van de politie voor 1923-1924 noodzakelijk geëischte goederen achterwege te laten.

Door het, in verband met de oprichting van sport-cursussen in Indië, niet meer gebruik maken van de gymnastiekschool in Nederland voor de opleiding van onderwijskrachten en door het niet langer in Nederland opleiden van vliegers voor het Indische leger, kon op Afd. IV resp. *f* 28.000 en *f* 32.100, totaal *f* 60. 100 worden bespaard.

Van de vermindering op deze afdeeling ad *f* 756.000 is een bedrag van *f* 753.500 gevonden door afvoering van de op de hoofdbegrooting uitgetrokken gelden voor proefgeschut ten behoeve van de moderniseering van het leger.

Op de Xde afdeeling zijn de vermeerdering met *f* 800.000. en de vermindering met *f* 374.000 een gevolg van het uitstellen der uitzending van het moederschip voor onderzeebooten „Pelikaan" en 3 onderzeebooten (zie ook de toelichting hieronder der uitgaven in Indië van Afd. X).

Eerstgenoemd bedrag maakt de exploitatiekosten in Nederland dezer schepen uit, welke kosten ten laste van Indië komen, laatstgemelde som stelt de traktementen enz. voor van het Europeesch personeel der 3 onderzeebooten (op de bemanning der Pelikaan werd bij de begrooting abusievelijk niet gerekend). Van den maatregel wordt door de Indische Regeering eene besparing verwacht van *f* 500.000, doch met opzicht tot de voorloopig vastgestelde begrooting voor 1923 zijn de financieele gevolgen anders, omdat eenerzijds abusievelijk niet in allen deele rekening is gehouden met de aanvankelijk voorgenomen uitzending der schepen en anderzijds de uitgaven

worden gekweten uit posten van wisselvalligen aard, welke niet naar de behoefte, doch zooals gebruikelijk naar de laatst bekende uitgaven van 3 voorafgaande (i.c. 1919 — 1921), geraamd werden, zoodat de niet-uitzending op de raming dier posten geen invloed uitoefent.

Uitgaven in Indië.

De vermeerdering met *f* 94.600 bij Afd. I is bijna geheel een gevolg van de in verband met de uitkomsten van 1921 noodig gebleken verhooging der uitgaven van den Volksraad; een en ander door de meerdere uitgaven voor reis- en zittinggelden, ten gevolge van de uitbreiding van het aantal leden van 39 tot 49, ad *f* 57.000 en voorts door hoogere kantoorkosten, ten bedrage van *f* 34.000, terwijl de aanneming van het eerder genoemde amendement-Schumann c.s. een verhooging met *f* 3000 meebracht.

De vermindering van Afd. II ad *f* 112.200 wordt o.a. gevormd door verlaging van den post voor duurtetoelagen in de buitengewesten met *f* 17.200, in verband met de voorgenomen vermindering c.q. intrekking dier toelagen, en door besparing op de uitgaven voor personeel van het gevangeniswezen (*f* 89.740).

De vermeerdering dezer afdeeling met *f* 57.740 wordt vnl. veroorzaakt door het opnieuw opbrengen van *f* 20.000 ten behoeve van den Raad van Justitie te Padang, welke Raad niet wordt opgeheven, en door verhooging der uitgaven van de wees- en boedelkamers, in verband met de nog steeds toenemende werkzaamheden der weeskamers.

Dat Afd. III met *f* 693.225 is verminderd, vindt (behalve in de in noot 2 vermelde overboeking) vnl. zijn oorzaak in de voorgenomen intrekking van de bijzondere duurtetoelagen in de buitengewesten.

De vermeerdering dezer afdeeling bij nota van wijzigingen met *f* 581.424 bestaat uit eene verhooging van uitgaven tengevolge van de, ook in verband met de geleidelijke invoering van een inlichtingsdienst vereischte versterking van het lagere belastingpersoneel (*f* 184.800); voorts uit de voor noodzakelijke uitbreiding van den belasting-accountantsdienst meer uit te trekken gelden (*f* 277.200) en vervolgens uit de uitgaven voor aan de hoofden van gewestelijk bestuur te verleenen tegemoetkomingen, in verband met den eerder genoemden belasting-inlichtingsdienst (*f* 119.424).

De financieele gevolgen, welke van de in te voeren wijziging van de wachtgeldregeling een gevolg zullen zijn, kunnen thans nog niet worden geschat; daar de betrekkelijke post om deze reden voor memorie is opgebracht, komt deze maatregel in den staat dan ook niet tot uitdrukking.

Afd. IV laat verminderingen met *f* 988.436 en *f* 294.980 zien. De eerste hoofdzakelijk door het voorshands afzien van de hervorming van het bestuur ter hoofdplaatsen Batavia, Semarang en Soerabaja (*f* 127.500); door het voornemen alleen dan tot ontvoogding over te gaan, als daarmede geen hoogere uitgaven gemoeid zijn en het daarom terugbrengen van de betrek-

kelijke onderafdeeling tot memorie-post (*f* 200.000); door het geleidelijk uitvoeren der hervorming van de bestuursmiddelen in Celebes en Onderhoorigheden, in plaats van in 5 jaar, in 15 jaar te doen geschieden (*f* 35.000); door bezuiniging op de politie (*f* 22.090), op de toelagen van onderwijzend personeel aan de politieschool (*f* 2880) en op de formatie van het personeel aan het opleidingsdepot te Buitenzorg (*f* 14760); door besparing op bestuurstelefoonlijnen en beperking van het telefoongebruik (*f* 100.000); door niet opheffing van perdikan-privileges (*f* 10.000) en door terugbrenging van toelagen wegens dure levenswijze en uit hoofde van dienstbelang (resp. *f* 250.000 en *f* 80.000).

De vermindering met *f* 294.980 (nota van wijzigingen) wordt o.a. verkregen door besparing op de kosten van inrichting van kantoren en woningen (*f* 80.000); vermindering van collecteloonen voor de Inlandsche verponding van 8 op 4% (*f* 40.000) en vermindering van duurtetoeslag aan in het belang van rust en orde verwijderde, in het genot van onderstand zijnde personen (*f* 15.000).

De vermeerdering met *f* 420.250 vindt ten deele verklaring in noot 4 en is verder toe te schrijven aan de kosten van het keuren van alle films door de centrale bioscoopcommissie te Batavia (*f* 14.600) — waartegenover staan ontvangsten, geraamd op *f* 48.000 en vermeld onder de middelen in Indië — voorts aan vergoeding aan de Vorstenlandsche zelfbesturen van een deel der kosten eener noodzakelijke verbetering van den regenwaterafvoer (*f* 26.000); vervolgens aan eene vermeerdering der collecteloonen ten gevolge van de hieronder bij de middelen genoemde maatregelen t.a.v. landrente en Inlandsche verponding (*f* 183.100) en credietverstrekking aan kleine landbouw- en veeteeltondernemingen (*f* 21.000).

De vermeerdering met *f* 191.902, [1]) welke in het staatje tot uitdrukking komt, is grootendeels een gevolg van het omslaan van de op de hoofdbegrooting voor 1923 doorgevoerde bezuiniging op de politie over verschillende posten; deze verhooging wordt bijna geheel te niet gedaan door een daartegenover staande vermindering in de eerder genoemde vermindering ad *f* 294.980 begrepen.

De Vde afdeeling toont verminderingen van *f* 156.400 en *f* 181.500; eerstgenoemde vermindering hoofdzakelijk ten gevolge van de opheffing der 2de klasse van de voorbereidende afdeeling der kweekscholen voor Inlandsche onderwijzers, waartoe in de poeasa van 1923 kan worden overgegaan (*f* 145.000); laatstgenoemde als gevolg van de vermindering c.q. intrekking van duurtetoelagen voor personeel in de buitengewesten.

---

1). Het in het ontwerp-besluit (stuk C2) en de toelichting (Afd. IV: stuk 4) genoemde bedrag van *f* 191.902 is feitelijk onjuist en ten rechte *f* 195.902 (zie de Memorie van Antwoord op het Afdeelingsverslag betreffende de IVde afdeeling der nota van wijzigingen); getracht zal worden het verschil in de praktische uitvoering der bezuiniging nog te vinden, aangezien wijziging in het eindbedrag liefst voorkomen wordt.

Verder doet deze afdeeling vermeerderingen zien met resp. ƒ 214.640 en ƒ 122.200. Eerstgemelde bijna geheel een gevolg van te lage raming van de uitgaven voor het doorgangshuis voor krankzinnigen te Grogol, Batavia (ƒ 79.380), meerdere uitgaven ten behoeve van het geneeskundig laboratorium te Weltevreden (ƒ 22.950) en gedeeltelijke inrichting van het krankzinnigengesticht te Magelang (ƒ 87.500).

Laatstgenoemde vermeerdering wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door de overbrenging van het instituut Pasteur naar Bandoeng (ƒ 10.000) en de meerdere uitgaven ten behoeve van de uitbreiding der C.B.Z. te Soerabaia met het huidig militair hospitaal (ƒ 109.740).

Afd. VI is met ƒ 68.340 [1]) en ƒ 278.400 verminderd, hoofdzakelijk ten gevolge van resp. de a.s. vermindering, c.q. intrekking der toelagen aan personeel in de buitengewesten (ƒ 61.540) en het afvoeren van de fondsen voor vischzouterijen, door overdracht van de bemoeienis met de verstrekking van goedkoop vischzout van dit departement op den dienst der zoutregie (ƒ 276.000).

Van de vermeerdering dezer afdeeling met ƒ 166.375 is een bedrag van ƒ 161.375 ten behoeve van de fokkerij van Ongole-rundvee op Soemba; de vermeerdering bij nota van wijzigingen ad ƒ 8.906 spruit grootendeels, die van ƒ 3.980 der uitgaven in Nederland geheel voort uit de voorgenomen invoering der nieuwe ijkwetgeving (zie ook het daar tegenover staande middel in Indië).

De VIIde afdeeling toont eene vermindering van ƒ 2.285.500, bestaande uit ƒ 1.746.000 tengevolge van het afvoeren van den bouw van een huis van bewaring te Blitar (ƒ 242.500), van scholen te Bandoeng, Lahat en Salatiga (resp. ƒ 97.000, ƒ 97.000 en ƒ 291.000) en van een belastingkantoor (ƒ 145.500) en een hoofdcommissariaat van politie (ƒ 97.000) te Soerabaja; voorts uit ƒ 50.000, uitgetrokken voor verbetering van den weg Martapoera-Rantau (res. Z. en O. afd. van Borneo), doch door het in 1922 gereedkomen van dezen weg niet benoodigd; vervolgens uit een besparing van ƒ 427.500 op bevloeiingswerken (minder verwerken van ƒ 712.500 aan den aanleg van kringwadoeks, waartegenover een meerdere uitgaaf van ƒ 285.000 wegens noodzakelijke herstelling van de stuwsluis Lengkong in de Brantasrivier) en ƒ 62.000 door de vermindering c.q. intrekking der toelagen aan personeel in de buitengewesten.

De vermeerdering van deze afdeeling met ƒ 673.900 (zie noot 3) is voornamelijk een gevolg van de voorgenomen uitbreiding der normaalschool voor Inlandsche hulponderwijzers te Madioen (ƒ 50.000) en van het niet uittrekken op de hoofdbegrooting van fondsen voor onderhoud van het marinevliegkamp te Soerabaja (ƒ 58.200).

---

1). Waarvan een bedrag van ƒ 2400 ingevolge de reeds genoemde mededeeling in de Memorie van Antwoord op het Afdeelingsverslag betreffende de VI de begrootingsafdeeling.

Afdeeling VIII toont een vermindering van ƒ 33.500, welke een gevolg is van het voornemen de toelagen wegens duurte aan personeel in de buitengewesten te verminderen dan wel in te trekken, en een vermeerdering van ƒ 45.000, samenhangend met den bij de VIde afdeeling reeds genoemden maatregel inzake vischzout-verstrekking.

Afd. IX werd met ƒ 710.166 en ƒ 465.916 verminderd. Eerstgenoemd bedrag werd hoofdzakelijk gevonden door afschaffing van een aantal premiën en verlaging van eenige vergoedingen en belooningen (ƒ 37.398), door intrekking of verlaging van verschillende toelagen (ƒ 29.140), door besparing op de inkomsten der leerlingen van de militaire school (ƒ 22.016) en door de voorgenomen vermindering c.q. intrekking der duurte toelagen aan militairen in de buitengewesten (ƒ 600.000); het bedrag van ƒ 465.916 wordt goeddeels gevormd door besparing op de uitgaven tot inhuur van Inlandsch burgerpersoneel (ƒ 35.800), op de uitgaven voor werving in verband met de legerinkrimping (ƒ 100.000) en op die voor vervoer van en naar Europa door de verlaging der tarieven (ƒ 100.000); voorts door verlaging van de maximumloonen van keuken- en stalkoelies (ƒ 39.750) en van de toegestane bedragen ten behoeve der ontspanningslokalen (ƒ 30.000), en vervolgens door het voorloopig niet doen bezetten van den post van militair attaché bij de gezantschappen te Tokio en Peking (ƒ 21.500).

De vermeerdering dezer afdeeling met ƒ 150.000 is grootendeels toe te schrijven aan de in 1923 benoodigde som van ƒ 110.000 ten behoeve van den afbouw van een tweetal genie-werken, welk bedrag echter in 1922 onverwerkt zal worden gelaten.

De Xde afdeeling geeft verminderingen te zien van ƒ 277.416 en ƒ 213.000.

Eerstgenoemd bedrag wordt hoofdzakelijk verkregen door verlaging der raming wegens soldijen en toelagen, kleeding en schafting, in verband met het instellen van een afzonderlijk korps militaire bedienden (ƒ 184.000); voorts door de voorgenomen vermindering c.q. intrekking van toelagen wegens duurte voor plaatsing in de buitengewesten (ƒ 59.900) en wegens dienstbelang voor werkzaamheden in Nieuw-Guinea (ƒ 13.400). Laatstgemelde som ad ƒ 213.000 wordt gevormd door een bedrag van ƒ 133.000, zijnde minder benoodigd voor schafting en brandstoffen, tengevolge van de bij de uitgaven in Nederland vermelde niet- uitzending van schepen; voorts door de invoering met 1 Januari 1923 van een nieuw voedingtarief voor de Inlandsche schepelingen der oorlogsmarine, waardoor de raming met ƒ 50.000 kan verminderd worden, en eindelijk door verlaging der raming met ƒ 30.000 van de kosten van het op diepte houden der Kapoeasgeul, wat mogelijk is door ingetreden loon- en prijsdalingen

Dat de door de Regeering voorgestelde vermeerdering dezer afdeeling met ƒ 578.800 teruggebracht is tot ƒ 550.000 (zie noot 2) is een gevolg van de verwerping door den Volksraad van een door de Regeering noodzakelijk geoordeelde salarisverbetering in den vorm van toelagen aan de inspecteerende ambtenaren (ƒ 13.800) en de werktuigkundigen (ƒ 15.000) bij den dienst van scheepvaart.

Middelen in Nederland.

De vermindering bij Afd. IX ad *f* 4500 betreft het aandeel van het departement van Buitenlandsche Zaken in de kosten der bezoldiging van den militairen attaché bij de gezantschappen te Tokio en Peking, welke betrekking, zooals reeds vermeld, onvervuld zal worden gelaten.

Middelen in Indië.

Voor zoover de vermindering van Afd. III met *f* 5.652.963 in de noten 5 en 6 geen verklaring vindt, is zij een gevolg van de voorgenomen afschaffing van het uitvoerrecht op aardolie en haar bijproducten met ingang van 1 Januari 1923 en in de plaats stelling daarvan van een aardoliebelasting. Deze laatste is pro memorie geraamd, omdat in verband met den aanslag in deze belasting eerst in 1924 baten daarvan zijn te verwachten.

Bij Afd. IV wordt de vermeerdering met *f* 2.790.621 (zie de noten 4 en 7) gevormd door een bedrag van *f* 282.621 wegens bijdragen in de kosten, verbonden aan de indienststelling van politie-personeel in het belang van particuliere ondernemingen; voorts door de herziening in 1923 van den aanslag in de landrente (*f* 750.000), te lage raming van den aanslag in de voorlcopige landrente-regeling op teruggekochte particuliere landerijen (*f* 280.000) en intensieve controle op clandestiene ontginningen en jaarlijksche afschrijvingen in de landrente (*f* 350.000), waartegenover staat een vermindering (*f* 100.000) in verband met de na te noemen verpondingsbelasting; vervolgens door algemeene invoering van de Inlandsche verponding op Java en Madoera (*f* 1.000.000) en heffing van een vergoeding voor het keuren van films (*f* 48.000), tegenover welken laatsten post een eerder genoemde uitgaaf ad *f* 14.600 staat.

De vermindering ad *f* 9000 is een gevolg van een wijziging der klassenindeeling van boomgaarden en bouwvelden in de onderafdeeling West-Lombok voor aanslag in de oepeti-belasting in verband met gelei'delijke invoering eener landrenteregeling.

De VIde Afdeeling (zie ook noot 5) doet een verhooging met *f* 118.400 en een verlaging met *f* 69.000 zien; de verhooging een gevolg van de nieuwe ijkwetgeving (zie ook de daartegenover staande uitgaven in Indië), de verlaging in verband staande met den reeds genoemden maatregel inzake visch-zout verstrekking.

Afd. VII toont een vermeerdering der raming van *f* 11.400 ten gevolge van verhooging van de tarieven voor onderzoekingen in de laboratoria.

De verlaging bij Afd. VIII staat in verband met den hooger gemelden maatregel inzake vischzout-verstrekking.

De vermeerdering der raming bij de IXde Afdeeling met *f* 52.000 wordt veroorzaakt door den afstand van 2 officierswoningen met bijbehoorenden grond te Djokjakarta aan de vereeniging „R. C. Kweekschool te Moentilan".

De eindcijfers dienst 1923, volgens de Indische stukken, worden, rekening houdende met de hier besproken verlaging der uitgaven met *f* 5.236.125 en verlaging der middelen met *f* 2.836.311, dan:

	Uitgaven	Ontvangsten	Nadeelig slot
Gewone dienst	*f* 701.002.561	*f* 605.816.584	*f* 95.185.977
Buitengewone dienst	„ 88.648.100	„ 328.000	„ 88.320.100
Vlootuitbreiding	„ 12.055.360	„ 5.100.000	„ 6.955.360
Geheele dienst	*f* 801.706.021	*f* 611.244.584	*f* 190.461.437

Uit het Staatsblad 1922.

Stbl. 36 en 37. Bij ordonnantie van 20 Januari 1922 is bepaald, dat de inheemsche bevolking van de onderafdeeling Boven-Mahakam der res. Z. en O. afdeeling van Borneo te rekenen van af 1 Januari 1922 wordt onderworpen aan de herziene ordonnantie op de inkomstenbelasting 1920 (Stbl. 1921 No. 312), terwijl gelijktijdig is besloten tot de intrekking van de Tjoekei-heffing te Samarinda van boschproducten uit evengemelde onderafdeeling afkomstig.

Stbl. No. 50. Ordonnantie van 24 Januari 1922 tot intrekking van de vrijstelling van inkomstenbelasting van de eigenlijk gezegde Inlanders in de residenties Soerakarta en Djokjakarta, voor zoover zij rechtstreeksche onderhoorigen zijn van het Ned. Indische Gouvernement.

Stbl. No. 71. Op grond van de omstandigheid, dat in de residentie Djokjakarta ernstig gevaar dreigde voor verstoring der openbare orde, werd bij ordonnantie, vastgesteld den 8sten Februari 1922, bepaald, dat de uitvoering van het recht van vergadering tijdelijk aan nader omschreven beperkingen zou zijn onderworpen.

Stbl. No. 155. Dit staatsblad vermeldt den tekst der wet betreffende het aangaan van eene geldleening tot een nominaal bedrag van ten hoogste een honderd millioen dollar, ten laste van Nederlandsch-Indie in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika.

Stbl. No. 168. Regeling betreffende den aard en den duur der persoonlijke diensten, waartoe de mannelijke Inlandsche bevolking in de residentie Bali en Lombok, uitgezonderd de onderafdeeling Karang-Asem, verplicht is, zoomede omtrent de gevallen, waarin de diensten kunnen worden gevorderd. Deze regeling is vastgesteld bij ordonnantie van 24 Maart 1922 en trad in werking den 1sten April d.a.v.

Stbl. No. 179. Wet van 31 Maart 1922 (Ned. Staatsblad No. 158) tot invoeging van art. 130*a* in het Regeeringsreglement, bij welk artikel het volgende is bepaald:

Geene instelling kan in Ned. Indie als circulatiebank werkzaam zijn en geene bankbiljetten mogen in Ned. Indie worden uitgegeven of in omloop gebracht, anders dan krachtens eene wet op den voet en de voorwaarden bij zoodanige wet te stellen.

Onder circulatiebank wordt verstaan elke instelling, die, hetzij uitsluitend, hetzij als een deel harer operatiën, bankbiljetten uitgeeft of in omloop brengt.

Stbl. No. 180. Overeenkomstig het hierboven (Stbl. No. 179) omschreven artikel 130*a* R.R. werd de „Javasche Bankwet 1922" vastgesteld, strekkende tot verlenging tot 31 Maart 1937 van het recht van de Javasche Bank om als circulatiebank in Nederlandsch-Indië werkzaam te zijn.

Het ontwerp dezer wet werd door den Volksraad in zijne 2de gewone zitting 1921 behandeld (Hand. blz. 12-55).

Stbl. No. 203. Wet van 30 December 1921 (Ned. Stbl. No. 1471) tot bekrachtiging der overeenkomst met de Nederlandsche Handelmaatschappij voor den verkoop in Nederland van de voor landsrekening in Nederlandsch-Indië gewonnen voortbrengselen van land- en mijnbouw voor de jaren 1922 t.m. 1926.

Stbl. No. 216. Wet van 1 Februari 1922 (Ned. Stbl. No. 51) tot nadere wijziging van het Regeeringsreglement in verband met de voorgenomen hervorming van de grondslagen van het gewestelijk en plaatselijk bestuur h.t.l.

Stbl. No. 261. Ordonnantie van 25 April 1922, waarbij, in verband met den laten aanslag in de inkomstenbelasting over 1921 voor de gemeenten Batavia, Meester-Cornelis, Buitenzorg, Bandoeng, Tegal, Semarang, Soerabaja, Malang, Probolinggo, Padang, Medan en Makassar, de bepalingen betreffende de kiesbevoegdheid en de wijze van samenstelling der kiezerslijsten, zoomede van het tijdstip van periodieke aftreding van raadsleden is gewijzigd, in dien zin, dat aan de tusschen 24 Mei 1922 en 24 Mei 1923 te houden verkiezingen kunnen deelnemen, zij, die gerechtigd waren tot deelname aan de tusschen 24 Augustus 1921 en 24 Mei 1922 gehouden verkezingen, hunne woonplaats binnen 's raads ressort hebben en niet van het kiesrecht zijn uitgesloten.

Stbl. No. 302 en 303. Een tweetal ordonnanties van 9 Mei 1922, strekkende om een einde te maken aan den omloop en den uitvoer van oude compagnies-dubbeltjes, van kèpengs en duiten in de gewesten Celebes en Onderhoorigheden en Menado, en op de Soela-eilanden. De bij deze ordonnanties gegeven voorschriften in het belang der muntzuivering zijn in werking getreden, voor wat betreft het verbod tot invoer den 1sten Juli 1922 en voor wat aangaat het verbod tot in betaling geven of nemen, vervoeren of bezitten den 1sten October 1922, later bij Stbl. No. 625 verlengd tot 1 November 1922.

Stbl. No. 327. Ordonnantie tot aanvulling van de locale raden-ordonnantie in verband met de mogelijkheid van invoeging van wethouders in de besturen van groote gemeenten. Met het ontwerp dier ordonnantie had de Volksraad zich in zijne tweede gewone zitting 1921 vereenigd (H. 584).

Stbl. No. 380, 381, 383, 384, 386, 389, 390. De ter zijde vermelde staatsbladen bevatten de Gouvernementsbesluiten van 2 Juni 1922, inzake de verhooging der schoolgelden met betrekking tot respectievelijk:

a. de algemeene middelbare school,
b. het voortgezet en uitgebreid lager onderwijs;
c. het Europeesch lager-onderwijs;
d. de Holl. Inlandsche scholen;
e. de Inl. 2de klasse scholen;
f. de opleidingsscholen voor Inlandsche ambtenaren;
g. de opleidingsschool voor Inlandsche ambtenaren, tevens kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Makassar;
h. de rechtsschool.

Stbl. No. 400. Besluit van den Gouverneur-Generaal, bevattende de regelen voor de toekenning van bijdragen uit 's Lands kas aan het centraal genootschap voor kinder-herstellings- en vacantiekolonies in Nederlandsch-Indië.

Stbl. No. 404. Instelling van het kantoor voor Japansche zaken bij Gouvernementsbesluit van 7 Juni 1922 No. 41. Het betrekkelijk reglement voor dit kantoor is mede in dit staatsblad afgedrukt.

Stbl. No. 417. Bij besluit van den Gouverneur-Generaal van 12 Juni 1922, No. 43 is ingesteld een havengebied te Menado, waarvan het beheer, met uitzondering van de zich daarop bevindende bij de gemeente Menado in beheer zijnde zaken, is opgedragen aan den directeur der Burgerlijke Openbare Werken. Binnen het havengebied en binnen den belangenkring der haven van Menado worden door den gemeenteraad van Menado geen werken voor onderhoud, herstelling, vernieuwing en aanleg uitgevoerd dan onderscheidenlijk in overeenstemming en na voorafgaand overleg met den directeur der Burgerlijke Openbare Werken.

Stbl. No. 422. Bij dit staatsblad zijn de regelen voor de toekenning van subsidiën uit 's Lands kas aan particuliere hoogere burgerscholen, vastgesteld bij de ordonnantie van 7 April 1910 (Stbl. No. 237), zooals die sedert zijn gewijzigd en aangevuld, nader gewijzigd en aangevuld in dien zin, dat de subsidies bedragen:

I. jaarlijks
a. per wekelijks gegeven uur onderwijs in nader aangeduide vakken tot een maximum van 30 uren per klasse, waar het geldt een school met 3-jarigen cursus een som van f 240 en waar het geldt een school met 5-jarige cursus een som van f 280:

b. een som van f 4050 als bijdrage in de aan het hoofd uit te keeren jaarwedde;

c. het ¾ gedeelte van de door den directeur der B.O.W. vast te stellen huurwaarde van het schoolgebouw:

d. het ¾ gedeelte van de uitgaven, welke voor onderhoud en aanvulling der eerste inrichting gedurende het vorig jaar noodig zijn geweest;

e. het ¾ gedeelte van de werkelijke uitgaven voor schoolbedienden, toegestaan voor een openbare school van gelijke grootte;

II. in eens

voor nieuw opgerichte scholen het ¾ gedeelte van de kosten van eerste inrichting.

Stbl. No. 451. Besluit van den Gouverneur-Generaal van 26 Juni 1922 No. 5, inzake de hervorming van het bestuur en de bestuursmiddelen in het gouvernement Atjeh en Onderhoorigheden.

Deze hervorming betrof o.a. de indeeling van het gouvernement in zes afdeelingen.

Stbl. No.502. Openstelling van de gelegenheid om hier te lande een examen voor de middelbare akte Engelsch A voor schoolonderwijs af te leggen.

Stbl. No. 508. Koninklijk besluit van 11 Mei 1922 No. 34, houdende vaststelling van de regeling voor den overgang van reserve-officieren naar het korps beroepsofficieren van het Indische leger.

Stbl. No. 541. Ordonnantie van 14 Augustus 1922, houdende nadere wijzigingen van de koffie-ordonnantie 1920. Aan deze wijzigingen is terugwerkende kracht verleend tot 1 Januari 1920.

Stbl. No. 564. Met betrekking tot het bestuur der Inl. gemeenten in het gewest Lampongsche districten is bij ordonnantie van 26 Augustus 1922 de z.g. Inlandsche gemeente-ordonnantie voor de Lampongsche districten vastgesteld, die de mogelijkheid opent voor bedoelde gemeenten raden in te stellen, samengesteld uit:

a. bekleeders van hoogere adatwaardigheden in de gemeente;

b. verkozen leden, voor zoover de gemeenten zulks verlangen of waar het hoofd van gewestelijk bestuur het doelmatig acht en de gemeente daarmee instemt.

De bevoegdheid der raden is beperkt tot de huishoudelijke belangen der gemeenten.

Stbl. No. 641. Regeling, waarbij de bevoegdheid van den Gouverneur-Generaal met betrekking tot het verleenen van verlof naar Europa en tot verandering van aanspraak op buitenlandsch verlof wegens langdurigen dienst in aanspraak op binnenlandsch verlof wordt overgedragen op nader aangeduide autoriteiten.

Boekbespreking.

Report on the economic situation of the Netherlands East Indies (to March 1922), by Mr. H. A. N. Bluett, British commercial agent for the Netherlands East Indies, Batavia.

De vertegenwoordiger te Batavia van het Engelsche „department of overseas trade" heeft een boekje uitgegeven, bevattende een overzicht van den toestand van in- en uitvoerhandel in het begin van dit jaar, waaraan tal van meer algemeene bijzonderheden over den economischen toestand, belastingen, vervoerwezen en dergelijke zijn toegevoegd. Een voortreffelijk, handig werkje, dat juist datgene biedt, waaraan hier zulk een behoefte bestond. Wie heeft niet dikwijls ondervonden, dat hij een vreemdeling, die zich voor Oost-Indië interesseerde, aan wat literatuur erover willende helpen, daarvoor niets geschikts kon aanbieden? De officiëele publicaties zijn te volumineus, dikwijls ook te overladen, geven over kleinigheden dikwijls te veel, over belangrijke, voor den vreemdeling moeilijk te begrijpen regelingen en diensten te weinig. In het boekje van den heer Bluett vindt men van alles, en juist dat, wat de zakenman, die in Indië als leverancier van grondstoffen of afzetgebied voor zijn koopwaar belang stelt, gaarne wil weten. De overzichten zijn vlot geschetst, zakelijk zonder tot een al te droge opsomming te worden, rijk aan gegevens, welke men nergens in zulk een overzichtelijke en tegelijk volledige groepeering kan vinden. Ieder, die voor onze welvaart voelt, zal met genoegen het verslag eens doorbladeren en van de cijfers, gewoonlijk in vergelijkende tabellen samengevoegd, kennis nemen. Enkele ervan zullen hier worden overgenomen.

De inhoud is in een negental hoofdstukken verdeeld. Het eerste geeft een kort overzicht van de verslagperiode, 1920—'21, met een beschrijving van de abnormale toestanden, welke na het sluiten van den vrede in onzen handel optraden. De eindconclusie luidt, dat de periode van depressie thans voorbij is, dat nieuwe afzetgebieden gevonden zijn voor de producten, waarvan vóór den oorlog Centraal-Europa en Rusland zooveel opnamen, zoodat Indië uit de crisis opkomt met een wijder vertakten buitenlandschen handel en alle kenteekenen van een toenemende welvaart in de nabije toekomst.

Daarop volgt, in anderhalf vel druks, een goed overzicht van onzen uitvoerhandel. Een tabel geeft den uitvoer van onze voornaamste landbouwproducten weer voor 1920.

	Waarde in guldens	Percentage van het totale bedrag van den uitvoer.
Suiker	1.060.723.000	47.1
Rubber (en gutta-percha)	199.808.000	8.9
Tabak	170.243.000	7.6
Copra	92.847.000	4.1
Koffie	50.980.000	2.3
Thee	39.526.000	1.8
Kinine	18.309.000	0.8
Tapioca en sago	16.134.000	0.7
Kapok	14.312.000	0.6
Peper	14.100.000	0.6
Kinabast	9.594.000	0.4

Aan het totaal bedrag voor de waarde van den uitvoer, 2.254 millioen gulden, werd voor ongeveer een kwart bijgedragen door kleinere landbouwproducten, delfstoffen en boschproducten.

Nog twee tabellen mogen hier een plaats vinden; de een geeft een overzicht, vanwaar onze uitvoerproducten kwamen, de ander, naar welke landen ze gingen.

Uitvoer in millioenen guldens:

Jaar	Java	Buitengewesten	Totaal.
1913	317.1	297.1	614.2
1914	335.5	300.2	635.7
1915	432.9	325.3	758.2
1916	511.3	345.4	856.7
1917	457.5	328.6	786.1
1918	353.5	322.4	675.9
1919	1.413.3	748.8	2.162.1
1920	1.501.8	752.2	2.254.0

Uitvoer naar de verschillende landen in millioenen guldens:

Land. v. bestemming	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920
Nederland	172.6	149.3	195.2	157.8	19.7	3.4	351.0	354.4
Singapore	109.7	106.2	119.0	126.9	161.5	164.0	321.5	302.1
Engeland	24.0	106.1	92.8	167.9	85.3	38.3	235.8	143.5
Vereenigde Staten	13.3	16.3	40.0	97.9	200.1	110.9	190.9	297.7

Britsch-Indië	88.9	67.4	93.8	84.1	68.5	61.8	190.2	216.7
Japan	35.8	19.2	15.6	18.1	31.3	77.8	180.9	140.0
China en Hongkong	51.9	42.2	62.6	45.7	60.0	89.6	156.3	167.4
Australië	12.8	20.1	27.7	16.6	23.4	27.6	82.4	101.6
Zweden en Noorwegen	—	—	—	4.9	7.0	5.7	74.6	50.2
Frankrijk	26.7	20.3	23.7	22.5	8.5	7.9	63.5	20.9
België	3.1	1.7	—	—	—	—	20.3	16.4
Denemarken	0.9	0.6	0.4	1.1	—	1.4	18.7	7.5
Italië	2.5	2.9	2.8	3.5	0.3	1.5	12.3	27.8
Philippijnen	0.8	1.6	1.1	1.9	1.9	2.3	10.9	5.6
Siam en Indo-China	3.4	4.5	7.4	6.5	10.4	6.4	10.4	11.4
Duitschland	14.3	6.6	—	—	—	—	10.1	8.2

Vervolgens worden de voornaamste uitvoerproducten besproken, met bijzonderheden over de grootte van den oogst, de uitgevoerde kwaliteiten, marktprijzen en dergelijke.

Het derde hoofdstuk behandelt den invoerhandel. Een tabel geeft de grootte daarvan voor Java en buitengewesten weer in millioenen guldens:

Jaar	Java	Buitengewesten	Totaal
1913	300.1	137.5	437.6
1914	262.4	120.7	383.1
1915	260.0	112.3	372.3
1916	287.1	115.7	402.8
1917	310.6	154.1	464.7
1918	363.8	165.1	528.9
1919	423.1	214.9	638.0
1920	812.3	303.9	1.116.2

Ook hier worden voor de aan den invoerhandel deelnemende landen de bedragen voor de jaren 1913 — 1920 opgenomen, in millioenen guldens:

Landen van herkomst.	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920
Singapore	67.9	58.9	66.1	76.5	119.2	134.1	132.2	125.4
Vereenigde Staten	9.0	9.6	15.1	30.8	60.6	62.5	130.5	162.9
Engeland	76.6	70.3	79.9	84.7	70.8	78.7	90.9	206.1
Nederland	145.3	124.1	100.0	90.8	47.9	11.4	83.3	263.0
Japan	6.8	6.6	12.8	27.3	54.8	114.6	77.1	134.1
Australië	10.6	10.3	5.3	7.3	11.7	21.5	31.7	36.0
China en Hongkong	16.7	15.7	17.3	14.3	15.3	20.3	25.4	38.9
Britsch-Indië	22.7	15.1	16.2	27.1	31.0	32.8	16.2	17.7
Siam	4.1	3.0	4.7	2.9	4.4	4.7	9.6	0.6
Frankrijk	3.4	2.7	1.9	2.7	2.7	1.8	4.8	5.3
Zweden, Noorwegen en Denemarken	0.8	0.4	1.2	2.1	1.5	1.3	3.2	9.8

Fransch Indo-China	15.6	14.7	19.0	9.6	15.3	10.1	3.0	19.4
Italië en Zwitserland	5.4	7.0	7.9	6.7	4.4	2.4	2.7	12.5
Duitschland	28.8	21.7	4.3	0.9	0.4	0.4	1.0	36.7
Andere landen	22.9	23.0	20.0	19.1	24.7	32.3	26.4	47.8

Enkele der voornaamste invoerartikelen worden vervolgens besproken. De invoer van weefsels enz. daalde van *f* 261.007.354 (1920) tot *f* 178.437.524 (1921). Over machineriëen en machine-onderdeelen wordt opgemerkt, dat Duitschland met lage prijzen en beter vertegenwoordigers bezig is een groot deel van dezen handel in handen te krijgen. Bij metalen en metaalwaren valt de voorname plaats op, welke de Vereenigde Staten op dit gebied in onzen importhandel innemen. De invoer van automobielen (4.448 in 1920, 3.876 in 1921) kwam voornl. uit Amerika (3.494 in 1920, 2.015 in 1921). Belangwekkend is het overzicht van de ingevoerde chemicaliën, waaruit o.a. blijkt, dat in 1920 uit de vier voornaamste landen van herkomst over de honderdduizend ton zwavelzure ammoniak werd ingevoerd, in 1921 nog niet de helft daarvan. Uit de specificatie van den invoer van dranken en voedingsmiddelen ziet men, welk een belangrijk aandeel daarvan Australië ons levert; meel, ham, bevroren vleesch, vee, boter en versche vruchten betrekken wij voor het grootste deel van onze Zuidelijke buren.

Vervolgens wordt de vertegenwoordiging der Britsche handelsbelangen en de concurrentie met andere landen op de markt hier behandeld. De schr. wijst erop, dat Engeland een grooter deel aan den handel hier te lande zou kunnen hebben, wanneer de Britsche firma's een andere gedragslijn volgden en hier haar eigen filialen met voorraden openden. In een reeks wenken wordt dit nog nader toegelicht, waarin de schr. zijn landgenooten er op wijst, dat het geen zin heeft Engelsche prijscouranten met noteeringen in Engelsch geld uit te zenden, maar dat zij een deskundige uit moeten sturen, die de markt hier kan bestudeeren; dat de leverancier zich moet richten naar den smaak van het publiek en ook verpakking en dergelijke moet verzorgen. De schr. wijst dan op de concurrentie van Duitschland, Amerika en Japan; het eerste land kan dikwijls tegen prijzen van niet meer dan de helft der Engelsche handelaars allerlei ijzerwaren en machineriëen leveren; zijn handel heeft hier bijzonder actieve agenten, die de Duitsche goederen bij den Chineeschen en Inlandschen kleinhandel ingang doen vinden.

Hoofdstuk IV geeft in een paar bladzijden een beknopt overzicht van de belastingen en van de registreering van handelsmerken, waarbij ook de winstaandeelkassen besproken worden en aan de uitvoerrechten enkele woorden van kritiek worden gewijd. In hoofdstuk V wordt het vervoer en de verbindingen behandeld. De toestand op scheepvaartgebied wordt geschetst en o.a. een overzicht opgenomen van de havengelden en andere onkosten. De in aanleg zijnde spoorwegen worden vermeld; ook de electrificatie van de lijn Mr. Cornelis — Tandjong Priok wordt aangeroerd.

Hoofdstuk VI behandelt de natuurlijke rijkdommen van ons gebied, waarbij in de eerste plaats enkele landbouwproducten besproken worden, o.a. de

mogelijkheid van katoencultuur en de toenemende oliepalm-cultuur, terwijl verder het verkrijgen van gronden in erfpacht met enkele woorden wordt uiteengezet. Bij de minerale rijkdommen wordt de mijnwet met haar „most deterring influence of mining development in this country" vermeld.

Aan de petroleum in Nederlandsch-Indië is veel aandacht gewijd. Een afzonderlijk aanhangsel geeft een lijst der verleende concessies met korte beschrijving der terreinen. In het rapport zelf wordt de organisatie van de N. I. Aardolie Maatschappij beschreven. Er wordt op gewezen, dat de olie-industrie hier gemonopoliseerd is in dochtermaatschappijen van de Koninklijke; er zijn zonder twijfel nog uitgestrekte, veelbelovende olieterreinen, maar de tegenwoordige mijnwet moedigt de exploitatie daarvan niet aan, tenzij door een overeenkomst met het Gouvernement, goed te keuren door de Staten-Generaal, op voorwaarden, die uitsluiten, dat zeer groote voordeelen door anderen dan het Gouvernement daaruit getrokken worden. De schr. wijst er op, dat, hoewel Nederl. Indië niet zulk een rijk oliegebied is als bv. Mexico, Californië etc., het land toch een in belang toenemend productiegebied voor aardolie zou kunnen worden, wanneer maar een goede gelegenheid voor verdere ontwikkeling aan de industrie geboden werd. Daarvoor is in de eerste plaats liberaler wetgeving en toepasssing der wetten op dit gebied noodig. Een tabel geeft een overzicht van de olieproductie van verschillende gebieden.

In tonnen van 1000 L.

Gebied:	1913	1918	1919	1920
Noord-Sumatra	303.539	194.213	176.458	194.440
Noord-Palembang	55.241	121.561	148.295	138.315
Zuid-Palembang	203.408	204.215	197.003	203.727
Totaal Sumatra	562.188	519.989	521.756	536.482
Res. Semarang	707	12.466	7.200	33.318
Res. Rembang	139.309	172.759	194.329	259.371
Res. Soerabaja	57.011	55.952	56.986	59.260
Res. Madoera	—	35	140	25
Totaal Java	197.027	241.212	258.655	352.474
Noord. afd. Tarakan	225.502	333.693	602.376	711.108
Noord-Koetei	183	—	65	—
Zuid-Koetei	541.065	665.733	769.699	744.119
Totaal Ned. Borneo ...	766.750	999.426	1.372.140	1.455.227
Totaal Ceram	120	3.574	7.311	21.137
Totaal Ned. Ind.	1.526.085	1.764.201	2.159.862	2.365.320

Kolen, goud en zilver, tin, jodium, ijzer, nikkel, koper, magnesiet, phosphaat en zwavel passeeren dan de revue, waarna iets wordt medegedeeld over de voorwaarden, waarop mijnconcessies en exploitatievergunningen verkregen kunnen worden. In hoofdstuk VII wordt de nijverheid behandeld en een aantal ondernemingen opgesomd en verder een en ander over aannemingscontracten medegedeeld. Hoofdstuk VIII, social questions, schetst de duurte van het leven, roert het arbeidsvraagstuk en de openbare gezondheid aan.

Hoofdstuk IX geeft in 5 bladzijden een beknopt overzicht van de cijfers onzer staatsfinanciën. In de laatste paragrafen worden de wisselkoersen en het verrekeningswezen hier te lande behandeld. Drie bijlagen zijn aan het rapport toegevoegd: een gespecificeerd overzicht van onze handelsbeweging in 1913, 1920 en 1921, een statistiek met specificatie van de verschillende garens en weefsels, in 1921 hier ingevoerd, en een lijst met beschrijving van de petroleumconcessies, in Ned. Indië uitgegeven.

Uit dit overzicht moge blijken, hoe rijk aan gegevens het verslag van den heer Bluett is. Het moge in het bijzonder voor den Britschen koopman bestemd zijn, menigeen hier te lande zal het gaarne lezen en bij de hand houden, omdat het in een beknopten vorm zooveel belangrijks en wetenswaardigs biedt, dat men anders met heel wat meer moeite uit gouvernementeele publicaties, met veel uitgebreider, maar minder overzichtelijken inhoud, moet opdiepen.

Internationale vereeniging voor de rubber-cultuur in Nederlandsch-Indië, 8ste jaarverslag 1921.

Uit het jaarverslag blijkt, dat deze vereeniging op verzoek van de A.V.R.O.S. laatstgenoemde organisatie steun zal verleenen bij haar actie tegen de voorgenomen afschaffing der poenale sanctie. De vereeniging deed vergeefs moeite de invoering van een assistentenregeling voor S.O.K. te doen uitstellen. Aan een overzicht van hetgeen op belastinggebied in 1921 gewijzigd werd, wordt een woord van protest „tegen de heillooze fiscale politiek der Indische Regeering" toegevoegd. Betreffende de rubberinkrimping wordt opgemerkt, dat een samengaan van zoo niet alle, dan toch de overgroote meerderheid der rubberproducenten onmogelijk is gebleken. Nadat nog enkele kleinere onderwerpen, op het gebied van de werkzaamheid der vereeniging liggend, besproken zijn, worden statistische gegevens over de rubbercultuur hier te lande opgegeven. De totale aanplant wordt voor eind 1920 op 353.348 H.A. gesteld, waarvan 213.005 H.A. in productie.

Verslag omtrent den Post-, Telegraaf- en Telefoondienst in Nederlandsch-Indië over 1920.

Omtrent dit verslag, waarvan het tweede gedeelte in 1921, het eerste gedeelte in 1922 gedrukt is, wordt in het eerste gedeelte de aanteeke-

ning gevonden, dat, in afwachting van een algeheele herziening van den vorm van het jaarverslag, dit gedeelte aanmerkelijk verkort is. Ten aanzien van het tweede gedeelte kon dit niet meer plaats hebben, aangezien dit reeds eerder afgedrukt was. De late verschijning van het eerste gedeelte van het verslag is aan de nieuwe bewerking toe te schrijven.

De bedoeling is dus voortaan een veel korter verslag uit te geven, hetgeen niet anders dan toejuiching verdient, omdat de uitgaven van dergelijke lijvige verslagen niet alleen veel geld kosten, doch de meesten, aan wie die verslagen worden toegezonden, daarin geen dan wel weinig belang stellen. Als regel worden ze zonder meer gedeponeerd.

Wij hopen echter, dat, nu niet alle statistische overzichten meer in de verslagen zullen worden opgenomen, dit niet het gevolg zal hebben, dat voortaan die statistische gegevens verwaarloosd worden.

Voor een bedrijf zijn betrouwbare overzichten onontbeerlijk.

Bij de bespreking van het verslag kan uit den aard der zaak volstaan worden met enkele grepen daaruit naar voren te brengen. En dan komt daarvoor allereerst in aanmerking de personeelsvoorziening, welke bij den P.T.T.-dienst steeds een moeilijk vraagstuk is geweest, en vooral thans, nu met het oog op den stand van 's Lands financiën overal bezuinigingen staan ingevoerd te worden. Het verslag deelt daaromtrent mede, dat het post- en telegraafpersoneel van 7596 in 1919 tot 8245 in 1920 gestegen is; een vermeerdering aangevende van 649 personen of 8.5 %.

De telefoondienst, welke een van den post- en telegraafdienst afgescheiden personeel bezit, onderging in 1920 een toename van 2441 tot 3169 of van 728 personen, zijnde 29.8 %.

Van het hooger en middelbaar post- en telegraafpersoneel van 4240 man bestond de helft (1858 + 274) = 2132 uit assistenten en daggelders (bestemd om assistent te worden).

De getallen omtrent deze groep van assistenten, welke voor het grootste deel de uitoefening van den kantoordienst hebben te verrichten, leeren ons, als men die getallen in het jaarverslag met elkaar in verband brengt, hoe buitengewoon groot het aantal mutaties daarin in 1920 is geweest.

In deel I bladzijden 3 en 4 wordt vermeld, dat eind 1920 het aantal assistenten bestond uit 1858 personen, eind 1919 uit 1524, een toename aangevende van 334.

Deel II, bijlage A 12 vermeldt, dat er in 1920 werden afgevoerd 371.

In 1920 kwamen dus nieuw in dit corps 334 + 371 = 705 assistenten. Bovendien werden volgens een aanteekening aan den voet van bedoelde bijlage A 12 in 1920 er 180 daggelders afgevoerd, welke dus eveneens door nieuwe zijn moeten worden vervangen. Totaal zijn er dus in 1920 705 + 180 = 885 nieuwe krachten in dienst moeten worden genomen om het assistenten-instituut op formatie te houden. Van het totaal aantal van 2132 bestond dus in 1920 41½ % uit in opleiding zijnde jongelieden.

Het jaarverslag leert ons nog meer.

In 1920 hebben den dienst verlaten 885 verminderd met de uitbreiding van 334 of 551 assistenten. Volgens deel I bladzijden 3 en 4 verlieten van de langer dan 1 jaar in dienst zijnde assistenten 1524 — 1401 = 123 den dienst. 551 — 123 = 428 geeft derhalve het aantal mutaties weer in 1920. Van de 885, die in 1920 in dienst zijn genomen, maakt dit ongeveer 50% uit.

Aannemende, dat deze 420 assistenten, welke in 1920 in dienst traden en in dit jaar weder werden afgevoerd, gemiddeld 6 maanden in opleiding zijn geweest en gemiddeld *f* 50 bezoldiging + *f* 30 duurtetoeslag hebben genoten, dan zouden die 428 jongelieden, van wie de dienst nog geen of weinig profijt kan hebben gehad, den Lande gekost hebben 428 × 6 × *f* 80 = *f* 205.440; dit bedrag is dus voor niets uitgegeven.

Door het tijdelijk terugbrengen van 36 post- en telegraafkantoren tot hulpkantoor, heeft men, tegenover het tekort in de hoogere rangen van 72 ambtenaren, een teveel van 77 in de middelbare rangen kunnen verkrijgen, zoodat verschillende belangrijke functies door middelbaar personeel konden worden vervuld. Op die wijze was het mede mogelijk aan een grooter aantal van de hoogere rangen te vergunnen met buitenlandsch verlof te gaan.

Aan een ernstige grief van het personeel is hierdoor getracht tegemoet te komen.

Het bedrag van de opgelegde boeten was in 1918 *f* 3207.40, in 1919 *f* 1516.25 en in 1920 *f* 1046.625, werd dus geleidelijk minder, hoewel het personeel in die 3 jaren belangrijk is toegenomen.

De commissie van onderzoek naar de grieven bij den P. T. T.-dienst, welke in 1919 werd ingesteld, beëindigde in het verslagjaar hare werkzaamheden en werd op 7 Juli 1920 ontbonden.

Aan verschillende door de commissie geuite wenschen werd reeds in 1920 tegemoet gekomen, doch de algeheele behandeling en afdoening der in het verslag vervatte verlangens was op ultimo 1920 nog niet beëindigd. Waar de bevrediging van vele dier verlangens geld kost, vreezen wij, dat daaraan in de komende jaren niet zal worden voldaan.

Een belangrijke mededeeling is, dat op de van 4 October tot 4 December 1920 te Madrid gehouden postconferentie Nederl.-Indië voor het eerst vertegenwoordigd was door eigen afgevaardigden. Verschillende stemmen, ook in den Volksraad, zijn opgegaan om te breken met de gewoonte, dat N.I. op internationale congressen door Nederland werd vertegenwoordigd, omdat uit den aard der zaak men dit niet juist acht.

Laten wij hopen, dat ook op de volgende post- en telegraafcongressen Nederl.-Indië zijn belangen zelf zal mogen verdedigen.

Hoe ver de verkeersontwikkeling van de buitengewesten van die op Java nog afstaat, blijkt uit de middelen, waarmede het brievenvervoer plaats heeft. Van den afstand van 5757 K. M., waarlangs dat vervoer op Java

plaats had, was een afstand van 4525 K. M. per spoor en tram of 79 %. Op de buitengewesten daarentegen werd van den afstand van 10846 K.M. slechts een afstand van 1423 K. M. per spoor en tram of 13 %, 3105 K. M. per automobiel of 28 % en 4597 K. M. per voetbode en postprauw of 42 % afgelegd.

Deze cijfers toonen duidelijk aan, dat op de buitengewesten in die richting nog veel gedaan zal moeten worden.

De Nederlandsch-Indische postagentschappen, sedert 1878 te Sinagpore en Penang gevestigd, werden op het einde van 1920 opgeheven. Zij hebben dus 52 jaren bestaan.

Als curiosum vermelden wij hier het bericht, dat, bij de opening van de onbestelbare stukken, in een niet aangeteekenden brief bankbiljetten werden aangetroffen tot een bedrag van ƒ 31675., hetwelk vermoedelijk afkomstig was van diefstal uit de kas van het militair hospitaal te Poerworedjo. Het bedrag werd in 's Lands kas gestort. Een gelukje voor het Gouvernement, dat de dief blijkbaar op het juiste oogenblik een moreelen kater had.

Het aantal klachten valt nog al mede, als men leest dat 1 gegronde klacht werd ingebracht op:

1.177.637 gewone stukken
66.128 aanget. „
7.936 expresse „
63.344 postwissels
502.121 postquitantiën
29.342 postpakketten
408.730 portvrije stukken.

Vreemd doet het aan, te lezen, dat er nog een paar dagbladredacties zijn, die wel een klacht in haar blad opnemen, doch weigeren hare tusschenkomst te verleenen voor het verstrekken van de voor het onderzoek door de post benoodigde gegevens.

In 1920 werd 0.004 % van het totaal aantal behandelde gewone aangeteekende en geadviseerde stukken en 0.015 % van het totaal aantal aangeteekende brieven met aangegeven waarde vermist of beroofd.

In totaal werd in verslagjaar wegens fraudes door het personeel, wegens uitbetalingen van postwissels op valsche handteekening enz. in totaal ƒ 27.125 vermist of, berekend over het totaal bedrag van den omzet, ongeveer ½ cent op elke ƒ 100. Door de betrokkenen werd van het bedrag van ƒ 27.125 nog ƒ 6.421,035 bijgepast.

In 1920 werden de verschillende telegramtarieven belangrijk verhoogd. Het aantal diefstallen van draad nam belangrijk toe. Op Java werd in totaal ruim 14 K. M. draad ontvreemd.

Vanaf 1 December 1920 werd op verzoek der Portugeesche regeering een draadlooze verbinding geopend tusschen Timor-Dilly en Timor-Koepang, waardoor het Portugeesche deel van Timor uit zijn isolement verlost werd.

Ook met Nieuw-Guinea en Banda kwam draadlooze verbinding tot stand.

Hoe gering het verkeer tusschen schepen en de radiostations wel is, kan blijken uit het staatje op blz. 22 van deel I. Per station is dit 3 à 4 telegrammen per dag. Het zou leerzaam zijn te weten, hoeveel één zoo'n telegram het Gouvernement wel kostte.

Het telegraafverkeer ging in 1920 beduidend achteruit. Het aantal overgeseinde woorden van gewone en regeeringstelegrammen in het binnenlandsch verkeer verminderde met 13.4 %; dat van de gewone telegrammen alleen met 15.4 %. Het aantal woorden van buitenlandsche telegrammen liep met 2.84 % terug, dat van het transitoverkeer met 29.83 %.

Dat deze teruggang aan de verhooging van de telegramtarieven alleen moet worden geweten, zooals wel gezegd wordt, achten wij, evenals het jaarverslag, niet juist, lettende op de hierboven gegeven cijfers. Wij zien toch, dat ook het buitenlandsch verkeer, waarbij geen tariefverhooging heeft plaats gehad, is teruggeloopen; het transitoverkeer zelfs met bijna 30 %.

Niettegenstaande den achteruitgang van het telegraafverkeer bedroegen de telegramontvangsten, dank zij de tariefsverhooging, in het binnenlandsch verkeer in 1920 f 7 687.000.05[5] of f 2.028.695.78[5] meer dan in 1919.

Ook de telefoontarieven ondergingen in 1920 een beduidende verhooging.

Aan samenwerking van andere diensten met den telefoondienst schijnt hier en daar nog wat te haperen. Zoo lezen wij, dat in het ondergrondsche kabelnet te Soerabaja zes storingen werden veroorzaakt door grondwerkzaamheden ten behoeve van de gas- en waterleiding. Ook te Semarang werd bij het openhakken van den weg door werklieden van de gemeente de ondergrondsche telefoonkabel dermate beschadigd, dat 50 geabonneerden gedurende drie dagen buiten telefonische gemeenschap waren.

Nergens staat vermeld, of die gemeenten daarvoor aan den gouvernements-telefoondienst schadevergoeding hebben betaald, hetgeen billijk zou zijn.

Wat de geldelijke uitkomsten van het post-, telegraaf- en telefoonbedrijf betreffen, zoo geschiedt de verdeeling der uitgaven en ontvangsten van deze 3 diensten, waar deze vereenigd zijn, alsmede de personeelkosten van het hoofdbestuur, voor zoover deze niet op elk bedrijf konden worden geboekt, naar rato van 3, 1 en 1 (Deel I blz. 32).

Hoe men tot deze verhoudingscijfers gekomen is, wordt in het jaarverslag niet vermeld.

Rest ons te vermelden dat de totale inkomsten van de post, telegraaf en telefoon resp. hebben bedragen ƒ 7.470.862.40 ƒ 7.907.715.56[5] en ƒ 7.966.036.83[5] of tezamen ƒ 23.344.614.80 en de totale uitgaven resp. ƒ 12.307.705.55[5], ƒ 7.831.274.38[5] en 7.921.545.75[5] of tezamen ƒ 28.060.525.69[5], gevende een nadeelig verschil op het P. T. T.-bedrijf van ƒ 4.836.843.13[5].

Verslag omtrent den dienst der Postspaarbank over 1921.

Aan bovengenoemd verslag ontleenen wij het volgende:

Naar aanleiding van daartoe ingediende voorstellen kwamen in het Koninklijk besluit van 12 Juli 1917 No. 50 (Ind. Staatsblad No. 672), betreffende de postspaarbank in Ned.-Indië, enkele belangrijke wijzigingen tot stand.

In de eerste plaats werd bij Koninklijk besluit van 26 Januari 1921 No. 48 (Ind. Staatsblad No. 251) vastgesteld, dat, onder bepaalde voorwaarden en tegen zekere vergoeding, inleggers in de postspaarbank, door hare tusschenkomst, kunnen doen aankoopen rentegevende schuldbrieven ten laste van Nederlandsch-Indië en van andere publiekrechtelijke lichamen in Nederlandsch-Indië, voor zoover de laatste zijn vermeld op eene daartoe door den Gouverneur-Generaal goedgekeurde lijst.

Desgewenscht kunnen de inleggers de door de postspaarbank voor hunne rekening gekochte fondsen in open bewaring geven bij deze instelling, welke dan ook zorgt voor de inning van de coupons en van de uitgelote en aflosbaar gestelde stukken, en door hare tusschenkomst doen verkoopen; een en ander tegen vergoeding van bewaarloon, commissieloon en verdere kosten.

Aan deze regeling is in het verslagjaar nog geen uitvoering gegeven.

Een tweede wijziging van het eerstgenoemd Koninklijk besluit vond plaats bij het Koninklijk besluit van 13 Mei 1921 No. 16 (Ind. Staatsblad No. 466).

Vooreerst werd hierbij bepaald, dat voor gelden, in de boeken der postspaarbank ingeschreven ten name van een inlegger, die vijf jaar heeft later verloopen zonder eenige inlage gedaan of betaling van kapitaal of rente gevorderd te hebben, noch in dat tijdvak rente op zijn spaarbankboekje heeft doen bijschrijven, geen afzonderlijke rekening meer wordt aangehouden. Deze gelden worden dan overgeboekt op een verzamelrekening; doch wanneer een inlegger weder een der hiervorengenoemde handelingen verricht, wordt diens tegoed daarvan weder afgeboekt op een opnieuw te openen rekening te zijnen name.

Door dezen maatregel wordt een belangrijke bezuiniging verkregen in de administratiekosten.

In de tweede plaats werd bij het eerdergenoemd Koninklijk besluit van 13 Mei 1921 No. 16 de belegging van postspaarbankgelden opnieuw geregeld, waardoor het thans mogelijk is deze gelden o.m. te beleggen in:

a. schuldbrieven van hypotheekbanken, wier werkkring ingevolge hare statuten beperkt is tot Nederlandsch-Indië en wier naam voorkomt op eene door den Gouverneur-Generaal vast te stellen lijst;

b. schuldbrieven van naamlooze vennootschappen, die spoor- en tramwegen in Nederlandsch-Indië in eigendom of in exploitatie hebben en wier naam voorkomt op eene door den Gouverneur-Generaal vast te stellen lijst;

c. aandeelen van in Nederland of Nederlandsch-Indië gevestigde bankinstellingen (de eerste mits zij in Nederlandsch-Indië behoorlijk vertegenwoordigd zijn), vermeld op eene door den Gouverneur-Generaal vastgestelde lijst, alsmede in deposito's bij daartoe door den Gouverneur-Generaal aan te wijzen Nederlandsche of Nederlandsch-Indische bankinstellingen, mits met geen langeren termijn van opvraging dan één jaar;

d. wisselbrieven en ander handelspapier, in Nederland betaalbaar met twee of meer hoofdelijk verbondenen en met geen langeren looptijd dan de gebruiken des handels medebrengen.

De belegging geschiedt in overleg met en onder goedkeuring van den raad van toezicht; ten aanzien van de belegging onder sub c hierboven genoemd, werd nog bepaald, dat zij slechts bij uitzondering, ter beoordeeling van den directeur, en telkens na verkregen goedkeuring van den raad van toezicht, zal plaats hebben.

Het beleggingsveld heeft door deze nieuwe regeling belangrijke uitbreiding ondergaan, waarvan goede resultaten in de toekomst zijn te verwachten.

Aan de in 1918 in overleg met het hoofd van den post-, telegraaf- en telefoondienst getroffen regeling, strekkende om, onder de noodige waarborgen, ook de nog niet voor de uitoefening van den postspaarbank opengestelde hulppostkantoren meer en meer dienstbaar te maken aan deze instelling en dus het publiek in de meer afgelegen plaatsen in de gelegenheid te stellen van de postspaarbank gebruik te maken, werd in het verslagjaar verdere uitvoering gegeven.

Gedurende het verslagjaar werden opengesteld voor de uitoefening van den postspaarbankdienst 32 hulppostkantoren, t.w.: 6 ter Sumatra's Westkust, 5 in Tapanoeli, 1 in de Preanger-Regentschappen, 1 in Benkoelen, 2 in Kediri, 4 in Atjeh en Onderhoorigheden, 2 in de W. afd. van Borneo, 6 ter Sumatra's Oostkust, 1 in de Z. en O. afd. van Borneo en 4 in Riouw en Onderhoorigheden.

Voorts werden teruggesteld tot hulppostkantoor 7 postkantoren, t.w. 1 in Tapanoeli, 2 ter Sumatra's Oostkust, 1 in Madoera, 1 ter Sumatra's Westkust en 2 in de Z. en O. afd. van Borneo.

Een hulpkantoor in de residentie Batavia werd verplaatst (in dezelfde residentie), terwijl zijn opgeheven 3 hulppostkantoren, waarvan 1 in ter Sumatra's Westkust en 2 in de residentie Palembang.

Op 31 December 1921 namen aan den dienst der postspaarbank deel:

a. postkantoren:

op Java en Madoera	80
op de buitenbezittingen	61
	141

b bij-postkantoren:

op Java en Madoera	10
op de buitenbezittingen	1
	11

c. hulppostkantoren:

op Java en Madoera	225
op de buitenbezittingen	188
	413

d. Gouvernementspandhuizen:

in het gewest Rembang	30
„ „ „ Soerabaja	31
„ „ „ Madoera	12
	73

De gedurende het verslagjaar nieuw uitgereikte en geheel afbetaalde spaarbankboekjes, d.w.z. die boekjes, waarvan het saldo tegoed plus de verschuldigde rente aan de inleggers werd terugbetaald, kunnen gesplitst worden als volgt[1]):

	Uitgereikt.				Afbetaald.			
	A	B	C	Totaal.	A	B.	C	Totaal.
Java en Madoera	7489	14330	1537	23356	5548	2302	956	8806
Buitenbezittingen	1535	4825	325	6685	1289	518	91	1898
	9024	19155	1862	30041	6837	2820	1047	10704

[1]). A. = Europeanen en met dezen gelijkgestelden.
B. = Inlanders.
C. = Vreemde Oosterlingen.

De toeneming van het aantal spaarbankboekjes bedroeg in:

	1917	1918	1919	1920	1921
A.	3544	3916	2796	4879	2187
B.	7364	8690	11739	17623	16335
C.	924	1037	1375	1510	815
Totaal	11832	13643	15910	24012	19337

Blijkens vorenstaande staatjes vermeerderde het aantal spaarbankboekjes gedurende 1921 voor de drie series en in totaal met:

	A	B	C	Totaal.
	2187	16335	815	19337
Op 1 Januari 1921 bedroeg het aantal	71897	121966	12499	206362
Aantal op 31 December 1921	74084	138301	13314	225699

De procentsgewijze verhouding tot het gezamenlijk aantal is als volgt:

Europeanen	32.82 %.
Inlanders	61.28 %.
Vreemde Oosterlingen	5.90 %.

Op het einde der laatste vijf jaren waren deze verhoudingscijfers:

	A	B	C
1917	39.47 %	54.92 %	5.61 %.
1918	38.58 %	55.64 %	5.78 %.
1919	36.75 %	57.22 %	6.03 %.
1920	34.84 %	59.10 %	6.06 %.
1921	32.82 %	61.28 %	5.90 %.

Daar het geoorloofd is, dat eenzelfde inlegger meer dan een spaarbankboekje heeft, en verschillende inleggers twee dan wel meer spaarbankboekjes bezitten, is het aantal inleggers kleiner dan het aantal spaarbankboekjes.

Het aantal Europeesche inleggers op 31 December 1921 met meer dan een spaarbankboekje bedroeg 8728, vertegenwoordigende 19286 spaarbankboekjes (op 1 Januari 1921 7930 en 17543); voor de inleggers van Inlandschen landaard waren deze aantallen 3635 en 7629 (op 1 Januari 1921 3090 en 6454) en voor de Vreemde Oosterlingen 566 en 1180 (op 1 Januari 1921 472 en 1000).

Naar het aantal spaarbankboekjes waren de aantallen inleggers op 31 December 1921 te verdeelen als volgt:

Landaard	Aantallen inleggers met het volgende aantal spaarbankboekjes										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	meer dan 10
Europeanen. . .	54798	7368	1040	233	54	17	8	4	2	2	—
Inlanders	130672	3349	227	45	14	—	—	—	—	—	—
Vr. Oosterlingen	12134	500	46	7	1	1	—	—	—	—	—

Tezamen	210523,	waarvan	A	63526	B	134307	C 12690
Op 1 Januari 1921	192855	„	A	62284	B	118600	C 11971
Vermeerdering	17668	„	A	1242	B	15707	C 719

In 1921 werd:

Op Java en Madoera	Ingelegd	Terugbetaald.
bij de postkantoren, bij- en hulppostkantoren	ƒ 12.172.680.82	ƒ 12.535.003.62½
bij de gouv. pandhuizen (res. Rembang, Soerabaja en Madoera)	„ 45.058.26	„ 24.551.14
	ƒ 12.217.739.08	ƒ 12.559.554.76½
Op de buitenbezittingen		
bij de postkantoren, bij- en hulppostkantoren	„ 3.297.261.05½	„ 2.626.477.21½
Tezamen	ƒ 15.515.000.13½	ƒ 15.186.031 98
Bovendien werd ingelegd door inhoudingen op traktementen, enz.		
Op Java en Madoera ... ƒ 461.270.87		
Op de buitenbezittingen „ 70.280.71½		
ƒ 531.551.58½		
	„ 531.551.58½	
	ƒ 16.046.551.72	ƒ 15.186.031.98
Bij de inlagen moet worden geteld het overgenomen tegoed van inleggers der rijkspostspaarbank in Nederland, tot een bedrag van	„ 250.221.41½	
en bij de terugbetalingen het op die instelling overgedragen tegoed van inleggers der postspaarbank hier te lande, ten bedrage van		„ 839.227.92½
Tezamen	ƒ 16.296.773.13½	ƒ 16.025.259.90½

In 1920 waren de bedragen van inlagen en terugbetalingen	„ 17.468.953.26½	ƒ 12.490.081.04½	
minder	ƒ 1.172.180.13		
Het voordeelig saldo der inlagen en terugbetalingen bedroeg in 1921		meer: ƒ	3.535.178.86
ƒ 16.296.773.13½—	ƒ 16.025.259.90½	„	271.513.23
In 1920 bedroeg het voordeelig saldo.		„	4.978.872.22
Dus in 1921 minder		ƒ	4.707.358.99

Uit onderstaand staatje blijkt de verhouding tusschen de ingelegde en terugbetaalde gelden in de laatste vijf jaren:

in	ingelegd	terugbetaald	of naar verhouding terugbetaald
1917	ƒ 8.467.929.30	ƒ 7.725.740.23	91.23 %
1918	„ 9.258.246.54	„ 8.463.924.28	91.42 %
1919	„ 10.844.327.14½	„ 10.651.157.81	98.22 %
1920	„ 17.468.953.26½	„ 12.490.081.04½	71.50 %
1921	„ 16.296.773.13½	„ 16.025.259.90½	98.33 %

Het voordeelige saldo over het verslagjaar wordt, daar het tegoed der Europeesche inleggers met ruim ƒ 200.000 verminderde, bijna uitsluitend veroorzaakt door de toename der inlegging door Inlanders, welke meer dan 4½ ton bedroeg (zie ondervolgend staatje).

	Ingelegd	Terugbetaald	Saldo	Tegoed op 1 Jan. '22
Europ.	ƒ 11.390.869.39½	ƒ 11.594.203.84½	ƒ (-) 203.334.45	ƒ 14.185.842 37½
Inland.	„ 4.178.756.42½	„ 3.716.988.97	„ 461.767.45½	„ 5.049.215.91½
Vr. O.	„ 727.797.31½	„ 714.717.09	„ 13.080.22½	„ 712.132.95½
	ƒ 16.297.423.13½	ƒ 16.025.909.90½	ƒ 271.513.23	ƒ 19.947.191.24½

Uit een aan het verslag toegevoegde bijlage G blijkt, dat in de maanden Mei, Juni en Augustus t/m. December nadeelige saldi van inlagen en terugbetalingen van alle inleggers tezamen optraden, welke hoofdzakelijk moeten worden toegeschreven aan belangrijke terugbetalingen aan Europeesche inleggers.

Hierbij is op te merken, dat onder het terugbetaalde bedrag begrepen is een som van ƒ 133.992.45 wegens terugbetaalde waarborgsommen voor telefooncrediet, welke waarborgsommen bij G. B. van 28 October 1921 No. 8 werden afgeschaft.

Buiten rekening latende de op de rijkspostspaarbank in Nederland overgedragen en van die instelling overgenomen bedragen, werd in 1921:

	Ingelegd	Terugbetaald
Java en Madoera	ƒ 12.679.009.95	ƒ 12.559 554.76½
Buitenbezittingen	„ 3.367.541.77	„ 2.626.477.21½
	ƒ 16.046.551.72	ƒ 15.186.031.98

Of, uitgedrukt in procenten van het totaal:

Java en Madoera	79.01 %	82.70 %
Buitenbezittingen	20.99 %	17.30 %

In 1920 werd hiervoor gevonden:

Java en Madoera	74.90 %	82.80 %
Buitenbezittingen	25.10 %	17.20 %

Tot den omzet (inlagen + terugbetalingen) werd bijgedragen door:

Java en Madoera	ƒ 25.238.564.71½	of 80.81 %.
Buitenbezittingen	„ 5.994.018.98½	„ 19.19 %
	ƒ 31.232.583.70	

Over 1920 waren deze verhoudingscijfers 79.22 % en 20.78 %.

Tot het voordeelig verschil tusschen inlagen en terugbetalingen werd bijgedragen door:

Java en Madoera	ƒ 119.455.18½	of 13.88 %
Buitenbezittingen	„ 741.064.55½	„ 86.12 %
	ƒ 860.519.75	

De cijfers betreffende het verschil tusschen de inlagen en terugbetalingen over 1921 (de overdrachten op- en van de rijkspostspaarbank in Nederland uitgesloten) geven naar de landaarden der inleggers gesplitst voor:

Java en Madoera:		
serie A (Europeanen)		(—) ƒ 72.661.30
„ B (Inlanders).		(+) „ 183.521.21
„ C (Vr. Oosterlingen).		(+) „ 8.595.27½
		(+) ƒ 119.455.18½
de buitenbezittingen:		
serie A.	(+) ƒ 454.430.94½	
„ B.	(+) „ 282.060.35	
„ C.	(+) „ 4.473.26	(+) „ 741.064.55½
	Tezamen	ƒ 860.519.74

en in totaal:

serie A.	(+) ƒ 381.869.64½		
„ B.	(+) „ 465.581.56		
„ C.	(+) „ 13.068.53½	(+) „	860.519.74

Het voordeelig verschil bedroeg in procenten voor:

	Java en Madoera	Buitenbezittingen	Geh. Ned. Ind.
Europeanen	— 60.82 %	61.34 %	44.38 %
Inlanders	+ 153.63 %	38.06 %	54.10 %
Vreemde Oosterlingen	+ 7.19 %	0.60 %	1.52 %
	100.— %	100.— %	100.— %

Ten slotte zij nog vermeld, dat het overschot der renterekening over 1921 bedroeg ƒ 554.243.05⁵ (in 1920 ƒ 360.346.17⁵), de bedrijfskosten beliepen ƒ 318.714.24 (in 1920 ƒ 258.529.22), het reserve-fonds per ultimo December 1921 bedroeg ƒ 966.356.15⁵ en het voordeelig saldo over het verslagjaar ƒ 235.065.68⁵ (in 1920 ƒ 101.202.222).

Verslag van den dienst der zoutregie en van de daartoe behoorende afdeeling vervoer en verkoop over de jaren 1920-1921.

Het departement van Gouvernementsbedrijven is den laatsten tijd bezig snel den achterstand in het verschijnen der jaarverslagen in te halen; zoo zijn thans ook de gegevens over de beide laatste jaren van de zoutregie in het licht gegeven. De directeur zet met enkele woorden uiteen, door welke omstandigheden publicatie der resultaten vertraagd wordt, en hoe de in het jaarverslag 1921 vermelde cijfers slechts voorloopige uitkomsten zijn, welke nog nader door den accountantsdienst moeten worden geverifieerd.

In 1921 werd begonnen met een nieuw stelsel van verkoop van gouvts. zout, en wel door dezen toe te vertrouwen aan particuliere tusschenpersonen, waroenghouders, tokohouders e.d., die daarvoor een commissie mogen rekenen van ƒ 0.25 per betaalden pikol briketzout. Een proef hiermede, 1 April 1921 op een drietal plaatsen genomen, voldeed zoo goed, dat eind 1921 reeds met 31 tusschenpersonen voor den zoutverkoop een overeenkomst was aangegaan en door hun bemiddeling 562 kojang verpakt zout, met een opbrengst van ƒ 134.884.80, was omgezet. Het spreekt van zelf, dat behoorlijke maatregelen genomen zijn om te waarborgen, dat de afnemers bij deze wijze van verkoop niet benadeeld kunnen worden. Als voordeelen ervan worden genoemd: bezuiniging op uitgaven voor

personeel en beheer; vermindering van kans op fraudes; vereenvoudiging van administratie.

Evenals bij vorige verslagen vindt men ook bij dit weer tal van statistieken over het verbruik van zout en de geldelijke uitkomsten van de regie. De verbruikte hoeveelheid verpakt zout bedroeg in:

1919 2043146 pikol,
1920 2174364 „ , of 6.4% meer dan in 1919.
1921 2130541 „ , of 2 % minder dan in 1920.

Het verbruik nam in 1920 in alle residenties van Java toe, in 1921 vrijwel overal af. De verkoop van nijverheidszout (in beide jaren rond 750 kojang) was slechts iets hooger dan in 1919; voor de vischzouterijen werd verkocht:

1919 11.300 kojang 18 pikol (maat).
1920 13.057 „ 6.5 „ (gewicht).
1921 13.949 „ 8 „ (gewicht).

Het leeuwendeel daarvan werd omgezet te Bagan Si Api-api.

De kostprijs vertoonde een stijging, o.a. in verband met de verhooging met 50 % van den prijs, waarvoor het zout van de bevolking moet worden ingekocht. De totale kostprijs der regie liep op van *f* 103.85 per kojang verpakt zout en *f* 67.45 voor het losse zout, tot *f* 120.64 en *f* 77.70 in 1920. Voor 1921 ging deze stijging nog door; de kostprijzen zijn *f* 127.11 en *f* 81.21; voor 1922 worden echter lager cijfers verwacht. De verkoopkosten, die tot 1920 nog een stijging vertoonen, zijn in 1921 weder iets gedaald.

De gebruikelijke statistieken, waarin de cijfers over 1919, 1920 en 1921 ook in onderdeelen vergeleken worden, vergezellen het verslag. Uit de bedrijfsrekeningen blijkt, dat in 1920 een voordeelig saldo van *f* 9.304 688.90 verkregen werd, bij een eindcijfer der bedrijfsrekening van *f* 24.984.530.61; voor 1921 zijn deze cijfers *f* 8.478.747.17 en *f* 25.802.194.46.

Verslag van den zoutaanmaak op Madoera over de jaren 1920 en 1921.

Het verslag geeft uitvoerige financieele gegevens over het bedrijf in 1920 en 1921. In eerstgenoemd jaar was de weersgesteldheid buitengewoon ongunstig, zoodat slechts 32.091 kojang verkregen werd, tegen 95.197 kojang in 1919. Voor 1921 was het cijfer 85.766.05 kojang. In beide jaren werd ook te Grisee een proef genomen met het maken van zout, waarvoor een 50 bouws zoutpannen werden aangelegd. Het zoutland in eigen beheer „Nembakor West" leverde in 1920 slechts 891 kojang, in 1921 3.144.14 kojang. De aanmaak in eigen beheer leverde in 1920 891 kojang bij een uitgaaf van *f* 23.208.62⁵; de maatkojang kwam op *f* 119.88, terwijl het voor de bevolking ingekochte zout op *f* 28.98 per maatkojang kwam te staan. Voor 1921 waren laatstgenoemde cijfers *f* 47.29 en *f* 20.36. Aan het slot zijn nog een paar grafieken opgenomen, de geoogste hoeveelheden en de aanwezige voorraden van 1900-1921 aangevende.

Verslag van de zoutverpakking op Madoera over de jaren 1919, 1920 en 1921.

Als derde jaarverslag, dat de beide hier boven vermelde aanvult, zag dat van de zoutpakking het licht; dit loopt over drie jaren. De afschrijvingspercentages, die voor 1920-1924 opnieuw vastgesteld hadden moeten worden, zijn, nu de nieuwe inventarisatie, daarvoor noodig, niet eerder gereed kwam, anders genomen; 1920 is nog opgenomen bij het tijdvak 1915/1919, voor 1921 zijn nieuwe percentages vastgesteld, die voor 1921-1925 zullen gelden.

De loonen werden op 2 Januari 1920 verhoogd, in verband met de tijdsomstandigheden; het gemiddeld dagloon steeg daardoor met 40.7 %. In December 1920 deed zich op Krampon een werkstaking voor van een deel van het fabrieksvolk, in verband met het feit, dat zij in de nieuwe inkomstenbelasting werden aangeslagen. Na uitlegging van de strekking werd het volk gerustgesteld en ging het weder aan het werk. Bij de briketteering en verpakking wordt gewerkt in drie ploegen met 8-urigen werktijd.

De te Kalianget en Krampon aangevoerde hoeveelheden zout werden geheel verwerkt; de cijfers waren:

	1919	1920	1921
Kalianget	79.173.379	109.627.420	112.581.064 KG.
Krampon	42.871.678	51.564.821	57.764.542 KG.

Afgeleverd werden:

	1919	1920	1921
Pakketten	8.995.206	11.584.730	11.762.959

Deze paketten bevatten elk 20 briketten à 1 katti; er gaan dus 150 pakketten in een kojang.

Uit de balansen zijn de volgende cijfers overgenomen:

	1919	1920	1921
Eindcijfer der balans	ƒ 9 364.087.24	ƒ 12.090.625.43	ƒ 12.152.943.43
Gebouwen, machines enz.	„ 5.178.845.61	„ 5.253.966.14	„ 5 177.216.15
Uitbreidingswerken	„ 22.394.96	„ 15.632.07	„ 38.236.16

De kostprijs was per kojang:

1919 ƒ 49.73
1920 „ 60.35
1921 „ 65.38

Een paar grafieken over kostprijs en verwerkte hoeveelheden los zout zijn bij het verslag gevoegd.

Verslag van het volkscredietwezen, loopende tot ult. September 1922.

Het verslag van het volkscredietwezen over 1921, bijgewerkt met gegevens over de eerste drie kwartalen van dit jaar, is in November verschenen en brengt, als telkenjare, allerlei belangrijke gegevens en beschouwingen over den economischen toestand der inlandsche bevolking. 1921 wordt over het algemeen niet ongunstig genoemd voor het volkscredietwezen hier te lande. Misoogsten deden in verschilende gewesten op Java den achterstand toenemen, doch de malaise werkte eerst nog niet door; zij trof in 1921 nog voornl. den inlandschen groothandel. In 1922 werd haar invloed ook in de desa voelbaar. De rijstprijzen waren laag; de tweede gewassen overvloedig en vaak onverkoopbaar. De landbouwer kreeg dientengevolge minder geld in handen, wat de vraag naar geldcrediet deed toenemen. De uitgaven der bevolking zijn mede gedaald, zoo bv. de prijzen van kleedingstoffen, koop- en huurprijzen van ploegvee; ook de loonstandaard daalde, hoewel nog niet overal; voor de bewerkingskosten per bouw werd in Augustus 1922 ƒ 20 tot ƒ 35 opgegeven. Daarmede ging soms gepaard, dat vroeger in geld vergoede arbeid thans met producten werd beloond. De verminderde arbeidsgelegenheid leidt in verschillende streken tot toeneming van den allerkleinsten kleinhandel.

Het volkscredietwezen zal zich waarschijnlijk voor nadeelige gevolgen der malaise kunnen vrijwaren; alleen zal in 1922 de achterstand wat toenemen, nu de in het vorig jaar op de toen geldende basis gesloten leveringen met de in waarde gedaalde oogsten moeten worden terugbetaald. Verlaging der leenbedragen is thans geboden, wat misschien inkrimping van het uitleenbedrijf tengevolge zal hebben. Uitbreiding wordt verwacht van den omzet der desabanken op Java, die met kleine leeningen (van ƒ 5 — ƒ 30) in de geregelde behoefte van den desaman voorzien.

De uitzettingen der afdeelingsbanken namen in 1921 sterk toe, zonder dat de aantrekking van deposito's daarmede gelijken tred hield; aan de centrale kas werden daardoor hooge eischen gesteld, waarom de Regeering een beroep op alle banken deed om haar overtollige middelen bij genoemde instelling te beleggen. Niet alle bankbesturen stemden met deze concentratie in. Ook de contrôle gaf aanleiding tot moeilijkheden. Er is thans een plan opgemaakt tot betere organisatie. De hoofdpunten daarvan zijn: concentratie van overtollige middelen, een eigen controledienst en een algemeen toezicht door een eigen orgaan van het volkscredietwezen, samengesteld uit vertegenwoordigers van de centrale kas en van de afdeelingsbanken. Verder zijn plannen aanhangig om tusschen de centrale kas en den dienst van het volkscredietwezen eenheid te brengen; de laatstgenoemde dienst zal zichzelf moeten bedruipen; de dorpscredietinstellingen dienen de controle, zonder welke zij niet kunnen bestaan en die dus als een noodzakelijk onderdeel van het bedrijf is te beschouwen, zelf te bekostigen. Op verschillende punten wordt daarbij naar bezuiniging gestreefd;

de doorvoering van deze met het zelfbekostigingsbeginsel verband houdende bezuiniging zal voor de verdere ontwikkeling van het dorpscredietwezen geen belemmering zijn.

De bemoeienis met het visscherijcrediet ging van het departement van Landbouw, Nijverheid en Handel naar het volkscredietwezen over.

De centrale kas werkte met een van de Regeering ontvangen kapitaal van ƒ 3.332.850. De totale winst bedroeg ƒ 112.264. Het onder de volksbanken uitstaand bedrag was bijna vier millioen, het dubbele van dat van 1920. Het aantal bij haar voor geregelde contrôle aangesloten banken kwam van 64 op 70.

Uit verschillende gegevens blijkt, dat de toestand der 70 afdeelingsbanken op Java van 1917 tot 1919 vrijwel stationair was. Het totale uitgeleende bedrag gaat daarna stijgen met rond 50%; het gemiddeld per leening verstrekt bedrag stijgt van ƒ 49 (1918) en ƒ 53 (1919) tot ƒ 67 (1920) en ƒ 75 (1921), in een paar jaren dus met 50%. In deze stijging komt de waardedaling van het geld tot uiting. De hooge prijzen, voor landbouwproducten verkregen, brachten geldruimte in de desa en deze verminderde het aantal lieden, dat er behoefte aan had bij de afdeelingsbank geld op te nemen. Overeenkomstige verschijnselen heeft men bij den pandhuisdienst waargenomen, waar het aantal panden sterk daalde, van 44.816.000 (1918) tot 34.335.000 (1921), en de gemiddelde leensom per pand van ƒ 2.27 (1918) tot ƒ 3.13 (1921) toenam.

In 1919 nam de termijn, waarin leveringen moesten worden afbetaald, toe; in 1921 kwam hierin weder een ommekeer. Toch worden de terugbetalingstermijnen over het algemeen nog te lang geacht; weliswaar maakt dit het bedrijf gemakkelijker en minder kostbaar; het is echter een bezwaar voor den debiteur, die dikwijls op korten termijn een klein bedrag als voorschot noodig heeft en, zoolang hij in de schuld zit bij de bank, daar niets verder kan opnemen, zoodat hij zijn toevlucht tot woekeraars neemt.

De groote geldruimte in de desa in de laatste jaren deed den achterstand dalen, alweer parallel aan de daling van het percentage der beleeningen bij de pandhuizen. De cijfers zijn:

Jaartal	Percentage achterstand v/h. uitstaande bedrag	Percentage herbeleeningen b/d. pandhuizen.
1918	10.81	18
1919	7.79	16½
1920	5.65	8½
1921	5.25	8.29

Nu de grootere geldruimte heeft opgehouden, is een toeneming van het achterstandspercentage te vreezen.

De cijfers over de bronnen, waaruit het bedrijfskapitaal verkregen werd, leeren, dat de gelden, op langen termijn opgenomen, in 1919 bijna gelijk kwamen met-, in het volgend jaar overtroffen werden door de gelden, op

korten termijn opgenomen. Dit vond zijn oorzaak in de toename van de bij de afdeelingsbanken belegde reserves van de dorpscredietinstellingen (van 1916 tot 1919 met ruim twee millioen, van 1919 op 1920 nog eens met twee millioen) en de groote kasvoorraden der bestuursambtenaren, voor den padi-opkoop benoodigd en veelal bij de afdeelingsbanken belegd. Deze ongevraagde overvloed van gelden werd door de banken grootendeels voor uitzettingen gebruikt; de deposito's op langen termijn namen af. In 1921 kwam hierin verandering: het totaal der deposito's op korten termijn steeg slechts weinig; het uitstaand bedrag nam echter met ƒ 6.000.000 toe. De middelen hiervoor werden gevonden uit realisatie en beleening van beleggingen, aantrekken van deposito's van het publiek en benutting van het crediet der centrale kas. Ten einde de deposito's sneller te doen toevloeien, werd in 1922 de rentevoet bij vele banken van 6 % op 7 % gebracht; dit heeft geholpen. Thans wordt terugbrenging van den rentevoet tot 6 % overwogen. In totaal is thans van Europeesche beleggers 15 millioen, 41 % van het opgenomen bedrag verkregen, tegen meer dan 50 % vóór 1919. Trekt men deze 15 millioen van het totale opgenomen bedrag af, dan blijft 27 millioen over, meer dan het totale bedrijfskapitaal op ult. 1916. Dit bedrag is afkomstig van eigen vermogen (14.9 %), van dorpscredietinstellingen (25.47 %), van zuster-instellingen (1.75 %) en van de centrale kas (5.03 %); van desakassen, enz. (16.62 %) en van deposito's van Inlanders en Vreemde Oosterlingen (8.44 %). Men ziet uit de cijfers, hoe de volksbanken meer en meer voor haar middelen onafhankelijk worden van de beleggingen door Europeanen. De beleggingen van Inlanders en Vreemde Oosterlingen vertoonen een stijging; zelfs van 1920 op 1921 nam het tegoed van deze groep toe, welk verschijnsel ook bij de postspaarbank valt op te merken.

De beleggingspolitiek wordt vervolgens besproken en er op gewezen, dat concentratie der overtollige middelen bij de centrale kas de liquiditeit ten goede zou komen. Daarna wordt in een tabel een beeld gegeven van de bedrijfsuitkomsten. De hoofdbron der inkomsten is de op de uitleeningen gekweekte rente; deze is sedert 1917 tot 1919 gaandeweg voor de meeste banken op 18 % gebracht. Verdere verhooging is niet noodig; uitbreiding van den omzet en stijging van het gemiddelde per uitleening zal eerder verlaging mogelijk maken. De rente voor opgenomen gelden vertoont tot 1920 een voortdurende daling; was zij in 1918 gemiddeld 4½ %, in 1920 was zij 3.7 % om in 1921 weer tot 4 % te stijgen. In 1919 en 1920 moest ongeveer 32 % van de op uitleeningen ontvangen rente voor het voldoen van de rente der opgenomen gelden worden gebruikt, in 1921 daalde dit percentage tot 30.3. De verhooging der deposito-rente van 6 % tot 7 % zal in de eerstvolgende jaren wel weer eenige stijging in dit cijfer veroorzaken; bovendien is men begonnen de rente, voor de van dorpscredietinstellingen opgenomen gelden vergoed, van 2 % op 3 % te brengen; dit zal 4 % moeten worden, aangezien de centrale kas ook deze rente aan

die instellingen geeft. Uit de marge tusschen de op uitleeningen gekweekte en voor opgenomen gelden betaalde rente behoort de bank zich te bedruipen. Die marge is door verhooging der gemiddelde rente op de uitstaande- en daling van die op de opgenomen gelden toegenomen. Ook de interest op de beleggingen vertoont de laatste jaren een stijging. Alles bijeen genomen, vertoont de gemiddelde rentabiliteit dus een geleidelijke verbetering. Het deel van den interest op uitstaande gelden, voor kapitaalvorming besteed, daalde echter voortdurend; in percentage van den interest op uitstaande gelden uitgedrukt: van 21.4 % (1914) tot 14.8 % (1919) en 11.6 % (1920); eerst in 1921 trad weer stijging in (14.9 %). Oorzaak daarvan is, dat een steeds grooter deel der inkomsten door de onkosten wordt opgeslokt. De verhouding ervan tot den interest op leeningen steeg van 50 % (1914) tot 64 % (1919) en 71.2 % (1920); thans merkt men ook hierin een gunstige wending op door een daling tot 62.1 % (1921), als gevolg van de groote vermeerdering van uitleeningen. De gemiddelde kosten per leening echter namen in 1921 nog toe: van ƒ 3.24 (1915) tot ƒ 5.87 (1920) en ƒ 6.07 (1921). De oorzaak daarvan is het opdrijven van salarissen. Het bedrag der bedrijfskosten was in 1921 bijna het dubbele van 1916, hoewel het aantal behandelde aanvragen beneden dat van 1916-1918 bleef. Overigens vertoonen de afzonderlijke banken op dit punt groote verschillen; enkele voorbeelden van te hooge opdrijving worden in het verslag beschreven. De wenschelijkheid, met meer kracht te werken aan vorming van een eigen vermogen voor elke bank wordt nog eens met klem betoogd.

Vervolgens worden de volksbanken in de buitengewesten behandeld. Er zijn er thans 15, met een totaal uitstaand bedrag van ƒ 7.643.000. Er zit hier nog sterke groei in het credietwezen. Het gemiddeld bedrag per leening (ƒ 320) is hier wel hooger, ongeveer viermaal dat van Java, het aantal leeningen is echter kleiner (ruim 2000 per bank tegen ruim 7000 op Java). Het karakter der banken is ook anders; in de buitengewesten dienen de opgenomen gelden voor meer dan de helft voor handelsdoeleinden; de positie der banken is daardoor minder sterk en heeft door de dalende marktprijzen voor exportproducten ook meer te lijden gehad. De achterstand, waarvoor het percentage eerst daalde (van 8.97 % in 1918 tot 6.47 % in 1919), nam weder toe tot 8.18 % (1921); de uitleentermijnen schijnen langer te worden.

De samenstelling van het bedrijfskapitaal verschilt van die op Java; de centrale kas draagt in aanzienlijker mate tot het werkkapitaal bij en het eigen vermogen is veel geringer dan bij de banken op Java. Ook voor de banken in de buitengewesten wordt concentratie der overtollige middelen bij de centrale kas ter verhooging van de liquiditeit der middelen aanbevolen. Het surplus van de inkomsten over den interest over opgenomen gelden is percentsgewijs lager dan voor de Java-banken; het daalde relatief, terwijl de onkosten stegen; de vorming van eigen vermogen vordert daardoor nog minder snel.

In een volgend hoofdstuk worden de desaloemboengs op Java besproken. De daling van het aantal — van 11413 (1916) tot 9500 (1920) — ging voort; het aantal was in 1921 9033. De uitgeleende hoeveelheid padi bedroeg 1.658.363 pikols; het gemiddeld bedrag per leening, het aantal leeners en het aantal uitleeningen per loemboeng, al deze cijfers zijn voor 1921 lager dan voor 1920; het zuiver vermogen aan padi daalde van 2.413.292 pikol tot 2.242.735 pikol. De geldelijke bedrijfskosten bedragen 30 tot 36 cent per pikol; men tracht dit thans te verminderen naar het voorbeeld van Soerabaja, waar deze kosten tot 9 cent per pikol gereduceerd zijn, door een vereenvoudig stelsel, dat afzonderlijke loemboengschrijvers onnoodig maakt. Het zuiver vermogen in padi en geld is vrij belangrijk. Voor zoover niet in schuren vastgelegd (tot een bankwaarde van ƒ 1.356.944) zijn de geldreserves in hoofdzaak bij de afdeelingsbanken belegd (ƒ 7.199.808).

Daarna komen de desabanken op Java en Madoera aan de orde. Het aantal hiervan steeg van 1987 (1920) tot 2261; ook het uitstaand bedrag nam sterk toe (van ƒ 1.355.000 tot ƒ 1.911.000). Dit stelsel van crediet-verschaffing wordt meer en meer populair; het inzicht wint veld, dat kleine leeningen beter door desabanken, dan door afdeelingsbanken kunnen worden verstrekt. De achterstand nam af. Van een invloed der malaise was niets te bemerken. Het zuiver vermogen vertoont een zeer bevredigende stijging; het bedroeg gemiddeld ƒ 1.015 per bankje, tegen een gemiddeld uitstaand bedrag van ƒ 845 per instelling. In Krawang en Buitenzorg helpen de afdeelingsbanken voornl. aan werkkapitaal. In andere residenties (Preanger, Banjoemas) werkt men met een aandeelenkapitaal, van de leeners verkregen; dit stelsel heeft weinig succes en wordt gaandeweg verlaten; de aandeelen worden terugbetaald. Verdere middelen worden verkregen uit gedwongen spaargelden; bij het terugbetalen van hoofdsom en rente wordt bovendien nog storting van spaargeld geeischt, dat bij de poeasa wordt terugbetaald. Dit stelsel van ongemerkt, gedwongen sparen is vooral bij de Madoereezen zeer populair. De bedrijfsonkosten zijn laag, de nettowinst (ƒ 456.725) bedraagt bijna de helft van de bruto-inkomsten, gemidd. 4.2 % van het uitgeleende bedrag. Zou dus eigenlijk de rentevoet wat lager kunnen worden gesteld, nu voortaan de kosten van contrôle aan het Gouvernement moeten worden gerestitueerd, waarvoor 1 à 2 % van het uitgeleend bedrag noodig zal zijn, is men huiverig hiertoe te vlug over te gaan. Waarschijnlijk zal echter dus 2 à 3 % van het uitgeleend bedrag van den rentevoet kunnen worden afgenomen, deze dus 6 à 7 % kunnen worden, nog tamelijk hoog in verband met den korten duur der leeningen (gemiddeld 11 weken). Mogelijke bezuiniging op de bedrijfskosten — commissie-loonen en salarissen — worden nader uiteengezet. Men hoopt tot een rente van 5 % over 11 weken te kunnen komen, wat op rond 24 % per jaar zou neerkomen. Het stelsel, dat leeningen in 10 weken moeten worden afgelost, heeft goed voldaan. Het vergemakkelijkt de contrôle, leert

den leener stiptheid en voorkomt achterstand, ook al, omdat nieuwe leeningen geweigerd worden, voor de elf termijnen zijn afgeloopen, zelfs al betaalt de leener eenige termijnen tegelijk. Bij grooter uitleeningen zijn de 10 wekelijksche termijnen echter te bezwaarlijk, zoodat voor deze (*f* 30 tot *f* 50 en meer) terugbetaling in 10 of minder termijnen van vier of vijf weken toegestaan wordt. Ook dit stelsel heeft bezwaren; het best voldoet nog aflossing in twintig en meer wekelijksche termijnen.

Enkele aanteekeningen over dorpsbanken in de buitengewesten luiden veelal minder gunstig. Ten slotte bevat het verslag nog eenige opmerkingen over coöperatie.

Handelingen van het tweede Nederlandsch-Indisch natuurwetenschappelijk congres, gehouden te Bandoeng op 11, 12, 13 en 14 Mei 1922.

Verschenen is het verslag van het natuurwetenschappelijk congres, in Mei jl. te Bandoeng gehouden, waaraan enkele verslagen over den huishoudelijken toestand der vereeniging zijn toegevoegd. Uit de laatste blijkt, dat als plaats voor het derde congres, in 1924 te houden, Buitenzorg is uitgekozen. Het verslag geeft de openingsrede van den voorzitter en een viertal voordrachten van meer algemeene strekking, waarna de verslagen van de voordrachten op de verschillende sectie-vergaderingen volgen.

Het geheel getuigt van een krachtig leven onder de dienaren der wetenschap hier te lande. Juist in een land als Nederlandsch-Indië, waar de natuuronderzoeker nog zoo dikwijls een eenzamen post bezetten moet of onder moeilijke omstandigheden zijn pionierswerk moet verrichten, is een organisatie als het N. I. natuurwetenschappelijk congres van veel waarde om den onderlingen band te onderhouden. Er spreekt vertrouwen uit het besluit der vereeniging om het organiseeren van de congressen een meer permanent karakter te geven.